FRANCISCI HARÆI
ANNALES
DVCVM SEV PRINCIPVM
BRABANTIÆ
TOTIVSQ. BELGII.

TOMVS SECVNDVS;

Quo Belgii vniti Principum
res gestæ enarrantur.

FRANCISCI HARÆI

ANNALES

DVCVM SEV PRINCIPVM BRABANTIÆ TOTIVSQ. BELGII.

TOMVS SECVNDVS.

PHILIPPVS BONVS

CONSOBRINVS PRÆCEDENTIS, XXXVIII. BRABANTIÆ PRIMVS BELGII VNITI PRINCEPS.

Præfuit Brabantiæ annis trigintaseptem.

HILIPPVS Burgundus, cognomento Bonus, Ioannis Intrepidi filius, Philippi Audacis nepos, Ioannis Valesij Franciæ Regis pronepos, cùm ditionibus paternis Burgundiæ, Flandriæ, & aliis ab anno 1419. per annos vndecim præfuisset, inauguratus est quoque Brabantiæ, vt dictum est, tamquam proximus heres anno 1430. quarto Nonas Octobris. Is dum adhuc in Brabantia agit, sub Kalend. Nouembris Galli factionis Caroli Compendium, dudum à Burgundi milite obsessum, liberant. Tormenta bellica & bombardæ Philippi (verba sunt Meieri) hîc omnes perditæ, & captæ ab hostibus. Victi item Angli & Burgundiones in Cathalaunis ad locum eum, quem

Philippus pronepos Regis Francorum.

1430

Vincuntur Angli & Burgundi in Francia.

Grosettam vocant; interfecti multi; capti amplius quingenti. Eodem anno 16. Kalend. Februarias nascitur Bruxellæ Philippo ex Elisabetha vxore primogenitus suus Antonius, sed qui proximo anno finem viuendi fecit.

1431 Anno sequenti 1431. tertio Kal. Iunias Rothomagi, vt etiam suprà commemorauimus, ab Anglis igni cremata est Ioanna puella liberatrix Galliarum, Debboræ, Iudith & Esther, à Scriptore eius temporis comparata. Mense Augusto sub ferias diui. Bartholomæi Antonius Comes Vaudemontij, frater Caroli Lotharingiæ Ducis defuncti, armis & ope Burgundi eum Ducatum obtinuit contra Renatum generum Caroli. Pridie Kalend. Decembris, ipsis feriis D. Andreæ, celebrata à Burgundo prima Comitia seu primum Capitulum Velleris aurei Insulæ, ad D. Petri, per triduum, de cuius Ordinis institutione pluribus egimus ante

Vaudemontius obtinet Lotharingiam armis & ope nostri Philippi.

1432 biennium. Anno 1432. mense Augusto, Gandenses arreptis armis in seditionem vertuntur, clamitantes auream argenteamq; monetam puram putam non cudi. Senatores tres tumultū sedare conantes interficiuntur, ceteri vrbe pelluntur. Tenuit hæc insania dies duodecim; tunc opera proborum sedati improbi veniam petunt, & impetrant, exigua pecuniæ summa multati. Sub idem tempus Burgundus in Hollandiam proficiscitur, captum Borselium, quòd ei Iacobā præter leges pacis suprà anno vigesimo octauo commemoratas nupsisset, Ripelmundam abducit: quo vt potiatur Iacoba, patrias ditiones omnino Burgundo resignat, certis sibi ad vitam retentis vectigalibus, ac titulis Comitatus Oosteruantij in

Borselius, quod Iacoba ei nupsisset, Ripelmondam abducitur: quo vt potiatur illa, ditiones paternas Burgundo resignat.

1433 Hannonia, ac Dominij Vornani in Hollandia. Anno 1433. gladio percussus est Ægidius Postellanus Hannonius, conuictus Burgundum venationi intentum ballista traiicere statuisse, corpusque in quatuor partes dissectum. Margareta Burgundi amita & Iacobæ mater, quòd dictus Ægidius in eius aula foret educatus, auctor facinoris existimabatur: iniustè enim Burgundum omnia ad se trahere sæpè questa erat. Hactenus

1434 Diuæus & Meierus: deinceps ferè Heuterus: Anno 1434. mense Februario, inquit ille, Philippus comitatus ducentis viris nobilibus in Sabaudiam proficiscitur honestaturus nuptias Comitis Geneuæ, relicta vxore Isabella cum Carolo filio bimestri Cabilone in Burgundia. Nuptiis finitis in Burgundiam reuertitur, iustisque præsidiis in finibus relictis, mense Aprili sexcētis stipatus equitibus per Artesiā Flandriamq; in Brabantiam peruenit, pacemq; inter Antuerpienses, Bruxellenses ac Mechlinienses facit. Oppugnarant enim acriter Antuerpienses iuncti Bruxellēsibus Mechlinienses, ob fora nundinasque, quas quisque suæ vrbi asseuerabat deberi.

Proficiscitur Bonus in Sabaudiam, relicta vxore & filio bimestri in Burgūdia. Componit dissidia quæ erant inter ciuitates Brabantiæ.

1435 Anno 1435. pertinaciter instatur reconciliandis Franco & Burgundo super nece Ioannis patris Burgundi, quem Carolus Franciæ Rex, (eo tempore Delphinus) anno 1419. vt dictum est, in conspectu suo fœdè contra pro-

PHILIPPVS BONVS XXXVIII. BRAB. I. BELGII VNITI PRINC.

promiſſam ſecuritatem Monteraui necari iuſſerat. Vrbs Atrebatenſium colloquio eſt conſtituta. Vniuerſæ pænè Europæ Legati conuenerant. Bellum tot annis fuerat, quo pluſquam trecenta hominum millia perierant, familiarum centum millia vagabantur. Sed cùm ſæpiùs communicaſſent, ab Anglis nihil æqui obtineri potuit. Volebant enim retinere omnia, quæ confœderati Burgundo in Francia obtinuerant, quin etiam (quod Francis intolerabile erat) vt Carolus Franciæ Rex ea quæ adhuc tenebat, beneficiario iure ipſe & eius ſucceſſores ab Anglo peterent. Relictis igitur Anglis, Legati Francici, Borbonij Dux, Artus Magiſter equitum, Comes Vendomæ, & Epiſcopus Rhemenſis, Bono apud D. Vedaſtum in ſacello ſuo ſacris intento ad genua procumbunt, nec ſurgunt, donec multis lacrymis & rationibus, collacrymante etiam vxore Boni, eum ad lacrymas & condonationem iniuriæ permouiſſent.

Tota penè Europa laborat conciliando Franco & Burgundo, ſolo obnitente Anglo.

Legatus Pontificius ſolemniter in ſe recipit iuſiurandum, quo iurarat ſine Anglo pacem ſe non facturum. Conſcriptæ pacis leges menſe Septembri, inter alias hæ: Iuxta Monterauum in ponte Crux ænea cum inſcriptione cauſæ ſumptu Franci erigitor. Ibidem in templo Miſſa quotidiana, & iuxta oppidum Cœnobium Carthuſianorum 12. Sacerdotum pro anima Intrepidi fundantor. Præter Comitatum Matiſconenſem & Caſtellaniam Barrenſem, Quintinopolis, Ambianum, Abbatis-villa, aliaque oppida ad vtramque Somonæ ripam ſita Burgundo cedant, donec ipſi aut ſucceſſoribus Francus eiúſve heres quadringenta aureorum millia perſolucrit.

Tandem Burgundus multis precibus & lacrymis victus, Franco ſædam patris necem condonat.

1436 Initio anni 1436. Bonus Lalani Regulum ſexcentis cum equitibus Regi Carolo contra Anglos mittit, qui iuncti Vilanio ac equitum Magiſtro, Anglos è Fano S. Dionyſij, ac paulò pòſt, adiuuantibus in gratiam Burgundi ciuibus, vrbe etiam Pariſienſi pellunt. Eodem anno, menſe Iunio, Bonus Caletum obſidet, ducens inter ceteros triginta Flandrorum millia. Verùm cùm Hollandi fruſtrà portum obſtruere eſſent conati, Gandenſes in ſeditionem verſi primi ex caſtris diſcedunt, mox & alij. Inſecuti Angli omnia latè populantur. Tumultuatum hinc Brugis à 9. Kalend. Septembris vſque 4. Nonas Octobris, & trucidatus Scultetus. Bonus quoque vix vxorem & filium è manibus tumultuantium impetrat. Quid agat? colligit copias, ſed territos

Pellit Burgundus Anglos Pariſiis.

Seditionibus Flandrorū impeditur, ne plura tunc poſſit.

1437
1438 & ſupplices factos mox in gratiam vtcumque recipit. Sed anno proximo vlciſci ſe parans, ſimulans in Hollandos ſe ducere, vrbe receptus vix effugit, occiſis plurimis è ſuis. Tandem interdicto, ne quis cum Brugenſibus mercimonia ageret, dum mercatores & ditiores aliò dilabuntur, anno 1438. Kalend. Martij pax firma data eſt; ducenta aureorum equitum millia ſoluenda; & quadraginta duo ſeditionis auctores nominati pace excluduntur; ex his vndecim tantùm reperti, capite plexi ac in rotas

Bonus, edicto ne quis cum Brugenſibus contrahat, dilabentibus mercatoribus Brugenſes domat.

tas acti sunt. Mense Iunio Bonus Cameracum venit, vbi Catharina Caroli Septimi Francorum Regis filia decem annorum virgo desponsatur Carolo Charloo Boni filio, sed quæ post paucos menses obiit. Initio anni 1439. Burgundus, interposita auctoritate sua, Louanienses, Bruxellen- 1439
ses ac Mechlinienses inuicem conciliat, qui ciuile bellum ob minores rei frumentariæ causas (cuius tum temporis magna vbique erat inopia) inter se gesserant; similibusque fermè negotiis fuit occupatus diuersis in locis anno 1440. 1441. & 1442. prudentia ac auctoritate innumerabilia sopiens ciuitatum dissidia. Mense Iulio denuò Francorum Anglorumq. Legati pacis causa conueniunt; & quamquam Burgundus ad rem componendam nullum non moueret lapidem, nil tamen est effectum. Hollandi ac Zelandi hoc anno cum Osterlingis parua de causa bellabant, sæpeque inter se mari acriter conflixerunt, nauesque mercatorum diripuerunt.

Varia iterum sopit ciuitatum Brabantiæ dissidia.

Anno 1440. coniurarant plerique Francorum Proceres cum 1440
Delphino contra Regem Carolum, quem in ordinem redigere, ac filio Regni administrationem tradere cupiebant. Sed is facinus detestatus, eos ab impio proposito, rationibus interposita auctoritate deterruit. Mense Nouembri Carolum Aurelianorum Ducem, Ludouici Aureliani ab Intrepido anno 1407. mactari iussi filium, qui à prælio Azincurtiano annis 25. in Anglia captiuus fuerat, Burgundus à carcere liberat, persolutis propria è pecunia pro eius redemptione ducentis aureorum liliorum millibus. Inuenta est hoc anno apud Europæos ars imprimendi libros: sed an apud Moguntiacos, an apud Harlemenses (quod verisimiliter astruere conatur in sua Batauia Iunius) non definio. Latè de his Miræus noster in suo stricto alioqui Chronico, quem qui volet adeat.

Liberat Bonus sua ære ex Anglicano carcere filium Aureliani iussu Intrepidi trucidati.

Ars impressoria librorum inuenta.

Anno 1442. mense Nouembri Fredericus Austriacus, electus Romanorum Rex, postea quam Aquisgrani corona argentea esset redimitus, per 1442
Burgundiam in Austriam reuertens, à Bono magno cum honore decem diebus Besontij vario lætitiæ genere est exceptus, magnisque muneribus ornatus, cedens omni iure, quod Imperij nomine in Hollandiam, Zelandiam, Frisiam ac Brabantiam habere posset. Anno 1443. Burgundus Lutzenburgum armis occupat, cedente ei ius suum certa annua pensione Elisabetha Antonij Brabanti vidua, cui Lutzenburgum à Wenceslao Imp. patruo pro dote erat assignatum, frustrà repugnante Bruinswicensi, qui tamen pecuniis posteà etiam est placatus. Anno 1444. denuò Turonum conueniunt Legati Francorum, Anglorum, ac Burgundionum; cumque pacem facere non possent, inducias in vi- 1443
ginti menses pangunt, quo tempore sæpiùs à Burgundo pax frustrà 1444
est tentata. Mense Nouembri Isabella Boni vxor in Hollandiam proficiscitur tollendis Cabbeliauorum ac Hauceciorum factionibus, qui omni-

Cedit Fredericus Imp. omni iure quod Imperij nomine in Hollandiam, Zeland. Frisiã aut Brabantiam habere posset.

Frustrà iterùm pax tentatur inter Anglum & Francum.

omnibus belli calamitatibus prouinciam vexabant. Sed quòd imbelli comitatu aduenisset, à factiosis est contempta. Præfecto igitur Hollandis in locum non ita pridem defuncti Guilielmi Lalani, Gossino
1445 Wildæo, ad maritum reuertitur. Mense Ianuario anni 1445. variorum Regum, Ducum Principumque Legati in Angliam de pace acturi appellunt. Sed cùm partes componere non possent, inducias ad mensem
1447 vsque Aprilem anni 1447. prolongant. Huius anni æstate Turcarum Rex seu Tyrannus insulam Rhodum oppugnat. Illuc itaque Bonus triremes tres egregiè armatas ductu nobilis Lusitani auxilio mittit, accedenteque ceterorum quoque Principum Christianorum auxilio, Turca re infecta decedere cogitur. Hoc anno Hollandi ob factiones crudeliter inter se sæuiebant. Amsterodami armata manu Cabbeliaui oppido sunt pulsi. Leidis ad pugnam instructi Haucciј ad cœmeterium vsq; D. Pancratij aguntur, ibique incursu Sacerdotum Christiana sacra manu tenentium, reuerentia Numinis vix tandem domum dilabuntur, cædemque furiæ per omnia Hollandorũ oppida flagrabant, Cabbeliauis probantibus Bonum ab Iacoba heredem scriptum, Haucciis idem improbantibus. Quare Bonus eò profectus, ac capita aliquot seditionis è medio tollens, quosdam etiam pecunia mulctans, inducias futuri dedit. Eo tempore Wildæus Hollandiæ Gubernator ac Præfectus Medenblickius (Drossardum vocant) se mutuò de non contemnendis criminibus accusatant. Quare Louestenum in carcerem missi, post sextum captiuitatis mensem Wildæo ceruix abscinditur, Medenblikio antiquus restituitur locus: mansitque Burgundus per biennium in Hollandia, nec tamen omnino factiones tollere potuit. Luerant Brugenses Caletanam discessionem, quærebatque Philippus occasionem etiam de Gandensibus se vlciscendi. Excogitat igitur nouum perpetuumque vectigal, quod vniuersæ Flandriæ pro discessionis satisfactione mense Martio anni 1448. imperat. Petebat autem nouem stuferos in singulos salis sac-
1448 cos, expectabantque minora oppida, quid vrbes essent responsuræ. Brugenses recentis vulneris memoria silebant, idem faciebant Iprenses. Gandenses verò ægrè ferentes se inconsultis Flandriæ Comitē vectigalia imperare noua, primi planè collationem abnuunt. Bonus ad Kalend. vsque Septembris anni 1449. silet; tum occupatis Audenarda,
1449 Teneramunda, Gauera ac Ripelmonda, iustisque præsidiis munitis, vltra vectigal salis aliud quoque siligini ac tritico indicit: cumque Gandenses nil se collaturos affirmassent, qui publico fungebantur munere potestate priuat, proposito per vniuersam Flandriam edicto, ne quis vlla in re Gandensis populi iussis pareat. Flandrorum Ordines ciuile bellum veriti, Gandauum proficiscuntur, consensuque vtriusque partis, immuni-

Turca Rhodum obsessam deserere cogitur.

Sæuiunt inter se factiones in Hollandia, sed aliquot capite aut pecunia mulctatis, aliquamdiu cessant.

Manet Burgundus biennio in Hollandia, nec tamen factiones prorsus tollere potest.

Tumultuantur Flandri & in primis Gandenses.

Potestate priuat Bonus omnes qui Gandaui publico munere fungebantur.

munitatum Gandensium vetera diplomata, vt secundùm ea rem componant, inspiciunt. Quinque fermè mensibus elapsis, mense Martio anno 1450. pronuntiant, Flandriæ Comitem pro arbitrio Gandaui Magi- 1450
stratu mouere, ac in eum quem vellet, legere posse. Stant Ordinum sententiæ Gandenses ad mensem vsque Augustum; tum concitati à Petro Tinctio, Ludouico Hamero aliisque infimæ sortis hominibus, vrbe pellunt omnes quos Principi fauere arbitrabantur, exterisque in vrbem admissis, ius illis ciuitatis donant. At ille quò æquiore causa bellum auspicaretur, sese reprimebat, conquerens tantùm apud Flandriæ Ordines, sine suo consensu Gandenses vrbis immunitates exteris, pulsis amicis suis, communicasse, ac proinde in vincula sibi tradi petebat Danielem Sersandrum summum opificum Præfectum, Liuinum Potterum, ac Liuinum Sneuotium. Renuunt primò Gandenses, donec à Nobilibus, Ducem eis gratiam sua deprecatione facturum pollicentibus, persuasi consentiunt. Proficiscuntur igitur mense Maio anni 1451. dicti tres Tenera- 1451
mondam, Bonoque ad genua prouoluti, veniam submissè orant. Sed is, contempta Nobilium promissione, Flandria eos exulare iubet; quæ res adeò populum contra Nobiles (quos malo animo promisisse existimabat) irritauit, vt captos eodem momento octodecim viros Nobiles capite puniissent, nisi bonorum intercessione moti, facinus distulissent. Quin etiam paulò pòst factorum pœnitentia ducti, in gratiam Principis capite plectunt Petrum Tinctium ac Ludouicum Hamerum seditionis auctores: cumque tribus hebdomadibus iustitium in vrbe fuisset, lectis nouis Senatoribus domum reuertuntur, mensèque Nouembri Legatos ad Principem mittentes, rogant vt electionem sua auctoritate confirmet, pacemque populo Gandensi donet. Sed cùm nil pacati retulissent, cum armis iterùm ad forum Veneris prouolantes, belli Tribunos creant, Ioannem Heuerslagium ac alios tres: qui belli fundamentum, exacerbato Principis animo, iacturi, octo Nobilibus viris ex octodecim prædictis, in publico ceruices abscindi iubent. Hinc ipsa Feria sexta sancta ante Pascha occupant Gaueram, pauloque pòst etiam arces Pucceanam & Estandebergam; ac deinde mense Aprili anni 1452. Audenardam frustrà 1452
dolo tentatam obsidione cingunt. Sed Bonus paulò pòst suis subuenit, cæsis circiter tribus Gandensium millibus. Plures etiam hoc anno & sequenti inter Gandenses & Principis Duces aliæ pugnæ cruentæ commissæ sunt; atque adeò in agro Gandensi supra octo villarum millia, trecenti pagi, ac ædes hominum nobilium opulentorumque complures sunt exustæ; ac quicumque vtrisque in manus veniebant, sine gratia interficiebantur. Hoc eodem anno 1453. occupat Guiliel- 1453
mus Brunswicensium Dux Theodonis villam, Lutzenburgicæ ditionis

Ordines Flandriæ, inspectis priuilegiis, pronunciãt Bono hoc licuisse.

Seditionis auctores supplices facti, (quibus Nobiles veniam velut adduxerãt) nihilominùs Bonus proscribit.

Item velut; tota ciuitas veniam petit, sed non impetrat.

Hinc ergo apertum & cruentum bellum.

Lutzenburgica ditio frustrà à Brunsvvicensi tentatur: hinc cum Bono trãsigit.

nis oppidum, existimans Bono (quòd Gandenses ad officium cogere non posset) vires defendendo Lutzenburgo defuturas. Sed is Crouiacum octingentis ballistariis ac trecentis lancceariis instructum veteranis equitibus, contra Brunsvvicensem mittit, qui variis eum præliis ita exercuere, vt de secundo belli euentu desperans, pace facta, omni iure Bono Lutzenburgum cederet. Interreà Rex Franciæ certas pacis leges à se inter Gandenses & Bonum conceptas Gandauum mittit; sed parum abfuit, quin eius Legatus à plebe violaretur. Itaque tandem Bonus videns bello finem imponi non posse, nisi iustis viribus peruicacem aggrederetur populum, vndique militem conscribi iubet, ac 15. Kalendas Augusti ad Gaueram castra locat. Post quatriduum continuo tormentorum reboatu effractis Gaueræ muris, deditio facta est; centum Gandenses ad arbores iugulantur; cùm paulò pòst 10. Kalendas eiusdem mensis totus Gandensis populus suppetias laturus in aciem prodit, viginti quinque armatorum millia, & totidem ferè millia agrestium & inconditæ plebis. Bonus sexdecim peditum equitumque millia ducebat. Concurritur non longè à Gauera, & Gandenses ænea tormenta contra Burgundicas acies exonerantes non paucos interficiunt; cùm ecce, casu, an (vt quidam volunt) dolo Anglorum apud Gandenses militantium, vas pulueris tormentarij igne corripitur. Hinc primùm trepidatio: nam & quidam Angli ad Bonum transibant; sed resumptis animis Gandenses fortiter instant, ita vt & Boni equus quatuor locis, & filius Carolus in planta dextri pedis vulneratus esset, multiq; Nobiles & ignobiles caderent; tandem tamen victi Gandenses cesserunt. Occisi Gandenses decem millia, capti mille sexcenti, ac ex his eodem die strangulati trecenti. Bonus desiderauit circiter septingentos; qui cæsos intuens, commiserans dixisse fertur: Súntne hæ oues meæ? Gratias tibi summe Deus, quòd me ab iis opprimi non permiseris; & mox litteras Gandauum mittit nihilominus pacem offerens; quæ & paulò pòst secuta est, nempe postridie Kalendas Augusti. Pro impensis belli trecenta aureorum equitum millia, « ac pro templis exustis quinquaginta millia promissa; viginti quinque « Senatores lineis supra nudum induti, & bis mille ciues atrati omnes nu- « dis pedibus & capite, ad pedes Boni extra portam supplices veniam pe- « tunt, & impetrant, ibidemque opificum omnium militaria signa offerũt, « quæ Bonus paulò pòst partim Boloniæ partim Hallæ D. Virgini sacra- « uit. Nec intrauit tunc Bonus Gandauum, sed Insulas se contulit, ibique se & suos refecit. Hoc eodem anno 29. Maij Constantinopolis in potestatem Mahumetis Turcæ venit, 52. diebus cõtinuè ab eo oppugnata. Sæuitum in Christianos suprà quàm dici potest. Quæ res ita Bonum

Bonus totis viribus cõtra Gandenses accingitur.

Dudum pugnatur dubio Marte.

Tandem victi Gandenses, decem millibus eorum occisis, captis mille sexcentis.

Certis legibus Gandenses supplices veniam petunt & impetrant.

1454 affecit, vt anno 1454. proximè sequenti libentissimè ad Imperatorem

Frede-

Fredericum profectus ipse sit, acturus de expeditione contra Turcas. De quo sic Æneas Siluius, posteà Pius II. Pontifex nominatus, epistola 127.
» Vnus, inquit, mihi videtur supra omnes commendandus Philippus
» Burgundiæ Dux, qui vocatus ad Conuentum noluit excusari, noluit
» Reip. deesse. (Nota; obliquè taxatur Imperator, qui morbum excusabat.)
» Venit Ratisponā, iturumq; se contra Turcos in persona propria pollicitus
» est, si vel Cęsar, vel Rex Hungariæ, vel alius magnus Princeps exercitum
» duceret. Sin minùs, missurum se quas posset copias. Neque in hisce re-
» bus excusatum se habere voluit, nisi tale superueniret impedimentum,
» quod tota Christianitas legitimum teneret. Hęc ille & plura in laudem Philippi. Reuersus in Belgas Philippus, lætatur filium Carolum Insulis Isabellam Borboniam 13. Kalend. Nouembres vxorem duxisse, eamque ex eo grauidam à matronis nuntiari. Exinde anno 1455. magno Belgarum commodo, perpetuum instituit Concilium, suamque semper aulam Senatores sequi voluit, hac ratione subditorum lites appellatione 1455 cogniturus, ac quæ alicuius forent momenti, suo iudicio finiturus, frustrà renitente Curia Parisiensi; nempe neminem Parisios appellare prohibebat, tantùm, qui vellent, possent ad eius Senatum quoque appellare. Philippus Austriacus posteà Senatores illos diuisit, certumque vtrique parti locum adsignauit: vna Mechliniæ (sumpto supremi Concilij nomine) vbi è Curiis prouincialibus Flandri, Arthesij, Hollandi, Zelandi, Frisij ac Lutzenburgij appellant; altera Bruxellæ, seruato Arcani Concilij nomine, constituta. Hoc ânno circa Kalend. Aprilis mortuus erat Adolphus Diepenholdius Antistes Traiecti ad Rhenum, tum temporis totius ditionis Dominus. Quamobrem Bonus summa diligentia filium suum nothum Dauidem, tunc Terowanæ Episcopum, commendabat. Geldriæ Dux pro Bauaro laborabat: sed neglecto vtroque, Gisbertus Bredenrodius electus est; qui cùm confirmationem à Calixto Papa impetrare non posset, quòd Bonus filio Dauidi à Calixto Episcopatum impetrasset, tandem anno sequenti 1456. mense Aprili res arbitrio 1456 Ducis Cliuiæ ac Domini Brederodij commissa est: qui adhibitis in consilium Renessio, Preusio, Montfortio, & aliis, sic pronuntiarunt, Bredenrodius cedet, sed seruata Domprostia ac Præpositura Audemunsterana; addet Burgundus Præposituram D. Donatiani Brugis, & quotannis septē aureorum millia. Dauentrienses, ceterique Transisulani cessionem non admittebant. Quare acriter à Bono per duos menses obsessi, tandem opera Cliuiæ Ducis Ordinumque Vltraiectensium pacantur. Hoc eodem anno Ludouicus Galliæ Delphinus patri Carolo VII. Galliæ Regi infensus ad Philippum confugit, & annos quinque apud Belgas humanissimè est habitus; at magno nostro malo ac damno, quod posteà sensimus.

Magno zelo occurrere vult Bonus Constantinopoli tunc recèns à Turcis captæ.

Carolus filius Boni ducis vxorem Isabellam Borboniam.

Initiū Curiæ supremæ in Belgio, frustrà reclamantibus Parisiensibus.

Quomodo Dauid Burgundus factus sit Episcopus Vltraiectinus.

Nascitur Maria filia Caroli, vnica posteà heres Belgicarum prouinciarum.

1457 mus. Anno 1457. duodecima Februarij nata est Maria filia & heres vnica Caroli Philippi Boni filij, cùm periculosissimum dissidium paulò pòst inter patrem Philippum & Carolum filium incidit. Pater Philippum Crouiacum filio volebat dare Cubicularium, ille alium obstinatè postulabat. Filius ad tempus Bruxellâ Teneramundam secessit, posteà veniam à patre petiit, & accepit: relegati dissidij auctores. Mense Aprili

Nunc primùm Bonus Gandauum post turbas ingreditur, magnificentissimèque excipitur.

1458 anno 1458. cùm sæpissimè Principem Gandenses rogassent, confirmandæ pacis causa, vrbem inuiseret, comitatus filio Carolo, Delphino, ac quadraginta Nobilibus Equitibus Gandauum proficiscitur. Numquam tanto cum honore Princeps in vrbe fuit exceptus, à porta Walportæa ad ædes suas Wallenses quatuor horas aspiciẽdis ludis consumpsit. Octo continuis diebus hinc inde conuiuiis publicè ac priuatim est certatum. Æstate anni 1459. conuocarat Papa Pius huius nominis Secun-

Frustrà agitur de expeditione in Turcam.

1459 dus Mantuam Christianos fermè Principes omnes, quo communi consilio ac viribus in Turcas bellum decerneretur, miseràtque & suos Burgundus Legatos. Sed quòd Imperator tanto exercitui ducendo parum se efficacem commonstraret, re infecta est discessum. An-

Occasione morbi Bonus comam ponit; hinc eius iussu etiam Nobiles.

1460 num 1460. læta pace exegit Bonus, sed longo incognitóque implicatus morbo. Quo pellendo inter varia remedia Medicis est visum, comam poneret. Hinc sentiens mussitando se rideri, edicit omnes Nobiles itidem comam ponant. Parentibus Bruxellæ eodem die quingentis, etiam ceteri Nobiles in aliis vrbibus paruerunt; & quod tunc ridiculum vulgo visum est, posteà ab omnibus passim est receptum, plures tamen Princi-

1461 pes adhuc posteà quoq; diu comam nutrierunt. Mense Iulio anni 1461. moritur Carolus Francorum Rex huius nominis Septimus, magno Delphini gaudio, qui apud Belgas quintũ iam annum (vt dictum est) iram patris declinabat. Itaque deducente eum Burgundo cum filio Carolo ac præcipuis Belgarum Proceribus in Rhemos, indeque (postquam corona Regia fuisset redimitus) Parisios, solemni ritu ibi Rex proclamatur.

Nota Boni magnificentiam liberalitatémque sanè Regiam.

Bonus Parisiis in ædibus suis Atrebatensibus diuersatus, Regiam magnificentiam familiari mensa superabat, nullusque alicuius nominis non donatus ab eo discedebat. Vbi cùm duos fermè menses hæsisset, ac nouo Regi de Burgundia, Artesia, ac Flandria clientale iusiurandum præstitisset, Hesdinum rediit. Carolus filius Regem Parisiis in Turones proficiscentem comitatus est, ac deinde in Belgas reuersus, patris mor-

1462 bo, è quo is tamen Bruxellæ conualuit, reuocatus. Anno 1462. Ioannes Custenius ac Ioannes Ingieus capiuntur, instantibusque Augusti Kalendis Ripelmondę capite plectuntur, conuicti quòd Carolum Charloum, pòsteà Pugnacem dictum, veneno aut veneficiis è medio tollere conati essent, numquam tamen Crouiacos nec alios Proceres Carolo suspectos nomi-

nominarunt. Anni 1463. æstate Bonus Crouiacorum (vt ferebatur) per- 1463
suasione, acceptis quadringentis aureorum liliorum millibus, Regi Lu-
douico oppida ad vtramque Somonæ ripam sita, pignore ex pace Atre-
batensi anni trigesimi quinti hactenus detenta, restituit: quod adeò ęgrè
filius Carolus tulit (cùm paci illi Atrebatensi nondum per omnia esset
satisfactum) vt rursum à patre discedens cum vxore Gorinchemium
Hollandorum oppidū proficisceretur; pax tamen iterùm facta est. An-
no 1464. mense Maio idem Carolus Burgundus secretè fœdus cum Ca- 1464
rolo Biturigum Duce Regis Ludouici fratre, Francisco Britonum Duce,
ac multis aliis Francorum Proceribus, contra Regem, consentiente patre
facit, quòd senex, etsi serò, videret, Ludouicum Regem dutissimum con-
tra fratrem Carolum; etiam omnes veteres Præfectos loco mouere, ac
demum non nisi vltionem contra Burgundos moliturum. Sed dolebat
Turcicam expeditionem tam magnificè à se votam, ac ardenti desiderio
sæpiùs expetitam, hac de causa necessariò omittendam. Ne tamen om-
nino Pontifici fidem datam fefellisse videretur, instructis apud Zelan-
dos, duodecim triremibus, multisque his onerariis additis, decem millia
lectorum peditum imponit, præficitque filios nothos Antonium ac
Balduinum, quibus in præsenti pecunia numerat ducenta aureorum li-
liorum millia, persoluto insuper vnicuique militi, trimestri stipendio.
Iunxerant se tam piæ expeditioni voluntarij Nobiles multi, quibus præ-
erat Simon Lalanus cum filio Philippo. Gandenses trecentos triginta
ciues publico sumptu miserant. Rebus omnibus paratis, Sluzis Bru-
gensium portu classis egreditur, magnoque maris emenso spatio, cùm
ad Fretum Herculeum peruenisset, nuntiatur Mauros ac Pœnos Se-
ptam Africæ ciuitatem Lusitaniæ Regis præsidio munitam magno
hominum numero obsidere. Quare proximum Africæ portum occu-
pantes, exposito milite, ac in aciem collocato, Septam pergunt. Sed
Mauri viribus diffisi, relicta obsidione, domum dilabuntur. Cùm
Septæ aliquamdiu militem nauesque refecissent, paratique Anconam
ad Pontificem (vbi copiæ Christianorum conueniebant) profecturi
forent, subitò Pontificis mors, ac expeditionis omissio nuntiatur. (obiit
enim Pius II. Septembri 1464.) Quare conuerso itinere mense Februa-
rio anni 1465. Massiliam cum classe appellunt, indeque pedestri itine- 1465
re in Burgundiam ac Belgas perueniunt. Bonus senio ac dolore irri-
tæ expeditionis in morbum incidens, fugacis tandem aliquando vitæ
finem optabat, ac proinde filium Carolum vniuersarum ditionum
Præfectum nominat; qui potentia vtendum ratus, durante patris mor-
bo, Crouiacos, Estampium, ac qui cum his faciebant, iudiciali senten-
tia condemnatos è Belgis exulare iubet, bonaque eorum fisco addicit.

Carolus filius à patre Bono dissidet.

Idem Carolus secretū fœdus init contra Ludouicum Regem Frācorum.

Instruit Bonus 12. triremes aliasque naues contra Turcas, imponens eis decem millia peditum.

In itinere Belgæ Septā Africæ ab obsidione Maurorum liberant.

Morte Pontificis concidit expeditio.

Dissidium Boni cum filio Carolo vix tãdem componitur.

Sed Princeps sanitate recuperata, in integrum omnes, rescissa sententia, restituit, filiumque potestate exutum aliquamdiu in conspectum admittere noluit, variasque ei tendens insidias capere conabatur. Is verò se Gorichemi iterùm iusto munitus præsidio continebat. Tandem interpellatus non semel Bonus à filio notho Antonio, cui multum tribuere erat solitus, ac à Proceribus exoratus, instructusque ab Ordinibus de Regis Franciæ contra se ac filium coniuratione, eum denuò in gratiam recipit, transfugiente tunc seriò ad Francorum Regem Estampio

Transfugit Estampius & magna Crouiacorum pars ad Francum.

Boni patruele, cum magna Crouiacorum Procerum parte, ac Ioanne Lannoio Hollandiæ Gubernatore. Eodem anno Carolus in Franciam cum exercitu contendit, duodecim habens equitum millia, ac peditum non contemnendam manum, quibus præerant Ludolfus Lutzenburgius, Adolfus Rauastanius, Antonius Burgundus, Philippus Lalanus, & alij, sequebanturque tormenta ab equis attracta ac commeatus; cùm intereà Leodienses, magnis promissis à Francorum Rege inducti, bellum Philippo Bono indicunt. Sperabat hac ratione Rex se à Carolo Burgun-

Leodienses Bono bellũ indicunt, instigante Franco, vt eum duplici bello distineret.

do, qui cum exercitu Franciam ingressus erat, liberari posse. Sed Bonus, eo in Franciã relicto, beneficiarios tantùm reuocat Nobiles; ductuque Cliuię Geldriæque Ducum sanguine sibi iunctorum, Nassauij, Homani, ac Gasbecani, in Leodienses magnam peditum equitumque manum mittit: qui copiarum multitudine territi, quòd Rex contrà quàm promiserat, nec aurum nec militem in auxilium mitteret, è Namurcęis ac Hannoniis (vbi prædando vrendoque agricolas vexarant) Leodium se recipiunt. Nec interim cessabatur in Francia à bello. Nam quinto Kalend. Augusti eiusdem anni ad Mohendricum (pagus est haut procul Parisiis

Pugnatum cruentè in Francia ad Mohendricum, victore Burgundo hinc: pax facta.

Aureliam tendenti) acriter pluribus insultibus decertatum est. Rex Ludouicus tandem Corbeliam beneficio noctis euasit, Carolus nocte illa & die insequenti in loco pugnæ victor constitit. Ceciderunt ab vtraque parte circiter duo virorum millia; è quibus Franci, maximè equites, ac inter hos Seneschallum, Belinum ac Flocquetum cum multis Nobilibus desiderarunt, Carolus ballistarios plures pedites amisit. Post paucos dies ad arcem siluæ Vincennis hæc pax facta est: Rex oppida ad vtramq; Somonæ ripam sita, Comitatum Boloniensem ac Guinensem, Carolo Burgundo reddito, neque eo viuo vlla pecunia redimito. Flandria in perpetuum libera ab appellationibus ad Curiam Parisiensem maneto. Fratri Carolo Rex Nortmanniæ Ducatum concedito, ac Lutzenburgum D. Pauli Comitem Magistrum equitum creato. Carolus ad partem in

Victor exercitus etiam Leodienses pacem petere cogit.

Brabantiam cum victore exercitu reuersus, tantum terrorem Leodiensibus incussit, vt mox & ipsi pacem peterent. Promiserunt trecenta aureorum liliorum millia intra sexennium soluenda, agnoscentes Braban-

tiæ

tiæ Ducem Leodiensis diœcesis Protectorem, eaque de causa ei alia singulis annis mille aurea lilia numeraturos recipiunt. Antistiti quoque suo compensaturos damnum belli huius tempore illatum pollicentur. Erat is è familia Borbonica, quare ei Carolus memoria vxoris recèns 5. Kalend. Octobris Antuerpiæ defunctæ enixiùs fauebat, oderantque magis Leodienses. Hæc ita acta transactaque mense Ianuario anni 1466. à Leodiis, cùm mox proximo Aprili (Franco, vt creditur, instigante) ab iisdem eadem violantur, Dionantiis bello causam præbentibus. Opes enim eos quietem pati non sinebant, recipientes oppido omnes qui postremæ pacis conditionibus in exilium fuerant acti, eosdemque cum ciuibus suis in Namurcæos Hannoniosque prædatum mittentes. Itaque Bonus mense Augusto, collectis triginta hominum millibus, postrema induens arma, cum filio in Leodios profectus Dinantum obsidione cingit, vndique tormentis illud quatit, & ruina ad irruptionem idonea facta, nihilominùs suadere nititur, ne vim tanti exercitus stultè experiantur. Æqui nihil, contumeliarum satis redditur. Bouinenses quoque vicinorum periculo moti ciuem suum Dinantum mittunt, qui eadem persuadere conatus, cùm dicendi finem fecisset, cum puero qui comes venerat, contra Ius gentium in patibulum agitur, ac in oppidi muro patibulum collocant. Quo barbarico facinore Princeps irritatus oppugnationis signum edicit. Præsidiarij de defensione desperantes, óbscura nocte plures transfugiunt. Erat hoc tempore Leodiensium Antistes Hoiæ, vnde per certum hominem Bonum certiorem facit, Leodienses, eductis triginta hominum millibus, in auxilium Dinantiorum properare. Pars Burgundi exercitus Leodios expectat ad pugnam instructa, ceteri Dinantios per murorum ruinas inuadunt. Sed hi desperata defensione octo honestissimos ciues, qui vrbem, vitam tantùm deprecantes, dedant, ad Principem mittunt. Is nulla conditione vrbem dedi, sed suo omnia arbitrio permitti volebat; quod tandem, humanitate eius frustrà cõfisi, fecere, portarum claues Antonio Burgundo adferentes, ille fratri Carolo, hic patri, qui eas filio Carolo reddidit. Is redditione clauium ciuitatem suo arbitrio permissam iudicans, exercitui diripiendam dedit. Durauit opulentissimæ ciuitatis vastatio octo continuis diebus: ditissimi quique ciuium abducti, libertatem magno posteà redimere sunt coacti: octingenti, tamquã belli auctores, bini inuicem colligati, in Mosa sunt submersi: ignis deinde oppido iniectus reliqua consumpsit: muri denique, vallum, turresque disiectæ, ac repletæ fossæ dirutum Dionantum docuere. Leodienses, qui Dinantiis, vt suprà dictum est, in auxilium properabant, intellecto oppidi miserabili statu, festinanti itinere vrbem repetunt; statimque lectis probatissimis ciuibus ad Bonum Namurcum, quò se ille

Moritur vxor Caroli.

1466

Dionantenses violata pace iterùm in Namurcæos & Hannonios excurrunt.

Iidem Dinantenses Legatum Bouinensium cum puero contra Ius gentium in crucem agunt.

Exacerbatus hac barbarie Bonus seuerissimè Dinantenses castigari permisit.

Direptum & funditus excisum oppidum, octingenti in Mosa quoq; bini submersi.

Leodienses supplices iterùm in gratiam Bonus recipit.

receperat, impetrandæ pacis causâ oratum mittunt: qui supplicibus parcendum censens, iisdem eis conditionibus pacem, quibus filius Carolus ante annum fecerat, dedit, petitis tantùm quinquaginta obsidibus ad pacis confirmationem; è quibus Leodienses triginta duos, Tungri, Centrones, Hasselij singuli sex misêre. Namurco Bonus Bruxellam, indeque

1467 *Moritur Bonus leui sed continua febri Brugis Flandriæ.*

mense Martio anni 1467. Brugas peruenit; vbi circiter Nonas Iulij ęgrotare incipiens, postridie Idus eiusdem mensis leui sed continua febri extinctus Deo spiritum placidè reddidit, ætatis anno 72. posteaquam à morte patris 48. annos ditiones hereditarias rexisset, Brabantiam verò annos 37. Conditus est Brugis apud D. Donatianum, primæque hîc ei factæ exequiæ, donec mortua anno 1473. vxore Isabella, refossum cadauer, simul Digeoni, vt iusserat, apud prædecessores penes Carthusianos conderetur. Flore ætatis concubinarum mutatione gaudebat, secunda fortuna ac prospera valetudine illectus, suscepitque è variis filios octo, filias sex, ex quibus duo, Cornelius (qui in bello Gandensi occubuit) & Antonius, maximè clarent facinoribus. Ex Cornelio Deluerdingij, Pratenses ac Wostini; ex Antonio, Beueræ, Veræ, ac Capellæ Domini. Sub

Cœnobia sub hoc Principe in Belgio constructa.

hoc Principe anno 1452. initium habuit Cœnobiũ S. Agnetis Dommelanum in Campinia tertiæ Regulæ S. Francisci; & anno 1462. iuxta Bruxellam Carthusiani, & in ipsa ciuitate anno sequenti 1463. Prædicatores.

CAROLVS AVDAX

FILIVS PRÆCEDENTIS,

XXXIX. BRABANTIÆ

II. BELGII VNITI PRINCEPS.

Præfuit annis decem.

Carolus mox è sacro Fonte à patre Eques creatur.

AROLVS Burgundus, à multis Audax, ab aliis Pugnax cognominatus, filius heresque vnicus Philippi Boni ac Isabellæ Lusitanæ, natus est Digeoni metropoli Ducatus Burgundiæ, 4. Idus Nouembris anno 1433. nomenque ei datum à Carolo Comite Neuersij, qui cum Antonio Crouiaco eum è sacro suscepit Lauacro; Equestrique à patre eodem momento ornatus dignitate, Comes Charloi est nomina-

CAROLVS AVDAX XXXIX. BRAB. II. BELGII VNITI PRINC.

minatus.(attingit is Comitatus fines Burgundię, Borboniæ, ac Baulosij.) E Burgundia, vix impleto biennio, Gandauum mittitur. Anno ætatis octauo linguam fastidiens Latinam, veterum Historias Gallicè translatas auidissimè cœpit legere: fessus operam Musicis dabat, donec adultis viribus arma tractans, equitando, saltando, luctando, iaciendo ad scopum, digladiandoque se exerceret. Anno 1452. prima in bello contra Gandenses arma induit, secutus patrem prælio Bazelensi prope Ripelmondam, in quo eius frater nothus Cornelius occubuit. Deinde cum turma suorum equitum præsidium Morbeeanum aggressus, intra munitionem hostes compulit, obsedissetque, nisi tutorum auctoritas intercessisset. Pugna Gauerensis tertia fuit eius expeditio, de qua, sicut & de aliis bellis viuente patre ab eo confectis, diximus in Philippo Bono eius

Arma induit nondum viginti annos natus, ferocissimus in hostes.

1467 patre. Quo defuncto, ipse tertio Kalend. Augusti anno 1467. Gandaui Flandriæ Comes inauguratur, vrbem ac bona restituens quingentis ac sexaginta tribus ciuibus, qui à patre postrema pace in exsilium, bonis fisco addictis, acti fuerunt. Et ecce vix inauguratione peracta, tam Gandenses quàm Mechlinienses tumultuantur. Gandenses (vbi tum Audax erat) cum armis in forum congregati, Priuilegia veteresque immunitates à Bono ereptas reddi sibi volebant: quod cùm coactus fecisset, Bruxellam reuersus reuocat, armáque domandis rebellibus parat. Sed Senatus, virique Nobiles, congregatis in tempore amicis ac clientibus, seditiosos viis foróque, cum pluribus è textorum ordine occisis, pellunt, captósque seditionis auctores partim gladio, partim laqueo puniunt, fuga elapsos perpetuo multant exsilio. Ad Principem deinde, Bruxellam profecti, diplomata, quæ seditiosi ciues extorserant, reddunt, pacemque in genua supplices prouoluti, persolutis quinquaginta aureorum liliorum millibus, impetrant. Mechlinienses quoque ad se reuersi pacem, solutis quindecim aureorum liliorum millibus, obtinent. Eodem anno Leodienses à Francis iterùm dementati, quamquam quinquaginta eorum obsides Audacis in potestate adhuc essent, circa Idus Septembres in Huia oppido Antistitem suum Borbonium obsident. Qui iusto destitutus præsidio, obscura nocte cum paucis in Brabantiam ad Pugnacem confugit. Leodienses, spoliata exustáque Hoia, fines etiam Limburgensium ac Lutzenburgensium inuadunt, ac populationibus vexant, fugato ijs è locis Ioanne Cliuensium Duce, eiúsque fratre Rauastani Regulo. Itaque Audax summa cura exercitum cogit, & non multò post Bruxella Louanium proficiscitur, vbi exercitus viginti millium conuenerat, eoque S. Trudonis oppidum (alij Centronum vocant) cingit. Agitur hîc de Leodiensium obsidibus: tandem hac conditione omnes dimittit, vt si quem eorum contra se posthac arma sumpsisse reperisset, vita bonísque multaretur.

Gandaui vix inauguratus, ad arma concurrentibus ciuibus, Priuilegia à patre erepta reddere cogitur.

Vlcisci se parat; sed castigatis seditiosis, receptisque Priuilegiis placari se sinit.

Leodienses dementati à Francis, iterùm arma contra Burgundum induunt.

Præerat

Præerat oppido peditum trium millium præsidio vir Nobilis Reinerus Ruuraius. Tertio obsidionis die, ductu Barræ viri quoque Nobilis, vrbe Leodiensi triginta peditum millia, quingentis additis equitibus exeunt, æneáque secum tormenta aliquot ac magnam commeatus vim trahunt, oppidum S. Trudonis liberaturi; peruenerántque ad pagum Bruslanum, quod quingentis tantùm abest oppido passibus. Hîc Audax, relicto ad obsidionem Marlæ Comite cum quatuor peditum millibus, ac sexcentis Anglis ballistariis, obuiàm Leodiensibus vadit, consertóque cruento prælio, plurimis occisis, reliquos in fugam agit. Cecidere Leodiensium circiter nouem millia, ac inter hos Præfectus Barra: capta circiter sex hominum millia, plaustra armis commeatúque onusta trecenta, sex ænea maiora tormenta, ac è minoribus centum viginti. Desiderauit Audax viros octingentos. Qua clade Leodium allata, Legati Franciæ Regis Ludouici, qui aurum ibi pro auxiliaribus cogebant Francis, clàm cum pecunia ex perturbata vrbe in Franciam fugerunt. Tertio à pugna die Centrones deditionem faciunt, omnibus vita bonáque concessa; decem exceptis, capitéque truncatis, è quibus sex obsides apud Audacem fuerant. Ruuraius cum præsidio, relictis armis, in tutum est deductus. Inde exercitus Tungros petit, qui sexto obsidionis die iisdem quibus Centrones conditionibus deditionem faciunt. Decem & hîc capite plexi, è quibus quinque obsides fuerant; exceptáque vrbe Leodiensi, reliqua eius ditionis oppida omnia similiter, allatis clauibus, leges accipiunt. Tandem Leodienses propria clade ac defectione sociorum territi, deditionem quoque faciunt. Eam his verbis Placentius Leodius describit: Intelligentes Leodij se non aliter cum Burgundo pacisci posse, nisi & pecuniam ingentem soluerent, murósque & turres suæ ciuitatis aliorúmque oppidorum diruerent, ad pactum huiusmodi cunctantes copias Caroli prodire experiuntur: & quàm arctissimè obsessa ciuitate, facta deinde inter ciues discordia, pars per vnam portam exit, & se & vrbem gratiæ eius dedit; pars verò per alteram, dimissis vrbe ac bonis, aufugit, & ad Ludouicum Franciæ Regem præsidij causa se contulit. Dux Carolus ciuibus mandat, vt turres omnes, muros & antemuralia demoliantur: deinde Leodiorum arma omnia, bombardas, & quidquid bellici apparatus habebant, in vrbe & subiectis locis abstulit. Nec his satiatus, eos vt sibi soluerent trecenta millia florenorum, sacramentis obligauit. Hæc Leodius. Alius sic: Salutem dumtaxat pacti, reliqua omnia Ducis arbitrio permittunt. Decima itaque septima Nouembris instructa acie Dux Carolus vnà cum Episcopo Leodium ingressus est armatus, interdicta tamen omni direptione & violentia militibus suis: & cùm arma tormentaq; omnia erepta nauibus imposita Namurcum, indeque in Brabantiam præmisisset, vigesimo

Oppidum S. Trudonis ab Audace obsessum Leodienses liberare frustrà parant.

Caduntur Leodienses ad nouem circiter millia, cadentibus Burgundis octingentis.

Dedit se Burgundo oppidum S. Trudonis, leue & Tungri, & alia oppida omnia inferiora.

Item Leodiũ ipsum, vbi turres muriq; destructi, & tormenta bellica omnia ablata.

gesimo octauo eiusdem Nouembris cum exercitu ipse secutus est, paucis sed opportunis in locis præsidio relicto. Huius anni hiemem Bruxellæ exegit, Gandensium tumultuum expectans euentum, quòd sub belli huius initium excitata seditione, priuilegia repetiissent. Sed intellecta Principis victoria animis cecidere, & paulò post missis Bruxellam probissimis ciuibus, eius potestati priuilegia omnia permittũt, signaque opificum militaria noua ad eius pedes deponunt, præsentibus Francorum, Anglorum, Britonum ac Biturigum Legatis, pacemque impetrant: multati tantùm quindecim aureorum liliorum millibus, & aliis tribus millibus pro consiliariis: & septem seditionis auctores sunt proscripti.

Gandenses etiam supplices ab Audace veniam petunt.

1468 Mense Martio anni 1468. Montibus Hannoniæ Audax inauguratur, indeque Insulas profectus magna cum pompa est susceptus. Insulis Brugas peruenit, magnoque cum honore, dato acceptoque iureiurando est susceptus: Ordinesque hîc Flandriæ congregati intra proximum decennium, vti petierat, decies centies aureorum equitum millia sunt polliciti; vxori quam desponsam habebat, & paulò post duxit, (scilicet Margaretam Eboracensem sororem Eduardi Quarti, qui victo & occiso Henrico Sexto Lancastrio, dicto Rubeæ rosæ, tandem anno 1471. vt dicemus, plenum imperium Anglorum accepit) ac filiæ, singulis centena millia. Brugis Gandauum profectus, sexdecim millia inermium ciuium extra vrbem obuios habuit, se vrbemque potestati eius committentes, timore tamen magis quàm amore, vt multi interpretabantur, sic Principem honorantes. Circa Idus Apriles Brugis in Collegio Franconatium, conseruationem iurat immunitatum, donaturque viginti libris puri puti argenti; paulóque pòst nuptiis, eadem in vrbe, Regia magnificentia celebratis cum Margareta Eboracensi, de qua diximus, adeunt eum Legati Francorum ac Britonum, quibus sæpenumerò suos miserat, conabaturque Rex Ludouicus Audaci persuadere, vt reiecto fœdere quod cum fratre Carolo ac Britone icerat, nouum inter se pangerent. Cumque eò perducere eum nullis rationibus posset, Proceribus suis iam magis Rex fidens, huius anni æstate exercitum contra Britonem mittit, munitaque quædam loca expugnat. Audax Peronæ magna cum diligentia militem Britoni opem laturus cogit. Rex verò transitum illi impediturus cum exercitu Compengam tendit, Legatisque ad Britonem ac fratrem Carolum missis, pacem haud tamen diuturnam cum eis inscio Audace facit, sufficere arbitratus, quòd illi, remissis veteris fœderis tabulis, ab eius amicitia discessissent. Audax in Regis perfidiam inuectus, iniuriam sese numquam depositurum minatur. Sed Rex centum viginti aureorum liliorum millibus ei numeratis, ægrum aliquo modo placauit animum; impetrataque pace conditiones renouant; quarum confirmanda-

Celebrantur Brugis nuptiæ Caroli cum Margareta Eboracensi.

Resumitur bellũ Francicum.

Idem vtcumq; pacificatur.

mandatum causa Peronæ ad Audacem exercitum habenti, sexaginta tantùm equitibus ac octoginta Scotis stipatus satellitibus Rex venit, confisus litteris eius manu ad se scriptis, quibus de securitate suam fidem interponebat. Cùm summa cum amicitia ac familiaritate inter se aliquamdiu communicassent, subitò nuntiatur, Leodienses, violata pace, Tungrorum vrbem occupasse, Antistitem, Guidonemque Imbercurtium comprehendisse, Archidiaconum vnum cum aliquot Canonicis ac clarioribus ciuibus interfecisse, cadaueraque in frusta secuisse. Erant hæc vera, procurataque missis clàm Leodium Legatis à Rege Francorum, cùm Audax Peronæ exercitum cogeret. Sed pace cum Proceribus ac Audace facta alios miserat, qui priores reuocaturi seriùs aduenerant. Leodienses Audacem cum Rege in gratiam rediisse audientes, pœnitentia violatæ pacis ducti, Antistitem ceteris cum captiuis ineunte Octobri in libertatem restituunt, sperantes hac ratione Audacem placari posse. Sed is pacem Francicorum Legatorum opera violatam edoctus, furens Regem Peronensi in arce custodiri iubet. Tribus diebus in arce cum his qui simul in custodiam dati fuerant, Rex sedit, vnoè domestici specie rei familiaris curandæ dimisso, qui quindecim aureorum liliorum millia Audacis consiliariis ac amicis diuisit, multoque plus, Rege in libertatem restituto, est pollicitus. Sic Rex quarto captiuitatis die auri sui omnipotentia hac lege liberatur, cum Audace Rex vt in Leodios proficiscatur, Burgundicam in armis Crucem ad belli vsque finem laturus. Leodienses his intellectis, frustraque per Antistitem suum tentata pace, summa cum diligentia fossas purgant, portas vallumque reficiunt, & ad resistendum se parant. Tandem comitatus Ludouico Rege adest Audax die 22. Octobris; suburbiaque occupans frustrà repugnantibus Leodiensibus, septem continuis diebus nec ipse nec quisquam in exercitu arma deposuit. Octauo die positis armis exercitui quietem concedit, ac reficere corpora iubet, postero die vrbem muro pro parte carentem variis locis oppugnaturos. Leodienses à Francis clàm ea de re edocti, facinus sanè audax ac strenuum concipiunt. Sciebant quibus in ædibus Rex & Audax se quieti dedissent, custodia exigua circa ædes posita. Eliguntur sexcenti è Francimontanis fortissimi veterani, ducebanturque ab ædium dominis in quibus Principes cubabant, iamque inter colles, primis custodibus præfocatis, ædibus appropinquabant, cùm quidam in transitu petulanter domunculam argillaceam hastis perforantes, trecentos in eo cubantes Nobiles excitant. Hinc ergo & in castris & in vrbe ad arma conclamatum est, fortiterque vtrimque dimicatum. Francimontani omnes strenuè pugnantes ante Principum diuersoria cæduntur, ædium dominis ibidem cadentibus. Quid agat Audax? Mox circa meridiem

Interim Leodienses instigati à Francorum tumultuabantur, Episcopo capto, aliis facdè mactatis.

Hinc ergo furens Audax Regem qui ad se venerat detinet, & secum proficisci in Leodienses cogit.

Obsident Audax & Rex Leodium summa pertinacia.

Francimontani sexcenti audacter sanè ex vrbe in obsessores irrumpunt.

ridiem die Octobris trigesimo signum oppugnandæ vrbis edicit. Leodienses nil minùs quàm vrbis oppugnationem eo die ac hora expectantes, fessi nocturna pugna, quemadmodum & Burgundos existimant, positis armis corpora curabant, nocturnaque inuicem facinora narrabāt, adeò vt Rex Ludouicus, Audax, Aurātius, Marscalcus & Imbercurtius ventilantibus vexillis quadraginta hominum millia in vrbem nullo resistente perducerent, tantum subitò strepitum tympanis ac tubis excitantes, vt viri, mulieres, pueri maximo numero in siluam Arduennam salui euaderent, relictis ædibus omni diuitiarum genere scatentibus, ac mensis ciborum diuersitate repletis, quæ militi in prædam sunt concessa. Vix trecenti in vrbe periere. Vitæ eorum consultum, qui ad ædes sacras confugerant: eæ tamen quoque direptæ sunt, dum se miles ditiores captiuos quærere simulat. Sed Audax à Papa paulò pòst admonitus, non pauca restituenda templis curauit. Præda ditissimæ vrbis immensa fuit, multique gregarij milites hîc opes sibi ac posteris quæsiere. Octauo ab vrbis expugnatione die Rex ægrè impetratata dimissione in Regnum reuertitur. Audax firmiori exercitus cum parte in Francimontanos, tamquam vitæ suæ insidiatores, profectus, militi incolarum opes in prædam donat, interfectis qui per ætatem arma ferre poterant omnibus, Vulcano reliqua consecrans. Eadem ratione Leodij est sæuitum, exceptis Diuorum fanis ac Canonicorum ædibus. Deleti sunt funditus Leodienses, cùm spatio biennij à Ianuario anni 1466. ter supplices facti, ter iterùm bellū renouassent, anno 1468. pridie Kalend. Nouembris, tam rigido gelu tum sæuiente, vt non minùs Burgundi frigore ac siti (omnibus mox gelu constrictis) oppugnarentur, quàm Leodienses ferro ac igne. Gandenses sub huius belli initium denuò coniurarant, rebellaturi si Audax infeliciter pugnasset. At seuera Leodiensium pœna territi, per Legatos tertiùm Bruxellam missos tandem circa Nonas Ianuarij 1469. consignatam pacem impetrant. Liber hac hieme Audax à bello, Brabantis Hannoniisque ipse ius dicebat, ter singulis hebdomadibus inter Consiliarios præsidens, ac pro infimis maximè, vt ius suum obtinerent, curans. Mense Aprili eadem de causa in Occidentalem Flandriam est profectus, mense Maio Gandaui, Iulio Brugis, Augusto in Hollandia ac Zelandia eadem agit, mirum in modum hac agendi ratione populorum erga se amorem ac reuerentiam excitans, reliquitque inter cetera rigidæ æquitatis hoc memorabile exemplum, tum ab aliis tum etiam à Cl. V. Lipsio cap. 8. Exemplorum recitatum. Erat Audaci vir nobilis in feruenti gratia; atque ei Præfecturam oppidi in Zelandia dedit. Ipse ibi in otio amorem concipit in alterius coniugem: quam cùm blanditiis expugnare non posset, si fortè terrore vincat, maritum falsò proditionis insimulatum in vincula coniicit.

Leodium tertiò capitur, ciuibus omnibus qui poterant in siluam Arduennam euadentibus.

Seruati qui ad templa confugerant, tamen eadem templa fœdè spoliata.

Ferro & flāma immanè sæuitum.

1469

Liber hac hieme Audax à bello, ipse per se ius dicit, inter Consiliarios ter singulis hebdomadibus præsidens.

Scelestus quidam, vt fœminā potiatur, eius maritum falsò proditionis incusatum capite plecti curat.

coniicit. Femina, quò maritum liberet, ægrè tandem in ſtuprum conſentit; ſed ille perpetuis vt fruatur amplexibus, in carcere quoque maritum trucidat. Quid agat femina? Conſilio & comitatu amicorum Principem adit, & facinora explicat. Iubet Princeps eam manere in aula, & in vicinum cubiculum ſecedere, dum Præfectum vocat; nam fortè & ipſe in aula erat. Venit; introducitur & mulier. Hanc noſtin'? ait Princeps. Colorem homo mutat, & Princeps exſequitur: At querelas quas ſuper te defert etiam noſti? Quid ais? Vacillat, perplexè loquitur; tandem, remotis aliis, ſpe gratiæ Principi ſcelera fatetur, veniam ſupplex petit, offerens etiam feminam coniugem ducere. Adeſt vocata, vix victa Principi obſequitur, & ſolemnibus verbis præſente Principe matrimonium celebratur. Tum Princeps: At tu noue marite, hoc iam nunc largire, vt ſi prior ſine liberis obeas, hæc coniunx heres omnium bonorum tuorum ſit. Libens concedit, teſtes audiunt, tabularius ſcribit.

Idem ſpe veniæ, feminã hanc iuſſu Audacis vxorem ducit, eamdemq́; ſcribit heredem.

Et his iam peractis Princeps ad feminam: Dic ſodes, animo tuo factum iam ſatis? Satis, inquit mulier. At nondum meo, ille ſubiicit; & ablegata femina, iubet Præfectum in illum ipſum carcerem duci, in quo maritus cęſus erat, & pariter cæſum in arcam ligneam deponi. Mulier duobus maritis eodem ferè tempore, eodem certè ſupplicio amiſſis, mox in morbum incidit, & fato obiit, hoc ſolùm alteris nuptiis lucrata, vt liberos ex priore coniugio diuites relinqueret noua hereditate.

Nihilominùs virum Audax capite mulctari iubet.

Simile ſeueri iuris exemplum in Vita Guilielmi Tertij Chronicon Hollandorũ narrat, ob ereptam tantùm ruſtico vaccam, Præfectum capite plectentis. Hæc tum alij, tum etiam Lipſius. Anno 1470. Audax triginta ingentes onerarias 1470 naues rebus neceſſariis ad bellum inſtructas, ductu Henrici Borſelij Veræ Reguli, contra Richardum Warwici Comitem Anglum mittit, qui Francorum fiſus amicitia Belgas mercatores mari deprædabatur, pacemque cum Anglorum Rege Henrico Sexto (quem paulò antè Regno depulerat) Francorum Regis opera redintegrarat; treſque hi Principes fœdere facto ſtatuerant Eduardum Quartum (cuius ſororem Audax in vxorem duxerat) Albæ roſæ Principem, Angliæ Regno pellere, ac poſteà coadunatis viribus Audacem opprimere, ac ditiones eius diuidere.

Adornat Audax claſſem cõtra Richardum Anglum molientem contra fratrem vxoris Audacis. Eduardum dictum Alba roſa.

Borſelius itaque, pulſo mari Warwicio, diſſipatiſque eius nauibus, maris imperium obtinuit. Quod ęgrè ferens Rex Ludouicus, inſtructa Rothomagi Francica claſſe, eique Warwici Comite Præfecto, Henricum Sextum, pulſo Eduardo Quarto, in Regnũ reſtituit.

Rubea roſa triumphat ope Regis Francorũ.

Eduardus cum quadringentis viris nobilibus in Hollandiam appellit, indeque in Flandriam ad Audacem, eiuſque vxorem ſororem ſuam, peruenit; ac ab eis ducentis aureorum equitum millibus eſt donatus, excepta pecunia, quam liberali animo Ordines prouinciarum contulere, velut conniuente inſuper Audace,

 vt

Eduardus, dictus Alba rosa, accepto ab Audace auxilio, iterùm in Angliam traijcit.

1471

vt instructas quot vellent ad bellum naues ei commodatò darent, ac qui cum eo in Angliam traiicere cuperent, permittens. Eduardus igitur Belgarum liberalitate viribus auctus, mense Martio anni 1471. in Angliam proficiscitur: confluunt statim amici veteres ac noui, inter quos eius frater Georgius Clarenciæ Dux (qui primùm pro Henrico Rege steterat) magna auxilia adducunt. Pugnatur ter acriter, sed semper Eduardus victor, postremò prælio Regem Henricum cum vnico filio captum interfici iubet, cadente Richardo Warwicio, omnibusque aduersæ partis Anglorum Proceribus. Atque ex eo tempore in Regnum restitutus, incredibili Belgarum lætitia, summo autem Francorũ cum dolore, Eduardus regnat. Rex Francorum Ludouicus irritatus contra Audacem, quòd Eduardo suppetias tulisset, contendit clàm, vt oppida ad Somonam sita in partes suas trahat: quod cùm Ioannes Borbonij Dux secretò Audaci apud Hollandos tum agenti nuntiari curasset, credere priùs noluit, quàm Regem fratrem suum Carolum in Aquitaniam procul suis ditionibus amandasse, Britonemque & alios ab eius amicitia omnino alienasse didicisset. Festinanter itaque ex Hollandia in Flandriam, indeque in Attrebates profectus, exercitum conscribit. Sed Rex, ac si iam pax violata foret, astu Ambianum Fanumq; D. Quintini occupat, recepissetque iisdem artibus Abbevillam ac Dorlanũ, nisi Esquardius in tempore iustum misisset præsidium. Occupandis hisce Picardorũ oppidis plurimùm Regi profuit opera Balduini Burgundi Audacis fratris nothi; qui etiã post paucos dies, deserto fratre, cum multis aliis Nobilibus ad Regem transiit. Verebatur Audax ne & frater Antonius coniurationis foret particeps. Sed cùm is fidem ac constantiam suam probasset, resumpto Audax animo ad bellum totum se conuertens, breui quindecim virorum millibus armatis Picquenium ad deditionem cogit, indeq; castra Ambianum promouet. Rex exercitus parte in Burgundiam missa, incendiis ac populationibus omnia vastat; cõcurrentes ad arma Nobiles, multis interfectis captisque, bis superat, munita aliquot loca capit. Audax tot incommodis subitò circumuentus, cùm per duos menses Ambianum frustrà obsedisset, nec Rex faceret pugnæ copiam, inducias in annum facit, quæ Kalendis Martij anno 1472. finirentur. Bruxellas reuersus Audax, conuocatis Ordinibus, docet, Ambianum Fanumque D. Quintini inopia ordinariorum equitum in Regis potestatem deuenisse: proinde necesse fore, vt certam singulis annis pecuniæ summam, singulæ regiones conferant, qua octingenti equites in Belgarum finibus ordinario perpetuoque stipendio alerentur. Promittunt singulis annis centum viginti aureorum liliorum millia, quæ post paucos menses ad quingenta millia Audacis astutia creuere; fuitque hoc primum ordinariarum Equestrium turmarum

Triũphat Eduardus caso Henrico Rubea rosa, eiusq; filio vnico.

Rex Franciæ astu Ambianũ & Fanum D. Quintini occupat.

Idem Rex populatur Burgundiam: hinc induciæ in annum factæ.

Primum initium ordinariarũ Equestrium turmarum apud Belgas finibus defendendis.

rum apud Belgas initium. Austriaci ad ter quinas turmas auxerunt: Kalendis Maij anno 1472. finitis induciis, Rex & Audax militem conscribunt: verùm tantò diligentiùs Rex, quòd frater eius Carolus (cui secretò venenum dari iusserat) animam agens circa Kalend. Iunij moreretur, prolongarántque inducias ad Idus vsque Iunij, pollicitus Rex se tum pacem reddito Ambiano Fanóque D. Quintini factutum, si dimisso exercitu in Belgas Audax rediisset. Facit id Audax immoderato desiderio recuperandi dictas ciuitates; sed deceptus est, cùm Rex nihil minùs cogitaret: quod dimisso Audacis exercitu, ac finitis induciis de pace tacens, occupata Guienna, Britonémque bello persecutus apertè comprobauit. Audax serò perspecta Regis versutia, regionum suarum Ordinibus perscribit, proprium eum fratrem veneno sustulisse, violata fide sibi verba dedisse, Britonem contra fœdus bello vexare, de his se vlcisci statuisse. Omnibus ei operam pollicentibus, immenso exercitu coadunato, cùm Somonam traiecisset, Neslanam expugnat: hinc Roienses & Mondiderij se dedunt: Bauasium obsidet. Vbi cùm frustrà mensem triuisset, circa Idus Iulij, castra haud procul Rothomago locat, pugnam omni ratione quærens. Rex suis non satis fidens, exercitum opportunis locis semper continebat, ne (quod summo studio quærebant) Audax Britoque vires coniungerent. Quo Audax perspecto, mense Septembri paruo accepto detrimento cum exercitu in Atrebates est reuersus, pauloque pòst Brito cum Rege pacem iterùm facit. Audax inducias sancit, quæ ad mensem vsque Martium anni 1473. durarent, quæ deinde ad Kalend. Iunij 1474. tandémque ad Kal. Maij 1475. sunt prolatæ, omnibus modis quærente interim Audace, vt Ambianum Fanumq; D. Quintini Regi per fas nefásque (vt sibi fecerat) eriperet. Hoc eodem anno 1472. mense Septembri Audaci Geldriæ Ducatus & Comitatus Zutphaniæ accesserunt, vendente Arnoldo Duce, impiúmque filium Adolphum exheredante; qui quòd patrem annis sex durè in carcere habuerat, industria Audacis iam ipse erat in vinculis, patre in libertatem asserto. Arnoldus quoque sexto inde mense moriens, in Februario anni 1473. itidem testamento venditionem confirmauit. Quin etiam mense Maio proximo Collegium Equitum Aurei velleris Valencenis celebratum: vbi opera Ioannis Rubenpræi, Crouiaci Audaci reconciliati sunt, & sic contra
» Adolphum per Procuratorem legitimè auditum pronuntiatum: Vendi-
» tio Ducatus Gelriæ ac Comitatus Zutphaniæ, testamentúmque Ducis
» iustum ratúmque censetur. Audax Ducatus Gelriæ ac Comitatus Zut-
» phaniæ possessionem omni tempore iure adire potest. Adolfus Gelrius,
» propter inhumanam erga proprium patrem impietatem in carcere vi-
» tam finiat. Lata sententia Audax Traiectum ad Mosam profectus, exer- citum

1472

Audax deluditur à Rege Francorum.

Ingreditur idem Franciam cum valido exercitu iniuriam vlturus.

Ducatus Geldriæ Audaci transscribitur venditione Arnoldi, quem impius filius sex annis in carcere habuerat, itemq; paulò pòst testamento.

1473

Confirmatur Geldria Audaci à Collegio Equitum Aurei velleris, filio impio perpetuo carceri adiudicato.

Tradit se ei Ruremũda, hinc & Venlonia, muris eius tormentis disiectis.

citum conscribit, vi vel amicitia à Gelris Dux inaugurandus. Ruremonda aduenienti portas aperit, sequunturque Cuca, Kesselum, Borna, Zittertum, cum nonnullis aliis. Venlonij cùm aliquamdiu se defendissent, muris verò tormentis disiectis, auxilium nusquam conspicerent, honestis conditionibus deditionem faciunt. Gerardus Iuliacensis, quamquam ab Imperatore Frederico in possessionem Gelriæ positus, tamen Audacis potentiam veritus, consentiente filio suo Guilielmo, Audaci omne ius suum octoginta aureorum florenorum millibus cedit. Quod cùm Gelrij intellexissent, statim Audaci portas quoque aperiunt, Gochtum, Strala, Gelra, Graua, Wachtendoncum, Lensa, Bommela, Tiletum, Bura, Erkelensa. Neomagenses in contumacia perseuerantes, vrbe imbellem turbam eiecerant, ac aliquamdiu ductu viri nobilis Reineri Bruchusij strenuè se defendebant, Carolum Adolfi filium octennem

Tandē omnium opiderum ultimum Neomagum post tertiam obsidionis hebdomadam.

secum habentes. Tandem cadente ferocia, quòd nusquam gentium opem expectarent, circa Kal. Augusti interuentu Ioannis Cliuiæ Ducis vitam pacti, tertia obsidionis hebdomada portas aperiunt. Audace vrbem intrante, viri feminæque omnes in genua cadentes gratiam, ne diriperentur, altis vocibus rogabant: quod tandem à Proceribus exoratus hac conditione admisit, soluerent Iuliacensium Duci octoginta illa aureorum florenorum millia. Post hæc in Gelriæ Ducem ac Zutphaniæ Comitem ab omnibus Ordinibus inauguratur, claues ei adferentibus omnium ciuitatum Magistratibus; pecunia interim multati sunt Lobe-

Inauguratur Audax in omnibus Geldriæ ciuitatibus.

cani, Zutphanij, Arnhemij, Hasselij, Hattemij, Grolli, Hardewicani, Deutecomenses, Elburchij, Dusburghij, Oldenburgenses, Osualli, quòd non ante captũ Neomagum venissent. Carolus Adolfi filius & soror ab eo osculo excepti, Gandauum mittuntur, vbi apud vxorem & filiam honestissimè sunt educati. Dimidia exercitus parte dimissa, cum reliquis copiis Traiectum ad Mosam reuertitur, relicto Geldriis Gubernatore Guilielmo Egmondano Iselsteinę Regulo. Traiecto Aquisgranum contendit, inde Lutzenburgum, villicos vbique à militari insolentia seuerè

Iter instituit vt colloquatur Imperatori Frederico.

defendens. Petierat colloquium Frederici Imperatoris: qui certior factus eum cum exercitu Imperij fines attigisse, multis Germanorum cinctus Proceribus, in Treuiros est profectus; vbi circa Nonas Octobris Audax Imperatorem inuisit, ac posteaquam sæpiùs inter se secretò communicassent, conuiuiis, donis, ludicrisque belli spectaculis certassent, Audace in nullo magnificentiæ Imperiali cedente, Imperator filio suo Maximi-

Nuptiæ petuntur Mariæ filiæ Audacis pro Maximiliano Imp filio.

liano octodecim tum annorum adolescenti filiam eius Mariam vxorem petit. Pollicetur Audax, si Imperator veteri restituta dignitate, Burgundiæ se Regem nominasset, titulumque Legati Imperij adderet. Imperator tantùm vt Maximiliano suo amplas conciliaret nuptias, se omnia

nia factum promittit, iamque Treueris parabantur quæ ad nouum
Regem coronandum erant necessaria, corona aurea, sceptrum Regium,
& alia; erectusque visebatur in templo D. Virginis thronus Imperato-
rius, ac paucis infra hunc gradibus Regius; cùm intereà Rex Franciæ sug-
gerit Imperatori, caueat sibi ab Audace, titulo Legati præcipuè insi-
diari eum Imperio. Quare Imperator, quasi aliò subitò euocatus, re-
iecti (vt simulabat propter filij nuptias) in aliud tempus coronatione,
non salutato Audace, Coloniam properauit. Hîc delusum se cernens
Audax, ira fremens, iram tamen dissimulauit, ne magis esset risui. Per
id tempus Coloniæ inter Antistitem Robertum Bauarum ac Ordi-
nem Ecclesiasticum oritur dissidium. Ecclesiasticis sese ciues, pulso vr-
be Roberto, iunxere, ac in eius locum Hermannum Hassium elegere.
Audax Imperium orbis animo meditans, aperiri in Germaniam sibi
iter gauisus, Roberto opem suam addicit, simul de ignominia ab Im-
peratore illata vltionem se sumpturum sperans. Robertus à Papa cen-
suris oneratur; quin etiam Imperator pro Coloniensibus exercitum
conscribit. Interim ineunte anno 1474. nascitur quoque Audaci aliud
hac de causa bellum. Sigismundus Austriacus Comes Tirolis, cùm
contra Heluetios acre ac diuturnum pro dignitate, illi verò pro liber-
tate bellum gessissent, (nam hi ab anno 1314. ac deinceps, excusso iu-
go Austriaco, in libertatem se vindicarant) ad tantam rei pecuniariæ
inopiam deuenerat, vt Audaci mense Iunio anni 1467. oppignoraret 1474
ditiones suas ad vtramque Rheni ripam, Sungoiam, Brisgoam, nigrum
Nemus, ac Ferrettã, acceptis octoginta aureorum florenorum millibus.
Præfecerat Audax dictis regionibus Petrum Hagenbachium virum no-
bilem, sed crudelem, auarum, libidinosum, ac superbum, itaque omni-
bus exosum. Ludouicus quoque Francorum Rex, quò plures Audaci ho-
stes concitaret, Sigismundo certis conditionibus octoginta aureorum
millia, quibus sua redimeret, dat mutuò, satis sibi persuadens Audacem
tergiuersaturum. Erat pecunia Basileæ parata, Audax eam numeratam
vult Besoncij oppido Burgundiæ; hinc bellum. Brisachiani excitata se-
ditione Hagenbachium in vincula coniiciunt, præsidiarios partim cæ-
dunt, partim pellunt; quin paulò pòst Rhenani omnes fœdere facto, iu-
diciali ordine Hagenbachium de stupris, rapinis, & similibus conuictum
& condemnatum, Brisachij in foro capite plectunt. Hîc Audax vindi-
ctam altè spirare. Quare iam dictis Rhenanis iungunt se Fredericus Pa-
latinus, Antistes Argentinensis, Basiliensis, Colmariensis, Selestadiensis,
Constantiensis, ac clàm opera consilióque Regis Francorum Reinerus
quoque Lotharingiæ Dux. Audax tot Principum contra se intellecto
fœdere, animo non deficit, sed maiores quàm vmquam fecerat, copias

Insigni astu Rex Francia proponit Audacem ridendum.

Roberto Episcopo Coloniensi à suis eiecto, & à Papa excommunicato, nihilominùs Audax suã operam addicit.

Nascitur intereà Audaci quoque aliud bellum cum Sigismundo Austriaco Comite Tirolis.

Præfectus constitutus ab Audace conspirantium Rhenanorum sententiâ publicè capite plectitur.

cogit, accepitque paulò pòst à Sabaudiæ Duce quatuor peditum millia; adduxitque Iacobus Galeottus nobili apud Insubres loco natus, ac Nicolaus Campobachij Comes exsul Neapolitanus, auctor posteà exitij Pugnacis, mille sexcétos Italos equites, ac peditum duo millia; Somerseti verò Dux Anglorum ballistariorum sex millia. Quibus cùm Belgas Burgundosque iunxisset, sexaginta hominum millia in armis habens, Nucium tertio infra Coloniam milliari ad Rhenum oppidum sexto Kalend. Augusti venit; iudicans, si Colonienses in ordinem redegisset, bellum Rhenense cum Sigismundo parui negotij fore. Exercitu in quinque acies distributo, totidem locis oppidum premit, tormentis nocte dieque muros quassans, ac sæpiùs frustrà oppugnans, desideratis per varias oppugnationes suprà tribus hominum millibus: nempe defendebat strenuè oppidum cum tribus veteranorum peditum millibus, & quingentis equitibus, Hessi Electi Coloniensis frater. Quare omissa vi, arctè vndique oppidum claudere conatur, donec se tradat. Germaniæ Proceres indignum rati Imperij maiestatem ab Audaci inuadi, coactis in vnum quinquaginta hominum millibus, quingentis tantùm à Burgundis passibus Imperatore Duce castra locant. Erant Pugnacis castra ad instar vrbis, statueratque loco non discedere, nisi Nucio in potestatem redacto. Itaque Imperator aliam soluendæ obsidionis viam non videns, Rhenenses in Burgundiam confœderatasque eis Regiones mittit: quibuscum Baumontius congressus, desideratis duobus Burgundionum millibus, fuga consulere sibi est coactus; conuersique Rhenani in Iacobi Remontij ditionem, expugnant Elicurtum, Remontium, ac Gransam. Circa Besoncium verò ac Pontarlam omnia in prædam vertunt, indeq; in Sabaudiam infesto agmine tendentes occupant Murtum, Orbam, Aubonam, Peterlingam, Montenalium, Estauagum, Iuerdunum, Fontium, Fanum Crucis, Clauem, cum viginti castellis. Morga ac Niona voluntariam deditionem fecere. Reinerus Lotharingiæ Dux, acceptis à Francorum Rege aliquot equitum turmis, suisque his iunctis, Lutzenburgios inuadit ac depopulatur. Francorum Rex Atrebates vastat, ac ad vrbem vsque excurrens, præsidiarios erumpentes prælio superat, capto Iacobo Lutzenburgio, cum Carensij, Remontij ac Contaij Regulis: deinde igne ac ferro in vicinos omnes sæuiens, vniuersaque adeò Germania ac Gallia ad opprimendum Audacem Belgarum Principem vires consiliaque in vnum contulerat. Quibus non obstantibus, manebat Audax pertinaci proposito in obsidione; quamquam Christianus, primus huius nominis Danorum Rex, Hispania ac Roma veniens, eoque deflectens, quòd ab Imperatore Frederico ditioné Ditmariensem, Holsatiensem ac Stolmariensem, quò Daniæ Regno coniungeret, impetrasset,

Audax collectis sexaginta armatorum millibus Nucium tendit, Colonienses vt sperabat, domiturus, debinc facilè & alios.

Germaniæ Proceres exercitu quinquaginta millium Audaci se obiiciunt.

Cùm pugna oportunitas non esset, variè Audacis hostes Burgundiam, Sabaudiã, & Lutzenburgum populantur.

Excurrit quoque Rex Franciæ in Atrebates.

Frustrà Papa, Rex Daniæ, & alij suadent Audaci pacem.

set, pacem frustrà facere esset conatus; quemadmodum & Papæ Lega-
tus, Antistes quoque Mediolanensis, ac non pauci alij vtriusque ordi-
nis Principes viri tentarant. Audax enim fortunæ ac militi fidens, arde-
bat desiderio pugnandi cum Cæsare. Sed is nil temerè committendum
fortunæ iudicans, munitis castris, magno tormentorum numero instru-
ctus, suos continebat. Tandem mense Maio anni 1475. coactus est Au- 1475
dax obsidionem soluere, quòd Anglorum Rex exercitum, eius gratia ac
rogatu coactum, in Franciam traiicere pararet, quò iunctis viribus in
Francum mouerent. Tentare tamen, antequam in Belgas reuertatur, sta-
tuit, an Imperatorem ad pugnam pellicere posset, instructa acie ad ho-
stes pergit, maioribus tormentis carros, plaustra, ac reliqua castrorum
impedimenta disiicit, hominum equorumque stragem facit, adeò vt
Germani ignominiam diutiùs non ferentes, obtenta ab Imperatore po-
testate, in pugnam tria equitum millia educerent, ac acriter strenueque
cum Belgis concurrerent. Cùm non paucis desideratis Germani fugam
circumspectarent, admissumque ferme in conspectu Imperatoris dede-
cus esset, Antistes Monasteriensis, eductis quinque equitum suorum
millibus, vim Belgarum repressit. Hinc pacis mentio à Legato Pontifi-
cio iniecta est. Verùm cùm de conditionibus conuenire non possent, in-
ducias magno Nucianorum gaudio in nouem menses faciunt, quòd iis
vix quatuordecim dierum cibaria, vndecimo iam mense tolerata obsi-
dione, superessent. Paulò pòst opera eiusdem Legati pax quoque coiit,
causa Antistitum Coloniensium ac oppidi Nucij iudicio Summi Pon-
tificis commissa. Sed quòd ceteræ conditiones secretò pactæ maiori Pro-
cerum Germanorum parti essent incognitæ, ægerrimè pacem ferebant.
Hinc ergo iterùm tumultus, & paulò pòst ad 16. Kalend. Iulij cruenta
etiam pugna, in qua Germani pedites circiter mille quingenti, Burgun-
di tantùm centum triginta cecidere. Posteà pax renouatur, & signatur.
Qua quia non comprehendebantur Lotharingiæ nec Austriæ Duces,
Heluetij, Rhenenses, nec Francorum Rex, misit idem Rex in Burgun-
diam quatuor peditum ac duo equitum millia, Duce Borbonio filio no-
tho. Hic cùm omnis cladis genere regionem infestasset, concurrentes ad
arma Nobiles prope Chinoum cruento fundit prælio, captumque An-
tonium Lutzenburgium ac Ludouicum Mommartinum cum multis
aliis viris Nobilibus in Franciam abducit, cæsis Burgundionum duobus
millibus. Traiecerat intereà Eduardus Anglorum Rex Caletum viginti
bellatorum millia, ac in Picardiam rectà contendebat, cùm Audax, reli-
cta exercitus sui parte maxima contra Lotharingum ac Heluetios, qui-
bus bellum inferre statuebat, parua manu ad Anglica peruenit castra:
quod adeò ægrè Rex tulit Eduardus, vt vix contumeliosis abstineret
verbis,

Velitaris pugna satu acris ad Nussium.

Tandem causa Coloniensis Summo Pontifici commissa, post vndecimum mensem obsidionis Nussensis.

Magna patitur damna Audax in Burgundia.

Item alienatur ab eo Eduardus Rex Angliæ pactis cum Franco in nouem annos induciis.

verbis, oriretúrque inter eos non ficta simultas; quod paulò pòst Rex Eduardus pactis in nouem annos cum Franco induciis palàm est testatus, pollicente singulis illi annis Francorum Rege quinquaginta aureorum liliorum millia; in promptu quoque numerauit septuaginta quinque millia, addens sexcenta optimi vini Francici dolia; in Proceres verò Anglos tam extitit liberalis, vt Franciam auro exhaurire diceretur. Conditionibus ritè obsignatis, Rex Eduardus mense Septembri in Angliam, non salutato Audace, reuertitur. Itaq; Audax quoque cum eodem

Hinc ergo & Audax cum Franco paciscitur in nouem annos, quò mercatura refloreat.

Rege Francorum Ludouico in nouem annos inducias facit, per quas mercatura inter Francos ac Belgas, quæ per quinquennium cessauerat, magno incolarum gaudio iterùm vtcumque florere cœpit. Quare liberaliter Principi Belgæ magnam pecuniæ summam ad gerendum bellum partim numerant, partim promittunt; sicque ille eodem adhuc mense Septembri in Lotharingiam cum exercitu proficiscitur, vlturus (vti fama spargebat) iniuriam à Duce tempore Nucianæ obsidionis sibi illatam, ac repetiturus pecuniam ab auo patreque suo prædecessoribus eius mutuò datam. Deditionem statim faciunt Bria, Bas-

Audax in Lotharingos ducit, & multa oppida partim vi partim deditione accipit.

sompuia, Chastemum, Abia, Gressa, Loniacum, Confluentia, Auricurtum, Flouilla, Dendremum, Landra, Samblaum, Boqueuilla, Nontaum, Membruna, Baiona, Antensona, Versonna, Samurum, Gangona, Marsacum, & Spinaum. Charnoum vi expugnat, præsidiariosque ad arbores strangulari iubet. Dux Reinerus, Nancio ac Sirico præsidiis necessariisque de rebus prouisis, cum pretiosissima supellectile in Franciam ad Regem Ludouicum confugit. Exinde Siricum per mensem oppugnatum circa Idus Nouembres deditionem facit. Sirico expugnato, Nancio exer-

Tandem & Nanceium post nouem hebdomadarum obsidionem se ei tradit.

citum admouet, ac posteaquam per nouem hebdomadas sæpiùs frustrà oppugnasset, non paucis desideratis fortibus viris, inter quos cecidit Philippus Bergis ad Scaldim Regulus, extremam parari vim ciues ac præsidiarij videntes, animis cecidêre, pactique vitam ac bona oppidum tradidêre, paucis exceptis, in quos laqueo est animaduersum. Initio anni 1476.

1476 Heluetij potentia ac fortuna Audacis moti, missis Legatis pacem petunt, pollicentes se Duci Sabaudiæ, Iacobo Remontij Comiti, ceterisque eius confœderatis quæ eripuerant reddituros: quin & veteranus quidam Heluetius seorsim persuasurus candidè addebat; fanè phaleras equitatus Audacis pluris valere vniuersis Heluetiorum spoliis. Sed Audax inni-

Heluetios pacem petentes fidutie in gratiā recipere differt: hinc ergo illi arma expediunt.

xus dudum concepto proferendorum limitum ab Oceano Hollandico ad Italiæ vsque Alpes proposito, cùm in Burgundiam rediisset, responsurum se ait. Heluetij quid vellet intelligentes, veteranorum delectu habito, exercitum cogunt, quos & clàm Rex Ludouicus pecunia iuuit. Intereà Audax Comitem Nicolaum Campobachium in Italiam, numeratis

qua-

quadraginta aureorum liliorum millibus, mittit, vt conscriptis quadringentis lancearíis equitibus, iungat se auxiliariis Ducis Mediolanensis, ac Iolæ Sabaudæ: qui in vnum copiis coactis, cùm quindecim armatorum millia recensuissent, inexspectato aduentu Losannam occupant. Audax, vniuersa occupata Lotharingia, ac proinde contra Heluetios cum exercitu moturus, primùm Gransam, Comitis Remontij oppidum in Heluetiorum finibus situm, ac non ita dudum ab eis occupatum, munitumque præsidio octingentorum peditum, obsidione cingit, frustraque illud aliquoties oppugnãs, circiter centum quinquaginta viros fortes amittit. Sed cùm acriùs quàm anteà præsidiarij vim patari variis locis conspicerent, nemine suppetias ferente, pacti vitam, oppidum cum arce dedunt. Audax (quod numquã anteà fecerat) rupta fide octoginta ad arbores strangulari iubet, ducentos proxima in palude mergi, ceteros abduci captiuos. Quæ perfida crudelitas omnium Germanorum animos ab eo alienauit, atque ita irritauit Heluetios, vt duce Comite Hertmanno Eptingemio Comitis Sigismundi Austriaci Legato, peditum viginti millia ad Vaumarum, vbi Audacis ordinarij corporis custodes in præsidio erant, castra locarent: augetúrque mox eorum numerus auxiliis Episcopi Basiliensis ac Argentinensis. Audax aduentu Heluetiorum cognito, etsi omnibus dissuadentibus, obuiàm proficiscitur, & angusto inter duos montes itinere congreditur. Fratres nothi Audacis cum Heluetiis fortiter dimicantes, ac studio cedentes, ex angustiis hostem in apertum campum pellicere, deinde exoneratis tormentis equitatu vndique inuadere statuerant. Sed militum vulgus consilij ignatum, existimantes eos verè fugere, fugam passim capessunt; ducibúsque astum explicantibus, ac vt starent pugnarénteque iubentibus, non obediunt; aucto pauore, cùm ex incognitis montium viis, recentes subitò Heluetij, latera suorum inuaderent. Audax sua cum acie subsidio festinans, à Campobachio ac aliis equitibus acies angusto in loco explicare non valentibus deseritur; tandémque dissipato vniuerso exercitu, fugam cum ceteris capere cogitur. Veniunt in hostium potestatem bellica tormenta, & omnis belli apparatus, tantumque pecuniæ & supellectilis pretiosæ, vt aceruis factis Heluetius miles inter se diuideret, & supellex tricies centenis aureorum liliorum millibus sit æstimata. Insigne exemplum his qui fortunæ bonis stultè insolescunt. Ex Audacis exercitu (quòd maior pars pugnam non tentarit) non vltra duo hominum millia cecidere (errant insigniter qui supra viginti quatuor millia interfecta scribunt) capta tamen sunt signa militaria viginti & septem. Nobiles multi fugam sistere conati periere, ac inter hos Ioannes Lutzenburgius Marlæ Comes, Lignacus, Antonius Lalanus, Rollinus. Capti tantùm ducenti, quos Helue-

Gransam in Heluetiorum finibus Audax obsidet, & paulò pòst deditione capit.

Ob violatam ab eo fidem omnes Germani & Heluetij contra eum conspirant.

Inter angustias montium Audax vincitur, & fuga sibi consulere cogitur.

Relicta signa militaria viginti septem, cæsa virorum duo millia, capti ducenti.

Heluetij in vindictam commilitonum Granfæ ſtrangulatorum, depoſitis ſepultiſque cadaueribus, iiſdem in laqueis ſuffocauerunt. Audax ea nocte fuga Inerdunum peruenit, ac manè Loſannam, vbi dolore accepti dedecoris, in animi corporiſque ægritudinem incidens, belli tamen curam non omiſit. Vtcumque ſe colligens, coactis iterùm viginti quinque circiter militum millibus, Murtum obſidione cingit. Heluetij, Rhenani, Comeſque Sigiſmundus, collectis triginta peditum, ac quatuor equitum millibus, contrà proficiſcuntur, venitque eorum in caſtra Reinerus Lotharingiæ Dux, à Franco mediocri pecuniæ ſumma, ac quadringentis equitibus inſtructus, quem Regis intuitu exercitui præeſſe volût. Quingentis tantùm paſſibus Heluetij ab Audacis caſtris aberant, cùm recuperandi decoris deſiderio ardens, prior eductis copiis inſtructa acie in pugnam prodit. Heluetij ſuis in caſtris quieti corpora curabant, quos cùm Audax horam & ampliùs inſtructa acie expectaſſet, ſæpiuſque per Anglos balliſtarios ad pugnam irritaſſet, nec tamen quiſquam prodiret, ſatis ſeſe eo die animandis ſuis profeciſſe iudicans, poſtremæ aciei pro rei neceſſitate non ſatis prouidens, ad caſtra reuertitur. Heluetij in hanc parati occaſionem, ſubitò omnibus caſtrorum portis peditem educunt, poſtremamque Audacis aciem tanta vi inuadunt, vt tempus conuertendi exercitus eriperent. Corporis tamen eius cuſtodes in pedes deſilientes, Anglis iuncti balliſtariis, irrumpentes Heluetios non ſolùm excipiunt, ſed [acri] pugna edita, cedere etiam loco primos cogunt, donec Comitis Sigiſmundi equites, his interfectis, reliquorum impetus repreſſiſſent, ac priuſquam Audacis equites è prima in poſtremam aciem peruenire, tormentaque eòdem attrahi poterant, in fugam omnes vertiſſent. Cecidere pugnantes è Burgundis Belgiſque morte nō inulta circiter octo peditum millia, tantumdemq́; Germani in fuga interfecere. E Nobilitate pugnantes interiêre Somerſeti Dux ex Anglia ad Audacem cum ala equitum balliſtariorum ſuo nomine profectus, Philippus Grimbergius, Iacobus Maſius Audacis vexillifer, peneſque ipſum viri nobiles complures. Qui Murti in obſidione relicti fuerant, cognita clade, vaſa conclamant. Sed in perterritos præſidiarij erumpentes, facilè omnes, ereptis impedimentis, in fugam agunt, pauloque poſt in equites Germanos incidentes, ad vnum ferè omnes cæduntur. Audax tribus tantùm hominum millibus ſtipatus, Riuerium in Burgundiam fuga peruenit, Heluetiis ad noctem tātùm inſequentibus, deinde ad prædam conuerſis. Altera hæc clades ita Audacem atra bile repleuit, vt nonnumquam cogitabundus totos dies ſolus ſederet; debilitatóque calore naturali poſthac calidiſſimis vinis vſus eſt, cùm ante has clades ob caloris abundantiam ante ac poſt prandium ptiſanæ cremôre vti conſueuiſſet. Rex Franciæ vtendum hac occaſione ratus, mit-

Iterùm colligit Audax ad viginti quinque millia.

Secundam accipit cladem ab iiſdem Heluetiis.

Cecidêre Burgundi pugnantes morte non inulta, circiter octo millia, totidémque in fuga interfecti.

Audax tribus tantùm millibus hominum ſtipatus in Burgundiam fuga euadit.

tus, mittit statim ad Reinerum Lotharingiæ Ducem Legatos cum pecunia, suadens in tanta opportunitate non quiescere, sed priusquam Audax vires reficiat, sua recuperare, Heluetios interim Rhenanósque omni ratione conciliare, vt eorum auxilio resistere possit. Regia pecunia Reinerus quatuor peditum millia, ac mille quingentos equites Francos conscribit, moritúrque eodem tempore Maria Haricurtij Comes, vidua aui eius Antonij Comitis Vaudemontij, cuius hereditate ditatus magnā quoque pecuniæ summām conflauit. Parua itaque quam diximus manu occupat Reinerus Vaudemontium, Espinalum, ac aliquot munita castella, auctoque exercitu Nancij præsidium Burgundicum obsidione premit. Præerat oppido Ioannes Rubenpræus ac Cochinus quadringentorum Anglorum Dux vetus, qui communi consilio se defendentes Audacem expectabant. Sed is vix sui potens, sex hebdomadibus in Burgundia domi desidens nil agebat, frustrà monentibus amicis Reinerum parua manu Nancium obsidentem, misso milite pelleret. Intereà Cochinus Nancij in vallo deambulans tormenti globo interficitur, Angliq́ue de auxilio desperantes, ac Duce orbati, primò Rubenpræum rogant, deinde cogunt, vti præsidiariorum vitæ ac fortunis, dedito oppido, consulat: quod cùm is fecisset, tertio post deditionem die, Audax serò cum exercitu veniens, Reinerum sequi instituit. Is se imparem sciens, exercitu proximis in oppidis distributo, duodecim tantùm comitatus equitibus ad Heluetios auxilij causa cum pecunia contendit. Habebat Audax in exercitu non vltra sex bellatorum millia; hosteque, quo cum congrederetur non reperto, Nancium obsidere instituit, Comite Nicolao Campobachio Italo exercitus Legato constituto, quamquam eum primo contra Heluetios prælio turpiter deseruisset. Erat is Neapolitanus, Arragoniis ac Andegauensibus pro eo Regno contendentibus, Andegauensium semper partes secutus, donec his ab Arragoniis pulsis, exutus fortunis cū multis aliis Proceribus proscriberetur. Intereà Ducis Reineri œconomus, cognomine Suffron, mense Nouembri cùm Nancæos commeatu ac milite iuuisset, cum paucis in tergo fortiter pugnans, circumuentus à Burgundis capitur, & paulò pòst supplicio addicitur. Strangulandus cùm frustrà sæpiùs, impediente Campobachio, de re magni momenti colloquium Audacis expetiisset, hæc postrema protulit verba: Sanè Audaci non minùs quàm mihi postremus instat dies; quod qui ei à consiliis est intimus, probè nouit. Hæc ille. Campobachium dudum insidiatorem notans; de quo Cominæus tunc præsens prolixissimè. Et obsidebat Audax exiguo cum exercitu brumalibus diēbus pertinaci proposito Nancæum, proditore, vt posteà etiā certò patuit, exercitus Legato Campobachio, militibus maiori ex parte aduersa valetudine affectis, malè ar-

Lotharingus clàm à Franco pecunia iuuatur, quò & ipse seorsim Audacem fatiget.

Obsidet Lotharingus Nancium.

Deditur idem oppidum, seriùs occurrente Audace.

Obsidet iterùm Nancium Audax paruis cum copiis & brumali tempore.

Milites Audacis maiori ex parte ægroti, malè armati, & omnium rerum inopia laborantes.

matis, ac omnium rerum inopia laborantibus. Scribit igitur Guilielmo Hugoneto Burgundiæ Cancellario (cui ante paucos dies dono dederat Flandriæ oppidum Middelburgum) conuocaris Belgarum Ordinibus, pecuniam ac recentem in supplementum militem imperet, clientelasq; suo nomine ad arma cogat, quòd Heluetij ac Rhenani exercitum soluendæ obsidioni pararent. At contrà Campobachius primariis aliquot Belgarum viris scribit, necesse non esse brumalibus diebus Nobiles ad equum conuocare, quòd Heluetij iustum non cogerent exercitum, Nancæique post octo dies commeatus inopia deditionem certò videantur facturi; non nimiùm Hugoneti dictis terrerentur, qui proprium magis quæstum quàm Principis necessitatem, rei bellicæ imperitus, ob oculos habere consueuisset. Qui Campobachij acceperant litteras, scientes quo is apud Principem esset loco, hoc est summo, effecerunt, pecuniæ parum Hugonetus impetrare potuerit, nobilitate etiam passim ante ver arma induere recusante. Quæ omnia rescîscens Audax (præter Campobachij perfidiam) iurat se in immorigeros non aliter quàm in rebelles animaduersurum.

Frustrà expectat Audax subsidia ex Belgio, impedito proditore Campobachio.

Engelbertus tamen Nassauij ac Ioannes Chimaij Comes aliquot cum Nobilibus ac paucis peditibus summa cum difficultate ac periculo Nancæana ad castra perueniunt, magna Principi auxilia promittentes, si bellum ducere, ac pugnæ in ver supersedere vellet; sed sana non admittebat consilia, etsi multis singulis diebus in exercitu fame ac frigore morientibus.

Veniunt tamen ad eum summa hieme Nassouius & Chimaius, paucíq; alij.

Intereà Heluetij ac Rhenani sollicitatione Ducis Reineri quindecim circiter bellatorum millia coëgerant, Rege singulis clàm aureum lilium numerante, ac pro reliqua solutione fideiubente: sicque Dux Reinerus confœderatis iunctus, instantibus Ianuarij Kalendis anni 1477. castra Beneuillæ locat, postero die ad Fanum D. Nicolai,
1477 quod haud procul Nancæo distat; vnde Nonis Ianuarij, vt oppido de rebus necessariis prouideat, aut cum Audace confligat, instructa acie Nancæum rectà pergit.

Intereà Heluetij ac Rhenani ad quindecim millia parant Nancæo succurrere.

Audax de hostium aduentu certior factus, Præfectos, quod ab aliquot annis non consueuerat, ad consilium vocat. Prudentiores vnanimi voce suadebant, castra Ponmussonium mouere, ac exercitum proximis in oppidis castellisque, vsque ver proximum diuidere. Germanos enim Lotharingici auxiliares, importato Nancæi commeatu, brumæ diebus loca de præsidiis ac commeatu prouisa non obsessuros, sed domum vitatis frigoribus dilapsuros, nec facilè iterùm coituros Ducis Reineri causa pecunia inopis.

Reiicit Audax sanum consilium plurium de differenda pugna.

Salubre consilium altus Audacis animus contemnens, ex Campobachij sententia instructa acie, paucos valetudinarios recentibus ferocientibusque obiicit hostibus. Vix enim decem virorum millia in exercitu habebat, è quibus duo tantùm millia sana benéque armata erant, quæ in fronte contra quindecim Germa-

Confligit cum vix duobus millibus sanis contra quindecim millia.

Germanorum millia collocat, quemadmodum Oliuerius Marcanus, Audaci tunc inter domesticos seruiens ac pugnæ præsens, in Annalibus sanctè affirmat. Defendebant se Burgundi aliquamdiu pro paucitate strenuè, nec in fugam agi potuerunt, priusquam Campobachius proditor (de cuius exitu, in filia Audacis) quadringentis suis cum Italis ad hostes transiisset; tum, pulsis ceteris, Eptingemius Germanus à sinistro latere pedites Burgundos inuadit, ac post breuem pugnam, equitum clade territos in fugam ruptis ordinibus agit. Audax vniuersi exercitus dissipatione motus, cùm frustrà ordines retentare ac fugam sistere, sæpiùs inuadentem feriens hostem, esset conatus, ab omnibus se fermè desertum conspiciens, vi per vrgentes aliquot erumpens hostes, consulere sibi conatur. Sed cùm paucis comitatus Nobilibus viris ad Fanum Ioannis Rhodij, haud procul Nancæo, peruenisset, ac equo calcaribus concitato obuium torrentem saltu transilire vellet, eo præ lassitudine ad ripam offendente, in torrentem cadunt, sequebanturque eum multi, sed quis esset ignorantes; è quibus Claudius Baumontius Nobilis Lotharingus inter pedites militans, surdus, atque ita quæ inclamabantur non intelligens, equi iacentis clunes infesta hallebarda tanta vi reiterato aliquoties impetu verberat, vt frustrà surgere conatus ephippio Audacem armis grauem eiicere cogeret; inque eum deinde Claudius cruento conuersus telo, repetitis sæpè ictibus, eodem in loco iacentem mactat, superuenientesq; Germani pedites ignoto cadaueri arma vestimentaque derrahunt. Iacebat Audax nudus ignotúsque, ac haud procul eo Ioannes Rubenpræus Contaius, Viuilla, aliquótque alij domestici eius Nobiles, viri fortes, tertiò primùm à pugna die cogniti, tribus in corpore Audacis magnis vulneribus repertis, vno cæsim ab aure vsque ad dentes, & aliis duobus circa femora punctim hallebarda inflictis. Periere simul è Burgundis circiter tria virorum millia: capti verò Nobiles hi; filij Rottelini ac Nassouij, Comes quidam Anglus, Crouiacus, Chimaus, Galeottus, Antonius ac Balduinus Audacis fratres nothi, Iodocus Lalanus admodum saucius, Oliuerius Marcanus Historiographus, Montaguris ac Montfortius. Cecidit Audax Nonis Ianuarij, anno eius sæculi septuagesimo septimo ineunte, vt nunc cōputamus, seu septuagesimo sexto exeunte ad Pascha, more tunc recepto, annos natus quadraginta quatuor, mensem vnum, dies 25. Post triduum vix agnitus per Medicum suum & Amanuensem captiuos (ita facies totumque corpus frigore ac tabe fœdata erant) iussu Reineri Ducis in primario Nancæi templo, ante summum altare D. Georgio sacrum, sepultus est, iuxtaque eum, qui vnà ceciderant viri Nobiles; erectaque ab eodem Reinero tumba, & super eam imago Audacis, additis natalium insignibus, vt etiamnum hodie apparet: adfixaque

Equo cespitante præ lassitudine Audax torrenti armatus immergitur.

Ignotus occiditur & spoliatur.

Periere vnà cum eo circiter tria virorum millia, capti etiam plurimi.

Post triduū vix agnitus Nancæi sepelitur.

fixáque Epitaphia varia, inter alia hoc breue non inconcinnum:

Eius tumba & Epitaphium.

Te pacis piguit, te tæduit atque quietis,
Carole, sicque iaces? iamque quiesce tibi.

Posteà à Carolo Quinto eius ossa Lutzenburgum deuecta, eius soror Leonora demum Brugis Flandrorũ in Choro templi D. Mariæ ossibus filiæ eius Mariæ coniunxit. Sub huius Principatu anno 1474. initium habuit Carthusia Louaniensis. Fundum & primas officinas dedit Walterus Waterlet Præpositus Malbodiensis. Promouerunt institutum Margareta Audacis vxor anno 1489. & Maria vidua Marchionis Arschoti.

Carthusia Louaniensis huius tempore instituta.

MAXIMILIANVS
CVM MARIA
FILIA SVPERIORIS,
XL. BRABANTIÆ
III. BELGII VNITI PRINCEPS.

Præfuit annos quinque, hebdomadas vndecim.

Compellere nititur Rex Franciæ Mariam viginti annos natam, ad nuptias filij sui octennis.

CAESO ad Nancæum Carolo, paternas ditiones Maria filia heresque vnica adiit, sed magnis multisque calamitatibus priùs exercita. Nam præter quòd dolor immensus esset, patre tam sæua morte sublato, ipsaque nondum nuptui tradita, mox hostes sensit qui vel maximè solatio auxilioque esse debebant. Nona statim Ia-
1477 nuarij anni 1477. cùm quarta eiusdem mensis pater Audax cecidisset, Francorum Rex Ludouicus, qui eam è sacro Fonte susceperat, cum quo & pater anno 1475. inducias pepigerat in annos nouem, pupillæ prouinciis inhians, eamque ad filij sui octennis nuptias, cùm ipsa nata esset annos circiter viginti, compellere nitens, inter cetera hæc ad Tramulium Lignij Comitem scribit: Amicissime Comes, litteras tuas, quæ de rebus me magnis audituque gratissimis summopere delectarunt, accepi. Tempus est omnes animi corporisque neruos intendas, vt Ducatus Comitatusque Burgundiæ tua prudentia voluntariam mihi deditionem faciant: decreuisse enim me vt nuptiæ inter cognatam Mariam ac filium Carolum

Docet id epistola ipsius Regis, pluraque etiam alia.

MAXIMILIANVS ET MARIA, XL. BRABANTIÆ
III. BELGII VNITI PRINCIPES.

lum primo quoque tempore effectum sortiantur. Sed caue Comes, in « Burgundiam cum armata manu proficisci, nisi certò tibi de Audacis « morte constiterit. Plessio, nona Ianuarij 1477. Vtque hæc consequeretur, « certis locis & interuallis tunc primùm ab eo (teste Cominæo) dispositi sunt celeres equi. Hinc ergo partim astu partim armis, deficiente etiam ad Francorum Regem Ioanne Challonio Aurantiæ Principe, tota ferè Burgũdia non multò pòst à Rege aut capta aut vastata est. Nec mitiores Mariæ fuêre Gandenses dicam, an Ordines ibi congregati, quibus Maria vndecima Februarij, ipso inaugurationis die, ea priuilegia concedere coacta fuit, quæ successores eius tamquam extorta, & contra Principis dignitatem, resciderũt. Missi sunt eo tempore Legati ad Franciæ Regem, cùm Gandenses apertè rebellantes, Maria in potestatem redacta, Flandriæ gubernationem inuadere nomine trium ditionis Ordinum auderent, Mariam cogentes, vt priuilegia ab auo Philippo patreque Carolo vrbi ob rebellionem erepta statim restitueret. Per idem tempus Rex Ludouicus, iusto exercitu collecto, in Atrebates mouet, spe potiundæ Artesiæ ac Hannoniæ. In itinere ei portas aperiunt Hannum, Chasteletum, Fanum D. Quintini, aliaque ad Somonam oppida, Burgundo oppignorata. Occupat astu pauló pòst quoque Tornacum ciuitatem tunc liberam. Præerat eo tempore Atrebatensibus Adolfus Cliuius, qui certior de Audacis morte factus, ad Ducem Mariam Gandaui inuitè habitantem contendit, relicto Atrebati proditore Creueceurio, de cuius animi mutatione nil metuebat, quòd ante paucos dies cum ceteris Proceribus Mariæ sacramentum dixisset, cuius opera Rex minori oppido potitus, alteram oppidi partem deditione quoque non multò pòst accepit, hac lege; tantisper eum Dominum agnoscant, dum Maria filia eius nupserit, vel clientale saltem iuramentum præstiterit, liberi intereà ab omni militari præsidio. Iter facienti deditionem quoque Atrebatensium conditionibus faciunt Lensij, Bethunij, Terwanenses ac Hesdinij. Dux Maria Regem contra omnem æquitatem ruptis induciis prouincias suas occupare considerans, ad eum pro pace miserat Cancellarium Hugonetum, & Imbercurtium cum aliis. Rex mille artibus aggressus erat, vt deserta Maria, sibi sacramentum dicerent. At illi nil facere nec promittere volebant, nisi matrimonium Maria cum filio eius Carolo contraxisset. Tandem has proponit pacis iniquissimas conditiones: Nubat cognata « Maria filio meo Carolo, omnia ei sarta tecta manebunt. Si propter filij « mei pueritiam huius non est animi, cedat mihi meisque successoribus in « perpetuum Ducatum Comitatúmque Burgundiæ, Boloniensem ac A- « trebatensem. Reddat oppida omnia ad vtramque Somonæ ripam sita. « Persoluat mihi in numerata pecunia sexcenta millia aureorum liliorum. «

Datis

Tunc primùm dispositi celeres equi, teste Cominæo.

Gandenses quoque rebellantes, Mariá in potestatem redactá, quiduis ei extorquẽt.

Istbic Francus multa oppida ei adimit; occupans etiã Tornacum tunc liberum.

Occupat item Atrebatum, Lensium, Bethuniã, Teruuanam Hesdinium.

Legatis ad se missis proponit Rex has iniquissimas conditiones.

„ Datis vadibus promittat, ſe ſine meo cõſilio nec permiſſione viro nuptu-
„ rã. Gandenſes quoque, amiſſo Atrebato & aliis, Flandriæ timentes, ad Regem Legatos deſtinant, petentes à bello deſiſtat, quòd Maria Belgarũ negotia in Ordinum poteſtate conſtituiſſet. Negat id Rex, litteriſq; partim à Duce Maria partim Viduæ Audacis manu, partim Adolfi Cliuij digitis ad ſe exaratis docet Mariam Belgarũ negotia conſtituiſſe arbitrio nouercæ Margatetæ, Imbercurtij, Hugoneti, ac Adolfi Cliuij. Traditæ ſunt illis eæ litteræ, quibus Gandauum allatis, plebs furibunda Imbercurtiũ ac Hugonetũ in vincula coniicit, clamitat eos proditores, ac Franco ſtudere, cædis quoq; Audacis nõ miſſa pecunia nec milite cauſam dediſſe. Admouentur primùm tormẽtis, deinde gladio, Maria per alios primùm, deinde & per ſe (ô dura pectora!) in omnium conſpectu paſſis crinibus cumq; multis lacrymis fruſtrà pro iis deprecante: quæ tam indigna tantorũ virorum cædes ita omnes probos affecit, vt nihil ſalutarius Reipub. quàm procuratas quamprimùm Mariæ nuptias exiſtimarent. Dum Rex Ludouicus hac ratione Burgundiam, Arteſiam ac Picardiam inuadit, Flandri eius claſſico excitati ad arma, Ducibus Gandenſibus ac Brugenſibus cõcurrunt, armatiſque circiter viginti virorum millibus eis Adolfum Geldriæ Ducem (de quo ſuprà ad annum 1472.) Cortracenſi carcere eductum præficiunt. Ducit Gelder Flandros Tornacum, vt, eiectis Francis, Flandriæ agros ab eorum populatione liberaret. Locat caſtra ad pontem Deſpiertes, ſummopere pro decore annitẽs, quòd ſibi viduo Flandri Mariæ nuptias, inuitis etiam omnibus, promiſiſſent. Nocte quadam Gelder ſuburbia incendit; cúmq; circiter auroram fruſtrà hoſtem expectans diſcederet, Franci magna manu erũpentes, poſtremos cædunt. Gelder Flandris euadendi ſpatium daturus, cum paucis vim Francorum ſuſtinet; ſed tandẽ à maiori parte deſertus, à Franciſco Sauuagero infeſta lancea equo deiicitur. Defendit ſe pedes aliquamdiu ignotus, donec eum pluribus inuadentibus eodem loco interficitur. Moribundus bis alta voce Gelriam inclamat, ſicq; cadauer Tornacum auectum cùm nemo redimeret, ibi à Francis ſepultũ eſt. Exinde Catharina interfecti Adolfi ſoror, pulſis tota Gelria Præfectis ab Audace conſtitutis, adiuuante Borbonio Leodienſiũ Antiſtite, Caroli pueri Adolfi filij auũculo, omnes in verba pueri Caroli, etſi apud Mariam detẽti, adigit, diſſimulante his difficillimis temporibus Maria; atq; adeò manſit exinde dicta Catharina in Geldriæ gubernatione, donec Carolus multò pòſt, vt ſuo tẽpore narrabimus, amitam eo onere liberaret. Tandem ergo ſeriò agunt Belgarũ Ordines de Mariæ nuptiis. Miſerat non ſemel Cæſar Fredericus III. ad Belgarũ Ordines, vt Mariam filio ſuo Maximiliano acciperet; ſed demum menſe Iunio honeſtiſſimam ad ipſam Ducẽ Mariam, ac congregatos cum ea Ordines, deſtinat Legationem,

Augit malum Gandenſes ſua proteruia.

Imbercurtius ac Hugonetus à Gandenſibus gladio admonentur, fruſtrà pro iis publicè deprecante Maria.

Flandri rebelles Geldrum carcere exemptum ſibi Ducẽ conſtituunt.

Interficitur idem Gelder à Francis in pugna ad Tornacum.

Agitur ab Ordinibus Belgicis de Mariæ nuptiis.

Venit in Belgium insignis Legatio pro Maximiliano Imp. filio, cui dudū Maria dicebatur desponsa.

tionem, Archipræsules Moguntinum ac Treuerensem, Antistitem Metensem Gallica loquentem lingua, Ludouicum Bauarum, & alios. Admissi Gandauum Legati (frustrà renitente Philippo Cliuio, qui & ipse procum agebat) cùm in conspectum Mariæ totiúsq; Concilij venissent, omnium nomine Antistes Metensis verba facit; docet Carolum Audacem ac Fredericum Cæsarem, facta ad Nussium pace, de Mariæ ac Maximiliani nuptiis transegisse; ac tandem litteras suauissimas ipsius Mariæ Maximiliano idem confirmantes, simul cum arrha adamante ingenti, aureo annulo incluso, proferens, quàm officiosissimè nomine Archiducis Maximiliani rogat, dignaretur Dux Maria datæ fidei satisfacere; eademque Legati Ordinibus Belgicis hac de causa Louanij congregatis proponunt. Ordines de voluntate Mariæ, ac qui cum ea erant Procerum instinctu, communi assensu in nuptias descendunt, mittuntque

Datur consensus in nuptias.

cum Cæsaris Legatis Balduinum Lanoium, qui hæc Cæsari eiusque filio nuntiaret, Bauaro post paucos dies semiarmato Principum more Maximiliani nomine cum Maria concumbente. Exinde Maximilianus, liberato è Nancæanæ cladis captiuitate Comite Chimao, in Belgas splendidissimo cum comitatu proficiscitur. Aderant Archipræsules Moguntinus & Treuerensis, Marchio Badensis, Brandenburgius, Albertus Saxo, Dux Iuliæ, Antistes Metensis, Lantgrauius Hassiæ, cum multis aliis. Singulæ Belgarum ciuitates Coloniam vsque Agrippinam Legatos cum donis obuiàm misère, nec indonatus per Germanorum vrbes iuit. Tandem 17. mensis Augusti Gandauum perueniens, salutata desideratissima sponsa, omnibusque aulicis, postridie 18. Augusti, præeunte Antistite Tornacensi, eam in vxorem duxit. Missæ sacrificium à

Maximiliano, ducta Maria, mox animum adiicit ad constituendum statum Reip.

Legato Summi Pontificis maxima solemnitate fuit peractum. Paucis deinde diebus nuptiis datis, ad constituendum Reipublicæ statum, resistendúmq; Francis ex Ordinum sententia animum adiicit. Initio mensis Septembris Egmondæ Dominum Valenchenas cum 100. equitibus Germanis mittit. Iungunt his Antuerpiani suo ære conductos viginti equites, ac trecentos pedites sclopetarios, cum quatuor tormentis campestribus: atque interim Maximilianus, data acceptáque fide, in Principem à Brabantis, Flandris, ac Hannoniis inauguratur, solitis cærimoniis

1478 primariis in ciuitatibus celebratis. Ineunte anno 1478. leuibus præliis Belgæ contra Francos aliquoties feliciter pugnarunt. Circa festum Paschatis Maximilianus Middelburgij Zelandiæ inauguratur, aderántque & Hollandiæ Ordines; mansitque ibi septimanis sex, frustrà conciliandis Hauckiis & Cabelliauiis operam impendens. Paulò pòst Brugis Ordinem Aurei velleris ipse accepit, & aliis deinde impendit; cùm intereà

Condæum Hannoniæ à Franco obsidetur.

tertio Kalend. Maij Francorum Rex Condæum Hannoniæ oppidum obsidet.

obſidet. Præerant Condæo Mingouallius ac Freſnæ Dominus præſidio
vigintiquinque lanceariorum equitum ac octoginta peditum, quibus
iuncti fideles ciues vix ſimul trecentorum virorum numerum imple-
bant. Habebat in exercitu Rex circiter viginti millia pugnatorum.
Quatiuntur muri quatuordecim maioribus tormentis, continuis vi-
ginti octo horis. Ruinæ ingentes inuitant Francos ad irruptionem; ſed
Mingouallius nuſquam auxilium proſpectans, ne ſuos temerè certæ
morti obiiceret, Kalendis Maij ea lege deditionem facit, vt qui exi-
re vellent, ſaluis rebus omnibus poſſent; qui manere cuperent, tutò
idem liceret. Dediderunt ſe quoque Francis Bieſium, Briſolium,
Eſtrambruga, Haurechium, Treſlonga, Boſſuum, ac circumiacentia
Condæo caſtella. Eodem tempore Tornaco ac è vicinis præſidiis colle-
cti octingenti circiter equites Franci, Flandriam Audenardam vſque 1478
populantur: quos excipientes Dudſellius & Auricanus cum octingen-
tis peditibus ad pagum Egenium, prædam eripiunt, quadringentis par-
tim cæſis, partim captis; cecidere è Belgis tantùm triginta. Intereà Ma-
ximilianus quatuordecim virorum millibus è Belgis in vnum coactis,
hiſque duobus Germanorum peditum millibus iunctis, in hoc totus
erat, Regem Francoſque Hannonia pelleret. Ab alia parte Iacobus Ro-
montij Comes ac Philippus Cliuius, collectis quatuor virorum milli-
bus, recipiunt Boſſuum, Treſlongam, Haurechium, ac Villam. Maximi-
lianus cum exercitu Criſpinum proceſſit, cuius metu circa Kalend. Iu-
nias non Condæum ſolùm, ſed etiam Queſnoium, Bochainum, & ca-
ſtrum Antoignij Franci deſerunt. Erat hoc tempore Rex Francorum
Cameraci, qui & hinc ſe ſuoſque non multò pòſt deduxit, ſiue Imperij
Germanici reuerentia, ſiue quacumque alia de cauſa: interim feruebat
adhuc Burgundia conflictibus; Gelri etiam Duce Meurſio bellum Hol-
landis, Brabantis ac Cliuiis, quod biennio durauit, inferunt. Eodem ferè
tempore Maximilianus, reſtituta Leodienſibus Cruce (quam Picon vo-
cant) ab Audace illis ablata, non parum re parua infeſtos eorum animos
ſibi deuinxit. Hoc anno nono Kalend. Iulij natus eſt Brugis Maximilia-
no filius, de quo eſt hoc rude metrum numerale:

Idem deditur Fräcos, cum vicinis castellis.

Maximilianus collecto iusto exercitu Franco obuiam proficiscitur.

Recuperat pleraque in Hannonia. Etiam Cameracum à Franco deseritur.

OMnIbVs aCCeptVs regnat noVVs eCCe phILIppVs.

& quarto Kal. Auguſti à ſacro eum Lauacro ſuſcépêre Margareta Auda-
cis vidua, Adolfus Cliuius Rauaſtainæ Regulus nomine Cæſaris, & Lur-
zenburgius D. Pauli Comes nomine Henrici VII. Anglorum Regis. Ex-
inde fiunt inter Regem Ludouicum & Maximilianum induciæ in an-
» num, quæ initium ſint habituræ 15. Kal. Auguſti ea lege, Rex vt Maxi-
» miliano reſtitueret ante finem primi menſis quidquid in Comitatu Bur-
» gundiæ ac Hannoniæ occuparat: (quod quamquam ægrè, tandem Rex

Nascitur Maria filius Philippus, & induciæ fiunt cum Franco in annum certis legibus, & spe pacis.

consen-

consentit, Germanos ac Heluetios veritus, quibus parum placere sciebat, vicinum sibi Burgundiæ Comitatum Francicis ditionibus iungi.) Ceteræ verò ditiones eo manerent statu quo erant, donec sex viri ab vtraque « parte Tornacum missi de absoluta tractassent pace. Denique Rex Tor- « naco præsidium deduceret, vrbemque liberam relinqueret. De pace « Francis non comparentibus, nil actum est. Tornacenses Regio liberati præsidio, mense Nouembri cum Maximiliano transigunt, polliceanturque se Francicum ampliùs non admissuros militem. Varia his duobus annis exigua prælia, atrocia tamen, inter Belgas, Francos, vicinasque nationes, mari extitêre. Sed sub finem huius anni Belgæ, pulsis piratis omnibus, repressisque Francis, maris imperium obtinuere. Bello inter Francos ac Belgas ad tempus sopito, dissidium aliunde exarsit. Gandenses enim mense Februario anni 1479. contra vrbis Rectores arma sumunt, quòd teruncio singulum cereuisiæ poculum onerassent. Arma vtraque pars capit, pugnatur diuersis vrbis locis, cadunt è plebe triginta quinque, capiuntur multi, pars capite plectitur, alij exsilio multantur. Intereà Franci, quod promiserant lege induciarum, præsidia ex aliquot Hannoniæ castellis non deducebant. Quare Bossuij ac Harciæ Domini Sellam inuadunt, Francosque deditionem facere cogunt, vlteriusque progressi occupant Creuecœurium, Osinum, Esnam, Lesdaignum, Honecurtum, adiutique auxiliis Philippi Cliuij ac Ioannis Lutzenburgij Bochainum quoque recipiunt, Baureuorium desertum reperientes, præsidio firmant. Franci ex aduerso circa Iunij Kalendas septingentos equites cogunt, pedites multò plures, Duceque Creuecœurio recipiunt Osinum, Creuecœurium, Lesdaignum, Esnam ac Baureuorium, Bochainum frustrà tentant. Et hæc dum fiunt, induciæ tamen violatæ non dicebantur. Sub finem induciarum Maximilianus considerans Regem à pace abhorrere, ad Fanum D. Audomari profectus, exercitū colligit, ita vt, delectu habito, circiter viginti octo millia bellatorum recenseret. Mouet sexto Kal. Augusti Terowanam versus infessam præsidio 400. galeatorum equitum, & 1500. ballistariorum peditum. Vbi dum Maximilianus necessaria ad expugnationem parat, nuntiatur Francos ductu Creuecœurij iusto cum exercitu ad soluendam obsidionem properare, esseque in pago Blangensi. Quare Maximilianus exercitum in vnum locum contrahit, maiora tormenta ad oppidum Airam deuehi iubet, minora in pugnæ vsum seruat. Irridebant Terowanenses, quasi aduenientibus Francis fugam circumspiceret. Sed ille ponte reperto, eoque quatuor millibus Flandrorum munito, generosè viginti nondum annos natus contra Creuecœurium proditorem (vide suprà ad annum septuagesimum septimum) nequidquam colles duos Enguinensem ac Guine-

Tornacenses liberati Francico præsidio cum Maximiliano trāsigunt.

1479 *Tumultuantur Gandenses contra vrbis Rectores ob vnum teruncium singulis poculis cereuisiæ impositum.*

Franco non præstante quæ promiserat, iterùm vtrimque vis bellica.

Obsidet Maximilianus Terouuanā, etsi 400. equitibus & 1500. peditibus munitam.

Guinegaram insedentem in aciem prodit. Habebat Creueceurius circiter tria millia equitum, quatuordecim millia peditum, ac sex millia rusticorum. Secunda erat post meridiem hora, calor intentissimus, ardor ab vtraque parte pugnandi maior. Pugnatur aliquamdiu acerrimè. Sed Francorum equitum multitudine oppressi equites Belgici, tandem fugam Airam versus arripiunt. Insequitur eos Creueceurius ac Toreius cum tribus equitum turmis longiùs quàm exercitus Ducem decebat. Maximilianus, equitum suorum conspecta fuga, peditum phalangem, cui se iunxerat, promouet, ac primus fortiter lanceam pedestrem in strenuum equitem Britonem nomine Alexandrum rumpit, eumque equo deiectum propria manu capit. Creueceurius ac Toreius, è prima equitum Belgarum insecutione reuertentes, sperabāt eumdem aliarum acierum successum se reperturos. Sed in hastatos incidentes Flandrorum pedites, pars maior capitur, aliquot cæduntur, pauci cum Ducibus effugiunt. Insequebantur Austriaci, Belgæ ac Burgundi, fugientes ad portas vsque Fani D. Pauli, Hesdini, Dorlani, & vicinorum locorum; sed pauci equites, qui viginti octo horis ex equis non descenderant, insuperque & cladem acceperant, peditesque lassitudine & sudore fluentes reficiendi necessariò eodem erant loco. Requieuit igitur Maximilianus ea nocte in castris & tentoriis Francorum: durauerat enim pugna ab hora secunda pomeridiana vsque ad octauam vespertinam. Postero die Airam peruenit. Creueceurius dispersas in vnum colligens copias Blangesij mansit, summoque manè Hesdinum venit. Periêre è Francis circiter nouem virorum millia, ac inter hos Peuteusij Comes, Argentellius, Bauuosius, Torcij Legatus, Dordanus, Brecquius. Capti sunt perpauci. A parte Maximiliani, Romontij Comes in dextro crure fuit vulneratus, Cruningius duos sub se perdidit equos. Equites Belgæ desiderati ducenti, ac inter hos Iacobus ac Antonius Halwini, Rudlederus, Ardenburgius, Parwesius, Rotselarius, ac aliquot alij viri Nobiles. Pedites cecidere perpauci, eorumque constantia victoriam Maximiliano parauit. Contigit hæc pugna, dicta Blangiaca, Viesvilla & Guinigatæa, à vicinis locis, 7. Idus Augusti. Mense Septembri, in vnum coactis mille equitibus ac peditum sex millibus, Romontij Comitem Maximilianus ad obsidendum Maubonium castrum munitissimum à prædonibus insessum mittit. Post varias oppugnationes arbitrio Romontij se dedentes, pars seminuda dimittitur, pars ad arbores strangulatur. Hinc Lilersium Romontius peruenit; sed propugnatore non inuento, ignem tectis iniiciens, ad Maximilianum cum copiis venit, qui cum altera exercitus parte ad Fanum D. Pauli castra habebat. Hoc enim oppidum bis mille ducenti Germani Francorum Regi militantes custodiebant. Exit pars alacriter, expe-

Pugnatur aliquamdiu acerrimè dubio Marte ad Guinegatam, non procul à a Blangio pago.

Tandem victoria ad Maximilianum inclinat.

Pugnatum à secunda pomeridiana vsque ad octauam vespertinam, cæsis circiter nouem millibus Francorum.

Maubonium castrum in potestatem Maximiliani venit, hinc & Lilersium.

Vtrimque deprædationes & velitationes.

experiuntur cum Belgis vires, discedunt paucis vtrimq; desideratis æquo
Marte.Hinc Belgæ ad Attrebatensium vsq; portas nemine cõtrà exeunte
excurrunt, mille artibus Francos ad pugnam frustrà irritantes. Dimisso
igitur Maximilianus exercitu, veteranos in præsidia distribuit. Tunc
Franci hinc inde ab Hannonibus & Flandris prædas agunt, Chimaenses
vice versa ditionem Leodiensem tamquam Francis fauenrem depopu-
1480 lantur. Anno 1480.mensis Ianuarij die decima, parit Bruxellæ Dux Ma-

Nascitur Maria filia Margarita.

ria filiam Margaritam. Suscepere eam è sacro Fonte Margarera Ebora-
censis Audacis vidua, Anna Burgunda Rauaistainij vxor, ac Ioannes
Challonius Aurantij Princeps dudum ad Mariam reuersus. Huius quo-
que anni inirio Ioannes Carodoletus, Schampuansij Dominus, Burgun-
diæ fit Cancellarius in locum Gulielmi Hugoneti à Gandensibus inter-
fecti, Aurantij Principe ægerrimè eius promotionem ferenre. Petierat
enim sæpiùs eamdem dignitatem pro Guilielmo Rochefortio, qui post-
eà Franciæ Cancellarius est factus. Vere huius anni Gandenses Ordi-

Gandensibus iterùm tumultuãtibus, Maximilianus iratus inde discedit, primò Mechliniam, inde in Hollandiam.

num Flandriæ consensu, maximeque Dudzellæ Domini instinctu, Ma-
ximiliano leges sumptuarias, quibus familiam instituat, dirionesque re-
gat, scribere ausi sunr, complures in exilium agenres, qui ab eo dignitati-
bus ornati, diu probè rectèque muniis functi fuerant: qua insolentia gra-
uirer offensus, cum vxore Maria vrbe discedens, Mechliniam contendit;
eaque ibi relicta Bredam est profectus, inde Gertrubergam, conscen-
saque naui Roterodamum venir, vbi in morbum incidens, adeò graui-
ter aliquamdiu laborauit, vt Medici de vita desperarent. Sed tandem na-

Rex Francorum inuadit ditionẽ Lutzenburgensem.

tura morbum superante, conualuit. Exinde Francorum Rex circiter vi-
ginti virorum millia in ditionem mittit Lutzenburgensem, Duce Ca-
rolo Ambosio: qui primo impetu Vertonium expugnat, præsidiariisq;
partim cæsis partim captis, paulò pòst Iuosium per deditionem accipit,
ac in Franciam cum copiis reuertitur. Sub huius anni finem Wolfardus
Borselius Hauckicæ factioni fauere repertus, præsertim ob non sedatam
tumultuarionem, quam ij præsente Borselio in Haga-Comitis excita-
rant, iubente Maximiliano, in præsentia Adolfi Rauastainij & Ioannis
Egmondij, in oppido Gorichemio gubemationi Hollandiæ Zelan-
diæque renuntiare cogitur, succeditque ei Iodocus Lalanus. Vere an-
1481 ni 1481. Maximilianus iterùm in Hollandiam profectus, bellum Hauc-

Hauckios seditiosos in Hollandia Maximilianus castigat, inde in Frãcos tendit.

kiis infert. Ir cum eo Salezarus, Fani D. Martini Dominus, Habartus, ac
alij Nobiles præfecti. Capiuntur capita aliquot Hauckiorum ac securi
percutiuntur. Vrbem Leidanam in quinquaginta millia florenorum
condemnat, quòd sine causa Hauckios admisisset. Exinde ex Hollandia
contra Francos proficiscitur. Expugnat, diripit, ac exurit Baumontium
Hannoniæ. Arx, cùm aliquamdiu tenuisset, tandem quoque deditio-

nem

nem facit. Sed vix inde cum exercitu discesserat, quin statim Belgæ à Francis pellerentur, quòd iterùm Maximilianus in Hollandiam contra Hauckios omnia perturbantes proficisci esset coactus. Roterodami ac Goudæ honorificè admittitur, tum Audewateræ ac Leidæ, capite hîc puniens Theodoricum Potterum, auctorem vt Henricus Brouchusius Geldrico cum præsidio in ciuitatem Hauckiis auxiliaturus admitteretur. In profesto Paschatis Hagam-Comitis venit, indeque post octo dies Dordracum, quod Egmondius non ita pridem, eiectis Hauckiis, astu occupauerat, nauem velut solis saligneis viminibus (intus latente milite) onustam portui inuehi curans. Rebus Hollandicis ex animi sententia confectis, Maximilianus Nonis Maij Boscoduci numerum Equitum aurei Velleris supplet; filiumque Philippum trimulum Equitem creatum aureo torque condecorat. Venerat & Maria vterum gerens Buscoducum, vt cum marito inauguraretur; vbi cùm scena lignea rumperetur, Maria tamen omnésq; qui in scena stabant ruentes nihil se læserunt. Pridie Kalend. Iulij annuæ inter Francos ac Belgas induciæ publicantur: quæ ita scilicet sunt seruatæ, vt intereà ab vtraq; parte tamen miles à prędationibus non abstineret. Sub idem tempus Geldrij, præcipueq; Neomagenses, Brabantinorum Hollandorúmque agros continuis incursionibus vastabant, Meursio eorum nomine cum Cliuio bellum gerente. Causas vide superiùs anno septuagesimo secundo & septimo. Quare Maximilianus cum mediocribus contra eos copiis profectus, variis locis minutis præliis Geldros fundit, sed nullibi maiore incommodo quàm iuxta Wageningam: qua pugna quingenti ciues Neomagenses, exceptis exteris, periêre; capti sunt multò plures. Domiti Neomagenses ceterique Geldri cum Maximiliano transigunt, omnesque se eius potestati, exceptis Venneloniis, committunt. Proficiscitur Maximilianus cum vxore Neomagum, ac in Geldriæ Duces inaugurantur. Idem fit Zutfaniæ: præficitque Geldriæ ac Zutfaniæ Adolfum Nassouuium à Visba; qui (vt posteà narrabimus) non probè hoc munere est functus. Vxore Maria Bruxellam remissa, Rurmondæ militem cogit, ac Venneloum obsidet. Cúmque muri tormentis disiecti militem ad irrumpendum inuitarent, emissis Vennelonij Legatis, honestis legibus deditionem faciunt. Inde dimisso milite, Maximilianus Antuerpiam venit, vbi ab ignotis aliquot circa vesperam occiditur Dudzellæ Dominus, summus Gandensium Balliuus, postremæ Gandensis seditionis caput, eáque de causa plebi gratus; quæ, eius morte intellecta, alium seditionis ducem circumspicit, causámque quærens, mox vrbe ac Flandria exulare iubet Gasbechi Dominum, multósque alios claros nobilésque viros. Postridię Kal. Septembris nascitur Bruxellæ Maximiliano filius Franciscus, qui vigesima

Ex Gallia redire cogitur, iterùm tumultuantibus Hollandis.

Maximilianus filium Philippum trimulum Busciducis Equitem creat.

Geldri Brabantia & Hollandia agros incursant.

Domiti Geldri Maximilianū cum vxore recipiunt, tardiùs tamen aliis Venlony.

Pergunt tumultuari Gandenses, proscripto etiam Gasbechi Domino & aliis.

tertia Decembris ſequentis obiit. Exinde Franci occupant oppidum
Cambreſiacum haud procul Cameraco ſitum, inde Condæum vſque ad
Scaldim excurrentes. Erat hoc tempore Maximilianus cum vxore Bru-
gis. Exit illa cum Nobilium virorum ac virginum comitatu ad venatio-
nem, inſpectura hierofalconum ac accipitrum, quibus plurimùm dele-
Maria inter venandum equo lapſa grauiter læditur. ctabatur, artem ac ſolertiam. Inſidebat noto aſturconi, admodum ani-
moſo ac feroci. Cingula quæ ſellam ſeſſoriam ſtringebant, dum incita-
tus aſturco ardentiùs fertur, inter currendum ſoluuntur. Labitur ſupina
equo Maria in tergum, læditque coſtas adeò grauiter, vt poſt tertiam
ſeptimanam decumbere cogeretur. Hactenus enim vim mali diſſimu-
lando nemini aperire, mariti cauſa, fuerat auſa. Tandem accedente con-
1482 tinua febri, quinto Kal. Aprilis anno 1482. in ciuitate Brugenſi Deo ani-
Tandem poſt tertiam hebdomadam moritur Maria, incredibili dolore Maximiliani. mam reddidit, quartùm grauida, ætatis anno vigeſimo quinto, incredi-
bili cum dolore Maximiliani. In ipſo enim iuuentæ flore ac vigore con-
ſtituti, inuicem tenerrimè adamabant; adeò vt Maximilianus per om-
nem vitam cùm de ea mentionem inferret, aut fieri audiret, à lacrymis
aut ſuſpirio abſtinere nōn potuerit. Fit viduus anno ætatis vigeſimo ter-
tio. Conditur Maria ſumma cum celebritate Brugis, in templo, vt pe-
tierat, diuæ Virginis Mariæ, tertio Nonas Apriles. Cor Antuerpiæ in
matris ſepulchro ad D. Michaëlis clauſum eſt. Huius Mariæ Principatu
anno octogeſimo primo Ioannes II. Luſitaniæ Rex peritiſſimis ea tem-
peſtate Mathematicis Roderico & Ioſepho Medicis ſuis, itemque Mar-
tino Bohemo, qui ſe Ioannis Regiomontani diſcipulum ferebat, nego-
tium dedit, aliquid communi conſilio excogitarent, ad curſum nauium
in pelago, quamuis ignoto, regendum, abducto nauta à ſiderum ſibi fa-
miliarium conſpectu. Ita Aſtrolabium inſtrumentum, quod anteà ad
colligendos ſtellarum motus dumtaxat adhiberi conſueuerat, ad explo-
randam ſimul locorum (vt vocant) latitudinem ab ijs accommoda-
tum eſt.

PHI-

PHILIPPVS AVSTRIACVS, POSTEA HISPANIÆ REX, FILIVS SVPERIORIS, XLI. BRABANTIÆ IV. BELGII VNITI PRINCEPS.

Præfuit partim per tutores, partim per se, annis 24. & mensibus sex.

MAXIMILIANO vxori Mariæ iusta persoluente, Francorum aliquot Præfecti, 4. Kalend. Aprilis vigilum negligentia Bohainum occupant, ciuibus ac præsidiariis ad arcem confugientibus; vnde mox in oppidum armati reuertentes variis locis incendunt: quare Franci discedere coacti, ædibus quæ nondum ardebant, ipsi quoque ignem iniiciunt. Belgæ alia parte occupant castrum Elicurtum ac Baureuorium. Sed Mouyus Fani D. Quintini Præfectus, coactis trecentis equitibus ac quadringentis peditibus, dicta castella, eiectis Belgis, recuperat. Demum 12. Kal. Augusti Maximilianus, conuocatis Brabantis, ab ijs liberorum suorū tutor constituitur. Idem Ipris, coactis Flandriæ Ordinibus, tentat; sed Gandensium intercessione, recusant. Hinc posteà miseriæ. Sub idem tempus iuxta Leodium Ludouicus Borbonius Leodiensium Antistes, machinatione Guilielmi Mercani Arenbergij in insidias pertractus, à sicariis Francis fine Augusti interficitur, corpusq; in Mosam abiicitur, atque insuper conuocato Leodiensiū populo, gloriatur Mercanus sua opera Antistitem omnium præcedentium calamitatū à Brabantis acceptarum auctorem interfectum, petitq; filium suum Ioannem Mercanum Coloniæ litteris operā dantem in Antistitem eligant. Peruenerat Maximilianus in Hollandiam ac Zelandiam; tutelaque liberorum suscepta, in Brabantiam reuertit: intellectaque Præsulis Leodiensis indigna cæde, consilio cum Brabantis habito, vindicare scelus, nec pati vt Mercanus

1482

Maximilianus à Brabantis liberorum suorum tutor constitutus, tamen à Flandris ad tutelā non admittitur.

Borbonius Episcopus Leodiensis fœdè mactatur.

Constitutus etiam ab Hollandis Maximilianus tutor, per Brabantiam in Leodienses mouet.

eiusque complices erga cõmunem Præsulem, Burgundicæ familiæ fautorem, impune tantum facinus sint ausi, statuit. Pedites enim equitésque Franci, à Mercano ad facinus perpetrandum conducti, magno numero palàm ac impunè in vrbe vagabantur. Attribuuntur statim Philippo Cliuio belli huius Imperatori quingenti equites, & mille quingenti pedites, cui se mox aliis cum copiis iunxere varij Proceres, ac voluntariorum militum numerus ingens, petuntque primùm D. Trudonis oppidum, quod Kalend. Septembris deditionem facit. Hîc ad Cliuij castra adducit Marcgrauius Antuerpiensis centum equites, Maierus Louaniensis octingentos hastatos pedites, Balliuus Brabantiæ alam equitum ac mille ducentos pedites. Sequitur mox Challonins Aurantij Princeps cum equite ac pedite Burgundo.

Potitur S. Trudone, Burchlonio, Hasselto, aliis.

Oppidum Burchlonium occupant ac diripiunt. Expugnant spoliantque Hasseltum, dein muros portásque deiiciunt, ciues occidunt aut captiuos abducunt. Hîc ad exercitum cum nobili iustoque comitatu venit Romontij Comes Sabaudus; multaque oppida ditionis Leodiensis deditione facta, in gratiam, magna priùs numerata pecuniæ summa, recipiuntur. Nono Kal. Octobris vniuersus exercitus vnico ab vrbe Leodiensi milliari, qua parte Tungros respicit, castra locat, certantque leuibus indies præliis. Pars exercitus Tungros obsidet, qui post paucos dies inopia commeatus deditionem faciunt.

Sancit Maximilianus pacem cum Franco, propter Flandrorum rebellionem, iniquis licet legibus.

Intereà Maximilianus cum Ludouico Vndecimo Francorum Rege pacem propter Flandrorum rebellionem facit, his aliisq; licet iniquissimis conditionibus: Carolus Delfinus Regis filius Margaretam Maximiliani filiam in vxorem ducito, eaque mox pace publicata Atrebati traditor, « & in Francia enutritor. Margareta Delfino in dotem Comitatus Artesiæ, Burgundiæ, Masconum, Auxerræ, Charoloij, Salinarum, Barræ ad « Sequanam, Boloniæ ac Noierij adferto. Nec Rex, nec Delfinus, nec Ma- « ximilianus, tutelam Philippi Austriaci prætendito, neque gerito, sed « Belgatum Ordinibus in eo quo nunc sunt statu relinquito. Maximilia- « nus ac Philippus vt Flandriæ Comes eiusque ditionis Ordines Parisien- « sem Senatum pro suprema prouocationis curia agnoscito, eaque de re « litteras Regi dato. Pace iniqua facta, Maximilianus ad bellum Leodien- «

Totus ad bellum Leodiense accingitur.

se totus accingitur. Tribus Leodio milliaribus arx stabat Houloinga, in qua octingenti erant prædones Mercani, Brabantis infestissimi, quibus centum sexaginta equites eiusdem farinæ auxilio venerant. Cliuius ceterique Proceres cum octo virorum millibus postridie Nonas Ianuarij
1483 anni 1483. eos obsidet, tormentísque facto ingressu, præsidiarios ad deditionem cogit; qui nudi, albam manu virgulam in gratiæ signum ferentes, exeunt. Hinc Mercanus circiter viginti virorum millia Leodio educens, contra Cliuium in aciem prodit. Brabanti eorumque socij pre-

catione

PHILIPPVS AVSTRIACVS, XLI. BRAB. IV. BELGII VNITI PRINC.

En pietatem veterum.

catione ad Deum facta, promittunt superstites proximo die Venetis pane ac aqua victuros. Pugnatur acriter, tandem virtute peditum Austriacorum acies Leodiensium perrumpitur, ac in præcipitem fugam agitur. Periere è Leodiensibus circiter tria virorum millia, capti multò plures, tormenta omnia cum signis militaribus in potestatem redacta, ex Austriacis plùs minùs quinquaginta cecidere. Hinc posita ferocia Leodienses pacem petunt, eaque lege inter alias impetrant, vt singulis annis, Maximiliano triginta duo millia aureorum florenorum soluerent, Ducémque Brabantiæ Protectorem ditionis vtbísque Leodiensis agnoscerent.

Leodienses accepta clade circiter trium millium virorum pacem petunt, impetrantq; ea lege vt Brabantiæ Ducem Protectorem suum agnoscant.

Tenebat hoc tempore Traiectum ad Rhenum (Vltraiectum vulgò) partes Hauckiorum, eaque de causa Antistes Dauid Burgundus sede erat pulsus. Oppressum captumque Vltraiecti Episcopum Amorsfortium suæ factionis oppidum relegauerant Hauckij, iustaque custodia sepserant: Maximilianus Antistitem affinem indigno carcere liberaturus, arma parat, ac copias contra Vltraiectinos mouet. Habebant Hauckij in vrbe mercenarios equites centum viginti, pedites mille quadringentos. Iodocus Lalanus Hollandiæ Præfectus contra vrbem cum copiis præmittitut, adducebátque Sorræ Comes mille quingentos Germanos pedites, Lancelotus Barlaimontius bis mille Picardos ac Hannones, quibus imperabant Salezarus, Hiergius, Hutinus, Habartus ac Hercules Lalanus. Mense Iunio ad vrbem cum octo virorum millibus Lalanus venit. Barlaimontius suburbium insulare, dictum *de Weert*, bis reiectus, tertiò expugnat, munitiones proferens ad vrbis vsque fossarum labra. Adest 18. Iunij Maximilianus, qui hactenus Gorinchemi conscribendo militi fuerat intentus, quinque millia peditum cum non paucis equitibus adducens; statimque misso milite, munitionem quæ in Portu (quem *de Vaert* vocant) expugnant ac incendunt. Tum proferri tormenta, quatique murum iubet. Erumpunt aliquot equites; repelluntur, captis viginti. Proposito oppugnationis signo, miles se parat. Vltraiectenses, de rei euentu timentes, mittunt ad Maximilianum Eingelbertum Cliuium, Montvortij Comitem, ac Consules duos, vt de compositione agerent. Interim miles iniussus ad vrbis oppugnationem sine ordine conuolat. Non desunt sibi ciues, nec præsidiarij. Cadit Sorræ Comes cum aliquot Germanis; eoque res deuenerat, vt collato pede pugnaretur. Doluit ob hæc Maximilianus: nam ferè transactum erat, auctoritatemque suam lædi satis intelligebat, quasi mala fide cum eis tractasset. Ciues exigua victoria elati, conditiones reiiciunt. Detinentur hac de causa in castris Eingelbertus Cliuius ac alter Consulum. Iudocus Lalanus paruo asturconi insidens, vrbis situm comitante Egmondio perspiciebat, cùm ecce è veste purpurea agnitus, à duobus vulneratur sclopetariis. Deducitur

Bellū aliud in Vltraiectinos, ob captum ab ipsis suum Episcopum Dauidem Burgundum.

Oppugnatur acriter vrbs.

Dum de deditione agitur, hinc iniussus miles nihilominùs ad oppugnationem prosilit, vnde Lalanus vrbem obequitans traiicitur.

citur ad diuersorium propinquum. Venit huc statim Maximilianus, ac posteaquam per duas horas soli essent collocuti, commendatis vxore ac liberis, paulò pòst pridie Nonas Augusti moritur, Densæ in Flandria sepultus: nec diu posteà Vltraiectini moram facientes, his inter alias le-,,gibus Maximiliano se dedunt: Pro belli impensis Maximiliano quadra-,, ginta millia florenorum certis temporibus soluitote. Equites peditésque ,, præsidiarij statim inermes exitote, præsidiúmque Maximiliani per por-,, tam aut muri ruinam, vt illi visum fuerit, recipiunto. Annui ciuium re-,, ditus, qui die publicationis pacis debebuntur, semel Maximiliano ce-,, dunto. Maximilianus in vrbe arcem, loco quo voluerit, extruito. Hæc acta transactaque pridie Kal. Septembris circa mediam noctem. Hoc anno 2. Kal. Septembris obiit Ludouicus Vndecimus Francorum Rex, succedente filio Carolo, cùm antea mense Martio etiam obiisset Rex Anglorum Eduardus Quartus. Anno sequenti 1484. vndecimo Kalend. 1484
Februarij, obscura nocte, viginti pedites Austriaci occupant Amersfortium, quòd congelatis fossis custodias negligenter curassent. Austriaci suorum paucitatem dissimulaturi, ingenti sublato clamore omnes securos esse iubent, qui cum Antistite Dauide sentiant. Qua voce audita, statim se Austriacis Cabelliauij iungunt, ac Hauckia factione eiecta, bona diripiunt. Maximilianus eodem tempore in Hannonia filij Philippi tutor admittitur. Hoc anno initium sumpsit summa Belgarum calamitas, è bello ciuili orta. Brabantiæ pars maior, ac Cabelliauij Hollandi cum Maximiliano stabant, quemadmodum & Hannones, Lutzenburgenses, Namurcenses, ac Rectores ferè omnes, exceptis Flandris, parteque Brabantiæ minore; quorum antesignani Gandenses, iactantes Maximilianum nimium Germanis & exteris tribuere, in potestate habentes Philippum Austriacum, eius nomine se omnia administrare simulabant, assignatis ei viris nobilibus Adolfo Rauastainio, Philippo Burgundo, Romontij Comite, ac Gruthusæ Domino. Scribit ad hos litteras Maximilianus, docens, iniuriam quam Flandri, erepta proprij filij cura ac tutela, contra rerum naturam, omniumque ferè Belgarum iudicium eam sibi deferentium, faciebant. Cùm Proceres quid Maximiliano essent responsuri, dubitarent, Flandri propria auctoritate non satis honestè nec modestè respondent. Eodem tempore Gandenses ac Brugenses Antuerpiensium foris, nundinis, ac mercaturæ immunitatibus insidiabantur; illi vicissim Flandrorum prærogatiuis imminebant. Maximilianus considerans Gandenses ad bellum se parare, insidiatur oppidis circa Gandauum sitis. Instruit Mechliniæ plaustra tria, imponit iuuenes acerrimos. In vno sedebant hi schemate sacrarum Virginum, in secundo Monachorum, in tertio mercatorum seu ciuium,

Leges quibus Vltraiectini Maximiliano non multò pòst se tradunt.

Amersfortium inde captũ, pulsis Hauckiis.

Causa prætensa à Flandris & aliis paucis, cur dedito apud se Philippo, nollent habere Maximilianum eius tutelam.

Astu militari occupat Maximilianus Teneramondam.

ciuium, omnes sub vestibus egregiè armati; sic portam Teneramondæ occupant, sequénsque mox Maximilianus cum octingentis equitibus oppido potitur. Et similiter astu militari secundo Nonas Ianuarij anni sequentis Audenardam in potestatem redigit. Exstruxerant Gandenses inter Zaftingam ac Calloum in Clopperſdikio iuxta Scaldim munitionem amplam, tormentisque ac viris probè instruxerant. Ex hac Antuerpiam proficiscentes aut redeuntes spoliabant, infestique erant. Mittit huc militem Maximilianus, iungunt se eis Antuerpiani, munitionemque inuadunt, tandemque expugnant, Gandensium præsidiariis in pugna interfectis, aut ad arborem iugulatis. Hoc tempore mari non minùs infestè bellum gerebatur. Sluzani enim armatis nauibus è Zelandia ac Hollandia omni momento prædas agebant, ac decima sexta Maij Vlissingam, quæ tum nec fossa nec vallo erat munita, inuadunt ac diripiunt, Scoltetum Walterum Domburgium cum multis in templo interficiunt, & contra fidem ditiores ciues omnes abducunt. Maximilianus hæc impediturus, in insulam Walechranam iustum mittit militum præsidium; quod opportunis distributũ locis exinde Flandrorum descensiones prohibuit. Intereà Martinus Suauræus, vir militaris, conscriptis apud Heluetios mille ducentis peditibus, in Brabantiam redit, contraque Alostanos ac Niniuenses ducit, subsequente Philippo Cliuio cum duobus millibus Brabantinorum peditum ac quadringentis equitibus. Contra hos præsidium Alostanum erumpens, in oppidum retruditur. Nassauuius cum Heluetiis Niniuenses præsidio carentes inuadit, & oppidum expugnat. Gandenses res suas indies peius ire videntes, viresq́; Maximiliani crescere, ad Francorum Regem, Ioannem Brugensem, Gruthusæ Dominum cum honorifico comitatu mittunt; cuius operâ Rex eis in auxilium, duce Creuecœurio mittit sexcentos quinquaginta lancearios equites ac bis mille pedites: qui initio mensis Maij in Flandriam contendens, propinquusque Tornaco, intromitti cupit, sed frustrà; quare quinto Idus Maij Densam proficiscitur, ac quindecim diebus manet. Considerans Maximilianus non solùm Romontij Comitem à se defecisse, ducémque rebellium Flandrorum factum, sed etiam Francorum Regem duce Creuecœurio se suosque oppugnare, collectis in vnum quatuor millibus peditum ac duobus millibus equitum, frustrà tentato in itinere Alosto, ad Creuecœurium prælio certaturus contendit. Sed certior factus eum Gandauum peruenisse, non multò pòst cum omnibus copiis ad vrbem Gandensem accedit, insidias iuxta D. Bauonis portam locans. Ipse cum paucis Proceribus ac equitibus se dat in conspectum; Montignius ab altera parte cum quadringentis equitibus prædabatur, nihilque intactum, ad portas vsque excurrens, relinquebat. Quare tandem sonitu campanæ, cui nomen

1485

Item Audenardam.

Flandri vice versa ex Slusano portu Vlissingam Zelandiæ populantur.

Accipiunt Gandenses auxilia à Franco.

Audet Maximilianus prodire in conspectum vrbis Gandauensis, quò auxilia se receperant.

nomen eſt Rolandus, magnus ciuium numerus ad recuperandam prædam vrbe cum armis exit. Monrignius, acta præ ſe præda, abitum ſimulat. Gandenſes acerrimè inſtant, inſidiarumque loca pertranſeunt. Surgunt qui latuerant, eoſque à tergo inuadunt. Idem à fronte facit Montignius; multi cadunt ac vulnerantur, adeoque Auſtriaci fugientium Gandenſium veſtigiis inſiſtunt, vt tres qui vnà in vrbem irruperant, poſteà confoſſi ſint reperti. Periêre è Gandenſibus circiter mille: molæ frumentariæ quinque exuſtæ, quemadmodum & pars portæ D. Bauonis; quæ niſi opera Ioannis Rantreli fuiſſet occluſa, captum Gandauum eo die periiſſet. Dimiſſo enim cratere, ad quem ſpectaturus pugnam aſcenderat, hoſtes ciueſque excluſit. Ex hoc tempore Gandenſes multum de priſtina ferocia remiſere. Hoc rerum apud Belgas ſtatu, Carolus Octauus Francorum Rex Margaretam Philippi Auſtriaci ſororem ſibi deſponſam in poteſtate habens, ad Brabantiæ ac Hannoniæ Ordines inter cetera ſic ſcribit: Carolus Dei gratia Francorum Rex. De bello inter patrem noſtrum Auſtriæ Archiducem, fratrem Philippum, & tres Flandriæ Ordines orto ſummopere doluimus. Miſimus Legatos. Hi rem eò deduxere, vt frater dictique Ordines negotium arbitrio noſtro, Principúmque noſtri ſanguinis aut Senatus Pariſienſis ſententia definiendum committerent; cui præſentationi acquieſcere pater noſter noluit, ſed iuſto cum exercitu Flandriam inuadens, incolas omni genere calamitatis affecit. Id autem nobis nulla ratione eſt ferendum, quippe qui ſupremam in Flandriam iuriſdictionem obtinemus, ac iure vxoris damnum Flandriæ illatum aliqua ratione ſentimus. Datum Roüe, decimo Kalend. Iunij. Carolus. His litteris ab Ordinibus ad Maximilianum miſſis, iis reſponſione prohibita, ipſe inter cetera ſic reſcribit: Sereniſſime Rex, vidi tuas litteras ad Ordines ſcriptas, quibus tibi placet eam mihi inurere notam, ac ſi cum ſumma iniuria contra naturam filio meo dilectiſſimo, Ordinibúſque Flandriæ bellum inferrem. Nouere omnes homines iniuriam, qua à Flandris in hunc vſq; diem afficior, filium meum Gandaui, me, eóque inuito, vi detinentibus, ac pro arbitrio gubernantibus. Sed ſpero, iuuante Deo, breui me eum carcere ac tyrannide eorum liberaturum. Quarè honori tuo conſultum vt pater cupiens, te admoneo, ne poſthac ſimiles litteras mittas. Nam pręter ſpem ſummam quam in Deo ac iuſtiſſima habeo cauſa, non ſolùm litteras tuas, ſed etiam minas contemno, id teſtaturus inuicta conſcientia, qua hoſtes omnes perſequi non deſiſtam; reſiſtant, eóſque iuuent qui velint, ac præcipuè rebelles ſubditos, in quo nunc totus ſum, rationis ac æquitatis præſcripto obediens. Vale Domine ac cognate honorande. Deus te diu incolumem ſeruet, ac ſanum omnibus in rebus conſilium dare dignetur. Ex vrbe noſtra

Quin egreſſos contra ſe Gandenſes ad mille circiter viros cadit.

Litteræ Regis Franciæ pro Flandris.

Reſponſio Maximiliani ad eaſdem.

Maior pars Flandrorũ ad pacem inclinat.

Pacis osores dilapsi primò Gandauum retrahuntur, deinde duobus etiam capita abscinduntur.

ſtra Duacenſi, pridie Kal. Iunij. Maximilianus. Iam Flandros belli ciuilis tædere incipiebat, maiórque pars Gandenſium ac Brugenſium pacem petebat, pecuniæ inopiam allegantes: quibus Guilielmus Rimius Syndicus homo ſeditioſus conſulebat, Ducis Philippi pretioſiorem ſupellectilem venderent. Ægerrimè id ferebat Martinus (alij Matthiam vocant) Paiartus, ſummus opificum Decanus, inſtigátque ſecretò populum, pacem petere non deſiſtat. Fit ita. Sed cùm res differretur, exacerbatur plebs contra pacis oſores. Iam anteà enim Teneramondæ tredecim Aurei velleris Equites congregati æquiſſimas pacis leges Gandenſibus obtulerant, eáſque plebs admiſiſſet, niſi qui cum imperio in vrbe tum erant, impediuiſſent. Receperant hi ſe mox ad pacis mentionem Aloſtum. Mandant Gandenſes Præfecto Aloſtano captos ad vrbem remittat. Paret non inuitus, quòd vereretur ne ab his Francorum auxilio, oppidi gubernatione priuaretur. Erant inter hos præcipui, Raſſingemius, Rimius, Coppenollius, Ouredenus; è quibus paulò pòſt Gandaui Rimio ac Outedeno, pacis Teneramondanæ interceſſoribus, capita publicè abſcinduntur; ceteri plebis interuentu liberati, clàm Tornacum migrant. Romontij Comes Flandricæ coniurationis Imperator, Aloſti erat cum trecentis Francis: is rebus ſuis diffidens, cum præſidio ad Creuecceurium tendit. Sedebat hic in Veteribus caſtris iuxta Tornacum in ſuburbio diui Martini, nulla eum ratione Tornacenſibus admittere volentibus: quare decimo ſexto Kalendas Iulij Heſdinum cum Romontio rediit, nulla, quæ tanto Duci exercituíque honori eſſe poterat, re memorabili geſta. Confecto hac ratione bello, ſeptimo Kalend. Iulij

Maximilianus dilapſis capitibus rebellium, Brugas ingreditur.

Maximilianus Brugas cum nobili decentíque comitatu intrat. Excipiunt eum ciues lætis animis, pacem ſibi gratam demonſtrantes. Erant eadem in vrbe Nobiles aliquot, qui contra Maximilianum cum Flandris acerrimè pugnarant: ſtatim in carcerem ducuntur, bona fiſco addicuntur. Vxor ſorórque Romontij donantur Philippo Cliuio: Borſelius Ter-veræ Dominus captiuus fit Beueræ Domini. Ita Flandri integram pacem deſiderantes, eam tandem his inter ceteras legibus impetrant:

Conditiones pacis inter Maximilianũ & Flandres.

« Flandriæ Ordines ac Vrbes Archiducem Maximilianum filij ſui Philippi tutorem agnoſcunto. Philippum extra vrbis portam adductum in patris Maximiliani poteſtatem conſtituunto, promittente Maximiliano ſe filium extra Belgij limites, antequam adoleuerit, non abducturum. Rerum iudicialium in Flandria is ſtatus, qui ante bellum fuit, maneto. Acceptorum impenſarúmq; rationes Inſulis veteri more redduntor. Ordines Flandriæ Maximiliano tribus temporibus 700. florenorum millia in bellicos ſumptus à ſe factos ſoluunto. Exinde Gandenſes ſe parant, vt Maximilianum honorificè excipiant. Exeunt ei cum Philippo Auſtria-

Austriaco obuiàm Adolfus Rauaſtainius, Antonius Burgundus, cum filio Philippo, multiſque aliis Nobilibus, qui in vrbe cum Philippo Auſtriaco erant detenti. Philippus, viſo patre, ex equo deſilit, flexoque poplite ſalutat, tantóque vtrimque animi cum affectu in amplexum ruunt, vt maiori aſtantium parti lacrymas excuterent. Gandenſes viſo Maximiliano in genua procumbunt, ac dum leguntur pacis leges, manent: dein Nonis Iulij omnes vrbem porta Brugenſi intrant, ſequentibus Germanorum peditum quinque millibus. Tum Maximilianus proprio gladio tactis ſcapulis, in Equitum cooptat numerum Martinum Paiattum, quòd eum ſemper pacis auctorem fuiſſe ſciret. Quinto pòſt hæc die Gandenſes iterùm ad arma hac de cauſa recurrunt. Tres Germani milites, ancillam hoſpitis ſui violare conati, iuſſu Magiſtratus in carcerem ducuntur. Germani nullius ſe imperio ſubiici cenſentes præter Præfecti rerum capitalium ſuæ legionis, (Prouoſtum vocant) eo inſcio, numero quatuor ad carcerem contendunt, ancillæ claues extorquent, ac ianuas duas aperiunt. Reſtabat poſtrema, cùm vociferatione dictæ ancillæ accurrentes ciues, ac quidnam eſſet edocti, ad Magiſtratum tendunt, ius de carcerum effractoribus ac virginum violatoribus petentes fieri.

Gandenſes Maximilianū ſupplices excipiunt, tantiſper dum leges pacis leguntur, in genua prouoluti.

Violare conātur Gandani quidam Germani ancillam ſui hoſpitis.

Promittente Magiſtratu, nihilominùs magno numero cum armis ad forum contendunt, ſigna militaria proferunt, ſeque plauſtris muniunt. Maximilianus, cauſæ ignarus, eò Philippum Cliuium ac Cameracēſem mittit Antiſtitem. Loquentibus aures præbere nolunt. Hora noctis decima, motis ſignis, ad ædes Maximiliani contendunt. Ille Germanos ad pugnam inſtrui iubet; vrbémque flamma ferroque vaſtaſſet, niſi eum Proceres exoraſſent, placaſſéntque. Chimaus ac Beuerus rem pacificaturi ad ciues exeunt, ſed fermè violantur, maiórque famulorum pars galeros ac ſuperiorem veſtem perdidit, eodémque momento Rolandus dat ſonum. Maximilianus aliquot Germanos, Heluetios ac Anglos exploratum mittit, ſerióne pugnam quærant, an ebrij aliquot tumultum excitent. Hi Gandenſes variis locis aggreſſi, nonnullos vulnerant ac ſternunt, complures in fugam agunt. Cúmque Maximilianus, inſtructa acie, ſe ſeriò ad pugnam pararet, animis plebs cadens, domum reuertit, armaque ponit. Verebantur enim etiam à tergo arma proborum ciuium, vndique Maximiliano in auxilium coëuntium. Is cum ſua acie ad Ædem publicam profectus, pacis violatores, ac tumultus excitatores à Magiſtratu exigit. Traduntur tertio à tumultu die octo. Intereà ex omnibus circumiacentibus oppidis ad Maximilianum auxilia conuolant, opportunaque vrbis loca occupant. Tum cogit Gandenſes reſtaurare quinque lapideos pontes, quos demoliti erant, ne Maximiliano è caſtro Wallenſi in vrbem pateret aditus; filiumque Philippum

Hinc hora noctis decima ciues cum armis ad ædes Maximiliani contendunt.

Tumultuatores aliquot caſi, reliqui domum dilabuntur.

Gandano

Philippus Austriacus Gandauo eductus Mechliniã deducitur.

Gandauo eductum Mechliniam ſub cuſtodia Adolfi Rauaſtainij mittit. Promittunt Gandenſes ſe ſoluturos ſupra promiſſam pacis legibus ſummam, centum viginti ſeptem millia aureorum liliorum. Exinde auctores poſtremi tumultus numero triginta tres gehennæ adiudicantur, octoque ex his capite plectuntur; è quibus duo ſinguli ſeptem millia aureorum liliorum pro redimenda vita fruſtrà offerebant: centum circiter in exilium mittuntur.

Octo ſeditioſis Gandenſibus capite plexis, centum præterea in exilium pelluntur.

Decimo Kalendas Auguſti in ipſo ingreſſu arcis Wallenſis Maximilianus in Ducali throno ſedebat. Aſſidebant à dextris & ſiniſtris Conſiliarij Proceréſque. Accedunt omnes vrbis Gandenſis Rectores, ac quot è populo adſtare poterant, capitibus nudis. Tunc Gandenſium Syndicus: Confitentur Gandenſes extremè ſe erga clementiſſimum Principem peccaſſe, incurriſſeque mulctam vitæ ac bonorum. Hinc offerunt ciſtulam, in qua cuſtodiebantur nouem volumina, priuilegia à Francorum Regibus rebellionis tempore ciuibus donata, aut Comitibus extorta continentia: quæ omnibus inſpectantibus Præfectus Diplomatum, detractis ſigillis, diſcidit. Tum veniam petunt. Reſpondet Maximilianus, Cùm feciſſent quod promiſerant. Quo audito omnes iterùm atque iterùm veniam ingeminant.

Gandenſes iterùm atque iterùm ſupplices, vix tandem Maximilianum placant.

Tandem Maximilianus eam ſeſe abſolutè dare pronuntiat, promittens clementem ſe futurum Principem, ſi in fide perſtitiſſent, ac cùm primùm filius Philippus adoleuiſſet, ſeſe ei gubernationem ceſſurum. Tum Octoviris noui legendi Magiſtratus dat curam: quo facto epulum apparari iubet, in quo omnibus qui petebant, vinum gratis propinabatur. Exinde pax publicatur. Merweſij Dominus Flandriæ præficitur, Iacobus Ghiſtellius Mottæ Dominus vrbis Gandenſis fit Præfectus, magnum Balliuum vocant. Secundo Nonas Nouembres Maximilianus Antuerpia Buſcoducum, inde Grauam Ruremondamque proficiſcitur. Vndecimo Kal. Ianuarij Rurmonda Hensbergam venit, audienſque patrem Fredericum Cæſarem (quem ab octo annis non viderat) Aquiſgranum veniſſe, eò tendit.

Occurrit Maximilianus Patri Cæſari Aquiſgranum.

Vnico ab vrbe milliari eum ſalutat Dux Iuliæ, ducentis comitatus equitibus, pauloque pòſt à Cæſare miſſi adſunt Marchio Badenſis ac Comes Wirtenbergæ. Hos ipſe tandem Cæſar Fredericus ſequitur, qui aliquamdiu ſolus cum Maximiliano locutùs, tandem magna cum pompa ſimul A-

1486 quiſgranum ingrediuntur. Decimo quarto Kal. Martij anno 1486. Maximilianus Auſtriæ Archidux Francfurti ad Mœnum, communi Germaniæ Septemvirûm aſſenſione, in Romanorum Regem eligitur, coronaturque Aquiſgrani die nono menſis Aprilis: eò Norimbergâ, vbi tum erat, allata corona, qua olim Carolus Magnus fuit redimitus. Aquiſgrano Cæſar ac Romanorum Rex (ſic poſthac Maximilianum appellabo) ceterique Germaniæ ac Belgarum Proceres, Coloniam Agrippinam pro-

Eligitur Maximilianus Romanorum Rex.

proficiſcuntur, vbi publicè conuiuiis ludicriſque bellorum ſpectaculis ſæpiùs ingenti ciuium gaudio fuit certatum. Vigeſima Maij Cæſar ac Rom. Rex inuicem amplexi, ille in ſuperiorem, hic in inferiorem Germaniam contendit; Sonſiumque eo die profectus, ab Archipræſule honorificè excolitur. Manè Nuſium veniens, paucis diebus oppidi ſitum, ſoceri Audacis memor, qui id vndecim menſibus obſederat, eſt contemplatus. Hinc Erquelemium, inde Hulquenroiam venit. Tandem aurea indutus Imperiali veſte, Ruremondam armatus introiit. Poſtero die ad arcem Horſtiam diuertens, noctem egit; tum Buſcoducum venit, obuiámque ei ſacer profanuſq; Ordo cum vniuerſo populo duos boues mirum in modum ſaginatos, ac duo ingentia dolia vino Rhenenſi plena, dono offerunt: res eo tempore admodum honorifica, nunc ridicula. Buſcoduco Heuſdam mouet, in itinere aucupio ſe recreans. Cùm hîc triduo hæſiſſet, ac controuerſiá inter Archipræſulem Colonienſem Cliuiæque Ducem ortam compoſuiſſet, vtrumque contentum à ſe dimiſit. Heuſda Gorinchemū profectus, prandet, præmiſſaq; nauibus Dordracum maxima comitatus parte, terreſtri itinere eques ſubſequitur, toto itinere quatuor horarum vaſibus pice infectis honoris cauſa ardentibus. Donatur à Dordracenis quarto Iunij boue incredibilis pinguedinis, immenſæque vaſtitatis, tum ſturione viuo, longitudinis quinque vlnarum. Poſtero die Legatos Hollandorum audit, qui per Iacobum Alemondium Orationem ei panegyricam recitauere. Exinde ex Hollandis Equites creat, Abbenbrouckium, Dorpium, Zoutium, Cuſingium, Catzium, Eſpangiam, Nortwickium. Dordraco Geertrudebergam proficiſcitur, indeq; Bredam. Poſtero die Turnholtum, vbi ſe per aliquot dies venatione ac aucupio exercuit, inuiſente hîc eum Boſſuij Domino & aliis. Ex eo tempore, quo Creueceurius cum exercitu Gandauum venerat, pax inter Belgas ac Francos violata cenſebatur; ſed vterque id Princeps diſſimularat, aliis impediti rebus. Nunc Salezarus minor Duacenſium Præfectus, feliciter appoſitis muro ſcalis, adiuuante eum nocte ventoſa ac pluuia, Terowanam occupat: hinc ergo apertum bellum. Pridie Idus Iunij Rom. Rex, qui cum ſummo honore ac ſumptu Antuerpiæ, Mechliniæ ac Bruxellæ fuerat exceptus, certior factus patrem Cæſarem honeſtiſſimo comitatu ſe inuiſentem haud procul Bruxella abeſſe, cum filio Philippo Louanium prouolat, patremque excipit, qui incredibili deſiderio videndi nepotis tenebatur: quem cùm ſenex tenerè eſſet amplexus, ac cum lacrymis exoſculatus, beneque non ſemel precatus, ſimul Bruxellam contendentes, vigeſimo ſecundo Iulij, qui D. Magdalenæ eſt conſecratus, intrant, vbi poſt paucos dies leui de cauſa tumultus inter ciues ac Germanos milites oritur. Ciues ſtatim à Magiſtratu pacantur; Germani inſtru-

Redit Rex Romanorū à patre in Belgium.

Vbique ſplendidè excipitur, primùm Buſcoducis.

Inde Gorinchemij, tum Dordraci, vbi & omnium Hollandorum Legati eum excepere.

Præfectus Duacenſiū Terovvanam nocte ventoſa occupat: hinc iam apertum bellum.

Cæsar filiū & nepotem Bruxellæ inuisit, vbi Germani in dolia aliquot vini iram suam effundunt.

instructa acie ad Curiam, vbi Principes genio indulgentes mensæ assidebant, tendunt, reperientesque in curribus onerariis dolia aliquot vino Rhenensi plena, eo die à Magistratu Cæsari dono data, positis armis iram omnem in ea conuertunt, prædam faciunt, neque discedunt antequam ea exhausissent. Bruxella Cæsar Mechliniam, indeque Antuerpiam venit, vbique ingenti cum sumptu ac magnificentia exceptus. Exinde Rom. Rex circiter quindecim millia bellatorum in vnum colligit, præficitque Cliuium, Chimaum (iam primùm Principis titulo à se exornatum) ac Nassauium. Erat enim & Creuecœurius iustis cum copiis egressus. Hunc ergo ad pugnam cogere, aut Terowanam de commeatu, quo summopere egebat, prouidere instituerant. Sed Creuecœurio in aciem non descendente, introductis Terowanam rebus necessariis, in Atrebates contendunt, ac obsessum aliquamdiu Lensium tandem ad deditionem cum aliquot in circuitu castellis cogunt, plura executuri, nisi Heluetiorum militum subita defectione, Rom. Rex qui ad castra venerat, fuisset impeditus. Legatis igitur iterùm exercitu commisso, Insulas (dimissis Heluetiis, qui à Francis pecuniis corrupti dicebantur) contendit. Exercitus quoque paulò pòst, inopia commeatus dilabentibus militibus, valdè fuit diminutus; quin & Germanorum aliquot vexilla, stipendia non soluta causantes, circa Mabugam ac Auennam omnia in prædam vertunt: cumque stipendia offerrentur, tria millia sublatis signis ad Francorum Regem transiere; quatuor millia in fide perstantes, stipendia accepere. Cæsar Fredericus posteaquam per tres menses in Brabantia, Hannonia, ac Flandria Ordinum sumptu hilares egisset dies, in Germaniam est reuersus, comitante eum Romanorum Regis nomine Mingouallij Domino; ipse, distributo exercitu in præsidia, Bruxellam venit. Sed ecce accedunt eum Terowanensium Legati, extremam commeatus inopiam exponentes, ac subsidium rogantes. Conuocat ergo Proceres ac militem, proficiscitur Corrracum, Iperas, indeque ad Fanum D. Audomari. Creuecœurius enim, intellecta Terowanensium egestate, mille sexcentos equites ac tria peditum millia coëgerat; infessisq; opportunis locis ad eam Terowanenses redegerat inopiam, vt canes, feles, mures, ac similia etiam deficerent. Nassauius Bergis D. Winoci substiterat, Rom. Regis aduentum exspectans, ac Creuecœurium quotidie minutis præliis vexans, oppidanis verò spem citæ liberationis præbens. Ducenti enim eius equites aliquid frumenti intulerant. Habebat in armis Rom. Rex octo Germanorum, quatuor Belgarum peditum millia, centum cataphractos, & mille sexcentos leuis armaturæ equites. Sequebantur ducenta plaustra omni commeatus genere onusta. Instructis aciebus, Terowanam proficiscitur. Sed Francorum Præfecti inter se

Austriaci Terowuanam necessariis instruunt, hinc & Lensium capiunt.

Tria millia Germanorum ad Francum deficiunt.

Terowuanẽses pressi à Gallis, extrema laborant rerum penuria.

dissi-

Diſsidentibus Francorum Præfectis, commeatus Terovvanam inuehitur.

diſſidentes cauſa fuêre, vt milites Picardi ac Bolonienſes, relictis munitionibus ac Præfectis, domum reuerterentur, quos Creueceurius deſerta Terowana ſequi eſt coactus; introduxitque Rom. Rex plauſtra commeatu onerata, ac diſceſſit, reuertens menſe Ianuario anni 1487. Bruxellam. Creueceurius verò numquam quietus, ſed flagrans deſiderio recuperandæ Terowanæ, ad eius obſidionem menſe Februario reuertitur, re- 1487

Terovvana iterùm obſidetur, iterúmque commeatu inuatur; ſed intereà Fanum D. Audomari à Francis aſtu capitur. Hinc & Terovvana ſtratagemate ad Francos redit.

ſtitutis veteribus circum oppidum munitionibus: quibus non obſtantibus paulò pòſt Belgæ, importato iterùm commeatu, oppidanos eo inuito refecêre, paucis ab vtraque parte cadentibus. Intereà, quarto Kal. Maij Franci, ductore Creueceurio, ſub nocte obſcura Fanum D. Audomari occupant. Ingreſſus eis patuit, partim nauigio, quà Aa fluuius Bertinenſi Cœnobio permeato vrbe abſcedit, partim ſcalis mœnibus admotis, & cito pede dimenſis, dum molæ aquaticæ, quæ tum graui cum ſtrepitu prouoluebantur, excubias fallunt. Menſe quoque Iulio idem Creueceurius Terowanam recuperat, ſimili ferè ſtratagemate, quo anno ſuperiore eam Salezarius occupauerat. Nec hoc contentus, ſubornato commodo proditore quaſi de Bethunia Belgis tradenda, octauo Kalend. Auguſti plurimos iuxta vrbem & Pontem Merwillæ Belgas cædit, & capit. Captiuorum præcipui fuêre Carolus Egmondanus Geldriæ Dux, annos

Ad hæc inſignē quoque cladem accipiunt Belgæ ad Bethuniam.

tantùm quindecim natus, Naſſauius, Boſſuus, Foreſtius, Maſtaingius ac alij aliquot. Ductus eſt Carolus Egmondius cum ceteris in Franciam, ac Borboniis maternis cognatis cuſtodiendus datus; apud quos per continuum ferè quinquennium egit. Tum Geldris pecuniam ad eius redemptionem cogentibus, Meurſij Comes proprium filium obſidem dat, donec promiſſa numeraretur pecunia; quod tandem anno 1492. eſt factum. Ea clades Rom. Regi ſanè fuit acerbiſſima; ſed paulò pòſt recrudeſcens cum Flandris ciuile bellum etiam dolorem curarúmque molem auxit. Fuerat Raſſingemius, vt ſuprà dictum eſt, inter præcipuos belli pridem Gandenſis concitatores, paceque facta, poſt mortem Rimij Tornacum primùm, deinde Inſulas cum vniuerſa familia migrarat, tutò ſe ibi manſurum exiſtimans. Sed Carolus Menneuillius, iuſſu Romanorum Regis,

Iterùm nouum bellum ciuile ex captiuitate Raſſingemij.

Naſſauij aliquot corporis cuſtodes ſibi adſciſcit, Raſſingemiumque tamquam Regi Francorum ſtudentem capit, ac in arce Viluordiana cuſtodiæ tradit, cognatis affinibuſque vincula eius ęgerrimè ferentibus. Itaque huius anni æſtate Adrianus Liekerkius, Raſſingemij patruelis, armatis quatuordecim viris fidiſſimis, ad portā caſtri Viluordiani accedit, ceteriſq; in inſidiis collocatis, cum tribus intromitti petit, obſeruato tempore quo Walhainij Dominus, oppidi arciſq; Præfectus, Bruxellam ad Rom. Regem erat profectus. Negato primùm ingreſſu, promiſſis blanditiiſque tandem impetrat. Cauſam obtendebat viſendæ famoſæ arcis. Hîc re-

Astu idem Rasfingemius ex captiuitate Viluordiana liberatur.

perto Raſſingemio in area deambulante, ait illi Liekerkius: Eamus, cognate, diutiùs quàm par eſt hîc hæſiſti. Raſſingemius, exuta veſte talari, breuem induit, galerum capiti imponit, ac abit. Cuſtos clamorem tollit. Illi caput parieti illidunt, ſemimortuum in terra relinquentes. Exeunt Liekerkius ac Raſſingemius arce, aſcendunt paratos equos, ac cum ceteris armatis, non intermiſſo equorum curſu, Tornacum veniunt. Hinc Gandauum profecti, quàm tetto carcere ſine cauſa Viluordi Raſſingemius fuiſſet detentus, non ſine mendacio narrant. Idem omnes manere, qui aliquando arma contra Rom. Regem defendendæ libertatis cauſa tulere.

Ab eodem & Liekerkio Raſſengemij patrocinio rursum concitantur ad arma Gandenses.

Nil ſeruare Rom. Regem eorum quæ pace Gandenſi promiſit. Eſſe ſine iuſtitia Flandriam, ſine diſciplina militiam. Cogendum Rom. Regem rationem reddat de acceptis pecuniis, quas Germani numquam ſatiati deuorarunt, & in Germaniam miſerunt. Philippum Bonum nec Carolum Audacem tantum ſimul per omnem vitam nummorum accepiſſe, quantum paucis abhinc annis charybdis Rom. Regis abſorbuiſſet. Hæc veri ſpeciem habebant, niſi acceſſiſſet mendacium & calumnia. Eodem enim tempore corporis Rom. Regis cuſtodes, non ſoluta ſtipendia conquerentes, partem agri Brabantici ac Hannoniæ depopulabantur, ac Germani milites agrum Brugenſium: Bruxellæ verò nullus hoſpiti ſuo ſatisfaciebat. Hinc ergo Gandenſium rebelles, clàm bello inter ſe decreto, Liekerkio negotium dant, prior id Rom. Regi inferat. Is eductis tribus Gandenſium millibus cum multis plauſtris ac tormentis bellicis,

1488 quinto Idus Ianuarij anno 1488. nocte intempeſta prope Cortracum

Occupant Gandenses duce Liekerkio Cortracum.

conſidet. Cùm diluxiſſet, oppidi cuſtodes quærunt, vnde & quid tot plauſtra. Reſpondent aurigæ, è proximis pagis timore Gandenſium ſe fugere. Interim maior manus Gandenſium aduenit, ac per glaciem in muros peruadit. Tormento porta aperitur. Obiiciunt corpora armati ciues ac pauci præſidiarij. Pugnatur hora cum dimidia acriter, deinde vrbe potiuntur; præſidiarij ad arcem profugiunt, poſtetóque die deditionem & ipſi faciunt. Rex Rom. re intellecta, Philippum Cliuium cum trecentis peditibus his qui in arce erant, auxilio mittit. Sed ſerò veniens, etiam Ipris non admiſſus, Brugas ad Regem Rom. reuertitur.

Item Brugenses Rom. Rege præsente tumultuari audent.

Initio menſis Februarij, concitatione hoſtium Rom. Regis Brugenſes in ſeditionem vertuntur; cùm tamen Rom. Rex ſine præſidio alicuius momenti ad vrbem veniſſet, expectaturus Belgarum Ordines, qui de pace cum Francorum Rege ineunda erant acturi. Collegia opificum opportuna vrbis loca raptis armis occupant, ad quos cùm Rom. Rex exiguo cum comitatu veniſſet, & cauſam tumultus quæſiiſſet, ſuperbum ac parum ad rem reſponſum accepit. Poſtridie Kalend. Februarij cohors ciuium vna, ſublato ſigno, quod puero tredecim annorum in manus dederant, ad æ-

des

Inuolant domos Officiariorum cum armatis, eos se petere, non Rom. Regem dicentes.

des Petri Lanckhalsij Curiæ Rom. Regis Magistri pergunt; domi non reperto, diripiunt, armáque inuenta ad domum deferunt. Inde ad ædes Feurij Flandriæ Quæstoris, Baradotij Thesaurarij Rom. Regis, ac Meningij (aliàs Ninhouij) Consulis Brugensis contendunt, quos etiam nusquam reperiere. Rom. Rex cum Proceribus & comitatu intra ædes armatus se continebat. Eius iussu Beueræ ac Mingouallij Reguli ad forum venientes, blandè rogant quid velint, ac an contra Regem Rom. arma ceperint. Negant, viuere se velle ac mori cum eo affirmantes; sed non se forum derelicturos, nisi in manus sibi forent traditi ij qui res eius malè administrarant.

Interea Gandauenses litteris à Brugensibus petunt, eum vt firma custodia seruent.

Nonis Februarij Gandauo litteræ ad populum Brugensem veniunt, petentes Rom. Regem firma custodia asseruent. Litteris lectis, vesperi circa horam sextam Tribunus supremus à populo coactus ad Rom. Regem venit, nuntians populum ac Præfectos velle, ad forum veniat. Paret pedes, sequente Beuero, Mingouallio, Lalano, Pollainio, ac aliis nonnullis. Litteras Gandenses ei dant legendas. Necessitate visa, petit in ædibus suis vt custodiatur. Plusquam horam super hac re consulunt.

Itaque asseruatur, non in domo propria, sed in domo priuata in angulo fori.

Tandem negatur, sed in domo aromatopolæ ad fori angulum satis angusta includitur, ac custoditur. Domui nomen tum erat *Cranenburgh*. Multi è comitatu Regis incognito habitu euasere, aliqui in carcerem sunt contrusi, pauci cum eo manere permissi. Quinto Idus Februarij, instantibus Gandensium Legatis, fenestræ domus in qua Rom. Rex erat, ferreis crassis clathris cãcellatim muniuntur, & ex singulis collegiis octo viri, qui eum noctu diuque diligenter custodiant, mittuntur.

Domũ eius Brugenses diripiunt, aliaq; indigna committunt.

Post biduum è fæce plebis plures in Rom. Regis domũ irruunt, omnia in prædam vertunt, caussati armorum aceruum in ciuium perniciem congregatorum se reperisse; quod falsum erat, meraque calumnia. Exinde annitentibus Gandensibus noui leguntur nomine Ducis Philippi ac Francorum Regis Magistratus, Rom. verò Regem ad filij ditiones gubernandas inidoneum declarant. Tum Brugis discedunt Legati Duacensium, Insulensium, Orchiaci, Valenchenensium, & alij, à Rom. Rege ante seditionem, vt diximus, euocati: quorũ præsentia liberati Brugenses, in carcerem coniiciunt Villerualli Dominum, Dudzellium, Cancellarium Carondeletum, Ioannem Lanoium, D. Bertini Abbatem. Tum Rom. Regem adeunt, dictos Nobiles in carcerem se conieciffe affirmantes, quò faciliùs pax Nobilibus exosa iniretur; deinde vt iniustos prædatores puniren petunt, offerentes Regi quatuor millia librarum Flandricarum, quibus domesticis Nobilibus satisfaciat, aliaque quatuor millia, quæ corporis sui custodibus numeret. Actis Rex gratiis pecuniam non petit; eodemque die in eius cubiculum irruunt aliquot nebulones, capiuntque Pollainium, Nassauium, Volquenstainium, Mingouallium, Lalanum,

Domesticos Nobiles à latere eius ad carcerem abripiunt, duobus tantùm ei ad ministerium relictis.

Wettæum, Mainium, ac aliquot alios, &in carcerem coniiciunt; mansitque tantùm eum Rege Sorræ Comes, cum alio Germano Comite. Vetant insuper Beueræ Domino ne diuersorio iniussu egrediatur. Quarto post hæc die Sorræ Comes cum altero Germano Comite, iussu Regis ex vrbe habitu feminarum euasêre. Exinde publicari iubent, Rom. Regis domestici ac milites latebris absconditi ad vetus forum sine metu veniant stipendia accepturi, addita capitis pœna si quis non veniat. Prodeunt circiter quadringenti milites partim Germani, partim Wallones; quibus fabri lignarij visis, vnus eorum clamat, Occidite proditores. Inermis miles in fugam se coniicit: insequuntur per omnes vias fabri, vulnerant plerosque. Sed bonorum virorum ac præcipuè feminarum operâ occultata pars maior mortem euasit. Post hæc verentes ne Rex aliqua ratione aut arte è domo Craneburgica elaberetur, ei in ædes Philippi Cliuij migrandum nuntiant. Respondet, se Canenburgica non discessurum, nisi succollantes inde se deportassent: non rectè eos facere, quòd nullo personæ suæ respectu habito sic agerent: duodecimum iam agi annum, quòd cum maxima cura, diligentia ac periculis Belgas defenderit: scire se mortalem esse; si se occidant, non omnes Austriacos secum occubituros esse. Quibus verbis cum maiestate prolatis, effecit vt multi lacrymas vix continentes, omnes certè eo deserto ad forum reuerterentur. Quarto Kalendas Martij, cùm paulò antè Coppenollius cum præsidio Francorum Brugas intrasset, pax cum Francis anno 1482. inita, & nunc renouata publicatur, Rom. Rege adhuc in ædibus Cranenburgicis sedente. Exin Coppenollius auream argenteamque monetam in vulgus spargit, & non multò pòst Rom. Rex ex Cranenburgica ad Philippi Cliuij domũ similiter ferreis clathris probè munitam migrare cogitur, concessis ei rursum decem Nobilibus domesticis. Philippus Cliuius, intellecta tam arcta Rom. Regis captiuitate, collecto milite Sluzam occupat, ac vtrique arci de rebus necessariis prouidet, militare signum Rom. Regis exponens. Erant hoc tempore Hulstæ in præsidio mille circiter ducenti veterani pedites Germani, ac totidem Wallones. Præerat eis Saueusius, qui adeò grauiter Gandensibus nocte dieque fuit infestus, vt molas etiam quæ iuxta vrbem vento aguntur, redimere cogerentur, singulis mensibus quatuor millia aureorum liliorum persoluentes. Postridie Nonas Martij Brugenses Iacobo Ghistellio, Dudzellæ Domino, quasi publicam pecuniam in rem propriam conuertisset, cum aliis nouem in foro capita abscindi iubent. Intereà Philippus Austriacus Mechliniæ agens Ordines conuocat, rogat, rationem qua patrem liberet suggerant. Promittunt omnes extremam operam. Brabantiæ ac Hannoniæ Ordines singuli Legatum castrensem ad hoc cum litteris Gandauum ac Brugas mit-

Item alia indigna in eius milites ipsumque commiserunt.

Tandem cum maiestate Rex loquitur, si se occidant, non omnes simul Austriacos occubituros: itaque videant.

Philippus Cliuius pro Rom. Rege Sluzam occupat.

Brugenses, capto adhuc Rom Rege, Ghistellio, & aliis nouem capita in foro abscindi curant.

mittunt. Sed Gandenses ad Ordines Mechliniæ congregatos scribentes, petebant, quarto Idus Martij ipsi Gandauum venirent. Sub idem tempus Mechliniam Legati Principum Imperij veniunt, missos se docent cum consilio Ordinum, Rom. Regi liberando; cupere omnino Germaniæ Principes, operam opesque offerentes, id vi aut amicitia fiat. Paulò pòst Gandenses interficiunt Martinum (aliàs Matthiam) Paiartum, postremæ cum Rom. Rege pacis auctorem, eò quòd Gandensibus promisisset Rom. Regem in vrbem vltra quingentos pedites non introducturum, adduxisse autem quinque millia. Hic per quatriduum immanissimè tortus, torturæ violentia decē ciues Gandenses honestissimos consortes nominarat, quos ad cœnā cum vxoribus quidam Gandensium Præfectus, opere calceatius, lautissimè acceptos intempesta nocte dormientes, è lecto in carcerem ducit, statimque vocatis sacerdotibus ac carnifice, ceruices abscindi iubet. Hoc rerum statu Brugis publicatur, si quis Petrum Lanckhalsium occuluisset, & non proderet, cum vxore ac liberis in superiori propriarum ædium limine suspenderetur, bona publicarentur, cognati ac affines omnes in perpetuum exsularent. Delituerat hactenus Lanckhalsius per quinque septimanas apud confectorem pileorum, quem omnes existimabant eius esse infestissimum hostem. Hic atrocitate edicti territus, Lanckhalsium rogat sibi consulat. Dum igitur mutato habitu, facie fuco obducta euadere conatur, agnitus captusque, grauiùs quàm vllus vmquam torquetur, & postquam reuocasset quòd Nobiles aliquot vi tormentorum accusasset, exprobrans Coppenollio præsenti & aliis sua scelera, capite truncatur. Tandem pridie festi Paschatis Brugenses, relicto foro, quod per sex septimanas continuas insederant, domos quisque suas repetunt septemdecim circiter virorum millia, cùm paulò pòst litteræ à Summo Pontifice Innocentio Octauo ad Brugenses scriptæ adferuntur, quibus constituta excommunicationis pœna iubebantur Rom. Regem dimittere. Intereà Gandauum peruenerat pars maior Legatorum Ordinum Belgarum. Agitur de liberatione Rom. Regis acerrimè; quæ demum post aliquot dierum ingentes disceptationes
» his est obtenta conditionibus: Philippus Cliuius, Hainoius, ac Volquen-
» staini Dominus, obsides Rom. Regis nomine, donec conditionibus sa-
» tisfecerit, Brugis ac Gandaui manento, nomineque Cliuij pater eius
» Adolfus intereà Slusam eiusque arces gubernato. Exteros milites om-
» nes intra tertium liberationis suæ diem Rex è Flandria, ac post septi-
» mum è Belgio, sine maleficio dimittito. Rex Philippum Cliuium cete-
» rosque obsides à dicto sibi sacramento liberato, potestatem eis faciens
» militandi cum Flandris contra se, si hanc pacem violarit. Pacem Rom.
» Rex Ordinum omnium auxilio, si fieri possit, cum Francis facito. Flan-

Summè incumbunt tam Brabantiæ & Hannoniæ Ordines, quàm Germaniæ Principes, Rom Regi liberando.

Barbarum facinus cuiusdā calceary Gandensis cœnantes nocte necari decem suos conciues.

Tandem & Lanckhalsio supplicio affecto, Brugenses, relicto foro quod per sex septimanas continuas insederant, quisque domum dilabitur.

Leges quibus ad extremum Rom. Rex liberatus est post quartum captiuitatis suæ mensem.

dri æquè ac Romanorum Rex militem omnem dimittunto, Regiq; pro« compensandis damnis incommodisq; ternis vicibus quinquaginta mil-« lià aureorum liliorum persoluunto, sed Rex proprio ære redimi curato« Gruthusæ Dominum, Cõsulem Brugensem, ac alios qui eius libertatem« procurantes capti fuere. His & alia minora addita fuere: quibus propria« manu Rom. Rex subsignatis, in libertatẽ postridie Idus Maij restituitur, quarto ferè à captiuitate mense, aduenientique publicæ Supplicationi comitem se iungit, & in scenam ligneam Altari instructam conscendens, ita iurat: Libera voluntate, in præsentia sacræ Eucharistiæ, particulæ« Crucis Domini, Euangeliorum, corporis D. Donatiani, ac Canonis Mis-« sæ, promittimus conseruaturos nos ac re ipsa completuros pacem ac con-« ditiones inter nos ab vna parte, ac tres Flandriæ Ordines, quique cum eis« stetere, ab altera parte factas: ad hæc fide Regia pollicentes nos num-« quam eos violari permissuros, liberans Flandros omnes à sacramento« quod nobis vt patri ac tutori filij nostri dixerunt. Iuraruntque deinde« Beueræ Dominus, Legati Ordinum Prouinciarum, ac postremò tres Flandriæ Ordines, & Præfecti omnes ciuitatis Brugensis. E scena in ædes Rauastainij Rex contendit ac prandet, vnaque cum eo Vicarius Antistitis Tornacensis, qui Sacrum fecit & iuramenta suscepit, Abbates D. Petri Gandaui ac Afflegemij, cum Beuero. Absoluto ferè prandio, armatus intrat Philippus Cliuius, mensæque adhibetur. Post meridiem Ro. Rex ad Templum D. Donatiani properat, ibique Cliuium à sacramento sibi dato liberat, eumque in hæc verba iurare permittit: Ego Philippus Cli-« uius promitto ac iuro iturum me Gandauum, atque ibi obsidem mansu-« rum, donec initæ pacis conditionibus ab vtraque parte plenè sit satisfa-« ctum. Intereà aduenerant copiæ Germanorum Rom. Regem expectan-« tiũm: qui salutatis ad portam Crucis Brabantinorum, Hannonum ac Namurcensium Legatis, iisque gratiis actis, ad Germanos contendit, deducente eum tantisper Cliuio. Rex ad arcem Malam, Cliuius comitante Volquenstainio ac Hainouio Brugas, indéque Gandauum proficiscitur. Exinde Rex cum exercitu Ardenburgum, inde Middelburgum Flandriæ tendit. Brugenses metuentes vim militum, qui duce ipso Cæsare Frederico Belgij finibus appropinquabant, Germanos Præfectos rogant, dignentur apud Cæsarem pro ipsis intercedere. Promittunt hi, sed faciliùs impetraturos se asserunt, si obsides dimittant: sic obsides dimissi sunt, solo Cliuio non grauatè, vt videbatur, Gandaui manente. Tum pax per vniuersam publicatur Flandriam. Ceteri Belgæ partim eam publicauere, partim vt indecoram contempsere: scribitque etiam Rom. Rex ad ciuitates quæ eam nondum publicauerant, ne id faciant, iubétque quinquaginta plaustra commeatu onerata ad castra sua Meyngam mittant.

Quid? An non postea hæc violata? Sed respondebatur, nouam secutam actionem, patris scilicet vindicantis iniuriam filij, seu Cæsaris sua trans Scaldim vindicantis.

Philippus Cliuius sacramento, quo Rom. Regi tenebatur, in speciem liberatur, sed certè nequaquam quo tenebatur cum filio.

Obsides Maximiliani dimittuntur, solo Cliuio non grauatè, vt videbatur, Gandaui manente.

tant. Intereà adest cum copiis Cæsar castigaturus proteruiam Flandrorum, cùm Gandenses tribus millibus peditum, & quadringentis galeatis equitibus à Franco acceptis sese communiunt. Ægerrimè id tulere Hannones, Antuerpiani, Mechliniani, ceteræque Belgarum Rom. Regi fidæ ciuitates. Cæsar castra haud procul Gandauo ad pagum Euergem locans, Legatum castrensem (Heraldum vocant) ad vrbem mittit, iubens se supremum ditionis Trans-Scaldanæ Dominum agnoscant recipiantque, statímque mittant Cancellarium Carondeletum, Mingouallium, ceterósque Nobiles quos in vinculis habebant. Legatione ad plebem euulgata, Præfectus ille calcearius suprà memoratus, cum Sacerdote ac carnifice ad carcerem iterùm clàm pergit, præcipuis capita abscissurus, eáque Cæsari in coreaciis marsupiis transmissurus, nisi re intellecta, superueniens Cliuius barbaro facinori intercessisset. Quinto Idus Iunij Badensis & Nouellius mento tenus fossas transgressi, noctu Densam Rom. Regi vendicant, Francis in fugam actis. Laborabat Rom. Rex summopere, Philippum Cliuium vt in suas partes pertraheret, persuadere conatus eum non pro pace Brugensi, sed contra Cæsarem iam arma gerere; se quoque patrem Cæsarem armatum Imperij nomine sequi, non quòd pacem Brugensem violare cupiat. Sed hæc frustrà Cliuio occinebantur, aliis interpretantibus, Cliuium apud Gandenses imperare, quàm apud Cæsarem subesse malle. Cæsar tertio Idus Iulij motis Euergemio castris, dimissáque maiori exercitus parte, Antuerpiam pridie Kal. Augusti venit, cùm sex hebdomadibus, nulla re memorabili gesta, Gandenses ac Brugenses omni cladis genere egregiè vexasset; & Nonis Septembris Antuerpiæ in area Abbatiæ diui Michaëlis pro tribunali sub dio sedens, Cliuium vt Imperij perduellem, rebellemque clientem, honore ac bonis priuatum proscribit, Ordinésque Belgarum ibidem congregatos admonet, pacem anno 1482. initam obseruent. Hoc tempore Rom. Rex Philippum Burgundum Teruetæ ac Beueræ Dominum & Ioannem Salozarum in Hispaniam ad Ferdinandum Arragoniæ ac Elisabetham Castellæ Reges tria petitum mittit: primùm perpetuæ pacis causa fœdus fieret; deinde vt Rom. Regi viduo filiam Elisabetham vxorem darent, ac filiam Ioannam filio Philippo desponderent. Fit fœdus. Sed Elisabetham Portugalliæ Regis filio desponsatam renuntiant: quod ad Ioannam, sese libenter ea de re communicaturos quamprimùm adoleuisset. Exinde Cliuius 14. Kal. Octobris fauore aliquot ciuium Bruxellæ cum quingentis equitibus per portam Flandricam intromittitur. Rom. Rex re intellecta, Mechliniam cum iusto præsidio mittit Ioannem ac Cornelium Bergios fratres, vt filio Philippo Austriaco sint præsidio, quem summopere in potestatẽ redactum cupiebat Cliuius. Bergij fratres

Cæsar vt supremus ditionis Tran-Scaldanæ Dominus Gandenses vt se recipiant, frustrà petit.

Frustrà itẽ agitur vt Cliuius Gandenses deserat.

Mittit Ro. Rex Legatos in Hispaniam, cuius Legationis fructus tandem nuptiæ Philippi filij.

Capta à Cliuio Bruxella, Rom. Rex Mechliniam & in ea filium firmo præsidio munit.

fratres Viluordam occupant, præsidioque muniunt, quotidie ad portas vsque Bruxellensium excurrentes. Cæsar ac Belgarum Ordines cum Cliuio Mechliniæ frustrà de pace agunt. Quare septimo Idus Octobris Diestam Cæsar profectus, inde in Germaniam rediit, filio Rom. Regi relinquens Albertum Saxonem Thuringiæ Lantgrauium cum iusta peditum equitumque Germanorum manu, virum militiæ peritum. Occupata Bruxella, Cliuius paulatim effecit, vt dimidia ferè pars Brabantiæ ac Leodiensis ditionis à Rom. Rege deficiens, sibi ac Flandris iungerentur. Octauo Kal. Nouembris Niuellæ admittitur, & paulò pòst quoque Louanij. Offerebant Brabanti ac Flandri, Cliuium secuti, Rom. Regi centum millia aureorum Rhenensium florenorum Coloniæ numeranda, si relictis Belgis in Germaniam non ampliùs reuersurus proficisci voluisset, ac Ordinibus Proceribusque filio parte matris sanguine iunctis (quorum primus Cliuius) gubernationem reliquisset, sed frustrà. In Flandria Euersteinus ac Morbecanus Rom. Regi militantes, Dunkerkam eiectis Francis occupant, auctique militum numero, sui etiam iuris faciunt Pontem Rowarti, Gistellam, Womenam, Essedum, ac alia aliquot opportuna loca. Cliuius, coadunatis Flandrorum copiis, Niportum ducit, ac nomine Ducis Philippi deditionem fieri iubet. Esse se eius affirmant ciues, sed Cliuium hoc rerum statu non agnoscere. Deinde Niportani, vicinorum auxiliis aucti, adeò Cliuium minutis vexant præliis, vt statim ijs è partibus discederet; viresq; Creueceurio coniungens in potestatem redigunt Bergas D. Winoci, ac Borburgum, cui Daniel Pratæus præerat: qui inde Niportum profectus, diligenter illud custodiuit, Cliuio ac Creueceurio diuersis viis singulis ad sua paulò pòst proficiscentibus. Mense Nouembri pridie D. Elisabethæ Franciscus Bredenrodius, partium Cliuij & Haukiorum, Slusis soluens quadraginta octo instructis actuariis nauibus nouum sinum, qui ab eo nomen habet, penetrans, quò tutus ab Armuanis & Middelburgiis esset, Rotterodamum tendit, illudque nocte idem festum sequente proditione quorumdam occupat, omnesque Cabbeliauios aut capit, aut eiicit. Postridie Idus Decembris Duacenses, Insulenses, ac Orchiacenses pacem anno 1482. cum Francis factam
1489 recipiunt. Et ecce anno 1489. tertio Idus Februarij Burgundi ac Belgæ, forti ciuium opera adiuti, eiectis Francis Fanum D. Audomari recuperant. In vrbe tessera erat lucerna ardés ad turrim, vbi ciues fautores excubabant, suspensa, dum hi qui foris sint stata hora felem verberibus altissimè vociferari compellerent. Ad arcem fugientes Franci, tandem discordes facti, etiam eam reliquerunt. Post hæc Enersteinius, Saueusius, Morbecani fratres, fugientibus Francis, Grauelingam, Borburgum, Bergas D. Winoci, castellaque ibidem complura occupant, ac potestatem à Rom.

Cedit quoque Niuella & Louanium Cliuio: idq; ab eis petebatur instanter, vt Maximilianus Belgio discederet.

Frustrà tentat Cliuius Occidentalem Flandriã.

Occupat pro Cliuio Brederodius Roterodamum.

Fanum D. Audomari iterum Francis eripitur.

Rom. Rege accipiunt recipiendi in gratiam omnes qui desertis Francis & Cliuio ad obsequium rediissent, quemadmodum & ius conferendorum officiorum, ac dispositionem de publicatis bonis. Eo tempore confœderatio solemnis inter Rom. Regem, eius filium Philippum ac Henricum VII. Anglorum Regem facta, postridie Idus Februarij Dordraci in Archiuis est relata, & publicata Valenchenis 4. Nonas Martij, deinde & alibi. Sub 14. Februarij D. Valentino sacrum, Rom. Rex subitò in vnum collectis Cabbelliauis, Schiedamum obsidere iubet; ipse cum Germanis Roterodamum premit, sed non adeò arctè, quin Roterodamenses egressi pagum Auderschieum occuparent ac munirent, inde Delfos vsque excurrentes: qui sine ordine contrà egressi, tractique à Rotterodamiis in insidias, cæduntur; multi capiuntur, ceteri Delfos perfugiunt, desideratis circiter ducentis viris, ac inter hos vrbis Consule, qui in partes dissectus, Delfos à suis in viminea fuit reportatus sporta. Schiedamenses idem conaturi in Cabbelliauorum castra irruperant, ac Harlemios fugauerant, sed à ceteris Schiedamum repelluntur, quod mox rebus suis diffisi deseruere, Regiis adhuc ad Roterodamum sedentibus. Exeunte Martio Flandri collectis quadringentis equitibus ac multis peditibus, Bruxellenses summa commeatus inopia laborantes iuuant, inuectis in vrbem ducentis quinquaginta plaustris omni commeatus genere onustis. Erat hoc tempore Cliuius cum valido præsidio Louanij, Saxone haud procul eadem vrbe castra habente. Tertio Kalendas Maij Cliuius Arschotanis in auxilium circiter quadringentos Francos misit, vt Antuerpiensium ac Mechliniensium agros infestarent. Læti ciues ac rustici qui eò se contulerant, lautè eos excipientes genio indulgebant, eò magis quòd postero die Maij Kalendæ ad id inuitarent. Saxo de eorum incuria edoctus, mox cum iusta Germanorum manu adest, media nocte è dumetis in oppidum irrumpens, ac paucos resistentes obtruncans, capit, ignemque aliquot locis Germani iniicientes elegantissimum exussere templum. Lætati sunt summopere Mechliniani ac Antuerpiani, quòd nulli magis eorum agris fuissent infesti, seque iam immeritò conquestos videbant, quasi Saxo clàm cum Cliuio sentiret. Sexto Idus Maij Cliuius eductis Bruxella circiter sex millibus virorum cum tormentis, Hallam Hanoniæ expugnaturus properat: vix erant Hallæ centum præsidiarij aduenienteCliuio; sed Mabonius cum ducentis veniens Hannonum equitibus animum eis auxit. Edocti de Bruxellensium aduentu, permittunt eos fossam transire, partemque murum conscendere; sed cùm in oppidum descendere conarentur, omni armorum genere opportunis è locis eos deturbant. Cliuius, quòd detectis insidiis nemo in oppido pro se moueret, statim receptui canit, ac cum multis sauciis, exustis Hallæ suburbiis, ac in

Schiedamū simul & Roterodamum Rom. Rex obsidere parat.

Variæ velitationes inter Hanekos & Cabbelliauos.

Vastationes etiam in Brabātia, Louaniensibus & Bruxellensibus variè Mechlinienses & Antuerpienses incursantibus.

Arschotum Saxo pro Rom. Rege capit.

Frustrà tentat Cliuius Hallam Hannoniæ.

iis suis qui ceciderant, Bruxellam reuertitur. Circa Idus Maij quoque Gandenses, armatis circiter quatuor Flandrorum millibus, ac octingentis Francis, ad Occidentalem deuastandam Flandriam proficiscuntur. Figunt castra prope Niportum. Adueniunt intereà Vendomius ac Creuecœurius cum viginti circiter virorum millibus, magnoque tormentorum numero tanta muros pertinacia quatiunt, vt decem tormenta percalefacta disrumperentur. Facto hiatu Picardi ac Bolonienses irrumpere conantur, sed repulsi sunt: succedunt eodem euentu Heluetij. Tum equites grauis armaturæ, dimissis equis, oppidanos inuadunt; qua inuasione feminæ Niportanæ galeis ac ferreis thoracibus indutæ, viris fessis, sauciis ac formidine correptis audacter successere. Vendomius maiorem militum manum in oppido esse, quàm erat ab exploratoribus relatum, existimans, tertio Kal. Iulij, motis castris obsidionem soluit. Eodem tempore in Hollandia Ioannes Naeltwijckius Hauckicæ partis Geertrudebergam occuparat; indeque initio mensis Iunij cum Ioanne Montvortio mille stipati peditibus Leidam contendunt, ac vi introitum tentant. Sed armati Cabelliaui opera Ioannis Egmondij Hollandiæ Gubernatoris, eos illata clade repellunt. Hi Coudekerkam reuersi, arcem Poulgæstiam recipiunt, sed Egmondius mox cum Leidanis egressus eamdem expugnat & incendit. Hinc 17. eiusdem Iunij pugnatur ad Roterodamum inter Regios ac Hauckios: victoria Regiorum fuit; multi cæsi ac aquis suffocati sunt, captus Naeltwijckius cum multis aliis: pauloque pòst, Francisco Bredenrodio Slusas redeunte, Roterodamenses deditionem faciunt. Nono Kalendas Iulij Cliuius iterùm Hallam Hannoniæ aggreditur, hiatum efficit vt tria plaustra inuicem à latere iuncta ingredi potuissent; ad hæc ignem erat eiaculatus, vt aliquot ædes arderent. Ciues Deo & tutelari Deiparæ confisi, aquam bullientem, circulos ligneos stuppa, pice, ac sulphure circumlitos præparant; ab vna parte admotis scalis, ab opposita pleno Marte inuadunt. Sed cùm ad vesperam vsque acriter ab vtraque parte esset pugnatum, inclinante die Cliuiani multis vulneratis ac aliquot desideratis, recedunt. Mense Iulio Saxo Thenam omnibus rebus necessariis abundantem, ac cum Cliuio non ita dudum sentientem, cùm frustrà aliquamdiu oppugnasset, ac amaris sarcasmis indies ab eis irrideretur, duobus locis ipsa meridie oppidum aggressus, cùm idem sæpius fecisset, vt eos in consuetudinem adductos negligere vim assuesceret, tandem omnibus annixus copiis vi irrumpit, ac per multos dies opulentam ciuitatem diripit atque incendit, Francis ac Leodiis præsidiariis pro maiori parte cæsis, paucis captis. Demum mense Augusto Germaniæ Principes Francofurti ad Mænum pacem, auditis omnium Legatis, hisce conditio-

Item Flandri & Fräci turpiter discedunt ab oppugnatione Niporti.

Pugna in Hollandia inter Hauckios & Cabbelliauos, & præcipuè ad Roterodamum, victoribus Cabelliauiis, hoc est Reg. Romanorum.

Tandem Roterodamenses se dedunt.

Cliuius iterùm cum dedecore Hallam occupare nititur.

Thena à Saxone capta, direpta & incensa.

» ditionibus concipiunt: Rex Romanorum ac Francorum certo mox lo-
» co conueniunto. Quod attinet ad controuersiam Belgarum contra Ro-
» manorum Regem, promittit Francorum Rex, ea in re se rationem ho-
» noris ac existimationis Rom. Regis habiturum, quemadmodum pro-
» prij patris, cuius filiam matrimonio teneat obstrictam. Nobiles cum
» Rom. Rege Brugis capti, & adhuc Gandaui & in Francia detenti, liberi
» sine pretio dimittuntor. Gandenses conditiones pacis Gaueranæ cum
» Philippo Bono olim initas, quod attinet ad annuam Magistratuum ele-
» ctionem, ac ius quod extra intraque vrbem tum ciuibus tum Comitis
» ministris dicent, obseruanto. Rom. Regi pro factis belli impensis, consti-
» tutis temporibus Flandriæ Ordines semel quingenta viginti quinque
» millia florenorum soluunto. Rom. Rex in gratiam Regis Caroli Philip-
» pum Cliuium in gratiam recipito, eique omnia sua vxorisque bona re-
» stituito. In gratiam Rom. Regis Rex Carolus Ludouicum Aureliano-
» rum Ducem carcere dimittito, modò Rom. Rex spondeat, eum posthac
» contra Regem Carolum noui nil moliturum. Ad hæc in gratiam Rom.
» Regis restituet idem Rex Annæ Britonum Duci oppida, vrbes, muni-
» tiones ac arces quas in eius ditione occupauit, modò illa Anglos omnes
» ditione sua dimiserit. (Nempe parabat Rom. Rex eam sibi coniugem, sed
» Rex Carolus eam præripuit, vt pòst dicetur.) Iubebit vterque Rex sta-
» tim publicari suis in prouinciis conditiones pacis anno 1482. initas.

Leges pacis inter Rom. Regem, & Belgas eorúmque auxiliarem Regẽ Francorum.

Ecce rivales, & ideò haud diu fidi amici.

Publicata est pax apud Francos ac Belgas, magno omnium gaudio, præterquam Brabantinorum. Nam adeò statim pestilentia sæuire cœpit, vt octodecim mensium spatio in sola vrbe Bruxellensi triginta hominum millia obierint. Cliuius pacem impedire non valens, accepta à Saxone fide publica, septimo Kalend. Septembris cum vxore præsidio quingentorum equitum Bruxella discedit, permissumque illi fuit omnem supellectilem ac prædam, quò vellet, auehere; quam ægrè duodecim plaustra, à tribus singula equis attracta, capere poterant.

Cliuius accepta fide publica, cum omni supellectile Bruxella discedit.

Tunc in Franciam Legati missi sunt ad Regem; qui & pacem confir-
» mauit 28. Octobris, in qua & hæc inter cetera expressit: Maximilia-
» nus Rom. Rex absolutam filij sui Ducis Philippi tutelam habeat, &
» pacis leges Rom. Regi Brugis extortæ restituuntor ac discerpuntor. Hinc Eingelbertus Nassauij Comes Flandriæ Gubernator à Rom. Rege constitutus, vbique Magistratum renouat. Deinde Ordinum ac Procerum adhibito consilio, circa Christi Natalem moneta ad veterem valorem Edicto reuocatur, vtpote quæ duabus tertiis excreuerat: quæ subita mutatio multas lites & incommoda attulit. Tornacenses prudentiùs eius æstimationem dimidia tantùm parte primò mutilarunt. Anno 1490. variis in locis nonnulli adhuc reluctabatur. Ipso D. Magdalenæ 1490

Mutatis vbiq; Magistratibus, moneta quæ duabus tertiis excreuerat, reuocatur ad veterem valorem.

Bredenrodius & Naeltwijckius Hauckiæ partis tentarunt Goeream, vt inde vicinos popularentur, sed frustrà fuit; & posteà Bredenrodius instructa mediocri classe, cum quingentis circiter Hauckiis Slusam ad Cliuium iterùm nauigans, insequente Ioanne Egmondio ac Pollainio pugnare coactus superatur. Euadit quidem cum maxima parte ad Riperij portum, militémque exponit: sed & hîc, victoribus insequentibus, pugnare compulsus iterùm superatur, desideratis simul ab vtraque parte trecentis viris. Bredenrodius grauiter vulneratus capitur, ac Dordracum perducitur, vbi paulò pòst è vulneribus obiit, sepultus apud Augustinianos. Erat adhuc adolescens Louanio à studiis ad arma ab Hauckiis auocatus, miseréque seductus. Ei enim Hollandiæ Zelandiæque Comitatum deberi asserebant, Philippo Cliuio Flandriæ; Philippo Austriaco tantùm Brabantiam ac Burgundiam. Apud Hannones quoque prædonum dux erat filius nothus Domini Bellemontij, qui, occupata arce Bellemontia, iter facientibus ac rusticis nocte diéque erat infestus; adeò vt tandem Hannones, rei indignitate moti, contra Antonium Rollinum Aimeriæ Dominum, Hannoniæ Præfectum, summopere murmurarent. Conscriptis igitur quadringentis peditibus Bellemontium proficiscitur: cumque deditionem facere nollent, vi expugnat, latronum maiori parte cæsa, ceteris ad vnum omnibus cum Bellemontio captis, ac Bergis Hanoniæ in carcerem conclusis; vbi tandem iuridica sententia Bellemontio cum suis omnibus caput amputatur, corporáque in quatuor partes secta hinc inde ad aliorum exemplum in arboribus suspenduntur. Adrianus etiam Vilainus Rassingemij Dominus, cùm deserto Cliuio in gratiam cum Rom. Rege rediisset, Gandauoq; ad domum, quam ruri habebat, cum quatuor famulis properaret, à sexdecim Cliuij equitibus ex insidiis inuasus, dimidio ab vrbe milliari multis vulneribus confoditur. Eodem anno similiter Dominus Montvortij iuxta Vltraiectum, vir animi inquieti, Vltraiectinos Hollandósque iniuriis afficere, latrociniisque vexare nō desistebat; cùm tandem Albertus Saxo, eductis contra eum copiis, oppidum Montvortium cum arce obsidet, munitionémque idoneo loco erectam expugnat. Tum animi ciuium præsidiariorúmque cecidere, faciuntque hac lege deditionem, vt ciuibus nil præter interiorem lineam vestem relinqueretur, exteri milites, quò vellent, salui abirent. Sed maior pars, dicto Rom. Regi eiúsq; filio Philippo sacramento, apud Saxonem mansit. Montvortio ea lege gratia est facta, vt si denuò contra Regem Ducémque arma sumpsisset, quæcumque apud Belgas possidebat, in perpetuum Ducis Philippi fisco manerent. *Hæc acta circiter Idus Augusti. quo tempore Saxo cum copiis Dordracum profectus, militem nauibus imponit, nemineque quò tenderet sciente, subitò Ziriczeam inuadit,

Bredenrodius Hauckius vulneribus confossus, captus, paulò pòst Dordraci moritur.

In Hannonia etiam Bellemontius omnia turbans tandem capitur, & capite plectitur.

Similiter Monsfortius Vltraiectinos Hollādósq; infestans, capto oppido à Saxone domatur.

uadit,& viginti millibus florenorum multat, quòd Cliuium non ſemel commeatu & puluere tormentario iuuiſſent,& in Northauen portu munitionem erectam præſidio munit. Quin etiam hoc toto anno Brugenſes nolentes (vt Chronicon Hollandiæ tradit) edictum de imminutione monetæ recipere, Naſſauio Flandriæ Gubernatori obluctabantur. Is occaſionem quærens Brugenſes caſtigandi, Guardiam magnam Rom.Regis,mille quingentorum equitum,& ter mille veteranorum pedirum,huc illuc tunc prædantem, ex Hannonia in Flandriam mox poſt pacem anni ſuperioris euocarat. Hi Ardenburgi caſtra facientes, omnia in circuitu deprædabantur. Brugenſes inſolentiam militarem ægrè ferentes,iniuſſu Naſſauij (quod ille quærebat) arma contra Guardienſes ſumunt, Præfectum militiæ peritum,Georgiũ Picquauetum nomine, à Cliuio accipiunt,nouumque fœdus cum Cliuio ac Gandenſibus ineunt. Munierant Brugenſes Blanckenbergum; quod cùm Guardienſes obſidere parant, Brugenſes ad eorum munitionem quam prope Dammum habebant, proficiſcuntur. Vnde Guardienſes relicto Blanckenbergo contra Brugenſes tendunt,& aliquot occiſis ac ſauciatis,plerisque captis, omnes in fugam coniiciunt. Magna erat in vrbe Brugenſi fames. Quare Cliuius, Sluſæ ſe continens,rogatu Picquaueti iis naues aliquot commeatu onuſtas mittit. Cum quibus Picquauetus nocte diſcedens, ac à Naſſauio diligenter cuſtodias Dammi obeunte conſpectus,poſt breuem nocturnam ſuperatus pugnam cum omnibus nauibus capitur, ſociis partim aqua merſis, partim ad patibulum ſtrangulatis, paucis pecunia ſe redimentibus; ipſe Picquauetus capite luit: ſic demum Brugenſes pacem petunt,& impetrant his inter alias legibus, 4. Idus Decembres, cùm

Initia nouorum tumultuum apud Brugenſes.

Fœderati Cliuio & Gandenſibus infeliciter cum milite Ro. Regis confligunt.

Pacem rurſum petunt & impetrant.

» tumultus durasset menſibus quatuordecim: Brugenſes ſolemni ritu ve-
» niam ruptæ pacis è præſcripto Naſſauij petunto. Pro belli impenſis
» Rom. Regi eiuſque filio centum quinquaginta millia Andreanorum
» florenorum ſoluunto. Summa hæc non niſi ex vrbis incolis colligitor.
» Nominabit Naſſauius viros quinquaginta ſex, è quibus aliquot capite
» luent,alij qui poterunt,vitam libertatemque ex eius arbitrio redimunto.

Sub huius anni æſtatem Carolus Gelder ex Francica captiuitate (de qua ad annum 1487. dictum eſt) in Gelriam venit,omneſque Gelri, eiectis Rom. Regis Rectoribus, ei ſacramentum dicunt. Initio Ianuarij anni 1491. Rom.Rex ac Anna Britonum Dux de ineundo matrimonio inuicem dant fidem, mittitque ei ſubſidio duo millia peditum, decubuitque cum ea Autantius armatus nomine Rom.Regis. Sed Rex Francorum Carolus Reneſium,in quo Anna erat,longa obſidione vexatum, tandem in poteſtatem redigit, Rom. Regis militibus trium menſium ſtipendio ad deditionem coëmptis, vrbemque ei cum Duce Anna tra-

Gelria pellit Præfectos à Rege Rom. conſtitutos.

1491

 denti-

Rex Francia Rom. Regi praeripit Annam Ducissam Britanniæ.

dentibus, quam post paucos dies in vxorem Rex Carolus duxit, neglecta Margareta Rom. Regis filia, de qua suprà ad annum 1483. Mense Maio Gandenses, auctore Reineroquodam calceorum sutore, in seditionem versi, insignia Philippi Cliuij resumunt, Rolandum sonant, Cliuij militem in vrbem admittunt, summum opificum Præfectum impedire conantem ante publicas ædes interficiunt, filium eius tormentis lacerant, nautarum Præfecto cum quinquaginta viris probis caput amputant: ducenti vrbe diffugiunt. Ioannes Coppenollius iterùm creatur summus opificum Præfectus, qui rusticorum turbam quæ ad vrbem confugerat, in legionem quinque millium distribuens, Arnoldum Clericum adolescentem rusticum alti ac ferocis animi eis præfecit. Cuius gloria bellica variis excursionibus feliciter confectis ita creuit, vt non multò pòst eius æmuli, videlicet sanguinarius ille calcearius Reinerus (Remigius aliis) & Coppenollius cum fratre, à plebe occisi sint; ille tumultuariè, hi torti & publicè capite plexi. Sub idem tempus Legati Rom. Regis ac Archiducis Philippi, consensu Cliuij, Slusæ Magistratum mutant, ac cum eo de reconciliatione agunt. Respondet se nec apicem vnum discedere velle à conditionibus Francofurdensibus & Turonensibus, quibus cauebatur, Slusam cum vtraque arce in sua mansuram potestate, dum sese Reges inuisissent, ac de sua reconciliatione sententiam protulissent. Multa tunc vltrò citroque acta sunt illi reconciliando, sed frustrà. Hac æstate Turcæ, coacta iusta militum manu, Camiolam Windorum Marcam, indéque Ciliam, Carinthiam ac Stiriam ingressi, multa hominum millia capiunt. Sed Rom. Regis iussu contra eos cum subitario milite Georgius Heberstainius profectus, hostem, illata clade, prouinciis expulit, ac maximam prædæ partem recuperauit. Circa idem tempus Archidux Philippus Eingelbertum Nassauium ac Præsidem Curiæ Flandriæ cum nobili comitatu ad Francorum Regem mittit, repetitum sororem Margaritam ac restitutionem ditionum vrbiumque quas è pacto pacis anni 1482. reddere Rex iubebatur, si nuptiæ fuissent dissolutæ. Rex frigidè respondens, consultaturum se super eorum petitionem ait. Videns Nassauius legationem suam non admodum Francis esse gratam, petito acceptoque commeatu ad Archiducem reuertitur. Circa finem mensis Decembris apud Kenemerlandios & vicinos Aquilonares Hollandos tumultuari cœptum est hac de causa. Nicolaus Pynsius (vulgò Corfius cognominatus) illarum ditionum Quæstor exacturus iussu Gubernatoris Senatusque Hollandici duriùs tributa dudum promissa, Alcmariæ à nebulonibus fuisset trucidatus, nisi noctis beneficio Hagam-Comitis euasisset. Harlemenses etiam quidam seditiosi solutionem detrectant, crescebatque indies coniuratorum numerus. Gubernator,

Tumultus iterũ Gandensium cruenti.

Legati Ro. Regis, & Philippi Archiducis, consensu Cliuij, Slusæ Magistratum mutant.

Repetit Archidux à Rege Francorum sororem, & vrbes pacis anno 1482.

Tumultus apud Aquilonares Hollandos occasione Quæstoris duriùs tributa exigentis.

nator Senatuſque aſtutè edici curant, nihil promiſſæ pecuniæ ampliùs exigendum, iamque acta obliuioni quoque ſepelienda: ſic poſitis ſeditioſi armis domum quiſque diſcedit. Poſt aliquot hebdomadas 1492 menſe Martio anni 1492. Egmondius Gubernator conſilio Senatus Ordinumque Hollandiæ rebelles puniturus, ducentos cogit pedites, atque ad pagum caſtrúmque ſuum Egmondam prope Alcmariam ſitum iter per Oceani æſtuaria inſtituens venit: ſed reſciuerunt eius inſtitutum rebelles, collectiſque Alcmariæ mille circiter viris, ad reſiſtendum ſe parant; quare Hagam-Comitis maiora adducturus auxilia Egmondius reuertitur. Alcmariani & vicini animis elati, primùm in militaribus ſignis caſeum & panem, quaſi ad tantam inopiam exactionibus redacti, depingunt, (hinc vulgò dictum *Het Caeſen-broots-ſpel*) ac deinde tertio Maij, ipſo inuentæ S. Crucis die, Harlemum tendunt, illudque fauentibus ſibi nonnullis tumultuariè occupant. Interficiunt Scoltetum Nicolaum Ruuium, ac cum fratre elapſi anni Conſulem, duoſque Scabinos, ceteris fuga ſibi conſulentibus. Nec his contenti, poſt aliquot dies ſex circiter millia rebellium hora 10. ante meridiem Harlemo profecta Leidam contendunt, ac circa noctem Nortwici altero Leida milliari caſtra conſtituunt, poſteroque die ante meridiem campeſtribus tormentis Leidanos vexant, portamque Rhenanam quatiunt. Cùm neminem exire viderent, ad oppugnationem conuerſi aliquamdiu ſtrenuè depugnant. Tandem à Leidanis vi depulſi, non paucos deſiderauere, multi ſaucij diſceſſere; ortaque diſſenſione hi diſcedere, illi ad oppugnationem redire volebant. Leidani ſeditioſos remittere animos ſentientes, accepta poteſtate, equites pediteſque aliquot erumpunt, obuios malè armatos, ac cuſtodias imperitè diſpoſitas obtruncant; ingentemque è ſucceſſu tollentes clamorem, hoſtes formidine captos perturbant. Egmondius occaſioni intentus, cum ceteris præſidiariis ac maxima ciuium parte auxilio exit, rebelleſque inita pugna diuerſis locis aggreditur. Reſiſtunt primò acriter, ſed renouante aliquoties Egmondio cum equitibus impetum, tandem vndique in fugam aguntur. Harlemenſes cum vno tantum militari ſigno media nocte domum reuertuntur, Alcmariani omnia ſigna perdidere. Accepta eſt altera clades ad Bewerwicam. Quare hi pacem ſuadebant, alij bellum volebant; hi Gelros mercede conduci petebant, illi Hollandum militem quærebant; rem pecuniariam nemo ſeriò expediebat. Tandem pacis ſuaſores obtinebant, Legati vt ad Saxonem mitterentur. Sed hoc rerum ſtatu nuntiatur, auxiliares prope Hemskerckam conueniſſe quingentos, pluresque exſpectari. Proficiſcuntur eis Harlemo in auxilium ſexcenti pedites, tandemque in vnum coactis omnibus, ſupra tria peditum millia probè armata recenſuere. Germani, Duce Ober-

Tumultuatores hi (dicti Het Casẽbroots ſpel) Harlemum occupant.

Quin & Leidam oppugnant, ſed magna accepta clade repelluntur.

Item alteram cladem accipiunt ad Bevverwicam.

ſtainio eis obuiàm eunt, Hemskerkæque propinqui aciem inſtruunt.
Tertiò vincuntur iidem Caſenbrotij ad Hemſkerkam.
Idem faciunt Caſenbrotij. Concurritur animosè, ac diu victoria anceps
fuit. Sed tandem cæſis pertinacioribus, tyrones ruſtici veteranis Germa-
nis virtute, aſtu, ac pugnandi conſtantia impares, ſolutis ordinibus in fu-
gam ſe coniiciunt. Periêre Caſenbrotij circiter quingenti, pauci capti,
pars maior effugit. Duo Friſonum millia nauibus aduecta, cùm è pro-
pinquo aggere ſociorum cladem conſpexiſſent, conſcenſis nauibus do-
mum renauigant: Harlemenſes, intellecta ſuorum clade, Legatis ſuis, qui
Hagæ-Comitis apud Saxonem pro pace ſatagebant, ſcribunt, ne ſine ea
domum reuertantur, ſed quoquomodò quàm honeſtiſſimam impetrent.
Demum pacem petũt, & impetrant.
Pax ea ratione coit: Vt innocentibus gratia fieret, nocentes Saxonis arbi- «
trio punirentur. Soluerent coniurati pro belli impenſis ducenta quin- «
quaginta millia florenorum, ſingulo viginti quatuor ſtufetis Brabanricis «
æſtimato. Pace 15. die Maij ſubſignata, Saxo cum Proceribus Harlemum «
intrat, ſtâtimque tribus ſeditioſorum Præfectis capita abſcindi iubet.
Poſteà Saxo cum filio Georgio & Ioanne Immerſelio Conſule Antuet-
Seditioſi tres Præfecti capite plexi, aliis dictũ: Nolite ampliùs inſanire.
piano ad Harlemenſium venit Prætorium. In foro ſtabant viginti ſex vi-
ri, partim Alcmariani, partim vicini, capite ac pedibus nudi; qui viſo
Saxone, in genua procumbunt. Aduocatus ſeu Syndicus Harlemenſis
Ioannes Tattinius, cùm priùs rebelles aliquamdiu officij admonuiſſet,
pro ceteris ſubmiſsè gratiam petit. Tum Saxo alta voce ita profatur: Om- «
nia vobis ſunt condonata, nolite ampliùs inſanire. Alcmariani cum vi- «
cinis dono Saxoni dedere decem millia florenorum, Harlemenſes mul-
tam ſuam pecuniariam ſpatio trium dierum perſoluête, ad publicam
ædem perferentes mundum omnem muliebrem, torques annuloſque
aureos, & pocula argentea, quibus militi Germano ſtipendia ſunt perſo-
Miles in Chriſti imaginem iniurius capite luit.
luta. Harlemi Saxone agente nuntiatur, militem Germanum, qui pecu-
niam ſuam alea perdiderat, in templum veniſſe, & euaginato pugione
crucifixi Ieſu Chriſti imaginem bis acie impetiiſſe. Captum capite ple-
cti, idque ſtipiti impoſitum portæ imponi, cadauerque in quatuor par-
tes ſectum variis locis ſuſpendi iuſſit. Hoc tumultu pendente Archidux
Philippus, eique à conſilio Proceres conſiderantes, Cliuium munitione
Sluſana ac fœdere Francico ferocem, honeſtam omnem pacem reiicere,
conſtituunt Sluſam (vnde infinitæ prædationes toto quinquennio factæ
fuerant) armis ſubigere; terreſtri exercitui Saxo, claſſi Burgundus Ter-
veræ ac Beueræ Dominus, Præfecti deſignantur. Beuerus cum filio Sa-
Magno apparatu Sluſa, & in ea Cliuius ab Archiduce obſidetur.
xonis in portum Sluſanum è Zelandia quadraginta tres adducit naues
militariter inſtructas, triginta onerarias minores (vulgo *Heuen*) tredecim
maiores (*Hulcken* dictas.) His tria millia pugnatorum tormentaque
maiora vehebantur, iactiſque in portu anchotis, ne quis Sluſam intrare
aut

aut exire possit prohibebant. Cliuius eductis septingentis peditibus ac triginta equitibus, tribusque tormentis maioribus, classem indesinenter oppugnat. Illa eius militem suis impetit tormentis, sed nulla re memorabili gesta Slusam reuertitur. Mense Maio eodem appellunt viginti duæ naues optimæ armatæ ab Angliæ Rege Archiduci in auxilium missæ, in quibus vehebantur veterani pedites bis mille quingenti, pauloque pòst adueniunt aliæ quatuor Saxonis iussu ab Hollandis armatæ; iámque Saxo Slusam etiam terra seriò premere incipiebat. Tum Gandenses, sublatis paulò antè, vt suprà diximus, seditiosissimis, calceario & Coppenollio, ad saniora consilia conuersi, diuturnoque bello exhausti, vnanimi consensu Mechliniam ad Archiducem Philippum pro pace Legatos mittunt; quæ instantibus Iulij Kalendis his tandem legibus

Veniunt Archiduci auxiliares ab Anglia viginti duæ naues bellicæ cum veteranis 2500.

„ est data, vocataque pax Casantiana: Gandenses Rom. Regem tutorem „ filij sui Philippi bonorumque eius omnium agnoscunto, regereque filium pro arbitrio sinunto. Pro belli impensis septuaginta octo millia „ florenorum soluunto; è quibus viginti quinque millia primo mense numeranto, ceteras portiones spatio duorum annorum pensionibus quatuor pendunto, & Archiduci viginti quinque millia. Pœnam mediocrem in oppido Hulstano, quam Archidux iubebit, concessa fide publica luunto. Vrbis priuilegia ex Archiducis arbitrio moderantor. Balliuus „ ac Magistratus ad sui quisque custodiam duodecim satellites legito: neminem in ius Gandauum vocato præter ciues, ac veteri vrbis castellania „ comprehensos. Quod ad valoris monetæ restitutionem attinet, ea in re „ vicinos imitantor. His strictè seruatis legibus omnia anteacta absolutè „ condonantor; quisq; ad sua redito, contentus conditione qua ea reperiet. „ Confirmat Archidux pacem Turonensem. Exules domum redeuntes, in „ hanc pacem præsente Balliuo iuranto. Hæc acta transactaque ac sigillis sunt munita Hulsti mense Augusto.

Leges pacis, rebellibus Gandensibus concessa.

Premebatur obsidione, vt dictum est, Slusa. Tum ad Saxonis castra venit Adolfus Cliuius Rauastainij Dominus Philippi Cliuij pater, admodum senex, per Legatum castrensem à filio petés, accepta fide publica Slusam sibi intrare liceret. Negat filius patri, magna omnium admiratione. Saxo intereà ad portus ingressum munitionem erigit, rebusq; necessariis communit, vnde Francorum naues auxilium Cliuio ferre conantes tormentis repelleret. Posteà stipatus octingentis peditibus Slusam contendit, Cliuianósque ad pugnam prouocat. Exeunt aliquot; certatur ab hora quarta pomeridiana ad nonam vespertinam; paucisque vtrimque desideratis, æquo Marte disceditur. Inde Saxo exercitum promouet, castráque locat ad Fanum Annæ Termuiæ. Erumpunt Slusani, ac sex Germanos interficiunt. Post hæc castra vno Slusa milliari locantur. Idibus Augusti ad Saxonem veniunt

Saxo ad portus Slusani ingressum munitionem erigit.

Variæ velitationes cũ Slusanis. mille ducenti Brugensium pedites cum aliquot tormentis, primóq; die considunt Lapscuri: contra hos statim Slusani erumpunt: cadunt ac vulnerantur vtrimque aliquot, tandémque recipere se Slusani coguntur. Brugenses castra sua communiunt. Tum Saxo dimidio Slusa milliari castra transfert. Fortia interim facta complura hinc inde à veteranis, singulis diebus ex prouocatione certo numero pugnantibus, edebantur. Mense Septembri Cliuius cum trecentis militibus è minori descendens arce, ad Germanorum accessit tormenta, è quibus tria clauis ferreis, vbi ignem concipiunt, adactis, reddit inutilia; ac cùm maiora moliretur, crudescente pugna est inhibitus, nonnullísque desideratis ac sauciatis ad arcem rediit. *Moritur Adolfus Rauenstainius Cliuij pater.* Vndecimo Kalend. Octobres Cliuio mors patris sui Adolfi nuntiatur; vix mouetur. Excursiones ac minuta prælia nullo die intermittebantur, semperque hinc inde aliquot cadebant & sauciabantur. Paulò pòst Slusæ ignis fortuitus consumit omnem puluerem tormentarium, tanto cum fragore, vt multi captum oppidum existimarent. Quare posthac Cliuius (quem deinceps Rauastainij Dominum appellabo) ad pacis mentionem aures præbere cœpit, maximè agente Chimao & Nassauio. *Tandem pax cum Cliuio sancitur.* Tandem postridie Idus Octobris Slusæ, quæ à 13. Kal. Iulij fuerat obsessa, pax publicatur, his inter alias conditionibus tertio Idus eiusdem signata: Philippus Cliuius Rauastainij Dominus Alberto Saxoni nomine Rom. Regis ac Archiducis Philippi sacramentum dicito, « eique omni loco, semper, ac contra quos iusserit, fideliter operam se na- « uaturum promittito. Archidux ac Saxo curantote vt Rauastainius Im- « periali proscriptione liberetur; nec ferent, ea de re aliquis apud Belgas « ei sit molestus. Rauastainius in manus Saxonis castrum maius eiúsque « claues dato, isque Rauastainio eas reddito, qui anteà promittet Rom. Re- « gi proprio id ore à se petenti, aut Archiduci Philippo cùm ad annũ æta- « tis decimum octauum peruenerit, seu eius heredi, se restituturũ. Minus « *En multa turbatoribus indulta.* castrum cum oppido Slusa statim in potestatem Saxonis constituito. An- « nua pensio sex millium florenorum Rauastainio restituitor. Libera re- « rum suarum omnium possessione patriáque vtuntor, & Rauastainius, & « quicumque eius partes sunt secuti. Nulli Rauastainium, nec qui cum eo « fecere, ob præterita detriméta in ius vocare fas esto. Hinc die quinto No- « uembris Cardonio Atrebatensium Præfecto per Philippum Creuecœurium cum militibus multis Atrebato commodùm euocato, atque in ea *Atrebatum (quod quindecim annos sub Francis gemuerat) memorabili stratagemate recuperatur.* vrbe relicto Carquelantio Britone, Ioannes Marius ciuis Atrebatensis, Grisardus vulgò à multa canitie dictus, vir quidem fortunæ tenuis, sed acris ingenij, suique Principis perquàm studiosus, cooperantibus Iacobo Lobbæo, Ioanne à S. Paulo, & Petro Regio, miro prorsus stratagemate militem Regis Rom. eiúsque filij Philippi in Atrebatense oppidum,

quod

quod totos quindecim annos sub Regis Franciæ iugo ingemuerat, porta Haigeruēſi admittit, Roberto Melunio, Vaudreio, Lanoio, Belleforerio, Raffino, Contaio, aliisq; Ducibus Belgis sex millia partim peditum partim equitum silente nocte ciuitati inferentibus, eamque occupantibus. Grisardus multis compotationibus apud Channium Francum, certarum portarum claudendarum onus habentem, eam fidem etiam propter canitiem obtinuerat, vt (Channio aliquoties ad pocula manente) ipse cum militibus eius nomine portas clauderet. Quod cùm sæpiùs fideliter fecisset, quodam die ad portam cum militibus profecturus, ex condicto, in itinere à coniuratorum vno, semiebrium se simulante, poculúmque vino plenum manu tenente, intrò, vt bibat, ac mox discedat, adigitur. Rogat Grisardus milites, paululùm præcedant, se paucis ab homine ebrio se expediturum. Ingressus inuenit ceram, argillam, aliáque dudum parata, & celeriter claues exprimunt; sicque Grisardus ad portam it, claudit, &, vt sæpè anteà, ad Channium, cum eo compotaturus, comitantibus militibus redit, claues reddit. Claues ita expressas mox coniuratus ille Duaci fabricandas curat; tertiusque coniuratus (hic pictor erat) Melunium, Vaudreium, aliósque Burgundos ductores ad stratagema incitat. Stato die iam dicto 5. Nouembris Grisardus, cui omnia Franci credebant, signum constitutum Burgundis exhibet. Illud erat, cantilena eo tempore Atrebati admodum trita. Eam in vallo intenta voce alacriter Grisardo cantante, Burgundi inter colliculos iter placidè faciebant, equorum soleis panno laneo suffultis, hinniendique facultate ijs impedita; & eo silente, stabant: sic erat condictum. Vesperi hora nona coniuratorum vnus clàm in turrim conscenderat (nam & huius clauem expresserant) ac ferream campanæ linguam adeò alteri lateri adstrinxerat, vt cùm fortè populum ad arma conuocare vellent, non possent. Ex coniuratis duo in muris vigilabant, dum socij cum tribus Francis coniurationis ignaris largiùs sumentes vinum in porta excubant. Circa duodecimam pictor portæ Haigeruæ ostiolum modestissimè aperit, ac ad Burgundos aduentantes contendit. Omnia salua nuntiat, tantùm ne seipsos prodant, sed tesseram Grisardi cantantis diligenter obseruent: eo canente, quàm placidissimè incedant; eo silente, stent. Silebat nempe, accedentibus eò loci vigiliarum Præfectis. Pictor dat eis tesseram Francicam D. Georgij, ipse accipit Burgundicam tunc D. Michaëlis; sicque ad vrbem redit, comitantibus eum tredecim militibus Burgundis. Cùm ad vrbem omnes copiæ appropinquassent, tredecim illi, quos pictor adduxerat, portæ custodes ad vnum omnes capiunt, statimque integras valuas, nemine resistente, aperiunt, ductorésque Burgundicos cum pedite equitéque intromittunt, semper Grisardo, & ala-

Grisardus cum coniuratis claues vrbis magna dexteritate in cera & argilla exprimit.

Fabricantur claues Duaci.

Diligentissimè curantur & alia omnia ad vrbem astu capiendam necessaria.

Potiuntur Burgundi Atrebato.

& alacriùs etiam tunc cantante. Sic circa horam tertiam matutinam Burgundi vrbe potiti ſunt, & paulò pòſt etiam caſtro maiori, oppidóq; minori, Francis fugientibus; & ſeptimo die Nouembris Magiſtratus renouatus eſt, omnéſque coniurati in eum allecti, Griſardo Prætore vrbis ſeu Meiero conſtituto.

Columbus primus detegit nouum orbem Occidentalem.

Hoc anno Chriſtophorus Columbus Genuenſis, paucis à Ferdinando Rege Arragoniæ & Caſtellæ nauibus obtentis, primus in Occidentem longiùs enauigare tentauit, reperitque varias inſulas anteà ignotas, quibus noua indidit nomina, Fanum Dominici, Hiſpaniola, Ferdinandina, Eliſabethina; nunc conſtanti nomenclatura vocan-
1493 tur tres præcipuæ, Hiſpaniola, Cuba, Iamaica. Menſe Ianuario anni 1493. Creuecœurius dolens ſibi Atrebatum hoc modo ereptum, alio dolo id recuperare deſtinat. Mittit ad oppidum militem. Is ſe transfugam ſimu-

Simili arte Franci Atrebatum iterùm ſibi vindicare ſtudent.

lans, multa in Francis culpat, ſicque Archiduci ac Gubernatori Contaio ſacramentum dicit; aſſeuerans præterea, Proceres multos Picardiæ inſolentiam Francorum pertæſos cupere in partes Archiducis inclinare; horumque præcipuum eſſe tandem aperit Baufortij Dominum, qui cum familia ac theſauro paratus eſſet Atrebatum venire, modò in gratiam recepto fides ei publica miſſis litteris concederetur; attribuerent ſibi viros ſex cum litteris fidem facientibus, qui ſecum ad Baufortium eant: pollicetur ſe eum adducturum. Placent hæc Contaio, ceteriſque Præfectis; dant ſimulatori comites ſex. Qui cùm per noctem paululùm proceſſiſſent, à Creuecœurio capti, donis ingentibúſque premiſſis eò adducuntur, vt dicto Francorum Regi ſacramento promitterent ſe auxiliaturos, vt vrbs Atrebatenſis recuperaretur. Id autem futurum, ſi nocte eò reuertentes portam exiguo tempore apertam tenuiſſent, fingentes

Certè & hoc inſigne inuentum.

Baufortium in propinquo adeſſe; ſeſeque in humeros adferre arcas pretioſiorem eius ſupellectilem habentes: aderátque ancilla, quæ ſeſe è Baufortij familia aduenire, ſimiliaque ferre ſimulabat. Circa horam noctis nonam vrbi appropinquant, ſubſequente paruo interuallo cum valida peditum manu Creuecœurio. Compellant voce notos portæ cuſtodes, eámque aperiri petunt, adeſſe in propinquo Baufortium cum familia, apportaréque ſe humeris argentea eius vaſa. Aperitur arcis porta; introëunt, ſequuntur pauci equi, ſupellectilem fictitiam apportantes. Expectant ſimulanter non Baufortium, ſed iuſtis cum copiis Creuecœurium; qui inſtitutum ſtratagema omnino ad effectum

Atrebatum penè iterùm receptum; ſed tamen ſeruatur.

perduxiſſet, niſi ſubitò vnus proditionis pœnitens exclamaſſet, Claudite actutùm portam, aut proditi perditique ſumus; Creuecœurius enim cum magna militum manu veſtigiis hæret; iterátque bis & ter eadem anxius verba. Hic omnium poſtremus intrarat. Quare ceteri pedem referre conati, clauſam à cuſtodibus portam reperiunt, ſtatimque omnes

reliqui

reliqui cum ancilla capiuntur. Simulator transfuga cum quinque Belgis veritatem fassi postridie capite puniuntur, corporáque in quatuor partes secta variis locis suspenduntur; eadémque ancillæ fuisset conditio, nisi se grauidam dixisset. Hæc facta mense Aprili. Paulò pòst inter Rom. Regem, Archiducem Philippum ac Carolum Francorum Regem, vigesi-
„ ma tertia Maij his inter alias conditionibus Senliaci pax initur: Rex Ca-
„ rolus Margaritam Austriacam in manus Rom. Regis, Archiducis Phi-
„ lippi, aut Legatorum eorum, vbi & quando placuerit tradito. Rex Caro-
„ lus ac Margarita ab omni nuptiarum vinculo liberos se hinc inde confi-
„ tentor; pacta conuenta ea de re inita, irrita habento. Regi ac Archiduci de
„ iis rebus iure agẽdi potestas maneto, quæ cõditionibus pacis anni 1482.
„ sunt conceptæ, ac hisce conditionibus non determinatæ. Restituer pace
„ publicata Rex Carolus Rom. Regi, vt Archiducis patri ac tutori, Comi-
„ tatum Burgundiæ, Artesiæ, Charloij, ac Noieij, auctoritatem iuris patro-
„ nalis, in quibus id ei competet, retinens. Hesdinium, Aira ac Bethunia
„ in potestate Regis Caroli manento, donec Archidux ætatis annum vi-
„ gesimum attigerit, (quod erit octauo Kal. Iunij anno 1498.) & tunc Ar-
„ chidux eiúsve heres clientale sacramentum de iis Regi dixerit. Rex Ca-
„ rolus in possessione Comitatus Masconnij, Auxerræ, ac Barræ ad Sequa-
„ nam maneto, donec de iure harum ditionum via iuridica sit statutum.
„ In gratiam bonorúmque possessionem ab vtraque parte, qui contrarias
„ fouerunt partes, recipiuntor. Promulgatur Senliaci pax solemni pompa, à Rom. Regis Legatis & Rege Carolo sacramento confirmata. Tum Legati Margaritam Austriacam ad Fanum D. Quintini adducunt, inde Cameracum; vnde Francorum Proceres in Franciam reuertuntur. Postero die Margarita Valenchenas intrat. Pace cum Francis seriò inita, ac Belgarum seditionibus sublatis, exteri milites omnes, persolutis stipendiis, dimittuntur, ac inter hos Guardienses; qui deinde cum Ducibus in Geldriam ac Vltraiectensem ditionem se contulere, prædásque ibi ingentes coëgere, quòd aliquot eorum commilitones ibi non secùs ac publici grassatores fuissent paribulis affixi. Tum contra Carolum Geldriæ Ducem abiere, illíque acre bellum nomine Archiducis Philippi intulere, quòd Dux paulò antè finitimis Belgis id prior fecisset, ac non obstante Senliaca pace, adhuc in eo perseueraret. Decimo tertio Kalend. Septembres moritur Lintzij Austriæ oppido Cæsar Fredericus Tertius, cùm vixisset annos septuaginta septem, ac imperasset annos quinquaginta tres, sepultus Viennæ in templo D. Stephani, perfecto à Maximiliano filio insigni Mausoleo, quod pater Fredericus ante annos viginti inchoarat. Turcæ, intellecta Cęsaris morte, initio anni 1494. irruunt in Croatiã. 1494
Romanorum Rex Maximilianus (quẽ exinde Cæsarem nominabo) collecto

Pax, Senliaca dicta, inter Francum & Ro. Regem eiusq; filium.

En, ergo agebat Philippus tunc annum decimum quintum.

Margarita soror Philippi Archiducis ex Francia reducitur annos nata tredecim.

Moritur Fredericus Imp. Maximiliani pater, Philippi auus.

lecto exercitu eis obuiàm rendit. Sed expectare non ausi, discessere. Cæsar in Austriam reuersus, exercitum dimittit, pauloq; pòst Oeniponte in vxorem ducit Blancam Mariam filiam Galeacij Mariæ Sforriæ Ducis Mediolanensis, sororem Ioannis Galeacij, qui à pàtruo Ludouico Sfortia imperio Mediolanensi fuit exutus, ac demũ veneno sublatus. Mirabantur complures Cæsarem Maximilianum ad tam impares descendisse nuptias: sed hi non considerabant Cæsarem ob nimiam liberalitatem continuaque bella semper pecuniæ indigum, cum ea in dotem, ac pro Diplomate quo Ludouicus Sfortia sponsæ patruus Dux Mediolanensis renunciabatur, accipere quadringenta millia aureorum ducatorum; pro mundo eius muliebri ducenta millia, aliaque centum millia quibus sponsæ nuptias cognati eius ac affines honorare dicebantur. Sed biennium integrum Blanca Maria non superuixit. Inter venandũ enim (vt & Maria Burgunda prior Cæsaris vxor) equo delapsa, non multò pòst è casu, cum fœtu quem vtero gerebat, nullis relictis liberis periit. Exinde Cæsaris iussu Antuerpiæ publicatur, Philippum Cliuium Rauastainij Regulum proscriptione, qua eum Fredericus Cæsar ferierat, liberatum in integrum restitui, veterémque ei honorem, bona, locum ac dignitatem reddi. Nono Kalend. Maij obiit Philippus Creueceurius Esquardij Dominus, cuius suprà sæpiùs meminimus, vir belli peritissimus, multisque ornatus dotibus, nisi eas perfidia maculasset, sepultus Boloniæ apud Picardos. Cùm Cæsar per quinquennium & sex menses à Belgis abfuisset, eò cum Maria Blanca vxore venit, primò Coloniam, inde Traiectum ad Mosam, vbi cum filius Philippus filiaque Margarita cum præcipua Nobilitate præstolabantur, ibique felices nuptias ac aduentum gratulantes, aliquamdiu festos egerunt dies. Cùm Grauiam peruenissent, obuium habent Carolum Egmondium qui se Ducem Geldriæ dicebat, sperans opera Alberti Saxonis à Cæsare Ducatus quietam possessionem se impetraturum, sed frustrà. Obsidebant Cæsariani Neomagum vrbem primariam, murosque tormentis quatiebant. Sed cùm paucis mensibus summo Geldrorum incommodo bellum durasset, tandem Principum aliquot Germaniæ intercessione res componitur. Committunt Cæsar ac « Carolus Egmondius controuersiam sex Imperij Septem-viris; assume- « returque, si opus esset, septimus Argentinensium Antistes, sententiaque « à pluralitate consentientium penderet; intereà Carolus prouentibus Du- « calibus frueretur. Si causa cecidisset, tum Cæsari ac Archiduci Philippo « vt beneficiarius cliens operam impenderet, acceptis ea de causa singulis « annis sex millibus aureorum Rhenensium florenorum. Non obstante « hac partium submissione, pax paulò pòst à Carolo rumpitur, ita vt necessariò in Geldria relicti Guardienses non frustrà resisterent. Cæsar

Maximilianus ducit secundam vxorem, sed qua biennium integrum non superuixit.

Vt creet idem Maximilianus vxoris suæ patruum Ducem Mediolanensem, quadringentis millibus ducatorum paciscitur.

Cliuius Cæsarea proscriptione Antuerpiæ liberatur.

Reuisit Cæsar liberos suos, cùm per quinque annos & medium Belgio abfuisset.

Compromittunt Cæsar & Geldrus in pacem, sed nullo effectu.

cum vxore, filio, filia, Antiſtite Moguntino, Frederico Saxoniæ Duce, multaq́ue alia nobilitate Mechliniam, indeq́ue Antuerpiam venit, neceſſaria parans, vt filius Philippus Louanij in Ducem Brabantiæ inauguraretur. Decreuerat enim filium annum decimum ſeptimum agentem emancipare.

Venit Cæſar Mechliniam, indeq́; Antuerpiam.

Philippus Rauaſtainius, quamuis ſecundùm pacis Sluſanæ leges tutò Cæſarem adire poterat, miſſo tamen ad eum viro nobili rogare iubet, num Imperatoriam Maieſtatem ſalutatum ſibi venire liceat. Aſſentit hilari ore Cæſar. Cumq́ue Rauaſtainius procul Cæſaris aſpexiſſet vultum, ex equo deſcendit, pedeſq́ue appropinquans, ac Cæſarem ſubridere videns, flexo genu dextro inquit: Ago Maieſtati tuæ gratias, quòd me in conſpectum admittere ſit dignata. Si ante hunc diem aliquid commiſi in quo Maieſtatem tuam offenderim, rogo id mihi ex animo ignoſcere dignetur, ac veniam præteritorum tribuere. Reddit ei Cæſar: Iamdudum ea animo deponens libenter tibi ignoui, ac liberaliter etiamnum ignoſco. Cùm autem hæc aulica ratione in ſpeciem prolata Rauaſtainio viderentur, ac proinde ei non ſatisfacerent, non multò pòſt ad Carolum Francorum Regem ſe contulit; à quo deinde Genuæ Ligurũ Metropoli præficitur.

Cliuius Rauaſtainius benignè à Cæſare per omnia in gratiam recipitur, ad ſolleniorem eius admiſſus.

Sed nihil ibi memoria dignum, quemadmodum nec contra Turcas geſſit, per omnem poſteà vitam bello infelix. Francis enim (vt pòſt dicetur) Genua pulſis, in Franciàm eſt reuerſus, nulláque auctoritate nec dignitate ornatus, inglorius inter eos egit, tandemq́ue ſine liberis moriens, bona omnia cognato Cliuiæ Duci reliquit.

Nihilominùs idem Cliuius ad Francum transfugit, vbi inglorius obiit.

Intereà Cæſar cum filio Philippo multiſq́ue Proceribus Louanium contendit, ibiq́ue ſolitis cærimoniis in Ducem inauguratur. Tum moneta aurea argenteáque in populum ſpargitur. Exinde Dux Philippus Equites creat. Tum Principes Antuerpiam redeunt; eadémque ratione Dux qua Louanij, ſed maiori cum pompa inauguratur, quemadmodum & paulò pòſt in ceteris omnibus Brabantiæ aliarúmque prouinciarum præcipuis ciuitatibus. Gertrudẽbergæ 12. Decembris nomine totius Hollandiæ inauguratus eſt, poſteà Romerſwalij nomine omnium ciuitatum Zelandiæ.

Philippus Archidux præſente patre Cæſare, Louanij inauguratur, inde Antuerpiæ & in ceteris vrbibus.

Anno 1495. poſtridie Nonas Apriles Cæſar in Germaniam reuerſus, cum Summo Pontifice Alexandro Sexto, & Ferdinando ac Eliſabetha Hiſpaniarũ Regibus ac cum Venetis contra Carolum Octauum Francorum Regem, qui ſuperiori anno magnis copiis in Italiam tranſgreſſus ſtatum Florentinæ Reipublicæ mutarat, & pulſis Arragoniis Regnum Neapolitanum occuparat, fœdus in ſpeciem facit. Aliis enim implicit negotiis, nec Cæſar nec Hiſpanus quidquam fœderi contulerunt. 1495

Initiũ belli Italici in regno Neapolitano.

Conuocat hoc anno Archidux Philippus Mechliniæ Belgarum Ordines, ac ex eorum conſilio ſtatum Reip. Belgicæ ciuilibus bellis ac diuerſis ſeditionibus valdè perturbatum, in ordinem, qui maximè Principi ac

ſubditis conuenire videbatur, redigit. Deinde miſſo ad Angliæ Regem Philippo Burgundo Beueræ ac Teruetæ Domino cum viris aliquot doctis, controuerſias mari ac terra mercaturæ cauſa ortas componunt, veteremque amicitiam renouant ac ſtabiliunt.

Renouatur Edictum, quo olim à Philippo Bono conſenſu Summi Pontificis modus opibus eccleſiaſticis poſitus eſt.

Ad hæc Edictum olim à Philippo Bono conſenſu Summi Pontificis publicatum renouatur, ne quis Romę obtenta maiora Sacerdotia ſacrámque dignitatem ſine Principis conſenſu (Placet vocant) poſſideret, néve poſthac ſacrati homines agros vllos ſine Principis conſenſu emerent. Tum inducias cum Geldro in ſex menſes concipit, Cæſare ægerrimè ferente. Exinde Cæſar, Wormatiæ Comitia Principum ciuitatúmque Germaniæ liberarum celebrans, auxilia contra Francorum Regem petit, quòd non ſolùm Regnum Neapolitanum ac Belgas inuaſiſſet, ſed perturbata Chriſtiana Eccleſia, vrbem Romam, fugiente Venetias Pontifice, occuparat. Petit etiam conſueto more opem contra Turcas. Sed ſententiarum diuerſitate nil memoratu dignum fuit decretum. Singularium aliquot Procerum quæſtiones, vitandi ciuilis belli cauſa, fuêre ſopitæ. Ludouicus Sfortia, accepto Diplomate, Dux Mediolanenſis à Cæſare renuntiatur, & Comes Wirtembergij eodem tempore Ducis ab eo titulum accipit.

Caſtrum Eſdain, receptaculũ raptorum, debellatur.

Quinto Kalend. Septembris caſtrum Roberti Mercani, nomine Eſdain (cuius præſidiarij dudum vndique rapaci manu prædas egerant) multis operis ac tormentorum ictibus debellatum deditionem facit. Controuerſia quæ inter Mercanum ac Badenſem erat, Procerũ ſententiæ committitur. Præſidiarij, dicto Archiduci ſacramẽto nemini ſe nocituros, in arce manſere. Menſe Octobri Archidux Philippus Legatos ad Francorũ Regem mittit, petens pacem Senliacam inuiolatam ſeruari curet. Ita ſe facturũ Rex promittit.

Inſtituit Cæſar Camerã Imperialem.

Pridie Kal. Nouemb. Cęſar Francofurti ad Mœnum Romani Imperij Senatũ, quem vulgò Cameram Imperialem vocant, inſtituit, dictóque die inter horam nonã & decimam antemeridianã in ædibus Brauſeliis Iudices hos cum Aſſeſſoribus conſtituit, Eittelfredericũ Zollernenſem, Bernhardum Eberſtainium, Richardum Neccardienſem Comites; Theodorum Pleiminganum, Nicolaum Heiurenum, Georgium Neideccenſem, Auringam Simanam, Martinum Walderodenſem Barones.

1496 Menſe Febr. anni 1496. Rex Carolus ad Archiducem Legatos mittit, petitum, ſibi Mortangam Hannoniæ oppidum reſtituat, ſi ſecundùm formulam pacis Senliacæ, ante conſtitutum tempus, Airam, Heſdinum, ac Bethuniam recipere velit.

Legati Francici liberaliter ab Archiduce donati, contenti domum reuertuntur.

Legati liberaliter donati in Franciam contenti reuertuntur. Poſt hæc Archidux à patre Cæſare dudum vocatus, in Germaniam circa finẽ menſis Aprilis proficiſcitur. Kal. Maij Traiectum ad Moſam veniens, cùm ciues pro more ligneã auem è malo ſcorpionibus deiicere conarentur, rogatus è numero eſſe dignaretur, conſentit, ac poſt aliquot

aliquot repetitos ictus, auem magno ciuium gaudio altissima arbore deiicit, ciusque huius Sodalitatis liberaliter donat. Inde Coloniam Agrippinam profectus magno cum honore recipitur. Idem fit maximè in ditione Ferretana, à quibus in Principem inauguratur, quemadmodum & in aliis cognati sui Sigismundi Austriaci ditionibus, dudum patri eius donatis. Secundo Kal. Iulij Viennam ad Cæsarem patrem venit, ac secretis communicationibus per multos dies, remotis arbitris, tempus impendunt, agentes, vt creditum est, de asserenda Geldria, recipienda sponsa, ac recuperandis ditionibus, quas Francorum Rex eripuerat, de conciliandis Heluetiis, & similibus. Hinc simul Insbrucum, id est Oenipontem, perueniunt, ac in mensem vsque Augustum manent. Circa finem Iulij Ludouicus Sfortia Mediolanensis in Germaniam venerat, Cæsarem in Insubres perducturus; Archidux Austriacos suos inuisens, patrem Lintzij expectabat: Cæsar à Ludouico Sfortia ad bellum contra Francos in Italia suscipiendum incitatus, ea tandem lege est assensus, ne filius Philippus ei se misceret, sed in Belgium reuersus, pacis Senliacæ conditiones obseruaret. Rebus ad hunc modum constitutis, filio in Belgium redeundi potestatem facit, dimissoque Ægidio Buslidio Præposito Leodiensi, filio alios adiungit comites ac Consiliarios: qui cum eo per celebriores Germaniæ ciuitates profecti, à Principibus ac liberis ciuitatibus magno cum honore sunt exculti. Duodecimo Kal. Octobres in Zelandiam Hispanica classis centum triginta quinque nauium appellit, qua vehebatur Ioanna Arragona Ferdinandi ac Elisabethæ Hispaniæ Regum filia, desponsata Archiduci Philippo, ac non ita dudum per Legatum illi nupta. Venit Ioanna cum præcipua Nobilitate Antuerpiam (militibus ac sociis naualibus in insula Walcherana ad classem manentibus) summoque cum honore, ingentique pompa omnium Nationum in vrbe mercaturam facientium, recipitur. Margarita Austriaca fratri eius Hispaniæ Principi desponsata, Namurco Antuerpiam profecta, sponsa sponsæ felicem gratulatur aduentum, bonaque omnia inuicem precantur. Congressus harum duarum Principum fuit perquam suauis ac blandus; non enim multùm ætate distabant. Archidux vix è Germania reuersus, Liræ Brabantiæ oppido sponsam Antuerpiâ venientem excipit, ac duodecimo Kal. Nouembres in vxorem ducit, iungente eos Henrico Bergio Antistite Cameracensi: nuptiæ verò exiguo cum comitatu ac parua pompa Liræ sunt celebratæ, sed posteà Bruxellę Regia planè magnificentia instauratæ. Erat eo tempore Cæsar in Italia, primumque Genuam, deinde Pisas circa Nonas Octobres ingressus, deiectis Fràcicis liliatis insigniis, Aquilam Romanã eius loco substituerat. Oppugnabantur Pisani à Florentinis auxilio Francorũ. Defendebantur verò à Summo

Archidux Traiecti ad Mosam, decercia ave lignea, Rex.

Multis diebus Viennæ Archidux cum patre Cæsare secretò communicat.

Rediens in Belgium, magnis vbique honoribus excolitur.

Venit ad eum Ioanna sponsa filia Regum Hispaniæ.

Nuptiæ celebrantur primùm Liræ, sed posteà splendidiùs iterùm Bruxellæ.

Fœderati in Italia, hinc Florentini cum Rege Galliæ, illinc reliqui cum Cæsare.

Pontifice, Venetis ac Sfortia, qui Cæsarem in fœdus ac ad ferendũ auxilium pertraxerant. Conueniunt omniũ confœderatorum Legationes, inter quos erat & Philibertus Sabaudię Dux, ducentos adducens lancearios equites, ac clientale Cęsari sacramentum de Sabaudia dicens. Decernunt Liburnum Florentinorum portum terra marique oppugnandum, ne eius opportunitate ad inuadendam Italiam Francorum classis vteretur. Cæsar oppidi situ terra marique perlustrata, copias terrestres adducit.

Liburnum Florentinorum portum obsidetur, sed irrito conatu.

Veneta classis mari premebat. Florentini iustum Liburni habebant præsidium, cui nec commeatus nec tormenta deerant. Præerat Bettinus Ricasolis, qui mox adiutus Nortmannica naue, quæ secundo vento, contemptis Venetis, in portum se intulerat, ac octingentos Vascones cum multo commeatu exposuerat, insigniter sedefẽdebat, tantò feliciùs, quòd Veneti & Sfortiani dissiderent de Liburni possessione, etiam antequam esset in potestate. Tandem cùm media hieme, sæua tempestas aliquot Venetorum triremes perfregisset, ceterasque in altum eiecisset; milites terra Liburnum prementes eadem coacti tempestate, è castris magno numero Pisas perfugêre. Quare Cæsar, soluta obsidione, reductisque copiis, Ticinum ad Sfortiam, indeque in Germaniam est reuersus. Apud Belgas Hispaniæ Proceres qui Ioannam Arragonam comitari erant, cum Margarita Austriaca mense Februario anno 1497. naues Vlissingæ in Hispaniam traiecturi conscendunt, vt Ioanni Arragonio Hispaniarum Principi nuberet. Comitatus est Archidux sororem Middelburgum Zelandiæ vsque, mansitq; donec vento flãte secundo classem ascendisset, ac è portu soluisset; tum Bruxellã reuertitur. Hispanica classis Angliam in conspectu habens, subita ac periculosissima oborta tempestate, haud procul naufragio abfuit: quo tẽpore (res memoria digna) Margarita naturali hilaritate nõ destituta, cùm iuxta nautarũ in eo periculo morem, manus sibi ac in iis aliquot aurei obligarentur, vt erat Gallica lingua facunda, vtpote vt futura Regina in Francia enutrita; hoc sibi ipsi Epitaphium lusit; atque chartæ cereæ inclusum, alteri manui cum aureis alligari voluit, vt posteà ab vndis ad littus eiecta cognitaque, honestè terræ mandaretur:

Reuertit Cæsar in Germaniã.

1497

Margarita Archiducis soror nuptura Principi Hispaniæ, illuc nauigat.

Intrepida instante naufragio, lepidissimũ sibi scribit Epitaphiũ.

Cy gist Margole, noble Damoiselle,
Deux fois mariée, & morte pucelle.

quòd Latinè sic sonat:

Margaris hoc tegitur tumulo clarissima; quæ bis
Nupta quidem, mansit sed sine labe pudor.

Tandem multis superatis difficultatibus, ac aliquot amissis nauibus, ceterisque ferè omnibus iactu onerum seruatis, ægrè portum Angliæ oppidi Hamptonæ tenuit. Honestè ac pro dignitate à Rege Henrico Septimo excepti, rebus necessariis sunt adiuti. Cumque per tres hebdomadas

das ventum ex Oriente flantem expectassent, eo se exhibente, dant vela, magnumque maris emensi spatium, valida iterùm cogente necessitate, Galliciæ portum, qui à D. Andrea nomen habet, intrant, Regesque certiores de suo aduentu faciunt. Properat eis statim cum multa Nobilitate obuiàm Castellæ Conestabilis, ac haud procul vrbe Burgensi Rex Reginaque Margaritam amplexi ad vrbem deducunt.

In Angliam aliquamdiu ex tempestate concreata tandem prosperè Hispaniam attingit.

Postero die eam Princeps Ioannes cum magna solemnitate in vxorem ducit, celebranturque ingenti Hispanorum gaudio sumptuosissimæ aliquot diebus nuptiæ. Sed lætitiam hanc non multò pòst nubes tristis inuoluit. Nam fine huius eiusdem anni obiit idem Ioannes Hispaniarum Princeps ardenti febre, relinquens vxorem Margaritam Austriacam grauidam, quæ paulò pòst animi dolore immaturum edidit fœtum masculum, quæ altera fuit Hispaniæ mœroris causa.

Nuptiæ, sed breues gaudij.

Hoc anno postridie Kal. Iulij fortuito igne Anghiani periêre quingentæ ædes, extincti fumo ac flamma plusquam quinquaginta homines. Oppidum Diestum in Brabantia hoc tempore sub imperio erat Ducis Iuliæ, vt beneficium Ducis Brabantiæ. Iusserat Dux Iuliæ ibidem leui de causa ciues aliquot capite plecti. Horum propinqui ad Procuratorem causarum Brabantiæ Ducis de supplicij iniquitate erant conquesti. Hic die dicta Ducem Iuliæ coram Senatu Ducis Brabantiæ in ius vocat; defendebat ille se per Procuratorem: sed tandem causæ diffidens, oppidum Diestum cum omni quod in eo habebat iure Eingelberto Nassauij Comiti vendit, cuius posteri exinde id possedêre.

Narratur qua ratione Diestum oppidum à Duce Iuliæ ad Nassouios venerit.

Eodem ferè tempore Ioannes Carondeletus Champuansij Dominus Burgundiæ Cancellarius dignitate exuitur, inimicorum calumniis, vt quidam volebant, circumuentus, promotúsque est in eius locum vndecimo Kalend. Ianuarij Thomas Plainius Maignij Dominus, natione (vt Carondeletus) Burgundus; cuius consilio mox statutum ac publicatum fuit, ne quis sericis aut laneis vteretur vestibus, nisi eæ apud Belgas factæ textæque essent: quæ lex mercatorum astu ac donis parum diuturna fuit.

Lex lata, sed parum diuturna, ne quis vestiretur, nisi sericis aut laneis apud Belgas textis.

Paulò pòst Balduinus Lanoius Molenbaisij Dominus cum honorifico comitatu in Franciam ad Regem ab Archiduce mittitur, vt Ducatum Burgundiæ, ac in Artesia Airam, Hesdinum ac Bethuniam, ceterasque vrbes eius iuris repeteret. Honorificè à Rege excipitur, legationéque in secretiori Concilio audita, speciosis Lanoius verbis ducitur. Cúmque discedendi tempus aduenisset, frigido scripto remissus est, vt facilè Franci demonstrarent, sese Burgundiâ nisi per vim 1498
non discessuros. Septimo Idus Apriles anni 1498. obiit Francorum Rex Carolus Octauus, annos natus viginti & octo, è quibus regnauit tredecim. Anna Britona ter ei peperit, sed infantes obiêre. Erat enim Rex corpore & animo infirmus. Fessus ludo paruæ pilæ, in quo se cum reticulo exer-

Moritur Carolus Octauus Francorum Rex apoplexia, nullis relictis liberis.

exercuerat, in cubiculum secedit, ceterosque è fenestra ludentes aspiciens, subito neruorum stupore, quem Græci apoplexiam vocant, corripitur, priuatúsque sensu ac motu in terram decidens, paulò pòst exspirat. Quintò Kal. Iunij eius loco Rhemis inungitur Ludouicus Aurelianorum Dux, Rex huius nominis Duodecimus. Comparat interea Cæsar iustum ex Heluetiis exercitum, cum quo in Burgundiæ Ducatum filij sui maternam hereditatem contendit. Præerat Francorum nomine Burgundis Tramulius Dux vetus; qui cùm in vrbem Digionensem se cum copiis includere esset coactus, Cæsari sine dubio cessisset, nisi pecunia corrupti Heluetij subitò stipendia ac missionem petiissent. Carolus quoque Dux Gelriæ dictus, à Francis concitatus, contempta Septem-virûm Germaniæ sententia (de qua suprà ante quadriennium) quòd contra se fecisset, Belgis è Geldria bellum infert. Quare facilè Cæsar cum Rege Ludouico id summopere expetente, inducias aliquot mensium, dimissa exercitus maiori parte, facit; cumque Louanium peruenisset, Ioanna filij Philippi vxor, filiam parit Leonotam matris Cæsaris Maximiliani nomen referentem: Præsul Cameracensis infantem sacra lauit Aqua, eam inde suscipiente nomine Cæsaris Marchione Badensi. Huic adsistebant Margarita Eboracensis ac Anna Burgunda Adolfi Rauastainij vidua, nomine Elisabethę Hispaniarum Reginæ. Hoc tempore in Frisia dudum potentes erant factiones; vna se Vercoperos appellabant, hanc Groningani fouebant; altera Sciringanos. Groningani mirum ius in vicinos (Ommelandios vocant) prætendunt. Non enim Ommelandiis vel pullum equinum alibi quàm Groningæ emere aut vendere licet. Singulæ ciuitates præter vnum pistorem, sutorem, calcearium, lanei lineiq; panni venditorem, nec alias, quibus vita societásque humana indiget, tabernas habere possunt, adeò vt necessariò amplissimis pagis ea sint Groningæ comparanda, quæ vna non potest suppeditare taberna. Quæ verò domi vel in agris rusticis nascuntur, nullibi præterquam Groningæ vendere licet, nisi ingentem multam soluere malint. Sciringani, Duce Gotscalco Iongema, anno 1494. aduocata è Belgio Guardiensium legione, Groninganos, excepta Leuwarda ac Oostergoia, omni Frisia pepulerant; nunc veterntes, dimissis Guardianis, Groninganorum potentiam, inito consilio Franicæ concludunt, Principem aliquem potentem in Frisiæ peculiarem Dominum assumendum; mittunt Legatos ad Albertum Saxonem apud Hollandos agentem. Communicat is Cæsari, eiúsque filio Philippo. Hi considerantes sese Duci Alberto propter bella ex stipendio vltra trecenta florenorum millia debere, in Frisiorum Legationem consentiunt, traditóque Diplomate Albertum Saxonem, legitimósque eius heredes, hereditarios Frisiæ vtriusque Gubernatores (hoc enim tantùm

Cæsar pro filio in Burgundiam irrumpit, sed fructu tamen non induciarum.

Nascitur Leonora filia Philippi Archiducis ex Ioanna Aragonia.

Dura leges à Groninganis prætensa in Ommelandios.

Nata hinc grauia inter Frisios dissidia.

» tantùm titulo est decoratus) nominant, ea conditione, vt hanc donatio-
» nem tam pro debitis in hunc vsque diem stipendiis quàm pro præstito-
» rum officiorum munere honorario acciperet, seseque Cæsaris Comitis-
» que Hollandiæ cum omnibus posteris clientem profiteretur, restituturi
» Hollandiæ Comiti Frisiam, cùm ei aut eius heredibus dicta trecenta
» florenorum millia cum omni pecunia, quam ipsi aut eius posteri do-
» mandis rebellibus, extruendis necessariis munitionibus, alendisque per-
» petuis stipendiariis erogassent, esset restituta. Sic exhibito Diplomate,
Saxonis nomine Scaubergius â Snekiis ac Westergoiis statim inaugura-
tur, vt etiam paulò pôst ab Oostergoiis, qui tum primùm â Groninga-
nis defecerant. Sequuntur hos Zeuenwoldæ ac Sciringicæ factionis No-
biles ignobilesque omnes. Groningani idem facere iussi recusant, quem-
admodũ Leuwardij ac Vercoperi omnes. Leuwardij cùm strenuè se ali-
quamdiu contra Scaubergium defendissent, tandem & ipsi Saxonem
Principem recipiunt, pacti res omnes saluas, & vt qui vellent Gronin-
gam migrare possint: præficiturque oppido Witterfoxius, qui contrariæ
factionis ædibus aliquot dirutis, arcem Leuwardæ ædificat, quæ etiam-
num hodie visitur. Sciringani, dominationis Groninganæ hostes capita-
les, Etzardum quoque Ouerendæ Comitem ad bellum Groninganis in-
ferendum omni arte concitant, corpora opesque in hanc rem singuli of-
ferentes. Is re benè examinata, clàm cum Saxone conspirat, auxiliisque
ab eo acceptis cùm suas iunxisset copias, bellum subitò Groninganis in-
fert. Defendunt illi se strenuè, donec variis fracti cladibus ad Frederi-
cum Badensem Præsulem Vltraiectinum donatione Cæsaris Henrici
Quarti (vt volunt) Groningæ Dominum se conferunt, auxiliumque pe-
tunt. Is partes auditurus, eos Vollenhouam conuenire iubet. Cùm fru-
strà pro pace laborasset, inducias in mensem vsque Martium anni 1499.
facit: quibus stantibus, iterùm pro pace in Hollandia conueniunt, ex
vna parte Albertus Saxo cum filio Georgio & Comes Etzardus, è Gro-
ninganis Schatterus & Horenkens Consules, & Pastor D. Martini; ab
Ommelandiis Abbas Selwarti, Commendator Warsumij, ac Albertus
Guikuma. Sed cùm nec hîc conuenire possent, prolongat Præsul indu-
cias vsque ad septimum Kal. Iulij. Pôstridie Kalend. Iulij Archidux Phi-
lippus Duaci inauguratur, indeque Atrebatum profectus, Franciæ Can- 1499
» cellario clientale sacramentum solita cum cærimonia de Flandria ac Ar-
tesia dicit; is verò Archiduci nomine Regis, de Bolonia, petens secun-
dùm formulam pacis Senliacæ, Aira sibi, Hesdinum ac Bethunia redde-
rentur: quod statim Rex Ludouicus, missis ad horum oppidorum Præ-
fectos in eam rem litteris, fieri curauit. Exinde Atrebati 25. Iunij in Ar-
tesiæ Comitem magno omnium Ordinum gaudio inauguratur. Erat

Tandem postulatus ab eis Dominus peculiaris, & datus Albertus Saxo, certis legibus.

Opponunt se Saxoni Groningani & aliquot alij.

Capta Leuuarda, arx ibi cõstruitur.

Frustrà laborat Episcopus Vltraiectinus pace Frisica cõponenda.

Tandem paci Senliacæ satisfit, tam à Rege Franciæ quàm ab Archiduce.

enim Princeps formosissimus, annorum viginti & vnius, Regiam maiestatem ore, vultu, totoque corporis habitu referens. Atrebates eo viso, adeò sunt læti, vt miseriarum, quas longo tempore eius nomine pertulerant, obliuiscerentur. Octauo Idus Iulij Comes Nassouius Bethuniam profectus, Philippi Principis nomine eius oppidi possessionem accepit. Exinde Cæsar è Germania in Geldriam cum copiis descendens, Carolo numquam quieto bellum infert, oppidumque Arkelensium capit. Defendit se Gelder quantum potest, acceptis clàm à Francorum Rege quingentis lanceariis equitibus, Ducibus notho Borbonio ac Marcano Esdainæ Domino. Cæsari quoque Cliuiæ ac Iuliæ Ducum auxilia non defuêre. Sed paulò pòst res ex parte componitur, Cæsare in Germaniam reuerti coacto, propter nouum inter confœderatos Sueuos subditos suos ac Heluetios ortum bellum. Finitis inter Groninganos eorúmque hostes mense Iulio huius anni induciis, bellum vtraque pars summo studio apparabat. Eligunt Groningani quatuor tribunos militares, Heralma, Schatterum, Comerum, ac Comina; qui educto milite Dammum, Fermsonium, Otterdumium, Rheidam, Wateņum, ac loca vicina præsidiario milite occupant, arcemque Kipperdanam, ceterásque Hammij, Dersumij ac Stickæ incendunt. Etzardus, Ducibus Groninganæ ditionis Nobilibus, in Oltamptiū octingentos mittit veteranos pedites, ac bis mille armatos suæ ditionis rusticos; qui Winschotam ac Slohteram prætergressi ad Abbatiam Witwirum consident, partemque Oltampij sacramentum dicere, ac statim Etzardo numerare bis mille ducentos daleros cogunt. Groningani qui Dammi in præsidio erant, eos exspectare non ausi, deserto oppido, Groningam reuertuntur. Nobiles id occupantes, fossa valloque muniunt. Postero die Etzardus comitatus mille aliis armatis rusticis Dammum venit; Oltamptios non parentes populationibus ac incendiis vexat. Witterfoxius, intellecto Etzardi aduentu, cum ducentis quinquaginta veteranis ad eum contendit: sed prope Colhamum à Groninganis numero longè superantibus victus, inter primos præliando cadit, ac cum eo circiter centum quinquaginta ex Guardiensibus; Dammo nihilominùs in potestate Etzardi manente. Hic erat Frisiæ status æstate huius anni, cùm Albertus Saxo mense Aprili Leuwardæ, & in vicinis oppidis esset inauguratus hac vtrimque sacramenti forma: Nos Albertus Saxoniæ Dux, Lantgrauius Thuringiæ ac Marchio Misniæ « notum facimus, nos in protectionem defensionemque nostram accepisse « ac accipere omnes ac singulos cuiuscumque generis ac ordinis homines « ditionis Frisicæ, eorum oppida, pagos, munitiones ac incolas; promittimusque, extra Frisiam ad conuentus agendos eos numquam euocaturos, « sed ius omnibus singulisque æquissimè domi dicturos. Priuilegia quo- « que

Cæsar pro filio cum copiis in Geldriam venit, sed mox domū reuocatur.

Groningani toti se instruunt contra Etzardum aliosque hostes clàm cum Saxone facientes.

Adueniente hoste Dammum deserunt, hostisque relinquunt muniendū.

Forma iuramenti, qua se Saxo Frisiis obstrinxit.

,, queac immunitates omnium singulorumque conseruabimus, nouasque
,, leges sine eorum assensu nullas feremus. Et sic Albertus Dux. Frisij verò
,, in hanc sententiam cum eo conuenere ac iurauere: Nos homines sacri ac
,, profani ordinis, Nobiles ac ignobiles ditionis Westfrisiæ, agnoscimus,
,, eligimus ac recipimus in absolutum Principem, Ducem Albertum Sa-
,, xonem, eiúsque legitimos heredes conditionibus descriptis in Diplo-
,, mate Cæsaris. Si necessitate pressi Dux Albertus eiúsque heredes in Fri-
,, sia gubernandi causa habitare non possint, nósque eam ob causam eum
,, eiúsve heredes pro Principe agnoscere nec recipere ampliùs voluerimus,
,, promittimus nos illi aut eius legitimis heredibus soluturos eam pecu-
,, niæ summam, quam durante gubernatione nutriendis militibus, aut
,, quibusuis aliis de causis regioni necessariis impenderit. Quo facto inte-
,, grum nobis erit, aliū pro arbitrio eligere Principem. Donamus ac con-
,, sentimus Duci Alberto eiúsque heredibus Dominia, tributa, ac annuos
,, reditus sequentes: singulis recipient annis à singulis Frisonum ædibus
,, duos Flandricos grossos, stuferum Brabanticum constituentes. Singùli
,, equi, singulaque pecora biennium excedentia grossum vnum soluent.
,, Annui Frisonum reditus, ac agrorum annuæ locationes singulis annis
,, centesimum Principi soluent nummum. Qui proprios colent agros, sol-
,, uent habita ratione vicini agro conducto vtentis. Singula cereuisiæ do-
,, lia aliunde in Frisiam aducta octo soluent grossos, è quibus Princeps
,, sex, ærarium loci duos recipiet; liberi tamen erunt homines sacri ac No-
,, biles. Vini vigesimam Princeps habebit mensuram. Pannus laneus, cu-
,, ius vlna triginta vendetur stuferis, ac lineus, qui decem, singulæ vlnæ
,, quatuor soluent grossos, quæque dictam non attingent summam, duos
,, grossos. Harum rerum solutio hoc anno ac die initium sumet. In cuius
,, rei testimonium hęc Snechi subsignauimus, ac sigillo ordinario ditionis
,, Westegoicæ muniuimus pridie Kalend. Maij, anno 1499. Hoc eodem anno vigesima prima Augusti vendidit Fredericus Badensis Antistes Vltraiectinus Ordinum ditionis consensu Ioanni Rouero Montfortij Burchgrauio supremam iurisdictionem, quæ ipsis in oppido ac ditione Montfortiana ab omni antiquitate competebat, seruata patronali præeminentia, ac imperandi tributi potestate, semel acceptis quatuor millibus aureorum Rhenensium florenorum.

Pactum quo se Frisij vicissim Saxoni subiecerūt.

Inter cætera addixerunt centesimū quotannis reditum & elocationū omnium agrorum.

Vendit Episcopus Vltraiectinus supremā Montfortij iurisdictionem semel quatuor millibus aureorum.

1500 Anno seculari à nato Christo millesimo quingentesimo, mense Ianuario Groningani muniunt arces quæ sunt Vrwarti, Muedæ, Zudenburæ, ac Slohteræ, indeque cum iustis copiis ac aliquot tormentis Dammum, Dickhusam, ac Delfzilam tentant. Sed continuæ pluuiæ, ac per cataractas procuratæ agrorum inundationes eos domum redire coëgerunt. Tum Etzardus, suis eductis copiis, incendit Wageburgum, Vthusam ac Muedam.

Etzardus variis populationibus lacessit Groninganos.

dam. Vtwartij, tradita arce, præsidiũ admisere. Marnij rebus suis timentes, arma capiunt. Mittuntur eis auxilio Groningani atque Ommelandij, ac simul castra Vinsumij locant. Sed appropinquante cum copiis Etzardo, oritur inter socios dissensio. Groningani domum abeunt, militibus stipendiariis munito Vinsumij loco relicto. Etzardus dissentientes inuadit, repugnant nonnulli, alij seruato ordine discedunt, tertij fugam capiunt. Marnij, non paucis desideratis, malè habiti domum rediere.

Ostergoij, Westergoij ac Zeuenwoldij contra Saxonem rebellant, ac Franikeram obsident.

Per idem tempus rebellant contra Saxonem Oostergoij, Westergoij, ac Zeuenwoldij, ac filium eius Henricum Franikeræ obsident. Veniunt Saxoni, Duce Brunswicano eius genero, auxiliares copiæ è Germania; quibus vt ingressum obstruerent, collecta circiter decem armatorum millia castra Bomsterzilæ munierant. Dux Albertus in vnum coactis veteribus ac nouis copiis, ad hostem pergit, cumque eos instructa acie in conspectum haberet, per sclopetarios leuibus vexat diuersis locis pugnis.

Prælio iidem superantur.

Intereà idoneo loco constitutis tormentis, tantam à latere eis cladem infert, vt vix tentata pugna, omnes fugam arriperent. Multi capiuntur, plures interficiuntur, aquisque merguntur. Tum Dux castra Vrawcloosteram transfert, expectans, quid consilij rebelles qui Franikeram obsidebant, essent capturi.

Soluere coguntur obsidionem captam.

Cùm eos in castris manere, premereque oppidum velle intellexisset, eò contendit. Illi, re intellecta, simulque de sociorum clade ad Bomsterzilam certiores facti, concepta formidine, impedimenta conuasant, ac non expectatis Ducibus ad sua plerique dilabuntur, manente obstinatè in obsidione Præfecto Suckero cum mille quingentis veteranis: in quem obscura nocte erumpẽs Henricus Saxo, Sucketum cum ducentis quinquaginta viris interficit, ceteros omnes in præcipitem fugã agit; superuenientesque summo manè Duces, tormenta ac alia impedimenta sui iuris faciunt.

Westfrisiis domitis, Saxo Groningã obsidere parat.

Inde Duces cum Henrico Saxone Leuwardam ac ad cetera Frisiæ oppida proficiscuntur. Nullus non portas aperiebat, veniam clementiamque petens obuiàm Ducibus veniebat. Rebus in Westfrisia recuperatis, ad domandos obsidendosque Groninganos Dux Albertus animum conuertit. Locat Adewarti castra, tandemq; septimo Kal. Martij eadem ad Abbatiam Selwartum, haud procul Groninga parte Septemtrionali sitam, transfert; continuisq; præliis ac opportuna occupando loca tantum efficit, vt vndique seriò obsiderentur. Tum maiora profert tormenta, ac omnia ad oppugnationẽ necessaria parat, nocte dieque

Inter speculandum vrbis sitũ, tormenti globo vulneratur.

ciues tormentorum globis vexans; vbi cùm aliquando superbæ ciuitatis situm incautiùs speculatur, tormenti manualis globo leuiter in capite sauciatur; cuius curandi causa cùm se Dammum contulisset, accedente febri decumbere senex cogitur. Intereà Fredericus Badensis Præsul Vltraiectinus summopere pro pace satagebat. Idem studebat Georgius Thu-

Thurenus, Cæsaris in Frisia Legatus, qui post multas disceptationes, variaque colloquia, tandem Groningæ iuxta Elbingæ portam, vndecimo » Kal. Septembris hisce legibus conuenere: Groningani Ommelandios sacramento, quod sibi noua confœderatione dixerunt, liberanto. Ommelandij ac Groningani, donec Imperiali sententia de iure Ducis Alberti ac ciuitatis Groninganæ fuerit decretum, liberi manento. Interea Georgius Thurenus Ommelandios gubernato, dicto sacramento, se in nullius eos constituturum potestatem, nisi quem Imperialis sententia Dominum declarasset. Pendente lite Groningani iuribus consuetis vtuntor, ita vt nemini liceat alibi vendere butyrum, caseum, equos, boues, vaccas, frumenta, legumina, oues, porcos, quàm in ciuitate ac foro Groningano, exceptis sactis hominibus, Nobilibus, ac Dammiis; qui ea quæ aget eorum proferet, vbi voluerint, vendere poterunt. Eadem libertate Oltamptij, durante sequestri tantùm tempore, vtuntor. Groningani Comiti Etzardo summam quatuor millium quingentorum Dauidicorum florenorum, quam eis mutuò dedit, restituunto, & si vsuram de dicta summa debeant, ex sententia Antistitis Vltraiectini ac Ducis Alberti soluunto.

Leges pacis agente Legato Cæsaris sanciuntur.

Quibus ita cōstitutis, Dux Albertus obsidionem soluens, maiorem exercitus partem in Westfrisiam mittit, iustum Dammi præsidium relinquens. Ipse ingrauescente febri, & leui vulnere in senili corpore subputrescente, cùm in Oostfrisiam contendisset, paulò pòst Emdæ supremum diem claudit, succedente ei filio natu maximo Georgio. Hoc anno sæculari 1500. sexto Kalend. Martij, qui D. Matthiæ tum sacer erat, quòd annus esset bissextilis, natus est Gandaui Flandriæ Archiduci Philippo filius Carolus, posteà Cæsar eius nominis Quintus: Nonis Martij sacro Fonti præsentatur, Margarita Eboracensi vidua Caroli Audacis infantem vlnis gestante, cui dextrum latus claudebat Margarita Austriaca Hispaniarum Principis iuuencula vidua, quæ non ita dudum ex Hispaniis cum Ioanna puerpera redierat; sinistrum latus claudebat Carolus Crouiacus Chimai Princeps, iussu Aulæ (inquit Marchantius) accedente quarto Ioanne Bergarū ad Scaldim Domino, patre Antonij primi Marchionis. Antistes Tornacensis infantem Sacra vnda abluit; nomen Caroli indidit Chimaus in memoriam proaui Caroli Audacis. Rectores vrbis Gandensis infanti obtulere nauem argenteam quinquaginta pondo, omen futurarum opum, quas ei successoribúsque naues incognitis insulis ac terris repertis essent aduecturæ. Ter post hæc in populum aurea argenteáque spargitur moneta; primùm ab Archiduce infantis patre, deinde à Senatu Gandensi, tertiò à mercatore panni serici. Mense Maio Archidux Bethuniæ & ad Fanum D. Audomari inauguratur; indéque Dunkercam peruenit, tum Greuelingam, vbique liberaliter donatus.

Moritur Albertus Saxo leui vulnere in senili corpore subputrefacto, succedente filio Georgio.

Nascitur Gandaui Carolus, posteà Imperator eius nominis Quintus.

Pompa Baptismalis eiusdem.

Hîc,

Colloquuntur iuxta Caletum Rex Angliæ & Archidux.

Hîc, missis ad eum Anglorum Rex Legatis, statuunt colloquij diem ac locum in templo D. Petri, vnico distans Calcto milliari. Prior venit cum Regina Rex Henricus VII. quinto Idus Iunij eódẽ contendit Archidux, Anglorum Proceribus obuiàm prodeuntibus, deinde Rege Henrico. Cùm inuicem honorassent, amplexique essent, Archidux Reginam eiusque comitatum inuisit, salutatque. Tum Principes per tres & ampliùs horas soli colloquuntur. Absoluto prandio, cùm hinc inde comites donis onerassent, ac inter se muneribus certassent, ad sua rediêre. Archidux Greuelingam, Veurnam, hinc Niportum, tum Ostendam, tandem Ardiburgum peruenit, vbique summo cum honore exceptus, muneribusque exceltus. E Flandria Lutzenburgum proficiscitur, vbi dicto acceptoque sacramento in Ducem inauguratur, relicta ditionis gubernatione Marchioni Badensi. Hoc anno Cæsare grauissimo bello inter Sueuos ac Heluetios occupato, Ludouicus Duodecimus Francorum Rex Alexandriam, deinde Mediolanum eiecto Ludouico Sfortia, copiisque eius ad Padum amnem profligatis, occupauit, fugiente Sfortia cum liberis fratréque Ascanio Cardinale in Germaniam ad Cæsarem: vnde post quintum mensem à Mediolanensibus, Francorum insolentiam fessis, reuocatus, cum forti Heluetiorum manu, quam mercede conduxerat, Mediolanum est reuersus. Sed paulò pòst nouus Francorum exercitus duce Tramulio rediens, ac se veteribus Lignij, Triuultij, ac Venetorum copiis iungens, Heluetiisque qui Sfortiæ militabant pecunia corruptis, Mediolanum Franci cum vniuerso Ducatu recuperauere, Ludouico Sfortia, ita vt inter pedites Heluetios, eorum more vestitus ac armatus, Nouaria per medium Francorum exercitum exire, ac in tutum ignotus effugere conabatur, capto, in Franciam abducto, ac tristi carcere Lugduni incluso, perquam exiguo scribendi ac legendi concesso solatio, vbi tandem post decimum captiuitatis annum miser periit, relictis duobus filiis Maximiliano ac Francisco, qui in Insubrum Imperio inuicem succedentes, cum summa miseria, exiguo tempore regnauere, tandémque sine liberis obiere.

Inauguratur Archidux apud Lutzẽburgicos.

Sfortia Mediolano à Gallo pulsus, post quintum mensem illud recuperat, sed mox iterũ pellitur.

In Franciam demũ abductus Sfortia post decimũ captiuitatis annum ibi miser obiit.

1501 Archidux Philippus Bruxellæ Brabantiæ anno 1501. 4. Kal. Februarij in templo Carmelitarum, Sacro ac cærimoniis pro more peractis, Equitum Aurei velleris numerum supplet. Decimo quarto Kal. Iunij Legio Guardiensis stipendiis Groninganis adscripta, Dammum arcta obsidione cingit. Groningani illud cum Guardiensibus duobus diuersis locis oppugnant; sed desideratis ducentis, ac multis sauciatis, repelluntur. Co. Etzardus cum mille quadringentis militibus ac quingentis rusticis Amisiam traiicit, & Fermsonij castra metatur. Groningani ac Guardienses, relicto Dammo, instructa acie obuiàm proficiscuntur. Exspectat idoneo loco Etzardus, tormentisque maioribus præ se actis, adeo Groninganos

Groningani Dammum obsident.

ninganos ac Guardienses perturbat, vt orta dissensione (alij proditionem dixere) vixq; tentata pugna Seltwartum reuerterentur. Sed rupto in itinere ponte, multi sunt submersi ac cæsi, ceteri fuga Groningam versus sibi consuluêre. Periêre è Groninganis circiter septingenti, ac inter hos Consulū filij aliquot. Consules ipsi captiui abducti sunt. Post hanc victoriam Hugo Lisenachi Burchgrauius, Saxonis Legatus, cum multa Germanorum ac Westfrisiorū Nobilitate Adewartum, Etzardus verò suis cum copiis Winsumium venit, ac communi consilio Adewartū insigniter muniunt, coactis Ommelandiis suo sumptu operas facerent, insuperq; magnam pecuniæ summā conferrent, in recusantes igne sæuientes. Inde ad portas vsque Groninganas excurrunt, omnia igne ferroq; vastant, Drentamq; vniuersam depopulantur.

Groningani cæsi circiter septingenti, haud pauci capti, reliqui fuga sibi consuluerunt.

Sub idē tempus Comiti Etzardo contra Brunswichiū & Oldenburgensem Comites, Nobilésq; Butiagerlandios, domi oritur bellum: qua vsus occasione Fredericus Badensis Vltraiectinus Præsul, inducias inter Saxonem, Groninganos ac Etzardum facit, quæ initium essent habituræ Kal. Octobris huius anni, finituræ sexto Kal. Maij anno 1504. sæpiùs intereà diuersis locis frustrà pro pace satagentes.

Sanciuntur induciæ, & intereà diuersis locis frustrà de pace agitur.

Æstate huius anni in ditione Leodiensi ac vicinis reperta sunt in hominum vtriusque sexus vestimentis signa Crucis, adeò exactè expressa, vt nullus pictor meliùs posset. Plures cælo demissas cruces affirmabant, quò Principes ostenti terrore ad bellum Turcis inferendum animarentur. Decimo quinto Kal. Augusti nascitur Bruxellæ Archiduci filia Elisabeth, quam Henricus Bergius Antistes Cameracensis sacra Vnda lauit.

Nascitur Archiduci filia Elisabeth.

Pridie Idus Augusti Archidux Lugdunum ad Regem Francorum Ludouicum mittit Ægidium Buslidium Archipræsulem Bisuntinum cum Cheuræ ac Verrij Dominis, vt filiam natu maximam Claudiam ex Anna Britone natam, filio suo Carolo ex promisso conuentóque despondear. Promittebat Rex cum filia maternam hereditatem, » Britonum Ducatum; Cæsar Regem Ludouicum Mediolani Ducem » concesso Diplomate, ac sacramento clientali accepto, ea conditione re- » nuntiaret, vt si dictæ nuptiæ Regis culpa effectum non fuissent sortitæ, » concessio dicti Ducatus nullius foret momenti, sed omnis actio, quam » Iure Imperij in Ducatum Mediolanensem Cæsar habebat, ad Carolum » Austriacū rediret.

Despondetur Carolus infans Claudiæ Francicæ.

Exinde desponsatur Margarita Austriaca, Ioannis Hispaniarum Principis vidua, Philiberto Sabaudiæ Duci: quę decimo Kal. Nouembres Bruxella discedens, per Hannoniam, Picardiam, Franciam, Burgundiam, ac tandem in Sabaudiam venit; vbi duobus milliaribus à Geneua, loco dicto Roma Moustier, Duci Philiberto matrimonio coniungitur, præeunte Moriennæ Antistite: & pridie Nonas Decembres Geneuam ingrediuntur, venientibus obuiàm Ducis Philiberti fratribus,

Nubit Margarita Archiducis soror Duci Sabaudiæ.

bus, Carolo post eum Duce, quatuordecim tum annos nato, Philippo decem annorum puero, Archipræsule ac Comite Geneuæ; ibidemque Margarita magna cum pompa lætitiaque inauguratur. Paulò ante has nuptias Bruxellam venerat Bellevillæ Dominus, à Rege Ludouico missus, rogans, quandoquidem Archiduci iure vxoris, post mortem Ioannis Hispaniarum Principis, hereditas Hispanica necessariò erat adeunda, dignaretur per Franciam in Hispaniam terrestri itinere proficisci stabiliendæ amicitiæ causa. Habito diu super hac re cum Proceribus, Consiliariis, ac Ordinum Legatis consilio, duæ erant sententiæ. Carolus Crouiacus Chimai Princeps longa oratione dissuadebat, ab initio recensens bella, eorum causas, fœderúmque inconstantiam, ac artes quibus à quadringentis annis Francorum Reges Belgas opprimere essent conati; nequaquam ista memoriâ esse deponenda. Ægidius Buslidius Archipræsul Bisuntinus (qui fuerat Archiduci Pædagogus) econtrà illuc eundum, vitatis maris iactationibus, quibus soror tam fœdè habita fuerat, suadebat, docens nihil periculi à Ludouico Rege esse, quem constaret à vindicta esse alienissimum; quod & exemplo tunc noto iniuriæ acceptæ à Duce Lotharingo, comprobauit. Etenim is cùm deprecatetur iam Regem factum, obliuisceretur iniuriæ irrogatæ ei dum Dux Aurelianus esset, iocabundum Regem respondisse, non æquum esse, vt Rex Franciæ memor sit iniuriæ Duci Aureliæ illatæ. Quòd verò tam enixè desideret per eius Regnum iter Archidux faciat, non aliam subesse causam, quàm quòd eum omni ratione beneficiis deuincire cupiat, quò Cæsar Archiducis pater eum Imperiali auctoritate, deuicto Sfortia, Ducem Mediolanensem cum successoribus renuntiet. Archipræsulis oratione Archidux Procerésque confirmati, per Franciam eundum communi consensu decernunt. Præficit Archidux Belgis Eingelbertum Nassauium, ei à consiliis iungens, ac sine quorum consilio nihil eum facere volebat, Ioannem Homanum Præsulem Leodiensem, Cornelium Betgum, Betselij ac Cheuræ Dominos. Liberos verò Mechliniæ educari præcipiebat, cura Margaretæ Eboracensis Audacis viduæ, Thomæ Plainij Burgundiæ Cancellarij, ac Domini de Rauastain. Exinde quarto Nouembris cum Ioanna vxore Bruxella discedens cum amplissimo comitatu, Bergas Hannoniæ venit, hinc Valenchenas, Cameracum, Fanum diui Quintini, occurrente Francica Nobilitate. Inde Nouiodunum, Compengam, Senliacum, Fanum D. Dionysij, Parisios, Aureliam, postremò Blosium, vbi Rex ac Regina eos expectabant. Hîc excepti à Rege salutant Reginam, deinde & Claudiam Francicam desponsatam Carolo Austriaco, cui adamantem auro inclusum æstimatum mille quingentis aureis liliis Archidux Ioanna dat dono. Post decem festos Blosij exactos dies

Mortuo Principe Hispaniæ, disceptatur mari an terra Archidux cum vxore in Hispaniam proficiscatur.

Tandem vincit sententia, terrestri itinere per Franciam eundum.

Iter eorum, Bruxella Bergas Hannoniæ, Cameracum, hinc ad Fanum diui Quintini, occurrente ibi Francica Nobilitate.

dies Ambosiam Archiduces, comitante hucusque Rege, proficiscuntur;
hinc in Turones, Pictauos, Congacos ac Vascones. Initio mensis Ianua-
rij anno 1502. Garumnam amnem traiiciunt, veniuntque Castillonium, 1502
Candillacum, Langonum, Carisium, deinde Requefortium Regni Na-
uarræ oppidum, inde Tartasium, tum Arquesium, vbi Regem Nauarræ
ad se venientem salutant. Hinc Baionam proficiscuntur; valedicentésq́;
Nauarro, pergunt ad Fanum Ioannis Lusij, postremum hoc loco Franci-
ci Regni oppidum; indéque Fontarabiam apud Cantabros (nunc Biscaia
dicitur) vbi supremus D. Iacobi Commendator cum filio, qui Regno Bæ-
ticæ seu Granadæ præerat, multisque aliis Hispaniæ Proceribus, eis ob-
uiàm procedit, felicémque gratulatur aduentum. Inde Riuam, Victo-
rium, Mirandam, tandemque circa Idus Februarij Burgos perueniunt.

Similiter in Nauarra occurrit eis Rex Nauarræ.

Comestabilis Castellę, Archiduces cum omni comitatu Fontarabia huc-
usque suis sumptibus deduxit, ac tractauit, munerâque perampla, vti &
Proceribus Belgis dedit. Burgis Valladoletum veniunt, obuiamque
habent Naiaræ Ducem, Castellæ Ammiralem, Præsides ac Consiliarios
summi Hispaniæ Consilij, Ordinemque sacrum, totumque effusum vi-
sendi noui Principis studio populum. Hinc Medinam, tunc Segouiam
veniunt; vnde pridie Kalend. Maij Toletum ad Hispaniæ Reges conten-
dentes, coacti sunt aliquot dies hærere in pago Ollies, duobus Toleto
milliaribus, correpto Archiduce morbo puerili, sed periculoso, maculis
toto corpore fœdè erumpentibus, Medici Variolos vocant, Belgæ *de Ma-
selen*, Galli *Rougeroles*: quo Rex Ferdinandus audito Olliesium con-
tendit, generumque lecto decumbentem inuisit, & reuertit. Septimo
Maij Archiduces Toletum pergunt, dimidióque ab vrbe milliari ob-
uiàm habent Regem Ferdinandum, cuius comitatus vltra sex virorum
millia habebat. Vrbis portam intrantes, à Magistratu sub aurea recepti
vmbella, Rege ad dextram, vxore Ioanna ad sinistram equitante ad sum-
mum eunt templum; factâque prece, Deoque actis gratiis, ad palatium
contendunt, Reginamque Elisabetham in sede magnifica sedentem,
iuxtaque Hispaniæ Principes feminas conspiciunt. Viso Regina gene-
ro, ac filiâ, surgens obuiàm venit, generumque ad oris, Belgarum Proce-
res ad manus osculũ admittit. Deinde filiã amplexatur; simúlq; quatuor
Principes vna mensa prandentes: ea remota, Rex generum, Regina filiam
ad secreta colloquia abducit. Decimo Kalend. Iulij Rex & Regina in ge-
nerali Ordinum Hispaniæ Castella dependentium consessu declarant,
Archiducem Philippum, eius vxorem Ioannam, communésque liberos,
veros legitimósque suos heredes: tum Nobiles vtriusque ordinis, vrbium
Ordinúmq; Legati eis sacramentũ dicunt. Moritur hîc Toleti in Mona-
sterio D. Bernardi vigesima tertia Augusti Ægidius Buslidius Archipręsul

Iter eorundem per ciuitates Hispaniæ.

Archidux iuxta Toletum morbo variolorum correptus à socero Rege inuisitur.

Tandem splendidissima pompa Toleti excipiuntur.

Dicitur eis vt Hispaniæ heredibus sacramentum.

Vv 2 Bisun-

Bisuntinus, vir inter summos, olim pueritiæ Archiducis pædagogus. Die decima septima Octobris Archiduces Medinam cæli veniunt, vigesima sexta Saragossam (olim Cæsar-Augusta dicebatur) ibique obseruationem Priuilegiorum. Arragonijs iurant, ipsique Ioannam legitimam Regis Ferdinandi heredem agnoscunt, & Philippum eius legitimum maritum. Iamque Hispaniæ Principes (sic enim deinceps Archiduces appellabo) in Belgium reditum parabant, sed petunt Rex & Regina ea hieme in Hispania maneant, quòd Princeps Ioanna haud procul à partu abesset, bellúmque inter Francos ac Hispanos renouatum in Italia arderet. Docet

Ioanna dũ pariat manet in Hispania.

Princeps Philippus id res Belgicas non permittere, sed se vxorem, donec peperisset, relicturum, tum petere, bona eorum cum gratia ad se in Belgium reuertatur. Cùm consensissent, noluit tamen Rex Ferdinandus eum per Franciam in Belgium redire, nisi securitatis causa Rex Ludouicus obsides Belgis tradidisset, donec eò Princeps sine iniuria peruenisset.

Archidux iam Hispaniæ Princeps, reditum in Belgium adornat.

Mittit statim Rex Ludouicus Valencenas Gastonem Foxij, Carolum Monspenserij, ac Carolum Vendomæ Comites, vixdum pubescentes Regij sanguinis adolescentes. Exinde decima nona Decembris Princeps Philippus, valedictis Regibus, ac vxore tenerè plorante, Madritio Saragossam redit, aliquótque diebus regiè excultus, tandem septima Ianuarij
1503 anno 1503. venit Laridam Cataloniæ ciuitatem & Academiam, decima octaua Barcilonam, vigesima quinta Garonnam, octauo Februarij Perpuuanum. Pridie Kal. Martij, transitis Salsis, Sigam Languedoci oppidum intrat; cúmque intellexisset Francos obsides apud Belgas esse, proficiscitur Narbonam, tum Mompellerium, vbi Legatos patris sui

Redit in Belgiũ per Prouinciã, vbi ei nunciatur vxorem Toleti Ferdinandum enixam.

Cæsaris, Furstenbergij Comitem, Domproostium Vltraiectinum, ac Dominum de Fay reperit. Nona Martij Mincium venit, decima Auignonem, decima quarta Aurantium, inde ad Pontem sancti Spiritus; vbi ei nuntiatur, vxorem Ioannam Alcalæ peperisse filium Ferdinandum. Decima sexta venit Tumoni, vitans Valenciam ob pestem valdè grassantem, vigesima Viennam prouinciæ Lugdunensis, vigesima secunda

Occurrit ei Lugduni Rex & Regina Franciæ.

Lugdunum. Huc mox Rex Ludouicus cum Regina vxore, multísque Franciæ Proceribus, occurrit, aliquótque diebus se recrearunt. Decima septima Aprilis Burgium in Sabaudiam Princeps proficiscitur, à Duce eiúsque vxore, sorore sua, magnificè exceptus. Sed mox acri corripitur febre. Paulò meliùs habens, Lugdunum ex promisso reuertitur, Regi ac

Per Sabaudiam trãsit Philippus in Burgundiam, vbiq; splendidissimè exceptus.

Reginæ valedicturus. Sed in febrim recidiuus, tam grauiter ægrotauit, vt de vita Medici desperarent. Vulgus venenum ei datum aiebat. Sed mox paululùm conualescens, fecit ne plebs inconsideratè loqueretur. Rex verò ac Regina ei valedicentes in citeriorem abiêre Franciam. Princeps Philippus lectica vectus ad Sabaudum reuertitur, vnde confirmata vale-

valetudine ad Fanum D. Claudij Comitatus Burgundiæ venit, vigesima Iulij Salinas, vigesima secunda Vaudreium, vigesima tertia Dolam; decima tertia Augusti Graiam venit, vigesima Haricurtiam, inde Iupam; tum Brisachi Rhenum transiens, Friburgum venit, inde Neustattum Comitis Furstenbergij; vigesima nona Senueringam, vbi à Wirtembergij Comite lautè cum comitatu excipitur. Pridie Kalend. Septembres intrat Ritelingam, tum Eilingam, Austriaca oppida; Kal. Septembris Oulinam, tum Augustam Vindelicorum; octauo Septembris Lauffenbergam; inde Oenipontem tendens, iuxta vrbem Cæsarem patrem obuiàm habet, seque mutuò ex equo amplexantur: noluerat enim Cæsar filium ex equo descendere. Tum ab Imperatrice Maria Blanca Sfortia omnibusque aulicis ac Principibus honorificentissimè excipitur, ac per mensem partim Oeniponti, partim Hallæ propinquo ei oppido cum patre egit, variis exercitiis se recreantes. Tandem sexta Octobris, obtenta abeundi facultate, ac multis ingentibúsque muneribus bellicísque ingentibus tormentis à patre donatus, è Comitatu Tyrolis in Bauariam, ditionémque Wirtembergensem reuertit, inde Bruxellam Sueuiæ, tum Heidelbergam Comitis Palatini, exinde Vlnam, Oppenheimium, Maguntiam, tandémque pridie Kal. Nouembres Coloniam Agrippinam, tertio Nouembris Dutam Iuliæ, inde Aquisgranum, Traiectum ad Mosam, ad Fanum D. Trudonis, Louanium. Nona Nouembris Mechliniam intrat, tanto perfusus imbri vt toto corpore maderet, cogeren-turque Mechliniani ignes gratulatorios ac similia lætitiæ signa in proximum differre diem. Hîc amplexis liberis, eorúmque nutriciis salutatis, aliquamdiu ex tanto itinere requieuit. Hoc anno Franci ab Hispanis ductu Ferdinandi Consalui è Regno Neapolitano eiici pellique cœpere: quam historiam si quis exactè scire cupit, legat Iouium & alios. Interim Francorum Rex magna suis in Italia mox mittit auxilia; vtque Hispaniæ vires diuersis locis distractas, imbecilliores in Italia redderet, duobus prætereà iustis exercitibus (excepto Italico) Hispaniam terra aggreditur; hoc Russionensem Comitatum, altero Cantabros (nunc Biscainos) inuadens, ac versus Fontarabiam properare iubens; instructáque valida classe, Cataloniæ ac Valenciæ oram omni calamitatis genere infestare præcipit. Eodem anno obiit Mechliniæ Margarita Eboracensis, Caroli Audacis vidua, sepulta apud Franciscanos. Anno 1504. Princeps 1504
Philippus, cernens Carolum Geldrum contra aui Arnoldi venditionem testamento approbatam, confirmatámque Cæsaris Sigismundi Diplomate, (de quibus suprà ad annum septuagesimum secundum superioris sæculi) in Geldria vi regnate, eum debellare, vniuersáque Geldria pellere (vti patri è Germania discedens se facturum fuerat pollicitus)

Deniqùe venit ad patrem Cæsarem Oenipontem.

Redux per ciuitates Germaniæ venit Coloniam, hinc demum Mechliniã.

Ardet insigniter bellum inter Francum & Ferdinandũ Regem Hispaniæ Philippi nostri socerum.

Parat Philippus bellum in Geldros.

tus) conſtituit. Præmittit cum tribus virorum millibus in Geldriam Legatum Vergij Dominum Burgundum; qui indicto per Legatum caſtrenſem bello, arces aliquot expugnat, Præfectis ac præſidiariis in vincula coniectis. Intereà Princeps iuſto exercitu coacto, Moſam Grauæ traiicit, expugnatiſque tribus caſtellis ad Neomagum caſtra ponens, erumpentes Geldros in vrbem reiicit. Cleuam exinde exercitum ducens, tranſmiſſo Rheno Arnhemum obſidet, productiſque tormentis mœnia deiicit. Exſtruxerant haud procul porta oppidani munitionem; hanc Auſtriaci occupant. Arnhemij ſumma in eos vi erumpentes recuperant. Sed cùm paulò pòſt puluis tormentarius deficeret, quique eum perferre in ciuitatem erant conati, cæſi, capti aut ſtrãgulati eſſent, quamquam nec commeatus nec militum inopia premerentur, hiſce legibus deditionem faciunt:

Obſidet Arnhemũ Princeps Philippus.

Dedunt ſe ei Arnhemij.

" Arnhemienſes ad veterem familię Burgundiæ obedientiam reuertuntor. Princeps in vrbem armata manu, ſi ei placuerit, per hiatum tormentis factum intrato. Ea qua Princeps iubebit ratione gratiam rebellionis roganto. Sacramentum Principi nouum dicunto, ac poſthac obſequentes ſubditos ſe futuros promittunto. Cetera omnia cõdonata ſunto. "

Has conditiones ſtatim admiſere Arnhemij, Hattemij, Hardarwicani (paulò antè fortuito igne planè vaſtati) Elburgij, Tieltij, Bommelij, Dousburgij, Lochemij, Grollij; ac è Nobilitate Bronchorſtij, Wiſchij, Therenbergij, Sceinkij, Batemburgij, Anholtij, ac plerique alij, omneſque Principi ſacramentum dixere.

Item Hattemij, Tieltij, Bommelij, alij.

Itaque menſe Iulio Princeps, comitatus multis Proceribus Arnhemum ingreditur; magnoque cum honore exceptus, inauguratuſque, paulò pòſt haud procul Zutfania caſtra locat. Mittunt menſe Septembri honeſtiores ciues rogatum, conditionibus Arnhemenſium in gratiam recipiantur. Conſentit Princeps. Sed reuerſis Legatis, mox concitatione Nobilium, qui à Carolo ad eos erant miſſi, animis mutantur, formulamq; Arnhemiam reſpuunt. Carolus in pugnam non exibat, ſed exuſtis vbique ruſticorum fortunis, effecerat, vt commeatus difficulter in caſtra aduceheretur; ipſe locis munitis, ſæpè ea mutans, ſe continebat. Tandem iiſdem ferè quibus ſuperioribus annis; pax haud diu duratura conditionibus initur.

Pax fit cum Carolo Geldro, ſed parum duratura.

Eodem ferè tempore Dux Georgius (ſtantibus adhuc induciis cum Groninganis) Weſtfriſiis leges ciuiles ac capitales dedit; Curiam vbi ex prouocatione litigarent, inſtituit; ponderéque ac menſura vna hac vti iuſſit.

Leges ciuiles eo tempore apud Friſios à Saxone.

" Grana, frumenta ac legumina cuiuſcumque ſunt generis, menſura oppidi Bolſwartij diſtribuuntor. Laneis ac lineis pannis diuendendis vlna oppidi Worcomij, quod eſt apud Friſios, vtuntor. Poculi menſura, qua vinum, cereuiſia, ceteraque liquida publicè venduntur, menſura Leuwardica diſtrahuntor. Quidquid per libram aut ſtateram commutatur, ponde-

re

» re quo vrbs Coloniensis vtuntor. Vas butyri trecentas libras ponderis
» Coloniensis, dolio non connumerato, habeto. Libra magna casei (more
» mercatorum loquendo) trecentas similiter libras pẽdeto. Finitæ induciæ cum Groninganis, operâ Euerwini Comitis Benthemij vsque ad Pascha anni 1505. prolongantur, facilè concedente Duce Georgio, quòd Cæsari in auxilium proficisci contra Philippum Comitem Palatinum eiusque filium Robertum, superiorem Bauariam sibi vsurpantem, necessariò cogeretur. Posteà Cæsar pacem sancit cum Ludouico Duodecimo Franco-
» rum Rege hac formula: Claudiam Regis filiam Carolo Austriaco de-
» sponsatam ratum habento. Rex eiusque Proceres ei sanguine iuncti spon-
» salia subsignanto. Cæsar rescisso Diplomate Sfortiæ concesso, nouum Re-
» gi eiusque masculis legitimis liberis, iisque deficientibus, è filia natu
» maxima Carolo Austriaco nupta, concedito: quæ nuptiæ si Francorum
» culpa effectu caruerint, tum Carolus Austriacus, eius frater, & ex ijs
» nati liberi nepotesq; in Ducatum Mediolanensem succedunto. Fœderi
» cum Papa Iulio contra Venetos icto Cæsar accedito. Pro Diplomate Du-
» calis ditionis Mediolanensis Cæsari ducenta millia aureorum liliorum
» soluito. Lodouicum Sfortiam carcere liberato. Quamquam hæ conditiones non diu sint seruatæ, nec Sfortia carcere emissus, fuit tamen posthæc multò mitiùs habitus, facta scribendi ac legendi libera potestate.

Pax sancitur inter Cæsarem & Regem Francorum de Ducatu Mediolanensi.

Hoc anno ptidie Kal. Iunij obiit Eingelbertus Nassauij Comes. Obiit quoque quinto Kalend. Decembres Medinæ Campi, quinquennio post filij Ioannis mortem, Elisabetha Hispaniæ Regina, heroina numquam satis laudata, ad quam spectabant Castellæ Regna, Hispaniarum maxima præstantissimaque pars. Quare cùm Ferdinando Regi in Arragoniam, ea mortua, iure esset migrandum, ac relinquenda Principi Philippo Austriaco, eiusque vxori Ioannæ Regnorum Castellæ gubernatio, Rex Ferdinandus se opposuit, quòd facto Elisabeth testamento sibi Castellæ gubernationem ad vitam legasset. At eam id iuris non habuisse, Hispaniæ Proceres differebant: à quibus Princeps Philippus concitatus, iter in Hispaniam inuito socero adornabat, Castellæ hereditatem vi vel amicitia aditurus. Sed tandem Fredericus Toletanns Albæ Dux, Franciscus Puuenesius Archipræsul Toletanus Castellæ Cancellarius, Ioannes Lutzenburgius Villæ Dominus, ac Ioannes Emmanuel Ærarij Præfectus, controuersiam inter socerum ac generum his conditionibus
» composuêre: Princeps Philippus nil sine soceri Ferdinandi voluntate nec
» consiliis in Hispania agito. Hispaniæ Regni titulus communis esto.
» Regni vectigalia æqua portione diuidunto, idemque de nouarum Insu-
» larum in mari Indico repertarum reditibus faciunto. Donatio munio-
» rum D. Iacobi Calatrauæ ac Alcantaræ iuris Ferdinandi maneto. Alter

Moritur Elisabetha Regina Hispaniæ.

Ex eius testamento ortum dissidium inter Philippum & socerum.

Componitur vtcunque idem dissidium.

alteri militum auxilia, belli tēpore, recipientis sumptu submittito. Cæsar «
his conditionibus comprehenditor. Philippus tamen in Hispaniam pro- «
fectus non est nisi post menses tredecim, ob Gelricam perfidiam & alia
1505 in Belgio detentus. Postridie Idus Ianuarij anno 1505. celebrat Princeps
Philippus Bruxellæ Brabantiæ in templo D. Gudilæ exequias Elisabe-
thæ Reginæ Hispaniæ, & posteà solemni ritu ipse eiúsque vxor, à Lega-
to castrensi, in eodem templo ter Reges Castellæ, Legionis, Toleti, Gra-
nadæ, &c. acclamantur, vsúsque est deinceps Philippus in suis Diplo-
matibus hoc titulo: Philippus Dei gratia Rex Castellæ, Legionis, &c.
Princeps Arragoniæ, Siciliæ, &c. Archidux Austriæ, Dux Burgūdię, &c.
Mense Martio Rex Ludouicus Georgium Ambosium Cardinalem Ro-
thomagensem ad Cæsarem in Germaniam Hagenauæ Comitia cele-
brantem mittit, suo ei nomine clientale sacramentum de Ducatu Me-
diolanensi ac Comitatu Ticinensi Angleriæque diceret, quemadmo-
dum pacis conditionibus superiori anno conceptis erat conuentum, pręsentátque dimidiam promissæ pecuniæ partem, reliquam ex pacto numeraturus, cùm Cæsar in Italiam venisset. Ambosius Diploma accepit septimo Aprilis huius anni Hagenauæ exaratum. Sub idem tempus Rex Castellæ ad patrem Cæsarem Hagenauam venerat; vbi sæpiùs habito consilio, tandem etiam pacem cum Francorum Rege factam Cæsar approbat, in eam præsente Ambosio iurans. Tum Rex Castellæ patri Cæsari clientale dicit sacramentum de Geldria, Zutfania, ac pro filio Carolo de Lutzenburgo. Finitæ erant hoc anno festo Paschatis inter Groninganos eorúmque hostes induciæ. Ter diuersis locis pro pace frustrà egerant. Exinde Groningani Dammum excurrentes, viginti quatuor præsidiarios leui pugna captos Groningam perducunt. Saxonici Adewarti præsidium augent, quotidiéque ad portas vsque Groninganas excurrunt, venítq; eódem Comes Etzardus, relicto Dammi fratre Vckone cum mille præsidiariis. His non obstantibus, Groningani cum quingentis armatis egressi, spoliant exurúntque Oosterwicum, Heueſcham, Weiwartum, domúmque cum magna præda reuertuntur. Etzardus, armatis ter mille quingentis viris, munit templum Slohteranum, Zuitlaranum, Terpuntanum, conatus vndique impedire ne commeatus Groningam deferretur. Aperuerat etiam cataractas aliquot, aquáque marina loca decliuia inundarat. Ad hæc, rogante Duce Georgio, Cæsar semel & iterùm Groningam scribit, Ducem Georgium Principem à se creatum admittant: demum Groninganos rebelles Imperio proscribit. Groningani proscriptione parum moti, auxilium ab Vltraiectinis expectabant: quod haud dubiè Antistite Duce venisset, nisi eodem tempore Cæsarem cum Philippo filio, dum contra Geldrum bellum gerit, idem eadem

Celebratis Bruxellæ exequiis Elisabethæ, Philippus & Ioanna ter solemni ritu Reges Castellæ, &c. acclamãtur.

Rex Philippus patri Cæsari clientale sacramentum dicit de Geldria, &c.

Saxonici & Groningani inuicem populationibus saeuiunt.

Proscribūtur Groningani à Cæsare.

eadem opera in Vltraiectinos conuersuros timuisset. Etenim instante mensis Aprilis fine, Rex Castellæ Philippus, impetrata à patre Cæsare potestate, in Belgium reuersus erat; & coacto non contemnendo exercitu, iterùm, vt patri pollicitus fuerat, Geldros inuaserat. Graua ei portas aperuerat, idemque fecerant minora omnia pro maiori parte oppida. Restabant Neomagum, Rurmonda, Venlonium, Zutfania, Bommelium, Arnhemum, ac Tilerum. Rex castra ad Arnhemum ponit. Carolus Geldrus ad omnes ferè Germaniæ Principes litteras dederat, causamque suam commendarat. Sed quòd à maxima parte parum probaretur, nulla auxilia impetrarat. Conuertit itaque se ad Francorum Regem, cum eo æternum fœdus pro se posterisque firmissimum sanctissimumque (sic enim fœderis verba sonant) sanciens. Sed quòd se rebus adhuc omnibus imparatum Castellæ Rex non expectatus iustis cum copiis inuasisset, pro tempore arte ac dolo agendum ratus, accepta fide publica, ad Castellæ Regem in arcem Rosendalam venit, ac in hunc modum ei adulatur: „Tuus ego sum, Domine, humilis famulus, veniqúe „huc, declaraturus me vires non habere, quibus tibi resistere velim aut „possim; proinde positis armis, pacem amicitiámque certis conditio„nibus rogatum veni. Rex Castellæ ad eius verba subridens, arrepta manu, è terra eum leuat, iuxtáque se sedere iubet; factisque induciis Carolus promittit (præstito iureiurando, ac sumpto Iesu Christi Corpore sacro) se Castellæ Regem breui in Hispaniam proficiscentem cum honesto comitatu secuturum, statimque Bruxellam venturum, se suosq; ad iter instructurum: quam in rem tria florenorum millia ei Rex dat dono, ac Ducatus Geldriæ reditibus vti sinit. Exinde quarto Kal. Augusti Tileti induciæ duorum annorum his legibus publicantur: „Liberè „vtrimque subditi commeanto, ac mercaturam aliaq; negotia exercento. „Iudices certo numero hinc inde leguntor, qui durantibus induciis de ab„soluta pace tractent. Partes duorum mensium spatio Tabulas omnes „proferunto, quibus ius suum tueri volunt: quod si non fecerint, causa „cadunto, ac condemnantor. Carolus Castellæ Regi Bommelium, Tile„tum ac arcem Hattemiam tradito; reliqua oppida & munitiones, quas „vtraque pars habet, durantibus induciis seruanto. Omnes Geldriæ Or„dines eum Ducem habento ac sacramentum dicunto, quem dicti Iudi„ces, lata sententia, Geldriæ Ducem pronuntiabunt. Cæsar his conditio„nibus subscribat. Exinde simul ad oppidum Zanctis ditionis Cliuię proficiscuntur, inuisuri Cæsarem, qui eò non ita dudum cum exiguis venerat copiis. Hoc anno quarto Idus Septembris obiit Philibertus Dux Sabaudiæ, nullis è Margarita Austriaca relictis liberis, ætatis anno vigesimo quarto, rediens à venatione, qua adeò corpus incaluerat, vt cùm

Iterùm venit Rex Philippus cum exercitu in Geldriam rebellantem.

Carolus Geldrus ficta animi demissione inducias impetrat.

Iurat Geldrus se profecturum cum Philippo in Hispaniam. quod tamen non fecit.

Leges induciarum & via struenda pacis publicantur.

Moritur Dux Sabaudiæ.

parum

Nascitur Bruxellæ Regi Castellæ filia Maria.

parum frigidæ hausisset, continuò animam efflaret. Decimoquinto Kalend. Octobres nascitur Regi Castellæ Bruxellæ filia, cui nomen est inditum Maria. Testes sacræ ablutionis fuêre Cæsar ac vidua Engelberti Nassauij. Duodecimo Octobris pax super Regno Neapolitano his inter

Pax aliquanta super Regno Neapolitano.

alias legibus constituitur: Cedit Rex Ludouicus Regi Ferdinando inte- « gra possessione & titulo Regni Neapolitani ac Ierosolymitani. Ducet Rex « Ferdinandus in vxorem germanam Foxeam Regis Ludouici ex sorore « neptem. Actum Blosij. Addebantur conditiones multæ, sed ferè sine « effectu. Narrauimus sub finem anni præcedentis, Regem Castellæ cum socero Ferdinando de gubernatione conuenisse. Quibus conditionibus quamuis eum Rex Ferdinandus non fore contentum crederet, naues ta-

Nauigat Philippus cum vxore ex Zelandia in Hispaniam.

men multas, quibus cum vxore in Hispaniam veheretur, miserat. Iungit his Castellæ Rex Belgicas quinquaginta, ac cum vniuersa familia, Reginaque Ioanna, multisq; Proceribus, Carolo Geldro morbum simulante, maximam earum ornatissimamque Middelburgi (vbi paulò antè in Abbatia Equitum Aurei velleris numerum suppleuerat) in Zelandia con-

1506 scendens, quarto Idus Ianuarij anno 1506. sublatis velis in altum contendit. Dederat illi Cæsar comitem ac Achatē indiuiduum Wolfgangum Comitem Furstenbergij, virum multis animi corporisque dotibus insignitum. Cùm Angliam in conspectu haberent, nauis Regia fortuito corripitur igne, tanta omnium consternatione, vt extremam adesse horam

Maximis iactati periculis & procellis in Angliam appellunt, tribus nauibus cum omnibus hominibus ac rebus mari absorptis.

vererentur. Sed sociorum naualium diligentia ignis restinguitur. Exinde tempestas adeò horribilis ac sæua eos excipit, vt haud procul naufragio abessent, ægreque in portum oppidi Hamptonæ (quod est in Anglia) nauis Regia paucis comitata appellit, tribus cum omnibus rebus ac hominibus fluctibus absorptis, ceteris per varios Britonum Anglorumque portus varia fortuna, magno cum incommodo disiectis. Excepti sunt à Rege Henrico Septimo summa cum beneuolentia ac humanitate, maris tranquillitatem ac ventum secundum exspectantes. Rogatus Castellæ Rex inuisit Angliæ Regem in arce Windesora, haud procul Londino sita, ac post aliquot dierum festiuitatem renouant pacis conditiones, ante multos annos inter Hispaniæ Angliæque Reges conceptas. Cumque

Renouat Philippus tabulas veteris amicitiæ cum Anglis.

earum tabulas Angliæ Cancellarius attulisset, Castellæque Rex perlegi iussisset, statim propria manu subsignat; neque vlla in re sese difficilem præbet, quàm in traditione Suffolciæ Ducis, quem bello Geldrico Hattemi captum in arce Namurcensi honesta custodia detinebat. Eum enim Rex Henricus summopere expetebat, quòd in Regnum Angliæ, è contraria factione natus, ius prætenderet, pollicitus sese eum non interfecturum: quod dum vixit, seruauit; sed filius Henricus Octauus infelicem senem, mox post patris mortem, securi percussit.

cussit. Posteaquã Rex Castellæ ferè per tres menses apud Angliæ Regem summo cum honore ac lętitia exceptus fuisset, secretóq; de nuptiis Caroli Austriaci ac Margaritæ filiæ dicti Regis Henrici natu maximæ tractassent (certiores enim iam facti erant, Fräcorum Regem filiam Claudiam secretò despondisse Francisco Engulemę Comiti) vento ex Oriente flante naues instrui iubet.

Agitur secretò de despõsanda Carolo Austriaco filia Regis Angliæ.

Nono Kalend. Maij conscensis nauibus in Hispaniam dant vela; ad eoque felici vtuntur nauigatione, vt quinto Kal. Maij Corongam in Gallicia appellerent, vbi cum summa lætitia ab omni hominum sexu ac genere sunt excepti.

Feliciter in Hispaniam appellunt.

Accurrêre ex vniuersa ferè Hispania Proceres, quique dudum Regi Ferdinando non admodum æqui fuerãt, Regi Philippo, nouas socero conditiones extorqueat, suadent, fore asseuerantes, vt nil neget; quòd astutus senex apertè perspiceret, Procerum populique maiorem partem animis ad generum defecisse. Paret horum consilio Castellæ Rex, nouas socero super communi pacta gubernatione adferens difficultates; cui id minùs durum fuit, quòd iam tale quid euenturum præuiderat. Ne igitur inuitus cogeretur, oblatas cõditiones, paucis mutatis, subsignat, ac in hanc formulam genero consentiente acceptanteque, mutat: » Rex Ferdinandus Castellæ Regnorum administratione, omnique iure quod in iis habere potest, cedito; è Castella migrato, » nec se ampliùs regnandi causâ reuersurum promittito. » Regnum Neapolitanum cum Sicilia Rex Ferdinandus habeto. » Indiæ Occidentalis vectigalia Regi Ferdinando cedunto. » Donatio dignitatis Equitum Ordinis D. Iacobi Alcantaræ ac Calatrauæ iuris Ferdinandi maneto. » Quotannis è Regno Castellæ viginti quinque millia aureorum Ducatorum » recipito.

Leges nouæ, & pleniores inter Philippum & socerum sancita.

Post hæc statim Rex Ferdinandus in Arragoniam, indeq; paulò pòst Neapolim est profectus, constitutisque eius Regni negotiis permansit, donec mortuo Rege Philippo, ad Castellæ gubernationem reuocaretur, abducto in Hispaniam magno Consaluo, quòd eum ad Regnum adspirare Neapolitanum suspicaretur. Hoc anno fame ac aduersis minutis prælliis fracti Groningani, seque desertos ab Antistite Vltraiectino ac Trans-Isulanis conspicientes, vnanimi omnium Ordinum consensu, post multorum dierum maturas deliberationes mense Aprili habitas, cum Comite Etzardo Oostfrisiis seu Ouerembdiis imperante, transigere, eumque odio Saxonis, cogenteque necessitate, Principem recipere decernunt; quod tandem his inter alias factum est conditionibus: „ Groningani nomine Sacri Romani Imperij Comitem Etzardum cum fratre „ Vckone ac mille armatis peditibus iñ ciuitatem recipiunto, ac sacramẽ- „ tum dicunto, nomineque Imperij Principem inauguranto. „ Partem ciuitatis quam petet, in eius potestatem constituunto, vbi pro arbitratu ar- „ cem ædificare, sine Ecclesiæ Vltraiectinæ ac Antistitis præiudicio, possit.

Groningani deserti ab Episcopo Vltraiectino & Trãs-Isulanis pacem circũspectant.

In odium Saxonis.

Etzardum cum fratre Ouerẽbdiæ Comites in Dominos recipiunt, arce construi permissa.

Comiti

Comiti nomine Imperij ius omne, quod sibi in ciuitate ac Ommelandiis esse contendunt, ceduntoꝫ ipse secundùm veteres consuetudines vim legum obtinentes ius summa cum æquitate dicito. Quòd ad bellicas quæ factæ sunt attinet expensas, sententiæ Septem-virûm Imperij stanto; quæ vt quàm moderatissima obtineatur, Comes curato. Comites non permittunto, vt aliquod frumenti genus natum apud Ommelandios, aliò quàm Groningam aut Dammum venum aduehatur. Quod ad butyrum ac caseum attinet, Comes in ordinem reducito, quem Groninganis ac Ommelandiis maximè expedire iudicabit. Quæcumque belli tempore hinc inde euenere, obliuioni tamquam numquam facta danto. Tabulas signant ac sigillis muniunt hinc Etzardus ac Vcko Comites, inde Schatterus, Horenkens, Woldentius ac Sickinganus Consules, septimo Kalend. Maij. Etzardus mox arcem in vrbe molitur, eò loci qui est inter *Steinentijl*, *Dreinkelaers toren*, ac *Oosterpoort*, diruens extra ac intra ciuitatem ea de causa, persolutis pretiis, plurium ædes. Ommelandij suo sumptu fossas, vallum, ac extantes à gleba cespiteque munitiones facere coguntur, maiori quidem parte non grauatim odio Groninganorum. Dux Saxoniæ Georgius, qui hoc tempore in Germania erat, in Frisiam mittit Marscalcum suum Henricum Stalsburgij Comitem, cum aliquot Consiliariis; qui persolutis militi stipendiis, præsidia Selwarto, Adewarto, ac ceteris munitionibus deducunt, ac ne vnum quidem militem in ditione Groningana reliquere. Idibus Iulij Adewartum venit dictus Marscalcus, Comes Herinkus, Vitus Drakenburgius Præfectus Emdanus, cum Cancellario ac Consiliariis Comitis Etzardi, conuocántque Langewoldios, Fredewoldios, Hummeischæos, ac Middagios; commemorant quàm calamitoso bello sint liberati, ac ne rursum in præteritas recidant ærumnas, Ducem Georgium in Frisia duos constituisse Legatos, donec perfectis in Germania negotiis, in Frisiam redeat, è quibus Comes Stalsburgius eius nomine Westfrisios esset gubernaturus, Comes Etzardus Groningam cum Ommelandiis. His eum velle ac iubere non minùs quàm sibi ipsi obediant. Tum Præfectus Emdanus ac Etzardi Cancellarius, exhibita potestate, absoluunt Ommelandios à præstito Comiti sacramento, eosque sub Imperium Ducis Georgij, hereditarij nomine Imperij Frisiæ Gubernatoris, constituunt. Accipiunt hi conditionem, ac Duci Georgio nouum dicunt sacramentum. Detrectarunt id quidem Dammij & aliquot alij, sed quod iis post aliquot annos malè cessit. Initio mensis Augusti inter Ducem Georgium ac Comitem Etzardum certæ hac formula conditiones concipiuntur: Comes Etzardus titulo Legati ditionis Frisiæ, quæ Amisia ac Laura fluminibus continetur, Ducis Georgij Gubernator esto, dictíque

Permittunt etiam alia haud pauca.

Construitur Groninga arx.

Declarat Etzardus se tantùm pro Duce Saxone Legatum velle agere: & bene nomina turba.

Pacta conuenta inter Saxonē & Etzardum.

Ducis

» Ducis auctoritas sarta tecta maneat, enixè curato. Nil noui apud Ommelandios molitor. Groninganos nec Ommelandios multato ob transgressionem decreti per Ducem Georgium Westfrisiis causa mensuræ statæ & ponderis nuper lati, antequam ea communi consensu sit recepta. Exactiones ac tributa, quæ Dux Ommelandiis imperabit, vt & ea quæ Duci ab initio iure ordinario concessa sunt, summa diligentia colligito: quibus recipiendis Quæstorem Dux, Etzardus verò Legatum, qui præsidiariis munitiones custodientibus stipendia persoluat, dato. Vt Dammij ac Oltamptij, qui non ita dudum in Ducis Georgij nomen iurare recusarunt, id ante instantem mensem Octobrem vi aut amicitia inducti faciant, Etzardus sedulò curato. Has conditiones Comes Etzardus ac Comes Stalburgius mense Augusto Harlingæ subsignarunt.

Tributa colligenda à duobus, vno à Saxone altero ab Etzardo constituendis.

Hoc eodem anno Cæsar Legatos ad Franciæ Regem miserat, petitum sibi in Italiam traiecturo promissam pecuniam ac auxilia mitteret, exulesque Mediolanenses è postremæ pacis formula restitueret. Quæ cùm Rex differret, facilè Cæsar eum nil facturum prospiciens, filium Philippum Castellæ Regem admonet, Francum fœdus violaturum; eo id facilè credente, quòd mense Maio Rex Ludouicus litteras cum Legatis in Hispaniam ad Castellæ Regem, ac alias ad Belgarum aliquot ciuitates misisset (dissimulare enim diutiùs rem nequibat) significans se rationibus ac precibus Ordinum Regni sui inductum consensisse in nuptias Francisci Valesij Engulemæ Comitis ac Claudiæ filiæ suæ Carolo Austriaco desponsatæ, maximè quòd filium sibi nasci nullum videret, nemóque propinquior Salicæ Legis decreto ad Regnum quàm Franciscus esset. Læsi fœderis iniuriam Austriaci Principes dissimulabant, quòd cum exercitu in Italiam, indeque Romam proficisci Cæsar constituisset, vt corona aurea à Summo Pontifice redimitus, Regem Philippum Romanorum Regem renuntiaret. Sed hæc consilia morbo Ladislai Bohemiæ ac Hungariæ Regis, cui certo iure Cæsar succedere, si sine liberis obiisset, debebat, euanuere. Fine mensis Augusti Rex Castellæ cum vxore Ioanna vrbem Burgos intrat, statimque loca pia Mirafloram ac Carthusianos inuisit. Post dies aliquot ad ludum paruæ pilæ cum reticulo se exercitaturus contendit: cumque pomeridiano tempore, summis cæli caloribus, nimio exercitio sanguis æstuaret, ac stomacho humorem petenti, frigidam auidiùs infudisset, statim malè habere cœpit. Inualescente morbo, decumbere cogitur; animumque extemplò ad Deum conuertens, testamentum condit ac consignat, Sacramentis Ecclesiæ Catholicæ se munit: tantáque fuit intereà continuò sine vlla remissione sæuientis validissimi morbi vis, vt paucis diebus virum robustissimum, in ipso ætatis flore constitutum, summo om-

Excusat Francus quòd filiam Carolo nostro desponsam alteri tradat.

Philippus post lusum pila auidiùs bibens morbum incurrit.

nium cum dolore septimo Kalend. Octobris è viuis violenter raperet, anno ætatis vigesimo octauo, relicta vxore Ioanna grauida, quæ posthumam paulò pòst peperit Catharinam; intellectáque Regis mariti morte, adeò intemperanter doluit, vt ex eo tempore numquam ampliùs mente satis valuerit, cùm tamen septuagesimum prætergressa sit ætatis annum. Conditùm est Regis corpus apud Carthusianos iuxta Burgos Hispaniæ, & cor Brugis Flandriæ apud matrem. Mortem eius Cometes mense Augusto in Occidentem flammescens prædicere est visus.

Florenti ætate moritur; vxore adeò dolente, vt ex eo tempore numquam ampliùs mente satis valuerit.

CAROLVS
HISPANIÆ REX,
POSTEA IMPERATOR EIVS NOMINIS V.
FILIVS SVPERIORIS,
XLII. BRABANTIÆ
V. BELGII VNITI PRINCEPS.

Præfuit annos quadraginta nouem.

1506 DIVVLGATA per terrarum orbem mortis Philippi Austriaci Castellæ Regis fama, variè Principes affecit; ac si quis alius, Cæsar Maximilianus, tanto orbatus filio, inprimis iustè doluit. Deinde Anglorum Rex Henricus Septimus, destinans (vt suprà dictum est) filiam suam Carolo Austriaco sponsam, missis ad Guilielmum Croniacum Cheueræ ac Arschoti Dominum, tum temporis Belgarum ac Regiorum liberorum Gubernatorem, litteris, ostendit se Regis Philippi morte non parum doluisse, res ditionesque liberorum eius curæ sibi esse ac futuras. Inter alia hæc scribit: Petimus, consilio Ordinum (quos conuenisse intelleximus) liberos Principis vestri eorumque res fideliter ac diligenter gubernetis, inprimis verò finibus vestris benè prospiciatis, ne quid vicini Fráci per iniuriam occupent. Quod ad nos attinet, si ratione, consilio, aut re Principi Carolo adhuc puero, eiusque sororibus ac fratri, Belgarū prouinciis ac Ordinibus gratificari possumus, non id alia ratione,

Cheurius Belgarum ac Regiorum liberorum Gubernator.

CAROLVS V. IMP. ET HISP. REX, XLII. BRABANTIÆ
V. BELGII VNITI PRINCEPS.

1506 ne, quàm si eorum pater Dominusque Castellæ Rex adhuc in viuis esset, «
summo studio libenter faciemus. Certiores quoque facti sumus litteris «
Cancellarij nostri, Francos, rupta fide, excursiones, prædas ac incendia fa- «
cere, Brabantiam per Geldriæ Ducem deprædari, captiuos abduci, ho- «
stiliáque omnia tentari. Scribimus etiam hoc tempore ad Cæsarem Ma- «
ximilianum, eum adhortantes, primo quoque tempore in Belgium pro- «
ficiscatur. E castro nostro Cingio, decimo quarto Kal. Nouembres. Nem- «
pe Carolus Gelder, morte Castellæ Regis, liberorum eius pueritia, Cæsa-
ris variis in Germania & Italia negotiis, promissisque Francicis confi-
dens, mox rupta pace, Brabantiam inuaserat, Turnholtum spoliarat ac
incenderat, totaque Campinia magnam prædam plurimosque capti-
uos abduxerat. Initio anni 1507. considerantes Belgæ, bellum esse
cum Geldro, instare cum Franco, Legatos in Austriam ad Cæsarem Im-
1507 stij agentem mittunt, rogatum (quod paulò antè incondita plebs stultè
recusarat) dignaretur nepotis ex filio Caroli Austriaci Ditiones regere ac
defendere. Lectu digna est apud Heuterum Cancellarij Brabantiæ
Hauthemij hanc in rem ad Cæsarem oratio, vbi hæc inter cetera: Roga- «
mus intimo cordis affectu, obliuisci digneris iniuriæ Maiestati tuæ à sola «
plebe illatæ. Verè dixit post Hesiodum Liuius, Populum aut superbè «
imperare, aut humiliter seruire, medium non nouisse. Regnum Belga- «
rum Monarchia, sed prudentibus probisque Consiliariis fulta diu stat, «
nec aliter: idcircò quòd populus natura generosus, mortis fortunarumq; «
contemptor, si seruiliter habeatur, citò in vindictam exurgat; contrà, si «
secundùm leges leniter humaniterque tractetur, nulla Prouincia fideliùs «
Principes suos agnoscat. Et perorando: Indigent pueri Principes tuo «
auxilio, tremulaque id voce per nos nunc eblandiuntur: nos verò om- «
nesque probi supplices insistimus, plebs erroris sui culpam demisso vultu «
deprecatur; natura subditorum efflagitat, Deus venire Cæsarem iubet, «
extrema rerum Belgicarum necessitas extorturam se confidit. Iuuent, «
rogamus, aliquid nunc lacrymæ omnium Ordinum nomine contra æ- «
tatis nostræ decus dignitatemque erumpentes. Silente Hauthemio, ce- «
terisque Legatis eadem demissè petentibus, promittit Cæsar, quam-
primùm possit, se in Belgium venturum, interim commissa Prouin-
ciarum Belgicarum cura filiæ Margaritæ Principis Castellæ, ac de-
inde Ducis Sabaudiæ viduæ, amitæ Caroli Austriaci; cui ex Ordinum
sententia Consiliarios Belgas dedit, Cheuræ Dominum ac alios, Caro-
lum puerum Latinis litteris veraque pietate imbuendum tradens Adria-
no Florentio Vltraiectino, qui postea Summus Pontifex fuit eius nomi-
nis Sextus. Iniit Margarita gubernationem Belgicarum Ditionum
die 28. Maij. Hoc anno Comitia Cæsar habuit Constantiæ cum Prin-
cipibus

Speciosissima promittit Anglus, nuptias Caroli cum sua filia meditans.

Inuadit Ditiones Caroli pueri Geldrus.

Rogant Belgæ Cæsarem, dignetur ditiones nepotis regere ac defendere.

Genius Belgarum graphicè depictus.

Promittit Cæsar se quamprimùm poßit, ad Belgas venturum. interim dat eis gubernatricem Margaritam filiam.

cipibus Imperij à vigesimo tertio die Aprilis in mensem vsq; Augustum. 1507
Sub idem tempus Genuenses, qui paulò antè rebellauerant, & Nobilitatem eiecerant, citiùs omni opinione à Ludouico Duodecimo Francorum Rege superantur, & acceptis quibuscumque legibus in deditionem veniunt. *Genuenses à Franco domantur.* Paulus de Nouis tinctor, quem Ducem Genuenses creauerant, ex conflictu per mare fugiens, Pisis à classe Gallica capitur, & Genuæ capite plectitur. Mense Septembri Carolus Gelder, adueniente ad se è Francia Roberto Marcano cum quadringentis galeatis equitibus ac bis mille peditibus, iterùm Brabantiam inuadit, Diestum frustrà oppugnat, strenuè se defendentibus Nassauij præsidiariis & ciuibus; Thienam obsidet, & 29. Septembris captam fœdè populatur, multis ciuibus trucidatis, pluribus Ruremondam paulò pòst abductis. *Geldrus auxilio Francorũ Diesthum frustrà oppugnat, sed Thenam fœdè diripit.* Manserunt ibi vsque finem mensis Octobris, ex Brabantia & Hasbania interea immensam colligentes prædam; tum Gelri cum captiuis & præda Ruremondam reuertuntur, Marcanus cum Francis præda onustis in Franciam. Qui cùm in silua Arduenna iuxta D. Huberti Fanum castra haberent, equosque reficerent, maximè quos è Brabantia & Hasbania abegerant, subitò à ducentis Namurcensium peditibus totidémque equitibus hoste opprimuntur. Cadunt triginta quatuor Franci, reliqui in proxima silua fuga elabuntur. Quingenti equi cum omnibus impedimentis & præda capiuntur, ceterique seminudi in Franciam reuertuntur. *Franci auxiliares à Namurcensibus caduntur: & præda exuuntur.* Interea Egmondij Dominus Hollandiæ Gubernator, arcem Poroiam ad Mosam obsidet: sed aduolante omnibus cum copiis in auxilium Geldro, discedere cogitur. Cumque Poroiæ præsidiarij omnibus vicinis essent infestissimi, sequenti anno mense Iulio ab Anholtij Domino expugnantur, Præfecto Swewindio cum duodecim præsidiariis strangulato, ceteris singulari cum veste dimissis. Sub finem huius anni, & deinceps
anno proximo 1508. Veneti magnis animis, quòd se ab Austriacis Car- 1508
nias Alpes & vicina loca incolentibus irritatos dicerent, conscriptis decem peditum duobusque equitum millibus, Duce Bartholomæo Liuiano (aliis Aluiano) Nicolao Vrsino, Vitellio Tifernate, ac plerisque aliis veteranis Ducibus, hereditarias Cæsaris ditiones ad Athesim sitas inuadunt, Carnos, Histrios, ac Foro-Iulienses vastant. *Initia & caussa belli inter Cæsarem & Venetos.* Ab alia parte Andreas Grittus cum quinque peditum millibus ac equitibus leuis armaturæ Epirotis ac Macedonibus (quos hodie Albanos vocant) Alpes Athesinas occupat. Ducit contra Grittum partem Cæsarei exercitus Sixtus Trantsonius: sed in valle oppidi Codoriani, niuosis Alpium anfractibus, vbi explicare aciem non poterat, à Veneto exercitu deprehensus, inita pugna Trantsonius superatur, maiori parte cum eo cæsa, captoque Barone Turriensi, cum aliis viris præclaris. *Pugnant Cæsariani infeliciter cum Venetis.* Altera Cæsariani exercitus

 pars

1508 pars in Italiam se dimittere conata, ad arcem Petronianam à Nicolao Comite Petiliano Venetorum ac Triuultio Francorum Ducibus, accepta clade, est repulsa. Veneti partim fuso, partim repulso Cæsaris exercitu, ad deditionem compellunt Clusium, Cadoram, Gradiscam, Cormonam, Goritiam ac Wipachum. Antonius Contarenus, educta classe, occupat Dumum, Tergestum, ac Bistoniam; & nisi vlteriùs Triuultius procedere recusasset, sciens Regem Francorum non omnino Cæsarem irritari velle, Tridentũ cum vniuersa subiecta ditione Veneti in potestatem redegissent. Cæsar enim eo tempore imparatus Coloniæ Agrippinæ res Belgicas ac Imperij tractabat. Quas ob causas facilè Paulus Lichtensteinius, Præsul Tridentinus, inducias inter Cæsarem & Venetos in triennium pangit, ea lege Venetis percommoda, quæ quisque tenebat intereà temporis possideret, ac pro arbitrio muniret; quibus induciis tamen Cæsariani nulla ratione induci potuêre vt Carolus Gelder comprehenderetur. Quærebat intereà Cæsar rationem qua acceptum à Venetis detrimentum ac dedecus sarciret: irritarant enim hoc bello Veneti nõn solùm Cæsarem, sed etiam Papam Iulium, & hactenus socium Ludouicum Francorum Regem, maximè ob arrogantes induciarum conditiones, quas se inconsulto, neglectoque Geldro, præscripserant. Retundendam igitur superbæ vrbis ambitionem Pontifex Iulius, Cæsar, Francus ac Hispanus iudicantes, contra Venetos coniurant; ac Cameraci apud Belgas locum mittendorum Legatorum, sanciendique fœderis, tanto silentio constituunt, vt cùm ex fama tale quid agi spargeretur, Veneti non crederent. Venit Cameracum pro Cæsare filia eius Margarita Belgarũ gubernatrix, Matthæus Langius Cæsari ab Epistolis, ac Nicolaus Frisius; pro Rege Francorum, Georgius Ambosius Cardinalis Rothomagensis, tandemque & Ferdinandi Hispaniæ Regis Legatus; sparserantque famam, se coiisse, vt pacem inter Castellæ Principem Carolum Austriacum ac Carolum Geldrum facerent, factis inter eos hac de causa quadraginta dierum induciis; tractántque multa variáque de rebus Geldricis ac Nauarræis, sed adeò frigidè multis verbis chartas implentes, vt facilè appareret, non hisce de rebus eos conuenisse. Denique decimo Decembris die fœdus Cameraci concluditur, ac in summo templo publicatur; non tamen ea parte quòd bellum communibus viribus in Venetos esset decretum. Repetebat ab ijs Pontifex Iulius vt ab iniustis possessoribus, Fauentiam, Ariminum, Rauennam, Ceruiam; Cæsar Imperij nomine Patauium, Vicentiam, Veronam, suo nomine Forum-Iulij & Taurisium; Francorum Rex vt Insubrum Dux, Cremonam, Giarodadam, Brixiam, Bergomum, & Cremam; Hispaniæ Rex portus & oppida Venetis oppignorata, Sipontum, Tranium, Monopolim, Brundusium, ac Hidrun-

Cæsare Coloniæ rebus Belgicis ac Imperij distento, sancit inter eum & Venetos Episcopus Tridentinus inducias in triennium

Excogitat Cæsar rationem de Venetis se vlciscendi.

Conueniũt Cameracum Legati Cæsaris, & Regũ Franciæ & Aragoniæ.

Hidruntum. Vt autem Cæsar legitimo titulo inducias cum Venetis fa- 1508
» ctas rumpere posset, cautum fuit, Pontifex ab eo vt Cæsare & Ponti-
» ficatus patrono auxilium contra Venetorum iniurias imploraret; Fran-
» corum Rex ipsemet ad bellum primus omnium sociorum profici-
» sceretur, tum Cæsar sequeretur. Alter alteri ad sua recuperanda auxi-
» lio esset. Pax cum Venetis nisi communi consensu non fieret. Tres men-
» ses concessi, qui rebus suis recuperandis fœderi vellent adscribi. Ad-
» dita est & fœderi pax inter Principem Hispaniæ Carolum Austriacum
» & Carolum Geldrum; sed, sicut plures præcedentes, non fuit diuturna.

Fit fœdus in Venetos; Cæsar tamen non suo nomine, sed vt Pontificis patronus bellū gereret.

Pontifex Iulius ingentem imminere Italiæ tempestatem hoc fœdere videns, Venetis obtulit, se fœderi non subscripturum, si Ariminum ac Fauentiam sibi reddidissent. Qua de rediu deliberantes, tandem magno suo malo seraque cum pœnitentia negauere. Tum Iulius fœderi Cameracensi subscribit. Exinde Veneti, maximis collectis copiis, Regem Francorum Ludouicum, qui eis per Legatum castrensem bellum indixerat, cum non minoribus copiis in Italiam properantem ad Abduam expectant. Anno 1509. decimo quarto Maij ad Geradadam inter Francos 1509
& Venetos collatis signis concurritur. Superantur ingenti peditum cum iactura Veneti, egregiè aperto in campo vincentibus Francis. Capitur Liuianus, amisso altero oculo, ac cum eo non pauci primæ Nobilitatis Ordinum ductores, ductique in Franciam, demum liberati sunt, cùm
» rupto Cameracensi fœdere, nouum Franci cum Venetis iniissent. Post hanc victoriam Rex Ludouicus spatio quindecim dierum oppida quæ repetebat omnia in fidem accepit; insupérque Pontifici ac Cæsari occa-
» sionem dedit, nullo negotio sua recipiendi, fugiente Comite Nicolao Pe-
» tiliano Venetorum Imperatore cum maxima exercitus parte Mestrium, quod est extremum Venetæ ditionis in continente oppidum. Tantus enim Venetos terror ex aduerso prælio incesserat, vt vrbem munirent, subditos nomina dare cogerent, ac ad conciliandam beneuolentiā portoria remitterent, ad Germaniæ Septem-viros liberásque ciuitates Legatos mitterent, vt apud Cæsarem pro pace interpellarent; misso eadem de causa ad ipsum Cæsarem Antonio Iustiniano, qui oratione ad prouocandam commiserationem eximiè composita, promissísque Cæsari singulis annis aureorum nummûm quinquaginta millibus (auctore Francisco Guicciardino Hist. lib. 8.) frustrà, vt infrà narrabimus, laborauit. Cęsar enim supra modum Venetis iratus, cum Ludouico Francorum Rege in exitium Reipublicę coniurarat. Vna in re laudata semper existet Venetorum eo tempore prudentia, pietas, ac animi magnitudo, quòd oblata à Turcarum Rege in tanta rerum acerbitate parata auxilia repudiarint. Exinde Veneti Legatum in Apuliam misere, Regi Ferdinando

Non subscripturus erat Pontifex fœderi, si Veneti Ariminum ac Fauentiā restituere voluissent.

Vincuntur Veneti à Francis.

Mittunt Veneti Legatos ad Septemviros, vt pacē apud Cæsarem concilient, sed frustrà.

Eximia tunc pietas Venetorū, quòd ultrò oblata Turcarum auxilia repudiauerint.

1509 eius ditionis oppida suprà commemorata liberaliter restituentes; pauloque pòst, aliquot ciuium opera, ductu verò Andreæ Gritti, Patauium recuperant. Aperta enim porta, vt plaustra aliquot frumento fœnoque onusta intromitterentur, Grittus cum pedite equiteque succedens, eam occupat, paulóque pòst arcem expugnat, Leonardo Trissino cum quatuor aliis, qui vrbem Cæsari tradiderant, Veneto in foro strangulato.

Recuperãt Veneti Patauium.

Hinc oppugnant Ligniacum, Patauio propinquum. Cæsar suorum negligentia amissum recuperaturus Patauium, iusto cum exercitu, sociorum auxiliis, magnóque tormentorum apparatu obsidet, frustráque oppugnat. Erat enim in vrbe Comes Petilianus cum firma electáque peditum equitúmque manu. Quare de expugnatione diffidens, pecuniæque inopia pressus, dimisso exercitu, in Germaniam regreditur, Marchione Brandeburgio cum præsidio Veronæ relicto. Moritur hoc anno Anglorum Rex Henricus Septimus, successitque ei filius Henricus Octauus, cùm Arthus natu maior aliquot annos ante patrem sine liberis obiisset. Regnauit Henricus Octauus aliquot annis vt moderatum decet Principem, sed posteà animo ad intemperantiam, libidinem & sæuitiam conuerso, crudelis, vt suis locis patebit, factus est tyrannus.

Moritur Henricus VII. Angliæ Rex, succedente filio Henrico VIII.

Sub huius anni finem Cęsar ac Rex Ferdinandus, inter se ob Castellæ gubernationem diffidentes, conciliantur ea lege: Rex Ferdinandus Castellam regeret, donec communis nepos Princeps Carolus annum ætatis vigesimum quintum attigisset; abstineretque Carolus Regio in Hispania titulo, quamdiu mater eius Ioanna viueret. Rex Ferdinandus Cæsari quinquaginta millia Ducatorum numeraret, eumque donec sua à Venetis recuperasset, Hispanicis copiis iuuaret. Principi Carolo singulis annis ducenta millia Ducatorum penderet. Facileque vterque Princeps in hoc fœdus consentiebat, quòd communis nepotis Caroli amor in vtriusque animo vigeret, quem potiùs aliquando in Italia, quàm Francos rerum potiri malebant.

Pacta inter Cæsarem & Ferdinandum Hispaniæ Regem.

Has res subsecuta est mors Nicolai Comitis Petiliani Venetorum Imperatoris, cui paulò pòst Bartholomæus Liuianus aut Aluianus, qui hactenus Magister equitum fuerat, in imperio à Venetis est substitutus.

1510 Anno 1510. Cæsar Augustæ Windelicorum Imperij Comitia celebrat, Pontificísque Iulij Legatum Pisaurensem Præsulem discedere iusserat, quòd eius opera Septem-viri priùs de pace cum Venetis ineunda, quàm de ferendo auxilio agendum censuissent. Mense Februario Pontifex Iulius, rupto Cameracensi fœdere, nouum cum Venetis pangit, eósque iam anteà diris deuotos, sacris restitutis, quibus voluit conditionibus in gratiam recepit. Ne verò Cæsarem hac re offenderet, stipulatur, certo Veneti tempore Cæsari Teruisium, Tergestum, ac omnia quæ in Foro-Iulij, Carnis ac Histris occuparant, redderent. Tabulas, quibus se in posterum

Pontifex Iulius, scisso Cameracensi fœdere, cum Venetis transfigit.

„ſterum ab alienis temperaturos promittebant, darent. Extorſere hanc Iulio Veneti pacem magna cum difficultate. Omnibus enim artibus, ne concederetur, Cæſaris ac Regis Ludouici Oratores erant conati. Impetrauere eam Dominicus Triuiſanus, Leonardus Mœcœnicus, Paulus Piſanus, Hieronymus Donatus, Paulus Capella, ac Ludouicus Mariprętus, prouectæ ætatis Venetorum Patricij. Exinde Cæſaris Legati Vicentiam armis captam militi concedunt diripiendam; ægrè vita ciuibus conceſſa; inſignia enim ſæpiùs odij teſtimonia in Cæſarianos demonſtrarant. Intereà in Foro-Iulij maximè calamitoſum gerebatur bellum: nunc Germani, nunc Veneti erant ſuperiores: aliquando à propria nobilitate indignis tractabantur modis: vbique clades, mœror, luctus, cædes, direptiones, incendia, vis ac iniuria conſpiciebantur. Pontifex occaſionem ſeceſſionis à Franco quærens, clàm palámque bellum Ferrarienſibus ac Genuenſibus Francorum clientibus inferri curat, ſperans ea ratione facilè Cæſarem à Francica amicitia diuelli, ac ſibi Venetíſque coniungi poſſe. Sed ij, nouo inter ſe fœdere ſancito, ſeparari nondum poterant. Intereà Francorum Rex Pontifici in ſequentem annum clàm bellum parat, vniuerſámque Italiam Cæſari, vt ſimulabat (excepta Mediolanenſi, Genuenſi, Florentina ac Ferrarienſi ditione) occupandam præbere, cogeréque Aureliis contra Pontificem omnium ſacrorum ſui Regni Procerum Concilium ſtatuit. Ardebat contra Ferrariæ Ducem bellum; quem vnà cum Francorum Rege, omnibúſque qui iis adhærebant, Pontifex Iulius aqua igniq́ue interdixerat. Anno 1511. Cæſar perſuaſus à Rege Ferdinando fermè cum Venetis fecerat pactum, mittens ad Pontificem ac Francorum Regem Legatos, qui teſtarentur ſe nil, quàm vt pax & quies Chriſtiano orbi daretur, dudum cupiiſſe, adnixurumq́ue libenter eò aliquando vt perueniatur. Nullus non, præter Francum, hæc læto audiebat animo. Is enim malebat Cæſarem ſecum in fœdere contra Venetos icto permanere, non dubiam ex pace contra ſe tempeſtatem Pontificis opera emerſuram conſpiciens. Variis igitur artibus pacis mentione paulatim ſublata, Cæſareq́ue in fœdere confirmato, per Triuultium Pontifici bellum infert, ac menſe Maio illi Bononiam multaq́ue alia loca eripit. Eodem ferè tempore Cæſar ac Franciæ Rex, miſſis per vniuerſam Germaniam, Italiam ac Franciam Oratoribus, in proximum Septembris menſem Piſis Concilium auctoritate ſacrorum hominum ac Cardinalium ſecum facientium indicunt, Pontificem Iulium vt fœdifragum auctoritate ac poteſtate exuturi; quem, vt Piſis ſe præſentem ſiſtat, citauere. Sed Pontifex contrarium Concilium in Laterano conuocat, eoſq́; ad id citat; confirmatuſq́ue tribus Hiſpanorum peditum millibus, quos Rex Ferdinandus ex Hiſpania Neapolim miſerat, veteres reſumit

Margin notes: 1510 — *Cæſariani Vicentiam capiunt ac diripiunt.* — *Initia & cauſa belli mox ſecuti inter Pontificem & Francum.* — 1511 — *Pacis cum Venetis mentionem fruſtrà proponit Cæſar Franco.* — *En quid faciant filij Adæ.*

1511 mit spiritus. Intereà Carolus Geldrus, tanta belli mole pressum in Italia
ac Foro-Iulij Cęsarem videns, rupta iterùm pace, Brabantorum fines de-
populabatur. Hi iussu Margaritæ Austriacę econtrà se armant; acceptisq́;
ab Angliæ Rege mille quingentis peditibus Venlonium obsident; pro-
motisq́; tormentis, muri aggerisq́; partem in fossam deiiciunt; acceptoq́;
Resumpto bello Geldrico frustrà Venlonia oppugnatur. signo Angli Brabantis mixti alacriter ad ruinas peruolant. Defendunt se
præsidiarij strenuè, ac pòst aliquot horarum pugnam Anglos Braban-
tosque in fossam detrudunt, multis ab vtraque parte desideratis ac sau-
ciatis. Eadem fuit alterius oppugnationis fortuna. Sed tertiò sine du-
bio oppidum expugnassent, nisi obscura nocte Gelri recentem militem
ac puluerem introduxissent. Quam ob causam Brabanti soluta obsidio-
ne, dimissoque exercitu, domum reuertuntur. Idem Angli instantibus
Gelder recuperat Hattemiū, Hardervvicum, Bommeliū, Tiletum, alia. Kalend. Decembris faciunt. Tum Gelder, in vnum coactis suis copiis,
recuperat Hattemium, Harderwicum, Bommelium, Tiletum, aliáque
superiori tempore erepta. Hoc eodem anno, vt dicere cœpimus, Foro-Iu-
lienses, Histri, Tergestini ac Flumienses, omni bellica calamitate perua-
stabantur, diripientibus tandem etiam Cæsarianis Vtinam Foro-Iulij
caput, Venetis timore fugientibus, ac paulò pòst vniuersum Foro-Iulium
Cæsari relinquentibus; excepta Gradisca, cui Ludouicus Mœcœnicus
Veneti nūc vincuntur à Cæsarianis, nunc iterùm vincunt. cum iusto præsidio ac tormentorum apparatu præerat. Sed cùm muri
insigniter verberati ingentem fecissent ruinam, præsidiarij timore corre-
pti, tradito Cæsarianis Mœcœnico, deditionem fecere. Sed hæc omnia
paulò pòst, excepta Gradisca, Veneti recuperarunt. Secundo Nonas
Octobres nouum fœdus inter Pontificem, Venetos, ac Regem Ferdinan-
dum contra Francum sancitur, in quo Cæsari ac Henrico VIII. Angliæ
Regi locus, si asscribi vellent, sicut paulò pòst euenit, ad certum tempus
relinquebatur, vtroque apud Belgas Franco bellum inferente, dum cete-
ri confœderati Gastoni Foxço Francorum in Italia Imperatori resistunt.
Induciæ inter Cæsarem & Venetos ad octo menses. Post hæc Cæsar ac Veneti, interpellante Pontifice ac Rege Ferdinando,
octo mensium inducias hac lege faciunt: Veneti Cæsari numerarent «
quinquaginta millia aureorum Rhenensium; vterque quæ tenebat pos- «
sideret. Pontifex Iulius Venetis iunctus acriter Ferrariæ Ducem oppu-
1512 gnabat. Hunc Francus defendendum suscipit. Anno 1512. Pontifex se
Regi Francorum copiis imparem sentiens, omnes Europæ Christianos
Principes ad opem contra Francum ferendam implorat, Regémque Lu-
Ad Rauennam ipso Pascha (scelus!) pugnatum, victiq́; Pontificij à Francis. douicum ac omnes qui cum eo faciebant, publicè magna cum solemni-
tate grauissimis Christianæ disciplinæ censuris oneratos proscribit, ac
post varios duorum mensium spatio belli motus ad Rauennam vndeci-
mo Aprilis, heu! ipso sacratissimæ Resurrectionis Christi die, cruentum
illud prælium committitur, vincentibus, cum interitu tamen Impera-
toris

toris sui Gastonis Foxæi Francis. Nono post pugnam Rauennatem die Pontifex Iulius eum Rege Ludouico certis conditionibus pacem facit, eumque sacra profanáque proscriptione liberat. Exinde confœderarorum in Italia copiæ, Ludouici Sfortiæ filios in Ducatum Mediolanensem restituturæ (Francorum exercitu Gastonis Foxæi morte dissipato) aliquot eius Ducatus oppida occupauere. Cúmque quatuor millia peditum Tirolensium apud Francos mercede militarent, Cæsaris mandato domum rediere. Atqui hac ratione diu dissimulata inter Cæsarem ac Francum animi alienatio tandem in lucem erupit, quamquam summis hucusque Rex viribus esset annixus, ne ictum cum Cæsare fœdus rumperetur. Sed is nil minùs quàm Francorum opes ac potentiam in Italia crescere volebat. Vnde nec mirum, si post Rauennensem pugnam vniuersa ferè Italia (paucis ciuitatibus exceptis) Franci à confœderatis sint pulsi. Intereà Cæsar Coloniam Agrippinam erat profectus. Nam apud Belgas Geldri Brabantos ac Hollandos fœdè depopulabantur. Buscoducenses econtrà, eductis ciuibus ac Langstratianis, insulam Bommelanam inuadunt, ingentemque abigunt prędam. Sed Serberæ Comes Geldro militans, in palantes secureq; agentes subitò inuectus, commisso prælio partem prædæ recuperat. Id vindicaturus Iselsteini Dominus, militem educit, prædas agit, agros vastat, captiuos abducit, arcesque aliquot expugnat, cumque omni præda Iselsteinum reuertit. Gelder duo virorum millia in vnum coacta Amsterodamum mittit, qui suburbiorum partem, ac viginti duas naues in portu repertas exutunt; abactáque diuiti præda, ex itinere Bodegrauiam quoque spoliantes ac exurentes, in Geldriam reditum parant. Id ægerrimè fert Wassenarij Regulus inter Hollandiæ Proceres primarius, vir bellicosus. Certior igitur factus, partem Geldrorum, qui Amsterodami fuerant, apud Carthusianos iuxta Vltraiectum consedisse, cum exiguis eos copiis inuadit, maioremque partem interficit. Sed Geldri, qui è clade illa euaserant, suis paucitatem Wassenariorum exponentes, Carthusiam simul reuertuntur; indeque ad nobilium Virginum Abbatiam, Dalam dictam, quò Wassenarius concesserat, peruolant, eumque sine custodiis agentem, ac nil minùs quàm Geldros exspectantem, opprimunt, cúmque multis aliis, omnique præda, Amhemum captiuum abducunt. Sed mox factis in * quinquennium induciis, quæ decimo Augusti die anno 1517. finirentur, Wassenarius, ac hinc inde omnes captiui gratis liberantur. Hac æstate Cæsar Coloniæ Agrippinæ existens coram se sisti iubet Georgium Saxonem ac Comitem Etzardum de Imperio Groninganorum inter se contendentes. Cùm vterque Legatos misisset, nil vel præsente Cæsare effici potuit, tanta erat ab vtraque parte ambitiosis animis

1512

Discedit Cæsar ab amicitia Franci, & quare.

Mutuò prædantur Geldri & Brabanti.

Wassenarius iuxta Vltraiectū Geldros prædam excutit, sed mox ipse ab iisdem capitur.

Induciæ cum Geldro in quinquennium.

* sexennium Heutero

1512 mis peruicacia. Tandem controuersiam definiendam permittunt Iudicibus neutri parti addictis, quos Cæsar esset daturus. Quòd si nec hi causam finire possent, volebat Cæsar, renuntiantes vlteriori prouocationi, Senatus Imperialis iudicio, quod tum Wormatiæ erat indicturus, omnino starent. Circa huius anni finem Leuwardæ in Frisia capite plectuntur viri Nobiles duo ac mercator vnus, quòd cum Comite Etzardo, Groninganis, multisque aliis de pellendis vniuersa Frisia Saxonibus coniurassent. In

Restituuntur à confœderatis Florentia Medicæi.

Italia restituti à confœderatis Florentiæ Medicæi numerant Cæsari centum quinquaginta millia ducatorum; coactique ad deditionem Brixiani ac Lineaci, Germanos ac Hispanos milites admisere. Exinde Gurcensis Cardinalis Cæsaris Legatus Romam ad Pontificem profectus, summo cum honore est receptus, actúmque magna animorum contentione de pace inter Cæsarem ac Venetos ineunda, sed frustrà. Quare nouum Pontifex cum Cæsare facit fœdus, quo vtriusque consensu Maxæmilianus Sfortia in Ducatum Mediolanensem restituitur, Cæsare tamen neq; Diploma neque titulum ei concedente. Sub idem ferè tempus Rex Hispa-

Ferdinandus Hispanus Regnum Nauarræ occupat, & quo titulo.

niæ Ferdinandus ac Angliæ Henricus, consociatis mari viribus, Guiennam veteris Aquitaniæ partem inuadunt, fugienteque ad Bearnios Ioanne Albretho Rege Nauarræ, vniuersum id Regnum Ferdinandus occupat. Proscriptus scilicet Nauarræus fuerat à Pontifice Iulio cum Francorum Rege Ludouico, quòd ei contra Pontificem in auxilium esset profectus. Mittit statim Rex Ludouicus Duce Palicia circa huius anni finem, iustum Ioanni Albretho peditum equitumque auxilium, quò Regnum suum recuperet; sed quod virtute Frederici Toletani Albæ Ducis repulsum, re infecta in Franciam rediit, relicta Regi Fer-

Bellū Geldro cum Vltraiectinis.

dinando quieta Regni Nauarræ possessione. Geldri hoc anno cum Antistite Vltraiectino bellum gerebant, multasque inuicem inferebant calamitates, quarum non exiguam partem Brabanti ac Hollandi propter vicinitatem quoque sentiebant; eò magis, quòd Iselsteini Dominus, Belgarum Principis cliens, per se etiam bellum Geldris certis de caussis intulisset. Sed instante bruma, cum vtroque Gelder transigit, sub-

1513 ditísque suis nonnihil quietis tribuit. Vere anni 1513. Cæsar acceptis ab

Magnis copiis inuadit Cæsar pro nepote Carolo Ducatū Burgundiæ.

Angliæ Rege centum quinquaginta aureorum liliorum millibus, ac pro reliqua solutione eodem Rege fideiubente, conducit viginti quinq; millia peditum Heluetiorum, addit bis mille equites, ducéque Vlrico Principe Wirtembergico in Ducatum mittit Burgundiæ, eum nepoti Carolo Hispaniæ Principi vendicaturus. Præerat eo tempore Burgundiæ Regis Franciæ nomine Tramulius, qui tantæ multitudini se imparem videns, cedendo, instando, iter carpendo, leuibus præliis lacessendo pugnæ spem non facultatem faciebat. Sed tandem vrgentibus Heluetiis Digeoni vrbi

1513

bi primariæ cum copiis se includit, vbi cùm perfractis muris, ac repleta fossa irruptionis signum Wirtembergius esset daturus, Heluetij auro Francico corrupti, inuito Wirtembergio, hisce legibus Franco impositis, » pacem sanciêre: Rex Francorum cum Romano Pontifice in gratiam re- » dito, nec posteà ab eius auctoritate discedito, ei omnia sua restituito. » Eam Burgundiæ partem, quam Iureconsulti æquam iustámque iudica- » bunt, Carolus Austriacus habeto. Ex arce Mediolanensi ac Cremo- » nensi, ceterísque Insubriæ locis Francus præsidia deducito, omniq; Insu- » bria in posterum abstineto: Heluetiis pro huius belli stipendiis ac mo- » lestiis quadringenta aureorum liliorum millia persoluito; Wirtembergio » eiúsque equitatui octo millia. Obsides quatuor Nobiles, qui capite » luant, si Rex conditiones reiecerit, dato.

Heluetij, inuito Cæsaris Legato, penè victores pacem friuolã Franco concedunt.

Hi paulò pòst ex Heluetia in Germaniam fugere. Timebant enim capitis pœnam, Rege stultas leges irridente. Sic Heluetij domum rediere, Cæsarem eadem animi leuitate ac perfidia deserentes, qua anno 1498. Obierat paulò antè 9. Kal. Martij Pontifex Iulius, vir immensi vastíque animi, successerátque illi Ioannes Medices, assumpto Leonis Decimi nomine; à quo Cæsar grauis armaturæ equites in auxilium contra Venetos petit, hac ratione experturus, an initum cum Iulio fœdus seruare constituisset. Mittit Leo equitum auxilia, quæ res non parum Venetos ac Francos mouit. Paulò pòst Raimondus Cardonius Pro-Rex Neapolitanus cum Hispanorum ac Germanorum copiis Patauium obsidet. Aderat Cardinalis Gurcensis Cæsaris Legatus. Sed post decimum octauum diem, ob varias oppugnationis difficultates, obsidionem soluit, ducens exercitum Vicentiam, inde Veronam, tum in alias partes, quòd nec Cæsar nec Rex Ferdinandus pecuniam expediret.

Ridente Rege Francia conditiones, obsides clàm effugiunt.

Leonem Pontificem Iulij successorem tentat Cæsar num sibi faueat.

Dum Heluetij in Burgundia pro Cæsare malis artibus bellum gerunt, Henricus Octauus Angliæ Rex pro Pontifice contra Francum arma capit; ingentíque coacto exercitu, cui Germanorum auxilia Cæsar, ac Belgarum eius filia Margarita iuncturus erat, Talbottum impigrum ac belli gnarum Ducem, cum parte copiarum Caletum trãsmittit, Terouanámque obsidere iubet. Dum is in hoc totus est, Rex ipse viginti quatuor annos natus, cum reliqua exercitus parte in continentem traiicit, paulóque pòst Terouanam ad castra peruenit, serióque tandem oppidum oppugnari est cœptum. Cæsar, re intellecta, collectis subitò aliquot peditum equitúmque turmis, è Germania magnis itineribus ad castra primùm ignotus aduolat; deinde ab Henrico Rege pariter salutatus, memor quòd iisdem in locis ætatis anno decimo nono iuuenis feliciter pugnasset, ibidem vt senex aleam experiretur gestiebat. Nec mora: persuaso Rege, quatuorque pontibus horæ vnius spatio Lysæ flumini impositis, vnà cum Rege & copiarum parte, eos qui succurre-

Henricus Anglus copias Terouuana obsidenda adducit.

Aduolat simul Cæsar, & ipse suas ducit.

1513 re obsessis parabant, dato signo strenuè inuadit, sua manu Nobilem Francum equo deiicit, hostesque fugam capessere cogit, Ducibus tantùm dedecoris metu resistentibus, ac pro maiori parte captis, inter quos fuere Marchio Rottelinus, Dux Longeuillæ paulò antè mortuo fratre renuntiatus, Palicia, Imbercurtius, Baiardus ac Busiuus. Commeatum omnem, tormenta, ac impedimenta Franci perdidere. Tertio à pugna die Terouana deditionem facit, præsidiariis cum armis ac impedimentis liberè abeuntibus. Rex Henricus à Flandris exoratus, Terouanam, disiectis mœnibus, repletis fossis, dirutísque ædificiis (summo excepto templo ac Canonicorum domibus) solo æquari permisit. Sed anno 1517. Francorum Rex Franciscus Primus oppidum etiam munitius restituit. Cæsar ac Henricus Rex Insulas nobilem Flandriæ ciuitatem contendunt, reperiúntque hîc cum præcipuis Belgarum matronis Margaritam Cæsaris filiam, quæ Gandauo Reges salutatura aduenerat. Multi hîc dies cum summa lætitia peracti, data epula, certatum personatorum ambulationibus, ac ducendis choreis. Tum ludicra belli certamina, concurrentibus inter se Germanis, Belgis ac Anglis, vario armorum genere eduntur. Rex Henricus cum exercitu Tornacum profectus, breuî vrbem deditione in potestatem redigit, Francico præsidio liberè quò vellet cum armis impedimentísque abire permisso. Tum ibidem ad flumen Scaldim arcem ædificari iussit, cuius pars extra, pars intra vrbem sita est. Hîc primùm Cæsar ac Rex per litteras certiores fiunt, Heluetios pecunia corruptos tam fœdè Burgundiam deseruisse. Quare inuicem complexi, Cæsar in Germaniam, Rex Henricus in Angliam reuertitur. Intereà Raimondus Cardonius confœderatorum in Italia Dux, frustrà, vt diximus, tentato Patauio, Medoacum amnem transmittere, ac cum exercitu in agrum Venetum proficisci, impedimentis omnibus Veronæ relictis, constituit. Habebat in exercitu duodecim peditum millia, ac bis mille ducentos equites, partim Germanos, partim Hispanos, veteranos omnes. Transmisso amne, primo aggressu oppidum Beuolentum opulens diripit, ac longè latéque bellum in agrum Venetum circumfert, ferro flammáque in obuia quæque sæuit. Euertit oppidum Plebisaci, tandémque in suburbano Venetæ vrbis littore peruagatus exercitus, tormenta maiora ad ipsam Venetorum vrbem ignominiæ causa explodunt, globos per diui Secundi templum adigentes. Quare tandem Senatus excitatus Liuiano Imperatori suo rescribit, iunctis cum Balenio viribus, pro loci temporísque opportunitate cum hoste confligat. Insistit itaque vestigiis hostis discedentis iam præda onusti, tandémque aciem instruit, ac haud procul Vicentia æquo loco, liberóque campo, dubio aliquamdiu Marte cum Germanis ac Hispanis

Terouuana deditionem facit, & orantibus Flandris maxima parte diruitur.

Cedunt urbe Franci Tornacum Anglo, qui ibi mox arcem ædificandam curat.

Cæsar multa clade afficit Venetos.

ſpanis ſigna confert; demum vera virtute ſuperatus, fuga Patauium Liuianus defertur, Lauredanus interficitur, ac cum eo maiores minoreſq; Duces complures. E militum vulgo circiter quinque millia cecidere, cataphracti equites quingenti, quæ maxima Venetorum fuit clades, tormenta vigintiquatuor capta. Andreas Grittus Vicentiam indeque Taruiſium venit, infelicis exercitus reliquias cum Liuiano colligens. Menſe Septembri in Friſia Comes Etzardus litteras manu ac ſigillo Cæſaris munitas accipit, quibus iubebatur, magna, nî paruiſſet, addita pœna, conditionibus cum Ducis Georgij Mareſcalco conceptis per omnia ſatisfaceret, rationémque redderet de acceptis expenſiſque pecuniis, quas Groningani ditionéſque inter Amiſiam ac Lauram ſitæ contuliſſent. Conueniunt hac de re vtriuſque partis Legati Adewarti. Cumque Saxonis Quæſtores æreis orbiculis, papyro, pennis, atramento ac arena inſtructi ad audiendas ac ad vnguem diſcutiendas rationes conſediſſent, Legati Comitis Etzardi cum publico tabellione ac teſtibus aduenientes, de dictis Cæſaris litteris ad Senatus Imperij tribunal & ad pręſentem Cæſarem prouocant. Itaque re infecta, irriſiſq; Saxonis Quęſtoribus, diſceſſum eſt. Initio anni 1514. Georgius Saxo, cõſcriptis quinq; millibus peditum, pauciſque equitibus, in Weſtfriſiam ad veterem exercitum mittit; cuius Duces Adewarti caſtra locantes, omni bellico calamitatis genere Groninganos, & qui cum ijs Comiteque Etzardo faciebant, peruaſtant. Ab Idibus enim Nouembris anni præcedentis vſque in finem Ianuarij ſequentis tam pertinaci gelu hiems ſæuierat, vt flumina paludeſque equitibus peditibuſque mediocribus cum copiis peruia eſſent. Quare Etzardus, Saxonis vim timens, Dammum vltro ordinarium præſidium quingentos mittit viros, Groningam centum. Sed ijs Saxones omiſſis, Selwartum, Witwirum ac in Oltamptium contendunt, qui agrorum depopulationem duobus florenorum millibus redemêre. Exinde Saxones in Ooſtfriſiam, Com. Etzardi ditionem, eam vaſtaturi proficiſcuntur, Hagebundam, Stapelmurum, Reiderlantum deuaſtant, pecuniáque multant; reliquerántque Adewarti mille quingentos Weſtfriſios, ac trecentos milites Germanos, qui eos Ommelandiorum vicos, qui Duci Georgio iurare noluerant, hebdomadatim pecuniam ſoluere coëgere, Ooſtfriſiis, qui Groningæ pro Etzardo erant, tantumdem recipientibus. Intereà Cæſar litteris templorum valuis affixis Comitem Etzardum proſcribit, Ooſtfriſioſque à dicto illi ſacramento liberat. Is verò ad prima Imperij Comitia prouocat, non ceſſantes interim ab vtraque parte idonea munire loca, prædas ſine commiſeratione facere, ac aurum ſeueriſſimè extorquere. Poſteà menſe Aprili inducias trium ſeptimanarum faciunt, conuenientes Selwarti pro pace. Volebat Dux Georgius Etzardum non ſolùm Groninga

1513

Secunda eorũ clades caſis amplius quinque millibus Venetorum.

Irriſus Cæſar ab Etzardo Groninganorũ Profecto.

1514

Iterùm itaque reſumptum bellũ Groninganum.

Variè vaſtat Saxo Etzardi ditiones.

Dantur induciæ, interea de pace actũ, sed frustrà.

1514 omnibusque ditionibus inter Amisiam & Lauram cedere, verumetiam pro Comitatu Oostfrisiæ ei clientale sacramentum dicere, nigroque panno vestitum in genua prouolutum veniam præteritorum petere, multamque viginti sex millium florenorum subire. Etzardus, etsi ad iram commoueri potuisset, offerebat tamen Duci Georgio vt Imperij Legato, non tamquam Saxoniæ Duci, aut hereditario Frisiæ Gubernatori, dictum sacramentum; sed simul cupiebat perpetuus aut saltem in longum tempus Groningæ ac Ommelandiorum Gubernator constitui, singulis annis certam pecuniæ summam Duci hac de causa numeraturus, quam neutri parti addicti arbitri essent præscripturi. Reiectæ sunt conditiones, finitisque induciis Etzardus cum Groninganis frustrà Adewartum tentat.

Iterùm Saxo Oostfrisiã vastat, ducens viginti virorum millia, tormenta bellica quinquaginta.

Saxones Ieueræ ac Witmondæ prædas agentes, aucti nouo è Germania militum supplemento, cum viginti virorum millibus, ac circiter quinquaginta varij generis tormentis, iterùm Oostfrisiam inuadunt, expugnántque Nobilium arces qui cum Etzardo faciebant, Nonsium, Merhusam, Dornum, Knipensam, è qua arce portus in Amisiam excurrit non contemnendus; tum oppidum Auricum, captos his locis Etzardi præsidiarios ad vnum interficientes: qui Etzardus tantæ multitudini impar, cum omnibus reliquis copiis Emdam profugit.

Saxo Delfzilã etiam expugnat.

Saxones qui Adewarti erant, his rebus cognitis, forti manu exeuntes Delfzilam expugnant, exurunt Heueschamn, Wirtwartum, Merhusam, tandemque cum ingenti præda Adewartum reuertuntur, Groninganis contrà exire ob militum paucitatem nullo modo audentibus. Etzardus à Cæsare, Saxone, horumque amicis, solo Groningano resistens auxilio, continuò oppugnatus, cùm se diu resistere posse diffideret, inscia plebe Groningana ad Carolum

Etzardus à Carolo Geldro certis conditionibus auxilia impetrat.

Egmondium Geldrum profectus, certis ab eo conditionibus impetrat ducentos quinquaginta equites, ac sexcentos pedites Francos, statimque in Oostfrisiam mittit. Saxones eius intellecto consilio, firmatis nouo præsidio arcibus, ex Oostfrisia Adewartũ, vexato insigniter Oltamptio, contendunt. Etzardus econtrà cum mille trecentis peditibus Groningam reuertit; ac prope Selwartum cum Saxonibus congressus, pari Marte discedunt.

Obsidet Saxo Dãmum.

Tum Dux Georgius mense Iulio, coacto iusto exercitu, Dammum obsidione cingit. Inerat Etzardi præsidium octingentorum peditum, ciues hunc numerum æquabant. Vallum tribus locis tormentis verberatur, munitiones inutiles redduntur: mox dato inuasionis signo, tribus Saxones vno tempore locis Dammum inuadunt. Defendunt se strenuè mixti militibus ciues, ac ter Saxones, insigni illato detrimento, repellunt.

Dammum quarta cruentá inuasione à Saxone tãdem capitur.

Sed cùm irritatis ad vindictam animis, ac pro obtinenda oppidi præda à Duce Georgio concessa quartò ad expugnationem ruerent, recentesque fessos obruerent, Dammij obteruntur, Saxonesque per corporum

aceruos

aceruos in oppidum peruadentes, sexui, ætati, nec ordini parcunt, obuios 1514 sternunt, ijs exceptis, qui ad sacra confugêre loca. E tanta hominum quæ in oppido erat multitudine, ducenti tantùm viri sunt capti, effugêre circiter centum quinquaginta, ceteri omnes trucidati. Præda adeò ingens fuit, vt militem ditaret. Paulò pòst Legati Antistitis Monasteriensis, Osenbruggensis, Comitis Lippij ac Scouwenbruggij frustrà pro pace laborant. Groningani liberum sibi iter terra Emdam facturi, Middelwoldæ ædes Hartmanni Benekema incendunt, ac pagi templum imposito præsidio muniunt. Sub idem tempus Carolus Geldrus ac Etzardus Germanico renuntiantes Imperio, beneficiarios se clientes Francorum Regis constituunt. Etzardus Geldro triginta millia aureorum florenorum numeraturum se promittit, quo is suo ac Regis sumptu vtraque Frisia Saxones pellat; se cum heredibus Regem patronum vtriusque agniturum. Hæc in tabulas relata, Geldri ac Oostfrisij manu subscribuntur, sigillisque confirmantur, vt opportuno tempore in Franciam missa, à Rege (quod numquam est factum) signarentur. Etenim cùm Gelder Etzardum dictam pecuniam constituto tempore numerare non posse videret, malignè ei sua Francicáque mittens auxilia, causa fuit, tandem Kal. Nouembribus Groninga cum Ommelandiis cedere cogeretur. Soluti tunc ab Etzardo Groningani & Ommelandij sacramento, nouum Carolo Geldro Francorum Regis nomine dicunt, primùm in æde publica vrbis Rectores, deinde vniuersus populus in cœmiterio diuæ Walburgis congregatus. Mittit intereà Gelder nouum in Westfrisiam militem, occupátque Snecam, Bolswartum, ac Slotam. Dux Georgius diuturno cum contumaci gente fatigatus bello, viribusque ferè exhaustus, cùm se rebellibus suis, Geldri auxiliis innixis, ac Francico auro subleuatis imparem sentiret, cum trecentis equitibus in Germaniam ad Cæsarem proficiscitur, eius, amicorumque auxilia imploraturus. Sed cùm frustrà se illi hactenus opem ferre considerarent, Frisicam exosi militiam, petitionibus eius frigidè responderunt. Præsidiarij Saxones, qui Gemerwoldæ ac Selwarti erant, vim Geldrorum verentes, in Westfrisiam, exustis munitionibus, ad ceteros ibi Saxones contendunt. Huius anni vere Liuianus Venetorum Imperator, reparatis è Vicentina clade copiis, ad recuperandum Foro-Iulium à Francopane Cæsaris Legato paulò antè in potestatem redactum, proficiscitur. Francopanes militum numero multò inferior, in Austriam cedere & exercitum supplere cogitat. Sed Liuiani præcursores, extremum eius agmen adepti, angusto loco, vbi aciem instruere non poterat, prælium cõmittere cogunt: quo superatus, relictis impedimentis ac tormentis, saucius Francopanes, cum maiori militum parte, locorum notitia in montes euasit. Hoc prælio tamen ad

Carolus Geldrus, ac Etzardus, renuntiantes Germanico Imperio, Franciæ se clientes constituunt.

Groningani, deserto Etzardo, Geldro nomine Regis Francorum sacramentum dicunt.

Saxo ad Cæsarem proficiscitur, auxilia contra Groninganos petiturus.

Veneti animos resumunt.

1514 *Plurima oppida recuperant.* Venetos defecere iterùm oppida omnia, quæ non ita pridem Francopanes vi aut metu in poteſtatem redegerat, excepta Goritia ac Gradiſca; quæ intentata Liuianus non reliquiſſet, niſi Hiſpani, motis caſtris properantes, eum Patauinis mœnibus excludere eſſent conati. Quare relicto *Iterùm nõnulla amittunt.* Foro-Iulio, Patauium, vt Hiſpanis reſiſteret, rediit. Tum reuerſi Germani recuperant Cromonum, ac Monfalconium, Venetóſque à Moraui obſidione diſcedere cogunt. Intereà Francopanes numquam quieſcens, montanos agreſtes armarat, ac in Carniola nouum militem conſcribens, Venetorum præſidia pellere ſtatuerat; ſed in eorum præcipitatus *Vtriuſque partis duces primarij capti: hinc aliquanta quies.* inſidias à Vetturio ac Epirotis, iis in locis vagantibus, fortè fortuna capitur, cùm fruſtrà ſummo ſtudio, ne viuus in hoſtium poteſtatem veniret, fortiter aliquamdiu repugnaſſet, Venetiáſque perductus in carcerem concluditur; ſed Vetturius paulò pòſt quoque à Cæſarianis capitur: qui caſus Foro-Iulio aliquantum quietis attulere, & ſperabant Veneti ex captiuitate ſummi Ducis aliquando pacem. Menſe Auguſto huius anni pax inter Franciæ ac Angliæ Reges ſancitur, ducitque Rex Ludouicus *Francus ducta ſorore Angli, recepit ab eo Teruuanã & Tornacum.* viduus in vxorem Mariam Henrici Angliæ Regis ſororem. Terowana & Tornacum Regi Ludouico ea conditione reddita, vt Francus Anglo tam pro arcis ædificatione, bellico apparatu ac commeatu, quàm pro militum ſtipendiis numeraret quadringenta millia aureorum liliorum, traderétque Anglo octo Nobiles obſides, Francico ſumptu vades permanſuros, donec aurum eſſet numeratum. Exinde Rex Ludouicus Tornaco præficit Iaſparem Colligniacum Franciæ Mariſcalcum. Sunt qui ſcribant, Tornacum dictis conditionibus redditum Franco anno 1518. ſub Rege Franciſco Primo, ſed falluntur. Hac pace Cæſar ac Rex Ferdinandus ſoli excluduntur: Rex enim Ludouicus, nullam reconcilia- *Francus cum Venetis, Cæſar cum Pontifice fœdus ſuſcipiunt.* tionis rationem videns cum Cæſare, magna multorum cum admiratione fœdus cum Venetis Cæſaris hoſtibus init. Ex aduerſo Cæſar, vt Pontificem Leonem deuinciret, acceptis quadraginta millibus ducatorum Mutinam ei reddit: qui eam Parmæ, Placentiæ ac Rhegio iungens, fratri Iuliano Medicæo tradere, eúmque Ducem nominare ſtatuit. Hoc anno Maria Auſtriaca Ludouico Hungariæ, & Iſabella Mariæ ſoror Chriſtierno Daniæ Regibus deſponſantur. Anno finiente, Cæſar Oenipontem venit, vbi ſecretorum conſiliorum cauſa eum inuiſunt Raimondus Cardonius Pro-Rex Neapolitanus, ac Pro-

1515 ſper Columna, peditum in Italia Hiſpanorum Regis Ferdinandi Legatus, multa de inſtantis belli ac pacis rationibus inter ſe agitantes. *Mortuo Ludouico Francorum Rege, ſuccedit Franciſcus Valeſius.* Kalendis Ianuarij anno 1515. obiit Ludouicus Duodecimus Francorum Rex, magni animi Princeps, in cuius mox locum ſucceſſit eius gener Franciſcus Valeſius Engulemæ Comes, annos viginti & vnum natus, ſangui-

1515

Carolus Princeps apud Belgas inauguratur.

ſanguinis iure inter Regiæ ſtirpis Proceres Ludouico proximus. Ad hunc è Belgio à Principe Carolo Auſtriaco (qui paulò antè ab auo Cæſare erat emancipatus,& à Belgis in Principem, dicto acceptoque ſacramento, inauguratus) gratulatum miſſi veniunt Henricus Naſſauius ac Michaël Crouiacus, cum aliis Conſiliariis, qui vigeſimo tertio Maij cum Rege Franciſco fœdus ineuntes, in ſummo Pariſienſium templo Kal. Aprilis publicè iurauêre, Belgæque Franco de Flandria, Arteſia, aliiſque huic ſeruituti ſubiectis, clientale nomine Principis Caroli ſacramentum dixêre, deſponſaturque eodem tempore certis legibus Principi Carolo Reinera ſeu Renata Regis defuncti filia natu minor, nondum ſeptennis, poſteà Herculi Eſtenſi Ferrariæ Duci nupta. Vere huius anni Saxones, facta deditione, Groninganis reddunt Adewartum, ac Adewartzilam, qui munitiones ſtatim diruunt. Nigra legio, in Germaniam profecto Duce Georgio, res Saxonum in peius ire conſiderans, Weſtfriſios depopulata, in Drentam, Twentam, ac Zallandiam profecta, fortunis ruſticos exuit, iuxtáq; Dauentriam inter ſe prædam partiti, ruptis ſignis militaribus, in diuerſas abiere partes. Hac legione, quæ quatuor milliũ erat, Geldri, Groningani ac Etzardus liberati, collatis in vnum viribus Delfzilam ad deditionem compellunt. Inde caſtra Dammum, vbi Marſcalcus Ducis Georgij cum ſexcentis veteranis agebat, transferunt: qui paulò pòſt commeatus inopia oppidum, rebus omnibus ſaluis, dedidit. Nobiles Dammij commorantes ad arces ſuas bonáque reuertuntur, polliciti ſe nil contra auctoritatem Geldri tentaturos. Groningani ac Geldri promiſſa Saxonibus ſeruauere, Etzardus verò tam Groninganis quàm Saxonibus tormenta, quæ Dammij habebant, eripit, inſuper militem Saxonem à ſuis ſpoliari permittit, Dammoque præſidium imponit; quamquam communi ſociorum decreto ſtatutum fuiſſet, oppidi vallum munitioneſque omnes complanarentur. Intereà Dux Georgius, expedita re pecuniaria, milites Nigræ legionis, Duce Tengenagelo, denuò in vnum cogit, cumq; ſex millibus peditum ac ſexcentis equitibus circa finem menſis Aprilis in Weſtfriſiam venit, recepereque eius præſidia Leuwardij, Franikeri, Harlingij, & aliquot alij. Sed hæc in ſpeciem tantùm faciebat, vt occupata Principi Carolo redderet, cum quo clàm de cedenda illi Friſia, ac omni in eam actione ſua, non ita pridem conuenerat; acceptáque pecunia, veteres in ciuitatibus amicos excitarat, qui Geldrorum arrogantiam ac rapacitatem experti, imperium eorum oderant. Tenebant Geldri Bolſwartum, Staueram, Snecam, Slotam, ac Worcomium. Etzardus munierat Doccomium. Itaque Saxones in Batauico Meridionali ſinu (*de Zuiderzee*) quadraginta naues armant. Geldri cum ſociis ſe contrà inſtruunt. Concurritur ab vtraque parte acriter, victoria tandem ad Geldros inclinante. Capitur

Groningani proſperè res gerunt.

Deduntur eis Delfzila & Dammum.

Redit in Friſiam cum copiis Saxo.

Armat in Batauico ſinu quadraginta naues.

1515

Cladem mari acceptam, terra utcumque sarcit.

pitur dimidia pars nauium Saxonicarum, paucæque depressæ, reliquæ fuga euasere. In continenti Nigra legio damnum mari acceptum, expugnato, direpto, incensóque Worcomio ac Bolswarto (qui Geldrorum naues pro maxima parte instruxerant) vindicauit, idémque ferè omnibus pagis iis in partibus ad Sinum maris sitis euenit. Mense Maio his tandem inter ceteras conditionibus Dux Georgius Principi Carolo Austriaco Frisiam omnem cedit: Georgius Dux Saxoniæ, &c. considerans varias ab omni retroacta antiquitate Frisonum contra Principes suos defectiones, & intestina bella, & præcipuè quæ aduersus patrem nostrum Albertum ac nos concitarunt, ob memoratas causas, ac singularem quo Principem Carolum prosequitur amorem, ei donat ceditque vniuersam Frisiam, purè liberéque omne ius quod in hanc habet Prouinciam in eum transferens, tam quod eius pater Philippus Austriacus Alberto Saxoni patri suo donauit, quàm quod habet in Prouinciam, vulgo *Bilt* dictam, quam Duces Albertus ac Georgius è maris tyrannide aggeribus circumsepsere, nil sibi in dicta Frisia partibúsque eius seruans, præter bellica tormenta, quæque ad hæc spectant; quibus cùm anno vno Princeps Carolus fuerit vsus, quò voluerit Dux Georgius abuehere aut vendere poterit; Princeps tamen Carolus stipendia militibus in hunc diem debita persoluet. Ac proinde promittit Princeps Carolus Duci Georgio in militum stipendia, suo damno persoluenda, ducenta aureorum Rhenensium florenorum millia, è quibus statim septuaginta millia præsenrabit, octoginta millia æquis terminis spatio octodecim mensium soluet, restantia quinquaginta millia soluentur traditione lanei panni, qui militi pro parte stipendij distribuetur: nihilq; ex his summis Duci Georgio numerabitur, antequam in Caroli potestatem ciuitates ac munitiones Frisiæ omnes, quæ in sua sunt potestate, cum Bilta oppidóque Medenblikio, constituerit. Hæc acta transactáque Middelburgi Zelandiæ decimonono mensis Maij, subsignatáque ab vtriusque Principis Legatis, & posteà vndecimo mensis Octobris missis tabulis à Duce Georgio approbata, & auctoritate Cæsaris Maximiliani confirmata. Itaque Princeps Carolus in Frisiam Florentium Egmondium Buræ Comitem mittit, cui Saxo statim Leuwardam, Franicam, Harlingam, ac alias aliquot munitiones oppidáque aperit; persolutísque Saxonicis militibus stipendiis, omnes dimittit. Dux verò Georgius, eiúsque frater Henricus in perpetuum Frisiæ valedicentes, in Thuringiam ac Misniam reuertuntur. Mense Iunio Buræ Comes, nomine Principis Caroli dicto acceptoque sacramento, primùm Leuwardæ, deinde Franicæ, Harlingæ, ac aliis locis quæ hostes non habebant, in Frisiæ Dominum inauguratus est. Quibus rebus Comes Etzardus cognitis, relicta Westfrisia, in Oostfrisiam

Diploma quo Georgius Saxo Frisiam Carolo Austriaco reddidit.

Bilta etiã tradenda, pridem aggeribus septa.

Item oppidum Medenblikium.

Florentius Buræ Comes pro Carolo in pluribus Frisiæ vrbibus inauguratur.

frisiam suam contendit, stultum censens cum potentissimo Hispaniarum ac Belgarum Principe dimicare. 1515 Per id tempus Groningani certiores facti exiguum Dammi esse præsidium, iusta manu eò profecti, vallum deiicere ac fossas complanare incipiunt. Sed Etzardus, traiecta cum forti peditum veteranorum legione Amisia, Groninganos Delfzila ac Dammo eiicit; litterasque ad Ommelandios mittens, solui sortem sibi iubet & vsuras octo millium florenorum, quos singulis annis nomine Ducis Georgij gubernationem eorum suscipienti promiserant. Sed Groningani ac Ommelandij ad Geldrum has litteras per Legatum mittentes, effecere, hisce de rebus silens, relicto desertoque Dammo ac Delfzila, in Oostfrisiam suam rediret.

Etzardus eiectis Groninganis Delfzilā ac Dammum sibi vendicat, sed mox iterùm deserit.

Mensis Iulij die vigesimo secundo Maria Austriaca (quæ superiori anno, deducente eam Carolo Crouiaco Chimai Principe 21. Iunij è Belgio Viennam Austriæ venerat) in tēplo D. Stephani, præsente Cæsare ac Vladislao Hungariæ ac Bohemiæ, eiusque fratre Sigismondo Poloniæ Rege, desponsatur Ludouico eiusdem Vladislai filio vnico; ac Anna, dicti Vladislai filia vnica Cæsari: qui se eam in vxorem ducturum promisit, nisi ante exacti anni spatium alter illi è nepotibus desponderetur. Sed paulò pòst missi à Principe Carolo è Belgio Oratores effecēre, vt Anna eius fratri Ferdinando Austriaco fidem daret; qui eam sexennio pòst, anno 1521. Lintzij in vxorem duxit, ac lætam numerosamque ex ea sobolem progenuit.

Maria soror Caroli desponsatur Ludouico filio Regis Hūgariæ, annum vndecimum ingressa.

Eodem mense Iulio Christiernus Secundus Daniæ Rex in vxorem duxit Elisabetham Austriacam, Principis Caroli alteram sororem, nuptiæque Coppenhauij magnificè celebrantur. Sed paulò pòst ob tyrannidem Regno pellitur.

Christiernus Daniæ Rex ducit alteram Caroli sororem Isabellā agentem annū decimum quintum.

Quod ad res exteras huius anni spectat, sic habet Continuator Palmerij: Maximilianus Sfortia, procurante Cardinale Sedunensi, Heluetios cum ingenti Insubrium ac Hispanorum manu, Brianssonem Alpinorum oppidum inuadere iubet. Qua re Galliarum Rex excitatus, innumeris copiis Alpes superat, inque hostium agrum descendit, vbi paulò pòst in Vigilia Exaltationis S. Crucis cum Heluetiis prælium anceps commisit: nam multos generosos Rex è suis eo vespere desiderauit: die verò sequenti fortuna commutata est. Inde Mediolanum à Gallis iterùm vnà cum Duce capitur. Gallus, salutato Pontifice Bononiæ, & victoria elatus, reditum parat in patriam, relicto Mediolanensibus Insubribusque Duce Borbonio: quem Cæsar conflato nouo exercitu per Veronensem agrum adoritur. Borbonius ad obsidionem vsque Germanos accedere passus est. Verùm intereà Cæsar, de morte Regis Pannonum certior factus, obsidionem soluens, domum cum suis abiit. Hæc Continuator. Tillius eadē paulò gloriosiùs pro Gallis, sed, quod miror, non nisi anno sequenti. Nam & Heuterus Continuatori adstipulatur quoad annum, idemque addit Brixiam pariter & Vero-

Franc. iterùm Mediolanum capit.

Cæsar Mediolanum obsidere parans, morte Regis Hungariæ decretum reuocatur.

nam

nam tunc à Gallis longo obſidionis genere preſſas, quarto vel quinto milliari ab vrbibus poſitis caſtris. Anno 1516. menſis Ianuarij die vigeſimo ſecundo, Madriti apud Hiſpanos obiit Ferdinandus Catholicus, Arragoniæ, Caſtellæ, ac Neapolis Rex, ardenti vehementique febri extinctus, ætatis anno ſexageſimo quinto, condito ante aliquot menſes teſtamento, in quo Principem Carolum è filia Ioanna nepotem natu maximum, heredem in ſolidum inſtituebat. Sepultus eſt Granadæ, mauſoleo pro ſe ſucceſſoribuſque ad hoc dudum anno 1492. ædificato. Sub hoc Rege res quinque memoria inprimis dignæ contigêre. Eius enim ac vxoris Iſabellæ inprimis auſpiciis anno 1492. nouus ad Occidentem orbis reperiri eſt cœptus. Iudæos omnes Hiſpania expulit. Regnum Granadæ, pulſis vniuerſa Hiſpania Saracenis, recepit. Miſſo in Italiam Ferdinando Gonſaluo, ac in Nauarram Frederico Toletano Albæ Duce, Regnum Neapolitanum ac Nauarræ Hiſpanico adiecit. Intereà rebelles Friſij, auxilio ac auctoritate Geldri freti, multis coactis nauibus, ſinum Batauicum Meridionalem latrociniis infeſtum reddiderant, ac aliquoties proximos Hollandorum agros depopulati, homines ac pecora abduxerant. Inſtruit contra hos Einchuſæ Hollandiæ oppido claſſem Florentius Buræ Comes, Friſioſque prope oppidum Worincomium adeptus, prælium committit. Pugnatur decimo tertio Maij vltrò citroque à veteranis aliquamdiu ſtrenuè; rem tandem Burano obtinente. Hoſtium aliquot naues depreſſæ, aliquot incenſæ ac abductæ. Periere Friſij octingenti, captiui omnes Einchuſæ capite plexi. Huius quoque anni æſtate Geldrij Leuwardiam obſidione cingunt. Sed cùm menſe Auguſto Ioannes Waſſenarij Regulus cum centum circiter varij generis nauibus, in quibus tria erant veteranorum peditum millia, itemque Naſſauius, Brandeburgius, Comes Felix, Philippus Waſſenarius, Walainius, Cortgenius, Zeuenbergius, Flettræus, multique alij viri Nobiles è Hollandia Burano in auxilium veniſſent, relicta Geldri Leuwardiâ, Snecam ac Bolſwartum ſe recepere. Paulò pòſt Waſſenarius Doccomium occupat: quod cùm recuperare Geldri volunt, omnibus in vnum coactis viribus, commiſſa pugna ſuperantur, Groningámque verſus fugam arripiunt. Exinde Waſſenarius arcem Euuſſum expugnat, captóſque præſidiarios ad vnum omnes carnificis gladio aut laqueo necat: qua ſeueritate & aliis locis vſus, effecit, vt ſtatim Stauera, Worcomium ac Hindelopa deditionem facerent. Lemmeram ac Takezilam Waſſenarius, impoſitò præſidio, muniri iubet. Comes Etzardus conſiderans Geldrum Groninganos & vicinos pecunia emungere, clàm cum Florentio Buræ Comite ac Waſſenario tranſigens, pacem pro ſe ſuaque Ooſtfriſia facit, conditionibus quas ſequenti anno narrabimus, hoc verò tempore palàm minimè factis.

1516

Moritur Ferdinandus Rex Hiſpaniæ, Carolo nepote in ſolidum ſcripto herede.

Res quinq; memorabiles huius Ferdinādi.

Pugnatur in ſinu Batauico, ſuperàto Burano Friſios eorúmque auxiliares Geldros.

Waſſenarius pro Carolo occupat Doccomium.

Clàm trāſigit Etzardus cum Auſtriacis.

ctis. Renouatur hoc anno pax ac amicitia inter Franciscum Franciæ Regem, ac Carolum Hispaniarum Belgarúmque Principem, desponsata Carolo (dimissa Reinera) Regis Francisci recèns nata filia Lodouica; cui dotis nomine ius actionémque, quam in Regnum Neapolitanum prætendebat, cessit. Deinde in Angliam missis Oratoribus, Cæsar ac Carolus Princeps cum Rege Henrico Octauo æternum fœdus faciunt. Iam enim Carolus Princeps iter in Hispaniam apparabat, Regna ea vt natus scriptúsque heres aditurus, eáque de causa omnium vicinorum amicitiam ambiebat. Transegerat vel iniquis conditionibus cum Franco: fœdus illi erat cum Anglo: Dano ac Hungaro sorores collocarat: Gelder latrunculus potiùs quàm verus hostis erat. Restabant apud Leodios Marcani Proceres, clientelis ac amicitiis potentes, successerátque Erardus Marcanus Ioanni Hornano in Præsulatu Leodiensi. Cum his igitur » etiam apud Centrones fœdus his legibus firmatur: Hostes ac amici » communes sunto. Vias publicas vtrimque tutas præstanto. Priuilegia » secundùm præcedentium temporum pacis leges satta tecta manento. » Mortuo Præsule Erardo Marcano, nullum nisi è sententia Principis Ca- » roli Præsulem recipito. Princeps Præsuli Erardo singulis, dum viuet, an- » nis sex florenorum millia numerato, aut in Hispania Præsulatum, qui » tantum valeat, dato, cum duabus in Brabantia Abbatiis, non minoris » prouentus quibus auctus Sacerdotiis, mille tantùm ac ducentos à Prin- » cipe ad vitam recipiet florenos. Roberto Marcano fratri Præsulis singu- » lis ad vitam annis octo millia florenorum dato, ac turmam ordinario- » rum equitum attribuito, cum quibus, vbi voluerit, sine Principis Caroli » incommodo ac præiudicio militet. Ioanni Marcano Roberti filio an- » nuam pensionem mille florenorum, totidémque eius matri numerato. » Præfecto arcis Esdainæ trecentos in singulos annos florenos soluito. » Comitatus Chinei apud Lutzemburgios Roberto Marcano deuinctus » maneto, donec ei aut successoribus Princeps Carolus tria florenorum » millia reddi iusserit. Hæc acta consignatáque apud Centrones oppidum » Leodiense vigesimo septimo Aprilis. Tanti hoc tempore emendi erant Marcani Proceres, ne aliqua ratione veterum controuersiarum memoria, aut patrui Guilielmi morte irritati, bellum absenti Principi Carolo Francorum auxilio concitarent, aut omnino ad Francos deficerent. Idibus Nouembris in hoc fœdus consensere Ordines ditionis Leodiensis, appensísque sigillis confirmauere: ac paulò pòst fit etiam fœdus inter Principem Carolum, Antistitem Erardum Marcanum, & Ioannem Cliuiæ ac Iuliæ Ducem, cùm priùs die decimo quinto Augusti pax Nouioduni inter Franciscum Francorum Regem & Carolum Principem consensu Cæsaris quoque esset firmata; qua nil aliud de Venetis est actum, 1516

Tertia Francisci puella desponsata traditur Carolus; defuncta tamen.

Profecturus Carolus in Hispaniam cum Marcanis fœdus sancit.

Assignatur Episcopo Leodiensi Marcano pensio annua sex millium florenorum.

Item deuinciuntur & reliqui Marcani magnis honoribus.

Causa cur tanti empti Marcani.

Sancit Carolus & alia fœdera, quò tutiùs in Hispaniam proficiscatur.

1516 actum, quam, vt numerata Cæsari pecunia, Brixia iuris eorum maneret;
vtque Rex Franciæ Venetos, Princeps Carolus auum Cæsarem iuuare
posset; ceteræ verò conditiones adeò pro Franco fuere, vt nullus eas diu
duraturas crederet. De ceteris exteris hæc Continuator Palmerij: Vladis-
lao VII. Hungariæ & Bohemiæ Rege defuncto, Ludouicus II. filius am-
bobus in Regnis patri successit. Atq; eodem anno ditissimæ argentifodi-

Initium argentifodinarum Vallis Ioachimicæ, in Bohemia.

næ iuxta veterem quemdam puteum, non procul à thermis Caroli IV.
Cæsaris, in montibus Bohemiæ fortè fortuitò inueniuntur; quæ res vici-
nos ad colendum eum locum, auspicio emolumentóque non vulgari
Slicorum adeò commouit, vt paucis in annis ciuitatem illic & mansio-
nem non Praga minorem extruxerint. Ea hodie vallis Ioachimica dici-
tur, opumque inexhausta scaturigo existit. Addo ex Miræo nostro: Seli-
mus Turcarum Rex bellum à Persis in Campsonem Gaurium Sulta-
num Ægyptium & Mamaluccos conuertit, & cæso Campsone, vrbem
Ierosolymorum, cum reliqua Iudæa ac Syria subegit. Mense Ianuario
1517 anni 1517. Bolswartij in Westfrisia præsidium Austriacum recipiunt,

Nullo operæ pretio VVassenarius in Geldros ducit.

astu ad id litteris Comitis Etzardi inducti. Intereà Wassenarius cum ma-
iori militum parte in Geldriam profectus est, Geldro bellum domi fa-
cturus; sed cùm nil memoria dignum efficere potuisset, dimisso milite,
in Hollandiam reuertit. Nigra legio aucta militum numero, iterùm in
vnum coacta, Geldro ea lege dat nomen, vt singulis floren[illegible]Arentsio se-
mel numerato, exinde preda raptóque viuerent, iussis tamen suis obtem-
perarent. Numerata haud procul Dauentria promissa pecunia, in Fri-

Nigra legio Geldro addicta, magnis incommodis Austriacos afficit.

siam Hollandiámque Austriacis bellum illaturi ire iubentur: vbi vete-
ribus iuncti Geldris militibus, ad tempus superiores esse cœperunt. Bu-
ranum enim Snecam obsidentem, re infecta discedere cogunt: Hindelo-
piam expugnant; Austriacósque in auxilium properantes, compluribus
interfectis ac captis, in fugam agunt; Doccumium sex septimanis obses-
sum, ac frustrà aliquoties oppugnatum, fame ad deditionem adigunt.
Tum Lemmeram occupant; collectísque nauibus in Hollandiam, traie-
cto sinu Meridionali, proficiscuntur; Medenblikium expugnant, diri-

Expugnant Medenblikium, Alcmariam, alia.

piunt ac incendunt. Alcmarianos fine Iunij ad deditionem compellũt;
multatísque pecunia ciuibus ab incendio abstinent: Sparendamum, Eg-
mondam, Beuervvicum spoliant, ac exurunt: profectíque per ditionem
Vltraiectinam ad oppidum Culenburgium, Leccam amnem traiicien-
tes, Niportum Hollandiæ diripiunt ac exurunt; tandemq; ad oppidum
Asperam non admissi castra locant. Ter irrito conatu, desideratis quin-
gentis viris, Asperanos oppugnant. Quartò omnibus annixi viribus
pertinacissimè per aliquot horas pugnant. Feminæ ac pueri nil, quod
ad patriæ salutem facere poterat, omittunt. Sed quod nullo militari iu-
uaren-

narentur præsidio, promptissimique vulneribus confecti iacerent, aut pugnando occubuissent, vndique obruti expugnantur; sternuntur; sexui, conditioni, nec ætati parcitur. Ludimagister cum impuberibus discipulis ad Musicum summi Templi instrumentum, quod Organum appellant, confugit. Irruentes & hîc latrones, Magistri nec puerorum lacrymis mouentur, omnesque ad vnum mactant. Exinde sicarij ad curanda corpora se conferunt, saucios reficiunt; ac sedem Asperæ figentes, rusticos in circuitu omnes diripiunt, aut ad iniquissimas conditiones compellunt. Tandem Wassenarius ac Nassauius, subitario è Belgis collecto milite, ne quid Asperam deferretur, impedire incipiunt. Latrones suum numerum augeri indies cõspicientes, ne obsessi fame ad deditionem cogerentur, ac inhumanæ sæuitiæ pœnas darent, in tempore exportata præda, pars Amersfortium ac Harderwicum, pars Elburgum, Hattemium, ac Vullepium tendit, scelerum conscientia nullibi sedes diu figere ausa. Princeps enim Carolus, intellecta Asperanæ expugnationis inhumana crudelitate, ad Hannones ac Atrebates litteras miserat, vtque beneficiarij clientes omnes pro opibus instructi contra hostes proficiscerentur, præceperat; iunctique vicini Principes Austriacis, latrones insequebantur, nactos trucidabant, vel captiuos tormẽtis excruciatos viuos rotis ad aliorum exemplum imponebant, ita vt tandẽ infamis legio, deserta à Geldro, pérq; omnes sparsa prouincias, insignes crudelitatis pœnas daret. Qui effugêre, posteà Geldro sub aliis Præfectis nomina dedêre. Exinde Austriacus miles in Geldriã profectus, munitionẽ Hulckensteiniam expugnat, diruitque, repertásq; naues exurit. Carolus Geldrus Arnhemi se continebat, castráq; in colle, qui ciuitati à Meridie imminet, collocarat. Austriaci, cùm vniuersam Veluam deprædati exussissent, vicinum occupant collẽ, qui Arnhemum ab Aquilone respicit, maioribusque inuicem tormentis impetebant. Hoc rerum apud Geldros statu, Cæsar Maximilianus postremùm Belgas visurus, in Brabantiam venit, pacemque inter Francorum Regem ac nepotem Carolum Nouioduni anno superiori, vt dictum est, initam, rursum firmat, eos simul comprehendens, qui vtriusq; Principis partes secuti fuerant. Qua re Arnhemi nuntiata, miles Austriacus Geldriam deserit, & Carolus Gelder cum Principe Carolo in annum inducias facit, frustrà Philippo Burgundo Vltraiectinorum Præsule tunc simul pro pace satagente. Hinc missa Imperiali citatione ad Cæsaris tribunal se sistere iubetur Etzardus Oostfrisiæ Comes, satisfacturus accusationibus Georgij Saxonis ac Erici Brunswicani Ducum. Qui accepta à Cæsare fide publica, in Brabantiam, indéque Gandauum in Flandriam venit, dictosque Duces cum Cæsare reperiens, generosè ac disertè se defendit, repetens bella, eorúmque causas, & quæ per octodecim ferè

1517

Fœda inprimis clade sidem Asperam expugnant; sexui, conditioni nec ætati parcitur.

Luunt condignas pœnas.

Expugnant Austriaci Geldrorum munitionẽ Hulkensteniam.

Cæsar postremùm in Belgium venit.

Etzardus generosè Gandaui apud Cæsarem suã causam agit.

1517 continuos annos, variis agitatus iniuriis, à diuersis rogatus, ac in auxilium accersitus, domi forisque ingenti cum sumptu pertulisset. Sua culpa non factum, vt peruerso delatorum ac adulatorum consilio deceptus Cæsar se proscriberet; cùm numquam nec Summi Pontificis, nec Sacri Romani Imperij tribunal declinasset: sed semper causam neutri parti addictis Iudicibus terminandam permisisset: quod cùm fit, ex antiqua Imperij Iuris Legumq; formula, in hos proscriptionem locum non habere.

In quos habeat locum Imperialis proscriptio.

Cæsar, his auditis, paucas pro conciliatione leges concipi iubet; quibus se responsurum Etzardus pollicetur, posteaquam cum Ordinibus ac Consiliariis Oostfrisiæ super iis consuluisset, relinquens eam in rem Cæsari obsides filium Ennonem, cum aliquot viris Nobilibus. Exinde Francico fœderi, de quo suprà, renuntians Etzardus, clàm nouum cum Cæsaris nepote Carolo Gandaui in perpetuum sancit: cuius eo tempore conditiones certis de causis in publicum non emanarunt. Fuere autem inter alias hæ:

Vt securè cum Etzardo transigatur, filium suum dat obsidem

Carolus Austriacus, Hispaniarum Belgarúmque Princeps, Comiti Etzardo, vt sibi pace bellóque operam præstet, singulis, donec viuet, annis pensionem quatuor millium aureorum florenorum persoluet: quam is summam è Groningana Prouincia eiúsque annuis prouentibus recipiet. Etzardus Legati nomine ditionem Groninganam pro Principe Carolo gubernabit, omnésque sub potestatem ac obedientiam Principis Caroli, Prouinciæ sumptu, rediget. Annuos prouentus Principi debitos Comes Etzardus recipiet; de quibus, annis singulis Quæstoribus Principis Caroli rationem dabit; ablatísque in vsum suum quatuor aureorum florenorum millibus, quod supererit, Fisco Principis numerabit. Iselsteinij Dominum, Frisiæ Gubernatorem, alióſque Principis Caroli in Frisia administros, consilio ac auxilio, quantum poterit, iuuabit.

Pax cum Etzardo, promissis ei annuè quatuor millibus florenorum aureorum.

Princeps Carolus Ioannem Oostfrisium Etzardi filium inter cubiculi Nobiles solito cum stipendio recipiet, aut ea de causa singulis illi annis mille florenos numerabit.

Item promissis eius filio reddituus mille florenorum.

Comes Etzardus, cum successoribus, à Principe Carolo eiúsque heredibus Hollandiæ Comitibus, Oostfrisiam vt clientale beneficium, quod Feudum vocant, recipient, neque alia ratione possessionem adibunt, modò Princeps Carolus hac de re legitimum aui sui Cæsaris ac Germaniæ Septem-virûm cõsensum impetrare potuerit. Actum Gandaui Kalendis Iunij anno 1517.

Hac ratione Oostfrisia Comitibus Hollandiæ fit feudalis.

Hinc decimo Iunij Comes Etzardus iusiurandum dicit, proscriptionéque Imperiali liberatus in Oostfrisiam reuertit; móxque astu eiectis Brunswicanis, arcem Fredeburgam recuperat, adeò vt præter Stichusam in Oostfrisia Brunswicani nil retineret.

Cæsar valedicto nepote Carolo, redit in Germaniam.

Rebus omnibus hac ratione compositis, Cæsar nepotem arctè complexus, omnibusque benè precatus, in Germaniam contendit, Belgis eum veris lacrymis ac Cæsare dignis muneribus prosequentibus. Princeps

verò

verò Carolus instante mense Iulio in Hispaniam nauigaturus, Middelburgum Zelandiæ, vbi iustam classem, cui præerat Adolphus Burgundus Beueræ Dominus, paratam habebat, proficiscitur. Sed aduersa coactus tempestate, in duodecimum vsque mensis Augusti diem expectare cogitur. Tum prosperum nactus ventum, dat vela; feliciqúe vsus nauigatione, octo dierum spatio è Zelandia Villauiciosam apud Astures peruenit, vnica desiderata cum rebus omnibus naui, quæ medio Oceano fortuito igne correpta, cùm nulla ei ratione succurri posset, conflagrauit. Erat ea oneraria ingens, generosos Procerum Belgarum vehens equos, qui cum stabulariis, equisonibus ac nautis ad vnum omnes periêre. Exceptus est Princeps Carolus summo Procerum ac populi gaudio; inter quos præcipui fuêre, qui primi accurrerant, frater Principis Caroli Ferdinandus Austriacus, Comestabilis Castellæ, Dux Albæ, multiqúe alij Proceres. Adolphus Burgundus Belgarum maris Præfectus, mense Nouembri cum Belgica classe in Zelandiam feliciter est reuersus. Res peregrinas huius anni sic paucis habe ex Continuatore Palmerij: Zelimus Turca, capta Nili Alexandria, Ægyptum omnem igni ferróque depopulatur. Denique adortus Cayrum vrbem, eam, non tamen citra sanguinem, vnà cum Sultano capit. Quo facto Babyloniam victor pergens, Syriam deinceps vniuersam suæ quoque ditioni adiicit cum Damasco. Steno Sture Interrex Suecorum arma mouet in Archiepiscopum Vpsaliensem, eò quòd patriam Regi Danorum proditurus videbatur. Quare Christiernus II. magno exercitu Stockholmiam obsidet. Verùm post duos menses inglorius domum remeare cogitur. Eodem anno Martinus Lutherus Saxo, ex monacho Augustiniano apostata & hæresiarcha, cunctos ferè antiquorum hæreticorum errores coniungens, perniciosissimam sui nominis hæresim in Germania excitat. Anno 1518. mensis Februarij die septimo Princeps Carolus Valledoleti apud Castellanos in templo D. Pauli, magna cum solemnitate in Hispaniarum Regem inauguratur, ac cum matre Ioanna corona Regia redimitur, ducente eum, exceptis Hispaniæ Proceribus, ac Ordinum Legatis, fratre Ferdinando, sorore Leonora, ac omnium ferè Christianorum Principum Legatis. Tum equestria belli simulacra eduntur, duobus Belgarum Proceribus, Baurini nimirum ac Zanzellæ Dominis, quosuis ad ad concursum prouocantibus. Hi cùm biduum Hispanis ac Belgis dedissent, tertio die Rex iam Carolus, regali more armatus in arenam descendit, ac quater cum Zanzellio fortiter animoseque concurrit. Primo congressu plumas è casside Zanzellij detersit; secundo in sinistra pectoris Zanzellij parte, haud procul humero, lanceam in multas partes confregit; tertio in fronte cassidis lanceam quoque nonnihil lacerauit; quarto con-

[Margin:] 1517

[Margin:] Carolus oct dui spatio ex Zelandia in Hispaniam nauigat.

[Margin:] Zelimus Turca Aegyptum & Syriam suo adiicit Imperio.

[Margin:] Martinus Lutherus hæresiarcha mundo innotescit.

[Margin:] 1518

[Margin:] Carolus Valledoleti in Hispania Rex solemni ritu inauguratur.

[Margin:] Equestria belli simulacra triduo celebrata.

1518 concursu summo cum honore lanceam rupit in circulari clypeo; quem Zanzellius, more tum consueto, circa sinistrum ferebat latus. Tum dimissis Nobilibus, cùm Rex Carolus (sic eum deinceps vocabimus) iudicum sententia, primā retulisset palmā, virgines matronásque, magno numero præsentes, ad epulas ac choreas deduxit. Circa idem tempus Præfectus Erici Ducis Brunswicani arcem Stichusam, Comiti Etzardo Ducis iussu restituit, persoluente Etzardo præsidiariis debita in illū diem stipendia, ac Duci Erico certam pecuniæ summam; discedentésq; Brunswicani ac Saxones omnes, Etzardo Oostfrisiæ possessionē integram reliquere, qui viginti annorum laboriosissimo ac vario nil aliud est consecutus bello, quàm vt paterna ditione propemodum exueretur. Cumque pecuniam soluendis dimittendísq; militibus non haberet, duo veteranorū peditum millia in Ditionem mittit Groninganam, extorsione à rusticis stipendia comparaturi, satis Ommelandios sibi ex præterita debere militia testatus. Læti milites insigniter Ommelandios vexant, Drentiis nec Twentiis parcentes. Iungunt se his tria peditum millia, quos Saxo ac Brunswicanus exauctorauerant, tum ij omnes qui è rapinis viuere erant consueti, expectantes donec induciæ inter Regem Carolum ac Geldrum finirentur; quo recrudescente bello, huic aut illi parti nomina darent. Sed cùm prolongatas inducias intellexissent, primùm in Geldriam, deinde in Cliuiam proficiscuntur. Ibi Meursij Comitis ditionem inuadunt, miseros vbique rusticos fortunis exuentes, deinde magno libertatem redimere cogentes. Verebantur vicini Principes alteram Asperanam expeditionem, aut ne occupato munito aliquo oppido, vicinas regiones omni calamitatis genere peruastarent. Vnis igitur in castris vires conferunt, Belgæ, Cliuij, Iuliacenses, Colonienses, Westphali ac Meursij, coniuratosque prædones pressis vestigiis insequuntur. Illi viribus impares, in Geldriam velut in portum citato passu contendunt. Subsequuntur maioribus itineribus Principum Legati, propéque Venlonium eos assecuti, circiter septingentos vna pugna interficiunt: periissentque plures, nisi Venlonij, exoneratis maioribus tormentis, eos protexissent. Vbi cùm apertè Gelder inducias nondum violare auderet, prædones verò ac latrones recipere in oppidis multò minùs, illi nudo in campo sibi non fidentes, obscura nocte, ruptis militaribus signis, dispersi in varias abiere partes. Capti instar latronum tormentis lacerati, carnificis manu periere. Paulò ante pacem Nouiodunensem, Veneti quinquennales cum Cæsare Maximiliano inducias sancierant, singulis ei annis triginta millia aureorum nummûm, ac Venetis exsulibus Cæsarem secutis quartā fructuum è propriis bonis partem polliciti, hoc anno absolutam tandem pacem impetrant, grauissimóque liberantur bello. Cæsar intereà de Imperij successo-

Tulit in his primas ipse Rex Carolus.

Ditio Groningana & loca vicina ab Etzardi milite insigniter vastantur.

Vastant ii dem Geldriam & Cliuiam.

Demum ad septingentos vna pugna trucidantur.

Reliqui, ruptis militaribus signis, dilabuntur.

Plena tandē pax Venetis a Cæsare datur.

successore sollicitus Comitia Augustæ Vindelicorum celebrat; vbi cùm 1518
Martinus Lutherus à Thoma Vio Cardinale Caietano, Legato Apostolico, fuisset auditus, instructusque, sed non correctus, Carolum nepotem enixè Septem-viris cõmendat, sciens eius riualem esse Franciscum Francorum Regem, de quo mox plura; absolutisq; Comitiis iter in Austriam instituens, lenta febri mense Iunio corripitur; Welsamque superioris Austriæ oppidum veniens, febrem perpetua venatione ac aucupio pellere conabatur. Dúmque aliquando è venatione reuersus ardentem sitim immoderato melopeponum esu sedare studet, sumptóque insuper dubiæ virtutis intempestiuo medicamento, febris, quæ per interualla accedere solebat, fit continua; accedentéque ventris profluuio, cùm duplicis mali vim senile corpus perferre non posset, sumpto Christianorum sanctissimo Viatico, compluribusq; viris piis ac doctis confirmandi animi causa accersitis, testamento rectè confecto, vitam cum morte 1519
commutauit duodecimo die Ianuarij anni Christi 1519. hora tertia post mediam noctem, cùm laborare cœpisset mense Iunio anni præcedentis. Welsâ corpus Viennam, inde Nieustattum delatum, iustis vbique magna cum solemnitate celebratis, sub ara D. Georgij, vti iusserat, est sepultum, cùm vixisset annos quinquaginta nouem, menses nouem, dies viginti & vnum. E viuis sublato Maximiliano Cæsare, quinque mensium Interregnum in Imperio extitit; quo tempore Carolus ac Franciscus Reges non ampliùs secretò, sed palàm per suos ad Imperium, vti solent generosi riuales ad vnam adamatam virginem, adspirabant. Septem-viri erant Albertus Moguntiæ, Hermannus Coloniæ, Richardus Treuirorum Archipræsules, Fredericus Saxoniæ Dux, Ludouicus Bohemiæ ac Hungariæ Rex, Ioachimus Marchio Brandenburgius, ac Ludouicus Comes Palatinus ad Rhenum. Hi à Moguntino Archipræsule conuocati (eius enim id est officium) Francofurtum ad Mœnum conueniunt, acerrimisque Orationibus Moguntinus pro Rege Carolo, Treuir pro Rege Francisco certat. Quorum rationibus dubij Septem-viri dum sententias trahunt, tandem Imperium Frederico Saxoniæ Duci Septem-viro offerunt. Sed is constanter dignitatem renuens, docebat Regem Carolum non esse externum, vt voluerat Treuir, sed Principem è præcipua Germaniæ nobilitate ortum, in ea natum educatumque, habere in vtraque Germania hereditates amplissimas, se eum suo calculo Cæsarem designare, vt qui propter potentiam, virtutis bonæque indolis spem, meritò ceteris videatur præferendus: leges ei præscribendas, quibus pericula & incommoda ab Archipræsulibus in medium allata vitentur, Germaniæque libertati consulatur. Hanc Saxonis sententiam ceteri Septem-viri comprobant, ac vigesimo octauo Iunij huius anni

Cæsar lenta febri corripitur.

Vitam cum morte Cæsar piè commutat.

Interregnũ quinque mensium, riualibus Carolo ac Francisco Regibus.

Saxoniæ Dux recusat oblatũ Imperium, Carolumq́ commendat.

1519 Carolum Austriacum Hispaniarum Regem, Belgarum Burgundionumque Principem, Cæsarem renunciant. Ita Fredericus Palatinus Legatus in Hispaniam ad Carolum cum litteris mittitur, quibus de electione certior reddebatur; quem tamen priuati aliquot, incredibili celeritate vsi, præuenêre; è quibus vnus nouem diebus Francofurto Barcilonam est profectus. Palatinus instantibus Kalend. Decembris in Hispaniam ad Regem Carolum venit, Septem-virûm litteras tradit, ac cetera, quæ in mandatis habebat, exponit. Respondet Mercurianus Gatinarius Caroli Cancellarius, admittere Regem Carolum grato animo tantorum de se Principum iudicium, delegatumque amplissimum onerosissimumq; honorem amore communis patriæ recipere, curaturumque, rebus in Hispania maturè constitutis, primo quoque tempore iter in Germaniam acceleret. Cumque in eumdem ferè modum Septem-viris respondisset, liberaliter donatum Palatinum dimittit. Circa huius anni finem Carolus Geldrus vxorem ducit Elisabetham Luneburgi Ducis filiam, è qua moriens nullos reliquit liberos. Groningani ad honestandas nuptias vocati, offerunt pocula aliquot argentea deaurata, equos generosos, ac boues insigniter saginatos, quæ simul æstimata fuêre bis mille quingentis aureis florenis Rhenensibus. Fuerat, vt scripsimus, Rex Carolus vltra biennium in Hispania, populi Procerumque animos sibi conciliaturus. Sed quòd in constituendo noui Regni statu Belgarum potissimùm videretur vti consilio, Hispaniæ aliquot Proceribus displicebat. Eminebant tum inter Consiliarios Belgas Adrianus Florentij, posteà Summus Pontifex, ac præcipuè Guilielmus Crouiacus, primus Arschoti Marchio, ac Cheuræ Baro; quem qui eo tempore amicum habebat, quidvis impetrabat. Hic Belgas omnibus in rebus promouebat, officia, munia publica, ac Regij iuris Sacerdotia conferebat: illi ambientibus Hispanis numerata vendebant pecunia, auróque ad Belgas transmittendo intenti & excæcati, murmura Hispanorum contemnebant. Erat eo tempore Ferdinandus Daualus, qui certa causa Gadium Præfectura priuatus, vindicare se cupiebat. Profectus igitur Tolosam, ad ædes Ioannis Padigliæ diuertit, cuius iam anteà vxorem Mariam Paræcam feminam ambitiosam in partes traduxerat, eáque maritum vel renitentem eódem traxerat. Hîc rebellionis iacitur fundamẽtum, quam illi Sanctam Giuntam appellauere. Subscripsere cum his Antonius Daccugna, Zamoræ Antistes, familiæ Osoriæ, vir inquietus, annos licet septuaginta natus, cui diuturnæ intercedebant cum Cõmite d'Alba de Lista Zamoræ habitante inimicitiæ, quem coniuratorum auxilio pellere statuerat, ac Archipræsulatum Toletanum occupare. Deinde Petrus Gironius, Saluaterræ Comes, Clauerus d'Alcantera, Petrus Lassus, Quintaniglius,

Carolus renunciatur Imperator.

Promittit se quàm primùm posse in Germaniam acceleraturũ.

Nuptiæ secundæ Geldri cum Luneburgensi.

Initia & causa tumultuum Hispanorum cõtra Belgas.

Daualus & alij cõiurant cõtra Belgas.

niglius, Ferdinandus Viloa, Abbas Complutensis, Prior Vagliadolita- 1519
nus, Ramirus Nuguensis, Carolus d'Arellius, Ioannes Branius, pluresque
alij, singuli aliquid sibi pretiosum ex incendio patriæ destinantes; quibus
accesserant ciuitates ac oppida Regni Castellæ ferè omnia; pecuniaque
pro parte conferri ad cogendum militem iam erat cœpta. Verùm non
adeò secretò res administrari potuit, quin breuî emanaret; veritusque
Cheurius, ne in se cuderetur faba, ac à sua cæde rebellio inciperet, per spe-
ciem inuisendæ classis, quæ pro Rege Carolo in Belgium traiecturo apud
Astures, nunc Biscaios, instruebatur, cum omnibus rebus fugam capit.
Exinde mense Martio anno 1520. Rex Carolus Valledoleto Toletum 1520
proficiscitur, conuocatisque Hispaniæ Ordinibus, pecunias ad iter impe-
rat. Recusant collationē Castellani, nisi Belgas Hispaniâ dimittat, eam-
que indigenis gubernandam committat. Ægerrimè ferebat Rex Caro-
lus, extorquere eos velle, quod erat rogandum. Contentus igitur pecu-
nia, quam pacatæ ciuitates conferebant, ad iter se parat; Petroque Giro-
nio, qui paulò antè in iudicio causa ceciderat, quòd superbo ore iterùm
eadem de re ius sibi fieri petiisset, grauiter minatur. Sed mox certior fa-
ctus, vndique rebelles copias cogere, collectis subitò vasis, aëre pluuio ac
ventoso, fugienti similis Toleto in Astures ad classem contendit, Adria-
num Florentij Cardinalem iam dictum vniuersæ præficiens Hispaniæ;
omnibusque Proceribus enixè commendans. Ciuitatum Legati domum
redeuntes, variè sunt excepti. Plerique enim qui Regi Carolo pecuniam
essent polliciti, pulsati sunt aut multati; Segouienses suos, quòd pecu-
niam negassent, ad instar ouantum recepêre. Cardinalis Pro-Rex initia
rebellionis repressurus, Prætorem Ronchillium cum ala equitum ac ali-
quot peditibus contra Segouianos mittit; qui eorum agros euastans, ne
commeatus inferretur, prohibebat. Sed auxiliis à rebellibus submissis,
Ronchillius Segouiam deserere cogitur. Intereà Rex Carolus è portu op-
pidi Corunnæ opportunum nactus ventum, fine mensis Aprilis An-
gliam versus dat vela, paucosque post dies, felici vsus nauigatione, in
portum oppidi Hamptonij se intulit, inuisurus ac communicaturus cum
amicissimo Rege Henrico Octauo, qui Caroli materteram Catharinam
in matrimonio habebat, ac ex ea filiam Mariam educabat. Vbi cùm ali-
quot diebus amicissimè egissent, veterumque fœderum leges renouas-
sent, Rex Carolus nauem conscendens in Zelandiam Belgarum Pro-
uinciam cum triginta onerariis appulit, omniumque Ordinum sum-
ma cum lætitia excipitur. Inde nauigio Brugas Flandriæ peruenit, exci-
piturque ab amita Margarita Gubernatrice, fratre Ferdinando, Legatis
Venetorum, Ducis Saxoniæ, Brunswici, Luneburgi, Hassiæ, Colonien-
sium, Lubecensium, Norimbergensium, Augustanorum, & aliorum.

Singuli aliquid sibi pretiosum ex incendio patriæ destinabant.

Cheurius Belga ex Hispania fuga euadit.

Quin & ipse Cæsar Carolus fugienti similis ad classē proficiscitur, Adriano Cardinali Præfecto Hispaniæ relicto.

Cardinalis initiis tumultuum frustrà obuiàm ire nititur.

Inuisit Cæsar ex itinere Regem Angliæ.

Feliciter in Belgium appellit.

1520 Mox vota pro eo ad Deum solemniter concepta, populus magno numero ad templa confluens, piis animis persoluebat. Apparabantur intereà apud Belgas, quæ ad coronandum Aquisgrani Regem Carolum erant necessaria. Dies sextus Octobris erat coronationi præstitutus, sed qui in vigesimum primum est translatus. Coronatio his cærimoniis peracta est.

Coronatio eius Aquisgrani sacra cærimonia.

Præsules ac Proceres Imperij cum mille sexcentis equitibus Aquisgrano egressi, obuiàm Regi Carolo cum bis mille equitibus venienti proficiscuntur, aduentumque gratulantur. In templo à Moguntino ac Treuirensi in deauratum statuitur solium, Coloniensi rem diuinam faciente. Post Euangelij decantationem, præstito ad altare iuramento, Ecclesiæ, Imperij, Papæ, ac calamitosorum se defensorem fore, ab eodem Coloniensi in pectore, capite, scapulis, ac palmis, ad singula adhibitis

Inter alia etiam Diaconi veste consecrandus Cæsar induitur.

consuetis precibus, inungitur: tum in morem Diaconi induto, & in solium iterùm collocato, nudum gladium tradens, Rempublicam Christianam commendat, annulum digito inserit, ac Regali chlamyde sumptuosissima (quæ in summo semper templo manet) induit, sceptrum cum pomo porrigit; diadema verò tres dicti Archipræsules, adhibitis manibus capiti eius, imponunt. Peracto Sacro, tremendum Christi Corpus Cæsar reuerenter sumit; pauloque pòst gladio, quo Carolus Magnus in præliis dicitur vsus, Nobiles aliquot, tactis leuiter humeris, in Equitum numerum cooptat. Aderat spectatrix omnium Margerita Cæsaris

Pompa exhibita extra templũ, in mensa & in plateis.

amita, Belgarum Gubernatrix. E templo ad Palatium itur pransum. Cæsar vna mensa solus in medio sedens prandebat; singulique Septemviri in eadem aula similiter veteri more singulis mensis. Bos diuerso auium ferarumque genere farctus, publiceque ad ignem assatus, populo diripiendus datur, vinumque etiam affatim toto die omnibus præbitum. A prandio Cæsar in diuersorium reuersus, Moguntino Imperij sigilla tradit. Postridie Cæsar dat cœnam Septem-viris. Tertio die inter Missæ solemnia Moguntinus suggestum ascendens, populo exponit, Summum Pontificem etiam Regi Carolo Cæsaris titulum concessisse.

Cortesius Mexicum in Nouo orbe pro Cæsare occupat.

Hoc anno Ferdinandus Cortesius Mexicum, vrbium Noui orbis Reginã, capto post multa prælia Rege potentissimo Motezuma, occupat: & sic latissimæ & auriferæ illæ prouinciæ CaroloQuinto Cæsari cesserunt. Cortesius tanto subiugato Imperio immortalem sibi gloriam, & posteris opimum Vallesij Marchionatum peperit.

Rebelles in Hispania apertum auspicãtur bellum.

Porrò absente ab Hispaniis Carolo, totis viribus rebellionem Hispani prosequebantur. Expugnarant Villabanczam, occupar ant Medinam Rio secco. Cardinalis Prorex videns Ronchillium, de quo suprà diximus, non satis habere virium nec auctoritatis, Antonium Fonsecam arma capere contra rebelles iubet. Cumque is cum octingentis lancea riis equitibus, exiguoque pedi-

peditum numero, Medinam de Campo esset profectus, vt ænea tormenta Regia educeret, Medinenses arreptis armis intercedunt, acriterq́; cum Fonseca confligunt: qui videns se multitudini imparem, incensa vrbe discedit, non paucis vtrimque desideratis; quæ florentis emporij conflagratio effecit, vt statim Castellæ vrbes numero tredecim, quæ nondum animos denudarant, rebellibus subscriberent, quorum iudicium maior Hispaniæ pars est secuta. Exinde coniurati Toletum conuenientes, sacræ Giuntæ leges castigant, ac ampliant, exercitumq́ue instruunt. Atque hæc omnia nomine Regis Caroli se facere credi volebant, contra iniquos eius Præfectos. Erat hoc tempore Cardinalis Prorex Valledoleti cum Regio Senatu, missisq́; ad singulos Proceres nuntiis ac litteris, copias vti comparent admonebat. Sed antequam ij militem cogere possent, Petrus Gironius ac Ioannes Padiglia cum rebellium copiis Valledoletum aduolant. Fugit Cardinalis cum Senatu. Sed ex itinere ad vrbem retractus honestæ custodiæ committitur. Ei enim ob innocentiam non malè volebant; Cheurio erant infensissimi. Cardinalis proxima nocte, effracto ciuitatis muro, vbi præ vetustate subsidebat, euasit, ac Medinam Rio secco, (Ammiralis Castellæ est oppidum,) vno comitante Sacerdote, per celeres equos peruenit. Tum rebelles cum exercitu Tordesillam profecti admittuntur. Habitabat hîc Regis Caroli mater Regina Ioanna, à mariti morte mentis inops; quæ tamen nulla ratione adduci potuit, vt eorum tabulis subscriberet, sed sæpiùs se Caroli Regis matrem esse eis exprobrabat. Illius custodiam, vt & oppidi, Zamoræ Antistes trecentis cōmittit rebellibus Sacerdotibus sub se militantibus. Quo mense hæc singula contigerint, ex Oratione Antonij Gueuaræ Episcopi Modoquetani, mense Nouembri ad rebelles habita, vtcumque colligimus. Est ea

1520

Incēsâ Medinâ de Campo à Fonseca ea potiri volente, nec valente, tredecim mox aliæ vrbes etiam deficiunt.

Rebelles frustra Cæsaris matrem, etsi mentis inopē, in suam sententiam pertrahere nituntur.

,, Oratio apud Heuterum, vbi hæc inter alia: Veni huc nomine Proregis
,, Cardinalis, & Consiliariorum Regiorum. Viginti dierum spatio, septies
,, ad vos frustrà veni. Sed quod posthac nec me, nec alium, dicti Proceres
,, sint missuri; necesse est, rebus omnibus rectè perpensis, hodie facta pace
,, reconciliemur, aut, armis seriò sumptis, verum bellum geramus. Sego-
,, uiani vigesimo tertio Maij, me præsente, interfecto Regio Præfecto, pri-
,, mi tumultus auctores fuere; paulóque pòst captum Tordesillanum Præ-
,, fectum, è D. Michaëlis templo extractum, cum duobus sui muneris Re-
,, giis ministris, in crucem sustulerunt. Occupata Villa-Brassina ædes Do-
,, mini Adelantadi, fratris Castellæ Ammiralis, diripi permisistis. Cùm vi-
,, gesima Augusti Medinam de Campo esse ingressus, sequitur me octin-
,, gentis cum lancearijs equitibus Antonius Fonseca; Regiaque tormenta
,, educere à ciuibus prohibitus, discedens ignem vrbi inijci iussit: eramq́ue
,, eadem in vrbe, cùm Boadiglia æneorum tormentorum fusor, cum suis,
è sum-

Facinora rebellium ex Oratione Genara.

Regiū Præfectum templo extractum cum duobus ministris in crucem agunt.

Alium à palatij fenestra eiiciunt.

1520 è summa Palatij fenestra deorsum eiiceret Nitonem vrbis Gubernatorem, confoderetque Atellium Bibliopolam, liberis verbis immane factũ reprehendentem. Eram Valledoleti, cùm ciues à Rege deficerent: vidi Cardinalem Proregem cum Regiis Senatoribus per pontem fuga elabentem; Consilij Præsidem apud Benedictinos latitantem, Doctorem Vargas per larrinarum sordes vitam tuenrem; Doctorem Zapata Franciscanis vestibus indutum Cingalam vsq; fuga delatum; fratrem meum Doctorem Gueuaram, à Cardinale Regioque Senatu missum, in Belgiũ ad Regem Carolum proficiscentem. Referre qua ratione Castellæ Comestabilis Burgis sit exactus, Deniæ Marchio Tordezilla, Comes Dueguæ cum vxore ac equitibus Salamanca, Prorex Iacobus Mendosa Valencia, quaque ratione horum Procerum loco receperint sartores, fabros ferrarios, tormentorum fusores, sicarios, decoctores, ac similis farinæ homines, in immensum cresceret oratio. Misera Hispania, quò te tui perduxère alumni? Hæc inter alia ibi. Nempe initio mensis Nouembris Cæsar per dispositos equos vnum è Secretariis cum Diplomate in Hispaniam miserat, quo per vniuersum Regnum suo nomine rei bellicæ præficiebat Fredericum Henricum, Medinæ Rio secco Ducem, Castellæ Ammiralem, ac cum eo Ignicũ Velascum Castellæ Comestabilem, qui omnibus consiliis Cardinalem adhibuere. Erant Medinæ Rio secco, cum iis, Comes Benauenti, Marchio d'Estorga, Comes Aluæ, Comes Lunæ, multique alij Proceres, viriq; Nobiles: qui videntes summam rerum rebelles ad se trahere, fortunas corporaque Regi offerebant. Promittunt & Corduani equites mille, pedites decem mille, aut, si Præfecti iubeant, per se bellum rebellibus facturos promittunt. Ex octodecim enim Hispaniæ Prouinciis ac vrbibus, quæ in generali Ordinum conuentu sententiam dicunt, quatuor tantùm sincerè fidem seruabant: Seuillia, Cordua, Granada, ac Andelouzia. Ceteræ aut pro maiori parte, aut in vniuersum defecerãt. Sed à postrema hac Gueuaræ Legatione ad sanitatem rediêre Burgij, Petrus Gizonius, ac Petrus Lassus. Intereà Regiæ copiæ in vnum coibant; erigique Medinæ Rio secco Ammiralis iusserat medio foro ligneam scenam, in qua cum præcipuis sedens Proceribus, voce Legati Castrensis pronuntiari iubet, Nobiles, ignobilesque omnes, qui ante decimum quintum Nouembris diem è rebellium castris ad Regia non transiissent, rebelles proditores haberi, ac eodem tempore publicatis bonis proscribi. Instructus ferè exercitus Regius erat, cùm Padiglia ac Brauius, eductis Tordesilla copiis, ad oppugnandam Villapandam proficiscuntur: quo Ammirali ac Comestabili nuntiato, cum Regiis copiis Tordesillam aduolant. Mittitur bis ad oppidum tubicen, qui Regi Carolo portas aperiri iubeat. Recusant, additis contumeliis &

Exactis Regiis Præfectis, homines ignobiles substituunt.

Constituũtur duo belli summi Duces à Cæsare: hinc arma seriò contra rebelles sumpta.

Et quidem ex octodecim vrbibus, quatuor tantùm in fide manserant.

Edicitur, quisquis ante 15. Nouembris ad castra Regia non transeat, perduellionis reus sit.

conui-

conuitiis. Producunt Regij tormenta, quatitur sine intermissione per 1520 quinque horas mutus vetus, debili aggere fultus; factóque magno hiatu, inuasionis signum proponitur. Erant in oppido trecenti tantùm illi rebelles Sacerdotes præsidiarij, qui cum ciuibus se strenuè defendebant; sed tandem Regij in oppidum vi peruadunt, Padiglia propter Ammiralis celeritatem opem ferte non valente. Petière è rebellibus circiter sexcenti, ac ferè omnes rebelles Sacerdotes; ex Regiis circitet sexaginta: qui quòd nondum omnes copiæ conuenissent, relicto Tordesillæ iusto præsidio, Medinam Rio secco reuertuntur. Intereà ab vtraque parte conueniunt auxilia. Habebant rebelles quatuot millia veteranorum peditum, ac quingentos equites lancearios; submiserant rebelles ciuitates circiter viginti millia peditum tyronum, ita vt rriginta millia virorum recenserent. Regij habebant trecentos lancearios equites ordinarios, totidē leuis armaturæ, quadtingentos equites Genetzarios, Nobiles voluntarios bis mille quingentos, pedites veteranos circiter quinq; millia cum totidem tyronibus, in itinere ptoximè aderant plures, ita vt octodecim millia armatorum Regij in aciem parata haberent, exceptis transfugis, quorū numerus indies magnus erat. His tamen non obstantibus, Ammiralis ac Comestabilis variis adhuc rationibus, vt sine pugna ab armis discederetur, adnitebantur. Demum cùm Regij iis extorsissent pacis conditiones, si

Occupant armata manu Regij Duces Tordesillam.

Rebellium exercitus ad triginta millia, Regiorū octodecim millia.

„ non accipere, saltem præscribere vellent; audi Legislatores: Regios Præ-
„ fectos, Consiliarios, ac Iudices loco vbique moueto. Petrus Lassus Ca-
„ stellæ Prorex esto, minoresque Præfectos, Consiliarios ac Iudices ex
„ arbitrio constituito. Cardinalem cum omnibus Belgis Hispania pellito.

En rabiem prorsus similem nostra posteà Belgica.

Tandem instantibus Kal. Decembribus haud procul Medina de Campo Regius ac rebellium exetcitus castra conferunt; & paulò pòst cùm Padiglia pedites suos ab equitatu Regio premi conspiceret, festinare gradum iubet, vt sub Villalatæ munitionibus instructa acie confligerent. Daturus igitur peditatui tempus eò peruenienđi, coacto in vnum omni rebellium equitatu, ac cum Ioanne Brauio in prima acie suis animandis obequitans, tandem magno impetu Regios equites inuadit, præliumq; committit. Sed cùm impar numero & virtute, aliquamdiu tamen strenuè decertasset, peditatu destitutus laborare incipit. Fusi igitur fugatique cum omni equitatu Padiglia ac Brauius inter primos pugnantes capiuntur; ceteri in varias partes dispalantur. Pedites equitum suorum clade perspecta, cùm primæ acies ad Villalaram peruenissent, ceteræque vim solæ sustinere nequirent, cæsis ptomptioribus, arma proiicientes, vitam veniamque deprecantur, ac concedente Ammitali impetrant. Magnus numerus capitur, maior effugit, cecidēte circiter bis mille. Padiglia ac Brauius asinis ad ludibrium impositi per castra circumducuntur. Mox

Rebelles insigni prælio à Regiis superantur.

Cæsi circiter bis mille, plures capti.

vrbium

Multæ vrbes pecuniâ à Regiis pacem redimunt rebellium Ducibus in Franciam fugientibus.

Rex Francus interhæc Nauarræ recuperandæ incumbit, & Pampelonem capit.

Acris pugna in Nauarra inter Hispanos & Francos, cæsis Francorū quatuor millibus.

Habebant tamen adhuc Franci Fontarabiam & alia quædam loca.

1520 vrbium oppidorumque pars maior quæ rebellarat, animis fracta pacem petit; ac non exiguas pecuniæ summas numerantes impetrant, promittentes se rebellionis Duces omnes quos possint, tradituros. Quo illi intellecto, ex omnibus locis fugam Franciam versus instituunt. Sed pars maior capta, carnificum manu periit. Zamoræ Antistes ad Francorum Regem cum multo auro contendens, in Nauarra captus ac spoliatus ad arborem strangulatur. Ioannes Padiglia, ac paulò pôst eius vxor Maria Pacæca cum Ioanne Brauio à carnifice sunt cæsi, corporaque in quatuor partes secta: Petrus Gironius ac Petrus Lassus, cum plerisque aliis, qui instante pugna ad Regia transierant castra, Oranç Africę oppido Hispanici iuris, certis annis exulare, ac contra Mauros militare funt iussi. Rebellabāt tamen adhuc Valentiani, de quorū fortuna agemus anno 1522. Dum hac ratione inter Hispanos ciuili bello sæuitur, Francorū Rex Franciscus, occasionem repetendi NauarræRegnū non amittendam ratus, rupta pace, Andream Lopensem Asparotti Dominum, ac Tomouium cū instructissimis copiis, hunc equitatui, illum peditatui præficiens, in Nauarram mittit: qui vniuersi ferè eius Regni ciuitates cum vrbe primaria Pampelone (olim Pompeiopoli) in potestatem redigunt; promotisque ad Iberum vsque amnem copiis, Longronnium obsidione cingunt: maioremque Hispaniæ cladem intulissent, nisi deuictis paulò antè rebellibus,
1521 Ammiralis ac Comestabilis menseMaio anni proximi 1521. eò victorem exercitum conuertissent. Exercitu Iberum traducto, Francos in Nauarræ finibus assequuntur. Primo impetu in aliquot peditum Hispanorum cohortes equites Franci inuecti eos sternunt, funduntque, sed mox à circumducta Hispanici equitatus acie, immiscentibus se expeditissimis peditibus, acriter Franci equites oppugnati, tandem solutis ordinibus in præcipitem fugam aguntur. Nec melior Francorum peditum fuit conditio contra pedites Hispanos veteranos. Periêre è Francis circiter quatuor millia septingenti, capto vtroque Duce. Sed Asparottus, contusa casside fermè excæcatus, opera Comitis Beneuenti, ingenti promissa pecuniæ summa dimittitur; cuius auari facinoris pœnam posteà Cæsaris sententia exilio luit. Tumonius Dux alter honesta custodia fuit detentus. Pugnatum est mensis Augusti die vigesimo quarto. Atqui tum primùm Cardinalis Prorex Burgos reuerti est ausus; habebant tamen adhuc Franci Fontarabiam, ac alia Cantabriæ loca. Eodem hoc anno 1521. mense Aprili Lutherus, accepta à Cæsare fide publica, Wormatiam ad Principum Comitia venit, ac coram omnibus noua dogmata propugnare conatur. Vbi cùm à variis doctis viris disertè ac sufficienter ei esset responsum, nec tamen quidquam à sententia discederet, dimissus mense Maio proscribitur, cùm anno superiori 15. Iunij Romæ à Papa Leone

Decimo sacris ei esset interdictum. Edictum, quo ipse tamquā pertinax hæreticus, eiusque libri & fautores condemnantur, mala fide refert Metrius f. 10. & 29. quasi nulla exceptio fuisset contra delatores, modò essent Catholici, sicque morte sine commiseratione homines plecterentur, & nulla auctoritas Iudicibus esset sententiæ mitigandæ. Nam Edictum tunc editum nō aliud habet, quàm vt contra eum eiúsq; fautores, secundùm consuetudinem Banni Imperialis, legesque antiquas dudum contra hęreticos latas, procedatur. Et moderatissimè in Belgio eos initio fuisse habitos, patebit ex Edictis duobus ad annos 1526. & 1529. infrà recensendis. Initio huius Conuentus moritur Wormatiæ Guilielmus Crouiacus Archipręsul ac Cardinalis Toletanus, sequiturque eum mense Maio alter Guilielmus Crouiacus Cheuræ Dominus, in quem tantopere fremebant Hispani; eodemque mense Ferdinandus Cæsaris frater Lintzij Austriæ in vxorē ducit Annam Ludouici Bohemię ac Hungariæ Regis sororem vnicam, Ludouicus verò Budæ Mariam Ferdinandi ac Cæsaris sororem, inuicem, viuo Rege Vladislao ac Cæsare Maximiliano desponsatas. Apud Belgas etiam hoc anno inter Cæsarem ac Francum acerrimè bellum gerebatur. Robertus enim Marcanus, initi cum Cæsare fœderis pœnitēs, clàm nouum cum Franco, ab eo sollicitatus, iniit; quærensque belli causam, Aimeriæ Regulo Cæsaris clienti (ob priuatas controuersias ac possessionem oppidi Hiergæ) bellum infert. Petit Aimerius, accipitque à Cæsare auxilium, Marcanus à Franco. Rupta hac ratione inter Reges pace sub exitum Comitiorum Wormatiensium, Cæsar iustis conscriptis copiis, iis Henricum Nassauij Comitem, ac Franciscum Sickingium præficit. Francus etiam, collecto exercitu, Carolum Borboniæ Ducem imperare ei iubet. Nassauius statim in Lutzenburgios cōtra Marcanos proficiscitur, expugnatque ac diruit Lognium, Iamertium, Fleurengam, Sancerum, Esdainum, Mousoncurtium, ac Bullonium, captosque Præfectos ac præsidiarios omnes strangulari iubet. Paulò pòst cum Marcano in sex hebdomadas facit inducias; cumque capta oppida præsidiis muniisset, cum exercitu contra Francos profectus, oppidū Maseriam ad Mosam sitū obsidione cingit, ac per quinque hebdomadas, propugnante strenuè Baiardo, frustrà oppugnat, Cæsarianis magno numero alui fluxu intereuntibus. Quare tandē, deserto oppido, in Belgium reuertit. Rex quoque Franciscus, recepto Musonio, Hannones ac Atrebates depopulabatur: Borbonius suis cum copiis Hesdinū cum arce occuparat, Rentiacum cum aliquor aliis castellis deditione receperat. Ab alia parte Marcanus clàm à Geldro adiutus, finitis induciis, è Leodiis Brabātos ac Namurcæos vastabat. Sed econtrà Flandri diu obsessum cum arce Tornacum pridie Kalend. Decembres deditione receperunt, inaugura-

Aaa tusque

1521

Lutherus vt pertinax hæreticus in Comitiis Wormatiensibus à Cæsare proscribitur. Liberatur Edictum Wormatianum à calumniis.

Ferdinandus Cæsaris Caroli frater ducit Annam Hungaricam.

Francus & Cæsar iustus inuicem copiis aderere parant.

Frustrà obsidēt Cæsariani Maseriam Francicam.

Captis vtrimque à Francis in Artesia, Flandri vicissim Francos Tornaco discedere cogunt.

1521 tuſque eſt ibi nomine Cæſaris 14. Kalend. Ianuarij Henricus Naſſauius.
Nec minus bellum erat eodem anno in Italia inter Cæſarem & Franco-
rum Regem, Pontifice Leone dudum neutri parti accedente. Tandem
animum pro Cæſare his legibus nudat: Eccleſiæ Romanæ dignitatem "
defendito. Francos Italia pellito. Franciſcum Sfortiam in Ducatum "
Mediolanenſem reſtituito. Coniunctis itaque poſt hæc Cæſar Ponti- "
fexque viribus, Francos Parma Placentiaque eiiciunt, haſque ciuitates
Eccleſiæ Romanæ reſtituunt. Menſe Aprili Cæſariani ad Bicoccam me-
morabili prælio Heluetios Francoſque ſuperarant, quo tria Heluetiorum
millia, ac viginti duo ordinum ductores cecidere; ac deinde menſe No-
uembri Mediolanum capiunt, ac tandem Franciſcum Sfortiam in Inſu-
brum Ducatum, quem continuis ſex annis Franci poſſederant, reducunt.
His feliciter geſtis Leo Papa 4. Nonas Decembris moritur anno ætatis
tantùm quadrageſimo quinto. Vacat Sedes menſe vno, diebus ſeptem;
tunc eligitur abſens Hadrianus Florentij Vltraiectinus, Cardinalis Der-
thuſenſis, Hiſpaniæ Prorex. Hoc eodem anno cùm diuiſi inter ſe
Tranſiſulani Belgæ inquietè agerent, tandem à ceteris Swollani defi-
cientes, ſociis bellum inferunt: quo ſtatim inferiores, inito cum Geldro
fœdere, auxilia ab eo accipiunt. Dauentrienſibus, verò Vltraiectini ne-
ceſſaria tranſmittunt, non exigua inuicem inferentes damna. Groninga-
ni Geldro ſubiecti, huius quoque belli incommoda ſentiebant, inſigni-
ter à Tuickelio, quem Philippus Burgundus Vltraiectenſis Epiſcopus
Couwardo præfecerat, vexati. Iuſto enim ab Epiſcopo accepto præſidio,
Dammum occuparat, ac quotidie ad portas vſque Groninganas excur-
rebat, Oltamptios verò ceteróſque Ommelandios ad menſtruum ſibi
ſoluendum tributum compulerat. Contra hunc menſe Martio anni
1522 proximi 1522. Gelder, coactis ſuis Francorúmque quas à Marcano acce-
perat copiis, Marſchalcum mittit. Accedunt paulò pòſt noua à Franco-
rum Rege, duce Michaële Panera, miſſa auxilia; qui coniunctis viribus
Steenwicam Tranſiſulanæ ditionis oppidum fruſtrà aliquoties oppu-
gnant, non paucis, ac inter hos Panera, deſideratis. Ab altera parte Weſt-
friſij Cæſaris partes ſecuti Staueram eiectis Geldris occupant, iuſtóque
relicto præſidio muniunt. Tum non paucis inſtructis nauibus, agros
oppidorum ad Sinum Meridionalem à Geldris inſeſſorum inſigniter de-
prædantur. Geldri in continente par referebant. Nam Leidanos, eorum-
que vicinos atrociter euaſtant, ingentémque prædam maioris pecoris
abigunt. Cumque matura æſtate Antiſtes Vltraiectinus propter in-
gentes ſumptus maiorem militum partem dimiſiſſet, Geldri ac Gronin-
gani, coniunctis viribus, Couwardum cum arce capiunt, Tuickelium in
vincula coniiciunt. Intereà Cæſar iter in Hiſpaniam parans, Middelbur-
gi Zelan-

Cæſar Pontifexque iunctis viribus Francos Parma Placentiaque, deinde & Mediolano eiiciunt.

Quin & ciuilia tunc bella inter ciuitates Tranſiſulanas.

Geldrus fruſtrà Steenvvicam oppugnat, econtra à Cæſarianis, eiectis Geldris, Stauera potiuntur.

Multæ vbique populationes à Geldris.

gi Zelandiæ classi centum quinquaginta nauium, quatuor millia Germanorum ac duo millia Belgarum peditum imponit, sequentibus non paucis voluntariis. Iubentur Hamptonij Angliæ oppido Cæsarem exspectare. Is verò vigesima quarta Maij Brugis Flandriæ terrestri itinere profectus Niportum, inde Dunkerkam, tandem Caletum venit, exceptusque est magno cum honore à Regis Angliæ Legatis ac oppidi Magistratu, qui ad secundum vsque milliare obuij processerant. Postero die conscensa naui (quòd hinc breuissimus in Angliam sit traiectus) spatio quatuor horarum Caleto Doueram in Angliam appellit. Paulò antè Henricus Octauus Angliæ Rex Cæsari ingens auri pondus ad bellum Italicum mutuò dederat; indixeratque & Franco bellum, posteaquam ei Cæsar centum triginta millia aureorum florenorum quotannis addixisset, quæ Francus pacis tempore Anglo soluere erat solitus; ac ad amicitiæ perpetuitatem Cæsari filiam Mariam septennem despondet. Paucis paginis pompa describi non posset, quam Cæsari Londinenses Regis iussu apparauere. Cùm integrum ferè mensem Cæsar in Anglia hæsisset, quarta Iulij post meridiem classem Hamptonij se expectantem conscendit, posteroque die summo manè è portu soluens, decimo sexto Iulij in portum D. Andreæ apud Astures classem intulit, vnica & hac profectione naui fortuito igne absumpta. Summo cum gaudio à Proceribus exceptus, fit certior, in Biscaia ac Catalonia suos contra Francos victoriam obtinuisse, cæsis octingentis, multis captis, recepisse suos, fugientibus Francis, Beouiam ac Maiam arces munitas; esse spem ipsam Fontarabiam breui in potestatem concessutam. Iis igitur qui Fontarabiam premebant, in auxilium mittit Cæsar quatuor millia Germanorum peditũ; conscriptisque nouis Hispanorum peditum aliquot cohortibus, eos classi in Belgium rediturae imponit, Regi Angliæ contra Francos traiecturo cum Belgis auxilio futuros. Deinde Cæsar vigesimo sexto Iulij Aguillaram venit, inde Harcelam, tum Malgatam, vbi Pontificis, Adriani Legatum audiuit, de felici nauigatione gratulantem, significantémq; Pontificem iamiam in Italiam traiecturum, cupere non parum Cæsarem ante discessum conuentum. Sed cùm id commodè fieri non posset, renuntiari ei per suum Cæsar iussit Legatum, ne ea de re anxius iter retardaret. Tum Cæsar per omnes Hispaniæ ciuitates missis litteris Ordines Proceresque Palensam iubet conuenire. Adest ipse quarto Augusti. Hinc vigesimo sexto Augusti Valledoletum veniens, incredibili honore ac pompa ab omni Ordinum genere excipitur; spectacula verò ea erant ratione composita, vt culpam rebellionis deprecari viderentur. Postridie Kalend. Septembris Tordesillam intrat, matremque summa cum reuerentia salutans, pro patre Philippo Anniuersarium Deo Sacrificium fieri

1522

Cæsar in Hispaniam profecturus, primò in Angliã traiicit.

Firmat amicitiam cum Anglo annuò ei promissis centum triginta aureorũ millibus, loco eorum quos Anglus à Franco accipere consueuerat.

Appellens in Hispaniam, mox audit suos victoriam obtinuisse contra Francos in Biscaia.

Adrianus Cardinalis Hispania Prorex, Papa electus, in Italiam iter adornat.

Matrem Tordesillæ Cæsar inuisit, & pro patre Philippo Anniuersarium celebrat.

1522 ri iubet, egenisque liberaliter aurum diuidit. Nonis Septembris Valledoletum reuertens, per litteras fit certior, Papam Adrianum Sextum Genuam appulisse, summoque cum honore exceptum, inde Romam ingressum. Decimo sexto Kal. Nouembris docetur, Henricum Angliæ Regem cum duodecim millibus peditum, ac mille quingentis equitibus, iustoque tormentorum apparatu in Belgium traiecisse, iunxisseque se ei bis mille Hispanos pedites, ter mille Germanos, ac sex millia Belgarum peditum cum mille septingentis equitibus, vniuersamque Picardiam flamma ferroque vastari, quò Regem Franciscum ad pugnam traherent.

Angli & iūcti Belgæ vniuersam Picardiam flamma & ferro vastant.

In Germania res etiam non admodum quietas esse intelligit, quòd Franciscus Sickingius Lutheri sectæ addictus Archipræsuli Treuirensi, Ludouico Palatino, ac Philippo Hassiæ Lant-grauio bellum intulisset, haud dubiè opera & pecunia Francica; sed randem eum à Ferdinando fratre Cæsaris & Legato ceterisque Imperij Principibus proscriptum, obsessumque in propria arce Neustella, ibique tormenti globo casu occisum, ditionemque eius omnem esse occupatam. Eodem tempore Margarita Austriaca Cæsaris amita, Burgundiæ Comes, cum Ordinibus Ducatus Burgundiæ, vt neutrius essent partis, côuenerar, consentiente Francorum Rege. Quare vt Cæsar idem permitteret, petebat, quod ille amitæ sine vlla difficultate tribuit. Deinde fit certior, fratrem Ferdinandum, rebus in Austria ex voto constitutis, viros octo Nobiles, præcedentis rebellionis Duces capite puniisse: obsedisse Turcas in Carniola munitissimam arcem, congressosque cum eis Austriacos tria millia interfecisse, ceteros in fugam egisse: postremò litteris Legati Papæ Adriani, qui in Francia erat, intelligit Francorum Regem ingentem belli facere apparatum, vt proximo vere Mediolanum inuadat, Cardinalem Sedunensem sui studiosissimum diem obiisse. Fine mensis Octobris, cùm Valledoleti in foro Proceres, ac Legati Hispaniæ, Italiæ ac Belgij, ludicro equestri certamine inter se decurrerent, ignotus Cæsar non semel fortiter cum præstantissimis concurrit; tandemque agnitus, animosi Principis nomen, magna omnium, qui spectarant, cum admiratione ac gaudio meruit.

Pullulat & in superiori Germania bellum.

Nuntiatur Cæsari Francum se apparare vt Mediolanum recipiat.

Kalendis Nouembribus certis legibus Castellæ rebellibus gratiam facit, seuerè auctoribus punitis, inter quos Cingalæ capti fuerant Maldonatus ac Petrus Pimentellus, qui hoc tempore cum ceteris, publicatis bonis, capite sunt plexi. Valenciani etiam hac gratia paulò pòst sunt comprehensi. Miserant enim ad Cæsarem Legatos, asserentes se nunquam contra eius Maiestatem, nisi propter tyrannicas oppressiones Proregis Mendosæ fuisse rebellaturos. Sed quòd hæc Legatio non esset totius Regni Valenciani, parum eis ad rem Cæsar respondit. Quare duodecimo Nouembris omnium nomine quatuor Legatos mittunt, qui corpora, fortunas,

Tandem plena gratia rebellibus Castellanis facta, seuerè tamen punitis aliquot primariis.

nas, vrbes, arcesque, nihil de eius clementia dubitantes, Cæsari in manus constituêre, vnum rogantes, amoto Prorege Mendosa, aliquotque Præfectis, alios substitueret, iusque ipse de eorum iudiciis faceret. Exinde Alzairam ac Sciatiuam cum arcibus in eius potestatem constituunt; vbi etiamnum Ferdinandus Arragonius, Calabriæ Dux, filius Frederici Regis Neapolitani, honesta detinebatur custodia. Tum Iacobum Mendosam gubernatione mouet, eius loco substituens Germanam Foxeam, viduam Regis Ferdinandi aui materni, ei in matrimonium iungens dictum Ferdinãdum Calabriæ Ducem, quòd rebellibus, etsi sæpè rogatus, numquam se iungere voluisset. Nono Decembris intelligit Cæsar, suum Angliæque Regis exercitum apud Belgas peste aluique fluxu coactum, posteaquam per duos menses frustrà Hesdinum oppugnasent, domum re infecta abiisse; Francósque Terowanæ, à Cæsarianis ad extremam ferè inopiam redactæ, de commeatu affatim prouidisse. Die 25. Decembris Rhodus insula nobilissima, post grauissimam obsidionem, Equitibus Hospitalariis S. Ioannis à Solimano Turcarum Imperatore eripitur. Atque eodem anno Christiernus Daniæ, Nouergiæ & Sueciæ Rex, cùm impotenter Rempublicam administrasset, Frederico Holsatiæ Duce eius patruo, ac Lubecensibus in ipsum arma sumentibus, Regnis pellitur, cum vxore Isabella Caroli Cæsaris sorore, ac liberis. Post quem Fredericus à Danis & Noruegis, Gostanus verò Stenonis Sturij senioris nepos, à Suecis Reges salutati sunt. Anno 1523. Angli Belgis iuncti, posita superiori anno contra Francos arma resumunt. Rex Francus contrà, mittit Tramulium cum quingentis grauis armaturæ equitibus, ac peditum decem millibus, substituto ei in Burgundia Guisiæ Comite. Tramulius nouas copias veteribus coniungens, prælio tamen cum Anglis ac Belgis certare non audebat. Habere enim in exercitu vltra triginta millia armatorum dicebantur. Tramulius ad Fanum D. Quintini munitis castris sedebat, Monstreulio, Terowanæ ac Dorlano firmis præsidiis munitis, de commeatu abundè prouiderat. Præerat Belgis Florentius Buræ Comes, vir strenuus, Anglis Nortfolcij Dux, bello parum exercitatus. Hi motis ad Somonam castris, occupant exuruntq; Braiam, Roiam, ac Mondiderium; Parisiensibus, à quibus vndecim tantùm milliaribus aberant, non parum turbatis. Intereà Tramulius iusto cum præsidio Comitem Damp-Martinum Nouiodunum, Montimerium ac Humerium Peronam, aliosque ad alia vicina oppida defendenda mittit; ipse Corbeiæ se continebat; certatumque est sæpè velitariis pugnis, Francis vniuersi prælij aleam studiosè vitantibus. Haud procul Corbeia Pondormius equestri prælio superatus, ægrè Ambianum effugit, fratre ac nepote in Cæsarianorum potestate cum triginta equitibus relictis,

1522

Demum & Valentiani Cæsari reconciliantur.

Angli & Belgæ peste aluiq; fluxu coacti, relicta oppugnatione Hesdini & Terovvanæ, domum redeunt.

Rhodus à Turcis capitur, eodemque hoc anno Dani suum Regem pelliunt.

1523

Iterũ Angli cum Belgis ad oppugnandam Picardiam prodeunt.

Occupatis nonnullis locis Parisium vsque excurrunt.

Vitans Franci vniuersi prælij aleã.

1523 desideratis verò septuaginta. Paulò pòst Vendomius nouis cum copiis Tramulio in auxilium proficiscitur. Quare Belgæ ac Angli verentes, ne à duobus exercitibus interclusi fame periclitarentur, motis castris, in Belgium contendunt, mensèque Nouembri dimissis copiis præsidia augent.

Munitis finibus Belgæ & Angli mense Nouembri in hiberna discedunt.

Eodem hoc anno Margarita Austriaca Gubernatrix res Frisicas animo non deponens, eò cum iustis copiis Ioannem Wassenarium ac Georgium Sceincklum misit: quibus cùm se Meursij Comes, ceterique Geldri impares conspicerent, milite in loca munita distributo, in Geldriam proficiscuntur. Tum Wassenarius ac Sceinckius copias Worcomium Frisiæ ducentes, paulò pòst oppidum cum arce expugnant, deditionem faciente Moccomezila ac Woldezenda. Hinc contra Zeuenwoldios profecti, omnes pacem accipere, Cæsarique sacramentum dicere cogunt, iuuentute etiam omni voluntariè nomina dante, ac ad Wassenarij castra transeunte.

Wassenarius & Sceinckius Worcomio Frisiæ occupato, Zeuuvvoldios quoque pacem accipere cogunt.

Vires Groningani ac Geldri contulerant, acie cum Wassenario certaturi, nisi Zeuenwoldiorum auxilia ei accessisse intellexissent. Quare festinato itinere, Westfrisiam relinquentes, Groningam contendunt. Insequuntur Cæsariani per Miltwoldiam, Zuthornam ac Northornam; vbi castra ponentes, litteras ad Ommelandios mittunt, iubentes, accepta fide publica, ad Cæsaris castra tutò veniant, sacramentumque dicant. Parent Ommelandij, dictoque sacramento, in satisfactionem præteritæ culpæ triginta duo millia aureorum florenorum persoluêre. Idem faciunt Achtcaspelij, ac Columerlandij, veniam in genua proiecti à Wassenario Cæsaris Legato petentes, semelque in parata pecunia præsentantes, quantum Geldro quatuor continuis numerarant annis.

Dedunt se etiam Cæsarianis Ducibus Ommelandij, Achtcaspelij ac Columerlandij.

Hinc Cæsariani Doccumium contendunt, ac post tertium obsidionis mensem ea lege ad deditionem cogunt: Præsidiarij, rebus " omnibus ablatis, quò vellent, abirent, tormenta cum apparatu relinque- " rent. Qui cuperent, dicto Cæsari sacramento, saluis fortunis, manerent. "

Domatur & Doccumium post tertium obsidionis mensem.

Sæpè Geldri terra marique Doccumenses iuuare erant conati, sed semper cum detrimento fuerant repulsi. Septembris die vigesimo septimo Geldri Steenwikum ditionis Transisulanæ oppidum astu occupant, diripiunt, ac muniunt. Alia eorum manus, Francica præferens signa, magna damna Hollandis iuxta Leidam, Amstelrodamum ac Goudam infert. Transtulerant Cæsariani castra Doccumio Slotam, oppidum munitum, à iusto Geldrorum præsidio defensum. Oppugnatur sæpè diuersis irrito euentu locis, multis cadentibus viris fortibus, ac Wassenario Sceinckioque postrema oppugnatione, quæ vehementissima fuit, vulneratis. Sed mense Nouembri, quòd nullum mitteretur auxilium, Doccumensium conditionibus deditionem faciunt.

Item Slota Cæsarianis cedit.

Qua de causa ij qui Lemmerij in præsidio erant, relicta munitione Steenwikum se conferunt,

runt, incolæ verò Cęsari sacramentum dicunt. Exinde reliqui Geldri, qui 1523
in Westfrisiæ munitionibus in præsidio adhuc erant, facta deditione, cum omnibus rebus abeunt, vniuersamque Westfrisiam Cæsari relinquũt. Wassenarius ac Sceinckius omnes deinde vires è Frisia cõtra Steenwikum conuertunt. Sed Geldri vim expectare non ausi, antequam obsiderentur, iterùm direptis oppidanis, cum præda Geldriam petunt. Wassenarius, relicto iis in locis cum copiarum parte Sceinckio, abeuntes hostes incitato passu sequitur, ac haud procul oppido Geldra assecutus, cùm exiguo tempore postremi pugnam sustinuissent, tandem in præcipitem fugam agit. Maior pars in oppidum ac in proximas siluas effugit: cecidere circiter septingenti, capti ducenti, ac inter hos Franci non pauci; signa multa relata.

Geldri quoque spoliatum Steenvvikum Cæsarianis relinquunt.

Wassenarius, vt diximus, in oppugnatione Slotana in dextro brachio sauciatus erat, sanarique vulnus satis accuratè curarat, nisi quòd cubiti os solito more mouere non posset. Repertus est Chirurgus, qui se restituturum cubito veterem vsum promittebat. Committit se illi temerè Wassenarius, & aperiri cicatricem permittit. At dum remedia Chirurgus neruis musculisq; adhibet, putrescens vulnus inflammatur: cui cùm remedium non reperiretur, ad interiora vis mali serpens, robustissimum virum secundo Nonas Decembres in oppido Lewarda è viuis sustulit. Defecit in eo nobilissima Wassenariorum familia, quòd duas tantùm ex vxore reliquerit filias, hanc Lignæo Comiti, alteram Lumæi Domino, è Marcanis orto, nuptam.

Wassenarius dum vulnus curatum, curiosiùs curari desiderat, moritur vltimus eius stirpis nobilissimæ.

Mense Augusto huius anni Cæsar cum Papa & Venetis fœdus contra Francos paulò antè conceptum iterùm stabiliuit, Neapoli, Mediolano, totique Italiæ defendendæ: quo tempore Borbonius à Franco ad Cęsarem defecit, vt ferunt, à Rege neglectus, quòd Ludouicæ matris Regis effœtæ nuptias refugeret. Goufferius Mediolanum tendens, à Prospero Columna, ceterisque Cæsaris Ducibus ita est exceptus, vt hac vice, nulla re memorabili gesta, sed compluribus viris fortibus desideratis, inglorius in Franciam rediret.

Borbonius à Franco ad Cæsarem deficit.

Postridie Idus Septembris obiit Papa Adrianus Sextus Vltraiectinus. Succeßit illi 19. Nouembris Iulius Medices Clemens Septimus dictus.

Moritur Adrianus Sextus Papa, succedit ei Clemente Septimo.

Sub initium anni 1524. Cæsar auctis suorum, qui Fontarabiam in finibus Hispaniæ & Galliæ dudum obsidebant, copiis, maioreque submisso tormentorum apparatu, oppidum, commeatu, milite ac tormentis instructißimum, concessa pręsidiariis salute, rerumque omnium 1524
libertate, ad deditionem compulit. Cùm enim, supina Præfecti Faugeti negligentia, necessario quodam loco oppidum non satis esset munitum, traductis eò Cæsariani magno cum labore, contraque omnium opinionem, tormentis, Præfectum ac præsidiarios adeò terruêre, vt de defensione desperantes, honestis, vt existimabant, conditionibus deditionem face-

Cæsariani post longam obsidionem tandem Fontarabiam recipiunt.

1524 facerent. Fraugetus in Franciam reuersus, Lugduni iussu Regis Francisci publicè ignominia notatur, ac deinceps vnus è plebe esse iubetur. Huius anni æstate Groningani edocti maximam partem suorum Senatorum pecuniarias in singulos annos pensiones à Geldro accipere, singulæ Tribus in ciuitatis Senatum legunt certos homines, qui omnibus interessent consiliis, æquaque cum ceteris potestate sententiam dicere possent.

Geldrus ad occupandam Trãsisulaniam animum adiicit, sed frustrà.

Gelder Westfrisia exactus, ad occupandam Trans-Isulaniam animum adiicit, perque speciem amicitiæ Swollam veniens, multis cum Senatu verbis agit, exiguum à se præsidium acciperent, clàm iustam manum, quæ haud procul aberat, nocte, ciuium quorumdam auxilio intromittere parans. Sed detectis insidiis, altero die egreditur, ac maiores in vnum cogens copias Swollam reuertit, certorum ciuium opera induci posse sperans. Verùm cùm nullus se moueret, insuperq; Cæsariani in Batauia Geldrica prædas agerent, ignéque sæuirent, relicta Swolla in Geldriam reuertit. Groningani, longo bello, cuius finem non videbant, defatigati, Bruxellam Brabantiæ mittũt Rodolfum Waterum, qui olim Florentio Buræ Comiti inter domesticos seruierat, eius opera apud Margaritam Gubernatricem Mechliniæ habitantem aliquot saltẽ annorum inducias impetraturi. Sed in annum vnum tantùm hac conditione sunt concessæ, vt intereà cum Cæsaris Legatis de absoluta pace agerent: quod etsi amplexi fuissent, intercedente tamen Geldro mansit infectum, donec Cæsariani cum vtrisq; in annum inducias prolongant, rebus omnibus, in quo tum erant statu, permanentibus. Harum induciarum occasione milites à Geldro ac Groninganis exauctorati ad nouem millia in vnum coëunt; receptisque stipendiis Antistitis Bremensis, ius actionemque in Frisiam frigidè allegantis, eò mittuntur; ac quòd induciarum fiducia Cæsariani militum partem in præsidia, partem contra Francos misissent, tantam vastitatem Westfrisiorum vicinorúmque agris intulere, vt cum superiorum temporum miseriis hæ non fuerint cõferendæ. Tormentorum inopia oppidis munitionibusque vim facere non poterant. Cumque nil ampliùs eorum auaritiæ in Westfrisia restaret, profecti in ditionem Vltraiectinam insigniter se saginant, donec militem contra se cogi intelligentes, in Transisulanos reuersi, Twentam ac Drentam depopulantur. Inde in Ommelandios ac Oltamptios contendentes, pecuniæ extorsione infamem vbique sui memoriam relinquunt, Cæsarianis conniuentibus, vt Groningani discerent, quàm imbecilli se subiecissent Domino Geldro. Inde in ditionem Monasteriensem intactam erant irrupturi, nisi equites peditesque ab Antistite conscripti impediissent. Tum in duas diuisi partes, vna, abiectis armis, præda turgens ad propria se contulit; aliâ quinque millia, seruatis armis, Isala transmisso,

Cæsariani vastant Batauiam Geldricam.

Induciæ fiunt primùm cum Groninganis, deinde etiam cum Geldro.

Harum induciarum opportunitate Episcopus Bremensis Westfrisiam & vicina loca populatur.

missō,in Veluam Geldricæ dirionis conrendentes, iuxta Vltraiectum 1524
(vbi ciues ingenti sedirione laborare incipiebant) secreto Geldri ac Vltra-
iectinorum quorumdam assensu, aliquamdiu sine maleficio sederunt,
velut expectanres cui nomina darent. Porrò inirium seditionum Vltra-
iectinorum, quarum occasione paulò pòst aliis Belgis iuncti sunt, fuit
istud: Nonis Maij huius anni electus Henricus Bauarus in Antistitem
Vltraiectinum, & post quatuor menses inauguratus, mox agit, vt addi-
ctis sibi quinquaginta aureorum millibus pacem populo Trans-Isulano
à Geldro redimeret. Danrur tabulæ 7. Idus Octobris. Sed heu quantæ
turbæ pro quinquaginra millibus promissis conflandis! Per sex plus men-
ses (ait Hortensius Secessionum Vltraiectinarum Scripror) nullus haben-
dorum Comiriorum finis. Principes Senatus erant Euerardus Sauden-
balchus, Godefridus Vordius & Godefridus Rodenburgius; Ecclesia-
stici & Equestres censeri titulo tenus volebant, vr sæpè anteà; Principes
Senatus obsistunt, & commendato agrorum censu sic populum sibi de-
uinciunt. Econtrà alij plebeios nonnullos conuiuiis & sympofiis alli-
ciunt, & contra seueritarem Saudenbalchianam instigant. Nam magna
auctoritate ille populum regebar. Inrerim in Kalend. Nouembris &
Kalend. Ianuarij, duabus pensionibus quatuor salrem millia ex domo-
rum rusticarum censu collecta sunt. Mense Seprembri eiusdem anni
Borbonius & Piscarius Cæsariani Duces, mediocri peditum equi-
tumque coadunata manu, Galliam Narbonensem inuadunt, Aquas
Sextias recipiunt, locisque aliquot munitis expugnatis, ad Massi-
liam castra locanr, productisque maioribus tormentis oppugnare inci-
piunt. Sed adueniente magnis cum copiis Francorum Rege, soluta ob-
sidione, in Italiam eodem mense citaro gradu reuerruntur. Rex verò
iisdem cum copiis Alpes transcendens, Mediolanum capit, Ticinum-
que, quod Antonius Leua defendebat, acriter tota hieme premit. Iraque
Cæsariani Duces Carolus Lanoius, Carolus Borbonius, Ferdinandus
Daualus, Alfonsus Vastius, ipseque Anronius Leua, coadunatis vndi-
que copiis initio anni 1525. die Februarij vigesima quarta post mediam
noctem castra Regis Francisci, quæ in ferarum septo iuxta Papiam, olim
Ticinum, communita habebat, inuadunr, commissoque variis locis 1525
cruento acrique prælio, tandem fusis fugatisque Francis, eorúmque au-
xiliariis Italis ac Heluetiis, amplissimóque Francicæ Nobilitatis equita-
tu dissiparo, memorabilem victoriam, capro Rege Francisco, octode-
cimque viris illustribus, aliisque nobilibus & ignobilibus quampluri-
mis in potestarem redactis, obtinuere, cæsis circirer decem virorum mil-
libus, ac inter hos viginti Proceribus; è Cæsarianis circiter octingenti
sunt desiderati, solúsque alicuius nominis Ferdinandus Castriota Fani
D.An-

Vltraiectini inter se tumultuari incipiunt.

Quinquaginta tantùm aureorum millia colligenda erant; hoc tragici tumultus initium.

Scissi erant Senatores contra Ecclesiasticos & Equestres, volentibus Senatoribus omnes æqualiter conferre.

Borbonius & Piscarius Cæsariani Duces frustrà Massiliam oppugnare parant.

Francus capto Mediolano, etiam Ticinum seu Papiam tota hieme acriter premit.

Vincunt Cæsariani Francos ad Papiam, cæsis circiter decem virorum millibus, capto simul ipso Rege Francisco.

1525 D. Angeli Matchio, & Hugo Cardona petiēte. Vulnerati sunt Piscarius ac Leua. Itali Francos ita prostratos à Cæsarianis conspicientes, ingenti formidine corripiuntur, veteri Cæsarum in Italia Monarchia ob oculos versante, ad quam Carolum Cæsarem aspiraturum iam certò sibi persuadebant. Itaque Pontifex Clemens mense Martio cum Prorege Lanoio, Cæsaris nomine stipulante, fœdus pacémque facit: quæ paulò post, vt dicemus, Cæsarianorum præpropera festinatione rupta est. Cæsar in Hispania, decimo Martij ipsius captiui Regis ac Proregis Lanoij litteris, de victoria certior factus, tanta moderati animi signa dedit, vt nec tormenta in lætitiæ signum explodi, nec æra Campana sonum edere, aut ignes festiuos flammescere voluerit, tantùm ad templum pergens Deo gratias agit, agíque ab omnibus iussit, egenísque aurum liberaliter distribuit. Intereà Rex Angliæ Henricus conquestus Cæsarem victoria elatum se contemnere, filiámque olim illi desponsatam, quæsita Lusitaniæ Regis sorore, repudiare, cum matre Regis Francisci Ludouica liberandi Regis causa fœdus facit. Et pro parte vera erat querimonia. Nam ante pugnam Papiensem Cæsar numquam Regi Henrico nisi propria manu exaratas mittebat litteras, cum hac subscriptione, Tuus filius ac cognatus Carolus; post victoriam verò illam, aliorum manu scriptas subscribebat, Carolus. Quare, dum Francia (alienato à Cæsare Anglo) animum recipere incipit, Prorex Lanoius, inscio Borbonio, Piscario, aliísque Præfectis, Regem captiuum id summopere expetentem, Genuam firmo perducit præsidio, vt inde conscensis triremibus Neapolim custodiendus (vt vulgabatur) nauigaret. Sed cùm triremes, Hispano tantùm milite repletæ, in altum essent euectæ, statim Prorex cum sua, in qua Rex erat, Hispaniam versus tendere, ceterásque subsequi iussit. Septimo Iunij è portu Delfino soluentes, decimo quinto eiusdem mensis secunda nauigatione Rosam Cataloniæ portum appellunt, maximo Cæsaris gaudio, qui de captiui Regis aduentu nil sciebat. Iussus est duci in arcem oppidi Sciatiuæ in Regno Valenciæ: mox inde, exorante Lanoio, haud procul vrbe Valencia, in viri Nobilis domum, cui venatio insignis adiacebat: postremò in arcem Madrilianam in Regno Castellæ, custodiente eum veteri Præfecto Alarcone: nulláque ratione Rex obtinere potuit, in Cæsaris conspectum vt admitteretur, quamquam, vt Regem decebat, haberetur; donec sub finem anni grauiter ægrotantem Regem Cæsar inuisit, spemque citæ liberationis dedit. Mense Augusto Cæsar in Italiam mittit Lopem Vrtardum, vt à Summo Pontifice potestatē impetret ducendi in vxorem Elisabetham filiam natu maximam Emanuelis Portugalliæ Regis suam cognatam, annum vigesimum secundum agentem: misitq; per eumdem Lopem Francisco Sfortiæ, certis legibus, nume-

Pontifex consternatus fœdus cum Cæsare facit.

O verè modestum Cæsaris animum in tanta victoria!

Alienatur à Cæsare Anglus, & quare.

Ducitur Rex captiuus ad Cæsarem in Hispaniā.

Rex liberaliter habitus tamen in conspectum Cæsaris non admittitur nisi sub finem anni.

numeratisq; mille quingentis libris, Diploma, quo eum Mediolani Ducem renuntiabat. Vt verò Italiam omni metu inuadendæ Monarchiæ (quod summopere timebant) liberaret, Hispanos milites omnes dimitti iubet, iis exceptis, qui in Marchionatu Salutiarum ac Ducatu Mediolanensi ex pacto certis in præsidiis collocari debebant, quibus omnibus Ferdinandum Daualum Piscarij Marchionem præesse voluit; equites grauis armaturæ in Regnum Neapolitanum reuerti iussit; maiorq; Germanorum militum pars dimittitur. Deinde Caracciolum ac Protonotarium Mediolanensem Venetias mittit, vt Senatum ad renouandum fœdus inducant; quod sine dubio factum fuisset, nisi inexpectata captiui Regis in Hispaniam abductio, non solùm Venetos, sed & Pontificem Clementem, omnesq; Italos à Cæsare alienasset, eum pro certo ad totius Italiæ Imperium, quamquam aliud simularet, aspirare iudicantes. Borbonius quoque & Piscarius adeò ægrè Lanoij factum, abducti in Hispaniam Regis non communicato consilio, tulere, vt Borbonius statim sibi in Hispaniam proficiscendum decerneret; alter, missis ad Cæsarem contumeliarum in Lanoium plenis litteris, eumdem ad singulare certamen prouocaret, si ea quæ illi exprobrabat, negare ausus fuisset. Sed Cæsaris prudentia hanc Ducum inuidiam ita moderauit, ne quid ex ea mali in Rempublicam redundaret. Secutum est exinde tempus, quo Moronus Sfortiæ Consiliarius intimus, Sfortiam, Venetos, Pontificem, ipsumque Piscarium, vt à Cæsare deficerent, fermè induxerat. Polliciti sunt Piscario Regnum Neapolitanum, si socialis belli Dux fieri vellet, interficereturque Leua cum iis qui secum deficere noluissent. Cùm aliquamdiu dubius Piscarius animum non declararet, nec interim Cęsari, vt decebat, coniurationem detegeret, tandem eius fortunam veritus, fido in Hispaniam misso homine, coniurationem, promissáque sibi facta Cæsari exponit; cuius consensu in eadem mansit simulatione, donec omnium animos ac consilia planè detexisset. Tum astu capto Morono, ac Sfortia de proditione accusato, Mediolanum cum maxima ditionis parte occupat; Sfortiamque in arce obsessum circumuallat. Cremonensem quoque arcem obsideri curat, vniuersam Insubriam in Cæsaris potestatem recidisse asserens, quòd cliens Sfortia contra Maiestatem patroni Cæsaris cōiurasset. Nec diu Piscarius superfuit, initio mensis Decembris Mediolani longa tabe confectus. Reliqua anno proximo. Huius eiusdem anni æstate bellum Rusticum in Sueuia primò ortum, ac per vniuersam Germaniam instar contagiosæ luis serpens, magna rusticorum clade est gestum finitumque. Cecidere enim diuersis locis, ductu variorum Principum, vltra centum quinquaginta millia rusticorum. De hoc bello prolixè Cochlæus tunc viuens, in Actis Lutheri, & inter cetera sic: Turbulen-

1525

Cæsar quàntum potest, appositam à se Monarchia Italica inuidiam amouet.

Nec tamen placare potest Pontificem, Venetos & alios.

Piscarius tentatur ab Italis ad defectionē, sed fidelis persistit.

Capiuntur Moronus & Sfortia, perduellionis accusati.

Bellum rusticorum in Germania, in quo amplius centum quinquaginta millia rusticorum periere.

1525 bulentissima verò fax belli seditionisque fuit Thomas Muncerus Presbyter, qui maiori vesania quàm Carolostadius Lutheri verba in opus deducere parabat. Quippe non solùm imagines Sanctorum, sed etiam ipsa Templa & Monasteria diruere, Sacramenta penitus abolere, Episcopos, Presbyteros, & Monachos occidere, atque etiam Principibus omnem gubernandi potestatem eripere conabatur. Ita Cochlæus. Hoc etiam anno Fredericus Holsatiæ Dux, Christiemi Secundi Daniæ ac Sueciæ Regis patruus, ante biennium à Daniæ Ordinibus in Regem lectus (Christiernum enim ob crudelitatem exegerant) cùm in hoc vsque tempus variis Daniæ locis, à Lubecensibus adiutus, contra Christierni Duces bellum gessisset, eos tandem omnibus locis expulit, sicque Hafniæ coronatur. Hoc anno perculso Geldro Francorum Regis fortuna, pergunt nihilominùs tumultuari Vltraiectini. Nono Kalend. Maij quidam plebeij subornati à parte aduersa, magno globo Saudenbaldum adorti, exules dudum pulsos restitui, item binos asses tributo cereuisiario demi postulant; id nî fiat, minantur secessionem, & vix à vi temperant. Ipse cum Vordio vesperi vrbe excedit. Postridie tumultus, Duce Iacobo Mindeno, etsi aulæ Episcopalis Præfecto, de exulibus reuocandis fit decretum. Relatum quoque eodem die à Mindeno Interrege de Clero æqualiter grauando tributo cum populo, item de rationibus Quæstorum, maximè ab anno vndecimo supra sesquimillesimũ excutiendis. Septimo Kal. Maij noui creantur Consules Fredericus Regius & Adamus Diemenius, & exules reuocantur, Niueldius, Mindenus Iacobi frater, Sulenus & Borrius ab Amerongen. Decimo Kal. Iunij pridie Ascensionis populus armatus cœmeterium D. Ioannis occupat, ipsoque Ascensionis continuatur secessio, & postero die Plebiscitum de tributis æqualibus, & rationibus Quæstorum discutiendis, primùm Senatusconsulto, deinde etiam ab Episcopo & Clero firmatur, sicque exeunte Iulio reliqua quadraginta sex millia aureorum Antistiti annumerantur, isque accepta pecunia cum Geldro paciscitur, & pacatis vtcumque Transisulanorum rebus in Germaniam proficiscitur. Ipsis Kalendis Augusti plebs armata iterùm cœmeterium S. Ioannis inuadit, nouos Consules creat Gerardum Kniffium & Ioannem Vordium. Antistes eodem mense ex Germania reuersus primùm Dorestati se continet, posteà cùm frustrà pacis conditiones concepisset, iratus, circa Kal. Nouembris in Transisulanos decedit, mansitque ibi vsque Kal. Martias

Pergunt tumultuari Vltraiectini, & Saudenbaldus sponte in exilium abit.

Creatis nouis Consulibus plebs armata tributis imponendis æqualis rationem extorquet.

Iterùm plebs ad arma concurrit, rursumque creat nouos Consules.

1526 sequentes. Anni 1526. initio, redeunte ad Cæsarem à Pontifice Legato, mox Carolus Cæsar vxorem ducit Isabellam Emanuelis Portugalliæ Regis maiorem natu filiam, nuptiis decimo die Ianuarij Hispali solemniter celebratis, cùm quinquies anteà cum aliis frustrà fuisset desponsatus;

tus; cum Claudia filia Ludouici XII. Francorum Regis anno 1501. cum 1526
Maria Henrici Septimi Angli anno 1507. cum Renata, altera Ludouici XII. Franci anno 1515. cum Ludouica Francisci Franci adhuc in cunis vagiente anno 1516. denique cum Maria Henrici Octaui Angli septenni anno 1522. Deinde conditiones libertatis Regis Francisci, die duodecima ciusdem mensis Madrilij conceptas, die decimaquarta confirmat. Sunt

Cæsar cum Isabella Lusitana celebrat nuptias Hispali.

,, illæ inter alias hæ: Rex Ducatum Burgundiæ, quæque inde dependent, sexta à die liberationis hebdomada Cæsari restituito, ac in æternum vtriusque sexus heredibus relinquito. Rex decimo quarto Martij liber suique iuris Fontarabiæ his aliisque conditionibus satisfaciendis dimittitor, obsidesque promissorum adimplendorum causa filios natu maiores duos, Franciscum Delfinum ac Henricum Aureliæ Ducem, aut huius nomine duodecim dato primarios Proceres. Rex, interposito sacramento, Cæsari promittito, si dictis conditionibus stare non potuerit, in eius potestatem, vbicumque terrarum tum temporis fuerit, receptis obsidibus rediturum. Rex omni actione ac iure in sempiternum cedito, quod in aliquod Regnum, prouinciam, ditionem à Cæsare hoc tempore possessam, nominatim verò in Regnum Neapolitanum, Siciliæ, Mediolanense, vrbem ditionémque Genuensem ac Astensem allegare potest. Cæsar econtrà Regi eiúsque successoribus tradito ac in perpetuum cedito ius actionémque omnem quam allegat in eas ditiones quas hoc tempore Rex possidet, ijs tantùm quæ his legibus exprimuntur, exceptis.

Conditiones liberandi Regis Francorum Francisci. Primùm filios det obsides.

,, Rex Franciscus Leonoram Cæsaris sororem natu maximam viduam Emmanuelis Portugalliæ Regis in vxorem ducito, ac cum ea dotis nomine semel ducenta millia aureorum liliorum accipito, cum annua pensione, quam causa mortis dicti Regis Emmanuelis ei Lusitani soluunt, itémque Comitatum Masconensem, Auxerræ, ac Barræ ad Sequanam. Fräciscus Delfinus Mariam dictę Leonorę ac Regis Emmanuelis filiam in vxorem ducito, eáque anno ætatis duodecimo in Franciam mittitor.

Rex Franciscus ducat Leonoram Cæsaris sororem.

,, Rex curam operámq; adhibeto, Henricus Albrechtus titulo Regis Nauarræ pro se successoribúsq; suis in perpetuum cedat. Carolum Egmondium Geldrum Rex quoque inducito, contentus Geldriæ possessione, qua nunc fruitur, post mortem Geldriam Zutfaniámque Cæsari eiúsque successoribus possidendam relinquat; qui ei datis tabulis promittet, liberos legitimo matrimonio susceptos se honestè educaturum, & dotaturum. Quòd si id Carolus aut Geldriæ Ordines recusarint, eis auxilium non præstato. Rex Franciscus Henrico Angliæ Regi summam quingentorum aureorum liliorum millia soluito, nempe quam Rex Franciscus Anglo in hunc vsque diem è veteri tractatu debet; Cæsar verò, inducto Anglo ad suscipiendum contra Regem bellum, pro ea anno 1522. Win-

Curet vt Albrechtus in perpetuum titulo Regis Nauarra cedat.

Fœdus cū Geldro rescindat.

1526

Borbonio & sociis Rex omnia bona eorum restituat.

deforæ ſpopondit. Carolo Duci Borbonio, quiq́ue eum ſunt ſecuti, Rex omnia cuiuſcumque ſint conditionis bona, & vbicumque ſita reſtituito. Captiui hinc inde cuiuſcumque conditionis ac generis, nullo pro redemptione ſoluto pretio, ante decimum quintum Februarij diem in libertatem reſtituuntor. Rex Franciſcus Margaritæ Auſtriacæ Cæſaris amitæ eiúſque heredibus Comitatum Charaloi, Noietij, Chaſtelchinoni, Chantini, ac Percheræ reddito, dictæque Margaritæ ſpatio ſex menſium duodecim millia aureorum liliorum, pro damno, quod belli tempore tulit, ſoluito. Cæſar ac Rex has leges iureiurando & ſubſignatione ſigillíſque muniunto, ac ante decimum quintum Februarij diem omnibus in Regnis, Prouinciis, locíſque conſuetis publicanto. Actum Madrilij duodecima Ianuarij anno Chriſti 1526. Conditionibus vltrò citroque ſubſignatis, ac iureiurando confirmatis, Cæſar & Rex diu ſæpeque publicè collocuti, eademq́ue quadriga vecti, ſponſam Leonoram inuiſunt.

Cæſar & Rex vna vecti quadriga Leonoram inuiſunt.

Tandem Rex Franciſcus decimo octauo Martij cum Prorege Lanoio, ac Alarcone cuſtodum ſuorum Præfecto, comitantibus quinquaginta equitibus Fontarabiam venit; mater eius Lodowica cum Delfino ac Aureliæ Duce Baionam; hiq́ue progreſſi ad flumen nomine Toloſam, quod eo loco Hiſpaniam à Gallia diuidit, in ripa conſiſtunt. Stabat in amnis medio nauis longa anchoris firmata, hominibus vacua.

Rex libertati reſtituitur, cùm obſides filij eodem momento traduntur.

Hanc Rex, ſcapha aduectus, cum Lanoio, Alarcone, ac octo viris nobilibus ingreditur. Idem ab altera ripa cum Regiis filiis, totidemq́ue viris Odetus facit Foxæus Lautrechi Dominus, tradens Lanoio Delfinum ac Aurelianum, qui eos per Alarconem in Hiſpanicum littus expoſitos, equitibus Hiſpanis tradit; eodemq́ue momento Rex è naui in ſcapham alteram, indeq́ue in Francicum exiliens littus, equum conſcendit Turcicum miræ pernicitatis, ſubditiſq́ue calcaribus à curſu non deſtitit, quoadusque ad Fanum Ioannis Luſij, indeq́ue Baionam perueniſſet, vbi incredibili matris totiuſq́ue Aulæ, quæ celeberrima conuenerat, lætitia eſt exceptus.

Incredibili gaudio Rex Baionæ à ſuis excipitur.

Tempore præſtituto reſtituendæ Burgundiæ & aliis elapſo, Cæſar Cuniacum ad Regem mittit Proregem Lanoium ac Alarconem, petitum legibus Madrilianis ſatisfaciat. Reſpondet Rex, in ſua non eſſe poteſtate de Regni Francici corpore membrum aliquod ſeparare, niſi cum Ordinum eiuſdem Regni conſenſu; peramicè petens, Cæſar traditionem Ducatus Burgundię in mulctam pecuniariam transmutet.

Allegante Franco, nō poſſe ſe legibus pacis niſi cum Ordinum Regni conſenſu ſatiſfacere, iterùm expediuntur arma.

Quo Cæſar audito, non parum animo perturbatur, ac deinde Borbonium, tradita ei Ducatus Mediolanenſis gubernatione, eò properare, Lanoium in Regnum Neapolitanum proficiſci, Hugonem Moncadam maris Præfectum ad Pontificem tendere, claſſem verò Barcilonæ extemplò inſtrui iubet. Quibus rebus Francus intellectis, cùm hactenus ſpe nouæ

cum

cum Cæsare transactionis fœderi Italico subscribere distulisset, decimo 1526
» septimo Maij his legibus inter ceteras id facit: Inter Pontificem Cle-
» mentem, Regem Franciscum, Venetos, ac Franciscum Sfortiam, donec
» is in Ducatum Mediolanensem restituatur, ac Regij liberi è Cæsaris po-
» testate extorqueantur, perpetuum fœdus esto. Cæsari se fœderi intra tres
» proximos menses coniungendi potestas maneto, modò Regis filios, iu-
» sta auri accepta summa, quam Angliæ Rex dicet, ac Mediolanense Im-
» perium Francisco Sfortiæ restituat, vniuersamque Italiam eo statu, quo
» ante hoc bellum fuerat, relinquat. Conditionibus consignatis Pontificiæ & Venetorum copiæ, Duce Vrbinatium Principe, Mediolanum versus, sed tardiùs quàm inopia, qua arx premebatur, requirebat, mouent. Differt sua auxilia Rex Francus, spe transigendi de liberis cum Cæsare. Intereà Franciscus Sfortia, commeatus inopia adactus, vigesimo quarto Iulij cum Borbonio transigens, arcem ei Mediolanensem tradit, Laudemque Pompeij profectus, inde ad Confœderatorum castra Marinianum contendit. Hoc tempore Cæsar variis artibus Pontificem, Francum, ac Anglum spe pacis ducens, tandem in suas partes adsciscit Ferrariæ Ducem, pacémque cum Confœderatis Cæsar se non facturum profitetur, nisi Francus legibus Madrilianis per omnia satisfecerit, ac Franciscus Sfortia se suamque causam constitutis à se Iudicibus commiserit. Tum Hieronymum Moronum, intimum Sfortiæ Consiliarium, pro coniurationis mulcta acceptis viginti millibus aureorum, carcere dimittit; quem exinde Borbonius, ingenio eius delectatus, inter secretiores admissum, admodum euexit. Hac æstate vigesimo quinto Iunij Spiræ Nemetum fit Conuentus Germaniæ Principum, in quo Cæsaris recitantur litteræ, mense Martio Seuilliæ scriptæ, quibus promittebat sese breui in Italiam coronationis causa profecturum, acturumque cum Pontifice, futuro Concilio locus tempusque designaretur, in quo certum de religionis dogmatibus declarari posset. Sub idem tempus 18. Iulij Margareta Austria Belgij Gubernatrix Edictum promulgat carptim in hunc sensum. (Extat inter diplomata Flandrica & Gallica impressa Gandaui 1559. apud *Vanden Steen*.) Pro Cæsare omnibus nostris fideli-
„ bus, &c. Quandoquidem, non obstante Edicto anni 1521. contra Luthe-
„ rum eiúsque fautores, passim serpat malum, quiésque publica turbetur,
„ hinc est quòd ordinamus & præcipimus, ne quisquam conuenticulis
„ quibuscumque, vbi priuatim de Scripturæ intellectu conferatur, inter-
„ sit, & neque domi suæ nec alibi quidquam dicat faciátve, quod simpli-
„ cem populum à reuerentia Sacramentorum, honore Deiparæ vel alio-
„ rum Sanctorum, à suffragiis pro defunctis, ieiuniis, aliisque quæ Eccle-
„ sia præcipit ex vsu & traditione Christianæ fidei obseruanda, vlla ra-

Nouum fœdus Regis Francorum cum Pontifice, Venetis, & Sfortia contra Cæsarem.

Borbonius pro Cæsare arce Mediolanensi potitur.

Moronus mulcta viginti millium aureorum redemptus, deinceps Borbonio in pretio fuit.

Scribit Cæsar Germanis se curaturũ, Synodus Ecclesiastica vt indicatur.

Edictum in Belgio contra hæreticos moderatissimum.

 tione

1526 tione diuertat aut distrahat, sub pœna pro prima vice cùm quis de eo " cum ventilatione causæ apud Senatores fuerit conuictus, viginti flore- " notum Carolinorum; pro secunda, quadraginta; pro tertia vice octogin- " ta similium florenorum, vel si eos soluere non potuerit, sub pœna per- " petui exilij. Nihilominùs committentes Senatoribus loci prædictam " pœnam augendi vel minuendi, vel alterandi potestatem, prout eis vi- " sum erit. Datum Mechliniæ 17. Iulij anno 1526. Signatum pro Cæsare " in suo Consilio, L. Du Blioul. Hoc anno Ludouico Hungariæ & Bohe- " miæ Rege 29. Augusti, ætatis anno vigesimo à Turcis cæso, maior Hungariæ pars ab iisdem occupatur, in vtroque Regno succedente Ferdinando Cæsaris fratre, qui Annam Ludouici sororem vnicam matrimonio sibi iunxerat. Hoc anno Kal. Februarij Vltraiecti Knifio prorogatur Consulatus prçter morem, additur Ioannes Walanus. Sub Kalend. Martias Episcopus ex Transisulanis proficiscitur in Germaniam, mansitque ibi menses plus sex; intereà plebs agit omnia pro libito, Clero eam mitigante, vti poterat. Demum Episcopus septimo Idus Nouembris Vltraiectum venit, magna Ordinum lætitia exceptus. Sed mox tertio Idus Nouembris subito morbo correptus secedit Dorestatum, Vicarios relinquens Præfectos vrbis Iacobum Mindenum & Ernestum Ameron-gum. Mindenus, quòd cognatos in rationibus disquirendis damnum sensuros videret & ignominiam, octauo Idus Decembris Tribunos conuocans, suadere conatur, vt rationibus discutiendis iam tandem supersedeant, satis inde turbarum hactenus ortum. Quod plebs resciscens, biduo pòst contra Mindenum armatur, circa Pontem fullonum mole lignea congesta. Sed dum nocte ab eodem Mindeno armis dispergu ntur, postridie multi eorum proscribuntur; duo in vincula coniecti & pænè sub carnificis ictu constituti, tamẽ etiam solo exsilio vnus, & alter post anni carcerem graui ære mulctatur. Sub initium anni 1527. Papa

1527 spe pacis cum Cæsare ineundæ planè abiecta, expedita re pecuniaria ac frumentaria, Confœderatorum se copiis iungit: ad quos cùm Francus Vaudemontij Comitem mediocribus cum copiis misisset, Regnum Neapolitanum inuadunt. Capiunt Salernam, Molem Caietanam, Castellomarinum cum arce, Turrim Græcam, Surrentinum, Sicillianum, Tallocotium, cum aliquot aliis castellis & oppidis, adeò vt Hugo Moncada, qui Neapoli pro Cæsare in præsidio erat, hostibus ad portas vsque excurrentibus, contrà exire non auderet. Verùm hic Confœderatorum ardor, Pontificis pro parte culpa, citò refrixit. Eius enim tarditate commeatus ac pecunia exercitui statim deficere cœpit; qua de causa Pipernum vsque retrocedere coguntur. Impediebat & rei successum, quòd Francus non ea quæ promiserat auxilia submitteret. Veneti quoque his rebus

Pro prima vice mulctantur 20. florenis, pro secũda 40. pro tertia 80.

Caso à Turcis Ludouico Hũgariæ Rege, Ferdinandus Cæsaris frater iure vxoris ei succedit.

Episcopo Vltraiectum reuerso, nihilo sunt Vltraiectini quietiores.

Auctor noui tumultus Mindenus, ne cognatorum ratiocinia ampliùs disquirerentur.

Franci & Confœderati primo impetu multa oppida & castella Regni Neapolitani capiunt.

Hinc tardiùs eorum res succedunt.

rebus perſpectis, in numerandis militi ſtipendiis tardiores erant facti. 1527
In tempore igitur Pontifex, mutato animo, cum Cæſare (qui eum ſummopere vrgebat) tranſigere ſtatuit, planè de Francorum ac confœderatorum rebus deſperans. Erant tum Romæ, à Prorege Lanoio miſſi Faramuſca ac Serenonius, qui cum Pontifice in octo menſes his legibus in-
„ ducias fecère, vt meliori opportunitate in pacem mutarentur: Pontifex
„ pro ſtipendiis Cæſarianorum militum ſexaginta aureorum millia ſolui-
„ to. Cæſari ius Regni Neapolitani, ac Pompeio Columnæ veterem di-
„ gnitatem locumque reſtituito. Franco Venetiſque intra certum tempus
„ admittendarum induciarum ius eſto: quod ſi fecerint, Cæſar Germa-
„ nos milites in Italia bellantes dimittito; ſin minùs, Pontificis ſaltem nec
„ Florentinorum fines intrare permittito. Prorex Lanoius Romam legi-
„ bus firmandis venito. His ſubſignatis, terreſtres naualeſq; copiæ vtrimque reuocantur, capta loca reſtituuntur; Pontifexque copias omnes dimittens, incautè, nimis citò ſe exarmat. Exiſtimabat enim Borbonium, auctoritate Lanoij motum, nihil iam auſurum, maximeque Faramuſcam cum Pontificia pecunia ad Borbonium profectum milites facilè placaturum. At longè ſecùs res accidit. Nam cùm pecunia bimeſtre ſtipendium non excederet, parui id milites Præfectique facientes, in belli propoſito perſtitêre, agrúmque Bononienſem vaſtantes, deinde Romam verſus mouerunt. Quod videns Vaſtij Marchio, qui cum Borbonio erat, eo deſerto, in Regnum Neapolitanum ad Proregem Lanoium contendit, vtroque Borbonium inducias contemnere ægerrimè ferente. Bis enim hac de cauſa à Prorege miſſi ad eum nuntij ferè fuerant à militibus interfecti. Quare tertio Aprilis Lanoius Romam profecturus Florentiæ conſtitit, vt cum Borbonij Legatis de induciis præſens ageret, multa interim magnáque Pontifici nimis credulo pollicitus. Sed tandem Pontifex videns Borbonium ſe & Lanoium contemnere, ac vigeſimo ſexto Aprilis ſine tormentis impedimentíſque expedito cum exercitu ex agro Aretino rectà Romam contendere, vrbis curam Rentio Ceriti committit; Romanos verò ad arma alacriter capienda, pecuniámque, qua miles conſcriberetur, conferendam adhortatur. Sed cùm lentè hæc adminiſtrarentur, rebus omnibus ad vrbis defenſionem adhuc imparatis, Borbonius quinto Maij in eius conſpectum caſtra locat, poſteróque die ipſa aurora oppugnationem aggreditur. dumque Germanos frigidiùs pugnam ineuntes animaturus, arrepta ſcala inter primos aſcendens, pugnam ordiuir, ſclopetorum globis per cerebrum ac femur adactis, mortuus concidit, Philiberto Challonio, Aurantij Principe, iuxtà aſtante, ac longiori veſte cadauer, ne Ducis morte miles perturbaretur, tegente. Cúmque eo cadente, per duas horas veterani acriter pugnaſſent,

Induciæ octo menſium Pontifici à Lanoio dantur, hac lege, ſexaginta aureorum millia ſoluat.

Borbonius paruam reputās ſummam à Pōtifice ſubmiſſam, cōtempto Lanoio, nihilominùs Pontificis ditiones vaſtat.

Cum expedito exercitu ſine tormētis Borbonius Romam verſus mouet.

Arrepta ſcala inter primos mœnia Romana conſcendens, Borbonius occiditur.

1527 tandem Germani & Hispani in suburbium, deinde in ipsam Vrbem irrupêre, desideratis cum Borbonio mille circiter viris, interfectis verò tam in oppugnatione quàm irruptione, quatuor Romanorum millibus. Diuina ac humana militum libidini cessêre, in omnem sexum ætatémque omni libidinis, sæuitiæ, ac cruciatus genere sæuitum. Pontifex Clemens in Arcem S. Angeli fugit; vbi per integrum obsessus mensem, frustráque auxilium à Confœderatis expectans, tandem cum Lanoio (qui Senis erat) ac Aurantio, quem veterani loco Borbonij Ducem salutarant, Vastio, Moncada, ac Alarcone, qui Neapoli Romam aduolarant, his legibus sexto Iunij transigit: Pontifex in stipendium Cæsarianorum mili- “
tum constitutis tempotibus quadringenta millia aureorum nummûm “
persoluito, ac statim decem millia præsentato. Cum tredecim Cardina- “
libus in Mole Hadriani (nunc Arx S. Angeli) custoditor, donec prima “
pecuniæ pensio sit persoluta, tum Neapolim aut Caietam proficiscitor, “
expectaturus Cæsaris Decretum. Exinde Alarco cum tribus Germanorum ac totidem Hispanorum signis arcem ingressus, Pontificem cum Cardinalibus arctè custodit, ceteros omnes dimittit. Cum Vastio ac Moncada Romam venerant Hispani ac Germani, qui in Regno erant Neapolitano, abiectísque Ducum imperiis, nil miseræ Vrbi reliquum fecêre. Grassabantur enim in ea octo millia Hispanorum, duodecim millia Germanorum, quatuor millia Italorum peditum: quos cùm Lanoius ac Vastius educere conarentur, à seditiosis ad cædem quæsiti, ægrè effugêre; mansítque in Vrbe suo viuens arbitrio impius miles circiter octo continuis mensibus, peste inter eos nequidquam insigniter grassante. Memoratu dignum est quod Cochlæus huius temporis Scriptor his verbis commemorat, in Actis Lutheri hoc anno: Erat (inquit) tum Ro- “
mæ Italus quidam, sacco indutus, qui ante captam Vrbem sæpè prædi- “
cauerat, graue imminere Vrbi exitium, nisi homines prauam vitam cor- “
rigerent, ac pœnitentiam agentes iram Dei precibus auerterent. Cumq́; “
id sæpè fecisset magnis clamoribus in populo, comprehensus, & in car- “
cerem coniectus, ibique detentus fuit, donec Deus reipsa comprobauit, “
quod ille prædixerat. Dimissus verò è carcere à militibus, eis quoque “
prædixit, breue fore eorum gaudium ex illa præda. Cùm igitur eueni- “
rent ea quæ prædixerat, creditus est prophetiæ habere spiritum, Ioan- “
nis Baptistæ nomen habens, & vitæ institutum sequens. Hæc ille. Vige- “
simo primo Maij huius anni nascitur Cæsari Vallisoleti in Hispania filius, cui regenerationis hora nomen Philippi dedit: ob cuius natalem, dum ingentia per vniuersam Hispaniam lætitiæ eduntur signa, litteris Mercurini Gatinariæ Cæsar Monocœi fit certior, captam à suis Romam, Pontificem cum Cardinalibus captiuum detineri. Recipit & paulò

Fœdè Roma vastatur à Cæsarianis.

Pontifex integro mēse in Arce S. Angeli obsessus, tandem certis conditionibus transigit.

Cæsariani milites ad viginti quatuor millia, reiectis Ducum imperiis, ferè octo mensibus Romæ immanè grassantur.

Vaticinia cuiusdam tunc Romæ.

Nascitur Cæsari filius Philippus Vallisoleti in Hispania.

paulò pòst litteras ab Anglorum ac Francorum Regibus, petentes Pontificem in libertatem restitui. Sed eius rei negotium iam anteà Lanoio Cæsar per litteras ac Legatos dederat, quamquā restitutus in libertatem non sit nisi post septimum captiuitatis mensem. Quocircà fine mensis Iulij Cardinalis Eboracensis, ex Anglia profectus, tertia Augusti Ambianum venit, ac cum Rege Francisco, nomine Regis Henrici, fœdus contra Cæsarem facit; quo Francus peditem equitemque, Anglus menstruam in stipendia pecuniam certam, ad confœderatorum Italorum castra se missuros pollicebantur, præfecto exercitui Foxæo Lautrechi Domino; qui cum iusta manu in Italiam ad Confœderatos veniens, maioribus è Francia ac Heluetia subsequentibus copiis, pulso Lodouico Lodronio, Bosium oppidum, deinde & Alexandriam, in potestatem redigit: tum positis ad Papiam seu Ticinum castris, verberataque tormentis arce, in vrbem, cæso præsidio, captoque Duce, fine mensis Septembris irrumpit, Antonio Leua, propter copiarum exiguitatem, Mediolani (vbi à Borbonio Romam proficiscente fuerat relictus) manente. Non enim præter ducentos equites, ac tria peditum millia habebat. Atqui Romæ adhuc grassabantur Cæsaris milites, donec Lautrechi irruptione excitati, cùm se abundè præda satiassent, insuperque singuli duos à Vastio aureos accepissent, Ducum se imperiis subiicientes, Romam deserunt. Obierat mense Octobri Caietæ Carolus Lanoius Belga, Prorex Neapolitanus, successitque illi Philibertus Challonius Auranti princeps, admodum adhuc iuuenis, Hugone Moncada multæ experientiæ sed duri ingenij viro, res cum eo administrante. Pridie Kal. Nouembris iterùm Cæsar cum Pontifice transigit: superioribus tantùm „ conditionibus additum; pecunia, quæ in Hispania ad sacrum erat col- „ lecta bellum, ac decimæ è sacris vectigalibus collectæ, Cæsari cederent, „ eique in rebus Mediolanensibus ac Neapolitanis non aduersaretur; „ Ostiam ac ciuitatem veterem, pignora Cæsari traderet. Circa finem anni classis Confœderatorum, disputantibus Ducibus, Sardiniáne an Sicilia esset inuadenda, ingenti tempestate disiecta, ac aliquot mersis nauibus valdè diminuta, cùm nil memoria dignum gessisset, varios portus tenuit. Lotrechius quoque expectans, quis inter Cæsarem Regemque longæ, sed arcanæ tractationis exitus esset futurus, in agrum Bononiensem, Parmensem ac Placentinum, in hibernis militem distribuit; Cæsariani verò Germani in agro Romano, ac finibus Regni Neapolitani, hiemabant. Vltraiecti hoc anno is erat rerum status. Sexto Kalend. Iunij exules tentant nauigiis sub portam Telonariam vrbem occupare, sed frustrà. Inde decimo quarto Kal. Augusti exules ad se purgandos, & Vltraiectēses ad eos accusandos, Dorestatum seu Wicam ab Antistite euocantur,

1527

Ferit quoque Rex Angliæ fœdus cum Franco contra Cæsarem.

Francus Papiam seu Ticinum recuperat.

Lanoio Proregi Neapolitano defuncto, Auraīcij Princeps subrogatur.

Classis Cōfœderatorum tempestate dissicitur.

Exules Vltraiectini frustrà vrbem occupare tentant.

1527 cantur, cognitioque causæ Transisulanis datur. Intereà in speciem agitur, vt cum Geldro (neglecto Burgundo, hoc est Cæsare) perpetua pax sanciatur; nec minùs Buranus sub idem tempus Episcopum Dorestati inuisit, post diutinum morbum quasi valetudinem gratulaturus, pluresque dies cum ipso & ciuibus festiuè transigit. Kalendis Augusti Episcopus veritus ne quid Vltraiectini innouarent, eò proficiscens, condicto à Burano equitatu, qui suo equitatui in itinere se iungeret, ingressis iam coquis & familia, ipse circa Vechten pagum, portas sibi clausas intelligens, noctu plenus irarum in Oostbroeck diuertit. Missi sunt Legati ex vrbe eo die & sequenti, dimitteret externa auxilia, patere sibi tunc portas: (equites auxiliares erãt ducenti, pedites quingẽti.) Ille hoc recusabat. Et tandem, Agite, inquit, quando ita stat sententia, omnia deinceps armis agenda erunt. Hinc factiosi missis tabulis cum Geldro transigunt, & Nonis Augusti clauibus portæ Consuli Vulueno vi extortis, postridie lucente aurora ducentos equites Geldros admittunt, & paulò pòst adhuc equites centum & quinquaginta, & peditum cohortem vnam. Episcopus ad intercludendum vrbi commeatum ostium Leccæ munit, præfectis Pilano Amersfortio, Pellito Buscoducensi, & Sombreno cum ducentis equitibus. Vtrimque in agro hostilia eduntur. Sed tribus mensibus elapsis, ita Episcopi opes sunt accisæ, vt iam debellatum esset, nisi ad externa auxilia respexisset. Itaque Florentium Buranum Dorestatum euocat: apertè quod diu meditati erant, aggredi pergunt: ille celeriter Bruxellam contendit. Conuentus Scoonhouiam indicitur. Adsunt, 17. Kalend. Decembris hinc Episcopus cum suis, illinc Comes Hoochstratanus, Buranus, & alij; tandem transigitur his legibus: Margarita „ Austriaca, Cæsaris nomine, octauo Kalend. Decembres in militares „ sumptus dabit Antistiti sexdecim millia florenorum, ac in quinque „ proximos menses singulis mensibus quinque millia, quibus contra „ Geldrum mille pedites stipendio ordinario Antistes alet. Intereà An- „ tistes Diplomate à Summo Pontifice obtento, potestatem transferendi „ ditionem Vltraiectinam ac Transisulanam, in Cæsarem eiusque suc- „ cessores, procurabit. Quæ cùm innotuissent, non multò pòst Amersfortij „ Antistitis mediocre accipiunt præsidium; Gelder verò vt Vltraiecto,

Episcopus Vltraiecto excluditur.

Hinc apertum, etiam contra Episcopum, bellum, aduocantibus ciuibus auxiliares Geldros.

Episcopus impar belli sumptibus per Buranum cum Margarita Cæsaris sorore transigit.

Amersfortij pro Episcopo faciunt.

1528 Rhenæ, ac Hasselio, aliisque oppidis à se occupatis prospiceret, quòd tanto bello sustinendo non satis esse in Martino Rossemio auctoritatis censeret, Fredericum Meursij Comitem cum noua peditum equitumque manu Vltraiectum mittit, eique Rossemium parere iubet. Mense Ianuario anni 1528. Burgis in Hispania Franciæ ac Angliæ Regum Legati bellum Carolo Cæsari indicunt, præsentibus Oratoribus Venetorum ac Sfortiæ. Hilari Cæsar fronte denuntiationem accipit. Sed Regis Angli

Legati Regum Franciæ & Angliæ, præsentibus Oratoribus Venetorum ac Sfortiæ, Cæsari bellum indicunt.

1528

Angli Oratore dimisso, reliquos custodiri iubet, præfatus suos Oratores ab his in Italia detineri. Tum ab vtraque parte ingentes fiunt apparatus; motisq; Lotrechius Francus Bononia castris, per Æmiliam Flaminiam ac agrum Picœnum in Regnum contendit Neapolitanum, captaque Aquila, ad interiora Regni Neapolitani progrediebatur, oppidis ac ciuitatibus passim deditionem facientibus, præsidiaque admittentibus; redegissetq; in potestatem vniuersum cum vrbe Regia Regnum, nisi clàm numerante Cæsarianis Pontifice aliquot mensium stipendia, exercitus Germanorum, Hispanorum ac Italorum Roma deductus, Neapolim contendisset, ac ciuitates aliquot munitiores insedisset. Discessere Roma decimo septimo Februatij; delectúque habito, ex viginti quatuor millibus armatorum, vix duodecim millia peditum ac mille quingentos equites recensuere; ceteros pestis luxusque absumpserat.

Inuadente Franco Regnum Neapolitanum, sic demum Cæsariani Romam deseruere.

Antonius Leua, militem in officio retenturus, Mediolanenses auro exhauriebat; inque extremam calamitatem coniectos, vrbem fortunásque deserete coëgisset, nisi educta præsidij parte Leucum recepisset, Mussiniúmque eius Præfectum à Confœderatis ad Cæsaris partes traduxisset, adiutus ab eo pecuniæ ac commeatus non exigua copia; quem ob hoc beneficium Cęsar Leucij Marchionis titulo ornauit.

Mediolanensium etiam res tunc angusta.

Fine mẽsis Aprilis Lautrechius castra ad vrbem Neapolim communit, expectans Confœderatorum classem, quò vrbem terra maríque premerent. Intereà Cæsariani, qui Neapoli in præsidio erant, spem concipiunt opprimendæ classis Aurianæ, quæ in sinu erat Salernitano, præerátque ei Philippus Auria. Conscendunt Neapoli classem Hugo Moncada, omnium Pręfectus, Vastij Marchio, Cæsar Faramusca, Ascanius Columna, Princeps Salernitanus, Camillus Columna, Cruceus, Gobbius, Serenonius, ac clarissimi quique Præfecti, cum mille veteranis Hispanis sclopetariis, exceptis ordinariis classis militibus, ac ad hostem contendunt.

Classis vtrimque instructa.

Sed qui de eorum consilio per fidos exploratores ante biduum præmoniti, acceptis à Lautrechio sexcentis sclopetariis omnia ad pugnam necessaria pararant. Congrediuntur in alto; emissóque prior Auria è sua prætoria ingentis tormenti globo, vltra quinquaginta Hispanos occidit, vulneráque plures. Tum Moncadę tormentum (quamquam rectè librarum exoneraretur) non tamen Auriæ tantum intulit detrimenti. Tandem Cæsariani virtute superati, classem perdidere, Proceribus omnibus, quos nominaui, cum Præfectis in hostium potestate relictis, excepto Moncada & Faramusca, qui pugnantes occisi in mare sunt deiecti, cum mille qui ceciderant militibus. In Auriana classe tamen nullus ferè sine vulnere discessit, perieréque quam plurimi; tam difficile fuit superare veteranos. Exinde arctiùs Neapolis obsideri est cœpta, emissúsque vrbe magnus imbellium hominum nume-

Cruentâ pugnâ classis Cæsariana à Confœderatis Duce Auria superatur.

1528 numerus. Litteras quoque ad Cæsarem, quibus terra maríque auxilium ac pecuniam petebant, destinauerant; sed interceptæ, Lautrechio summis etiam difficultatibus implicato animum addidere. Laborabant enim Franci inopia aquæ, equitum, ac pecuniæ. Leui armatura equitum Cæsariani superiores erant; ac proinde non semel ereptum Francis commeatum ac vinum ad vrbem detulerant. Orta etiam erat, iamque grassabatur intra & extra vrbem pestis, Germanorum maximè vtrobique negligentia. Lautrechius quoque frustrà militem & pecuniam è Francia expectabat. Intereà Antonius Leua, eductis Mediolano copijs, Papiam vi expugnat, omnibus Francis, qui intus erant, interfectis. E Germania verò Henricus Brunswici Dux cum decem millibus peditum, ac sexcentis equitibus, Cæsaris pecunia conductis, in auxilium Neapolitanorum profecturus, in agrum Veronensem descendit, oppidaque aliquot capit. Sed cùm Antonius Leua aurum non expediret, summa verò per omnem Italiam esset rerum omnium ac præcipuè panis inopia; Germani, conuersis signis, mense Iulio in Germaniam rediêre, duobus millibus exceptis, qui cum Leua mansêre, omni Neapolitanis auxilij spe velut sublata; nam & decimò Iunij Veneta classis viginti duarum triremium in sinum Neapolitanum appulerat, impediens, ne quid ampliùs mari in vrbem aduheretur. Sed hoc rerum statu ecce Andreas Auria, relictis Regis Francisci stipendijs, Cæsari dat nomen, causatus inter alia patriæ suæ Genuæ libertatem à Franco opprimi, ac ad Sauonam omnem rei maritimæ mercaturam transferri. Expugnarant captiui Præfecti Cæsaris ægrum eius animum, promissa Genuensibus libertate; ad quam confirmandam ad Cæsarem in Hispaniam virum nobilem Generalem Franciscanorum miserant. Quo reuerso, his nomine Cæsaris cum Auria legibus conueniunt: Genua Cæsaris patrocinio libera esto. Sauona Genuensibus pareto. Quod olim Auria in Hispanos odium exercuit, obliuiscitor. Auria Cæsari cum duodecim triremibus suis militato, eoque nomine quotannis sexaginta millia aureorum in stipendium, cum Principatu Melphitano accipito. Post hæc Philippus Auria quarto Iulij cum sua classe Neapolim deserit, mensequè Augusto Andreas Auria cum duodecim triremibus suis Caietam, quæ in Cæsaris erat potestate, venit; dimissisque captiuis Proceribus, qui eum ad transitionem pellexerant, Cæsaris militare signum exponit, Regique Francisco torquem aureum cum insigni D. Michaëlis remittit. Intereà pestis ac nouus ille tum ex Veneris immoderatione, tum ex rupti aquæ ductus Poggij aquis in castris Francorum diebus canicularibus computrescentibus, morbus adeò Francorum ad Neapolim castris grassabatur, vt vix centum Lautrechio (præter rationem obstinatissimè in obsidio-

Hinc Neapolis arctè à Confœderatis obsidetur.

Intereà Leua Papiam vi expugnat, omnibus Francis interfectis.

Andreas Auria, relictis Francis, ad Cæsarem inclinat, & quare.

Pactum Cæsaris cum eodem Auria, seu Doria.

Grassatur in castris Gallorum ad Neapolim nouus quidam morbus, quo mortui sunt plurimi Duces & milites.

obſidione perſeueranti) ſupereſſent ſani equites, pedites vix mille. De- 1528
cumbebat ipſe, vt & plures Proceres, grauiter, ac tandem Lautrechius, Vaudemontius, ac complures alij viri illuſtres moriuntur. Ægrotabat quoque vehementer Salutius qui Lautrechio in imperium ſucceſſerat, Nauarrus, ac Guido. Quare Hugo Maramaldus, qui cum Prorege Aurantio Neapoli cum imperio erat, Capuam, Puteolos, ac Nolam, eiectis Francis, recuperat. Non enim ſolùm Franci cum peſte, ſed & cum fame luctabantur. Demum mali magnitudine victâ peruicaciâ, nocte clàm caſtra Neapoli Auerſam mouent. Sed abitu à Cæſarianis percepto, inuaduntur ac ſternuntur. Capitur Nauarrus, ac cum eo clariores Præfecti multi. Salutius Auerſæ ſine commeatu incluſus & ipſe paulò pòſt ſe dedit, captiuúſque cum Ducibus detinetur, militi ſine armis diſcedendi copia facta. Et hic finis obſidionis Neapolitanæ. Prorex Aurantius, habita de his quæſtione qui duris temporibus aliquid contra Cæſarem erant conati, Fredericum Ducem Caietanum, ac Henricum Bouiani Ducem, cum quatuor aliis viris illuſtribus, publicè Neapoli in foro ſecuri percuti iubet. Menſibus Auguſto ac Septembri nihilominùs in Ducatu Mediolanenſi bellum à Confœderatis contra Cæſarianos acerrimè fuit geſtum. Adueniente enim è Francia iuſtis cum copiis Fani D. Pauli Comite, vltraque duodecim millia peditum ac bis mille quingentos equites adducente, Cæſarianis negotium faceſſebant. Antonius enim Leua octo millia tantùm peditum ac octingentos equites habebat; quibus copijs cùm ciuitates præſidiis eſſent firmandæ, Francis loco aperto par eſſe non poterat. Intereà Andreas Auria Genuam, eiectis Francis, in poteſtatem redigit, ac Cæſaris voluntate liberam eſſe iubet, arce menſe Octobri funditus diruta. Receperant Genuenſes & paulò antè Sauonam dignitatis ſuæ æmulam; cuius portum inutilem reddituri, lapidibus & ruderibus replerunt. Sub idem tempus Antonius Leua, vt militem aleret, Mediolanenſibus prohibet, ne quiſquam domi panem pinſat, nec molitum frumentum habeat, præter eos qui id iuris à ſe numerata pecunia redemiſſent (hi octo continuis menſibus tres ei aureos in ſingulos modios numerauêre) qua pecunia per totum ferè annum peditem equitemque Germanum ac Hiſpanum aluit, Inſubriamque miſerrima calamitate preſſam Cæſari ſeruauit, Italis peditibus intereà præda viuentibus. Hoc anno etiam feruebat apud Vltraiectinos bellum, Dies Epiſcopo & Tranſiſulanis à Burgundis Dordraci dictus erat, quibus Ducibus ad Kalend. Maias contra Geldrum gereretur bellum. Deſignati ſunt Buranus, Rennenbergius, & Schenkius; decreta ſedecim millia peditum, equitum ſeſquimille. Nec tantiſper quies. Nam mox circa Nonas Martias magna vi frumenti Vltraiectum à Geldro congeſta,

Cæſariani recuperant Capuam, Puteolos, ac Nolam.

Frãci morbo fameq; fracti Neapoli diſcedunt.

Nihilominùs Fœderati apud Mediolanenſes bellum proſequuntur.

Genua eiectis Francis, & diruta arce, libera eſſe iubetur.

Graue tributum; ſed quo tamen Inſubria Cæſari ſeruata.

Feruet apud Vltraiectinos bellum; binc Burgundis illinc Geldris auxiliantibus.

1528 congeſta, recenſuit exercitum ad mille trecentos pedites. Ex quibus, paucis vrbi præſidio relictis, cum reliquis Martinus Roſſemius, copiarum Geldricarum Dux, Hagam-Comitis per medium hoſticum pergens diripit, tertioque die quàm Hagam profectus fuerat opimus ſpoliis, acceptiſque præterea pro viginti adhuc aureorum millium perſolutione obſidibus, Vltraiectum regreditur. Circa idem tempus Schenkius in Tráſiſulanis, Bubile, præſidium Geldrorum munitum iuxta Campos, obſidet, & vi potitur; inde ad Haſſaliam caſtra transfert, tandemque multo ſanguine ea potitur. Quinto Kal. Iunij Florentius Comes Buranus caſtra è ſtatiuis Leccæ mouens in Velaniam, primò Amiſianum præſidium capit, inde tertio die Hattemum contendit. Vbi iunctus ei Schenkius ſimul oppidum obſidione premunt. Demum poſt octenos grauiſſimos inſultus deditione capiunt; & paulò pòſt Elburgani etiam ſe dedunt. Decimo ſexto Kal. Iulij Harderwica trinis caſtris à Burgundis ſeu Cæſarianis circumſeſſa oppugnatur, paucíſq; pòſt diebus & ipſa deditur. Intereà Vltraiecti omnia motu plena; miles pro ſtipendio tumultuatur, calices ſacri & alia dantur. Denique Kalend. Iulij, tribus fratribus in ſuburbio Inſulari (*de VVeert*) potiſſimùm auctoribus, qui portæ eius Præfectum longa ebrietate ſibi deuinxerant, & tunc cum ſuis planè vino obruerant, miles Epiſcopi eam portam manè ingreſſus, vrbem Vltraiectinam recuperat. Pedites Burgundi tantùm erant octoginta, equites ducenti quadraginta quatuor, reliqui Amorsfortij voluntarij & exules, in vniuerſum quadringenti. Pugnatum acriter in foro Boario, & vico Prætorio. Cæſi Geldri quadraginta duo, Amorsfortij tres deſiderati ſunt, capti Geldri ad centum pedites, qui ab equitatu Burgundico prohibiti à publico, intra hoſpitia ſua ſe continuerant.. Reliqui milites in omnem partem dilapſi, & maximè per Telonariam portam euaſerunt. Pacati nominis ciuibus dictum eſt, Palatinum (Epiſcopi nomen) foribus inſcriberent; reliqui prædæ dati; ſenſerunt tamen & pacati nonnulli damnum. Durauit direptio triduum. Sæuitum denique in nudos & omnibus ſpoliatos. Capti hi: Decani duo, ad S. Saluatorem & S. Petrum; Canonici plures; Conſulares, Fredericus Vochtius Conſul eo anno, Ioannes Huchrenbrouckius, Arnoldus Vuluenus, Godefridus Regius Prætor vrbis, Gerardus Semmius, & alij. Equeſtres, Giſbertus Varaus, Ioannes Wicanus Loripes; ciuium præterea ingens multitudo. Decanus maioris Eccleſiæ pietate vxoris Vordij exulis latuit; & non multò pòſt Montfortium euaſit. Quarto Nonas Iulij Epiſcopus in vrbem venit; octauo Idus, populus in forum Boarium vocatus, Epiſcopo nouo iuramento obſtringitur. Sub 14. Kalend. Auguſti in foro Boario gladio admoti ſunt Godefridus Regius Prætor, Giſbertus Varaus, & alij tres.

Roſſemius Præfectus Geldrorũ Hagam-Comitis ſpoliat.

Alia parte Burgundi multa loca munita Geldris adimunt.

Auxiliares Epiſcopi Vltraiectum armis recuperant.

Durauit direptio vrbis triduum.

Duodecim capite puniti, plures capti.

12. Ka-

12. Kalend. eiusdem itidem capite plexi Ioannes Wicanus Loripes Eque- 1528
ster, & sex alij; septimus Petrus Coppius produci iussus, per foricam car-
ceris portæ Catherinianæ euasit. Postridie Episcopus Dorestatum re-
diit, secum abducens Solinum Decanum ad D. Petri, Venrodium &
Cunretorfium Canonicos, & Equestrem Huchtenbrouckium. Ex his
Venrodius & Cunretorfius culeis insuti crudeliter in Rhenum abiecti
& submersi sunt; reliqui vincti plures viginti, rescripto Burgundico,
antequam vlterius sequiretur, subtracti sunt. Tertio Nonas Octobris, pax
inter Geldrum & Cæsarem Gorcomij, ac deinde alibi, promulgatur his

Canonici duo culeo insuti, in Rheno mersi.

» legibus: Dux Geldriæ Carolus in perpetuum Francico fœderi renuntia-
» to, cum Cæsare nouum perpetuumque inito. Cæsar, deductis præsidijs,
» Duci capta Geldriæ oppida reddito. Dux, eiusque virilis tantum stirpis
» liberi è legitimo matrimonio procreati, Geldriam Zutphaniamque vt
» clientalia beneficia à Cæsare, legitimisque eius heredibus, non vt à Cæ-
» sare, sed vt ab Hollandiæ Comite ac Brabantiæ Duce, obtineto pos-
» sidetoque. Deficiente legitima virili stirpe, Geldria ac Zutphania Cæ-
» sari, legitimisque vtriusque sexus eius heredibus, relinquuntor. Si Dux
» mortuus filiam aut filias ex vxore reliquerit, Cæsar eiusque heredes,
» eam aut eas recipito, pro dignitate educato, nubiles cum se digna dote
» viro nobili ac claro in vxorem collocato. Cæsar Duci præfecturam tre-
» centorum ordinariorum equitum concedito, annuam quoque pecu-
» niariam ad vitam pensionem trium millium florenorum persoluito.

Pax cum Geldro sancitur.

Tanti fuit bellum Geldricum, quod annis quinquaginta per interualla
tenuit, redimere. Porrò Vltraiectini quoque decimo tertio Kalend. No-
uembris se Cæsari tradiderunt hisce Tabulis iam tum 13. Augusti con-
» ceptis: Quoniam Carolus Geldriæ Dux, nullo iure nullaque legitima
» de causa, vrbem Vltraiectinam occupauit, ac ex ea bellum Antistiti
» Heinrico Bauaro intulit, occupatoque oppido Rhena, arce Horstia ac
» Ema, vniuersam ditionem Vltraiectinam ad grauissimarum exactio-
» num solutionem coëgit, nullo in recusantes, siue profani siue sacri ordi-
» nis homines, sæuitiæ nec calamitatis genere omisso, adeò vt vniuersam
» tandem prouinciam subegissent, nisi Caroli Quinti Cæsaris Duces ob-
» stitissent, ac pedite equiteque adducto Geldrum repressissent: ne rursum
» in easdem recideremus calamitates, ac aliqua ratione Cæsari de factis
» huius belli causa sumptibus satisfieret, communi consilio, liberaque vo-
» luntate consensimus, ac tenore præsentium consentimus, Heinricus Ba-
» uarus Antistes noster Cæsari Carolo, tamquam Brabantiæ Duci &
» Hollandiæ Comiti, pro se suisque successoribus vtriusque sexus legiti-
» mis liberis cedat, inque perpetuam possessionem tradat vrbem Vltra-
» iectum, Amersfortium, Rhenam, Wicam, reliquaque oppida, arces,

Tabula publica, quibus Vltraiectini suo Episcopo facultatem concedunt iurisdictionem ditionis in Cæsarem transferendi.

Nota, Vltraiectina ditio tradita Cæsari, tamquam Brabantiæ Duci & Comiti Hollandiæ, non alio titulo.

Ccc castel-

1528 castella, ac munitiones Prouinciæ agrique Vltraiectini cum omni ap- " pararu bellico, pagis, villis, prouentibus, eum iurisdictione summa, me- " dia, infima, mixta, ac denique vniuersum absolurumque profanæ iuris- " dictionis imperium, ea ratione ac modo quo id præcedentes Antistites " supra nongentos possedêre rexeréque annos, ac vt absolutum decet Do- " minum Principemque, cum vniuerso Nederfticht (nempe Ouerstichtij, " id est Transisulani, dudû anrè in Ianuario se tradiderant) nihil inde exci- " pientes præter sacram iurisdictionem, ac annuos eius prouentus, qui An- " tistiti eiusq; successoribus in sempiternum sarti tecti manebunr, quem- " admodum Curia Episcopalis, quæ est in vrbe Vlrraiecto, ac altera An- " tistite digna in hac Prouincia, quam eliget. Ad hæc Cæsar Carolus An- " tistiti Heinrico Bauaro singulis numerabit ad vitam annis duo millia " florenorum, donec tot ei sacerdotia procurarir, quæ dictam in singulos " annos summam conficianr, eaque in perpetuum Episcopatus rediribus " adiungi curarit: supplicantes & orantes Romanum Pontificem, hæc " omnia sua auctoritate approbare, confirmare, ratáque habere dignetur. "

Episcopo relinquitur sola iurisdictio sacra, eius prouentus, duplex Curia, & à Cæsare duo millia florenorum annua.

Hæc primùm à quinque Canonicorum Collegiis, deinde ab Abbaribus, tum ab vrbis Senatu ac Nobilibus fuêre subsignata, sigillisque munita, ac tandem anno sequenti à Papa Clemente 13. Kal. Septembris confirmata. Antistes suæ renuntiationis litteras 12. Octobris huius anni cõsignauit, & Cæsaris Legato Antonio Lalaino Comiti Hoochstratano die 13. Kalend. Nouembris solemniter tradidit; ac postero die populus Vltraiectinus Cæsari sacramentum dixit, hinc 3. Nonas Nouembris Amersfortij, & non multò pôst etiam Wicani & Rhenani. Hoochstratanus, anrequam Vlrraiecto in Brabantiam rediret, Præfectum vrbis dixit Ioannem Erremondum; Consules Henricum Verborchium & Petrum Merfeltium, Prætorem Ioannem Culenburganum. Mense

Populus Vltraiectinus Cæsari sacramentum dicit, hinc & Amersfortij, & alij.

1529 Aprili anno 1529. Alfonsus Daualus Vastij Marchio contra reliquias Francici exercitus, eorumque Confœderatos, in Regno Neapolitano bellum gessit, eósque maiori oppidorum ac ciuitatum parte eiecit; sed Calabros ac Apulos, defendente eos Melphi Principe Frederico Caraffa, ac Simone Romano (qui duo fortuitis casibus his conatibus periêre) subigere non potuit. Intereà Fani D. Pauli Comes pro Francis in Mediolanensi ditione bellum varia gerebat fortuna, frustrà conatus Genuam Sauonamque recuperare, ac eum suis Confœderatorumque copiis Mediolanum obsidere. Quare Papiam cum altera exercitus parte proficiscitur: quam cùm Mense Iunio occupare iterùm conaretur, ab Antonio Leua iuxta Landrianum pugna superatur ac capitur, cumque eo Ioannes Chastillonnius, Rangonius, Liniacus, Carbonius, ac aliquot alij clariores Præfecti, cum omnibus impedimentis ac tormentis. Qua clade

Vastius contra reliquias Francorũ in Regno Neapolitano strenuè agit.

Leua quoque ad Lãdrianum in Insubribus Francos superat.

clade territi Franci, vniuersa derelicta Insubria, in Franciam reuertun- 1529
tur, Confœderatorumque Italorum animi ad pacem inclinari cœpe-
runt. Exinde pax iterùm inter Pontificem ac Cæsarem vigesimo nono
,, Iunij Barcilonæ his transigitur conditionibus: Inter Pontificem & Cæ-
,, sarem pax perpetua esto. Cæsar Alexandrum Medicem, tradita ei in
,, vxorem filia notha Margarita Austriaca, Florentiam reducito, ac in ma-
,, iorum auctoritate constituito. Vt Apostolicæ Sedi sine fraude Imperij
,, restituatur Ceruia, Rauenna, Mutina, Rhegium ac Rubetcia, Cęsar ope-
,, ram dato. Pontifex Cæsari Diploma de iusta Regni Neapolitani posses-
,, sione concedito, niueique tantùm coloris equi tributum accipito. Pon-
,, tifex ac Cæsar in Italia ad colloquium prodeunto. Cæsar Francisci Sfor-
,, tiæ rationem habeto, eiúsque causam Iudicibus non suspectis commit-
,, tito. Iurauitque Cæsar dicto die 29. Iulij solemniter Barcilonæ in has
conditiones. Miserat paulò antè Cæsar Margaretæ amitæ in Belgium
summam absolutamque potestatem transigendi cum Rege Francorum,
liberandisque eius liberis; id enim valdè vrgebant, Pontifex potissimùm
& Angliæ Rex. Conueniunt Cameraci septimo Iulij, hinc Margarita
Austriaca cum Senatu Belgico, illinc Ludouica Regis Francisci mater
cum Consilio Francico. Aderat ab Anglo Antistes Londinensis ac Suf-
folciæ Dux, à Summo Pontifice Capuanus Archiepiscopus, itemque
parergôs Confœderatorum Legati. Post varias altercationes, rem maxi-
mè promouente Pontificis Legato, Nonis Augusti hæ inter ceteras pu-
,, blicantur conditiones pacis: Pax Madriliana, paucis mutatis, rata esto.
,, Contentus esto Cæsar actione iureque quod sibi tempore fœderis Ma-
,, driliani ac anteà in Ducatum Burgundiæ, Comitatum Auxerroi & vi-
,, cina, competebat. Rex reditu annuo mille librarum Viennensium, quas
,, in Salinas Ducatus Burgundię prætēdebat, cedito. Margaritam Austria-
,, cam, eiusque successores, in perpetuum quoque omni tributo, quod in
,, Salinas Comitatus Burgundiæ Rex obtendebat, liberato. Rex pro re-
,, demptione duorum filiorum Cæsari vigesies centena aureorum lilio-
,, rum millia, puri puti auri persoluito; mille ducenta millia, ante instantis
,, Martij Kalendas, quibus Rex filios est recepturus; ducenta nonaginta
,, millia nomine Cæsaris Regi Angliæ, redditis Cæsari syngtaphis; & pro
,, restantibus quingentis ac decem millibus, annuo reditu quinque ad
,, centum, singulis annis viginti quinque millia ac quingentos, donec sors
,, soluatur, super omnia bona Ducis Vendomi in Belgio & aliorum Fran-
,, corum. His rebus perfectis Cæsar, dato Regi Diplomate, eum à pacis
,, Madrilianę legibus liberum pronuntiabit. Sed Rex decimo quinto ante
,, filiorum liberationem die ex Italia omnes milites reuocato, ac exaucto-
,, rato; ditionem Hesdinam cum oppido, arce, ac tormentis Comitatui

Noua iterùm leges fœderis inter Pontificem & Cæsarem.

Agente Pontifice & Anglo, Legati Cameracum conueniunt sanciendæ etiam paci Francicæ.

Demum his legibus fit pax.

Inter alia Francus pro redemptione filiorum vigesies centena aureorum liliorum millia pendito.

Francus omni iure in Flandriam, Artesiam, & Tornacũ. & vicissim Cæsar in ciuitates ad Somonam sitas cedito.

Ducatus Bullionius Episcopo Leodiensi adiudicatus maneto.

1529 Attrebatensi restituito. Rex iterùm omni iure & prærogatiua quam in « Flándriam, Artesiam, Tornacum, Mortangam, Duacum, Insulas, ac Or- « ciacum allegare potest, libera voluntate cedito, eáque à prouocatione ad « curiam Parisiensem in perpetuum liberato. Ex aduerso Cæsar iuribus & « actionibus quas in ciuitates ad Somonam amnem sitas allegare potest, « absolutè renuntiato. Leonora Cæsaris soror Regi nuptura, cum Regis fi- « liis in Franciam proficiscitor: dotem illi pecuniariam Madrilij promis- « sam Cæsar dato; cui Rex centum millia aureorum liliorum addet, nomi- « ne sex millium peditum quæ Cæsari se missurum receperat. Rex Rober- « to Marcano auxilia nulla mittito, Ducatumque Bullionium à Cæsare « Antistiti adiudicatum relinquito. Philiberto Challonio Auranij Prin- « cipatum restituito. Carolus Egmondius, Geldriæ Dux Cæsari reconci- « liatus hoc fœdere comprehenditor. Hæc Nonis Augusti acta, subsigna- « ta ac sigillis munita ante decimumquintum Septembris fuere publicata. Post receptos filios an Rex ista omnia præstiterit, dicetur anno sequenti. Dum hæc Cameraci nondum essent transacta, Cæsar iter in Ita-

Iubet Cæsar Medicæos vi aut amicitia Florentiam reduci.

liam parans, Proregi Aurantio scribit, omnibus in vnum coactis copiis, Pontificem Clementem ac Medicæos Florentiam vi aut amicitia reducat, ceteraque omnia, quæ Pontificij iuris essent, illi subigat. Aurantius ad Aquilam copias parans, fine Iulij Romam proficiscitur, ac cum Pontifice de belli ratione, militumque stipendiis agens, certam ab eo pecuniæ summam, tormentaque aliquot accipit. Germanis in vnum coactis, Vastius cum Hispanorum peditatu expectabatur. Intereà Cæsar rebus omnibus in Hispania constitutis, vxore filioque Philippo bienni ipsis in Principem relicto, cùm integro septennio in Hispania fuisset, onerariis ac nauibus longis mille equites ac nouem millia pedi-

Cæsar ex Hispania venit Genuam.

tum imponens, Barcilone classem soluit, ac post quindecim dierum molestam nauigationem duodecimo Augusti Genuam appulit, statimque nuntium de pace Cameracensi accepit, Felicemque Furstenbergij Comitem cum octo millibus Germanorum peditum, ac mille equitibus pecunia sua conscriptis, aduenisse intelligit: qui apparatus Confœderatos Italos insigniter terruit, maximè cùm à Franco Cameraci se desertos viderent. Exceptis Venetis, omnes variis de causis Legatos gratulatum ad Cæsarem misere. Ille Hispanos pedites in Insubriam ad An-

Aurantius cum copiis Florentiam versus mouet.

tonium Leuam mittit, Germanos apud se retinet. Intereà Aurantius cum veteranis Italis ac Germanis decimo nono Augusti Florentiam versus mouet, in itinere Spoletum recipit. Florentini enim, pulsis eiectisque Medicæis, populare Imperium induxerant. Eam iniuriam familiæ suæ factam Papa Clemens Septimus, inita cum Cæsare pace, eius auxilio vindicare cupiebat. Cæsar trigesimo Augusti Placentiam venit, vt inde

vt inde Bononiam profectus cum Pontifice colloqueretur, reiectis 1529
Florentinorum (nisi Medicæos recepiſſent) ac Ferrarienſium Legatis.

Tendit Cæſar Bononiam ad colloquium Pontificis.

Aurantius cum copiis haud procul Peruſia conſederat; quo loco ad eum Vaſtius cum Hiſpanico peditatu venit; factaque cum Malateſta compoſitione, Peruſiam obtinuere, ac Pontifici reddidere. Decimo Septembris Cortonenſes Aurantio deditionem, perſolutis viginti millibus aureorum, fecere. Hos Aretini decimonono ſunt ſecuti.

Peruſia Cæſarianis deditur, & Pontifici redditur: hinc Cortona quoque & Aretium.

Fine Octobris Aurantius tormentorum inopia lentè progreſſus, ad mœnia Florentina caſtra ponit, ſtatímque conſpexit, eam ſe vrbem vnico exercitu expugnare non poſſe. Certatum eſt per totum menſem Nouembrem leuibus vario euentu prælijs: quo tempore Pontifex Bononiam profectus, Cæſarem poſt paucos dies eodem venientem ſummo cum honore ac gratulatione excepit.

Pontifex ſummo honore Cæſarem Bononiæ excepit.

Tum Cæſar Franciſcum Sfortiam eius ſe fidei ſiſtentem, ac Venetorum Legatos audit; annitentéque Pontifice, tandem cum vtroque vigeſimo tertio Decembris his conditionibus
,, tranſigit: Franciſcus Sfortia Cæſari nongenta millia aureorum num-
,, mûm perſoluito, dimidiam partem ante duodecim inſtantium men-
,, ſium finem, alteram partem intra proximum decennium: intereà Cæ-
,, ſari pignoris loco arx Mediolanenſis ac Comenſis maneto; qui eas Sfor-
,, tiæ primæ penſionis ſolutione facta, reſtituet, ac Ducale tum Diploma
,, addet. Veneti Rauennam ac Ceruiam Pontifici reſtituunto, iuris ſui in
,, his actione ſeruata. Veneti ante elapſum menſem Cæſari omnia, quæ
,, in Regno Neapolitano occuparunt, reddunto, duóque millia auri pon-
,, do ex veteris fœderis debito ſoluunto. Cæſari alia auri millia pondo nu-
,, meranto, quingenta ante decem menſium finem, reliqua fine anni.

Pactum, Veneti Pontifici Rauennam & Ceruiam redderent, Cæſari ea quæ occuparant in Regno Neapolitano.

His capitibus firmatis, Cæſar ſtatim Sfortiæ non ſolùm Inſubriam, dimiſſis militibus, reſtituit, ſed etiam paulò pòſt ei cognatam Chriſtianam è Chriſtierno Daniæ Rege ac Eliſabetha ſorore, decimum agentem tum annum deſpondit. Veneti quoque extemplò Pontifici Æmiliæ ac Cæſari Apuliæ ciuitates reſtituêre. Hoc anno menſe Septembri nouum morbi genus, quod Sudorem Anglicum dixere, Germaniam & Belgium grauiter afflixit. Antuerpiæ tridui ſpatio quadringentos aut quingentos homines periiſſe teſtatur Eraſmus epiſt. 56. libri 26. Itàque cùm ſolemnem ſupplicationem Clerus, Senatus ac populus Antuerpienſis, ipſo die S. Michaëlis, placando Deo inſtituiſſet, ſubitò malum ſerpere deſijt.

Sudore Anglicano quadringenti aut quingenti triduo Antuerpiæ moriuntur.

Hoc eodem anno negotium Religionis in Germania æquè erat afflictum. Dicam verbis Cochlæi: Fuit rurſus Spiræ celebratus Conuentus Principum. Nam & Turcarum tyrannus potentior iam erat, ſubacta Vngaria, captáque Buda; & maiori cum exercitu in Germaniam tendere dicebatur: & in Religione indies magis ac magis gli-

1529 ſcebat diſſenſio;Zuingliana enim factio & apud Heluetios,& apud pleraſque vrbes Imperiales, Argentinam, Conſtantiam, Vlmam, Auguſtam, Lutheranorum ſectæ iam præualebat. At Rex Ferdinandus nulla potuit contra Turcam à ſectis auxilia impetrare, niſi pacificè ac ſecurè agere in opinionibus ſuis eas permitteret. Neceſſitate igitur cogente conſenſit in publicum decretum, quo vnicuique quantum ad fidem & Religionem attineret, liceret ſic agere, vt de factis ſuis ſciret & Deo & Cæſari rationem reddere. Sed Cæſar illud decretum non probauit. Sub idem tempus librum Teutonicum edidit Lutherus de Bello contra Turcas; vbi defendit ſuum Articulum, Quòd præliari aduerſus Turcas ſit repugnare Deo; item, Quòd Deus & Turcam & Papam ſimili percutiat cæcitate; & ſimilia. Ex quibus denique factum, vt Turcarum tyrannus Solimannus, vaſtata Vngaria, Viennam caput Auſtriæ veneriт die 21. Septembris, habens in exercitu ſuo quadringenta millia militum, circumdans vrbem ſexdecim caſtris per circuitum, quæ ad tria aut quatuor milliaria extendebantur; occupans prætereà & pontem Danubij, & ſuburbia. Iuſſa fuerat vrbe excedere omnis imbellis turba, quæ magna ex parte in manus hoſtium incidit. Infantes diſſecuerunt medios, mulieres ac ſenes, quos in ſeruitutem abducere nolebant, perfoderunt palis, transfixerunt verubus, diſſecuerunt gladijs. Rex Ferdinandus fortiſſimo munierat vrbem præſidio, cuius ſupremus Capitaneus erat Illuſtriſſimus Dux Bauariæ Rhenique Palatinus Philippus. Hoſtes, qui bombardas magnas non aduexerant (quia vrbem ſubitò occupare intendebant) maxima vrbi præſidioque pericula intentabant cuniculis antriſque ſubterraneis, quibus vrbem velut penſilem faciebant, & impoſito puluere tormentario, eoque incenſo, terribiliſſimis fragoribus rupturiſq; muros demoliebantur. Vrbe magna ex parte muris nudata, fecerunt creberrimas oppugnationes, ſed inuictum præſidij robur ſemper cum damno eos repulit. Intereà Rex Ferdinandus, qui in oppido Lintz velut in ſpecula ad Danubium morabatur, magna vndiq; cōciebat auxilia, vt obſeſſis opem ferret, quorum magna pars in procinctu iam erat. Quod vbi animaduertit Turca, ſoluit obſidionem incenſis caſtris ſuis die decimo ſexto Octobris, & inglorius Cōſtantinopolim reuerſus eſt. Hæc Cochlæus horum pænè ſpectator. Sub idem tempus, (nempe 14. die Octobris,) Margareta Auſtriaca Belgij Gubernatrix promulgat Edictum, cuius hæc præcipua verba ſunt, ex Gallico tranſlata, vt ſunt impreſſa cum aliis Diplomatibus, Gandaui anno 1559. Cæſar ſuis fidelibus ſalutem. Tametſi contra errores & nouitates Martini Lutheri & aliorū varias ediderimus Ordinationes, appoſitis certis pœnis grauioſis, (vide ſuprà ad annū 1526.) nec tamen proficiamus; idcircò vltra ea quæ ſupe-

Vt hæretici ſimul contra Turcam conferrēt, permittit eis Ferdinandus quæ frater paulò pòſt reuocauit.

Publico ſcripto conatur defendere Lutherus hinc ſuum Articulum, Quòd præliari aduerſus Turcam ſit Deo repugnare.

Obſidet Turca Viennam Auſtriæ, & maximas etiam in imbelles edit crudelitates.

Altis variis cuniculis fecerat Viennam velut penſilem.

Nihilominùs poſt quatuor ferè hebdomadarum obſidium Conſtantinopolim inglorius reuerti cogitur.

„ ſuperioribus Edictis à nobis conſtituta ſunt, præcipimus quatenus om- 1529
„ nes in terris noſtris habitantes, vel conuerſantes, ante vigeſimum quin-
„ tum Nouembris proximum, ad manus primarij Præfecti loci, vbi ha-
„ bitant vel verſantur, deferant omnes libros & ſcripta, quæ habent, di-
„ cti Lutheri aut aliorum opiniones continentia, ſub pœna confiſcationis
„ corporis ſeu vitæ eius qui hoc facere neglexerit. Et tamen, vt omnes in-
„ telligant, nos neque vitæ neque facultatibus aliorum inhiare; moti mi-
„ ſericordia, & de ſpeciali gratia conſentimus, vt quicumque priuatim
„ ſeu etiam publicè perperàm de Fide, de Sacramentis vel Eccleſię conſti-
„ tutionibus ſenſerint, ſi pœnitentia ducti ante dictum vigeſimum quin-
„ tum Nouembris apud primarium loci Præfectum errores ſuos & per-
„ peràm facta eiurauerint, quòd nobis & Iuſtitiæ hac ratione per omnia
„ cenſebuntur ſatisfeciſſe, ſaluo, quòd ante finem quindecim dierum pro-
„ ximè ſequentium, à Paſtore ſuo vel alio poteſtatem habente doceant ſe
„ etiam Eccleſiæ Catholicæ eſſe reconciliatos; ijs tantùm exceptis qui ſe-
„ mel in gratiam recepti iterùm lapſi ſunt, aut qui in vinculis detinentur,
„ aut quorum lis pendet, qui corrigentur ſecundùm ſua delicta, eorúm-
„ que exigentiam. Datum Bruxellæ decimo quarto die Octobris an-
„ no 1529. Hac hieme (vt diximus) ſedebat cum copijs Aurantius ad Florentiam. Intereà Bononiæ ad coronandum corona aurea Cæſarem per Pontificem Clementem neceſſaria inſtruebātur: quibus paratis, eam Cæſari magna cum pompa impoſuit die 24. Februarij anni 1530. die natali Cæſaris (quo die & Aquiſgrani corona argentea fuit redimitus, & Rex Franciſcus captus) cùm ante biduum ferream Lombardici Regni coronam capite ſuſcepiſſet. Peracta coronatione Cæſar multos diuerſis ornat honoribus, ac inter alios Antonium Crouiacum Reuſlij Dominum Comitem renuntiat. Exinde in gratiam recipit Ferrariæ Ducem, ei Carpium oppidum, acceptis ſexcentis auri libris, in perpetuum beneficium concedens. Tum Mantuam venit, omniq́ue magnificentiæ genere à Marchione Frederico excultus, eum ante abitum, dato Diplomate, Ducem creat. Pontifex ſine Martij Romam reuertitur. Iam Francorum Rex Franciſcus omnia pararat, quæ ad recipiendos obſides filios è promiſſo fœderis Cameracenſis erant neceſſaria, Cæſariſq́ue ſyngraphas ac pignora ab Angliæ Rege impetrarat. Itaque Anna Mommorancius, primus Curiæ Regalis Præfectus, mox menſe Ianuario huius anni cum auro ad Fanum Ioannis Luſij venit. Comeſtabilis verò Caſtellæ cum Regis filijs Fontarabiam, cuius mœnia allabitur amnis Toloſa, Galliam ab Hiſpania eò loci ſeparans. In hoc amne longa ſtabat nauis vtriuſque Regni ripam ferè contingens anchoris firmata. Hîc monetarij ab vtraque parte de auri natura diſputantes, idque examinantes

Edictum iterùm Belgicum, quo venia fit hæreticis omnibus ante ſtatum diem errores ſuos eiurantibus.

Excipiuntur tamen hi qui relapſi ſunt, aut nunc in vinculis detinentur.

Coronatur Cæſar à Pontifice Bononiæ corona aurea.

1530

Varios varìis ornat honoribus & titulis.

Fit apparatus redimendis Regis Franciæ liberis.

Demum post trium mensium altercationem addenda adhuc erant quadraginta millia.

1530 (nempe singuli frustulum habebant vnius massę, de qua in fœdere conuenerant) tres ferè triuere menses. Eò tandem descensum, vt Franci summæ mille ducentorum millium, adhuc quadraginta millia addiderint. Tum demum auream monetam naui imponunt, traduntque Comestabilis Castellæ ministris; illi verò Mommorancio sanos restituunt Regis Francisci filios, ac sponsam Leonoram: quos Rex, qui hactenus Burdigalis substiterat, summo cum gaudio suscepit, ac sub anni initium Leonoram in vxorem ducit, mensèque Martio corona aurea ad Fanum S. Dionysij redimiri, solemnesque Parisijs nuptias celebrari curauit.

Ducit Rex Franciæ Leonoram sororē Cæsaris.

Augebatur intereà indies Aurantij ad Florentiam exercitus, quòd facta per Italiam pace, non nisi hoc bellum Florentinum restaret. Vastius, qui trans flumen Amum vrbem premebat, cum iusta manu Florentia profectus, Empolim expugnat; Volaterras ter frustrà oppugnat. Florentini ab alia parte Ducibus Stephano Columna ac Malatesta, ante auroram Germanorum castra inuadunt. Sed Malatesta tardiùs subsequente, qui priores castra inuaserant, multis trucidatis à posterioribus in vrbem repelluntur.

Florentini obsessi commeatus inopia laborare incipiunt.

Post captam Monopolim Florentini commeatu egere cœperunt. Eius comparandi causa Ferruccius Florentinorum Dux cum iusta manu Pisas profectus, copias augebat, vi commeatum in vrbem importaturus. Rebus omnibus paratis, cum copijs Pisas egreditur. Aurantius de eius aduentu ac viribus dudum certior factus, cum maiori manu obuiàm progreditur, ac in Pistoriensibus montibus Ferruccium adeptus, prælium committit.

Pugna acris, qua Aurantius occubuit vincētibus tamen Cæsarianis.

Cumque non Ducis, sed equitis officio functurus, inter primos equum calcaribus incitat, bombardæ manualis globo traiectus cadit; Florentini tamen funduntur. Captus Ferruccius à Maramaldo priuatæ inimicitiæ causa occiditur; capitur & Ioannes Cæres cum plerisque clarioribus Præfectis, cecidere è militum vulgo multi. Hac pugna fracti Florentini, cùm denuò castra Cæsariana inuadere statuissent, Malatesta se secuturum negante, quòd res temeritatis plena esset, nihil est factum. Cumque ad seditionem res spectaret, prudentium intercessione necessitati cedentes, quarto Idus Augusti quatuor Oratores in castra ad Ferdinandum Gonzagam (qui Aurantio cæso, Vastio ad Cæsarem profecto, successerat) pro compositione mittunt, ac postero die his legibus conueniunt:

Leges quibus Florentini Cæsari se tradunt.

« Florentini Cæsarianis militibus debita hoc bello stipendia persoluunto. Vrbis status è Cæsaris arbitrio intra tres proximos menses componitor. Libertas sarta tecta maneto. Omnium iniuriarum obliuio esto. Baleonius Malatesta cum duobus peditum millibus vrbis custodiæ præesto. Medicæis patria ac bona restituuntor. His ita transactis Cæsarianorum præsidium in vrbem admittunt, redeuntibúsque cum eis Medicæis, Reipublicæ munia commit-

committuntur; pauloque pòst Cæsar Alexandrum Medicæum, è Pontificis voluntate, Hetruriæ Ducem renuntiat, tradita ei in vxorem Margarita filia notha. Tenente obsidione Florentina, Cæsar ad Comitia Augustæ in 8. Aprilis à se indicta erat profectus, venitque eò tardiùs; varijs honoribus & pompis in itinere à Venetis & alijs detentus. Cęterùm quis fuerit successus horum Comitiorum, istis verbis commemorat Cochlæus ibidem præsens: Die 15. Iunij in profesto Corporis Christi Cæsar venit Augustam, ab omnibus solemni pompa exceptus. Illoq; adhuc vespere, & altero die manè per suos egit cum Electore Saxoniæ aliisq; Principibus Lutheranæ factioni adhærentibus, vt antiquo more irent simul cum Maiestate ipsius aliisq; Principibus ac Statibus Imperij in Processione publica, qua deportaretur Venerabile Sacramẽtum Corporis Christi. Illis autem excusantibus sese, & multa obtendentibus, quę circa eam rem suæ obsisterent fidei; petijt tandem, vt si nollent propter honorem Dei comitari, facerent saltem propter ipsum Cæsarem, vt Vasalli & Principes Imperij. At nec ea ratione persuaderi potuerũnt. Vnde factum est vt Processionis tempus vsq; in meridiem protractum fuerit. Cæsar verò nihilominùs vnà cum alijs Principibus ac Statibus Imperij, suisque cum Proceribus Hispanicis Burgundicisque, eam Processionem deuotissimè simul & splendidissimè peregit. Lutheranorum verò contumaciam Cęsar ęgerrimè ferens, voluit, vt mox altera die cum saluo conductu abirent domum. Alij autem Principes, pacis & concordiæ auidi, supplicarunt eius Maiestati, vt sedata ira, daret eis publicam audientiam, iuxta tenorem Edicti per quod vocati fuerant. Sic die 20. Iunij incepta sunt Acta publica. In proximo consessu audientiam dedit Lutheranis Principibus, qui ex scripto fecerunt recitari fidei suæ Confessionem Teutonicè; quam & Latinam exhibuerunt, cuius architectus pręcipuus fuerat Philippus Melanchthon. Parant Catholici confutationem, ostendentes Lutherum anteà longè aliter docuisse, exhibueruntque eam Cæsari, Cæsar Principibus Catholicis. Quibus cùm videretur leniùs respondendum, eáque omittenda, dum mutaretur confutandi modus, abierunt dies aliquot. Exhibitus deinde breuior modus, iterùm consultatione Principum in disquisitionem venit, resque vltra tres septimanas extrahitur; gloriantibus intereà Lutheranis, Papistas obmutuisse. Tandem confutatio in publico recitata fuit, & multa vltrò citróque sunt disputata. Intereà Lutherus varios edebat libellos, quibus & Cæsarem Germanis, & Episcopos plebi odiosos redderet; & palàm Augustę prope curiam Electoris Saxonię vẽdebantur, in quorum vno inter cetera hæc sunt: Non possum non sollicitus esse pro paupere, misera, derelicta, prodita ac vendita Germania. Post Lutheranos aliam quoque

1530 *Alexandrum Medicæum Cæsar Ducem Hetruriæ renuntiat, datque ei vxorem Margaritam filiam notham.*

Dux Saxonum Lutheranus cum suis recusat comitari Cæsarem in Processione Venerabilis Sacramenti Augustæ.

Vehementer hinc commotus Cæsar, tamen tàdem adhuc eis dat publicam audientiam.

Exhibetur Cæsari Confessio, dicta Augustana, architecto Philippo Melanchthone.

1530 quoque fidei Confessionem exhibuerunt Cæsari Oratores quatuor ciuitatum Imperialium, Argentinensis, Constantiensis, Memmingensis, & Lindauiensis, qui sectam sequebantur Zwinglij. Quam Cæsar per eosdem Theologos, qui Lutheranam confutauerant, confutari iussit: quæ confutatio publicè itidem recitata est. Cæsar discessuris Lutheranis certos proposuit Articulos in publico Recessu; nempe, vt intra 15. diem Aprilis proximè futuri darent sigillatum responsum, An per omnia cum sua Maiestate & cum aliis Principibus Statibusque Catholicis in fide conuenire velint, necne. Item, vt intereà temporis nihil noui in causa fidei sinerent in terris suis edi aut venumdari. Item, vt aduersus Zwinglianos & Anabaptistas cum Catholicis conuenirent. Verùm illi eiusmodi Articulos recipere noluerunt, & sine concordia discesserũt. Cæsar autem nihilominùs posteà cum omnibus aliis Electoribus Statibusque in generali Recessu, vt vocant, firmiter conclusit, vt omnes constantissimè in prisca Maiorum suorum religione ac fide permanerent. Hæc acta sunt Augustæ, & sigillatim subscripta die 19. Nouembris. Deinde discesserunt omnes, Cæsar & Rex frater eius & multi cum eis Principes versus Coloniam, alij domum. Hæc Cochlæus: qui ad annum sequentem Lutheri calumniis respondens asserit, Recessui huic subscripsisse, siue per seipsos siue per legitimos Procuratores, quinque Electores, Principes alios Ecclesiasticos triginta, sæculares viginti tres, Abbates viginti duos, Comites & Barones triginta duos, ciuitates Imperiales triginta nouem. Et paulò pòst, pridie Kalend. Decembris Mechliniæ è viuis decedit Margarita Austriaca Cæsaris amita, ætatis anno ferè quinquagesimo secundo, Belgicæ gubernationis circiter vigesimo tertio; sepelitúrque, vt iusserat, corpus Burgis in Hispania iuxta fratrem Philippum, cor Brugis Flandriæ apud matrem, Mechlinia, vt patria, sibi viscera seruante. Iustis pro dignitate solutis, Cæsar in eius locum Belgis præesse iussit sororem Mariam viduam Hungariæ Regis, quam ex Austria Augustam
1531 perductam, in Belgium se proficiscentem sequi voluit. Nonis Ianuarij anni 1531. Ferdinandus Bohemiæ ac Hungariæ Rex, Cæsaris frater, Coloniæ Agrippinæ, præsente Cæsare, à maiori Septem-virûm parte Romanorum Rex renuntiatur, reclamante, facta obtestatione, Saxone, omnibus Protestantibus, tertióque Idus Ianuarij corona Caroli Magni argentea Aquisgrani magna cum pompa redimitur; Cæsárque publicis litteris edicit, eum omnes Imperio subditi pro Rege agnoscant, recipiant, ac obediant, expressè eadem de re ad Saxonem omnesque Protestantes scribens. Decimo Nono Kal. Februarij, cùm se Aquisgranenses Romanorum Regi sacramento obstrinxissent, postero die Cæsar cum sorore Maria in Brabantiam, Rex Romanorum in Austriam contendit.

Item aliam fidei confessionem exhibent Cæsari quatuor ciuitates Imperiales ex officina Zuuinglij.

Non recipiunt Lutherani Articulos à Cæsare in Recessu præscriptos.

Subscribũt tamen eusdem Articulos quinque Electores, Principes & Equites am plius centum, ciuitates 39.

Moritur Margarita Gubernatrix Belgij, succedente Maria sorore Cæsaris.

Ferdinandus Rex Romanorũ Aquisgrani coronatur, frustrà reclamante Saxone.

Venit Cæsar cum sorore Maria Hũgariæ vidua in Belgiũ.

Hunc

1531

Hunc annum Cochlæus istis verbis prosequitur: Cùm Cæsar, aliíque
Principes ac Status Imperij in generali Recessu constanter conclusissent,
permanendum esse in antiqua fide ac religione Patrum, nihílque inno-
uandum ante Generalis Concilij determinationem, Lutherus, qui probè
sciebat, quàm fortiter essent Electori Saxoniæ confœderati aliquot Prin-
cipes ac ciuitates sectæ suæ, cœpit ferocissimè proteruire, edens Teuto-
nicè libellos duos; quorum vnum inscripsit, Glossam in prætensum
Edictum Imperiale; alterum, Præmonitionem ad Germanos suos dile-
ctos. In vtroque sanè protestatur se non suadere bellum aut seditionem,
» cùm interim nihil faceret studiosiùs. In priori ista habet inter alia: Ve-
» rumtamen cùm videam quòd hunc præcipuum articulum diabolus
» semper blasphemat per suos porcinos Doctores, neque quiescere aut ces-
» sare potest; dico ego Doctor Martinus Lutherus, Domini nostri Iesu
» Christi indignus Euangelista, quòd hunc Articulum (Fides sola, absque
» omni opere, iustificat coram Deo) firmum atque inconcussum permitte-
» re debet Romanus Imperator, Turcicus Imperator, Tartaricus Impera-
» tor, Persarum Imperator, Papa, omnes Cardinales, Episcopi, Sacerdotes,
» Monachi, Moniales, Reges, Principes, Domini, totus mundus simul
» cum omnibus dæmonibus, & debent insuper habere ignem infernalem
» super capita sua, & nullam gratiarum actionem. Hæc Lutherus illo Tra-
» ctatu. Et Tractatu altero: Turca sanè tam insanus non est, vt contra
» suum Alcoranum pugnet aut insaniat, sicut faciunt diaboli nostri Papi-
» stæ, qui contra proprium suum Euangelium furunt atque insaniunt:
» atque per hoc faciunt Turcam purum sanctum, se verò meros ac veros
» diabolos. Et rursum: Omnia sunt per Papæ asinos obscurata & oppressa:
» sunt vtique asini, & quidem magni, rudes & indocti asini in negotiis
» Christianis. Nam & ego vnus eorum fui, & scio me hîc veritatem dice-
» re. Ista Lutherus. Pergit Cochlæus: Dum hæc in Saxonia fierent, ac gran-
de ad Lutheranæ sectæ defensionem conflaretur coniurationis fœdus
quorumdam Principum, Comitúmque & Ciuitatum, Cæsar verò in
Germania inferiore (vbi multas habet Prouincias hereditarias) occupa-
tus esset, apud Heluetios multis iniuriis vexabantur Catholici, maximè
à Bernensibus & Tigurinis, qui ceteris erant potentiores. Vnde factum
est vt Quinque Cantones Catholici, nempe Lucernenses, Vriensis, Sui-
tenses, Subsiluani, atque Zugenses, communi decreto bellum Tigurinis
indixerint die quarta Octobris. Mox igitur, hac denuntiatione facta, ad
pugnandum sese ex vtraque parte parauerunt. Die itaque vndecima
Octobris Tigurini, præmisso eorum Capitaneo cum cohorte vna ac sex
bombardis rotatis, ipsi cum optimo quoque milite ac viginti bombardis
grandibus subsecuti, transcenso Albi monte, prope Monasterium quod

Lutherus immixtus Saxoni & Fœderatis Principibus immensum furit.

Vocat se Euangelistam, protestaturque contra Imperatorem, Papam, totumque mundum, simul cum omnibus dæmonibus.

Probare nititur Lutherus Papistas peiores esse Turcis, & meros diabolos.

Heluetij Catholici contra Tigurinos hæreticos se vexantes arma parant.

Primum prælium, vincentibus Catholicis, vbi cæsus Zvvinglius, aliiq; mille quingenti.

1531 Cappella dicitur, tres Cantones Catholicorum, nempe Suitenses, Zugenses & Subsiluanos aggressi sunt. Catholici autem, positis insidiis, statim post congressum retrocesserunt, fugam simulantes. Mox verò valido cum agmine prorumpentes, Tigurinos in fugam verterunt, numerusque cæsorum fuit ad mille quingentos. Repertus fuit in ea strage & Zwinglius omnis discordiæ inter Heluetios auctor, & alij Apostatæ insignes, nempe Abbas & Prior Cappellæ, Commendator Risnacensis, & alij; & ex ciuibus fortissimi quique. Alterum deinde prælium commissum est die decimo septimo Octobris, iterùm Catholicis secundum, hæreticisq; aduersum. Nam Tigurini seu Turicenses post acceptam cladem vocauerunt in auxilium Bernenses, collectóque exercitu circiter triginta millia peditum processerunt in campum, partitóque exercitu in duo agmina, Turicenses versus Zugam, Bernenses versus Lucernam profecti sunt. Quinque autem Cantones Catholici, coniunctis viribus ad octodecim millia peditum habuerunt, congressiq; cum Bernensibus circa fluuium quemdam, compulerunt eos in fugam: in fluuio autem perierunt quingenti, & cæsi sunt in prælio septingenti. Rursus præliatum est die vigesimo quarto Octobris. Tigurini enim ac Bernenses accersierant in auxilium Basilienses quoque & Schafhusenses, volebántque noctu in hostes imparatos irruere. Catholici non omnes erant simul. Lucernenses enim propter Bernenses seorsum habebant exercitum. Alij autem quatuor Cantones, intellecto hostium proposito, albas camisias super arma sua induerunt, vt noctu inter se cognitionis signum haberent. Inito igitur prælio, primum certamen adeò asperum atque cruentum fuit, vt Catholici circa principia ad quintum vsque membrum seu ordinem cæderentur. Deo autem adiutore, vicerunt tandem, atque hæreticos in fugam compulerunt, cæsis sex millibus eorum. Neque tamen quieuit ira hostium. Vltimo enim die Octobris in Vigilia omnium Sanctorum rursus congressi sunt Turicenses contra quinque Cantones Catholicos, sed nihilo feliciùs quàm priùs. Nam Catholici secunda hora noctis sex millibus inuaserunt eorum castra, cæsisque quinque millibus hostium, reliquos qui non aufugerant, ceperunt. Fuerant autem iisce castris octo millia. Tandem intercedentibus multarum ciuitatum Imperialium Imperatoribus, hæretici concordiam cum Catholicis Quinque Cantonibus inierunt, Turicenses quidem die 16. Nouembris, Bernenses verò die 24. eiusdem mensis; hac lege primaria, Singuli singulos absque disputatione circa suam fidem quietos dimitterent. Hæc Cochlæus. Eodem hoc anno circa Kalend. Octob. Christiernus Secũdus, Daniæ Rex, exul exactusque, cùm iusta neque à Cæsare, neque ab alio Principe auxilia impetrare potuisset, consensu Cæsaris à Belgis mutuò accipit duodecim

Secundum prælium apud Heluetios, iterùm hæreticis aduersum.

Tertium prælium, pugnantibus iam pro Tigurinis hæreticis non solùm Bernensibus sed & Basiliensibus & aliis.

Cruentum sanè prælium, tamẽ inclinante tandem victoria ad Catholicos, cæsis hæreticorum sex millibus.

Quartum prælium itidem Catholicis prosperum.

Tandem pax sancitur.

decim onerarias naues maiores, ac mediocrem pecuniæ summam, coa- 1531
ctisque circiter decem millibus peditum, ac aliquot voluntariis, classi imponit, Norwegiamque versus contendens, indè se Daniam amicorum ope facilè subacturum sperabat. Appellit cum classe Ansloium, munitionémque Aggershusianam deditione obtinet. Ex aduerso adiuti à Lubecensibus Fredericus Electus Daniæ, ac Gustauus Sueciæ Rex, conatibus Christiemi facilè restitere. Nam propter hiemis summam ea in regione asperitatem, agi ab vtraque parte parum potuit, nauibus non paucis tempestate deletis. Cuius belli occasione factum est, vt summa annonæ apud Hollandos esset caritas. Lubecenses enim Danis coniuncti Zontam clauserant, nec Hollandos eam transire volebant, ægerrimè ferentes, quòd nauibus & milite eorum instructus Christiernus nouum eis concitasset bellum; quamquam eò Regem Christiernum redegissent, vt Ansloij muris inclusus, se defendere cogeretur, qui & non multò pòst per speciem compositionis in hostium classem cum paucis ingressus, causantium (sed falsò, vt volunt) quòd leges induciarum violare esset conatus, Sundeburgi arci Holsatiæ munitissimæ captiuus includitur, in qua post annos vigintiquinque obiit. Tandem sequenti Iunio Belgæ cum Danis ac Lubecensibus Coppenhauiæ congregati, firmam æternámque pacem fecerunt. Tertio Decembris Cæsar in Germaniam profecturus, primùm Tornacum certis de causis contendit, ibique eo die Equitum Aurei velleris numerum, nouis aliquot adscitis, supplet. Mense Ianuario anni 1532. Cæsar è Belgio Ratisbonam ad Comitia conten- 1532
dit; Kalendisque Februarij Moguntiam veniens, Archipræsule ac Palatino petente, concedit, cum Protestantibus de pace agi liceat. Sed numquam res ad optatum finem peruenisset, nisi Solymannus Turcarum Rex cum trecentis virorum millibus ad expugnandam Austriæ Viennam aduenire fuisset nuntiatus. Quare concedente Cæsare, vt ad tempus Generalis aut Prouincialis Concilij Protestantes sine vlla molestia Religionis nouæ ritibus vterentur, communibus omnes consilijs ac animis auxilia Cæsari contra Solymannum mittunt. Erant autem in Protestantium fœdere Germaniæ Principes septem, Ciuitates viginti quatuor. His se non Religionis causa, sed quòd Ferdinandum Rom. Regem creatum non probarent, Bauari fratres iunxerant; Rex quoque Francorum, qui apud Bauaros centum millia aureorum liliorum deposuerat. Erat & eis operam pollicitus Anglus, qui repudiata Cæsaris matertera, Annam Boulainam ex se in adulterio grauidam vxorem ducere animo decreuerat. Ita Heuterus. Sed Cochlæus huius æui Scriptor in hunc modum narrat ad annum præsentem: Cæsar vt eiusmodi motus conspirationesque sectarum in Germania incruentis consilijs reprime-

Auxilia Christiernus Danus à Belgis accipit recuperando Regno, sed nullo fructu.

Tandem Christiernus ab hostibus in carcerem compingitur, vbi post aliquot annos obijt.

Conceditur à Cæsare Lutheranis ad tempus quies vt simul auxilia mittant contra irruentem Turcam.

 ret,

1532 ret, atque compesceret, indixerat Dietam, vt vocant, Imperialem, Spiræ celebrandam. Verùm vbi intellexit maximum Turcarum apparatum & exercitum appropinquare, transtulit eam Dietam Ratisponæ celebrandam. Vbi cùm conuenissent Cæsar Statusque Imperij, Lutherani Principes cum confœderatis suis seorsum conuenerunt Sueinfordiæ in Franconia. Ad quos Cæsaris consensu profecti sunt duo Electores, Moguntinus & Palatinus Rheni, vt cum ipsis tractarent de maturando aduersus Turcas (qui iam cum maximis copijs in Vngariam peruenerant) auxilio, in Augustana Dieta promisso. Quantum hi apud eos profecerint, non est vulgo cognitum; retulerunt autem Cæsari Ratisponæ. Intereà Turcarum tyrannus maximis cum copijs per Vngariam versus Austriam, vt Viennam rursus obsideret, contendebat. At Cæsar, misso illuc valido præsidio, festinatum, & iampridem Augustæ promissum auxilium exigens, è Burgundia quoque & ex Inferiori Germania egregium accersiuit equitatum. Accurrerunt itaque plurimi vndique è Germania milites versus Viennam: quorum omnium Dux & Imperator per sese voluit esse Cæsar, qui Turcarum tyranno iam denuntiauerat suum aduentum, ad ineundum cum eo prælium. At Turca, qui totis viribus paruum circa fines Austriæ oppidum nomine Gynsam oppugnabat, multis diebus; cùm expugnare non posset, miratus præsidij virtutem, euocauit in colloquium oppidi Præfectum Regi Ferdinando fidelissimum: qui vulneribus, laboribusque & vigilijs confectus animi virtute Turcis admirationi spectaculoque fuit. Vbi cùm accepisset Turca, aduenisse ipsum Cæsarem Viennam vsque, à qua nouem tantùm milliaribus distabat Gynsa, immemor addicti prælij, soluta obsidione turpi fuga retrò abijt, cùm esset alioqui bellicæ gloriæ auidissimus. Ne tamen impunè aufugeret, Cæsar septemdecim millia Turcarum, qui populando moram fecerant, assecutus, internecioni dedit. Dimisso deinde exercitu, relicta Germania, in Italiam redijt; cùm paulò antè, moliente contra Turcas Cæsare, Dux Saxoniæ Ioannes Princeps Elector non longè à Wittenberga in loco venationis mortuus esset. Hactenus Cochlæus. Habuerat Cæsar iuxta Viennam in castris, vt nonnulli scribunt, ducenta sexaginta hominum millia. At flos peditum centum millia, equitum triginta millia non superabat. Dixisse Solymannus ad familiares fertur, non se temulentos Germanos, sed Caroli fortunam reformidasse. Cæsar, cognito Solymanni regressu, in Italiam reuerti statuit, quidquid frater Ferdinandus rogaret, Ioannem Vaiuodam Hungariâ eijceret; cui nil aliud tribuit, quàm vt Itali Austriacis iuncti, Duce Maramaldo, in Hungaria bellum gererent. Sed Itali in seditionem versi, ad octo millia virorum, inuitis Ducibus, domum contendêre,

Cæsare agente Comitia Ratisponæ, Lutherani Principes seorsim in Franconia conueniunt.

Intereà Turca cum maximis copiis iterùm versus Austriam venit.

Occurrens ei Cæsar denuntiat ei prælium.

Turcarum Imp. relicta obsidione Gynsæ, turpi fuga retrò abiit, cæsi palabundi Turcæ à Cæsare ad septemdecim millia.

Dictum Solymanni Turcarum Imp de fortuna Cæsaris.

tendêre, reliqui cum Maramaldo mansere. Cæsar cum veteranis Germanis ac omnibus Hispanis, per Forum-Iulij Venetorumque ditiones 1532 amicè ac pacatè incedens, Mediolanum peruenit, mensèque Nouembri ad Ordines Imperij dat litteras, iubens pacem Ratisponēsem obseruent, fratremque Rom. Regem agnoscant, sibi necessariò ex Italia in Hispaniam proficiscendum. Sub anni finem Cæsar ac Pontifex iterùm Bononiam conuenere, sed in negotiorum communicatione non satis consensere. Optabat Cęsar, Catharinam Medicæam Vrbinatium Ducis filiam Francisco Sfortiæ in vxorem daret; asserebat Pontifex, se eam Duci Aureliano Regis Francorum filio promisisse. Tractabant tamen de nouo inter se ceterósque Italiæ Principes fœdere ineundo, quod demum anno 1533. die vigesimo quarto Februarij (die Cæsari toties fausto) perfe- 1533 ctum fuit. Comprehendebantur hoc fœdere Pontifex Clemens, Cæsar, Rom. Rex, omnésque Italiæ Principes, exceptis Venetis. Hi ad præsentis Italiæ status defensionem se inuicem obstrinxere, exprimentes, quem quisque militum numerum ac quantum auri esset collaturus, si quis Italiæ bellum intulisset, atque Antonium Leuam (quem Mediolani manere volebant) Confœderatorum Imperatorem nominant. Sub hoc tempus (Cochlæo testante) missi fuerunt in Germaniam Oratores duo: vnus à Papa Clemente, alter à Cæsare Carolo, qui Principibus ac Statibus Imperij annuntiarent futuri Concilij Generalis celebrationem in vna ex his tribus ciuitatibus, Mantua, Bononia, vel Placentia. Elector Saxoniæ differt responsum, donec cum suis cōsultet in Conuentu Smalkaldiensi sub finem Iunij habendo. Facta igitur ibi deliberatione, scripserunt responsum, in quo vbique prætulerunt Pontifici Cæsarem, flagitantes vt in Germania celebraretur Concilium. Hæc & plura Cochlæus. Quæ dum in Germania aguntur, Cæsar sinceræ voluntatis suæ testimonium Italis quoque præbiturus, euocata è Belgio Christierna Dana, sororis Elisabethæ filia, eam Francisco Sfortiæ in vxorem dat; Feltrio Vrbinatium Duci Soram restituit; Columnios Proceres magnis donis prosequitur; Andreæ Auriæ Principatum Melfitanum confirmat; Mantuæ Duci Montferrati Marchionatus Diplomatis spem facit; Ferrariæ Ducem, adiudicata illi Mutina ac Rhegio, suum paulò antè fecerat; Venetos, restituto Sfortia, sibi conciliarat; Pontificem, debellata subactaque Florentia, ac desponsata Alexandro Medicæo Margarita filia, sibi deuinxerat. Atque in hunc modum rebus Italicis constitutis, initio veris Cæsar Bononia profectus Papiam venit, campósque sua victoria, ac capti Francorum Regis, cæsique exercitus memoria nobilitatos, extantesque adhuc Francorum castrorum reliquias, monstrante Vastio, summo cum gaudio inspicit, pleneque de eius pugnæ occasione,

Rursum colloquuntur Pontifex & Cæsar Bononiæ in Italia.

Ipsi, Principesq; Italiæ, exceptis Venetis, fœdus inter se sanciunt.

Denuntiatur Germanis de indicendo Generali Concilio.

Cæsar antequam in Hispaniam traiiciat, omnes passim Italos sibi beneficiis deuincit.

1533 *Cæsar Mediolanum, hinc Genuam, inde in Hispaniam traiſmittit.*

initio, progreſſu, ac ſucceſſu edoctus, Mediolanum venit. Sfortia arce egreſſus, eam Cæſari relinquit, in priuatam quam in vrbe habebat, diuertens domum. Hîc ſe venationibus, donec omnia ad profectionem parata eſſe ex Auriæ litteris didiciſſet, recreat. Tum Genuam profectus, in ſuburbanis Auriæ magnificentiſſimis hortis excipitur, pauloque pôſt claſſem ſoluens, haud procul Maſſilia ſuborto ſecundo vento in altum delatus, paucis diebus in Hiſpaniam appellit. Hac æſtate dictus An-

Auria insignem cladem Turcis in Græcia infert.

dreas Auria Cæſarianæ claſſis Præfectus, Coronem Græciæ ciuitatem, quam ſuperiori anno, eiectis Turcis, occuparat, Hiſpanorumque præſidio munierat, iuſta Solymanni claſſe obſeſſam liberauit, ac de rebus neceſſarijs recreauit, Turcarum claſſe in varias partes diſſipata, terreſtrem quoque obſidionẽ relinquere ijs coactis. Intereà Francorum Rex Põtificem omni pollicitationum genere demulcens, tandem pridie Nonas Octobres Maſſiliam pertrahit, ac poſteaquam admodum amicè inter ſe aliquamdiu communicaſſent, Catharina Medicæa Vrbinatium

Nubit Catharina Medicæa Pontificis neptis Henrico ſecundogenito Regis Francorum.

Ducis filia, inſpiciente ſummopereque lætante Pontifice, Henrico Aureliæ Duci Regis Franciæ filio natu ſecundo, qui poſteà patri in Regno ſucceſſit, nubit, eique decimum ſextum nondum annum ingreſſo mox prima nocte in amplexus venit. Menſe Nouembri Pontifex, rebus omnibus Maſſiliæ cum Francorum Rege ex animi ſententia peractis, Genuam, indeque terreſtri itinere Romam peruenit, hominibus variè de hac eius profectione & Catharinę nuptiis iudicantibus. Hoc quoque anno Henricus Octauus Angliæ Rex, repudiata Catharina Cæſaris matertera, cum qua per viginti annos coniunctè vixerat, filiumque qui paucis

Henricus VIII. Angliæ Rex, reiecta vxore, cum qua 20. annos vixerat, iungit ſe Annæ Boulainæ.

diebus vixit, ac filiam Mariam Cæſaris filio Philippo poſteà nuptam ſuſceperat, Annam Boulainam Reginæ Catharinæ pediſequam, ex ſe grauidam, in vxorem, vti credi volebat, acceperat, ac Londini quarto Kal. Iunij corona redimiri iuſſit. Peperit Anna ſeptimo Idus Septembris filiam Eliſabetham, quæ ſorori Mariæ in Regno Angliæ ſucceſſit. Anno 1534. die vigeſimo tertio menſis Martij Rex Angliæ Henricus ob dictum repudium, & putatitias nuptias nullis ſacris admonitionibus

1534 *Declarato Romæ, Boulainæ coniugium eſſe adulterium, Anglus publicè edicit ſe caput Eccleſiæ Anglicanæ omnes agnoſcãt pœna capitis.*

aures præbens, lata Romæ ſententia condemnatur, & Boulainæ coniugium adulterium eſſe pronuntiatur. Quare grauiſſimo contra Romanam Eccleſiam concepto odio, cùm nullam ſui vindicandi aliam conſpiceret rationem, reiecta Sedis Apoſtolicæ obedientia, per ſuum Parlamentum die tertio Nouembris edicit, Regem ſummum caput Eccleſiæ Anglicanæ omnes agnoſcant, capitis pœna his qui non parent conſtituta. In Germania Philippus Haſſiæ Lantgrauius, Auſtriacæ creſcentis potentiæ æmulus, ac dudum à Franco ad concitandum Cæſari in Germania bellum inductus, clàm hoc anno in Franciam proficiſcitur, acceptaq;

à Re-

à Rege pecunia, negotium restituendi Vlrichi Ducis Wirtembergij, ante decennium à Sueuico fœdere pulsi, suscipit. Cogit è suis ac sociis pecunia Francica iustas peditum equitúmque copias, ac tribus locis Ducatum Wirtembergicum ingressus, maioréque parte in potestatem redacta, ad oppidum Laufenum, Ferdinandi Rom. Regis copias, quibus Philippus Palatinus præerat, promptioribus cæsis, in fugam agit. Sed mense Iulio pax certis legibus, Vlricho restituto, componitur: quam ea conditione Cæsar confirmauit, vt Vlrichus eiúsque heredes Ducatum Wirtembergij ab Austriæ Archiduce beneficiario iure obtinerent, feminæque in eum non succederent, sed deficiente virili herede Ducatus ad Austriacos deuolueretur, tum certum peditum equitúmque numerum contra vrbem Monasteriensem, quam Anabaptistæ, eiecto Antistite, occuparant, mitteret. Etenim dicti Anabaptistæ ob seditiosa absurdaq; dogmata, è Flandria, Hollandia, viciníſque locis dudum pulsi, cùm in Westphalia magno numero consedissent, tandem qui Monasterij erant, mense Februario huius anni res suas satis ex animo procedere videntes, digladiantibus ibidem toto biennio inter se Catholicis & Lutheranis, vt numero aucti certiùs vim facerent, Coesveldiam, Wesaliam, Warendorpium, ac Osenbruggum ad suæ sectæ homines scribunt, datum sibi à Deo Monasterij Vatem, qui rectam eius voluntatem hominibus exponeret. (Hic erat Ioannes Benkelarius sartor Leidensis Hollandus, paulò pòst Rex ab iis constitutus.) Proinde quamprimùm Monasterium se conferrent, nihil eis defuturum, sed in summa rerum affluentia victuros. Lectis litteris clàm magno numero è dictis oppidis Monasterium confluunt, ac ciuium dissidio opportunè & prudenter vtendum statuentes (ne se Lutherani anticiparent) meliori ciuium parte per seditionem pulsa, Rempublicam inuadunt, Senatum è suis legunt, opportuna vrbis loca præsidiis muniunt, sacella, Nobilium ædes, similiáque in ciuitatis circuitu diruunt. Tum templa eorúmque ornatum diripiunt, ac vt fanatici (diuino enim se Spiritu concitari iactabant) per vrbem discurrunt, horribilique eiulatu ad populum vociferantur, de præteritis pœniterent, ac diuinæ iræ flagella impendentia auerterent. Et post hæc subitò correptis armis, omnes vrbe pellunt qui rebaptizari nolebant, eorúmque bona inuadentes in prædam vertunt. Et quoniam non dubitabant, quin Antistes suis amicorúmque viribus Monasterium esset oppugnaturus, scribunt Harlemum, Amstelrodamum, ac ad aliorum oppidorum præ-
» cipuos suæ sectæ Præfectos, his inter cetera verbis: Charissimi fratres ac
» sorores, certiores vos facimus, à Deo nobis patefactum iniunctúmque,
» singuli vestrûm quàm primùm se instruant profectioni versus nouam
» electámque à Deo Ierusalem. Tumultus enim horribilis toti instat ter-

[Margin:] 1534

Initia belli Germanici occasione pulsi nuper Ducis Wirtembergij.

Restituitur idem Dux certis legibus.

Anabaptistæ Rempublicā Monasteriensem inuadunt.

Pulsis omnibus qui rebaptizari nolebāt, ad resistendum se instruunt.

1534 tarum orbi, de qua locutus eſt Ieremias capite quinquageſimo primo, «
dicens: Fugiat è Babylone, qui animam ſuam ſaluam cupit. Plura non «
dico, ſed Dei nomine vobis præcipio, vt obediatis, ac opportunum tem- «
pus elabi non ſinatis. Nemini curæ ſit incredulus maritus, nec vxor, «
quemadmodum nec immorigeri liberi; opes ac diuitias, maritos, vxo- «
tes ac liberos noua Ieruſalem abundè ac affluenter habet & dabit. Pro- «
inde nulla re vos onerate, ptæterquam auro, argento, panno lineo, veſte «
vna præcipuaque, ac commeatu, quo in itinete exiguo tempore egebitis. «
Cutate autem vt ad dimidium milliaris præter Haſſelium iuxta Mon- «
tis Monaſterium, vigeſimo quatto Martij circa meridiem conueniatis, «
nec anteà nec poſteà. Si qui vetò venire neglexerint, ſanguinis eorum in- «
nocens eſſe volo, eaque de te obteſtot. Subſcriptum etat, Emanuel. His «
litteris in varias ciuitates ac pagos dimiſſis, conuenete vigeſimo primo
Martij iuxta Hollandiæ oppidum Monikendamum onerariæ ſupra tri-
ginta vatij generis, altet de alterius profectione ignari; niſi quòd ſingulis
in nauibus vnus erat rerum conſcius, qui omnium ſe inſcium ſimulans,
diuino ptotſus Spiritu impulſos naues huc direxiſſe, famam ſpargebat.
Id autem ſtulti imperitique lubenter credebant. Communicatis igitur
conſiliis, eodem die naues ſoluunt, ac Swartewateram contendunt. Sed
quòd ante vel poſt vigeſimum quartum Martij conuenire non debe-
bant, vno die medio Sinu in anchoris quieſcunt. Intereà Tranſiſulani
varijs locis de eorum aduentu certiores facti, ignarique quò tanta tende-
ret quídve moliretut claſſis, Ducibus Droſſardis Vollenhouio ac Geel-
mudano è proximis ciuitatibus ac pagis magna multitudine cum ar-
mis in vnum conueniunt, ac Swartewateram contendentes, deſcenſum
Anabaptiſtis, niſi iuſtam aduentus dediſſent cauſam, impedire conſti-
tuunt. Illi Deo fidentes, à nemine vim timebant, ac proptereà in terram
ſine armis pto parte deſcenderant. Quare facilè ab armatis capti, cùm
aliquot Præfecti in tortuta rei veritatem edidiſſent, atmorumque ingens
repettus numerus verba comprobaſſet, capite puniuntut, vulgo in naui-
bus retruſo ac cuſtodito, donec Bruxellà à Principe Maria didiciſſent,
quid de eis ſtatui vellet. Princeps intetfici omnes iuſſit, qui ſectam eiura-
te nollent, ceteros minis oneratos nudos dimitti. Nautæ cum nauibus
ſunt dimiſſi, quòd ignoraſſe ſe docuiſſent qua de cauſa eſſent conducti.
Reperta eſt in claſſe auri atgentiq; magna copia, lineæ telæ complures,
aliquot millia lancearum pedeſtrium, gladiorum, ſclopetorum cum
puluere tormentatio, tympana quatuot, & ſigna militaria quatuor. Hoc
auxilio fruſtrati Monaſterienſes, è vicinis ciuitatibus ac pagis auxilia
contraxerunt, vt Cochlæus ſubducit, ad trecentos (necquidquam An-
tiſtite vias obſidente) ac populum Monaſterienſem partim metu, par-
tim

Inuitant omnes ad fanaticam ſuam nouam Ieruſalem.

Omnium eſſet copia, ſed tamen auro & argento & lineo panno, nulla re alia, ſe onerarent.

Oneraria ſupra triginta hominum fanaticorum ex Waterlandia illuc tendunt.

Inſigniter caſtigantur à Droſſardo Vollenhouio ac Geelmudano.

Omnes qui ſectam eiurare nolebant, interfecti ſunt, ceteri nudi dimiſſi.

tim mendacissimis promissis in partes tractum, ad muniendam vrbem, propulsandosque Antistitis conatus se conferunt. Erant autem huius factionis præcipui auctores Ioannes Matthæi pistor Harlemensis, Ioannes Beukelarius sartor Leidanus, Ioannes Ghelanus, ac Ioannes Campensis, qui se summi Dei Vates credi volebant. Hi è sui similibus Magistratum legunt viginti quatuor virorum, è quibus duo Consules creabantur, Bernardus Cnipperdollius, ac Gerardus Cuipenbrouc. Ciues verò vno consensu omnibus occlusis tabernis, ad muniendam vrbem confluebant, cibum è publico accipientes. Primo die dabantur eis carnes recentes; altero, fumo induratæ; tertio, haleca, butyrum, caseus. Hic modus obseruabatur semper in ordinem rediens; nec ab opere domum ire licebat, nisi tertio quoque die semel, idque tempore pomeridiano, sed ante tenebras redeundum erat. Nocte nemini abesse licebat. Singulis quoque diebus singuli Vates ad vrbis portas per continuam concionabantur horam, animabantque populum ad defensionem nouæ Ierusalem, ac Regni Sion. Premebat Antistes vrbem obsidione, sed erumpit cum trecentis deuotis Retinctis eorum Dux, Vates Ioannes Matthæi Harlemius; ac Antistitis castra, illata clade non semel inuadit, spoliaque opima in vrbem refert. Quo euentu ex audaculo temerarius factus, quodam die cum triginta tantùm viris castra inuadit; paucisque cæsis mox repellitur, ac cum maxima suorum parte interficitur, magno populi stupore, qui primum præcipuumque Vatem numquam à Deo desertum iri, sibi persuaserant. Sed in huius locum succedit Ioannes Beukelarius Leidanus; qui nocte quadam è lecto euolans, nudus per vrbem discurrit, clamitans, Rex Sion adest; domumque reuersus, mutum se per triduum simulat, scribens, Deum linguam suam immobilem tenere. Tertio die redditum sibi linguæ vsum dicens, multa quæ ad belli ac politiæ statum spectabant, ex diuina, vt dicebat, inspiratione ordinauit. Tum prodit in publicum, ac vt singuli fortunas omnes in commune adferant, Deum iussisse ait, eum singulis necessaria liberaliter largiturum affirmans. Faber quidam ferrarius nomine Hubertus, liberiùs in hos Vates iocatus, ab alio Vate tormenti globo traiicitur, dicente, iussisse Deum ita faceret. Moysaicis enim vtebatur verbis auctoritate plenis: Hæc dicit Dominus. Omnibus verò Edictis ac Statutis vitæ pœna transgressoribus erat constituta; perierequе similes ob causas, aut quòd clàm defectionem meditarentur, supra quinquaginta viros, Vatibus semper carnificum officio fungentibus. Octauo Kal. Augusti nouus Vates, opere aurifex, nomine Ioannes Dusentschuir Warendorpius, in publicum prouolat, festinansque ad Ioannem Beukelarium Leidanum, magno populi confluxu, furenti ac insanienti similis, Deum iubere ait, Beukelarius

1534

Quatuor Vates Monasterienses, creatis Senatoribus & Consulibus, ciues omnes vt occlusis tabernis se ad muniendam vrbem conferant, edicunt.

Prabentur cibus omnibus è publico, mira œconomia.

Vnus Vatũ in castra Antistitis erumpens, primò victor, posteà victus cadit.

Fingit Vates alius iussisse Deum, omnes in commune facultates conferrent.

Tertius iactat, Beukelarium sartorem Leidanum à Deo Regem constitui.

1534 rius in Dauidis Regnum ſuccedat, Principeſque terrarum omnes ob impietatem ſubigat, pijſque Regnum perpetuum conſtituat, tandem id Chriſto traditurus. Hac ratione Beukelarius omnium conſenſu Monaſterij Rex conſtitutus, Bernardum Rotman Interpretem ſuum nominat, ordinarios ſtipatores duodecim, Conſiliarios quatuor hos, Gerardum Boucbindet Swollanum, Bernardum Crechtinc, vtrumque Sacerdotem apoſtatam, Henricum Rec ac Gerardum Reninc ciues Monaſterienſes. Deinde & Magiſtratum mutat, belliq́ue Præfectos pro arbitrio conſtituit. Poſtremùm conuocato vniuerſo populo ad publicam cœnam, quæ in cœmeterio ſummi templi apparabatur, conuenere hominum vtriuſque ſexus quinque millia, appoſitæque fuere primùm carnes fumo induratæ, tum recentes elixæ (Belgæ *Hutſpot* vocant) potus tantùm cereuiſia fuit. Abſoluta ferè cœna, aduenit Rex, nigra holoſericea amictus tunica; torques aureus à dextro humero ad ſiniſtri ferè lateris femur propendebat, appendebatq́ue illi orbis terræ aureus à duobus tranſuerſis gladijs perforatus. Capitis eius tegumentum aurea ornabatur corona è puro puto auro, dextra eiuſdem metalli ferebat ſceptrum. Deinde (verba ſunt Cochlæi) ſumpſerunt Rex & Regina placentas triticeas, quas fregerunt, aliiſque porrexerunt, dicentes: Accipite & manducate, atque annuntiate mortem Domini. Similiter & cantharum vini cum hiſce verbis: Accipite & bibite ex eo omnes, atque annuntiate mortem Domini. Sic & ſedentes poſteà, alter alteri porrexerunt ſub hiſce verbis: Accipe frater, aut ſoror, & comede ex hoc; ſicut Chriſtus ſe tradidit pro me, ita & ego me tradam pro te. Sic poſteà Rex quoque & Regina cum miniſtris ſuis, atque cum ijs qui ex vigilijs aduenerant, cœnam itidem celebrarunt aſſidentes menſæ. Peracta autem cœna, interrogauit Rex in genere totum cœtum, An parati eſſent omnes facere ac pati voluntatem Patris? Cunctis annuentibus, ait: Hæc eſt voluntas Patris, & hoc eius mandatum, vt aliquos veſtrûm emittam ad annuntiandum mirabilia eius quæ nobiſcum fecit. Deinde nominatim ex ſcheda legit eius Propheta, ſex qui irent Oſnaburgum, ſex qui Caſſeldiam, & alios aliò. Hæc Cochlæus eius temporis Scriptor. Addit Heuterus, quòd cùm quædam concubinæ Regis (erant eæ numero tredecim) iſta non probaſſent, falſo obiecto adulterio capite punitæ ſint, ipſo Rege hanc eis operam dignante. Reliqua dicentur mox anno ſequenti. Hoc anno Romæ moritur Papa Clemens Septimus diuturno morbo tabefactus: ſuccedit Alexander Farneſius Romana familia natus, qui Paulus Tertius nominari voluit, Romanis lætantibus quòd pòſt tredecim Pontifices, ſpatio centum ac trium annorum, iterùm Romani generis Papam in D. Petri Sede ſecundo nonas Nouembris ſedentem vidiſſent.

Sumit ſibi Rex fanaticus ſtipatores duodecim, omniaq́; pro arbitrio conſtituit.

Rex omnibus dat cœnam veſtitu planè regio.

O impios irriſores Cœnæ Dominicæ!

Mittit ſuos Rex ad vicinas vrbes, ipſe ſe interim oblectãs concubinis tredecim.

Mortuo Clementi Septimo ſuccedit Paulus Tertius Farneſius Romanus.

Cona-

Conabantur intereà Anabaptistæ varijs Hollandiæ ac Frisiæ locis vires colligere, ac Monasteriensibus auxilio proficisci, sed semper detectæ coitiones fuere. Ianuarij die vigesimo quarto anni proximi 1535. Leidam 1535
Hollandiæ claram ciuitatem occupare voluerunt; sed in tempore aperta Magistratui proditione, armatæ ciuium tribus vi obuiàm eorum cœptis iuere; captiui gladio ac igne periere, feminæ aquis sunt suffocatæ. In Frisia mense Aprili Audecloosteram occupant, muniuntque, sed expugnati, cæsi ac puniti plerique sunt, ceteri in varias partes diffugêre. Decimo Maij Amstelrodami res in summo fuerat periculo. Ædem enim publicam seu Prætoriam occuparant, auxiliaque expectantes, contra ciues aliquamdiu defenderant, discurrentibus interim eorum fautoribus nonnullis per plateas, viris ac feminis partim nudis partim vestitis, ac horrendum inclamantibus, Væ, Væ, Væ, pœniteat vitæ anteactæ, adest postremus mundi dies; nouum Christi instat regnum; impij omnes (Catholicos indicabant) iam iam pœnas sunt daturi. Sed tandem interfecti viginti octo, ceteri capti, aqua, igne, gladio aut laqueo periere: ex ciuibus etiam desiderati aliquot, interque hos alter Consulum. Turbarum architectus fuit Ioannes Ghelius, de quo suprà, Vates Monasterio inter ceteros à Rege emissus, qui simulata pœnitentia, Bruxellæ gratiæ Diploma obtinuerat, atque eo tutus Amstelrodami confidebat. Is, cùm aliquamdiu sclopeti continua exoneratione ciues irritasset, globo traiectus occubuerat. Harlemij etiam quidam eius sectæ ædium tecta ascendentes, è cælo consilium ac cibum expectabant. Idem & alij, qui proceras conscenderant arbores, à Deo se extorturos persuaserant. Sed cùm in vanum aliquot diebus rogassent ac expectassent, fame deficientes penum inuisunt. Non pauci stultitiæ pœnas dantes, capti, irrisi ac ignominia notati, ciuitatibus pulsi sunt. Nec melior fuit eorum qui in alias partes missi fuerant, fortuna, de quibus sic Cochlæus Auctor grauis eius æui: At miseri (inquit) ac fanatici homines illi, etsi gratiosi primùm à ciuibus auditi atque recepti fuerunt, præsertim Warendorpiæ & Cosfeldiæ, tamen breue fuit gaudium eorum. Episcopus enim, admoto milite, statim compulit eos ciues, vt furiosos Prophetas in manus ipsius traderent. Osnaburgi quoque mox qui eò venerant, comprehensi fuerunt. Alij item octo qui Susatum venerant, vbi compertum fuit quòd seditionem excitare intenderent, capti ac vltimo affecti sunt supplicio. At qui Episcopo traditi fuerunt, tum liberè tum per torturas interrogati omnia intrepidè confessi fuerunt, ad mortem ita parati, vt ne vnus quidem ex ijs, oblata sibi venia, reuocare aut agnoscere suum errorem voluerit; vsque adeò validè afflati erant à sæuo ac sanguinario spiritu. Interrogati itaque de statu ciuitatis Monasteriensis, multa conformiter respon-

Frustrà tentant Anabaptistæ Leidam suam facere.

Item Amstelrodamum, vbi interfecti viginti octo, ceteri capti pœnas dedere.

Harlemij quidam & alij huius sectæ è cælo frustrà cibum expectant.

Warendorpiæ, Cosfeldiæ, Osnaburgi & Susati de fanaticis hisce sumptum supplicium.

1535 respondisse feruntur, quanta esset adhuc abundantia in auro, argento, alijsque pretiosis rebus; item in siligine, in hordeo ac lardo, in puluere tormentario. Ceterùm modicum superesse salis, caseorumque & butyri: esse autem ibi adhuc bis mille ac ducentos viros armis ac bello validos, quibus senæ sint vxores, singulisque noctibus vigilare quingentos: Regem autem eorum expectare nouas copias ex Frisia & Hollandia; quibus receptis, vellet egredi, totamque terram sibi subiugare. Hoc igitur modo extracta est obsidio vsque ad festum Natiuitatis Ioannis Baptistæ huius anni 1535. Tum verò per transfugam quemdam monstrata est militibus via trãseundi per aquam ad portam vnam quæ negligentiùs custodiebatur. Per quam noctu ingressi milites, occisis custodibus, sese ibi coniungentes, ac primo manè agminatim irruentes, quoslibet obuios occiderunt. Deinde commisso prælio circa maiorem Ecclesiam, vbi muniriones suas habebant Anabaptistæ, victi ac cæsi sunt quicumque arma portabant. Rex verò cum duobus præcipuis Consiliarijs latitans in turre quadam, inde extractus est à militibus, multisque mensibus in carcere cum alijs duobus reseruatus, tandem dirum horrendi supplicij spectaculum factus est. Hęc Cochlęus. (nempe anno sequenti die 22. Ianuarij Rex Beukelarius Sartor, & Consiliarij duo Cnipperdollinchus & Crechtingus, forcipibus candẽtibus per horam integram vellicari necantur, extinctique caueis ferreis singuli illigati, è summa vrbis turri suspenduntur, Rex etiam paulò sublimior aliis.) Hoc eodem anno 1535. (pergit idem Cochlæus) optimi & doctissimi viri Ioannes Fischerus Episcopus Roffensis & Thomas Morus supremus Cancellarius Regni aliquamdiu captiui, cùm neque diuortium neque defectionem Regis, qua ab obedientia Rom. Pontificis discessit, seque ipsum supremum caput Ecclesiæ Anglicanæ constituit, approbarent, tandem ambo capite truncati, & vltimo supplicio publicè affecti sunt. De quorum sane passione (loquitur idem Cochlæus) scripsit quidam in hæc verba: Sexto Nonas Iulij obtruncatus est in Britannia Thomas Morus, non minorem constantiam in iudicio & supplicio præseferens, quàm iniquissimo Atheniensium Senatusconsulto condemnatus Socrates; paucis diebus ante illum interfecto Episcopo Roffensi. Sed & audi quod vincit omnem feritatem. Caput Roffensis inditum stipiti multis diebus omnium oculis fuit expositum; quod non modò non contabuisse, verùm etiam multò venerabilius esse factum ferebatur. Vbi is rumor percrebuit, mox amotum est loco. Et ne quid in Mori capite existeret, quo populus religione turbaretur, renouata est Thyestæa cœna, & caput eius non nisi longa coctura maceratum, quò celeriùs difflueret, hastili est impositum. Secuta sunt & alia plus satis Tragica & immania in plerosque

Monasterium armis recuperatur, omnibus obuiis occisis.

Rex Beukelarius & duo Consiliarij capti, forcipibusque candẽtibus discerpti, è turri singulis caueis appenduntur.

Episcopus Roffensis & Thomas Morus Cãcellarius in Anglia capite truncantur, quòd nollent probare diuortium defectionémque Regis.

Caput Roffensis inditum stipiti post multos dies etiam venerabilius conspicitur.

1535

rosque Monachos in publico edita supplicia: demolita quoque Monasteria, quorum locupletissimi census Regis fisco sunt addicti. Hęc Cochlæus illius temporis Scriptor grauis. Eodem hoc anno Cæsar certior factus, Hariadenum Barbarossam, Argerij in Numidia Regem, Turcicæ classis Præfectum, eiecto Rege Muliasse, occupasse Regnum ac vrbem Tunetum haud procul veteris Carthaginis ruinis situm, Muleassem à se auxilium petentem restiruendum decernit, numquam alioqui Siciliæ, Italiæ nec Hispaniæ littora à Turcarum inuasionibus tuta fore iudicans.

Parat Cæsar expeditionem Tunetanam.

Itaque condito restamento, vxoreque grauida relicta, Hispaniæq; cura ei commissa, postridie Kal. Martij Madrilio Barcilonam proficiscitur; quò paulò pòst conuenerunr Belgarum onerariæ, militem & commeatum vehenres, tum & Lusiranorum carauallæ: demum paratis omnibus, trigesimo Maij, quadriremem quam Andreas Auria cum viginti duabus triremibus adduxerar, conscendit. Iunij die duodecimo Calarim Sardiniæ appellit, ac in Siciliam venisse intelligit Germanos, Hispanos & Italos, tum etiam Ponrificias Antonij Auriæ, ac Procerum Melirensium naues, eratque hæc classis viginti quatuor triremium, ac triginta sex onerariarum; simul verò coniuncta classis septingentarum nauium numerum excedebat. Audiro Cæsariani Sacro, classem decimo quarto Iunij mari committentes, postero die Africam, hostiúmque ignes in promontoriorum speculis conspiciunt. Occupant triremes Portum Farinæ, quatuor milliaribus Guleta distantem, vbi Cæsar iactis anchoris, onerarias, quæ post tres horas adfuere, expectat.

Conscendit Cæsar classem, & postero die Africam conspicit.

Tum propius Guletam Cæsar mouet, ac Barbarossam, qui haud procul cum sua classe abesse dicebatur, opperitur. Sed cùm aliquamdiu frustrà expectasset, duæ tãtùm Francorum exploratoriæ naues audaciùs prouectæ capiuntur. Examinati adeò obstupuere, vt ad proposita non responderent. Receptis animis fassi sunt se Tuneto ac Guleta venire, tendereq; Massiliam: addebantque, Secretarium Franciæ Regis Forestium, qui paulò antè cum Barbarossæ Legato è Francia venerat, ab eodem Constantinopolim missum, vt Solymannum de Cæsaris classe edoceret; instituisse verò Barbarossam tam Guletæ quàm Tuneti nouas, docente Forestio, munitiones.

Francicæ duæ naues Tuneto venientes, à Cæsare captæ, dicunt tam edoctũ Turcam de eius aduẽtu à Secretario Regis Frãcorum.

Iunij die decimosexto pedites equitesque ac tormenra Cæsariana in terrã exponuntur, expugnatísque aliquot munitionibus Guletæ appropinquant. Vastius productis tormentis à decimo octauo Iunij die vsq; ad vigesimum tertium continuè Guletanas muniriones rumpit. Guletani leuibus quotidie præliis æquata clade cum Cæsarianis certabant. Habebat in proximis oliuetis Barbarossa militum stationem, qui Cæsarianis castris tormentis suis detrimentum inferebanr. Cæsar ipse eò profectus, capris tormentis, cæsísque sexaginta Turcis, ceteros pellit, desideratis nouem viris,

Leuibus præliis certant Barbari cum Cæsarianis.

ac

1535 ac leuiter sauciato Marchione Mondeiari. Iunij die vigesimonono Muleasses ducentis comitatus Afris ad Cæsarem venit. Promittebat ingentia auxilia, ac multum commeatus, sed verba fuerunt. Quarto Iulij omnibus ferè copiis Guletani erumpentes, pabulatores nostros, qui magno numero exierant, inuadunt; & quamquam tempestas cum fulgure & tonitru omnia perturbaret, repelluntur. Dispositis terra marique omnibus tormentis, decimo quarto Iulij ipsa aurora contra Guletam exonerari incipiunt, durauitque vis vsque ad horam secundam pomeridianam. Tum omni exercitu, qui triginta millium erat virorum, ad pugnam parato, cùm Cæsar acies circumequitans militem ad fortiter agendum inflammasset, signum inuasionis datur. Cumque aliquamdiu acriter vtrimque esset pugnatum, tandem Cæsariani vi irrumpunt, obuiósque omnes sternunt. Cecidere multi, nec tamen inulti. Capta sunt Guletæ quadraginta tormenta, inter quæ & Francica, liliis ac iridibus insignita. Captæ & centum quinquaginta Barbarossę naues in sinum Guletanum subductæ. Quidquid erat, exceptis tormentis, militi in prædam cessit. Deinde relictis Guletæ sexcentis militibus, mortuísque magnis fossis coopertis, Cæsar vigesimo Iulij Tunetum versus mouet, Andrea Auria ad classem, vt tormenta reduceret, relicto, sex tantùm muralibus ac totidem campestribus militum corporibus attractis, Cæsarem sequentibus; milites quinque dierum cibaria adferre iussi, cetera erat Auria subministraturus. Cæsar vndique armis tectus, Hispanico insidebat militari equo, ferream manu gerens clauam, perequitánsque peditum ordines, verbis vultusque alacritate omnes animabat. Deinde ad equitum aciem in dextro latere reuersus, ante crucì affixi Christi imaginem solus equitabat. Pedites Germani cum tormentis ac impedimentis in medio ibant, à lateribus Hispani Italique sclopetarij, præcedente equitatu. Haud procul Tuneto in oliuetis sedebat Barbarossa centum millia inermium Afrorum habens, sed decem millibus Turcarum peditum, quos Constantinopoli aduexerat, fidens. Appropinquante Cæsare, (necessariò enim hac illi iter erat) tormentis vltro citroque exoneratis, pugna variis locis initur, magno Afrorum cum vlulatu, ac incondito nostrorum clamore. Afri cùm facta impressione nil proficerent, cedebant, iterúmque reuertebantur. Sed magno detrimento à sclopetariis accepto, hastatorum Germanorum phalangem horrebant, vitabántque; cúmque ab hac illato pede vrgerentur, inde nimbo pilarum obruerentur, in fugam abeuntes, Turcis pugnam relinquunt, qui pro veteris virtutis fama constantissimè fortissiméque pugnantes, tandem numero obruti, ruptis ordinibus, pro maiori parte cæduntur. Barbarossa, desertis tormentis ac impedimentis, Tunetum re desperata se recipit, maiorem acceptutus cladem, si Cæsa-

Ruina facta, inuaditur summa vi Guleta, ac tandem capitur.

Milites quinque dierum cibaria parare iussi: cum his Cæsar Tunetum proficiscitur.

Pugnant fortiter, illinc centum amplius millia Barbari, hinc vix triginta millia Christiani, victoria tandem ad nostros inclinante.

Cæsariani siti propè enecti insequi potuissent. Vulgus militum, exuta veste linea, repertáque aqua turbida eam immergebat, ac exsugebat. Sed nox necessitati, repertis puteis, auxilium tulit. Summo manè, vigesimo primo die Iulij, castra Cæsar mouet: ac ab aliquot fugitiuis Christianis fit certior, Barbarossam cum equorum ac tormentorum parte, deserto Tuneto, in proximum montem castra posuisse, postero die reliqua ablaturum, ac arcem, incenso puluere tormentario cum captiuis Christianis, ac quidquid auferre non posset, absumpturum; sed captiuos, de prælij euentu, Cæsarisque aduentu certiores factos, ruptis catenis se liberasse, Barbarossam, occupata arce, exclusisse, eúmque deinde Gerbam vsque profugisse. Hæc, albis vexillis expositis, captiui vera esse ex arce testabantur; moxque nonnulli eorum emissi, tutóque ad Cæsarem delati, eum de rei veritate edocuere. Quare nemine resistente Tunetum intrat, seruosque Christianos omnes, qui viginti millium numerum superabat, libetos pronuntiat, vestésque singulis ac aureum donat; quo accepto, tanta cum lætitia Cæsari exercituique fausta precabantur, vt omnibus lacrymas excuterent. Francos seruos Cæsar ad Regis Francisci Legatum mittit; Hispanos, Italos, ac Germanos vt suos tractat, maioremque partem id petentem, militiæ suæ adscribit. Reperta sunt in arce Tunetana tormenta omnis generis complura, tentoria eximij operis, arma varia, erepta etiam Francis infelici expeditione Regis Ludouici sancti. Rex Muleasses ciuibus iratus, quòd nil in tanta opportunitate pro se mouissent, consentiente Cæsare vrbem militi dat diripiendam, fueréque non pauci, qui sibi suisque hîc opes quærere, aliis quinquaginta, aliis centum millia aureorum corradentibus. Vigesimo tertio die Iulij Cæsar » Muleassem in Regnum restituit, tributum ei annuum duorum falco- » num ac pernicium equorum imponit, vtque deserta Solymanni amici- » tia, suam colat, præsidiariisque Guletanis stipendia persolui curet. Volebat Cæsar & Algerio Barbarossam pellere, sed impeditus alui fluxu, quo miles promiscuè laborabat, in Siciliam cum classe contendit, Guletæ præficiens Bernardinum Mendosam cum præsidio mille Hispanorum peditum, iustoq; tormentorum numero, ac commeatu, additis decem, Duce Antonio Auria, triremibus. Exinde Cæsar Ioannem Lusitanum vxoris fratrem cum sua classe domum dimittit, ipse tandem vigesimo secundo Augusti Drepanum venit. Hîc militi persolutis stipendiis Cæsar classem dimittit, seruatis tantùm veteranis Hispanis, ac bis mille veteranis Germanis. Cæsarem Siculi centum quinquaginta millibus aureorum honorarunt. Deinde auditis populi querelis, ob malè administratam iustitiam, auctores partim capite plectit, partim exilio aut auro mulctat; restitutáque legibus auctoritate, Ferdinandum Gonzagam Siciliæ

1535

Cæsariani siti penè enecti.

Tuneto à Barbarossa derelicto Cæsar potitur.

Liberantur captiui Christiani ad viginti millia.

Restituit Cæsar Muleassem in Regnū Tunetanum, tantùm vt præsidiariis Guletanis stipendia solui semper curaret.

Venit Cæsar in Siciliam ac inde Neapolim.

1535 ciliç Proregem nominat. Exin Messinæ conscensa classe, felici nauigatione mense Nouembri Neapolim peruenit. Intereà vigesimo quarto Octobris Mediolani moritur Franciscus Sfortia, Insubrum Dux, nullis ex vxore Christierna, quæ nondum pubuerat, relictis liberis; causa noui inter Cæsarem ac Francum belli. Amicos igitur Francus sibi paraturus, decimo nono Decembris Guilielmum Bellaium Smalcaldiam ad congregatos Protestantes mittit, petens in fœdus admitti. Illi non recusant, modò contra Cæsarem, vt dicebant, nil sanciatur. Idem Regis Angliæ Legato respondent. Cumque fœdus Smalcaldicum in annum tantùm vnum hucusque fuisset initum, ac iterùm sæpiùs renouatum, nunc in de-

Moritur Sfortia Insubria Dux nullis relictis liberis, quæ iterùm causa noui belli.

1536 cennium continuauere. Mense Ianuario anni 1536. obiit Catharina Arragona, Cæsaris Caroli matertera, ante triennium à marito Henrico Octauo Angliæ Rege repudiata, ac nunc, vt volunt, veneno sublata, nubili relicta filia Maria, quæ posteà Philippo Regi nupsit. Intereà Franciscus Franciæ Rex, quòd mortuo Sfortia, missis ad Cæsarem Neapolim Legatis pro ditione Mediolanensi, responsum pro voto non obtinuisset, copias rupta pace cogit, Duce Chabotio Ammirali, iubens auunculum Sabaudiæ Ducem ditione pellat, caussatus se maternæ hereditatis portionem, cùm amicitia non posset, armis obtenturum. Sciebat enim, hac occupata prouincia, Mediolanum euadere manus suas non posse. Sub idem tempus Geneuenses confœderati Bernensibus, auctore Ioanne Caluino, Archipræsulem suum cum tota religione Catholica eiecerant.

Francus rupta pace copias cogit, & primùm in Sabaudia sibi proponit maternam hereditatem.

Cui cùm Sabaudus auxilio venisset, victores Confœderati, pulso Sabaudo, multa ei ad lacum Lemanum ac Rhodanum opportuna loca adimunt. Accedit & hoc malum à Chabotio: qui cum Francicis copiis in Sabaudiam irrumpens; vniuersam ferè occupat; transgressusque Alpes Pedemontanam regionem inuadit, nullibi iustis, quæ resisterent, repertiis copiis. Vnde facilè in potestatem redigit Turrinum, Fossanum ac Cherium, munitissima Prouinciæ oppida. Vercellas, Antonio Leua præsidium submittente, capere non potuit. Carolus Dux, maiori ditionis parte exutus, cum vxore, filio, ac thesauro ad Cæsarem est profectus. Ineunte vere Cæsar Neapoli Romam profectus, à Pontifice Paulo ac Romanis summo cum honore excipitur. Româ Senas, inde Florentiam, coëuntibus vndiq; copiis venit. Florentiâ Lucam proficiscitur, indeque, transgresso Apennino, Astam veniens, ab Antonio Leua Fossanum expugnatum, ac Franciscum Salussium, deserto Franco, suas partes amplexum discit. Quo felici rerum initio, ad Alpes maturè transcendendas, atque ad inreriora Franciæ inuadenda, mirum in modum est inuitatus. Rebus igitur omnibus paratis, subsequente per Liguriæ littora cum instructissima classe ac Italicis cohortibus Andrea Auria, Cæsar per maritimas

Eodem tempore confœderati Heluetij heretici multa Sabaudo quoque adimunt.

Itaque Carolus Sabaudiæ Dux cum vxore, filio, ac thesauro ad Cæsarem confugit.

timas Alpes, ac Tendanos colles, Lugdunensis prouinciæ fines iusto 1536
cum exercitu intrat. Auria Antipolim ac Gratiam capit diripitque. Cæsar, recensitis copiis, circiter quadraginta millia inuenit; promotisque ad Fanum Maximini castris, captisque aliquot oppidulis ac arcibus, Francos compluribus minutis præliis non sine detrimento superauerat, tandemque ad Aquas Sextias, indeque haud procul Massilia castra locans, inspecto vetustæ vrbis situ, Arelatensem agrum latè vastat. At verò dum Francus cogendis contra Cæsarem copiis est intentus, ecce nuntium accipit Delphinum filium, è tribus natu maximum, octodecim annos natum repentino morbo extinctum. Volunt Franci veneno sublatum instinctu Antonij Leuæ Ducis Cæsariani. Sed quæ illi causa, cùm adhuc superessent duo Regij filij? Massæus eo tempore viuens sic habet: Mense Augusto primogenitus Regis mortuus est non sine toxico; quod aiunt sibi propinatum à seruo fratris eius, vt herus suus fieret Delphinus. Hæc ille. Alij explicatiùs inuentum vxoris eius Catharinæ Medicææ interpretantur. Rex Franciscus, receptis præter Francos suos Heluetiorum viginti millibus, ad Cabilonem castrametatur, Cæsarianos pestilenti fluxu alui grauiter laborantes pressurus. Prælio enim nec tunc cum fortunatissimo Cæsare certare ausus erat. Sed is, antequam maiori incommodo vrgeretur (morbo in castris desiderato Antonio Leua viro fortissimo) quo venerat itinere in Liguriam est reuersus, perditis morbo multis viris præclaris, ac supra duodecim millibus militum. Dum Cæsar ad Aquas Sextias castra habet, Henricus Nassauij ac Adrianus Reussij Comites, eductis viginti millibus peditum ac sex millibus Belgarum equitum, in Picardiam contendunt. Capiunt Braiam ad Somonam amnem sitam. Guisam, cæsis præsidiariis, expugnant, arce deditionem faciente. Tum vlteriùs in Franciam profecti omnia in prædam vertunt; quodque auferre non poterant, igne consumunt. Hinc Peronam obsident forti præsidio infessam. Productis tormentis, Cæsariani tribus locis oppugnationem aggrediuntur, factisque ingentibus ruinis, instructis aciebus, cùm continuis quinque horis atrocissimè esset pugnatum, Nassauius, desideratis trecentis viris, receptui canit; desiderarunt Peronenses octoginta quinque viros. Rursum Augusti die vigesimo sexto iterùm Perona vehementissimè oppugnatur, itemque octauo Septembris, sed pari euentu. Nassauius ac Reussius obstinatè ac fortiter resisti videntes, appropinquareque noua Francorum auxilia, deserta Perona, copias ac tormenta diuidunt. Reussius cum Belgis Cameracum, Nassauius cum Germanis Atrebatum proficiscitur. Cæsar, dimisso Genuæ exercitu, conscensisque triremibus, cum Carolo Sabaudiæ Duce, eius vxore sorore Imperatricis, ac filio, deducente Auria, in Hispaniam contendit, ac decimo

Cæsar iussu cum copiis Lugdunensis prouinciæ fines inuadit.

Delphinus Franciæ subitò moritur, non sine suspicione veneni.

Cæsar exercitu pestilenti alui fluxu laborante (quo & Leua obiit) in Italiam reuerti cogitur.

Alia parte Belgæ Picardiam inuadunt, Braiam & Guisam capiunt.

Hinc Peronam, factis ruinis bis, sed frustrà oppugnant.

Cæsar traiicit in Hispaniam, vnà cum Duce Sabaudiæ, eius vxore, sua sorore, & filio eius.

1536 cimo Decembris felici nauigatione Barcilonam appulit. Hoc iterùm anno Anabaptistæ Pouldikij in Hollãdia, occupata domo munita, se armare conati, à milite quem Senatus Hollandiæ eò miserat, superati dissipantur; capti vtriusque sexus vario mortis genere perierunt. Mense Maio ciuitas Delfensis apud Hollandos fortuito igne ferè tota conflagrauit: & quinto Idus Iulij moritur Basileæ Desiderius ille Erasmus Roterodamus. Æstate huius anni Carolus Geldrus, etsi ferè septuagenarius, quietis impatiens, per speciem domandorum Groningensium, qui ab auctoritate sua, pulso Carolo filio notho, quòd cum Anabaptistis fauere dicerent, paulò antè discesserant, ac ceteros imitati Frisios ad Cæsarem transierant, inaugurato ibi octauo Iunij Cæsaris nomine Georgio Sceinckio, in ea ditione ac Frisia dissimulando Cæsari bellum infert, inito fœdere cum Christierno Tertio Daniæ Rege Cæsaris hoste, causa Regis Christierni Secundi. Meinardus Hammius ac Ioannes Hackeuordius Christierni Tertij nomine tria millia peditum cõscribunt, occupantq́; Dammum. Augetur indies è Geldria, Frisia ac Groninga numerus, quòd impunè rapto viuerent. Sub idem tempus Christiernus Tertius obsidebat in Dania Coppenhauiam, pro Christierno Secũdo facientem. Hanc vt Cæsar obsidione liberaret, militem conscribi iubet, ac Frederico Comiti Palatino (qui in vxorem duxerat Dorotheam Christierni Secundi filiam alteram) vt vxoris in Regnum Daniæ ius persequeretur, naues ac pecuniam pollicetur. Palatinus statim in Belgium mittit fratrem Wolfgangum cum quatuor millibus Germanorum peditum, iubetq́ue iungens se Belgis auxilio Coppenhauiis proficiscatur. Sceinckius se breui Dammum expugnare posse existimans, copias omnes Daniæ destinatas Dammo Frisico adhibet. Sed præsidiarij ac ciues pecunia & commeatu Regis Daniæ animati (qui destinere tantùm volebat tantisper Cæsaris vires, donec ipse Coppenhauia potiretur) adeò Dammum munierant, vt nulla vi Sceinckius expugnare posset, quamquam non semel, maioribus tormentis disiectis munitionibus, non sine exiguo detrimento id esset expertus. Quare erectis opportunis ac necessariis locis castellis, fame ad deditionem eos cogere molitur. Intereà Coppenhauij extrema rerum omnium inopia pressi Christierno Tertio deditionem faciunt. Quo intellecto, Wolfgangus Palatinus ad fratrem in Germaniam redit. Tandem & Dammij fame pressi Idibus Septembris Sceinckio se dedunt, nulla alia conditione, quàm vt præsidiarij vacui, albam manu virgulam ferentes, in Geldriam ac Daniam liberi abirent. Exinde Dammi munitiones, Groninganis instantibus, demoliuntur; fossæ replentur, portæ diruuntur, leges ac immunitates abrogantur. Vigesimo secundo die Septẽbris Sceinckius arcem Weddanam ad deditionem cogit. Tum Groningam

Geldrus concitat Danos in Cæsarem.

Occupant Dani Dãmum Frisiæ.

Sceinckius frustrà Dammum aliquoties oppugnat.

Coppenhagia hactenus pro Christierno Secundo faciens, tãdem Christierno Tertio se dedit.

Sceinkius Dammo fame domito, ad alia loca a Geldris infessa copias trãsfert.

ningam reuersus, rebusque necessariis constitutis, vxoreque Ioanna Egmondia ibi relicta, ad exercitum, quem ad obsidendam Couuordiam ac Bronckhorstium à Geldris infessa miserat, venit. Post alterum obsidionis mensem Couuordia, rebus omnibus saluis, cum arce deditionem facit. Postridie Kal. Decembris Bronckhorstium iisdem conditionibus in potestatem venit. Coëgerant Geldri haud procul Dauentria iusti exercitus speciem. Contra hos properat Sceinckius, in itinere arcem Diepenhorstiam expugnans: quo eius successu territi Geldri, desertis castris, domum dilabuntur. Posteà pax iterùm cum Geldro est facta, & vigesima secunda Decembris Bruxellæ publicata, militesque omnes qui in Frisia, agro Groningano, Geldria, ditione Vltraiectina, ac Trans-Isulania erant, in Brabantiam, indeque in Artesiam conueniunt, ituri cum Burano cæterisque Cæsaris Ducibus contra Francos. Anno 1537. Kalendis Februarij missa à Rege Francisco Terowanam, dudum ne quid inferretur à Belgis obsessam, auxilia, oppidum noctis obscuritate, ac ingentis tempestatis beneficio deceptis Cæsarianis, intrauere. Tum coactis in vnum copiis, Anna (seu Annæo) Mommorantio Legato constituto, contra Belgas mittit. Deditionem illi statim facit arx Auchiaca. Inde ad oppidum Hesdinum ditionis Attrebatensis castra locat. Cæsariani oppidi imbecillitate diffisi, ad arcem, quæ munitissima erat, se contulere. Præerat ei nomine Cæsaris Sansonius Namurcæus, Borbesij Dominus, cum quingentis peditibus, ac Estrumellius cum totidem aliis. Habebat Rex in exercitu vltra viginti quinque virorum millia: cumque actis cuniculis parum proficeret, productis tormentis ingentem in muro ruinam facit. Aduolant ad hiatum Francorum aliquot cohortes, sed non exiguo accepto detrimento, clarisque aliquot desideratis viris repelluntur, cadente inter alios Carolo Builio, Sanxerræ Comite. Sed cùm Cæsariani non diu se vim sustentaturos censerent, res incolumes pacti, Regi arcem cum oppido ac tormentis reliquere. Hîc Sercinij Domino in præsidio relicto, Fanum D. Pauli, quod hucusque neutrius fuerat partis, cum arce occupat, ac muniri ingenio arteque Antonij Castelli iubet; interim dum opera fiunt, cum exercitu Pernesij, ne quis ea impediret, sedens. Paulò pòst occupat & Lillerium, præsidioque firmat: expugnat Venantiam in palude sitam, prælio vtrique parti cruento; Marauillæ idem conaturus, nisi Reussius cum quatuor peditum millibus ac sexcentis equitibus aduenisset. Fano D. Pauli nondum planè permunito Rex præficit Ioannem Tureuillium Villaboni Dominũ, attributis illi bis mille peditibus, ac sexcentis equitibus; arci verò Reinerum Pallietium cum mille peditibus; qui omnes, æquato cum fossoribus labore, cœpta opera perficere conantur. Exinde Rex Dorlanum reuersus, exercitum dimittit, exceptis octo milli-

Margin notes: 1536 — *Pax iterùm cum Geldro.* — 1537 — *Franci Terowanam commeatu recreant.* — *Occupant Hesdinum & arcem, etsi non sine sanguine.* — *Itē Fanum D. Pauli & alia quædam loca.*

1537 millibus Germanorum peditum, quos Guilielmus Furstenbergij Comes ducebat, quem Dorlani, additis aliquot equitibus, in præsidio reliquit, vt Fano D. Pauli, exigente necessitate, auxilio esset. Noua enim opera Reussius, cum mille ducentis equitibus ad oppidum vsque excurrens, diligenter inspexerat. Mense Iunio Reussius Lentsij apud Atrebates copias cogit, ac cum Burę Comite ad Fanum D. Pauli veniens, aperiri portas Cæsari iubet. Respondent Franci, expugnata Perona, se deliberaturos, quid essent facturi. Ægrè fert miles Germanus se irrideri. Quare tormentis facta ruina, acceptoque oppugnationis signo, ira perciti ad oppidum conuolant. Resistunt acriter Franci. Dumque ad ruinas dubio Marte pugnatur, quinque Cæsarianæ cohortes ab altera oppidi parte, iustum præsidium non reperientes, interfectis viginti quinque custodibus, in oppidum perrumpunt, ac propugnantes à tergo inuadunt. Cæsariani qui ad ruinas pugnabant, suos in oppidum peruenisse intelligentes, tandem quoque vi irrumpunt, nemini parcunt, Præfectos cum militibus interficiunt, capto tantum Villabonio, Bellaio, Laubino, Blerencurtio, Iuillio, cum paucis aliis. Cecidêre in oppido ac arce circiter quater mille quingenti Franci præsidiarij, exceptis ciuibus; feminis quoque nec pueris parcitum est; tanto furore crebris Francorum scommatibus irritati fuerant Germani. Inclinante die, Buranus, educto milite, captiuos omnes ad se perduci iussit. Villabonius Grauelingam missus, posteà pro libertate decem millia aureorum liliorum soluit. Rex, intellecta Fani D. Pauli oppugnatione, Annam Mommorantium cum Delphino Henrico in auxilium miserat. Sed certiores de expugnatione, ad fines defendendos rediere. Buranus, incenso oppido, diruta arce, ac demolitis munitionibus, posteà exercitum recenset, reperitque circiter quindecim millia Germanorum, ac octo millia Wallonum peditum, Belgarumque equitum octo millia. Motis Fano D. Pauli castris, cùm Hesdinum transiisset, Monstreulij muros productis tormentis verberat. Canaplæ Dominus, oppido diffidens, impetrata ciuibus ac militibus rerum omnium incolumitate, exeundique cum armis potestate, Burano deditionem facit. Eodem tempore Terowanam Franci iterùm de rebus necessariis recreant. Iunij die vigesimo secundo Delphinus cum Mommorantio omnibusque copiis Ambianum venit, euocatoque ad se cum Germanis peditibus Furstenbergio, his alia Germanorum peditum quatuor millia bello Danico ac Monasteriensi exercitata, quos ducebat Nicolaus Rustikius, dictus Gibbosus, iungit; qui cùm Abbeuillam conuenissent, Annibaldo iubet Terowanam puluerem tormentarium, ac sclopetarios pedites introduceret. Buranus enim, disiectis mœnibus ac vallo, in summum oppidanos periculum adduxerat. Proficiscitur Hesdino

Rex Francorum, suis in præsidia dispositis, in Franciam reuertit.

Cæsariani cruenta oppugnatione Fanũ D. Pauli sibi vendicant.

Buranus incenso oppido dirutaq; arce ac munitionibus exercitum suum recenset.

Franci iterùm Terovvanæ res necessarias inferunt.

Disiecta erant Terovvanæ à Burano mœnia & vallum.

dino Annibaldus cum quadringentis sclopetariis peditibus, ac aliquot 1537
equitibus, singulis è humero sacculum tormentario puluere plenum deferentibus: qui sine detriméto Terowanam intrauere. Annibaldus certo extra oppidum loco cũ equitibus grauis armaturæ eos expectat equites, qui pedites Terowanam erant comitati. At ij pugnandi desiderio flagrãtes, contrà quàm iussum erat, aduenietes Cæsarianos excipiunt, temereq; prælium committunt. Altera enim Cæsarianorum equitum pars auio vsa itinere, Annibaldo à fronte occurrit, inuaditque. Committitur duobus diuersis locis inter equites acre prælium, deteriori Francorum conditione, quòd à fronte ac tergo interclusi, iniquo loco resisterent. Quare tandem, multis desideratis sauciatisque, ruptis ordinibus in fugam coniiciuntur. Annibaldus equo deiectus capitur, ac cum eo Piennæ Dominus, Comes Villarsij, Doius, Capussenantius Epirotarum Præfectus, Franciscus Bernardinus, Sansacus, aliique nonnulli ordinum ductores. Capussenantius capite est plexus, quòd à Cæsare ad Regem transfugisset. Piennius, liberato Seneschalco Hannoniæ, liber est factus. Hæc ad Guinegatam seu Blangisium, locum Belgarum contra Francos victoriis non semel nobilitatum, sunt acta. Exinde Delphinus cum Mommorantio ad Terowanæ expugnationem impediendam cum viginti sex millibus peditum, ac grauis armaturæ mille sexcentis, leuis bis mille equitibus, intra Guinegatam ac Terowanam ad flumen Canchæam munito loco, vnde non facilè ad pugnam cogi poterant, castra locant, in omnem rerum agendarum occasionem intenti. Sed mensis Iulij initio, trium mensium induciæ inter Belgas ac Francos, moderante hinc Arschoti Duce cum aliquot Cæsarianis Consiliariis, inde Poietto Præside Senatus Parisiensis, ac Berterauo Regis Secretario, his conditionibus conciuntur:

Insigni prælio vincuntur Franci à Cæsarianis.

Panguntur induciæ inter Francos & Belgas ad tres menses.

» piuntur: Hostilia vltrò citroque cessanto. Alter alterius fugitiuos ne re-
» cipiunto. Rex durantibus induciis, in ditionem nec oppidum Fani
» D. Pauli militem mittito, nec locum aliquem munito. Subditi vtrim-
» que liberè commeanto. Rex duobus viris nobilibus, ac sex eorum co-
» mitibus, tutum per Franciam iter concedito, vt cum mandatis ac litteris
» à Maria Austriaca in Hispaniam ad Cęsarem pacis tractandę causa pro-
» ficiscantur. Actum Bonnij secundo Kal. Augusti. Subsignauere Delphinus, Maria Austriaca, Florentius Buræ Comes, Dux Arschoti, Anna Mommorantius, ac Consiliarij. Dum hæc in Belgio aguntur, Alfonsus Daualus Vastij ac Piscarij Marchio, mortuo Antonio Leua, à Cæsare Insubribus Præfectus, coacta in vnum valida peditum equitumquè manu, contra Francos, qui vniuersam Sabaudiam ac partem Pedemontis, pulso Duce Carolo, occuparant, contendit, ac Carmagnolam, cùm aliquamdiu obsedisset, deditione in potestatem redigit. Cumque auxilia

Vastius in Sabaudia recuperat Carmagnolam.

1537 Germanorum, Duce Frederico Furstembergio, Guilielmi fratre natu maximo, Vastio superuenissent, iisque sex millia Hispanorum ac quatuor millia Italorum peditum cum iusto equitatu iunxisset, Francos viribus inferiores cedere, ac in præsidia se conferre coëgit. Præerat hoc tempore Francis Humeriæ Dominus, qui militum inobedientia ac Præfectorũ dissensione nil poterat, nisi quòd, missis Turinum viginti quinque millibus aureorum nummûm in præsidiariorum stipendium, Pedemontem Vastio relinqueret, cum copiis Sesanam profectus. Vastius Astę in vnum coëgerat 25000. peditum, ac tria millia equitum, tormenta maiora viginti quatuor; cum quibus tertio Kalẽd. Septembris Quersium obsidet, pauloque pòst expugnat, diripitque: Albam Pompeiam, dedente Iulio Vrsino, recipit, præsidiariis cum armis & impedimentis Pignarollam in tutum deductis. Hinc Quieram, quam Fregosius præsidio obtinebat, mouet. Sed cùm bis reiectus, tertiam pararet oppugnationem, expectare Fregosius non ausus, Vastio Albanorum conditione Quieram dedidit, ac ad Humerij castra cum præsidiariis proficiscitur. Hinc Vastius Pignarollam ciuitatem amplam, vastam, arte ac iusto præsidio munitam contendit. Præerat vbi Franciscus Ponteremius, cum quinque millibus peditum Italorum. Quare Vastius vi nil tentandum cẽsens, distributo in circuitu exercitu, vrbem obsidet. Intereà Rex Franciscus Lugduni exercitum cogebat, & Delphinum Annamq; Mommorantium secum proficisci ac eum parte copiarum præire in Sabaudiam præcipit. Octobris die decimo profecti Lugduno, Brisonsonij Humerio se iungunt, inde Chaumontium proficiscuntur, Cæsarianosque, qui se, Duce Cæsare Masio Neapolitano, ac Camillo Columna Romano, Susanis vallibus munierant, proximis occupatis montibus pellunt. Vastius Susanæ vallis ac Saltuum amissione intellecta, deserta Pignarolla, Riuolam se cum exercitu confert, Regem, qui in itinere erat, cò loci exspectaturus. Ducenti Hispani, arcem Susanam custodientes, Burrio Regiorum tormentorum Præfecto deditionem, concessa corporum impedimentorumque incolumitate, faciunt. Tum Vastius mutato consilio Riuola profectus, ad flumen oppidi Moncallerij castra locat. Mommorantius cum Delphini copiis Vastium sequens, in itinere arcem Villanam expugnat, ducentosque Hispanos præsidiarios ad vnum omnes interficit. Inde castra Greuillam transfert, tribus à Vastio, qui Moncallerij adhuc erat, milliaribus: qui se imparem Regiis sentiens, deserto Moncallerio, relictisque Quiersij quatuor peditum millibus, Duce Antonio Arragonio, Astam cum exercitu rediit. Cùm Padum Mommorantius, occupato Moncallerio, traiecisset, munitiones ac oppidula omnia quæ circa Fossanum, Albam, Quiersiam, ac Astam erant, in potestatem redigit, vbique

Itĩ Quersium, Albam Pompeiam, Quieram.

Rex Francorum collecto exercitu Vastio in Sabaudiam occurrit.

Deditur Franco arx Susana.

Vastius Francis impar Astam se recipere cogitur.

vbique ingenti reperta commeatus copia, quo Turino in annum prouidit, eóque loci Regem expectare constituit: qui cùm Carignanum venisset, Delphinum ac Momorantium ad se vocans, de belli ratione consultant. Intereà nuntius adest, tractari de pace, ac in eam rem inducias vsque in vigesimum secundum Februarij anni sequentis pactas, vnoquoque quod tum obtinebat retinente. Publicantur tertio Kal. Decembris nomine Cæsaris Astæ, ac nomine Regis Carmagnolæ. Kalend. Decembris Vastius, clarioribus comitatus ordinum ductoribus, Carmagnolæ Regem, Delphinum, ceterosque Francorum Proceres inuisit. Dimissis vtrimque exercitibus, Rex in citeriorem Franciam, Vastius Mediolanum rediit, missis Locaram Legatis, qui de pace agerent. Sed cùm de conditionibus conuenire non possent, inducias in sex menses, hoc est in vigesimum secundum Augusti sequentis anni prolongant, mirum in modum Leonora Cæsaris sorore, Regis Francisci vxore, pro pace laborante. Mense quoque Maio Maria Austriaca nomine Cęsaris, magno Belgarum commodo, in tres annos inducias facit cum Christierno Tertio Daniæ Rege, restituta Belgis Zondæ nauigatione. Hoc anno (loquitur Cochlæus) Romanus Põtifex Paulus III. indixit Generale Concilium Mantuæ celebrandum; ad quod Lutheranos quoq; Principes vocauit. Quod vbi intellexerunt Lutherus & complices eius, variis machinationibus ac scriptis, Concilij auctoritatem impugnare cœperunt. Etenim Wittembergæ euulgarunt 30. Propositiones, contra Concilia publicè disputandas. Inter quas duodecima sic habet: Concilium aut Episcopi congregati errare possunt, æquè benè sicut alij homines. Et sequens hanc ita ait: Si autem non errent, hoc fit à casu, aut ex merito alicuius sancti ac boni viri, qui inter eos est. Sic ibi. Hoc anno Gandenses tumultuari incipiunt, de quo pleniùs biennio pòst. Sub initium sequentis anni 1538. Cæsar cum Pontifice Paulo Tertio ac Venetis nouum fœdus facit, stipulante pro Cæsare Maurico Aguillarij Marchione, pro Venetis M. Antonio Contareno. Pontifex ipse in Vaticano, vbi hæc agebantur, propria manu subscripsit. Sexto igitur Idus Februarij Pontifex Paulus, Cæsar, ac Veneti, diuisa inter se Græcia, contra Solymannum Turcam Italiæ minitantem bellum decernunt, promittente Cæsare octoginta duas triremes, totidem Venetis, Pontifice triginta sex; quibus Cæsar atque Genuenses onerarias, conuehendo commeatui pedestribusque copiis, addebant, Ferdinando Gonzaga Siciliæ Prorege iis præfecto: vniuersæ verò Confœderatorum classi Andreas Auria Cæsaris nomine erat imperaturus; Pontificiæ Marcus Grimannus, ac Paulus Iustinianus, Venetæ Vincentius Cappella præerat. Sed tantis in vnum coactis viribus, quamquam contrà prodiisset Solymanni Præfectus Hariadenus

Margin: 1537

Nuntius adest, tractari de pace, & inducias vsque annum sequentem prorogatas.

Induciæ quoque in tres annos cum Dano, restituta Belgis Zondæ nauigatione.

Edunt Lutherani suas Propositiones contra Concilium Generale tunc indictum.

Margin: 1538

Fœdus sanciunt Pontifex, Cæsar, Veneti contra Turcas.

Maximis coactis viribus, nullum tamen operæpretium factum.

1538 denus Barbaroſſa, nihil dignum memoria actum eſt, Auria pugnam artificio (vt volunt) detrectâte; at paulò pòſt nihilominùs Turcarum claſſe ingenti tempeſtate fœdè diſiecta. Quo perſpecto Veneti, ſoluto fœdere, vel cum Reipublicæ ſuæ incommodo pacem à Solymanno petiêre ac impetrauêre. Intereà Pontifex certior factus, Locatę nil inter Cæſarem ac Regem Franciſcum de pace tranſigi potuiſſe, Legatis ad vtrumq; miſſis effecit, ipſi Principes, eius conficiendæ cauſa, ad Nicæam prouinciæ Lugdunenſis ciuitatem, Sabaudo parentem, ſe venturos pollicerentur, Pontifice eadem de cauſa tertio Martij Româ proficiſcente, ac decimoſexto Maij, ætatis ſuæ anno ſeptuageſimo quinto, honorifico cum comitatu Nicæam intrante. Exceptus eſt à Cæſare (qui pridie Villafrancam haud procul Nicęa ſitam, mari ex Hiſpania appulerat) ſumma cum reuerentia. Paulò pòſt Rex Franciſcus terreſtri itinere Villanouam Nicææ propinquam venit. Vterque Princeps ſolus cum Pontifice locutus, neceſſitates ei ſuas ſigillatim exponit. Verùm quamquam Pontifex, ſummique hinc inde vtriuſque ſexus Proceres diligentiſſimè pro pace laborarent, nil tamen aliud quàm decennales inducias impetrare potuerunt, his legibus: Induciæ decimo octauo Iunij huius anni incepturæ, in decennium durantote. Subditi liberè vltrò citroque terra marique commeantote. Quæ nunc vterque tenet, retineto. Agris vtrimque pulſi reſtituuntor, Neapolitanis ac Siculis rebellibus exceptis. Sabaudus, Genuenſes, Florentini, ac quicumque voluerint, induciis comprehenduntor. Factæ Bommij induciæ ratæ ſunto. Actum Nicææ decimo octauo Iunij. Pontifex ſummopere laborabat, Cæſar ac Rex ſeſe inuiſerent, amplexarenturque. Sed magnis, vt aiebant, de cauſis id facere recuſarunt, Pontifice tanto honore ſe fruſtratum non parum dolente. Promulgatis Nicææ induciis, Leonora Franciæ Regina fratrem Cæſarem inuiſit, ſalutatque; qui ſtatim cum Pontifice Genuam eſt reuerſus, deſponditque filiam notham Margaritam, Alexandri Medicæi Florentiæ Ducis viduam adoleſcentulam, Octauio Farneſio, filio Petri Ludouici Farneſij, qui Pontificis Pauli è legitimo matrimonio erat filius. Genua Cæſar, valedicto Pontifice, in Hiſpaniam traiecturus, ad oppidum Aquæ mortuæ dictum (olim Foſſæ Marianæ) contendit, iis in partibus Regem Franciſcum hærere intelligens. Cui cùm per Legatum nuntiari iuſſiſſet, ſe eum amplecti ſalutareque velle, Rex lætatus ad Cæſaris quadriremem accurrit, eamque cum paucis intrans Proceribus, per horam cum eo ſolus eſt collocutus, admiſſo paulò pòſt ad manus oſculum Andrea Auria. Poſtero die Cæſar per præconem edici iubet, ne quis è claſſe in continentem exeat. Tum ad Regem pranſurus contendit, qui cum Regina, duobus filiis, ac magno Procerum numero obuiàm Cęſari prodiens,

Cùm de pace inter Cæſarem & Franciſcum nihil tranſigi poſſet, Pontifex arbitrum ſe offert.

Pontifex maior ſeptuagenario Nicæam ad Reges veniens, nihil tamen præter inducias decennales impetrauit.

Cæſar cum Pontifice Genuam venit, & filiã Margaritam nepoti Pontificis deſpondet.

Cæſar in Hiſpaniam reditum parat.

In itinere valdè amicè congrediuntur Cæſar & Francorum Rex.

prodiens, eum ad aulam deducit, apud quem & cœnatus ea nocte dormiuit, posteroque die iterùm prandet. Exinde ad classem honorificè deductus, iterùm Rex cum exiguo comitatu Cæsaris quadriremem intrat; ac aliquamdiu hilariter combibentes, amicissimè tandem inuicem amplexi ac valedicentes, Cæsar sua cum classe Hispaniam versus, Rex in citeriorem Franciam contendit. Hæc cùm vtriusque subditi intellexissent, solemniter gratias Deo egerunt, extructisque publicis ignibus multa sibi bona pollicebantur, quamuis pauca sint secuta: Hoc anno pridie Kalendas Augusti Arnhemi è viuis discedit Carolus Egmondius Geldriæ ac Iuliæ Dux, Comes Zutphaniæ, ætatis anno ferè septuagesimo primo, nullis legitimis liberis relictis, nothis verò vtriusque sexus quamplurimis, postquam quinquaginta ferè annis, vt suprà retulimus, bella cum vicinis vario euentu gessisset. Positum est illi Arnhemi „summo in templo Latinum tale Epitaphium: Admirabilis magnifi„centiæ Princeps illustrissimus Carolus Dux Geldriæ & Iuliæ, Comes „Zutphaniæ, Frisiorum, Groningæ, Couuordæ, Tencterorumque Do„minus, ad ærumnas superandas vt alter Hercules natus, & vario rerum „turbine tota vita iactatus, ad omnes fortunæ casus inuictum animi ro„bur gestabat. Christianam inferioris Germaniæ Ecclesiam, prauis opi„nionum simultatibus pollutam, pectoris verè Christiani constantia vel„uti sacra anchora piissimè stabiliebat. Pòst infinita præclarissimè gesta, „tandem mentis iniquo vulnere confectus, obdormiebat in Christo, an„no M.D.XXXVIII. Iulij die secunda, noctis hora vndecima: vixit 70. an„nos, menses 7. dies 21. horas 14. Sic Epitaphium. Et quamquam veteris actionis iure, postremisque fœderis legibus solus Cæsar eiusque heredes ei succedere debebant, odij tamen inueterati contra Burgundos causa, Dux Carolus dictas regiones, cùm Francis, quod paulò antè tentarat (recusantibus Geldris) relinquere non potuisset, Guilielmo Marcano Cliuiæ Duci, adolescēti viginti duorum annorum, Ordinum aliquot assensu, concessit: qui paulò pòst à Geldris in Ducem inauguratus, præcipuis ciuitatibus præsidia imposuit: quæ res, vt narrabimus, paulò pòst calamitosissimo bello causam præbuit. Obiit etiam hoc mense Euerardus à Marka, Cardinalis, Antistes Leodiensis. Nonis Octobris Leonora Regina Franciæ ac Maria Austriaca Cæsaris sorores Cameraci se inuisunt, ac de initis induciis congratulantur. Postero die Rex Franciscus eòdem venit, nonoque Octobris die ad Fanum D. Quintini perductas, honorificentissimè per aliquot dies recreat. Inde Compendium reuersus, in periculosissimum ex maligno vlcere, quod in ventre eruperat, incidit morbum. Cùm conualuisset, in Pedemontem Præfectum mittit Annibaldum; qui stantibus induciis, adeò oppida muniuit, ac arcibus in officio populis

1538

Moritur Carolus Geldrus anno ætatis septuagesimo primo, nullis relictis legitimis liberis.

Eius Epitaphium Arnhemi: vbi sepultus est.

Cliuiæ Dux scriptus à Geldro heres. Geldris inauguratur.

Franciscus hinc se pacem velle, inde nolle ostendit.

1538 populis continendis instruxit, vt numquam posteà inde Franci vi eiici potuerint. Accidit hoc anno in Hispania illud memoria dignum. Cæsar extra vrbem Toletanam nobiles, equestri ludicro certamine ex prouocatione concurrentes, spectatum, cum Imperatrice iuerat, ac cum eo præcipui totius Hispaniæ Reguli. Ad vrbem redeuntes præcedebat & subsequebatur ingens hominum turba. Præcedebant in equis Proceres, discurrebant Præfecti Magistratuum cum oblongis pro more regionis virgulis turbam dimouentes; quorũ vnus ad præcedentes Proceres adequitans, itet accelerent, aduenientique cum Imperatrice Cæsari locum facerent, admonebat. Infantasiæ Dux, è Mendosiorum familia ortus, Procerum Hispaniæ potentissimus ac ditissimus, sentiens & suum ab eius virga verberari equum, Præfectum togat, an se nouisset. Affirmat ille, vtque properet, admonet, adesse enim Cæsarem. Dux euaginato gladio Præfectum in capite grauiter vulnerat. Vulneratus Præfectus ad Cæsarem se conuertens, de vi ac iniuria coqueritur. Is se præsente factum moleste fert, moxque Ronchillius Iurisperitus, vnus è tribus Aulæ Cæsaris rerum capitalium Præfectus, ad Ducis latus dextrum modestè adequitans, significabat se eum captiuum Cæsaris iussu ducere. Ægrè id Dux, ægriùs multò eius comites viri nobiles ferre; è quibus vnus Ronchillium accedens, discederet, eum bis seriò admonet: qui vim quoque ac vulnera timens, patet, abitque. Exinde Dux ad aulam suam Toletum reuertitur, comitantibus ferè omnibus, deserto Cæsare, Proceribus ac Nobilibus. Cæsar pro tempore arrogantiam ac iniuriam à Duce sibi legibusque illatam dissimulandam iudicauit, nil in eum grauius statuens, quàm vt domi eum relinqueret, operaque eius in posterum numquam vteretur, renuntiati ei iubens, saucium Præfectum secundùm leges à Iudice pro merito puniri curaret. Dux, actis Cæsari gratiis, cùm se tangi verborum sale perciperet, Præfectum suo sumptu curari, & posteà quingentos ei aureos numerari iussit. Kalendis Maij anno 1539. Toleti è partu obiit Elisabetha Lusitana Cæsaris vxor, filium, qui paucis diebus vixit, enixa, relicto filio Philippo, Maria ac Ioanna filiabus. Rex Franciscus celeberrimas ei Parisiis celebrauit exequias. Eodem mense Gandenses longa Cæsaris absentia, militumque exauctoratione insolescentes, coniurare inter se primùm in vrbe, deinde totam Flandriam, quod in se erat, turbare cœperunt: quod cùm diu clam esse non posset, iamque famam spargi audirent, Magistratum Cæsarisque Præfectos vrbe pellunt, complurium ædes diripiunt, arreptisque armis, custodias in portis ac muris constituunt. Prima verò seditionis ac coniurationis causa hæc fuit. Anno 1536. vigente ardenteque eum Francis bello, Maria Austriaca Belgarum Gubernatrix, conuocatis omnium Prouinciarum Ordinibus, in Franci-

Magno fastu Mendosius Præfectũ Regium in Hispania vulnerat præsente Cæsare.

Castigat Mendosium Cæsar hoc tantùm, quòd numquam ampliùs eius opera vteretur.

1539 *Moritur Elisabetha Cæsaris coniunx è partu.*

Gandenses in Flandria tumultuãtur, pulso Magistratu, Præfectisq; Cæsaris.

Francicum bellum obtinuit duodecies centena millia florenorum;è quibus Flandri pro sua parte erant soluturi quadringenta millia. Opposuêre se soli Gandenses Reginæ Mariæ, ceteris consentientibus Flandris. Quare illa ciues Gandenses Bruxellæ, Mechliniæ, Antuerpiæ, aliisque locis repertos honesta custodia asseruari iubet, donec vrbs satisfecisset. 1539

Aperiuntur eiusdē tumultus causa initia, prætextus, progressus.

Gandenses, re intellecta, anno 1537. mense Augusto Bruxellam mittunt alterum vrbis suæ Syndicum, hominem turbulentum, Leuinum Blommium, qui vrbis nomine Reginæ offert libellum supplicem, petens, ciues dimittantur, allegans Gandenses ad extraordinarias pecuniarum collationes cogi de Iure non posse, ob priuilegia à tribus diuersis Comitibus vrbi collata; primùm anno 1296. à Comite Guidone; deinde anno 1334. à Comite Ludouico Neuersio; tertium anno 1477. à Maria Burgunda, Caroli Audacis filia. Perplacet Reginæ Mariæ, de his iuridicè à Senatu Mechliniano, aut Bruxellæ in arcano Cæsaris Concilio disputetur, priuilegiaque examinentur, se staturam cuiuscumque voluerint Concilij sententiæ; ea tamen lege, intereà suam è quadringentis millibus portionem numerent, si ciues dimitti cupiant. Gandenses Brugas, Iperas, ac ad Franconates mittunt Legatos, petentes contra dictam pecuniariam exactionem secum excipiant. Illi (paucis oppidulis exceptis) fœdus inire recusant. Interim mittunt communi nomine ad Reginam Mariam vigesimo quarto Septembris dicti anni Flandriæ Ordines supplicem libellum, petentes executionem differat, donec Cæsar in Hispania, de controuersia edoctus, sententiam declarasset. Dat in hanc rem Regina Flandris menses tres. Contenti sunt illi: soli Gandenses in pertinacia persistentes, pridie Kalendas Ianuarij contrà obtestantur, breuius esse tempus, quàm vt intereà Cæsar pro rei magnitudine plenè edoceri possit: obtestationemque suam à publico Tabellione in Acta referri petunt; offeruntque Reginæ è veteri more contra Francos in certos menses vrbis sumptu peditum numerum; ac nisi acceptet, de damno ac interesse per Tabellionem obtestantur. Ceteri Flandri, hac in re à Gandensibus dissentientes, consensu Reginæ in Hispaniam ad Cæsarem mittunt. Cæsar audita legatione, lectisque sororis litteris, pridie Kalend. Februarij anni 1538. Gandensibus ac Flandrensibus rescribit, Reginæ Mariæ, vt sibi præsenti pareant; & si aliqua in re iniuriam immunitatibus suis fieri existiment, Senatui id Mechliniano, aut arcano Concilio definiendum committant, horumque in aduentum suum sententiæ stent, nisi pro seditiosis ac rebellibus haberi malint. Gandenses, his intellectis, contumaciores fiunt, ac hoc anno supplicem libellum admodum prolixum ad Cæsarem in Hispaniam, alterúmque ad Reginam Mariam Bruxellam tertiò mittunt, iterùm locò pecuniæ militem offerentes. Huic libello

Placet Mariæ Gubernatrici, de priuilegiis allegatis iuridicè decernatur, interim concessa ad bellū sumptus priùs præstentur.

Nihilominùs concedit adhuc mēses tres, vt intereà ad Cæsarem in Hispaniam mittant.

Gandenses oblatum nihil faciunt; ceteri Flandri mittunt, sed frustrà.

Gandenses etiam contumaciores fiunt.

1539 Cæsar non respondit, sed iter in Belgium animo constituens, quid posteà egerit, sequenti anno narrabimus. Gandenses ad rebellionem parati, etsi cęteras Flandriæ ciuitates insaniæ suæ comites fieri nolle satis conspicerent, tamen, cùm Mariam Austriacam, non liberatis ciuibus pedites equitesque cogere, Senatum Mechliniensem contra se sententiam protulisse, eámque executioni mandare cœpisse viderent; arma, pulsis executoribus, capiunt, proximaque vrbi munita loca occupant; mox desperatione in timorem versi, captiuos aliquot dimittunt. Deinde iterùm resumptis animis conueniunt, dant nomina, & coniurationi subscribunt; missísque in Franciam ad Regem clàm litteris, Legatísque, amplissimis cum mandatis, ei vrbem cum vniuersa Flandria, si se suaque omnia in protectionem suscipere vellet, offerunt. Rex, negotio rectè perpenso, inducias nulla ratione violandas, oblatione incerti commodi iudicauit, maximè quòd spe pacis Ducatum se Mediolanensem à sincera Cæsaris liberalitate breui pro filio suo Carolo obtenturum confideret. Perscribit igitur statim Cæsari in Hispaniam, quid Gandenses moliantur, eorumque ad se scriptas litteras vnà mittit. Tum Cæsar, re diu multumque perpensa, per Franciam in Belgium proficisci statuit, etsi plures Regi non fidendum esse affirmarent, præmissoque Granuellano, accepta fide Regia & publica, ea conditione pacis leges conscriberentur, quas in Belgio confirmaret, ne in Francia coactus fecisse videretur, itineri se mense Nouembri paruo cum comitatu committit, præficiens Hispaniæ Ioannem Talaueram Cardinalem Toletanum, ac Commendatorem Couos. Rex Franciscus, valetudine nondum planè cõfirmata, Compenga Cęsari obuiàm proficiscitur, filio Carolo ad Fanum D. Sebastiani, Delphino ad Fanũ Ioannis Lusij pręmisso. Vnde cum Cæsare Baionam, Burdegalem ac in Pictauiam mense Decembri terrestri itinere peruenere, cùm paulò antè Octobris die vigesimo quarto Butæ obijsset Florentius Egmondius Butæ Comes, Dominus Iselsteinij, Leerdami, &c. vir consilio manuque promptus. Mense

Missis litteris & Legatis se cũ vniuersa Flandria Regi Francorum offerunt.

Mittit Francus Gandensium litteras in Hispaniam ad Cæsarem.

Hinc ergo, etsi periculosa profectione, Cæsar per Franciam celeriter in Belgium tendit.

1540 Ianuario anni 1540. Cæsar Chastelleraudium venit, vbi Regem cum Regina Leonora repperit, à quibus summo cum honore pompaque receptus est. Inde Ambosiam Reges noctu intrauêre, tot in arce, quæ in edito est colle sita, resplendentibus tædis ac facibus, vt mox meridiem referret. Intrante Cæsare priorem arcis turrim, vnus facem ferens (casu an studio mihi ignotum) eam secretè incendit: cuius flamma cùm tapetes vndique inuasisset, fumum ingentem excitauit, ita vt Cæsar cum plerisque aliis ferè fuerit suffocatus. Capti aliquot perpetrati facinoris suspicione laborantes, cùm eos Rex strangulari iussisset, exorante Cæsare vitam seruauere. Ambosia Blosium, inde Aureliam Reges peruenere;

Ambosiæ summo cũ honore pompaq; à Rege Francorum excipitur.

nere; diſputatumque hîc fertur, variantibus ſententiis, de retinendo Cæſare; ſed contradicente Comeſtabile Mommorancio, nil fuiſſe concluſum. Aurelia Fonteneblaum, inde Pariſios Cæſar venit, non aliter ab omni hominum ordine, ſexu ac genere exceptus, quàm ſi Rex ipſe primùm inaugurandus aduenisſet. 1540

Deducitur Cæſar à Rege vſque ad Fanum D Quintini, ſed à Regiis liberis vſque Valencenas.

Septem in vrbe Regia moratus dies, Chantilli, Comeſtabilis arce, honorificè tractatur; emenſúſque Picardiam, ac à Rege ad Fanum vſque D. Quintini deductus, Cameracum, indéque vigeſimo primo Ianuarij Valencenas Hannoniæ venit, hucuſque eum Baiona, Regijs filijs, Comeſtabile, ceteriſque Franciæ Proceribus comitantibus: qui cùm aliquot diebus honorificè ac lautè Valencenis fuiſſent excepti, à Regina Maria, Belgarúmque Proceribus deducti, valedicto Cæſare, in Franciam ad Regem patrem reuertêre. Valencenis Regis Franciſci Legatus à Cæſare petit, pacis conditionibus in Francia conceptis ex promiſſo ſubſcribat. Reſpondet Cæſar, Ordinum Belgij, fratríſque Ferdinandi, qui in itinere erat, conſenſus accederet, ſe optare.

Cæſar cinctus duabus Germanorum peditum legionibus & mille quingētis equitibus Gandauum ingreditur.

Qui cùm ſub idem tempus in Belgium veniſſet, duabus Germanorum peditum legionibus comitatus, cum eodem, comitante ſorore Maria, omnibúſque ferè Belgarum Proceribus, mille quingentos equites adducentibus, Cæſar Gandauum vigeſimo quarto Februarij intrat; ſtatímque ad omnes vrbis portas, murorúmque ambitum cuſtodiæ, ne quis elaberetur, collocantur. Tum euocato Procerum Senatúſque Flandriæ Concilio, Aduocatum Fiſcalem accuſationem contra rebelles Gandauenſes inſtituere iubet. Repetit is ea quæ diuerſis temporibus Gandenſes ſuprà à nobis commemorata feciſſent, exactè reſpondens ad allegata ab ijs priuilegia, à dictis tribus Comitibus conceſſa.

Aduocato Flandriæ Concilio, iubet Fiſcalem ſuū cōtra Gandenſes rebelles Iure agere.

Vtpote Comitis Guidonis priuilegium tantùm loqui docebat de pecuniaria impoſitione, non vniuerſæ Flandriæ facta, ſed ſoli vrbi Gandenſi imperata; imò addita conditione, ſi maior pars ciuium, qui ex annuo viuunt cenſu, in imperatam pecuniam conſenſiſſent, omnes tum Gandenſes teneri; quantò igitur eos magis debere teneri, cùm vniuerſa Flandria rogationem admiſiſſet?

Reſpondet Fiſcalis ad ſingula priuilegia à Gandenſibus allegata.

Quod ad Ludouici Neuerſij priuilegium attinet, id loqui non de Flandriæ Comitibus, ſed ſingularibus hominibus in vrbe aut ditione tyrannidem contra Comitem molientibus. Mariæ Burgundæ priuilegium, quam cæſo patre captiuam in vrbe detinebant, vt vi extortum eos allegare non poſſe, quòd non ſolùm fuerit violentum, ſed etiam quòd Maria eodem tempore contrà ſit obteſtata. Pudere igitur Gandenſes potiùs debere, quòd tam iniquum Diploma producant. Adhæc Gandenſes anno 1485. eidem priuilegio etiam ceſſiſſe: tum anno 1525. certa de cauſa iam dictis tribus priuilegijs prolatis, ac è Iuris formula examinatis, pronuntiatum fuiſſe, ijs non obſtantibus,

1540 Flandriæ Comites pecuniarias per prouinciam collationes de iure imperare posse. Gandenses Reussij Comitem, Gandauum à Cæsare cum litteris missum, irrisisse, suppostitiasq; litteras dixisse, donec sacramento vir tantus contrarium affirmasset; quo tamen non obstante, frigido cum responso dimisso Reussio, nec Cæsari nec Reginæ Mariæ scripto respondere esse dignatos. Hinc ad alia digressus, ac quàm varijs rationibus crimen læsæ Maiestatis incurrissent edocés, tandem concludit, Gandenses, quíque cum eis fecissent, non solùm priuilegia omnia ob rebellionem amisisse, sed vitæ etiam bonorumque omnium pœnam incurrisse; petere se ex merito, iuris æquitatisque dictatu, sententia proferatur.

Exaggerat idem Fiscalis varias Gandauensium insolentias, concluditq; petens eos Maiestatis reos decerni.

Gandensium Aduocatus prolixè respondet, sed frigidè, ac demum ad Cæsaris clementiam eos confugere testatur.

Ad hæc Gandensium Aduocatus ex scripto prolixè respondet, sed frigidè ac eneruè; ac tandem conclusurus, quæcumque ad mouendam commiserationem facere poterant, adfert, ádque solam Cæsaris innatam clementiam Gandenses confugere profitetur. Cæsar diu ac maturè cum Proceribus ac Consiliarijs habito super lite consilio, tandem pridie Kal. Maij hoc anno, in publico Senatus consessu, ceteris paulò altiùs eminens, sententiam his verbis inter cetera pronuntiari iubet:

Cæsar tandem hanc in publico Senatus consessu sententiam pronuntiari iubet.

Sublatis priuilegiis, præterea certo numero ex Magistratu & ciuibus, nigris indutis, nudis capitibus compareant. Item alij linea tantùm supra nudum vestiti, & collo laqueum gestantes, omnes ad genua Cæsari prouoluti veniam petant.

« Notum facimus, consilio Procerum Aurei velleris, Præsidum diuersarum Curiatum, ac complurium aliorum magnæ eruditionis ac prudentiæ virorum examinata accusatione contra Gandenses instituta, eorumque defensione, nos definitè declarare, vrbem incolasque Gandenses omnes ob ausam rebellionem incurrisse crimen læsæ Maiestatis, perdidisseque omnes immunitates, priuilegia, ac quæcumque vim, auctoritatem ac iurisdictionem hanc aut similem habent. Declaramus ad hæc ac pronuntiamus bona, census annuos, ædes, apparatum bellicum, campanam dictam Rolandus, ac similia quæ vrbis Gandensis, Tribuni textorum, quíque cum eis faciunt, propria ex publico sunt, fisco nostro cedere; inhibentes, ne in posterum bellica tormenta vlla ampliùs conflari curent, nec habeant. Postremò vtriusque Banchæ hoc tempore Magistratu fungentes, Syndici, Scribæ, cum triginta clarioribus ciuibus, quorum nomina edemus, Præfectus quoque textorum, ac Legati supremi Decani, induti vestibus talaribus nigris, discincti, capitibus nudi, quibus iungentur è singulis opificum collegijs sex, è textorum tribu quinquaginta, ac ex ijs qui initio seditionis nominari voluêre *Cresers*, quinquaginta, (qui centum nostro legentur arbitrio) Creserij verò linea tantùm supra nudum corpus ralari veste induti, collo laqueum gestabunt. Hi omnes post tertium diem, loco ac hora, quam declarabimus, vestiti, vt diximus, Æde publica exeuntes, ad genua se hîc nostra prosternentes, alta intelligibilique voce à Syndico, omnium nomine dici curabunt, se summopere pœnitere, ob admissam contra nos Reginamque Mariam

sororem

,, ſororem noſtram rebellionem, ac læſæ Maieſtatis crimen. Ad hæc con- 1540
,, demnamus vrbem Gandenſem (excepta portione quam adhuc debent)
,, in ſummam centum quinquaginta millium florenorum ſemel, ac ſin-
,, gulis annis in ſex millium florenorum perpetuos reditus, veteribus no-
,, ſtris Dominijs adiungendos; itémque liberamus Fiſcum noſtrum de
,, annuo reditu quingentarum quinquaginta Flandricarum librarum,
,, quas hactenus vrbi ſoluit; qua de re datæ à proauo noſtro Tabu-
,, læ vt diſcindantur exuranturque iubemus. Volumus quoque ſta-
,, tim in poteſtatem noſtram conſtituant plenam abſolutámque Reip.
,, Gandenſis gubernationem, eiúſque nunc ac in ſingulos annos diſpoſi-
,, tionem. Quibus perfectis, Gandenſibus ſingulis ac omnibus ſpeciali
,, gratia remittimus ac condonamus, quidquid in hunc vſque diem com-
,, miſere. Actum præſente, audiente ac approbante Cæſare, pridie Kal.
,, Maij, anno 1540. Eodem etiam die poſt meridiem promulgatum eſt Edictum, ſecundùm quod deinceps vrbs Gandenſis regeretur, omni poteſtate tribuum & opificum, & quas vocant *de VVijcken*, ſublata. Atque eadem ratione Cæſar Audenardijs omnia vetera Priuilegia ademit, ac nouas quoque leges tulit, quòd enixiſſimè rebellibus Gandenſibus ſtuduiſſent. Hiſque rebus peractis, è Gandenſibus viginti ſex capite plectuntur, aliqui ad longinquas peregrinationes damnantur; centum partim è textoribus, partim è Creſerijs æquo numero lecti, capite pedibúſque nudi collo laqueum geſtantes, ac ad Cæſaris pedes ſe proſternentes, veniam impetrauere. Impoſita etiam mulcta paulò pòſt fuit perſoluta, ac arx ad D. Bauonis abſoluta, Monachis ad ſummum vrbis Templum D. Ioanni Apoſtolo ſacrum translatis, ac in Canonicorũ Ordinem transmutatis, Abbate Præpoſiti titulo Summi Pontificis auctoritate ornato. Hæſit Cæſar per tres menſes Gandaui, ac inter Flandriæ Senatores publicè ius dixit; lata etiam capitis bonorumque ſententia contra Reinerum Brederodæ Dominum, qui, ducta è Marcanis vxore, cum ijs ſe Francorum Regi addixerat, Hollandiæ Zelandiæque ſe Comitem, quòd ex his ortum duceret, ſe futurum ſibi perſuadens, ac proinde gentilitia Hollandiæ Comitum inſignia apertè ferens. Sed domitis Gandenſibus, Cæſar paulò pòſt ſententiam moderauit, gratiamque petenti, ac per horam in genua, præſente Senatu Flandrico, Præſide Hollandiæ, præcipuíſque Proceribus, dum Cæſar eum alloqueretur, ſedenti, vitam donauit; pauloq; pòſt, Proceribus omnibus pro eo interpellantibus, cùm Francico ac Marcano fœderi renuntiaſſet, bona etiam omnia reſtituit. Hoc eodem anno, die Februarij vigeſimo quarto, Cæſar Proteſtantium Germanorum Legatos audit, ac per Cornelium Schepperum ita reſpõdet, pacémne an bellũ eſſent habituri vt ignorarent. Eodem menſe obijt Geor-

Inſuper Gandenſes magnam vim auri pendunt.

Hinc noua dãtur Statuta Gandenſibus ad quæ deinceps vrbs regatur.

Itemq́; caſtigantur Audenardij Gandenſium pro parte ſocij.

Viginti ſex Gandenſes capite plectũtur, alij vt condemnati erant, ſupplices facti veniam impetrant.

Arx Gandaui constructa, manente ibi Cæſare ad menſes tres, & publicè ſæpè inter Senatores ius dicente.

Cæſar Brederodium primùm capitis damnat, deinde per horam in genua ſedentem iterùm in gratiam recipit.

Moritur Sceinkius Frisiæ Gubernator, succedente Maximiliano Burano.

1540 Georgius Sceinkius Frisiæ ac Groningæ nomine Cæsaris Gubernator, cui successit Maximilianus Buræ Comes, Florentij filius. Postridie Kal. Aprilis obijt Antonius Lalanus, primus Hooghstratæ Comes, Hollandiæ Gubernator. Mense Maio ad Cæsarem eiúsque fratrem Ferdinandum Romanorum Regem, Bruxellam Brabantiæ venit Guilielmus Marcanus, Cliuiæ ac Iuliæ Dux, de Ducatu Geldriæ, ac Comitatu Zutfaniæ, in quibus ius prætendebat, coràm transacturus. Sed cùm nullo eum iure niti Cæsaris Consiliarij docuissent, domum re infecta reuersus, ad Regis Franciæ amicitiam animum conuertere adolescens malè consultus cœpit. Maij die decimotertio Rom. Rex è Belgio in Austriam reuertitur, Cæsar verò Gandauo Brugas contendit, indéque in Zelandiam ac Hollandiam profectus, vt ius subditis æquissimè diceretur, laborauit, aliquoties in Haga-Comitis hac de causa in Senatu præsens; tandemque inuisis maioribus Hollandiæ ciuitatibus, Vltraiectum, inde Vianam, tum Buram, Gorinchemum, Buscoducum, ac tandem in fine mensis Augusti Bruxellam redijt, duas hoc itinere Germanorum legiones secum ducens. Æstas huius anni siccitate memorabilis, à multis sæculis similem non habuit. Secuta est rerum omnium caritas extrema, excepto vino, quod non solùm generosissimum, sed etiam ingenti fertilitate prouenit.

Profectus Cæsar in Hollandiã, etiam ibi sæpè in Senatu præsens ius dixit.

Venit Cæsar Ratisponam ad Comitia.

1541 Anno 1541. (dicam verbis Cochlæi) Cæsar tempestiuè Ratisponam venit, & longa expectatione ibi permansit, donec alij aduenirent Principes & Status Imperij. Aduenit quoque Româ Cardinalis Legatus de Latere, Gaspar Contarenus, die 12. Martij. Aduenerunt etiam Lutherani Principes & Status cum suis Concionatoribus, qui in domibus profanis ad populum concionabantur, & à Catholicorum sacris, ieiunijsque & ritibus prorsus alieni erant, & venationibus operam dabant, etiam in sacratissimis diebus Hebdomadæ sanctæ, atque adeò in ipso quoque die Parasceues. Conscriptus autem fuit liber quidam, & Cæsari traditus tamquam pacis & concordiæ conciliator commodissimus. Constituti sunt ex vtraque parte Collocutores, qui vltra mensis spatium considendo librum discutiebant, omnibus interim alijs Imperij negotijs posthabitis. Tandem Principes ac Status Lutherani his verbis inter alia scripto Cæsari respondent: Rogamus, quandoquidem de gloria Dei & luce Euangelij agatur, non sint confirmandi vitiosi cultus aut opiniones. Et quanti abusus confirmantur, recepta inuocatione Sanctorum, & alijs cultibus sine verbo Dei institutis? Item: Quale vinculum inijceretur Ecclesiæ, si fateremur, prorsus nullum lapsum Generalium Synodorum reprehendi posse? Hæc illi; sicque perditis tot pro concordia studijs, Cæsar dato Recessu Imperiali, discedens in fine mensis Iulij per Italiam profectus, pulcherrima instructa classe, cōtra Algerium expeditionem

Lutherani Principes etiam ipso die Parasceues venationibus indulgent.

Frustrà agitur de concordia Religionis, allegantibus Lutheranis, etiam Concilia Generalia posse errare.

nem

nem fecit, transfretans in Africam mense Octobri, vbi graue passus est 1541
naufragium. Ita breuiter Cochlæus Ratisponæ præsens. Sed prolixiùs paulò expeditio illa, & quæ præcesserunt, sunt narranda. Mense Maio Guilielmus Marcanus, Cliuiæ Iuliæque Dux, sparsa fama se ad Comitia Ratisponensia proficisci, Ambosiæ ad Regem Francorum peruenit, diuersis itineribus comitatu eódem subsequente. Exceptus est à Rege perhumaniter & amicè. eius enim operâ breui bellum resumere statuerat. Tum de Cliuij ac Ioannæ Nauarrçæ, impuberis adhuc puellæ, coniugio est agi cœptum. Id quamquam pater puellæ materque non probarent, volente tamen Rege, circa Idus Iunij nuptiæ magna cum solemnitate celebrantur, ipso Rege sponsam ad templum deducente, epulúmque magnificum exhibente. Post aliquot dies Cliuius, clàm cum Rege diu collocutus, intacta sponsa, domum reuertitur, eam apud parentes relinquens, donec viro matura fieret.

Cliuius clàm in Franciam profectus, cum Nauarrea impubere, Rege agente, nuptias celebrat.

Hac de re Cæsar in Comitijs Ratisponensibus mense Iulio ad Principes summopere conqueritur, demonstrato iure, quod in Geldriam ac Zutfaniam morte Ducis Caroli habebat; responderéque conantibus Cliuij Legatis, ac pro eo deprecantibus, consurgens irato vultu Cæsar abijt. Ratisponensia pro parte decreta hæc fuêre: „ Omnia quo tum in Germania erant statu manerent, donec Ge„neral indicto Concilio, controuersiæ Religionis causa exortæ tolleren„tur. Cæsari ius suum in Geldriam ac Zutfaniam persequi liberum esset. „Concilium Cæsar intra proximum sesquiannum in Germania celebra„ri curaret.

Acta præcipua Comitiorum Ratisponensium.

Instabant intereà Regis Francisci apud Cæsarem Legati, promissum in Francia Carolo Aureliano Mediolanensem Ducatum tradere. Cùm diutiùs rem Cæsar differre nequiret, aperto animi interiori decreto, ait sese magnis de causis ditione Mediolanensi decedere non posse, in eius verò compensationem polliceri Carolo Aureliano filiam Mariam vxorem, daturumque cum ea dotis nomine Belgarum Prouincias.

Loco ditionis Mediolanensis promissa filio Franci secundò genito, offert ei Mariam filiam & Belgium dotis nomine.

Rex Franciscus nil in Italia quàm quod armis posset obtenturum se videns, rumpere inducias, summisque viribus bellum resumere constituit. Sub idem tempus Franciscus Antonij Lotharingiæ Ducis filius in vxorem ducit Christiernam Cæsaris ex sorore neptem, viduam intactam Sfortiæ, Francorum Rege has nuptias non minùs ægrè ferente, quàm Cæsare Cliuij cum Nauarræa. Exinde Cæsar, conscriptis in Germania duabus peditum legionibus, & mille equitibus, per Tridentinas Alpes in Italiam contendit, omnibus (etiam Venetis) certatim ei honoris causa occurrentibus. Tandem Mediolani insigni cum pompa exceptus, paulò pòst Genuam contendit: vbi fratris Ferdinandi litteris de Turcarum contra Hungaros victoria, Germanorum clade, ac Solymani aduentu, est certior factus. Pontifex Paulus Româ Lucam paulò antè perue-

Cæsar ex Germania in Italiam venit.

1541 peruenerat, aduenientemque Cæsarem, misso cum insigni comitatu Cardinale Alexandro Farnesio, honorificè exceperat. Cæsar ter Pontificem adijt, ac enixè de indicendo Concilio, aliisque de causis cum eo egit. Ipse semel Cæsarem inuisit, diu communicans, ac Concilium in sequentem annum se indicturum promittens; cumque frustrà pacem cum Franco renouare esset conatus, Romam redijt. Cæsar comitante genero Octauio Farnesio, cum classe, quam dudum adornari ac armari iusserat, è Portu Lunensi soluit. Vehebat hæc pedites equitésque Germanos ac Italos cum multo commeatu, magnoque tormentorum apparatu. Corsicam prætervectus ad Baleares insulas venit, indéque Siciliæ littora emensus, auctúsque Ferdinandi Gonzagæ Proregis Siciliæ classe, quæ Hispanos vehebat, post biduum, vigesimo tertio Octobris Algerium (olim Iulia Cæsarea) Numidiæ oppidum appellit, Mendosamque cum Hispanica classe eódem venisse repperit. Vniuersa classe ad oppidi conspectum in anchoris stante, biduum transijt: quo tempore Cæsar circiter viginti millia peditum cum maxima equorum ac tormentorum parte in terram exposuerat, & ad expugnandum Algerium necessaria parabat. Inclinante die, subitò exorsus procellosus imber tota nocte vniuersum exercitum aqua pluuiali perfudit, ingentíque allato incommodo, ne tormentis sclopetísque vti possent, effecit. Ad hæc diuersissimis mundi è plagis exorti subitò venti, tantam tempestatem excitarunt, vt inspectante ac gemente exercitu, paucis horis circiter centum quadraginta varij generis nauigia, quæ velis agebantur, cum ingenti commeatus copia generosisque equis perirent. Triremibus quindecim in littus adactis, & conquassatis, cùm homines abiectis armis in seruitutem se offerrent, à sæuis Numidis interficiuntur; nihilque toto littore spectabatur prætet hominum equorumque cadauera, ac natantis supellectilis diuersas species. Turcæ ac Numidæ, qui Algerij in præsidio erant, occasioni non deerant, sed varijs locis castra inuadentes stationes cædebant, præliaque excitabant; desideravitque hoc die Cæsar vltra trecentos viros, ac inter hos non paucos præclari nominis veteranos Præfectos. Vulnerati sunt circiter ducenti. Cæsar tribus instructis aciebus Algerio discedit, ac non sine difficultate duobus superatis amnibus ad Matafusij promontorium, quò Auria triremes reliquas adegerat, cum exercitu venit; inque dirutæ ciuitatis ruinis contra Numidas consedit, equorum carne exercitum alens. Cùm vis ventorum nonnihil se remisisset, milites classem conscendere, equos verò omnes, etiam generosissimos in mare eijci, vt eorum loco vel vilissimus reciperetur calo, Cæsar iubet. Sed vix dimidia pars hominum naues intrarat, cùm tempestas priore validior, incumbentibus diuersis è partibus ventis insurgit.

Comparato exercitu & classe in Africam traiicit Algerium subacturus.

Expositis in terram viginti circiter millibus, & tormentis, maior pars classis tempestate perijt.

Hinc erumpentes Afri nõ paruam quoq; cladem nostris inferunt.

Discessum parantes Cæsariani etiam fœdiori tempestate in varias partes disijciuntur; Cæsar vix tandem in Siciliam redit.

git. Quare cùm classis certum tenere cursum, nec alter alterum expe- 1541
ctare iuuareque posset, in varias disiecta plagas, nonnullæ cum homi-
nibus periere, aliæ in diuersos Italiæ portus, rebus omnibus amissis, per-
uenêre. Cæsar terrestri itinere, Auria remigio, Vticam peruenit, cuius
hodie portus Farinas dicitur; vbi eos Muleasses Rex Tunetanus omni
commeatus genere affatim recreauit fouitque. Hinc Drepanum Cæsar
traijcit, inde ad Baleares cursum dirigit, tandemque sub finem Nouem-
bris Carthaginem nouam in Hispaniam saluus peruenit, non paucis lo-
cis hostibus eius à piscibus voratum iactantibus. Sed paulò post Cæsa-
rem enatasse, sequientémque fortunam superasse, sunt experti. Carthagine
Cæsar Occagnam peruenit, filias ibi agentes visens, filiumque Philip-
pum Hispaniarum Principem expectans: quorum præsentia abundè
recreatus Madrillium proficiscitur, vbi multis diebus à lassitudine ac
tempestatis iactatione corpus reficiens, animum variis cogitationibus
ac negotiis occupatum habuit. Sub idem tempus Cæsar fit certior, Fran-
cum, ruptis induciis, suis hostilia moliri. Causa hæc obtendebatur: Le-
gati Francici (vt credebatur, ad Solymannum Turcam) Fregosius Ge-
nuensis & Rincon exul Hispanus, Pado Venetias proficiscentes, à Cæsa-
rianis quibusdam militibus, occupato nauigio, sub initium mensis Iulij
interfecti erant. Excusabat Vastius, nequaquam suo iussu aut scitu id fa-
ctum, latronésque cum præda se subduxisse; nihil itaque hîc se teneri.
Tandem Georgius Austriacus Cæsaris Maximiliani filius, Archipræsul
Valentinus, ex Hispania per Franciam in Belgium proficiscens, à Fran-
co Lugduni in vincula conijcitur. Itaque vere anni 1542. Rex Franciscus 1542
simul & Rex Daniæ Christiernus Tertius superbissimis verbis Cæsari
per Castrenses Legatos bellum indixêre, perque omnes Regni sui pro-
uincias publicari iussere. Idem apud Belgas fit vigesimo quarto Maij.
Rex Fràciscus, duobus collectis exercitibus, vni Henricum Delphinum,
alteri Carolum Aureliæ Ducem præficit, vtrique viros illustres, bello
exercitatos, qui filios adolescentes moderarentur, adiungens. Delphinus
Rossillonios apud Cantabros erat inuasurus, Aurelianus Lutzenbur-
gios. Rex tertio loco bellum (præter illud quod in Pedemonte erat) fa-
cturus, Bossuum Longeualli Dominum ad Guilielmum Cliuiæ Iu-
liæque Ducem cum sexcentis mittit equitibus, vt iusta peditum equi-
tumque coacta manu Brabantos inuadant, ne Maria Austriaca, dome-
stico implicita bello, Lutzenburgijs succurrere posset. Aurelianus enim
cùm in vnum coëgisset duodecim millia Germanorum peditum, sex
millia Francorum, cum tribus equitum millibus, inter quos quingenti
erant Dani, comitante Claudio Guisiorum Duce, eius filio Aumalæ
Comite, Borbonio Anguiani Domino, & aliis, Lutzenburgios mox
mense

Iactatum tunc ab hostibus Cæsarem, cum à piscibus deuoratū.

Causa obtensa à Franco, cur ruperit inducias.

Francus & Danus Cæsari simul bellū indicunt.

Primùm Francus auxilia Cliuio mittit, quibus Brabantiam inuadat.

1542 mense Iunio inuadit, oppidumque Damuillerium diripit, incenditque. Deinde Iuosium, paucis diebus oppugnatum, compositione recipit. Tum Arlonium in deditionem accipit. Hinc ad vrbem Lutzenburgensem exercitum ducit, quæ & ipsa post paucorum dierum oppugnationem deditione ei cedit; similiterque Momedium, nullo eis auxiliante; nihilque in vniuerso Ducatu reliquum erat præter Theonuillam. Eodem enim tempore Cliuius, coactis in vnum duodecim peditum millibus, ac mille quingentis equitibus, hisque iis iunctis copiis, quas Longouallius è Francia adduxerat, Martinum Rossemium præfecerat. Is per causam adducendæ è Francia Cliuij sponsæ, transitum à Leodiensibus petierat. Sed dissuadente Antistite Zeuenbergio, Leodienses, rusticos suos armantes, transitum non concedunt. Antuerpiani, re intellecta, suamque vrbem Francicam sponsam esse quam peteret Rossemius, verentes, cohortes aliquot consensu Reginæ Mariæ conscribunt, ac rusticis in Pelandia cum armis congregatis in auxilium mittunt: qui contra Rossemianos illos qui Mosam iam transierant, contendentes, eos denuò trans amnem ad Rossemium redire cogunt; deinde positis armis, rustici domum reuertuntur. Senatus nihilominùs Antuerpianus Rossemio non fidens, necessaria ad vrbis defensionem parat. Intereà Rossemius iuxta Rauastainum copias omnes Mosam traducit, atque sine maleficio aliquamdiu militem in Brabantiam ducit. Consulatum hoc anno Antuerpiæ gerebant Lancelotus Vrsulus ac Nicolaus Schermerus, qui cum ceteris Senatoribus diligenter ad vrbis defensionem incumbebant. Paulò pòst Senatus fit certior, Rossemium, detecto animo, hostilem in pagos declarasse voluntatem, diripuisse Fanum Oienroyæ, Orschotum ac Hiluarenbecam; locatisque ad Oosterwicum castris, ditionem Langestratanam ad rerum omnium iniquissimam redemptionem cogere. Deinde nuntiatur Rossemium Berlam ac Hooghstratum contendisse, munitissimamque arcem, rusticis deditionem facientibus, in potestatem redegisse, magnamque tormentorum ac pulueris copiam inde vehere. Intereà Reinerus Nassauius, Aurantij Princeps, in vnum coactis quingentis equitibus, ac circiter tribus peditum millibus, partim ab Antuerpianis partim à Buscoducensibus conscriptis, vigesima quarta Iulij Breda mouens, magnis itineribus Antuerpiam contendit, vrbi his copijs præsidio futurus. Breda ac Hooghstrato Antuerpiam proficiscentibus viæ ad pagum Brescotum concurrunt. Quare Aurantius ac Rossemius, vt singuli propositum tenerent, rem in celeritate positam videntes, incitato vterque passu Brescotum contendunt. Sed Aurantium Rossemius diligentia vicit, occupatoque Brescoto, insidias illi loco aperto, nouo hoc modo ponit. Quadringentos atratos equites Holsa-

Illinc exercitū destinat qui iūctu sibi Danu Lutzenburgi multa loca subitò occupat.

Rossemius pro Cliuio armatus prodiens, fingit se in Franciam proficisci.

Diripit ibi Rossemius multos pagos Campiniæ Brabanticæ.

Pugnante Aurantino ac Rossemeo ad Brescotum, vincente Rossemio insigni stratagemate.

Holſatos iuxta Breſcoti exitum, vbi rara hinc inde dumeta ſunt, in acie conſiſtere iubet, pedites verò omnes in genua ſedere, poſitis humi ad latera armis, ne ab Aurantiis viderentur. Appropinquat Aurantius, exploratorumque inopiâ de ſtratagemate non præmonitus, contemptis quadringentis Danis equitibus, Lubertum Turcam equitum ſuorum Præfectum eos inuadere iubet, ipſe cum peditum legione ſolito ſubſequebatur paſſu. Turca facilè cum galeatis lancearijs, equitibus cataphractis, Holſatos ſclopetis minoribus vtentes in fugam conijcit, adque proximum dumetum refugientes ſclopetis ſe defendere cogit. Properat eódem ſtatim cum peditum legione Aurantius. Sed vix pugnam inierat, cùm ſtatim varijs è locis Roſſemij pedites exurgunt, & Aurantianos vndique circumſiſtunt, ceteris Roſſemij equitibus varijs è latebris erumpentibus, ac vndique Aurantium prementibus. Sed is cum equitatu intenta fuga Antuerpiam contendit, feliciterque, multis deſideratis, euaſit. Pedites ad duo millia, abiectis armis, deditionem fecere. Intrauit Aurantius paucis cum equitibus vrbem veſperi circa horam ſeptimam, ipſo D. Iacobi feſto die, perturbatoſque ſua clade ciues, præſentiâ animauit, rebuſque neceſſariis procuratis, ad Reginam Mariam proficiſcitur. Vix diſceſſerat, cùm mox infelici quoque pugna elapſus Lubertus adeſt Turca, diuerſo rumore à populo exceptus: natione enim Gelder erat, ſed Cæſari ſemper militarat. Roſſemius poſt hanc victoriam, Breſcoto vrbem verſus motis copiis ad ſuburbium Dammum caſtra locat, miſſoque caſtrenſi Legato vrbem Regi Franciæ ac Daniæ aperiri petit. Reſpondetur, Antuerpianos præter Cæſarem Carolum nullum agnoſcere Principem. Cumque Cæſarem à piſcibus voratum diceret; reddunt, tertio die cum Iona reuicturum. Hoc cum reſponſo Kipdorpiâ portâ emiſſus venire ampliùs prohibetur. Vagabantur Roſſemiani gregatim per maturas in campo Willebrordiano ſegetes. In hos Antuerpiani maiora tormenta continuò exonerant, multoſque interficiunt. Poſtero die è Ditione Waſiana, quæ eſt ab altera Scaldis ripa, mille ducenti feroces Flandrorum iuuenes vrbem intrant, ac à Magiſtratu armis inſtructi, ad neceſſaria cuſtodienda defendendaque loca diſtribuuntur; eodemque die quidquid iuxta vrbem erat ædium ac ſacrorum locorum, ciues iuſta manu egreſſi, magno dominorum dolore, igne iniecto exuſſere, ne hoſti ad obſidionem ac locandas inſidias vſui eſſent. Sed dum Roſſemius Conſulum vigilantia, inſidias inflammandæ vrbis per proditores quas ſperarat, non ſucceſſiſſe videret, vigeſimo ſeptimo Iulij cum aurora mouet caſtra. Clara luce hoſtem abire vident, conflagrare omnes molas quæ in campo erant Willibrordiano, cũ pago Merxheimio, Dammo, ac omnibus diuitum mercatorum nobiliumque virorum

1542

Roſſemij pedites ex inſidiis emergentes Aurãtium fugere Antuerpiam compellunt.

Locatis Roſſemius caſtris ad Dammũ, Antuerpienſem vrbem dedi poſtulat, ſed inſigne fert reſponſum.

Antuerpienſes ad reſiſtẽdum ſe parant, ſed nimis citò ſuburbana propria exuunt.

Reliqua diſcedens ſecundo die Roſſemius flammis conſumit.

1542 rum hortis, maximè ad vrbis Orientalem ac Borealem plagam ædificatis. Eadem ratione sæuiunt Burgerholstij. vnde ad oppidum Liram declinantes, propiùs accedere à præsidiariis oppidiq; tormentis prohibentur. Hinc Duffelam ac Ranstum occupant, diripiunt, incenduntque; Rosendalam pecunia mulctant. Walemum direptum cū pulcherrimo templo exurunt, quòd pontonem, qui currus homines ac equos per amnem Netham transmittere solet, in aduersam ripam traduxissent. Tum coactis vicinis è pagis doliis vasisque ac cupis in quibus feminæ lintea lauant, amnem nullo ordine, ac non paucis aqua absorptis traiiciunt, & Mechliniam vsque excurrunt, sed tormentorum formidine propiùs non accessere. Venerat quippe huc Bruxella Regina Maria; quare hostes ad Meridiem declinantes Keerbergam contendunt, inde Veldonckium, Scrikiam, Werchteram, Rotselaram, Hachtam, Tieldonckum ac Wespelarum veniunt, in quosdam igne sæuiunt, maiorem partem pecunia mulctant. Tandem Louanium contendunt, ac iuxta Monasterium Bethlehem prima locant castra, Heretum ac Winckesselum exurunt; motisque Terbanckium castris, ad portam Bruxellensem considunt. Miserat Regina Maria Louanium Georgium Rollinum Aimeriæ Dominum cum ordinaria equitum suorum turma, quemadmodum & Conrardum Warneburgij Comitem cum trecentis peditibus, ac Philippum Dorlainum Gallicæ Brabantiæ Balliuum cum ducentis peditibus. Sed defendere se posse, propter amplissimum murorum ambitum tantillis copiis Musarum domicilium diffidentes, concepto timore, se inde cum copiis proripiunt; quod non parum ciues terruit. Rossemius de Ducum fuga, militum discessu, ac ciuium perturbatione certior factus, Legatum castrensem ad vrbem mittit, dedique eam Regi Franciæ petit. Idem quod Antuerpiæ fert responsi. Tum paucorum dierum fiunt induciæ, ac procurantibus aliquot proditoribus (qui à Rossemio pecunia conducti copiarum eius magnitudinem tormentorumque multitudinem mirum in modum auxerant) de conditionibus, quibus Rossemius ab vrbe discederet, agi est cœptum; cùm tantùm hac specie occupare eam conaretur. Petit pro exercitu commeatum, tormenta vrbis maiora omnia, dolia certa pulueris tormentarij, ac octoginta aureorum liliorum millia. Offerunt Louanienses quinquaginta millia, ac pro Rossemij & Longeuallij domestico comitatu vinum ac commeatum. Admittuntur conditiones, vinóque ab equis ad portam attracto, studiosi aliquot bonarum litterarum (vt est ibi celebris Academia) funes, quibus attrahebatur, discindunt, vlteriúsque protrahi vetant, verentes, ne dolo occupata porta, hostes, qui non longè inde retro vineta in acie stabant, irrumperent. Quare ex composito, tumultu excitato, vinum commeatúmque diri-

Item populatur latè omnia circùm circà.

Proficiscitur Louanium cū illud à præsidiariis paucis desertum intellexisset.

Certis conditionibus Louanienses cū Rossemio trāsigunt.

Nihilominùs agentibus litterarum Louanii studiosis, irrisus Rossemius Louanium relinquit.

diripiunt, portam aperiri prohibent, ac mox è vallo tormenta aliquot in 1542
Rossemianos exonerant: quæ causa fuit, vt vrbis Præfectus Meierus, cognomine Bleheimius, ac Damianus Gousius, qui Senatus populique nomine, durantibus induciis, ad hostes exierant, statim ab iis in vincula coniicerentur; nec liberantur, nisi persolutis duobus aureorum liliorum millibus. Rossemius, nullam restare spem capiendi Louanij videns, valedictis Musis, Corbecum castra mouet; inde Rasburgũ, Neer-Ischam, Sartum, Floriuallum, ac Shertogendalam transit; hos exurens, illos pecunia mulctans. Louanienses hoste liberati, portis egrediuntur, ac casũ Hieronymum Longum è proditoribus vnum capiunt; qui in quæstione conscios prodens, cum iis in foro strangulatur. Rossemius ac Longeuallius in Gallicè loquentem tendunt Brabantiam; primùm Grauam, tum Waueram, deinde Meleinium, Longeuillam, Geldenacum, Gemblourfium, Argentonium, ac Stappansium. Arcem Conroiam insidebant octoginta rustici: expugnati ad vnũ omnes interficiuntur. Inde Floruanum veniunt, Abbatiamque ingenti pecunia mulctant, totumque fermè Comitatum Namurcensem similiter diuexant. Sombræ Sabim amnem traiiciunt, rusticosque, ingentibus factis fossis, arbores ingentes deiecisse, intercludendisq; publicis viis in transuersum abiecisse reperiunt. Sed omnibus his superatis difficultatibus, magnis itineribus ad Aureliæ Ducem, Lutzenburgios vastantem, festinabant. Certiores enim facti erant, Cæsarianos, collectis vndique copiis, Ducibus Aurantio, Burano, ac Bossuo, citato itinere insequi. Quare traiecta iuxta Masetiam Mosa; quòd id Francici iuris oppidum esset, munito loco confidentes, militi aliquamdiu requiem largiuntur. Cumque hoc loco inter Rossemium ac Longeuallium de prædæ diuisione controuersia non exigua oriretur, eam Aurelianus sua auctoritate componit, Rossemiumque, persolutis eius copiis, in Geldriam Cliuiamque dimittens, deinde cum suis, subacto, vt suprà diximus, toto Lutzenburgico Ducatu, excepta Theonuilla, ad patrem reuertitur. Sed vix de tantis victoriis potuerant inuicem gratulari, cùm certiores fiunt, Reinerum Nassauium iustis cum copiis Lutzenburgios inuasisse, ipsamque vrbem cum omnibus paulò antè à se occupatis oppidis, excepto Iuosio, ad vetus Cæsaris obsequium reduxisse; Guisium tamen prouinciæ à se præfectum Iuosij inclusum, se fortiter defendere, ac aliquoties Nassauium repulisse. Durauit hæc Aurantij contra Lutzenburgicos expeditio ad mensem ferè Octobrem. Tum enim pro maxima parte, recepta ditione, in Iuliam mouet, Cliuio pro euastata per Rossemium Brabantia talionem redditurus. Sub idem tempus Antonius Vendomæ Dux Picardiæ Gubernator, mediocribus in vnum coactis copiis, munitissimam arcem Tourneham cum oppido

Vastat Rossemius Gallo-Brabantiam.

Item Comitatum Namurcensem.

Demum insequentibus cum Cæsarianis, in Franciam euadit.

Nassouius recuperat omnia, excepto Iuosio, quæ paulò antè Francus in Lutzenburgo Cæsari ademerat.

Altera parte Francus iterùm malta dãna infert Artesia.

1542 Lilersio ad deditionem cogit, ac vtrumque cum omnibus vicinis munitionibus funditus diruit, euastatisq́; agris oppidorum Fani D. Audomarij, Airæ, Bethuniç ac Atrebatensium, Comiteq́; Reuslio in fugam acto, cum ingenti præda in Picardiam reuertit, copiasq́ue in præsidia distribuit. Eodem modo Franci ac Belgæ mari varia fortuna inter se confli-ctabantur. Dum Aurelianus in Lutzenburgios bellum gereret, Delphinus, coactis ad Auignonem quadtaginta peditum millibus, inter quos quatuordecim millia Heluetiorum erant, ac quatuor millia equitum, Narbonam proficiscitur, vt Perpinianum Rossilonij Ducatus primariam vrbem expugnaret, eratq́ue spes omnis in celeritate posita. Sed Ferdinandus Toletanus Albæ Dux cum magno tormentorum apparatu, iustoque veteranorum manu, Perpinianum ante Delphini aduentum intrarat; necessariisq́ue locis erectis munitionibus, adeò Francica castra tormentis vexat, vt de expugnatione desperantes, tandem Monpellerium re infecta ad Regem redirent. Veterani in Pedemontem missi sunt, vbi toto hoc anno vario euentu Franci ac Cæsariani inter se conflixerunt, modò his modò illis victoribus. Mense Octobri Aurantius Cliuio, vt diximus, bellum infert, incendiis pecuniarumq́ue extorsionibus Rossemianam in Brabantos expeditionem vindicans, vniuersam ditionem Iuliacensem euastat, Zittardam, Iuliacum, Hensbergam, Susteram ac Duram in potestatem redigens, passim muros ac valla diruit, fossasq́; complanat, excepta Dura. Sed discedente Aurantio militem Cliuius colligit; acceptisq́ue à Saxone ac aliis aliquot Germanis auxiliis, circa finem mensis Decembris, Cæsariana præsidia adortus, omnia dicta oppida recipit, Duramq́ue insigniter munitam, firmissimo imposito præsidio, de commeatu ac tormentis abundè prouidet. Exinde Cliuius copias omnes Hensbergam transfert, oppidúmque obsidet. Sed mox cum exercitu obsessis in auxilium accurente Aurantio, deserit, in recessu non mediocri accepto detrimento, ac Iuliaco, quod paulò antè munierat, se includit. In Kalendas Nouembris huius anni indictũ erat Concilium generale Tridentinum, vt patet ex litteris Indictionis datis vndecimo Kal.

1543 Iunij eiusdem anni, sed non nisi biennio pòst cœptum est. Anno 1543. ineunte vere, Regina Maria, iusto è Belgis exercitu coacto, Philippum Crouiacum Arschoti Ducem præficit: qui cùm mense Martio in profesto Paschatis Hensbergæ commeatum inuexisset, ac in recessu Cliuianis ad Zittardam obuiàm factus, iniquo loco acies duceret, confligere coactus, post acrem diuturnámque pugnam in fugam agitur. Ceciderè è Cæsarianis peditibus circiter tria millia, multò plures capti cum omnibus tormentis ac impedimentis, quæ Cliuiani Ruremondam detulere; indeq́ue Limburgensem, Dalanam ac Valkenburgensem ditiones flamma

Frustrà tentat idem Perpinianum, obsistente sibi Albæ Duce.

In Pedemonte vario euentu hoc anno pugnatum.

Aurantius Iuliam inuadês, omnia oppida occupat excepta Dura; sed quæ Cliuius mox recuperat, excepta Hensberga.

Frustrà Cliuius Hensbergam obsidet.

Cæsariani haud paruam cladem accipiũt à Cliuiis & Geldris.

ma ac ferro depopulantes ingentem prædam auexere. Tum vigesimo 1543
secundo Iunij ad Hensbergæ obsidionem redeunt, sed eam bis frustrà oppugnatam, adueniente cum nouo exercitu Aurantio, post alterum obsidionis mensem relinquere sunt coacti. Intereà Martinus Rossemius Cliuiorum Præfectus militari astu occupat Amersfortium, Helmondam ac Endouiam, vbi ordinariam equitum turmam oppressit, ac ferè omnes in Geldriam captiuos abduxit; nempe Aurantio contra Francos in Hannoniam profectionem adornante. Siquidem eodem mense Iunio Rex Franciscus contra Belgas profecturus, Annibaldum cum iusta manu præmiserat; cuius præcursores Auennam vsque excurrentes, inde conuersis equis ad Landresium ad Sabim amnem situm castra faciebât. Præsidiarij loco diffisi, antequam includerentur, oppido igne iniecto, se in siluam Mormaucianam occuluere. Vendomius, veteribus in vnum collectis copiis, eódem tendebat, iterque per Atrebates faciens, Bapaumam occupat; arcémque Belgis relinquens, Cambresium ad Regia contendit castra. Inde vnà profecti ad pagum ac Abbatiam Marollam castra locant, Rege cum duobus filiis in Abbatia diuertente, ac donec Landresium nouis quatuor ingentibus terreis munitionibus esset firmatum, manente. Tum Landæum nobilem militarémque virum Landresio præfecit, ac de commeatu, apparatúque bellico abundè prouidet. Intereà Rex Delphinum cum parte copiarum ad interiora Hannoniæ mittit; qui, quòd copiæ Cæsarianæ contra Cliuium profectæ nondum adessent, statim fugientibus præsidiariis, occupat munitissimam Aimeriæ arcem, Barlamontium, Mabugam, vsque Bergarum Hannoniæ ac Valencenensium portas excurrens. Nec contentus Rex Franciscus tam diuersis locis eodem tempore tum hoc tum superiori anno Cæsarem bello lacessisse, insuper à Solimanno Turcarum tyranno per Legatum Polinum iustam classem, quæ Duce Hariadeno Barbarossa Cæsarem quoque oppugnaret, impetrauit, vtque huius anni vere educeretur effecit. Habebat Barbarossa centum quinquaginta actuarias diuersi generis naues, prætereuectúsque Messanæ fretum, Rhegium cum arce occupat, incendítque, ciuibus in seruitutem abductis. Hinc Ostiam Tiberinam prænauigans, ac Hetruriæ Liguriæq; oram lambens, in Massiliæ portum classem infert, expectans cui loco Rex Franciscus vim inferri vellet. Tandem Nicæam Prouinciæ ciuitatem Sabaudo parentem expugnare iubetur. Admouet Barbarossa classem, exponit militem, producit tormenta. Mittit & suam classem Rex Franciscus, quæ viginti duarum erat triremium, ac octodecim onerariarum, vehens octo millia peditum cum ingenti commeatus copia. Huic classi præerat Franciscus Borbonius Anghiani Dominus, viginti annorum adolescens, Pædagogum

Martinus Rossemius Cliuiorum Præfectus militari astu occupat Amersfortium, Helmondam ac Endouiam.

Franci eodem tempore varia loca in Hannonia & Artesia inuadunt, & haud pauca obtinent.

Quin & Turcam auxiliatorem contra Cæsarem Francus vocat.

Simul Franci & Turca Nicæam Sabaudo parentem vrbem oppugnant.

1543 habens Virginium Vrſinum. Nicæam bis fruſtrà à Turcis ac Francis oppugnatam, ante tertiam oppugnationem, ciuibus libertatem ac fortunas incolumes promittens Anghianus in deditionem accepit, præſidiariis cum Præfecto in arcem concedentibus: quam cùm aliquamdiu fruſtrà oppugnaſſent, aduentu Vaſtij, qui cum iuſtis copijs in itinere erat, Turcæ Franciq́ue territi, reductis ad naues tormentis impedimentiſq́ue, direpta incenſaq́ue contra fidem datam Nicæa, ciuiumq́ue parte in ſeruitutem abſtracta, cum claſſe, re infecta, diſceſſere; Anghiano Maſſiliam, Barbaroſſa in Portum oppidi Tollonij, conſentiente Rege, vbi hiemaret, contendente; vnde paulò pòſt viginti quinque triremes ad Hiſpaniæ oram euaſtandam miſit. Cæſar intereà quoque claſſem in Hiſpania inſtruxerat, filioq́ue Philippo Maria Ioannis Luſitaniæ Regis filia deſponſata, conſcenſa claſſe, in qua ſeptingentos Hiſpanos equites ac octo millia peditum impoſuerat, cùm quadraginta triremibus multiſq́ue onerariis Barcilona ſoluens, circa finem Iunij Genuam appulerat, magnificè vbique exceptus. Venerat quoque Pontifex Paulus Bononiam vſque cum Cæſare collocuturus. Sed is congreſſum vitabat, quòd ſe Pontifex Franco hoſtem declarare nollet. Tandem tamen Buxeti oppido inter Cremonam ac Placentiam in colloquium venerunt. Hinc Pontifex Bononiam, indeq́ue Romam; Cæſar in Germaniam contendit. Spiram veniens Proteſtantium Legatos audit, eiſq́ue pro parte ſatisfacit; ſed deprecante pro Cliuio Archipræſule Colonienſi, ac Legato Saxoniæ Ducis, nullam eſſe reſpondit aliam pacis rationem, quàm vt Geldria & Zutfania ſibi diu debitis cedat. Dederat ordinum ductoribus negotium, militem in Germania deſcriberent. Itaque finitis Comitiis, Bonnam ad Rhenum Cæſar profectus, ibi exercitum recenſet. Repperit Hiſpanorum ac Italorum peditum decem millia, Germanorum quatuordecim millia, Belgarum duodecim millia, equitum octo millia. Cum his copiis primùm contra Cliuium, deinde contra Francum profecturus, Legatum conſtituit totius exercitus Ferdinandum Gonzagam Siciliæ Pro-Regem, Stephanum verò Columnam caſtrorum Magiſtrum, alios aliis honoribus ornat. Bonnâ mouens tertio die ad Duram munitiſſimum Ducatus Iuliæ oppidum caſtra locat. Cingebatur Dura duplici foſſa, ac lateritio muro, cui ingens incumbebat vallum, ac inter vtramque foſſam agger circum oppidi ambitum procurrebat. Præerat oppido nobilis Iuliacus Gerardus Vlartemus vir militaris, cum duobus electorum veteranorum peditum millibus, ac octingentis equitibus. Appropinquante Cæſare, erumpunt præſidiarij equites, poſitis idoneo loco anteà inſidiis; in quas poſt acerrimam pugnam protracti equites Itali funduntur, deſideratis inter ceteros etiam tribus nobili-

Expugnata vrbe, adueniente Vaſtio, ab expugnatione arcis deſiſtere tamen coguntur.

Venit Cæſar in Italiam, fruſtrà agens vt Pontifex Francum hoſtem habere vellet.

Comitiis in Germania celebratis, in Cliuium tendens, Bonnæ recenſet exercitum.

Dura duplici foſſa munito oppido copias admouet.

nobilibus viris. Exinde summo manè producuntur quadraginta maiora tormenta. Quatitur opportuno loco agger ac murus. Facto hiatu, Hispani ac Itali iniussu prouolant. Germani cum equitatu in acie consistunt. Superant vmbilico tenus priorem fossam, inque primum aggerem euadentes, expositi Durensium maioribus minoribusque tormentis, magno numero cadunt. Conijciunt se in alteram fossam, ac hastis scalisque in præruptum muri hiatum nituntur; cominusque congressi, audacissimum ac cruentum cum Duranis committunt prælium, eo tamen euentu, vt tandem per ruinas deiecti, ad castra, non leui accepto detrimento, se reciperent. Non cessabant intereà maiora tormenta, nec vlla Duranis sarciendarum ruinarum dabatur quies, adeò vt iterùm Hispani Italique ad easdem iniussi prouolantes ruinas obstinatissimè depugnarent, Gonzaga ac Feriæ Comite insigniter eos concitante. Vlattemus oppidi Præfectus ingenti cum gladio (*slaghsweerdt*) quem vtraque regebat manu, è propinqua ruinæ domo acertimè cum delecta iuuentute rem gerebat. Quod cùm tormentorum Magistri, docente Gonzaga, animaduertissent, statim aliquot maiora tormenta in domum conuertunt, perfractisque tecti maceriis ac tignis, Vlattemum, ruente tecto, cum omnibus qui intus erant, oppressere. Tum Durani remissiùs languidiúsque se defendere, ac animis cadere; Hispani verò ac Itali, quinto incursu, omnibus viribus annixi, per suorum hostiliumque cadauerum aceruos vigesimo quarto Augusti in oppidum perrupere, ciues præsidiariosque omnes interfecère. Qui euasere, grauissimis à milite tormentis excruciati, fortunas commonstrare ac tradere sunt coacti. Mulieres ac virgines, quæ cum pueris ad templa non confugerant, militum libidini cessere. Oppidum direptum inscio Cæsare conflagrauit. Qui ad Diuorum templa confugerant, seruati sunt, ac Cæsaris iussu primùm ad castra, deinde in tutum dimissi. Periêre Duræ supra bis mille quingentos homines, ex Cæsarianis verò circiter octingenti. Tristis cladis hoc exstat Distichon numerale: 1543

Facto tormentis hiatu, cruentè Duram Cæsariani inuadunt, sed ita vt demum retrocedere cogerentur.

Strenuè rem gerit Vlattemus Duræ Præfectus.

Demum quinto incursu armata manu Dura capitur; cæsi supra bis mille quingentos; oppidum direptum, inde arsit.

DVra InCensa IaCet, dVra CerVICe rebeLLIs:
QVo rVIt, AVgVstI MensIs & ensIs erat.

Excidio hoc perterrefactæ ceteræ Iuliæ Geldriæque ciuitates, mox vno consensu Cæsari, allatis clauibus, deditionem fecere; Venlonij etiam ac Ruremondani, etsi firma satis haberent præsidia. Ipse Guilielmus Cliuiæ Dux in castra ad Venlonium translata adducitur, & Legatis Archipræsulis Coloniensis deprecatoribus vsus, ad Cæsaris genua cum aliis octo magni nominis viris nigris indutis se conijcit. Tum, Patere, inquit, clementissime Cæsar, adolescentiæ meæ ignorantia, Francorum magnificis promissis decepta, apud te veniæ locum reperiat: errata virilis ætas con-

Territæ ceteræ Cliuiæ & Geldriæ ciuitates omnes se Cæsari dedunt.

Quin & ipse Cliuiæ Dux in genua Cæsari prouoluitur.

1543. constanti erga te fide farciet. Hæc verba eius excipiens Cancellarius, in genua etiam sedens, breui submissaque oratione Cæsarem ad clementiam mouere est conatus, leges quas daturus esset, Ducem æquo animo recepturum affirmans. Cæsar, dum hæc agerentur, composito ad grauitatem vultu, ne vnum quidem respondit verbum; sed seuerè procumbentes intuitus, tandem iis relictis surgit, ac Aurantio Granuellioque præcipit, deditionis leges scribant, tum abit. Dux ab Aurantio è terra subleuatur. Leges septimo Septembris scriptæ hæ erant: Ab Ecclesiæ « Catholicæ Romanæ Religione nec ritibus discedito. Mutata in Religio- « ne restituto. Fidem obedientiamque Cæsari ac Imperio promittito ser- « uatoque. Fœderi Francico ac Danico renuntiato. Geldriæ Ducatu, ac « Zutfaniæ Comitatu, Cæsari eiusque heredibus in perpetuum cedito. « Cæsar Cliuio Iuliæ Ducatum reddito, Hensberga ac Zittarda exceptis; « quæ in Cæsaris manebunt potestate, donec Cliuius promissam Cæsari « fidem abundè probarit. Martinus Rossemius Cæsaris militiæ dicto sa- « cramento adscribitor. Cæsar publicam fidem Ioannæ Vendomiæ, Du- « cis filiæ, vt è Francia per Belgium in Cliuiam proficiscatur, dato. His le- « gibus finis bello imponitur. At paulò pòst Dux Wilhelmus in vxorem accepit Mariam filiam Ferdinandi Ro. Regis, vt suo loco dicam, quòd Rex Francus & Vendomius ob renuntiatum fœdus Francicum ei Ioannam Vendomiam negassent. Intereà cùm subsignatis Tabulis in leges Dux iurasset, more Principis Imperij Cæsarem salutat, gratias agit, ac mensę familiariter adhibetur. Tum productum Martinum Rossemium à sacramento sibi dicto liberat, nouumque Cæsari dicere, eique militare permittit; qui exinde ad extremum vsque spiritum Cæsari fidelissimus, multis bellis præclaram præstitit operam. Nec minor in Cliuio exstitit erga Cæsarem familiamque Austriacam, dubiis etiam temporibus, constantissimè culta fides. Exinde Aurantius ac Pratæus ad Geldros Zutfaniosque, à Cliuio paulò antè de dicto sibi sacramento liberatos, profecti, nouo accepto, in Cæsaris verba adigunt, ac solitis ceremonijs eius nomine inaugurantur. Tum Cæsar relictis apud Geldros ac Zutfanios necessariis locis præsidiis, Diestum Brabantiæ oppidum venit; conuocatisque omnibus Belgarum Ordinibus, ingentem auri vim, tam ad debita soluenda stipendia, quàm ad bellū Francicum liberaliter obtinuit. Etenim dum Cæsar Cliuio bellum infert, Rex Franciæ non contentus inuasione Hannonica, de qua suprà egimus, iterùm quoque Lutzenburgios per filium Carolum Aureliæ Ducem ac Annibaldum inuaserat. Primo impetu occupant Vicetonium ac Arlonium. Hinc decimo Septembris die ad vrbem Lutzenburgensem castra faciunt. Erant in ea, exceptis incolis, tria millia quingenti pedites, Duce Ægidio

Itaque reconciliatur Cliuius Cæsari certis legibus.

Consensu Cliuij Rossemius Cæsaris sacramento dicto, atque inde vterque Cæsari fuere semper fidelissimi.

Occupato Cæsare apud Cliuios iterùm Frãci Lutzenburgū inuaserant, non contenti inuasione Hannonica.

Ægidio Leuantio, ac Ioanne Huio Metensi, cum quadringentis equitibus: qui parum honoris memores, non expectata vel vnica inuasione, armis fortunisque incolumibus vrbe cum Cæsaris Senatu exiere. Lutzenburgo præfectus est Longouallius, cum duobus Germanorum peditum millibus, ac trecentis equitibus Fräcis. Cúmque, excepta Theonuilla, vniuersum Rex in potestatem redegisset Ducatum, cum filio Aureliano, maximáque exercitus parte, in Regnum reuertit, certior Cæsarem, deuicto Cliuio, contra se cum victore exercitu properare. Obsidebant tum Belgæ, Duce Reussio, Landresium Hannoniæ. Aduenerat verò Ferdinandus Gonzaga cum parte Cæsariani exercitus, subsequenti graui armatura, ac Landresium Guisámque simul premebant. Cæsar verò valetudinis curandæ causa, quam articularis morbus nonnihil conuulserat, Quesnoi substiterat, habens in exercitu quatuordecim millia Germanorum, nouem millia Hispanorum ac Italorum, sex millia Wallonum, decem millia Anglorum, duodecim millia Belgarum peditum Germanicè loquentium, ac tredecim millia equitum diuersarum nationum. Legatus eius erat Ferdinandus Gonzaga; huius verò Ferdinandus Toletanus Albæ Dux. Aderant & præcipui Germaniæ Belgarúmque Proceres. Regem enim in pugnam processurum constans erat fama. Constitutis tormentis, Gonzaga Landresij vallum ac propugnacula verberat, factóque ingenti hiatu, ab oppugnatione tamen abstinuit, fame se oppidum domiturum sperans. Instantibus Kalendis Nouembris, Landresiani ad extremam commeatus inopiam peruenerant. Quare Rex in vnum coactis omnibus copijs, ad arcem Cambresianam castra locat; Cæsar sua trans Sabim, pugnandum existimans, in vnum contrahit. Quo facto, Franci posttemà acie cum multo commeatu Landresium intrant, impositóque nouo præsidio, veteríque educto, ad Regem conuolant. Ille Landresij compos voti factus, circa Nonas Nouembris in Franciam redit. Cęsar quoque, quòd hiems esset, motis Landresio castris Cameracum proficiscitur. Intellexerat enim, vrbis aliquot primarios ciues de se militibúsque suis questos coniurasse, inclinatéque ad Francos. Introducto igitur in vrbem præsidio, statum eius componit. Deinde munitissimam arcem excelsissimo eius loco extruit, præsidióque firmat. Hoc anno, præter quòd in Pedemonte vario Marte vtrimque res gereretur, Belgæ quoque mense Maio, cum decem armatis onerariis in Burdigalensem portum inuecti, septemdecim naues, vino aliisque mercibus in Normandiam tendentes, capiunt, ac in Zelandiam abducunt, ceteris omnibus incensis, ac è continenti non exigua in naues auecta præda. Hoc quoque anno Antuerpiæ à Cæsare pomœrium est prolatum, addita, vt vocant, Noua Vrbe, mœniáq; certis propugna-

1543

Tendit victor exercitus contra Francos in Hannonia.

Franci Landresio commeatum inferunt, nouúmque præsidium imponunt.

Cæsar Arcem Cameraci extruit, quòd primarij quidam Francos studere essent delati.

1544 culis aduersus hostes munitiora sunt reddita. Initio Ianuarij anno 1544. Cæsar è Belgio in Germaniam profectus, Spiram, Imperij Comitia celebraturus, venit. Adfuere (quod rarò est visum) Septem-viri omnes, ac

In Comitiis Spiranis magna auxilia in sex mẽses Germani Cæsari contra Francum addicunt.

totius Germaniæ pręcipui Principes, ipseq; Cliuius. Quo Conuẽtu Cęsari aduersus Francum decernuntur equitum quatuor, peditum viginti quatuor millia, qui sex mensibus Imperij sumptu militarẽt: promisitq; hanc ob causam Cęsar Protestantibus, primo quoque tempore in Germania aut Generale, aut nationis Germanicæ Concilium se procuraturum, Summo Põtifice Paulo factum ægerrimè ferente, qui superiori anno Tridentinum Concilium indixerat. His quoq; Comitiis Cæsar, ma-

Sancitur ibi quoque pax cum Daniæ Rege.

gno Belgarum gaudio cõmodóque, pacem facit cum Christierno Tertio Daniæ Rege, cohonestatque nuprias Lamoralis Egmondij Comitis cum Sabina Bauara in vrbe Spirensi. Intereà Anghianus à Rege Francorũ Pedemontiis præfectus, accepto à Buterio exercitu, nouisque additis copiis, Carinianum in medio suorũ pręsidiorum à Vastio permunitum, ac à veteranorum firmo præsidio defensum, obsidere, faméque ad deditionem cogere, aut, si Vastius auxilium ferre conaretur, prælio decernere constituit. Facto vtrimque apparatu, Vastius occupato pago Ceresola, castra ponit, transitáque proxima valle, in propinquis patentibus campis acies constituit. Pugnatum est ad Ceresolam acriter postridie Idus

Vincunt Franci in Sabaudia, sed cruento vtrimque prælio.

Apriles, occisáque feruntur duodecim millia virorum, sed maximè Germanorum. Adducta enim fuere vtrimque in aciem supra quadraginta virorum millia. Nec incruenta tamen Francis fuit victoria, profligato sinistro cornu. Ducit hoc anno in vxorẽ Philippus Hispaniarum Princeps Mariam Ioannis Portugalliæ Regis filiam sibi anno superiori despõsatam, è qua filium suscepit Carolum, qui innuptus anno 1568. obiit. Sub idem tempus Cæsar ac Angliæ Rex, maximis veteranorum habitis delectibus, ingentes copias, quibus Franciam inuaderent, parabãt; quorum vires vt Francus separaret, Anghianum nouis copiis iuuat, ac Cæsa-

Nouũ bellum exercitat Francus Cæsari Strozzam exulem Florentinorũ Principem.

ri in Insubria graue bellum conflat, duce Strozza exulum Florẽtinorum Principe. Is frustrà tentato Mediolano, tãdem ad Sarauallí oppidi plana cum Cæsarianis concurrit. Primùm Strozza tanta Cæsarianos vi propulerat, vt duo tormenta maiora eriperent, ac victoriam inclamarẽt. Quare omnes eò Strozzianæ copiæ, dissolutis ordinibus, conuertuntur: in quorum aperta latera inuectus Lanoius, momento temporis omnes in diuersas partes præcipites agit, cadente Vlysse Vrsino, ac cum eo ali-

Cæsariani in Italia & Sabaudia nunc vincunt, nunc vincuntur.

quot ordinum ductoribus militibusque non paucis. Maior pars, proiectis armis, cum omnibus signis militaribus in Vastij potestatem peruenit. Qui effugere, Quierassium, ac inde Carignanum ad Anghianum euasere. Incidit hæc pugna circiter Idus Iunij. Attamen circa Kalendas

das Iulij Pyrrhus Stipicianus, extrema famis necessitate coactus, cum Anghiano transigit, ac Carinianum ei cedit. Iam ad inuadendam Franciam Cæsar Spiræ Germanorum copias parauerat. Henricus Angliæ Rex, ingenti peditum equitumq; suæ nationis coacto exercitu, Caletum transmittit; missoque Nortfolchi Duce cum parte copiarũ ad Belgarum castra, qui Monstreulium in Picardia obsidebant, ipse cum reliquis terra marique Boloniam premit. Cęsar cum exercitu Spirâ profectus, Metim venit, indeque Furstenbergium cum copiis ad obsidendum Lutzenburgum præmittit, quod decimoquinto obsidionis die commeatus penuria deditionem facit, Estaugæ Vicecomite cum præsidio, rebus omnibus incolumibus, exceptis tormentis, in Franciam abeunte. Tum Cęsar ad exercitum venit, breuique ad deditionem compellit Comercium, Vaucolurium, Lineum, ac cetera omnia quæ superiori anno Franci in Ducatu Lutzenburgico ceperant, captis Briennæ ac Roussij Comitibus, cum Eschenaij Domino. Inde ad Fanum Desiderij castra locat. Rex Franciscus tribus locis à tribus diuersis oppugnatus exercitibus, summa celeritate militem cogit, adeò vt omnibus in vnũ coactis, quadraginta millia peditum, ac sex millia equitum in Regio recenserentur exercitu. Oppugnabat mense Iulio Cæsar Fanum Desiderij, oppidum munitum; captoque Vitrio, Francorum etiam pedites equitesque suis commeatum intercipientes clade affecerat. Defendebant Fanum Desiderij Comes Sancerræ ac Landæ Dominus, defensi Landresij fama clarus; qui posterior 17. Iulij, minoris tormenti globo in domum eius peruolante, per cerebrum traiectus occubuit. A Cæsaris verò parte Reinerus Nassauius Aurantij Princeps, oppidum è regione arcis premens, casu quoq; vitam amittit. Emissa enim oppido maioris tormenti pila, cùm in proxima dirutæ domus rudera incidisset, frustáque hinc inde dissiliissent, earum vna dextram Aurantij scapulam transuerberat, alamque vniuersam vitiat. Decumbentem Cæsar inuisens, testamenti faciendi potestatem concedit. nullos enim ex Anna Lotharingica relinquebat liberos. Quare, cùm Guilielmum Nassauium patruelem, in assem heredem constituisset, altero die obiit. Cùm tormenta inuadendi viam strauissent, primi omnium Hispani iniussi ad ruinas prouolant; ac cùm ampliùs quàm horam obstinatissimè collato pede pugnassent, repelluntur. Succedunt mox equites octingenti, ferocissimeque pugnantes, tandem etiam reiiciuntur. Tum Germani pugnam suscipiunt: sed cùm per horas duas non minori virtute rem gessissent, nec quidquam proficerent, receptui Cæsar cani iubet. Desiderauit his oppugnationibus Cæsar viros fortes circiter septingentos, Franci ducentos, ac vltra quadraginta equites primarios. Exinde ad obsidionem Cæsar totum se conuertit. Sed non

1544

Anglis & Belgis Picardiam inuadentibus, interea Cæsar Lutzenburgum vrbem recuperat.

Inde & alia eius ditionis oppida: hinc ad Fanum Desiderij castra locat.

Occumbit, intus Landa Dominus, foris Aurantij Princeps.

cùm annuente Cæsare Guilielmum Nassouium scripsisset heredem.

Inuadunt Cæsariani vrbem fortiter territò, sed fortiùs repelluntur.

1544 non diu Sanſerrius obſidionis incommoda ferre ſtatuens, hiſce legibus cum Cæſare tranſigit: Duodecim dierum induciæ inter Cæſarem ac oppidanos ſunto, intereà obſeſſi ad Regem pro auxilio aut deditionis conſenſu mittunto. Auxilio denegato, aut ad conſtitutum diem non miſſo, Cæſari oppidum dedito. Equites pediteſque omnes more militari cum quatuor maioribus tormentis incolumes in Franciam abeunto; cetera omnia in oppido Cæſari relinquito. Stantibus induciis, munitiones non augeto, nec reficito. Hiſce de rebus quatuor obſidibus caueto. Quibus adductis, Gonzaga, nobilem Hiſpanum nomine Conteriam in oppidum mittit, obſeruaturum ne nocte vel die munitiones reſtaurarent. Ad has honeſtas obſeſſis conditiones tribuendas Cæſar adducebatur incredibili deſiderio inuadendæ Franciæ, cogendiq; Regis, de rerum ſumma nobili prælio decerneret. Angliæ quoque Rex ad idem expeditionis pugnæque deſiderium trahebatur. Rex Franciſcus, cùm rationem liberandorum obſeſſorum non reperiret, dedi oppidum dictis legibus eſt paſſus. Hac ratione fine menſis Auguſti Fanum Deſiderij in poteſtatem Cæſaris venit, poſteaquam id per ſex hebdomadas oppugnaſſet. Sexto Septembris in Belgium venit ſupradictus Guilielmus Naſſauius, duodecim annorum adoleſcens. Rex Franciſcus, conſpecto rerum ſuarum periculo, ſi Cæſar ac Anglus in fœdere perſiſtentes, bellum contra ſe continuaſſent, pacis auctores circumſpicere cœpit. Repertis hominibus idoneis, tãtum promiſſis ac donis effecit, vt Martinus Guſmannus Ordinis Prædicatorum, Cæſari à Cõfeſſionibus, ſe ea de re cum Granuellio acturum, Cæſarique verba facturum promitteret. Stetit promiſſo, effecítque initio menſis Septembris (bello tamen nullis induciis datis) Cæſar permitteret, certi viri de pace acturi Chauſſeam conuenirent. Iuere nomine Cæſaris Gonzaga ac Granuellius, nomine Regis Claudius Annibaldus ac Cheuanſij Dominus. Ad Angliæ Regem hac de cauſa eſt miſſus Cardinalis Bellaius, & alij duo Franci. Cæſar certior factus ingentem Eſparnaij commeatus vim à Franco coactam, cum exercitu profectus, oppidum cum commeatu occupat; vlteriuſque progreſſus, caſtrum Theodori, oppidumque eiuſdem nominis in poteſtatem redigit; quibus locis Rex commeatum pro exercitu congeri iuſſerat: ex quo Cæſariani, qui inopiam ſentire cœperant, mirificè ſunt recreati. Inde per Valloſios ad Sueſſonum antiquam vrbem Cæſar caſtra ponit: vbi paulò pòſt iterùm de pace agi eſt cœptum, cuius leges à parte Cæſaris moderabatur Ferdinandus Gonzaga, Nicolaus Perenotus Granuellij Dominus, ac Commendator Calameæ Ordinis Alcantaræ; à parte Regis Claudius Annibaldus, Carolus Nullius, ac Baiardus, eamque tandem Creſpij poſt varias diſceptationes die Septembris decimooctauo his conditionibus conclu-

Petuntur duo decem dies inter ea si auxilia non adsint, certis legibus Franci se tradent.

Iis lapsis, Fanum Desiderij Cæsari deditur.

Subornantur, qui pacem iterùm tentent; non tamen ideò cessatur ab armis.

Occupat Cæsar Esparnaium, itemq; castrũ Theodorici, & ad Suessionem castra ponit.

» conclusere: Inter Cæsarem Carolum, Regemque Franciscum, ac qui- 1544
» cumque has leges admittent, pax firma æternáque esto. Subditi vtrim-
» que vetera tantùm soluendo portoria commeanto, mercaturámq; exer-
» cento. Quidquid hinc inde ab induciis Nicæanis est occupatum, resti-
» tuito; nihil præter commeatum propriáque tormenta abducito. Sabau-
» diæ Duci sua omnia ab vtraque parte restituito, quemadmodū & Mar-
» chioni Montferretano, Duci Mantuano, ac Lotharingiæ. Rex ditioni ac
» Abbatiæ Gorzianæ cedito, Cæsarique obsides, donec conditiones hæ
» fuerint impletę, Medoni Cardinalem, Guisæ Ducem ac Lauallæ Comi-
» tem dato. De bello Turcis inferendo Cæsar ac Rex conuentum indici-
» to, inque eam expeditionem Rex sexcentos equites lanceatios, ac decem
» millia peditum, cuiuscum; Cæsar iusserit nationis, mittito. Rex factam
» Madriliana pace, sequentibusque fœderibus, Regni Neapolitani, Sici-
» liæ, Ducatus Mediolanensis, Comitatus Astensis, iuris patronalis, quod
» habuit in Flandriam, Artesiam, Insulas, Duacum, Orchiacum, Torna-
» cum, Mortangam ac Fanum D. Amandi, cessionem fatam firmámq; ea
» ratione, qua superioribus fœderibus est conuentum, habeto. Priuilegia
» alia vetera nouáque vtrimque manento. Vt verò hæc pax setiò rata per-
» petuáque consistat, Cęsar in pacis fauorem Carolo Aureliæ Duci filiam
» Mariam, aut fratris Ferdinandi natu secundam, (nempe primogenita
» Cliuio addicta erat) despondeto; qua de re animum quarto à publicata
» pace mense declarabit. Quòd si Cæsaris filiam Carolus duxerit, Belga-
» rum Prouincias cum Comitatu Burgundiæ ac Charoloij in dotem acci-
» pito: possessionem verò Carolus Aurelianus, eiúsque liberi masculi, non
» nisi mortuo Cæsare inito; Belgæ tamen, se viuo, in Aureliani verba no-
» ménque iurent, filiusque Philippus hæc approbet curato. Carolum,
» perfectis nuptiis, Cæsar Belgis præficito. Ex parte altera Rex Franci-
» scus, eiusq; filius Henricus Delphinus, in æternum omni actione, quam
» in Ducatum Mediolanēsem ac Comitatum Astensem allegare possunt,
» cedito. Quòd si Carolus Aurelianus in vxorem duxerit secundam Ro-
» manorum Regis filiam, cùm ea in dotem accipito Ducatum Mediola-
» nensem cum Comitatu Astensi, quæque ad hæc spectant; manente, do-
» nec vixerit, in Cæsaris potestate arce Mediolanensi ac Cremonensi; eis-
» que Cæsar, eorúmque liberis tantùm masculis Imperialem inaugura-
» tionem dato. Nuptias Aureliani vltra annum à publicata pace non dif-
» ferto. Rex Franciscus filio Carolo Aureliano in dotem dato Ducatum
» Aureliæ, Borbonij, Chasteleraudij, ac Engulesmæ Comitatum. Si Au-
» relianus prior decesserit, Cæsaris filiæ ad vitam quinquaginta millia li-
» brarum Turonensium in singulos annos persoluito, Rom. verò Regis fi-
» liæ triginta millia. Hæc præcipua, acta transactáque Crespij decimo-
tertio

Pax iterū inter Francum & Cæsarē, dicta Cressiana.

Ante omnia Sabaudo & aliis sua restituantur.

Ad bellum Turcis inferendum Francus sexcentos equites, & decem millia peditum alat.

Franci filius Carolus, si velit, filiam Cæsaris Mariam habeat, & Belgium in dotem.

Aut, si malit, filiam ducat Ferdinandi; & cū ea Ducatum Mediolanensem & Comitatum Astensem.

Nuptiæ tamen hę alterutra vltra annum non differantur.

1544 tertio Kalend. Octobris, ac primùm dictorum Legatorum manu subsignata, deinde Cæsaris ac Regis; postremò sigillis solito more communita. Exinde Cæsar Comiti Burano ac Reussio, qui cum Anglo Monstreulium obsidebant, mandat, relicto oppido, exercitum dimittant. Ipse è Suessionibus motis castris, Crespium venit, indéque Feram ad Flumen Osam, vbi eum nobili cum comitatu inuisit Carolus Aureliæ Dux, futurus gener aut affinis; & cum eo Lotharingiæ Cardinalis, Mindonij Cardinalis, Comes Lauallius, ac Habandaius, qui obsidum loco cum Cæsare Bruxellam iêre, donec oppida Pedemontana essent reddita; ad quam rem perficiendam Cæsar ad Vastium, Rex ad Anghianum misit. Dum de pacis cōditionibus Crespij disputatur, Cęsar Antonium Perrenotum Antistitem Atrebatensem, Granuellij filium, Boloniam ad Henricum Angliæ Regem miserat, eumq; de ineunda pace certiorem reddiderat: qui Cæsari liberam tractandi potestatem fecerat, modò nil in rerum suarum præiudicium contraxisset. Oppugnabat enim pertinacissimè Anglus Boloniam, omnibus rebus necessariis instructissimam.

Venit ad Cæsarem Carolus Aurelius & alij, simul obsides futuri, dū loca singula suis Dominis restituerentur.

Sed imbellis Præfecti Veruini animus effecit, vt sine cruentis oppugnationibus ea potiretur, præsidiariis in tutum cum omnibus fortunis abeuntibus, ingenti Anglis tormentorum & commeatus apparatu concesso: qua de causa paulò pòst Veruinus Parisiis iussu Regis capite plexus est. Monstreulij fortiùs agentes, omnémque Belgarum ac Anglorum vim perferentes, Regi oppidum seruauere. Rex Anglus, Bolonia de rebus necessariis instructa, Caletum, indéque in Angliam cum exercitu est reuersus. Cæsar, nullis implicitus bellis totam hiemem Bruxellæ egit, inuisente eum sorore Leonora Franciæ Regina, Carolo Aureliæ

Anglus Bolonia Gallica potitus, inde redit in Angliam.

1545 Duce, ac duobus fratris sui Ferdinandi filiis. Vere anni 1545. Cæsar Belgarum aliquot ditiones inuisit, statúmq; earum componit. Et quamquam hoc anno Cæsari læta obuenisset pax, ingentibus tamen animo angebatur curis, qua ratione Germaniæ charissimæ patriæ eamdem procuraret. Id enim vnum ad summam sibi felicitatem deesse videbat. Non enim, impacata Germania, contra Turcam, quod semper optabat, Europæ vires conuertere se feliciter posse perspiciebat. Quare tandem constituit, omnibus ingenij viribus anniti, in Religione Germani vnum sentirent. Id verò, indicto Generali Concilio, constitutóque plena cum auctoritate, Cameræ Imperialis iudicio se obtenturum sperabat; quibus si obtemperare recusassent, iustissimo se tum bello contumaces debellare, armísque ad obsequium, Deo adiutore, cogere posse videbat. Quod ne fieret, iamdudum Protestantes inter se fœdus Smalcaldij fecerant (est id oppidum ad limites Thuringiæ & Hassiæ) sæpiúsque diuersis cōuentibus renouarant, diuersósquę Principes ac Ciuitates eódem attraxerant.

Facta pace cum Franco, angitur Cæsar quomodo eam etiam Germaniæ pariat.

Videbat multū sibi obstare fœdus Smalcaldicum, nec tamen animum despondet.

Octauo

Octauo die Septembris Carolus Aurelię Dux cum patre fratréque Delphino contra Anglos Boloniam ingenti cum exercitu contendentes, ardenti febre, quæ omnia Medicorum respuebat remedia, continuò vexatus, vitam cum morte, ętatis anno vigesimo secũdo commutauit. Erat adolescens summis animi corporisque dotibus ad admirationem ornatus. Non parum eius morte Rex Franciscus, omnésque Francorum Proceres doluere, quòd dirum Delphini ingenium formidarent, viderẽntq; Aureliani morte conditiones pacis Crispianæ haudquaquam diuturnas fore. Augebat formidinem, quòd vulgò, dato veneno vtrumque fratrem, consilio operáque vxoris Italę, Delphinus Henricus clàm è medio sustulisse mussitaretur. Rex ad Cæsarem Antuerpiæ agentem mẽse Nouembri Ammiralem Claudium Annibaldum ac Oliuerium Franciæ Cancellarium mittit, petens, inita paulò antè pax nouis legibus, tempori ac rebus seruientibus, firmaretur. Cúmque aliquamdiu Legati Cæsarẽ essent secuti, nil aliud obtinuere, quàm quòd polliceretur, hostilitatem à sua parte Regi, nisi eam prior intulisset, non esse verendam. Indixerat hoc anno Cæsar Wormatiam Germaniæ Principum Comitia, Præside Romanorum Rege: sed ob Principum præcipuorum absentiam nihil dignum actum est. Hoc anno, mense Augusto, fine Comitiorum Wormatiensium, Cæsar fit certior, nurum suam peperisse filium, cui Caroli nomẽ esset inditum: sed eam quarto ab enixo infante die, partus incommodis è viuis excessisse. Mense Ianuario anni 1546. Cæsar Vltraiecti Comitia Aurei velleris celebrat. Inde in Geldriam proficiscitur, summóque cum honore vbiq; susceptus muneribus excolitur, ac in Ducem Geldriæ Comitémque Zutfaniæ, Arnhemi, Zutfaniæ ac Neomagi inauguratur. Hinc Traiectum ad Mosam, inde in Lotharingiam ac Germaniam contendit; Comitiis Ratisponensibus, quæ post Wormatiensia indixerat, initium daturus. Sub idem tempus è tota Christiana Europa Tridentum Episcopi ac Theologi confluebant, Concilio Vniuersali exordium facturi; cùm die decimooctauo Februarij Martinus Lutherus subitò abreptus est. De eius morte sic Cochlæus: E Wittenberga Islebium profectus, vt tractatui sęculari in causis profanis discordię, quę inter Comites à Mansfelt erat, interesset, eò quòd sub illis Dominis Islebij natus esset, die 17. Februarij, peracta in publico cum aliis cœna, eáque largiter sumpta, & facetiis hilariter extracta, eadem nocte interiit. Et post multa: Stulta de eius morte Ionæ Coci historia refert hanc quoque Lutheri morituri tam impiam quàm ridiculam stultitiam; quòd eadem nocte qua periit, dixerit ipsi Ionæ & Cælio, aliisque circumstantibus: Orate pro Domino nostro Deo, & eius Euangelio, vt ei benè succedat; quia Concilium Tridenti & abominabilis Papa grauiter ei aduersantur.

Margin notes:

1545

Intereà Aurelius, cui tota penè pax Frãcica innitebatur, moritur.

Itaq; cùm Frãcus pacem tempori accommodari peteret, saltem spondet Cæsar, à sua parte nihil hostile metuendum, si non ipse prior inferat.

Nascitur Carolus Cæsaris ex filio nepos, matre quarto inde die è viuis descedente.

1546

Ex tota Europa cõueniunt Patres Tridentum ad Concilium generale.

Stulta & ridicula oratio Martini Lutheri morientis.

1546 tur. Quis vmquam audiuit orandum esse pro Domino nostro Deo? Hæc Cochlæus. Eodem anno pridie Kal. Aprilis obijt Alfonsus Daualus, Vastij Marchio, Cæsaris à morte Piscarij, Leuæ ac Borbonij apud Mediolanenses Præfectus, sui temporis Dux belli præclarus. Sepultus est Mediolani in Choro summi Templi magna pompa, successitque illi Ferdinandus Gonzaga. Hoc fermè tempore fama non falsa per Germaniam spargi est cœpta, Cæsarem, Rom. Regem, Papam Paulum, facto inter se fœdere, bellum contra Protestantes, fœdusque Smalcaldicum iterùm tunc renouatum, summa ope parare. Scribit hac de re Philippus Hassiæ Lantgrauius litteras ad Nicolaum Perenotum Granuellæ Dominum, ac quid constans fama ferat, aperit, seque credere asserit, quòd Cæsar cum Solymanno Turca fœdus fecisset. Rescribit Granuellius, Cæsarem conscribere militem, quòd idem vicini Principes faciant (Smalcaldicos Protestantes intelligebat:) cum Turca in annum fecisse non fœdus, sed inducias, culpâ Germanorum, numquam de mittendis contra Turcam auxilijs aliquid statuentium. Consulere se, Cæsarem ipsum Ratisbonam tendentem in itinere hac de re conueniat. Quarto Idus Aprilis Lantgrauius Spiram ad Cæsarem venit, cum eo de sparsa belli fama agit, multísq; verbis vltrò citroque in speciem amicè habitis, discedunt. Postridie apud Septem-virû Palatini Comitem côueniunt, Lantgrauius, Granuellius, Nauius, Masbachius, & quidam alij, eadémque simulatione de pace agunt, sed nil decernunt. Quare iterùm Lantgrauius Cæsarem adiens, peramico, sed dubio accepto responso, in Hassiam reuertit, Cæsar verò Ratisbonam contendit. Tandem decimosexto Iunij Protestantes audacter Cæsarem adeunt, ac in quem vsum militem paret, sciscitantur. Respondet, se pacem in Germania constituere decreuisse; qui eam admiserint, omnia honesta se impetraturos; qui reiecerint, pro Imperatoria auctoritate in hos se de iure acturum: inque eamdem sententiam ad Ciuitates scribit Imperiales. Granuellius ac Nauius Legatos Ciuitatum qui aderant, ad se vocatos docent, bellum quod Cæsar parat, contra eos institui, qui propria auctoritate occupatis aliquot Antistitum, Abbatum ac Monasteriorum fortunis Maiestatem læsere, in neminem verò alium. Protestantes his verbis facilè se peti intelligebant, ac nisi deserta Lutheri secta, Smalcaldicoque fœdere, ad veteres Ecclesiæ Romanæ ritus essent reuersi, bellum expectandum. Mauritius Saxo, cùm Ratisbonæ diu multumque cum Cæsare Regeque Ferdinando palàm ac clàm esset locutus, tandem decimonono Iunij secretum cum vtroque fœdus his inter alias conditionibus facit: Dux " Mauritius erga Cæsarem, Rom. Regem, Imperium, ita se gerito, vt fide- " lem obsequentemq; decet Imperij Principem. Iudicio Imperiali stato. "

Fama spargi incipit de fœdere Cæsaris, Rom. Regis, & Papæ, contra Protestantes Germanos.

Falsa & induciæ cum Turca in annû.

Tandem Protestantibus audacter Cæsarem interrogantibus cur militem colligeret, respondit, se velle pacem in Germania constituere.

Explicant mêtem eius planiùs eius Consiliarij.

Mauritius Saxo secretum ferit cum Cæsare fœdus.

Dux

1546

„ Dux Concilij Vniuersalis decretis sese eò vsque submittito, quò ceteri „ Germaniæ Principes sunt facturi; nihil intereà in sua ditione quod ad „ Religionem attinet, innouato. Actum Ratisbonæ die decimonono „ Iunij, anno 1546. Protestantium Legati, apertè Cæsarem arma parare, ac Mauritium elàm cum eo tractasse edocti, non salutato Cæsare discedunt, moxque Protestantes copias pecuniamque expediunt, Ioannes Fredericus Saxo Septem-vir peditum quadraginta nouem signa, equitum turmas octodecim, Hessus quadraginta octo vexilla peditum, equitumque turmas duodecim, alijque quisque pro facultatum ratione; ita vt eorum copiæ, habito delectu, supra centum peditum ac quindecim equitum millia censerentur.

Protestantium copiæ supra centum peditum & quindecim equitum millia.

Fredericus Comes Palatinus Septem-vir ducentos quos miserat equites mox è via domum reuocat, Legatum Ratisbonam ad Cæsarem mittit, vtque se pacificatorem admittat, petit. Respondet per Granuellium Cæsar, salua Concilij Generalis auctoritate & sua id licere. Palatinus responsum Saxoni, Hesso, ac Wirtenbergio communicat, rogans, communis Germaniæ quietis causa aliquid de iure opinioneque sua cedant. Illi datis ad Cæsarem superbissimis, ac in Concilium Tridentinum Summúmque Pontificem criminosissimis litteris, omnem pacis rationem abrupere.

Tentat Palatinus pacem, sed frustrà.

Intereà apud Belgas Maximilianus Buræ Comes, iusta peditum equitúmque conscripta manu, Cæsaris expectabat mandatum. Sed summa Hessi diligentia effecit, vt seriùs vocaretur. Coadunatis enim, vt diximus, suis sociorumque copijs, decimoquinto Kal. Augusti in Cæsarem ducit. Scartlæus Augustanus, copiarum Augustæ, Vlmæ, ac Argentorati Præfectus, in alteram partem missus cum suis, Ducis Wirtenbergij copijs Fiessam Antistitis Augustani oppidum, arcemque Erebergam ditionis Rom. Regis, cum oppido Clusa in angusto Alpium transitu sita, occupat, impediturus ne Hispanorum Italorúmque copiæ ex Italia ad Cæsarem proficisceren-tur.

Quin Protestantes priores in campum prodeunt. angustiasque Alpium arcendis Italicis auxilijs occupant.

Is autem Ratisbonæ agens, frumentum vetus nouúmque ex agris in vrbem conuehi curat, tormentorum magnum numerum cogit, farinæ molitæ ingentem copiam coëmit, bis mille quingentas operas conducit, cohortésque quas tota Germania diuersis conscripserat locis, ad se vocat; quibus mox accessit sua cum legione Bauariæ Ducis filius nothus. E Belgio in itinere erant decem millia peditum ac quinque millia equitum Duce Burano, trahebántque tormenta maiora duodecim, comitante eos Mendosio cum trecentis veteranis Hispanis, & Antinoro cum ducentis veteranis Italis. Ex Italia mouebant circiter nouem millia veteranorum Hispanorum peditum. Itali, Duce Octauio Farnesio, à Pontifice missi ad duodecim millia peditum: ducebántque singuli suis turmis conuenientem equitatum, ita vt si copiæ Cæsaris in vnum coiissent,

Nihilominùs omni parte auxilia Cæsari veniunt, & maximè à Belgio.

1546 ſent, eſſent ad quinquaginta peditum millia, & ſupra ſexdecim millia equitum, exceptis Rom. Regis ac Mauritij Saxonis equitibus, qui in Saxoniam miſſi erãt. Intereà dum conueniunt copiæ, belli ſedem Cæſar ſtatuit Ingolſtadium, quod nouem milliaribus Germanicis Ratisbona abeſt, Legatum ſibi nominans Ferdinandum Toletanum Albæ Ducem; quem cum parte recentium copiarum, quæ longo circuitu capto, partim ex Italia, partim ex Germania Ingolſtadium venerant, ad recuperandam Cluſam mittit. Sed loci ſitu, ne vim tentaret, territus, re infecta ad Cæſarem redijt, eódem pridie aduenisse gaudens alios aliquot Hiſpanos pedites, ac Neapolitanos grauis armaturæ equites. Scartlæus Proteſtantium Dux, occupata Cluſa, Oenipontem (*Inſbrug*) cum copiis tendebat. Sed reperiens Rom. Regem cum duodecim millibus peditum vrbem ac opportuna quęque loca occupaſſe, conuerſo exercitu, direptiſque in itinere Monaſterijs ac Templis, ad Danubium, quò Proteſtantium conueniebant copiæ, ſe confert. Duodecimo Kal. Auguſti Cæſar Saxonem, Heſſum, omneſque qui cum ijs ſtabant, proſcribit. Illi verò quarto Kal. Auguſti copias omnes cum Scartlæo iungunt; quibus mox acceſſere Germani milites, qui à Franco, facta paulò antè cum Anglo de Bolonienſi Comitatu pace, erãt exauctorati. Hoc tempore Ferdinandus Rom. Rex filias duas matrimonio collocat: Annã Alberto Bauaro, Mariam Guilielmo Cliuiæ Iuliæq; Duci. Negata enim ei Nauarræa, ac poteſtate alterius ducẽdæ à Summo Pontifice accepta, huc ſe conuertit; impetratáque vxore, nuptię magna cum ſolemnitate Ratisbonæ ſub huius belli initium ſunt celebratæ. Die 7. Auguſti ingentem Mechlinia cladẽ ab incenſo à fulmine puluere tormentario accepit. Erat iuxta portã Neckerſpouliam turris Santporta dicta, in cuius fundo concamerato ad ſeptingenta dolia pulueris tormentarij in belli vſum cuſtodiebantur. Turris verò aliquot locis vetuſtate rimas agebat. Conqueſta fuerat hac de re ad Magiſtratum non ſemel vetula paupercula, in ea gratis habitãs. Quę cùm pomeridiano tẽpore iam dicto die tonitrua ac fulgura excitari vehementia conſideraret, formidine correpta circa veſperam aliò diuertit: & ecce nocte hora vndecima, redeuntibus tonitruis ac fulminibus, pérq; rimas iam dictas turrim peruadentibus, omnis puluis tormentarius inceditur; quadratique lapides turris per vrbem diſiecti, in proximo vltra 200. ciuium domos, ac totidem in ſuburbio euertunt. Ciuitatis foſſa ab vtraque dirutæ turris parte ad 200. paſſus ſicca erat, cùm paulò antè aqua pedeſtris lanceæ altitudinem ferè æquaſſet, mutuſque ad idem ſpatium erat excisus. Homines vtriuſque ſexus variæ ætatis vltra quingentos oppreſſi, vulnerati ad bis mille. Temporis puncto hæc clades incidit, ac ceſſauit, tota exinde nocte ſumma in aëre fuit ſerenitas. Reperta fuêre

Belli ſedem ſtatuit Cæſar Ingolſtadium Bauariæ vrbem. Legatum Albæ Ducem.

Scartlæus unus Proteſtantium fruſtrà Oenipontem tentat.

Cæſar Saxonem, Heſſum, omneſq; qui cum eis faciebant, ſolemniter proſcribit.

Magna clades Mechlinia hoc tempore à puluere tormentario à fulmine incenſo.

Oppreſſi vno momento hac clade homines vltra quingentos, vulnerati bis mille.

fuêre mortua mutilaque corpora ad sesquimilliare extra ciuitatem variis locis disiecta. Est de his chronologicum illud antiquum: 1546

TVrres ContrItæ LaCerant VI pVLVerIs ædes,
septena AVgVStI, fVLgVre MeChLInIæ.

Protestantes asperè Cæsari bellum indicunt; ille, ne quis amplius ab iis Legatus veniat, seuerè edicit.

Vndecimo Augusti Protestantium Duces, è castris Donauerdicis missis ad Cæsarem litteris, qui ad Landishutum in Bauaria castrametatus erat, bellum ei, recitatis asperè causis, indicunt. Cæsar reiectis litteris, nec legere legíve volens, ne quis in posterum à rebellibus cum litteris ad se veniat, nisi gulam frangi laqueo cupiat, seuerè iubet, tradens adolescenti ac tibicini, qui litteras attulerant, Proscriptionis Tabulas, rebellibus Principibus perferendas. Actum in Protestantium Concilio fuerat, quo nomine Cęsar in litteris foret compellandus. Saxo Hispaniæ Regem appellabat, Hessus Carolum Gandensem. Sed tandem conueniunt scriberetur, Carolus qui se pro Cæsare gerit. Inde motis castris Ratisbonam contendunt. Ad Cæsarem verò tandem venêre Pontificia auxilia, superiùs commemorata, Duce Octauio Farnesio, ac Alexandro Farnesio Cardinale Pontificis fratre, sequebanturque hos auxilia Ducum Florentiæ ac Ferrariæ. Vniuersæ rei frumentariæ præerat Otto Cardinalis Augustanus. Auctus his copiis Cæsar, hostes tardiùs Ratisbonam contendentes præuertens, ex oppidi armamentario viginti tormenta muralia, ac triginta sex campestria educit, iustoque in oppido relicto præsidio, Ingolstadium redit. Neostadij verò in ripa Danubij castra locans, mirabili celeritate amnem duobus locis, pontibus ex lintribus confectis, iungit. Vetus enim pons à rebellibus tenebatur, qui Ratisbonam contendentes, iuxta Ingolstadium dubio cum Cæsarianis equestri prælio certauêre, vtrimque aliquot cæsis ac captis. Pridie Kal. Septembris Saxo ac Hessus, reperto in Danubio vadó, exercitum traducunt, inque proximo colle, vnde in Cæsaris castra erat despectus, positis tormentis se muniunt. Intereà Maximilianus Egmondius Buræ Comes, Aquisgrani postremo delectu Belgarum habito, iter ingreditur, ac eodem die Andernacum venit; vbi ei iunguntur pedites Itali ac Hispani, qui iussu Cæsaris Anglo, qui paulò antè pacem cum Franco fecerat, militarant. Pridie Nonas Septembres, Protestantes, cùm per triduum frustrà ad Ingolstadium contra Cæsarem sedissent, ac sex millium tormentariorum globorum ictibus vix centum triginta homines neci dedissent, nec inuadere Cæsarem auderent exiguo aggere septum, ipsi numero duplo superiores, castra mouerunt; nonnihil discordes, quòd Hessus prælium suasisset, Saxo dissuasisset. Cæsar equitatum, qui vestigiis insisteret, mittit. Sed adeò prudenter aciebus in hunc euentum Hessus præuiderat, vt Cæsariani nequaquam vim tentandam iudicarent. Cæsar ponte Danu-

Protestantes Ratisbonã versus mouent, veniuntque interea ad Cæsarem auxilia Italica.

Pugnatur leui prælio, pari vtrimque damno.

Protestantes Cæsarẽ inuadere non audent, etsi numero duplo superiores.

Motis castris tendunt vt Burano è Belgio venienti trãsitum præcludant.

1546 bium ſternit, vt ſui commodiùs pabularentur. Cumque rebelles contra Buranum tendere conſpiceret, cum omni peditatu equites ſuos ſubſequitur, caſtraque in hoſtium collibus metatur. Illi verò Niburgi conſedêre. Intereà Rom. Rex ac Mauritius Saxo, coniunctis copiis, è Bohemia Saxonis Septem-viri ditionem inuaſerãt, cùm is fruſtrà Bohemos prior ad arma contra Regem Rom. capienda ſollicitaſſet. Sed victi diligentia Rom. Regis, territique fortuna Cæſaris, à iuſta defectione, vt mox dicemus, abſtinebant.

Intereà Ro. Rex & Mauritius Saxo, omni cladis genere Saxoniam vaſtant.

Quare Rom. Rex ac Mauritius Saxo facilè, inuaſa Saxonia, omni cladis genere eam peruaſtabant. Oppidorum maiorem partem ad deditionem coëgerant, nil Septem-viro præter Wittembergam, Iſenacum ac Gotham relinquentes. Quibus rebus Proteſtantes intellectis, tranſmiſſo Danubio Danouertum profecti, Vendingæ caſtra locant, inde rectà aduerſus Buranum contendentes. Is ne tantæ multitudini cum exiguis ac itinere feſſis copijs occurreret, cùm triduum militi ad reficienda corpora tribuiſſet, prima noctis vigilia ſilentio copias educit, ac compoſito, ſed ſilenti agmine procedẽs, in proxima ad Ingolſtadium ſilua, eluſo hoſte, conſidet.

Eluſo hoſte, Buranus incolumis cum copiis ad Cæſarẽ venit.

Manè copiis in tres acies diſtributis ad Cæſarem contendit, ſummaq; cum congratulatione exceptus, in eius Procerumq; omnium complexus proceſſit: militi quies & lautia data. Decimoquinto Kal. Octobris, cùm exercitum quatuordecim diebus armis ac impedimentis grauem per impeditos ſaltus ſiluáſque ad decipiendum hoſtem raptaſſet, Cæſar Proteſtantium diſceſſu, motis caſtris, Niburgum in deditionem accipit, præſidiarios, cùm ampliùs contra Cæſarem arma ſe non ſumpturos iuraſſent, dimittens.

Accipit Cæſar in deditionem Niburgum, inde & Donauertum.

Proteſtantes auri indigi, fruſtrà à Venetis, Anglo, ac Franco mutuum petiêre. Initio menſis Octobris circa Norlingam Cæſaris Proteſtantiumque exercitus conueniunt, inſtructiſque aciebus ad pugnam ſe parant. Sed cùm leui in prælio Albertus Brunſwicanus cecidiſſet, ad caſtra reuertuntur. Octauius Farneſius, educta ſuorum parte, Donauertum, fugientibus præſidiariis, deditione capit. Et dum hac ratione in Sueuia bellum geritur, in Saxonia, vt diximus, Rom. Rex Ferdinandus ac Mauritius Saxo omnia perturbant, cladibuſque miſcent. Scartlæus Auguſtanus, qui primus contra Cæſarem copias eduxerat, Ducum variantibus ſententiis de prælio deſperans, ac nulla ratione commeatu Cæſarem prohiberi poſſe conſiderans, abductis Auguſtam copiis, primus etiam ſocialia caſtra deſeruit.

Mox plura etiam oppida Cæſari ſe tradunt.

Exinde Cæſar Dillingam, Hochſtetum, Laugingam, Gundelfingam ad amnem Brentam in deditionem accipit, hacque ratione Danubij poſſeſſione potitur, traiectoque Brenta, Vlmam petit. Sed Proteſtantibus ex altera Brentæ ripa occurrentibus, propoſitum tenere non potuit. Transfert igitur caſtra iuxta Sonthenium, Prore-

Protestantes ad Giengam, interlabente Brenta: vbi cùm paruis aliquot 1546
prælijs esset certatum,& frustrà intentatæ ab vtraque parte insidiæ, Cæsar pridie Kal. Nouembres in vetera ad Laugingam castra reuertit. Præter assiduos enim imbres, anniq́ue tempus, pestis etiam, etsi non sæua, Cæsariana ac Protestantium inuaserat castra. Tum Reinoa Cęsari deditionem facit. Tot ciuitatum defectione, Saxoniæ euastatione, pecuniæ inopia, pestisq́ue pullulantis malo fracti Protestantes, nil in commune consulebant, sed, vt Scartlæus fecerat, quisque ad propria oculos conuertebat; atque hoc rerum statu, Norlinga quoque Cæsari portas aperit. Demum Protestantes, diuisis copiis, instantibus Decembris Kalendis ad sua discedunt, cùm petita priùs à Cæsare pace, eam quibus volebant conditionibus obtinere non potuissent. Kalendis Decembribus Hessus Francofurtum venit: vbi cùm Magistratus ab eo consilium peteret, respondit, se pro tempore aliud non habere, quàm vt vnaquæque vulpecula (hac enim vtebatur similitudine) suam tueretur caudam. Saxo cum copiis domum tendens, inopiâ pecuniæ proximis Catholicorum agris plurimum auri extorquet, Moguntinorum, Fuldensium, Bambergensium,&Herbipolensium. Cæsar per litteras Catholicos consolatus, Idibus Decembris Rottenburgo Hallam Sueuiæ contendit, plerisque oppidis ad Rhenum vergentibus in deditionem acceptis.

Protestantes, cùm pacem qualem volebant impetrare non potuissent, quisque in hiberna concedit.

Hallæ aliquot diebus curando articulari morbo hæsit; datisq́ue ad Ducem Wirtenbergensem seuerioribus litteris, iubet, se suaque omnia sine vlla conditione in suam potestatem constituat, nisi grauiùs ob rebellionem puniri malit. Is humillimis verbis veniam rogans, culpam deprecatur, animoque consternatus, relictâ ditione, in munitissimam arcem Tuelam, in præcelsa præruptaque rupe sitam, cum liberis rebusq́ue pretiosissimis fugit.

Cæsar aliis etiam vrbibus in potestatē redactis, Ducem Wirtenbergensem acribus litteris vehementer terret.

Venit Hallam ad Cæsarem veniam petiturus Fredericus Comes Palatinus Septem-vir, qui modestè obiurgatus, quòd initio belli hostibus quadringentos misisset equites, etsi eosdem retraxisset, veniam obtinuit. Paulò pòst etiam Vlmenses in gratiam sunt recepti, numeratis centum millibus aureorum Rhenensium florenorum, deditisq́ue duodecim maioribus tormentis, ac in præsidium receptis decem peditum signis.

Hinc Palatinum quoque obiurgatum in gratiā recipit,& Vlmenses.

Exinde Buranum cum Belgicis copiis domum remittit, ac ex itinere Francofurtum occupare omni arte iubet. Albanum verò cum parte exercitus in Ducatum Wirtenbergensem immittit: qui oppida partim expugnat, partim in deditionem accipit, agros verò insigniter deuastat. Sed initio mensis Ianuarij anni 1547. operâ Palatini, factâ 1547
Wirtenbergius deditione, his legibus inter alias in gratiam recipitur:
» Aduersa valetudine impeditus Wirtenbergius, quàm primùm Legatos
» supplices veniam imploraturos mittito: ipse intra sextam septimanam,

Tandem & Wirtembergius Cæsari reconciliatur.

1547 ſi valetudo permiſerit, idem facito. Cæſaris conſtitutiones omnes ac- «
ceptato ſeruatoq́ue. Nullum commercium nec fœdus cum rebellibus «
facito. In belli à Cæſare factos ſumptus ducenta millia aureorum Rhe- «
nenſium florenorum numerato, dimidium extemplò, reliquum ſpatio «
viginti quinque inſequentium dierum; cautioniſq́ue nomine Cæſari «
dato Asburgium, Kirchemum, Scorendorfium, ac in his præſidia reci- «
pito. Ducem ſtatim imitantur Ciuitates liberę complures. Memmingij «
veniam obtinent, perſolutis quinquaginta millibus aureorum Rhenenſium. Tum Bibracij, Rabeſpurgij, Campodunenſes ac Iſmenſes, ſinguli pro facultatibus pecunia ſimiliter mulctati, tormentorumq́ue maiori parte exuti, in veterem libertatem reſtituuntur. Septem-vir Saxo in ditionem ſuam reuerſus, tum ſuis tum Heſſi pro parte copiis non ſolùm omnia ſua recuperat, ſed etiam patruelis Mauritij Saxonis oppida omnia, excepta Lipſia ac Dreſda, in poteſtatem redigit: tum Magdeburgenſem ac Halberſtatenſem Præſulatum, Ioanne Alberto Præſule ad iniquam tranſactionem compulſo, ad ſe traducit: quibus de rebus certior Cæſar factus, iubet Alberto Brandeburgio cum equitatu peditatuq́ue Germanico ſtatim Duci Mauritio in auxilium proficiſci, pollicitus ſe quàm primùm cum Hiſpanis ac Italis ſecuturum. Tum Vlmâ Cæſar profectus, Lindauienſes ac Eſlingenſes pro facultatum conditione mulctatos in gratiam recipit. Auguſtani quoque non diutiùs expectare auſi, opera ac deprecatione Antonij Fuckeri à Cæſare in gratiam recipiuntur, perſolutis centum quinquaginta millibus aureorum Rhenenſium, ac duodecim maioribus tormentis Cæſari traditis, receptoq́ue in vrbem præſidio. Buranus à Cæſare in Belgium, vt diximus, dimiſſus, ex itinere infeſto exercitu Heſſiam depopulatur, ea maximè parte qua Francofurto eſt contermina, oppidumq́ue Darmſtattum per deditionem recipit, ac cum exercitus expeditiſſima parte Francofurtum ad amnem Mœnum contendit, non animo expugnandæ vrbis (nulla enim videbatur ſpes) ſed ex præſcripto Cæſaris cauſa vrbem tentandi. Senatus, ne Wormatienſes aut Moguntini (quos in hoc incumbere didicerant) celebres Nundinas ad ſe dono Cæſaris transferrent, ecce mox Legatos Burano obuiàm mittunt, ac cùm nil minùs expectaret, omnia Cæſari patere renuntiant, deprecantes, ne vis aut iniuria ciuibus eorumq́ue immunitatibus fieret. Buranus iuſta manu vrbem ingreſſus, hac de re ad Cæſarem Legatos mittit, quibus & ſuum Oratorem Magiſtratus iungit. Impetrant veniam numeratis octoginta aureorum Rhenenſium millibus, traditiſq́ue omnibus maioribus tormentis, admiſſoq́ue Belgarum præſidio. Miſerat fine anni ſuperioris Cæſar Cruningum Zelandum cum octo millibus peditum ac mille ducentis equitibus

Recepta in gratiam quoq. mulcta Ciuitates liberæ, ſingulis certa pecuniaria mulcta indicta.

Mittit Cæſar auxilia Mauritio Saxoni, ad Saxoniam ſubigendā ipſe mox ſecuturus.

Tradit ſe Cæſari Auguſta mulctata centū quinquaginta millibus Rhenenſium.

Item Francofurtum mulcta octoginta millium.

in fines

in fines Saxoniæ, maximè vt impediret, ne maritimæ Ciuitates Proteſtantibus opem ferrent. Is igitur menſe Ianuario & Februario ibi quoque rem ſtrenuè gerebat, & poſt eum Ericus Brunſwicanus Luneburgij Dux; ſaltem quòd Bremenſes, Hamburgenſes, & vicinos ibi diſtinerent. Sub idē tempus Albertus Brandēburgius Mauritio in Saxonia laboranti in auxilium, vt diximus, miſſus, nōna Ianuarij Hailbrunna Rochlitium contendit, iuxtáque oppidum caſtra ponit, parte copiarum intrò admiſſa: vbi cùm negligentiùs ageret, Saxo per exploratores certior factus, ex Altorpio cum Duce Erneſtō primis tenebris citato itinere proficiſcitur, ac poſtridie Kalend. Martij manè ſub ipſam auroram Alberti caſtra, oppidumque Rochlitium, vno eodémq; tempore tanta vi inuadit, vt profligatis Alberti copiis, ac vi occupato oppido, obuios cæderet, aut proiectis armis in fugam ageret, Alberto cum Georgio Luchtenburgenſi capto, ac Gotham cum multis aliis in cuſtodiam miſſo. Deſiderauit Albertus mille trecentos viros, ac quatuordecim tormenta. Paulò antè circa Idus Februarij Argentoratenſes, miſſis Vlmam ad Cæſarem pro pace Legatis, reiectiſque magnificis Septem-viri Saxonis litteris, cum Antonio Perenoto Antiſtite Atrebatenſi tractant: (Granuellius ipſe pater Beſontium erat profectus; Nauius non ita diu obierat) impetrántque vigeſimo primo Martij æquiſſimis conditionibus pacem, perſolutis tantùm triginta millibus aureorum Rhenenſium, traditiſque duodecim maioribus tormentis, nulloque admiſſo præſidio, nouum ſacramentum Cæſari dicentes. Econtrà Bohemi coniurati, intellecta Saxonis contra Brandenburgium victoria, arma contra Romanorum Regem capiunt, minima occaſione vim facturi, ſi quid Cæſari durius accidiſſet. Hoc anno inſtantibus Februarij Kalēdis è viuis diſceſſit Henricus Octauus Angliæ Rex, cùm eum paulò antè fruſtrà Proteſtantium Legati de auxilio interpellaſſent. Ante paucos quoque dies vitam miſerabili caſu perdiderat Franciſcus Borbonius Anghiani Comes. Cùm enim hac hieme nix multa ex aëre decidiſſet, adoleſcētes aliquot Nobiles, Rocheguioni, vbi tum Rex Franciſcus cum Delphino agebat, inter ſe pugnæ ſpeciem edituri, pars occupatam domum niueis pilis defēdit, pars iiſdem impugnat. Dux propugnatorum ex pacto manet Delphinus, oppugnatoribus præfuturus exit Anghianus. Sed vix pedem veſtibulo extulerat, cùm petulans quidam arreptam ligneam arcam è feneſtra deiicit; quæ in caput Anghiani cadens ita cerebrum ac iugulum læſit, vt paulò pòſt extremum diem clauderet. Moritur & hiſce diebus Anna Hungarica, Ferdinandi Rom. Regis vxor, quindecim liberorum mater, cui Cæſar Vlmæ iuſta ſoluit. Pridie quoq; Kalendas Aprilis è viuis diſcedit Franciſcus Primus Francorum Rex, in arce Ramboletana, quæ Pariſiis vnius diei

1547

Septem-vir Saxo cladem aliquam infert Brandenburgio Cæſariano.

Argentoratenſes recipiuntur in gratiam mulctati tantùm triginta millibus.

Moritur Henricus Octauus Angliæ Rex.

Item è viuis diſcedunt Anna Hungarica Ro. Regis vxor, & Rex Franciæ Franciſcus.

1547 diei itinere abest, succedente illi filio Henrico nominis Secundo, solo è rribus filiis superstite, annos nato viginti & octò. Paulò antè, nempe decimo Kalend. Aprilis, Cęsar Norlinga Norimbergam, inde Egram cum copiis contendit; coniunxeréque se ei hoc loco cum non contemnendis copiis Rom. Rex, Mauririus ac Augustus Saxones fratres, multum perpessi, antequam per Herciniæ siluæ saltus, à coniuratis succisis arboribus præmunitos, cum milite euaderent. Hinc simul in Mysiam profecti, circa finem Aprilis ad flumen Albim, è regione oppidi Mulbergi, haud procul Miseno, vbi ab altera fluminis ripa Septem-vir Saxo castra habebat, confident. Habebat is pares Cæsarianis virtute ac numero copias. Peditum enim viginti, equitum quinque millia illi aderant, pontémque sublicium, qui erat ad oppidum Mulbergum, incenderat, positisque in in ripa Albis variis locis tormentis, ac sclopetariis, qui Cæsarianos transitu amnis prohiberet, cum maiori exercitus parte, lento passu Wittenbergam tendebat. Sed Hispani sclopetarij audacter flumen ingressi, ita rem gessere, vt mox Saxones ripam desererent, ac ad Septem-virum properarent. Ex Hispanis aliquot nandi gnari, gladios ore ferentes in hostilem ripam transnarant, repertásque scaphas ad Cæsarem retrahunt: qui ex his, & quas habebat, ponte facto, maiorem exercitus partem Albim traducit. Leuis Hungarorum armatura, reperto vado, quod rusticus ob abactos à Saxonibus equos monstrarat, transiit; tandémque omni rransmisso exercitu, Saxonem Septem-virum audiendæ concioni intentum, ad siluam Lochanam assequuntur. Is de Cæsaris diligentia obstupefactus, dimissa concione, acies instruit. Idem facit Cæsar, ac ex omni equitatu duas acies educit. In prima erat Albanus, Lanoius, Spinellus, Mauritius ac Augustus Saxones; in altera Cęsar, Rom. Rex duobus cum filijs, ac Sabaudiæ Dux. Contra hos prodit Ioannes Fredericus Septemvir Saxo; ac à meridie ad noctem vsque variis locis acerrimè pugnans tandem superatur, cumque in tutum se fuga elapsum existimaret, casu capitur. Equites enim Hispani quatuor, totidémque Itali, ac duo Hungari, palantes longiùs profecti, in Septem-virum à suis desertum incidunt, eumque circumstantes, ac singuli capere conati, in sinistra gena, dum se pertinaciùs defendit, sauciant, dederéque cogunt, reuersiq; cum nobili captiuo ad Cæsarem, lætum ei omnibúsque Proceribus spectaculum præbent. Ab Albano ad Cæsarem adductus, ait: Tuus, clementissime Cæsar, iure belli sum captiuus: rogo me in morem Principis viri custodiri ac tractari iubeas. Tum Cæsar: Benè habet, quòd nunc tibi sim Cæsar; vt meritus es, excipieris. Ille suspirans obticuit. Rom. Rex acerbiùs cum eo agens, exprobrabat, quòd subditos suos Bohemos ad arma concitasset. Captus est & Ernestus Brunswicanus. Ioannes Septemviri

Cæsar cum omnibus copiis in Saxoniam penetrat, sedente Septem-viro ab altera fluminis parte.

Septem-viro Wittenbergam secedente, quàm celerrimè Cæsar maiorem partem exercitus flumen Albim traducit.

Pugnatur à meridie ad noctem vsque; tandé Septem-vir Saxo vincitur & capitur.

Verba captiui Saxonis ad Cæsarem, & Cæsaris ad eum.

viri Saxonis filius natu maximus, saucius Wittenbetga Gorham euasit; 1547
Bichlingus ac Recrodus cum quadringentis equitibus Wittenbergæ se
seruarunt. Cecidere supra bis mille pedites, ac quingenti equites. Nox
ac propinqua silua maiorem partem periculo exemere. Signa militaria
viginti octo relata, ac inter hæc Septem-viri summum. Tormenta ma-
iora quindecim, postero die alia sex, cum multis impedimentis capta
sunt, & peditum ingens numerus. Cęsar centum circiter viros desidera-
uit. Septem-viri ac Ernesti custodia Alfonso Viues Hispano demanda-
tur. Pugnatum est ad Albim octauo Kal. Maij. Biduo militi ad quietē
Cæsar dato, tertio die Torgam ducit, eáq; in fidem recepta, Wittenber-
gam Saxoniæ Septem-viratus caput, firmissimúmque propugnaculum
contendit. Bohemi, nuntio capti Septem-viri accepto, positis armis à
Rom. Rege pacem petunt. Intereà Wittenbergam Cæsar obsidebat, cō-
tráque Septem-virum, vti læsæ Maiestatis reum, capitis sententiam pro-
fert. Sed Ioachimus Septem-vir Brandeburgius pro Saxone ad Cæsarē
cum Guilielmo Cliuiæ Duce interpellās, impetrauere his inter cetera le-
„ gibus vita concederetur: Dignitati Septem-virali pro se suisq; liberis ac
„ successoribus in perpetuum renuntiato, eamque Cæsaris arbitrio relin-
„ quito. Bona Saxonis omnia Cęsari cedunto; qui eorum partē Rom. Re-
„ gi, partem Mauritio Saxoni donato; qua de causa Mauritius singulis an-
„ nis, Ioannis Frederici Saxonis liberis quinquaginta millia aureorum
„ Rhenensium numerato. Saxo oppidum Gotham, diruta arce, serua-
„ ro. Ad dissoluendum Saxoni æs alienum, Mauritius illi semel centum
„ millia aureorum persoluito. Bona Saxoni relicta, liberi eius habentote,
„ ac vtuntor, ipse posthac Cæsarem aut eius filium Philippum sequitor.
Wittenbergij, à dicto Saxoni sacramento liberati, Cæsari apertis portis
deditionem faciunt, supplicésque orant, ne externum militem introdu-
cat. Pollicetur Cæsar, ac præstat. Philippus Hassiæ Lantgrauius, ex eo
tempore, quo Ingolstadio Protestantes diuisis copiis discessissent, do-
mum profectus, quietus, belli Saxonici finem expectarat. Eo confecto,
generum Mauritium Saxonem de pacis cum Cæsare conditionibus pro
se agere permittit: qui tandem Hallæ cum Cæsare transigit. Inde enim
in Hessum expeditionem Cæsar parabat, nisi leges accepisset. Venit Hes-
sus Hallam decimotertio Kal. Iunij sub vesperam. Pacis gratiæq; leges
„ hæc fuere: Philippus Hassiæ Lantgrauius, se suamque Prouinciam Cę-
„ sari sine vlla conditione dedito. Ad Cæsarem venito, gratiámq; supplex
„ petito. Quæ Cæsar pro salute Reip. Germanicæ decreta faciet, edictáq;
„ publicabit, sine tergiuersatione obseruato. Interuallo quatuor mensium
„ Cæsari in factos belli sumptus centum quinquaginta millia aureorum
„ Rhenensium numerato. Arces munitionesque omnes præter Zegen-
hemum

Cæsi ea pugna ex Protestantibus supra bis mille pedites, equites quingenti: ceteros nox & vicina silua seruauit.

Cæsar Wittenbergam obsidens, sententiam capitis in Septem virum pronuntiat.

Tandem tamen certis legibus ei vitam concedit.

Territus Hessus & ipse Mauritium generum rogat, agat pro se apud Cæsarem.

Itaq; Hessus quoque certis conditionibus Cæsari se tradit, imò, vt primus Articulus habet, sine vlla conditione.

1547 mum ac Cassellum diruito; horum præsidiarios in Cæsaris nomen adigito. Bellica tormenta omnia cum omni apparatu statim tradito. Pro harum legum obseruatione Septem-vir Brandeburgius gener Mauritius Saxo, ac Wolfgangus Palatinus fide iubento. Soli Cæsari harum legum interpretationem deferto. Pij, liberi, ac Generalis Concilij decretis, vt ceteri Germaniæ Protestantes, stato. His ab Hesso subsignatis, sub horam quintam post meridiem, à Mauritio genero, & Brandeburgio Septem-viro ad Cęsarem Hessus adductus, in genua procumbit; iuxtáq; cum eius Cancellarius, qui è scripto culpam recitans, demisse gratiā orabat.

Nihilominus dicit Cæsar se eum liberare merito supplicio, proscriptione, perpetuo carcere, & mulcta omnium bonorum.

Tum Cæsar per Georgium Seldum respondet, se eum merito supplicio, proscriptione, perpetuo carcere, mulctáque omnium bonorum liberare; & contentum esse formula conceptæ pacis, audiente maxima Procerum omnis nationis multitudine. Hessus Cæsari gratias agēs, cùm nullus eum surgere iuberet, iniussus consurgit. Deinde à Brandeburgio ac Mauritio ad Albanum cœnaturus deducitur. A cœna Septem-viri, aliquamdiu cum Albano ac Antistite Atrebatensi collocuti, ad Hessum accedunt, factáque ingenti excusatione, illi inter custodes ibi pernoctandum nuntiant.

Obstupescit Hessus, dū detinetur, itemq́; eius intercessores. Sed Cæsar causam reddit.

Ille ad eorum verba obstupefactus, fidem eorum implorat, à quibus persuasus eò venisset. Promittunt se apud Cæsarem intercessuros, nec quieturos, donec in libertatem esset restitutus. Postridie Cæsarem adeunt, ac de existimationis suæ periculo agi conqueruntur, nisi Hessus dimittatur. Reddit Cæsar, se libertatem promisisse, sed non e vestigiò, tantumq́ue perpetuo carcere liberasse. Inter has disceptationes Hesso nuntiatur, necesse esse Cęsarem comitari, nisi in Hispaniam abduci malit. Paret necessitati. Vt verò citiùs libertatem promereretur, præscriptam pecuniariam mulctam paulò pòst repræsentat, munitiones arcesq́ue dirui iubet, ducenta ænea tormenta tradit; quibus iuncta, quæ ab aliis Cæsar acceperat, quingentorum tormentorum numerum excessere: quæ cùm aliquamdiu Francofurti in triumphi modum stetissent, tandem pars Mediolanum, Neapolim, pars in Hispaniam ac ad Belgas sunt auectæ.

Aenea tormenta hoc bello Protestantibus adempta vltra quingenta.

Cæsar abducto Wittenberga præsidio, oppidum Mauritio Saxoni tradit, qui accepto à ciuibus sacramento, id cum arce insigniter muniuit. E Thuringia Cęsar Norimbergam deflexit, Bohemis, ad quos cum copiis profectus erat Romanorum Rex, è propinquo formidinem iniecturus. Sed ij Cæsaris victoria planè animis consternati, à Rege Romanorum in arce Pragensi supplices veniam petentes, datas leges accepere, mulctati parte Priuilegiorum, pecunia, armis; nonnulli etiam vita, bonis, aut exilio.

Bohemi rebelles, & ipsi cum Rom. Rege in gratiam redeunt.

Exinde Lubeca Legati ad Cæsarem gratulatum de victoria venere. Hi enim Protestantium fœderi numquam subscribere, nec auxilia mittere voluerant. Bremensium quoque ac Hamburgensium

sium

ſium Oratores aderant; qui operâ Regis Daniæ gratiam, mulctati pecunia, obtinuere. 1547 Sed Magdeburgij non ſatisfecerant Cæſari: in quos cùm iam eſſet ductnrus, Francorum artibus aliò vocatur. Henricus enim Franciæ Rex in Germania, Duce Sebaſtiano Vogelsbergio, militem cōſcribebat: quo conſilio, ignorabatur. Fama erat, vt Regi Rhemis inaugurando eſſent præſidio. Cæſar verò, quòd pacem cum patre Franciſco initam non approbaſſet, bellum ſuſpicabatur. Quapropter ad conſtituendum Germaniæ ſtatum in menſem Septembrem Comitia, peſtis cauſa, Vlmâ Auguſtam transfert. Deinde Bambergâ Norimbergam peruenit; ac aliquot Saxoniæ ciuitates, quæ ſupplicatum venerāt, in gratiam recipit.

Conſcribit Rex Franciæ Henricus militem in Germania: id ſuſpectum Cæſari.

Exarſit hoc tempore ingens ciuium Neapolitanorum contra Petrum Toletanum ac Hiſpanos milites ſeditio. Is enim eo in Regno ac vrbe Inquiſitionem contra Catholicæ fidei hoſtes primò modeſtè, cumque non ſuccederet, per vim introducere conabatur. Sed ciues armis ſe opponentes, exuleſque in vrbem recipientes, cruentis aliquot præliis cum Hiſpanis conflixere. Poſt aliquot dierum mutuas cædes, territi Neapolitani tot tantiſque Cæſaris victoriis, Legatos ad eum in Germaniam, Proregem accuſantes, mittunt. Sed arma ponere iuſſi, cùm obedirent, omnibus adimuntur. Tum nonnulli bonis, alij exilio, quidam etiam vita & bonis mulctantur. Inquiſitionis tamē vſus ad populi conditionem naturamq; nonnihil mitigatus eſt.

Magni tumultus & cruenti Neapoli contra Inquiſitionem.

Intereà Cæſar ab Imperij Ordinibus, ob factos eorum cauſa ſumptus, pecuniam poſcit: conferuntque liberaliter Germani, omnibus qui aliqua ratione cum Proteſtantibus fecerant, pro conditione ac opibus mulctis impoſitis: fertq; auri quod partim à Germanis dono accepit, partim hoſtibus deuictis impoſuit, ſummā exceſſiſſe millies ſexcenties centena millia aureorum Rhenenſium, exceptis donis, quæ eius familiaribus & Conſiliarijs fuerunt oblata. Exinde Magdeburgicos in obſtinata rebellione perſtantes, euulgatis libellis Cæſar proſcribit. Romanorum quoque Rex ingentem pecuniæ ſummam ab iis recepit Proteſtantibus, qui belli initio ditionibus ſuis vim intulerant; inter quos præcipui fuēre Vlricus Dux Wirtembergij, Auguſtani ac Vlmenſes: quæ etiam vrbes Cardinali Auguſtano ac Tridentino ſimiles ob cauſas pecuniam numerare ſunt coacti.

Proſcribuntur à Cæſare Magdeburgij in rebellione perſiſtentes.

Sub finem menſis Iulij Cæſar cum Saxone Auguſtam venit, Heſſo Danouerti cum Hiſpanorum cuſtodia relicto. Kalendis Septembris Comitia Auguſtæ frequentiſſimo Principum conuentu cœpta ſunt. Nam præter omnes Septem-viros ac magnam Procerum multitudinem, aderat etiam Cliuius, Cardinalis Tridentinus, Maria Cæſaris ſoror, Belgij Gubernatrix, & alij. Maximilianus filius Rom. Regis, annuente Cæſare patruo, primus omnium verba fecit. Inſtantibus Kalendis Octobris, cer-

Celebrat Cæſar Comitia Auguſtæ.

Intereà nunciatur Farnesium & alios in Italia trucidatos, quasi Genuā Franco tradere voluissent.

tior fit Cæsar, Ferdinandum Gonzagam Insubrum Præfectum Placentiam occupasse; cùm intellexisset, Petrum Ludouicum Farnesium Parmæ Placentiæque Ducem ab Augustino Landi Comite, eiusque complicibus, in arce Placentina trucidatum. Ferebatur Farnesius vnà cum aliis Genuam (nam & Ianneckinus Auria erat interfectus, & Andreas Auria vix effugerat) Francis voluisse tradere; certè ex eo tempore spem omnem recuperandæ Genuæ Franci eorumque fautores abiecisse videntur. Intereà Cæsar Augustæ id vnum præcipuè moliebatur, vno Germani omnes animo se Concilij Tridentini decretis subiicerent, sed paruo successu, totique reliqui huius anni menses transacti sunt, variis ad Summum Pontificem à Cæsare missis litteris ac Oratoribus, eiusque ad Cæsarem responsionibus, quòd Pontificis iussu mense Aprili Tridento Bononiam Concilium esset translatum, ob morbi vim Tridenti grassantem, Prælatorumque, vt Bulla habet, securitatem. Agebat scilicet Cæsar, ne hac ratione tergiuersarentur Germani Protestantes, de loco minùs sibi libero excipientes. Denique cùm Pontifici persuadere non posset, vt Patres Tridentum reuocaret, mensis Ianuarij initio anni 1548. Friscum Vergam ac Martinum Velascum Oratores Bononiam

Concilium Generale ob vim pestis Tridēto Bononiam transfertur, non probante Cæsare.

1548 mittit; adhibitísque aliorum etiam Regum & Principum Legatis, in Patrum consessu obtestatur de periculo quod Respublica Christiana ex hac translatione Concilij sit incursura. Et non multò pòst, nominatis aliquot viris doctis, dat negotium, libellum de Christianis dogmatibus, cærimoniis, atque Ecclesiastica disciplina conscriberent. Primò tentatum non successit: iterùm id negotij Cæsar dat Iulio Pflugio Antistiti Numburgico, Michaëli Sidonio, ac Ioanni Islebio Agricolæ. Hi libellum conscribunt, sæpiúsque sub incudem reuocatum, tandem Cæsari exhibēt. Titulus libello erat, INTERIM, ea de causa, quòd hac doctrinæ formula eò vsque omnes per Germaniam essent vsuri, donec per Concilium Generale liberum de controuersijs esset definitum. Mense Februario capiuntur Wisseburgi, opera Lazari Schuendij, Sebastianus Vogelsbergius, ac alij duo sub eo cohortium Præfecti, perductique Augustam, quòd Imperio subditi contra Cæsaris Edictum primùm Protestantibus militassent, deinde pro Franco militem colligerent, in summo foro capite plexi sunt. Sexto Kalend. Martij Cæsar Mauritio Saxoni Augustæ in foro vinario solemni cum cærimonia, consuetóque Imperij more, de manu tradit Septem-viratus Saxoniæ insignia, inspiciente suo ex hospitio Ioanne Frederico Saxone captiuo, pridem Septem-viro. Tradidit autem Mauritio Cæsar ea lege, vt eadem dignitas ad liberos eius masculos, aut, ijs non procreatis, ad fratrem eius Augustum liberósque eius masculos transiret. His Comitiis Poloniæ Regis Oratores à Cæsare ac Prin-

Itaque ne Protestantes exciperent de loco Concilij minùs libero, curat conscribi Cæsar librum dictum INTERIM.

Præfecti tres pro Franco militē in Germania conscribentes capite plectuntur.

Tradit Cæsar solemni ritu Septēviratum Saxoniæ Mauritio, inspiciente pridem Septem-viro captiuo.

ac Principibus audiuntur, contendentes Prussiam non Germanico Imperio, sed Regno Poloniæ subiectam; Albertumq; Brandeburgium, qui ducta vxore ex Magistro Prussiæ se clientem Poloniæ Regis declararat, Ducisque titulum contempto Cæsare assumpserat, hac de causa proscriptum liberari petebant. Sed contrarium docente Wolfgango Prussiæ Catholico Magistro, Alberti proscriptio rata manet. Idibus Maij Cæsar celeberrimo Conuentu de suo erga Germanos amore prolixè disserens, tandem pacem inter eos nulla ratione constitui posse asserit, nisi de Religione idem sentiant. In eam rem summo suo studio coactum esse Tridenti Concilium, vbi quia prolixiùs disputaretur, se petere, omnes Religionem administrent, secundùm decreta Libelli suo iussu conscripti nomine INTERIM, quem omnibus ibi offert. Tum Moguntinus assurgens, Cæsari gratias agit; & quòd is pro communi omnium assensione recepisset, nullam posteà excusationem Cæsar admisit, si quis contra libelli INTERIM decreta aliquid ausus esset: qui mox Latino Germanicoque sermone in publicum emittitur. Hoc ferè tempore Maximilianus Austriæ Archidux, Rom. Regis filius natu maximus, Augustâ in Hispaniam contendit, ducturus in vxorem Mariam Cæsaris patrui sui, dispensante Pontifice, filiam. Comitatus est eum Cardinalis Tridentinus; præcesseratque paulò antè Dux Albanus, necessaria paraturus, ac cum Cæsaris filio Philippo rediturus. Hessus, cùm frustrà apud Cæsarē de libertate egisset, tandē Danouerto Norimbergam, inde Hailbrunum, rum Hallam Sueuiæ perducitur. Exinde Cæsar iterùm proscribit Hubertum Comitem Bichlingum, Sebastianum Scartlæum, aliosq; nonnullos Protestantes adhuc rebelles; pronuntiatáque sententia pro Comite Nassauio de lite diu inter eum ac Hassiæ Lantgrauium agitata pro ditione Catzenellebogica, factoque Sraturo, vt secundùm libellum INTERIM Religio vbiq; exerceretur, finem Comitiis Augustanis imponit. Constantienses, ad quos Scartlæus & alij proscripti confugerant, sæpè ad Cæsarem Legatos pro pacis conditionibus, quas ipsi præscribebant, frustrà miserant. Quare eorum arrogantiam castigaturus Cæsar, Alfonsum Viuem suis cum cohortibus eò mittit: qui occupato suburbio, cùm ciuitatem aggredi pararet, à ciuibus, post diuturnam in suburbio pugnā, maioribus tormentis est repulsus. Vltra centum ciues cecidere, quos vnà cum suis, incenso suburbio, Hispani cremauere. Tum Constantienses à Cæsare proscripti, Ferdinando Rom. Regi deditionem faciunt, eum legitimosque heredes Dominos accipiunt. Is nobilem virum eò mittit Præfectum, qui dato acceproque sacramento, res publicas omnes ad se translatas è re Romanorum Regis constituit. Cæsar composito Augustæ pro arbitrio Reipublicæ statu, idem Vlmam profectus facit. Tum

Publicatur libellus INTERIM, omnibusq; seruandus præcipitur.

Maximilianus filius Rom. Regis in Hispaniam tendit, ducturus filiam Cæsaris.

Pronuntiatur lis diu agitata de ditione Catzenellebogica.

Constantienses primò tumultuantes, demum Ferdinando Rom. Regi se dedunt.

1548

1548 Spitam, inde Moguntiam, tandem Coloniam Agrippinam inttauit: vbi cùm Argentoratensium Legati ei satisfecissent, Camerçque Imperatoriç Tribunal Spiræ firmasset, loco motis Senatoribus de hæresi suspectis, aliisq; integris in eorum locum subrogatis, cum Saxone ac Hesso, mense Septembri in Belgium proficiscitut, atq; exinde Cæsar Ioannem Fredericum Saxonem semper secum habuit: Philippum Hassiç Lantgrauium primùm Audenardæ in Flandria Hispanis custodiendum commisit; indeque Mechliniam transmissum in Palatij sui posteriori parte è regione Cœnobij Atrarum Sororum, eorumdē Hispanorum custodia circumsepsit. Sexto Kalendas Decembres Philippus filius Cæsaris vnicus (relicta Hispaniæ gubernatione tantisper patrueli Maximiliano Austriaco) cum quinquaginta triremibus, totidemque onetariis, duce Andrea Auria seu Doria, qui & Maximilianum in Hispaniam transportauerat, Genuam appellit, comitante inter alios Cardinale Tridentino, Duceq; Albano. Postridie Kalend. Decembres Genuam ingreditur, ingentiq; cum pompa suscipitur. Octauo pòst die liberalitet donatus, Mediolanum decimonono Decembris intrat, incredibili cum pompa exceptus: præstò ei adfuere, Emanuel Philibertus Sabaudiæ Dux, Oratores Venetorū, Florentinorum, Ferrariensium, ac Genuensium. Erat hoc tempore Cęsar Bruxellæ Brabantiæ, receperátque Nonis Decembris è Francia sororem Leonoram, viduam Francisci Primi Ftancorum Regis, ad se migrantem. In profesto Natalis Christi obiit Bruxellæ Maximilianus Egmondius Buræ Comes, vnica tantùm relicta filia heredeque Anna, quæ posteà Guilielmo Nassauio Aurantij Principi nupsit. Princeps Hispaniæ Philippus Mediolano Mantuam, indeque Tridentum venit, ac mense Ian-

1549 uario 1549. Spitam Nemetum, indeque Lutzenburgum proficiscens, in Brabantiam ad patrem Cæsarem contendit. Miserar is obuiàm in Germaniam vsque Philippum Ctouiacum Ducem Arschotanum cum insigni quingentorum cataphractorū equitum comitatu, inter quos erant & præcipui Belgarum Proceres. Septem-vir Mauritius Saxo, Mantuam Venetiasque inuisens, venienti Philippo Tridentum vsque obuius profectus erat, ac prosoceto Hesso enixè interpellarat: promiseratque Princeps eius se rationem apud patrem Cæsarem habiturum. Cùm Brabantiæ limites Princeps Philippus attigisset, vniuersa ei Cæsaris aula, ac quidquid erat Bruxellæ Nobilitatis, Waueram vsque obuiàm proficiscitut; inde præclaro comitatu ad arcem Vuranam, duobus Bruxella ac Louanio milliaribus distantem, contendunt. Hîc enim Princeps expectabatur à Regina Maria, ac comitatu Reginæ Leonoræ, alterius amitæ, quæ ob aduersam valetudinem comitati non potuerat. Tum altero die ipsis Kalendis Aprilis oriente sole, Vurâ Princeps cum amita Maria vniuer-

Germanicis rebus vtcumque compositis, motisq; è Tribunali Spirensi de hæresi suspectis, Cæsar cum captiuis Saxone & Hesso in Belgium proficiscitur.

Adest Philippus vnicus Cæsaris filius ex Hispania in Italia, vbique incredibili pompa exceptus.

Obuiàm proficiscuntur Philippo Dux Arschotanus, Septem-vir Mauritius, aliq.

Occurrit ei tota Cæsaris aula Waueram vsque.

vniuersoque comitatu ad campum veniens Harenheiam dictum, dimidio Bruxella milliari situm (vnde conspici sereno cælo possunt Bruxella, Louanium, Viluordia, Mechlinia ac Antuerpia) cum amita ac Proceribus in amplissimum intrauit tentorium, à quo non longè stabant erectæ munitiones duæ. Vni præerat, cum septingentis partim peditibus partim equitibus, viridi colore vestitis, Princeps Pedemontanus Sabaudiæ Ducis vnicus heres; alteri, cum totidem viris albo colore indutis, Reussij Comes; qui Principi eiusque comitatui per horæ spatium prælij speciem summa cum voluptate exhibuere: quo Principis nutu finito, sumpto omnes cibo Bruxellam contendunt. Intranti portam Louaniensem, Magistratus obuiàm factus aduentum gratulatur. Gratias agit ore Antonij Perenoti Antistitis Attrebatensis. Ad vrbis interiorem portam veniens, ordinem Ecclesiasticum habet obuium, à quo ad summum Altare Templi D. Gudilæ perductus: Deo gratias agentes, canunt Te Deum laudamus. Princeps, absoluta prece, Templo exiens equum repetit; descendensque versus Berghstratam, vix se satiare potuit inspiciendis diuersarum scenarum spectaculis, vbique magno numero occurrentibus. Veniens ad Forum gramineum, fons ordinarius, loco aquæ, rubrum toto die fudit vinum. Inde transiens D. Magdalenæ Sacellum, rectà ad Aulam patremque tendit, tot vbique detentus sacris profanisque conspiciendis scenis, vt aliquot horas ijs dederit. Ad Aulam veniens, cùm ex equo descendisset, ab vtraque cum osculo receptus amita, in media earum constitutus, ad patrem Cæsarem cum festinatione auidéque contendit; exceptusque est tanto cum gaudio, vt vnicum filium ab optimo parente excipi potuisse credibile est. Annum agebat tum vigesimum secundum. Exinde Cæsar, præmonitis omnium Belgicarum Prouinciarum Ordinibus, necessaria parari iubet, vt filius Philippus ab omnibus in Principem inauguraretur. Cæsar cum sororibus Leonora ac Maria filium comitatus, ingenti Procerum Nobiliumque subsequente turba, Bruxella Louanium, vrbem Brabantiæ primariam, venit; vbi Princeps Philippus quinto die Iulij in Ducem Brabantiæ & Limburgi, Valkenburgijque & Dalemi Dominum, inauguratur, accepto præstitoque sacramento solito; nisi quòd solemni Ordinum consensu & voluntate, reiectis obscuris, nonnihil paulò antè fuisset idem sacramentum elucidatum. Iuramenti Principis hæc præcipua sunt capita: Vnicuique ius administrabimus secundùm ius loci. Nullum suscipiemus bellum ratione dominiorum, nisi cum consensu ciuitatum & Prouinciæ. Fouebimus septem Consiliarios idoneos: quorum vnus Cancellarius, Brabantus natus, peritus trium linguarum, Latinæ, Gallicæ, & Teutonicæ, sigilli nostri sit custos; quatuor, item

1549

Ad campum Harenheiam. (vnde conspici possunt Bruxella, Louanium, Viluordia, Mechlinia) insigni ludicro certamine ad horam detinetur.

Ingressus Bruxellam antequam patrem videat, in templo solemni cantico Deo gratias agit.

In viis inter varia spectacula, etiam fons toto die fundit rubrum vinum.

Tandem incredibili cum gaudio à patre Cæsare excipitur.

Inauguratur Louanij Philippus præstito sequenti iuramento.

 Braban-

1549 Brabanti, vel ſaltem ratione nuptiarum Brabantiæ noſtræ Feudales; «
& duo reliqui pro noſtro arbitrio, callentes tamen linguam Teutoni- «
cam: per quos ſeptem, & alios quos ijſdem adiungere placuerit, Nos, «
noſtérve Locum-tenens, omnem iuſtitiã adminiſtrabimus tam in pro- «
uiſionibus quàm ordinarijs Iuſtitiarum, Statutorum, Placitorum, Edi- «
ctorum, Mandatorumque, cum conſilio & deliberatione eorumdem «
& ſupradictorum Brabanticorum Conſiliariorum, ita vt in his à nullo «
impediri poterunt, nulliuſque nutum aut ordinationem reſpicere tene- «
buntur, quàm noſtram vel noſtri Locum-tenentis. Nihilominùs qui «
Conſiliarij aut Secretarij noſtri futuri ſunt, promittent tribus Ordini- «
bus Brabantiæ, ſe nullum contractum confirmaturos, quo Prouin- «
ciæ Brabanticæ & Tranſmoſanæ ciuitas vlla, arx, pagus, vel quæcum- «
que bona à reliquo corpore ſeparentur, vel quoquomodo oppigno- «
rentur, niſi cum conſenſu dictorum trium Ordinum. Item nullum cu- «
dimus cudi nummum in Brabantia, niſi cum conſilio, voluntate & «
aſſenſu iam dictæ Prouinciæ. Nullum in dicta Prouincia captum ex «
illa auehi permittemus. Comitia celebrabimus ijs locis ad quæ Ordines «
Prouinciæ liberè & ſine metu accedere & recedere poſſint. Nemo de- «
inceps boni nominis & famæ per torturam examinari poterit, niſi in- «
formatione per Prætorem Senatoribus loci exhibita, id priùs iudicia- «
liter ab ijſdem ei fuerit permiſſum, excepto crimine Priuilegiato, & de «
quo Senatores ciuitatum aut pagorum non habent cognoſcere, ſed ad «
noſtram vel ſupradicti Conſilij noſtri auctoritatem pertinet. Si Nos aut «
noſtri heredes vllum eorũ quæ prædicta ſunt infregerimus, aut infringi «
permiſerimus, conſentimus & permittimus, Brabantiæ Prælati, Ba- «
nes, Equites, ciuitates, municipia, omneſque omnino ſubditi nul- «
lam nobis opem aut obedientiam præſtent aut debeant, donec quod «
delictum eſt, fuerit plenè reuocatum. Hæc inter cetera cùm Princeps «
ſolemniter iuraſſet, aureamque & argenteam monetam promore in populum ſparſiſſet, ad prandium ſe conferunt. Octauo Iulij Principibus Bruxellam reuerſis, poſtero die Princeps Philippus etiam ibi inauguratur, ac duodecimo Iulij Teneramondæ in Flandria, decimoquarto Gandaui, vigeſimoprimo Brugis, vigeſimoſexto Ipris, vigeſimoſeptimo Bergis D. Winoci. Inde Dunkercam, Nieuportum, Greuelingam ac Borburgum proficiſcuntur. Kalendis Auguſti ad Fanum D. Audomari, tertio Auguſtæ Bethuniæ, quarto Auguſti Inſulis, quinto Tornaci, pranſuſque Orchiaci, nono Auguſti Duaci, decimo Atrebati admittitur, duodecimo Camerac, decimoquinto Bouchainij, decimoſexto Valencenis, decimoſeptimo Queſnoij, inuiſoque Landreſio, cœnant cubántque Auennæ. Decimooctauo prandent Treſlonij, cœnant Chimaij.

Per ſeptem Conſiliarios, quorũ vnus Cancellarius, adminiſtrabit omnem iuſtitiam.

Nihilominùs quaedã non poterit facere niſi ſimul cum conſenſu trium Ordinum.

Nemo torquedus niſi iudicialiter permiſſum te Senatu loci: excipitur tamen crimen Priuilegiatũ.

Inde etiam Bruxellæ inauguratur, mox & in Flandria vrbibus.

Item in vrbibus Arteſiæ & Cameraci & Valencenis.

Chimaij. Decimonono prandent Marieburgi, manentque vsque in vigesimumprimum diem: tum prandent Frochapelli, cœnant Baumontij. Vigesimosecundo Binstium veniunt, Reginæ Mariæ oppidum; quæ paulò antè præcesserat, inspectura, num quæ iusserat parata essent. Nil certè fuit omissum, quod regali magnificentia ad tantum excipiendum cum herede filio Cæsarem aliqua ratione requiri poterat. Octo diebus Binstij omni lętitiæ genere consumptis, pridie Kalend. Septembres post meridiem Binstio profecti Bergas Hannoniæ cubitum veniunt, posteroque die in Comitem recipitur. Postridie Kalend. Septembris Cæsar, relicto filio cum sorore Maria, Marimontium venit, inde Gennapiam, Breinam, Hallam Hannoniæ, tandemque Bruxellam Brabantiæ. Princeps Philippus, inspecta magnifica Bossui Comitis arce, Nonis Septembris Soignij inauguratur, eodemque die circa noctem Bruxellam quoque reuertitur, donatus toto itinere, vt ferebatur, amplius ducentis aureorum liliorum millibus. Octauo Septembris Cæsar cum sororibus filium comitatus Mechliniam venit, filiusque in Dominum recipitur. Vndecimo die Liræ inauguratur. Die duodecimo Antuerpiam ingreditur, ab omni ordine incredibili sumptu pompaque, simulque à Deo copioso imbre exceptus, mansitque inspiciendis spectaculis, ludicrisque belli certaminibus vsque in diem decimumseptimum. Tum Cæsar cum sorore Leonora Bruxellam reuersus est. Princeps Philippus cum amita Maria, quæ per omnes cum Prouincias ciuitatesque est comitata, decimonono Septembris Bergas ad Scaldim venit; inde actuaria naui Romerswalum traiicit; quò totius Zelandiæ Legati venere, Principique vlterioris nauigationis molestiam erepturi, sacramentum dixere, munera obtulere, ac vt ceteri omnes, Immunitatum confirmationem retulere. Bergas ad Scaldim reuersus, vigesimosecundo Septembris Bredam venit, indeque Buscumducis profectus, vigesimotertio inauguratur. Recepit Princeps hoc itinere à Brabantiæ minoribus oppidis, vt volunt, circiter sexaginta octo millia florenorum, exceptis vrbium maiorum donariis. Septembris die vigesimoquarto Heusdam ingreditur, pransusque ac inauguratus, traiecto Mosa, Goricheni pernoctat. Vigesimoquinto Dordracum proficiscitur, posteroque die in Comitem recipitur. Idem fit vigesimosexto Roterodami, vigesimoseptimo Delfis, vigesimooctauo Hagæ-Comitis, vigesimonono Leidis, trigesimo Harlemi. Kalend. Octobris Harlemo naue vectus Amstelrodamum ingenti cum pompa sumptuque excipitur inauguraturque. Quarto Octobris Traiecti ad Rhenum (vulgò Vltraiectum) in Dominum admittitur, quinto Amersfortij, inde Harderwichi ac Elburgi in Geldria, die sexto Campis apud Trans-Isulanos, septimo Zwollæ, nono Dauentriæ; quò om-

1549

Hinc Melibus, aliisque vrbibus Hannoniæ.

Tum per Bruxellam reuersus, Mechliniæ Liræ & Antuerpiæ inauguratur.

Romerswalij totius Zelandiæ Legati ei sacramentum dicunt.

Per Bredã Buscumducis & Heusdam in Hollandiam venit.

Hinc Vltraiecti & apud Trãs Isulanos inauguratur. Frisiis Legatos suos Dauentriam mittentibus.

1549 omnium ceterorum oppidorum eius Prouinciæ Consules venientes,
sacramentum dixere, donáque attulere. Idem à Frisijs ac Groninganis
Principem vlterioris profectionis laboribus liberaturis, eodem tem-
pore & loco est factum. Is verò in Frisiam ac Groningam suo nomine
mittit Ioannem Lignæum, Arenbergæ Comitem, earum ditionum
Gubernatorem; cui præstito, acceptóque ab eo sacramento, Principi
donant quindecim & amplius aureorum liliorum millia. Octobris die
decimotertio Princeps Zutfaniæ in Comitem recipitur. Decimoquarto
Arnhemium proficiscitur, posteróque die, dicto acceptóque sacramen-
to, in Geldriæ Ducem inauguratur; decimoseptimo similiter Neomagi,

Demum per Geldriam in Brabantiam redit.

decimonono Venlonij, vigesimoprimo Rurmondæ; donaruntque
Principi Geldri tredecim millia aureorum liliorum. Tum Mosa traie-
cto, vigesimosecundo Wartum venit, primarium Comitatus Hornæ
oppidum, vbi honorificentissimè à Philippo Mommorancio Hornæ
Comite est exceptus. Regina Maria Venlonio à Principe discedens,
Turnholrum suum præcesserat, nepotémque vigesimotertio Octobris
venientem summo cum honore pompáque recipit, & per aliquot dies
recreat. Turnholto Liram Brabantiæ reuertitur, indéque summo manè
Mechliniam contendens, prandénsque, cùm iam multa nox esset, Bru-

Vbique ei viam parat Regina Maria, cũ eleemosynario largè passim pauperibus donante.

xellam intrauit. Præcedebat semper Regina Maria cum Francisco
Henrico Hispano, Principi ab eleëmosynis; qui vbique egentibus, pau-
perioribúsque Monasteriis eius nomine liberaliter elargiebatur. Cum-
que Bruxellæ Proceres Belgæ ac Hispani, Nobiléşque non pauci se in-
struxissent, vt Principi, exhibitis ludicris belli certaminibus, de feliciter
peracta inauguratione gratularentur, Cęsaris articulari morbo, quo is
tum temporis vehementissimè excruciabatur, impediti, ac nuntio mor-
tis Summi Pontificis Pauli Tertij, (qui obijt quarto Idus Nouēbres æta-
tis anno octogesimo secundo) ad initium vsque sequentis anni bellica

Mortuo Paulo Tertio succedit Iulius Tertius.

spectacula distulere. Intereà Principes certiores fiunt, septimo Idus Fe-
bruarij anni 1550. Romæ in Summum Pontificem electum Cardina-
lem Ioannem Mariam Montanum, assumpto Iulij Tertij nomine. Ad
1550 hunc Cæsar congratulandi causa Legatum mittit Ludouicum à Zu-
ninga Commendatorem Alcantaræ, Princeps verò Philippus Gome-
zium à Figueroa. Sexto Kal. Martij Princeps Philippus Bruxellæ cum
Proceribus Belgis armatus equester decurrit, ac inter se Belgæ & Hispa-
ni summa animorum contentione pro gloria certarunt. Tertio Idus

Indicit Cæsar Comitia Augustam, iubetq́; quàm frequentissimi adsint.

Martij Cæsar ad Ordines Imperij è Belgio scribit, se impeditum aduectu
filij, morte Papæ Pauli, aëris inclementia, ac podagra, tam citò quàm
desiderarat, in Germaniam redire non posse, sed recuperata valetudine
itineri se accincturum, indicieréque eam in rem ad septimum Kal. Iulij
Augu-

Augustam Windelicorum Principum Conuentum, velle se, quàm frequentissimi conueniant, aut Legatos cum amplissimis absolutisque mandatis mittant; cupere enim se semel tollere dissidia, Germaniæque Rempublicam constituere; plurimis enim locis nihili fiebat eius Edictum INTERIM, superioribus Comitiis sancitum. Scribit quoq; intereà Cæsari Mauritius Saxo, Septem-vir ab eo creatus, se Tridentini Concilij decretis stare non posse, nisi Protestantium Theologis libera inter alios definiendi potestas Tridenti concederetur, ac Papa summi Præsidis munere cederet. Quibus rebus grauiter offensus Cæsar, metuensque ne rebellis Germania simul Belgium ad rebellionem pelliceret, graue promulgat die vigesimo nono Aprilis contra nouarum doctrinarum fautores Edictum his inter cetera verbis: Carolus Dei gratia, &c. 1550

Mauritius Septē-vir nuntiat Cæsari se stare non posse decretis Concilij Tridentini, nisi &c.

„ Tametsi semper solliciti fuerimus, vt antiquam Orthodoxam fidem in
„ Prouinciis nostris sartam tectam seruaremus; nihilominùs simplex po-
„ pulus passim adhuc seducatur, sic vt necessarium videatur, cōtra huius-
„ modi seductores diligentem inquisitionem curamque adhibere; moni-
„ tis super his, in Comitiis nuper hîc Bruxellæ celebratis, Prouinciarum
„ nostrarum Ordinibus, quisque vt respectiuè ad hoc conniteretur; Hinc
„ est quòd ordinamus & statuimus vt Edictum perpetuum, id quod se-
„ quitur: Primùm, nemini liceat imprimere, scribere, nec scienter habere
„ vllum scriptum vel librum Martini Lutheri, alterius hæretici, vel eo-
„ rum fautoris, secundùm specificationem Theologorum Louaniensium
„ hîc adiunctam, etiam quoscumque libros in posterum sine nomine
„ Auctoris, Impressoris, aut loci. Nemini quoque liceat domi suæ aut ali-
„ bi celebrare aut celebrari permittere secreta conuenticula, in quibus di-
„ cti hæretici & seductores errores suos secretò disseminant, diuersasque
„ conspirationes contra Ecclesiam & publicam quietem moliuntur: sub
„ pœna qui in aliquo prædictorum offenderint, puniantur vt seditiosi
„ & perturbatores nostri status & publicæ quietis, declarantes eos, ex quo
„ die contra hoc Edictum deliquerint, vel in prædictas hæreses incide-
„ rint, inhabiles fore disponendis suis facultatibus; eruntque omnes alie-
„ nationes, donationes, cessiones, venditiones, legis operæ, testamen-
„ ta, & vltimæ voluntates per eos ex eo die factæ, nullæ & irritæ. Item
„ cùm quis deprehensus fuerit deliquisse contra nostram ordinationem
„ (maximè in his quæ tendunt ad scandalum, turbationem populi aut
„ seditionem) quicumque id sciuerint, tenebuntur mox illud significare
„ Procuratoribus nostris, eorúmve substitutis, vel Magistratibus loci,
„ sub pœna quòd alioqui censebuntur hæreticorum fautores, receptato-
„ res, & sequaces, vtque tales punientur. Datum Bruxellæ 29. Aprilis. 1550.

Hinc Cæsar metuens simul Belgio, seuerum Edictum in hæreticos promulgat.

Interdicit omnia hæreticorum tamquam perturbatorum Reipub. conuenticula.

Hinc teneri vult omnes vt delinquentes deferant.

Extat integrum, impressum cum aliis placitis Gandaui anno 1559. apud

Vanden

1550 *Vanden Steen*. Occasione eius quod in pœnis erat, omnes alienationes vel venditiones delinquentium irritas decerni, aliquot diebus negotiatio Antuerpiæ pro magna parte cessauit; quare nec ibi fuit publicatum Edictum nisi posteà, vt suo loco dicemus, nonnihil mitigatum. Ad exitum mensis Maij Cæsar cum filio Philippo ac Ioanne Frederico Saxone (Hesso Mechliniæ sub Hispanorum custodia relicto) Bruxella discedens, Louanium venit, inde Thenas, tum ad Fanum S. Trudonis, Tungros, demum Traiectum ad Mosam, vbi Princeps postridie Nonas Iunij solita cærimonia ingentique cum honore inauguratur, adfueréque Legati ditionum Valkeburgij ac Dalemi cum Gubernatore suo Vaudemontij Comite, Principíque præsenti sacramentum dixere, donumque trium millium aureorum liliorum attulere, totidémque Traiectini. Legati etiam Burgundiæ Comitatus hoc loco Principem dono quindecim millium aureorum liliorum honorarunt. Exinde Cæsar Augustam cum Principe filio contendit, septimóque Kalend. Augusti Comitia his propositis capitibus auspicatur: Agatur de sarcienda « in Religione concordia; de Concilij Tridentini admissione; de exe- « quendis decretis superiori anno Augustæ conceptis; de restituendis sa- « cris bonis; de mulctandis rebellibus non reconciliatis. Sed quidquid in « his Cæsar moliebatur, carebat effectu. His Comitiis mẽse Augusto è viuis Augustæ discessit Nicolaus Perenotus Granuellæ Dominus, ex familia plebeia sed honesta Besontina, ad summos honores intimamque familiaritatem à Cæsare ob eximias animi dotes prouectus, succedente illi filio Antonio Perenoto Atrebatensium Antistite, posteà Cardinale.

Princeps Philippus Traiecti ad Mosam & in vicinis locis inauguratur, illac cum patre in Germaniã proficiscẽs.

Quidquid Cæsar in Comitiis molitur, caret effectu. Augustæ moritur ibi eius intimus Consiliarius Granuellanus.

Sub idem tempus venit Augustam ad Cæsarem ex ditione noui orbis Peruana Petrus Guasca Doctor Theologus, Præses Regiæ Audientiæ, cum magno auri pondere, lætum adferens nuntium de domitis rebellibus, punito Consaluo Pisarra, ac Francisco Caruaialo, qui annis quatuor ab anno 1544. vsque 1548. Peruanam ditionem pænè vt propriam vendicarant. Mense Decembri anno 1549. Guasca Panama portu Peruensi cum vigesies centenis aureorum ducatorum millibus Cæsari deferendis profectus, mense Iulio huius anni 1550. felici nauigatione Hispalim appulerat, atque inde nunc Augustæ Cæsari quingenta millia præsentat. Mense Septembri mitigat Cæsar Edictum superiori Aprili apud Belgas publicatum in hunc modum: Declaramus, nostram in- « tentionem nequaquam fuisse (vt quidam interpretantur) negotiationes « legitimosque contractus vlla ratione impedire, aut quòd tales non pos- « sint de suis bonis disponere, secundùm Ius scriptum & consuetudina- « rium locorum; sed benè, ad impediendum, quod illi deceptoriè vellent « facere, ad euadendas nostri Edicti pœnas. Datum Augustæ 25. Septem- « bris

Nuntiatur Cæsari, rebelles in Peru subactos, ad fertur que inde ei quingenta millia ducatorum.

Mitigat non nihil Cæsar Edictum apud Belgas contra hæreticos publicatum

bris 1550. Exinde Cæsar, Magdeburgenses obstinatè proscriptionem contemnere videns, Georgio Meckelburgij Duci dat negotium cogendi exercitus, obsidendæque vrbis. Accipit is copias, ac Magdeburgum proficiscitur, oppidum Wancelebum ex itinere capiens, diripiens, ac incendens, arce intacta. Magdeburgenses, præsidio ac ciuibus eductis, iunctáque rusticorum multitudine, Meckelburgio instructa acie obuiàm progrediuntur. Qui, considerato ordine, mox terga vbi rustici erant, aggreditur, eosque paruo momento in fugam adeò præcipitem agit, vt præsidiarij ac ciues in fronte locati vix se conuertere armáque expedire possent. Quare per horam fortiter pugnantes, victi ad vrbem se recipiunt. Multi ab equitatu intercepti periêre, plures cum tormentis ac impedimentis capti sunt. Tum Principes Augustæ congregati Cæsarem pro Magdeburgijs ac Bremanis (qui tamen proscripti nondum erant) interpellant. Præscribit Cæsar vtrisque conditiones, sed eas admittere recusant. Quare iussu Cæsaris, Meckelburgio se iungunt Brandeburgius ac Saxo Septem-viri, nec non Henricus Brunswicanus, ac circiter Nonas Octobres ad Magdeburgum simul omnes castra locant. Ad Idus Nouēbres Papa Iulius Tertius, abrogato Bononiensi Conuentu, Patres Tridentum proximis Maij Kalendis redire iubet. Intereà Septem-vir Mauritius vniuerso exercitui à Cæsare præfectus acriter Magdeburgum oppugnat, adiutus copijs, quas recenter Lazarus Schuendius adduxerat, occupatque suburbium, quod noua Ciuitas dicitur; interfectisque omnibus diripit, inceditque. Alterum suburbium oppidani cremant, incolis in veterem ciuitatem receptis. Eo tempore Ioannes Haideccus ac Albertus Mansfeldius à Cæsare proscripti, in maritima Saxonia militem, Magdeburgijs auxilio profecturi, conscribunt. Contra hos mense Decembri profectus Mauritius, maiorem partem in fugam agit, cohortes quatuor ad nomina Cæsari sibique danda inducit, Mansfeldio Magdeburgum euadente. Decimonono Decembris noctu præsidium Magdeburgicum vrbe exiens, in proximo pago Otterslebio per tenebras Septem-viri Mauritij equitatum aggreditur, ingentíque edita pugna in fugam vertit, multis cum pago concrematis. Capti sunt cum equis ducenti sexaginta, ac ad vrbem perducti, inter quos & Georgius Comes Meckelburgij. Anno superiori, mortuo Hariadeno Barbarossa Algerij Rege, Turcicæ classis Præfecto, substitutus illi fuerat Dragutus piratarum Princeps exercitatissimus. Is fraude occupata apud Numidas vrbe Africa, (olim Aphrodisium ac Leptis, hodie ab Afris Mahamadia dicta) Regem se nominari iussit; collatísque in vrbem opibus ac viribus, vt noui Regni limites proferret, animum intendit, vniuersæ Hispaniæ ac in primis Siciliæ infestissimus. Quamobrem victus Cæsar vtriusque Regni

1550

Magdeburgenses erumpentes in turpem fugam aguntur.

Iulius Papa Concilium Vniuersale in gratiam Germanorum Tridentum reuocat.

Fertur obsidio Magdeburgensis.

Dragutus pirata Turca variè Hispaniam & Siciliam infestat.

1550 gni precibus, Ioanni Vegæ Siciliæ, Petro Toletano Neapolis Proregibus, ac Andreæ Auriæ claſſis ſuæ Præfecto, perſcribit, iuſtis coactis copijs, inſtructáque claſſe, Africam vrbem expugnent, Dragutúmque pellant. Hi quinto Kalend. Septembres præſentis anni terra marique inſigniter vrbis murum, continuis nouem diebus, duobus locis tormentis verberant; iuſtaq; tandem facta ruina, militem ſe in poſterum diem ad oppugnationem parare iubent. Tum inſtructis aciebus tetteſtribus, quarto Idus Septembris ſignum inuaſionis circa meridiem darut. Idem eodem tempore Auria è prætoria facit triremi; vrbemque ſe varijs locis aggredi velle ſimulans, triremes muro circumfundit, vt præſidiarios diſtineret. Procurrunt Hiſpani Italique, ac inter primos Melitenſes Equites, terra marique ciuitatem aggredientes, ac poſt aliquot horarum ſanguinariam pugnam, à parte maris primi Melitenſes vi irrumpunt, deſideratis triginta Equitibus, ac multis militibus. Tum bis mille Hiſpani à terra ſubſequuntur, captóque interiori pomœrio, Turcas ac Mauros in foro conglobatos aggrediuntur: qui extremo virtutis edito conatu, pro maiori parte pugnantes cecidêre, cæſis octingentis Ianitzaris, reliquis cum omnibus oppidanis in ſeruitutẽ abductis; fuerêque ad ſeptem hominum vtriuſque ſexus millia, qui militi fuêre diſtributi. Cecidêre ſupra ducentos Hiſpanos, multique venenatis telis fauciati poſteà obiêre, ac inter hos aliquot viri clari ac Nobiles. Dimiſſi ſunt omnes ſerui Chriſtiani. Captæ in portu triremes ac onerariæ complures, ac inter has tres dictæ Alexandrinæ. Expiato, Chriſtoque dedicato ciuitatis Fano, refectis permunitiſque ruinis, de commeatu, tormentis, ac mille ducentorum peditum Hiſpanorum præſidio ciuitate prouiſa, poſteaquam Chriſto Deo de victoria gratias egiſſent, eius curam, dum aliud Cæſar imperaſſet, Aluaro Vegę Proregis filio committunt, ac octauo Kalend. Octobres claſſem conſcendentes, cum præda ac captiuis ſe mari committunt; cumque diu tempeſtate, huc illuc eſſent iactati, tandem pars in Siciliam, pars Neapolim & Genuam circa Idus Nouembres appulêre. Dragutus inſula Meninge (nunc Guelles) vbi auxilia parare diſpoſuerat, ab incolis pulſus, per maria vagans, de amiſſa Mahamadia Solymannum certiorem facit. Is, datis ad Cæſarem ac Rom. Regem litteris, dicit, eos, occupata Africæ vrbe, pulſoq; Draguto ſeruo ſuo, inducias violaſſe; proinde vrbem reddant, datúmque damnum ſarciant, niſi ſe ſua vi recuperare malint. Reſpondit Cæſar, non eſſe violatas inducias, quòd bellum Afris intulerit, vbi nullum eſt Solymanno imperium, & quòd piratam Dragutum, prouincijs Regníſque ſuis infeſtum, ciuitate Africa, quam vi occupatat, ſimiliter vi pepulerit. Idibus Februarij anni 1551. Comitijs Au-
1551 guſtanis finis imponitur, reiecta Religionis cauſa ad Concilium Tridenti-

Collectis copiis & claſſe noſtra Africam Draguti domicilium inuadunt.

Fit acris pugna.

Demũ ciuitas Africa (quæ & Lepris & Mahamadia) à noſtris armata manu capitur.

Redit claſſis Cæſariana domũ.

Turcæ querenti violatas inducias, accommodè Cæſar reſpondet.

dentinum. Dissensiones, quæ interim oriri possent, Cæsar ad se recipit. 1551 Romanorum Regi contra Turcam auxilia decernuntur. In proscriptos bellū decernitur. Cùm aliquot dies ludicro peditum equitumq; decursu Augustę inter se Principes certassent, ad sua quisque reuertitur. Cæsar cum fratre Romanorum Rege Insbruchum contendit, ac aliquamdiu manere statuit. Princeps Philippus cum patruele Maximiliano Tridentum pergit, inde Mantuam, Mediolanum, tandemque Genuam: vbi conscensis Andreæ Auriæ triremibus, Barcilonam in Hispaniam tertio Idus Iulij appellunt. Nonis Iulij, Guilielmus Nassauius Aurantij Princeps in vxorem ducit Annam Egmondiam Maximiliani Buræ Comitis filiam & heredem vnicam.

Solutis Comitiis Augustanis, reiectaq; causa Religionis ad Concilium Tridentinū, quisq. in speciem latus ad sua reuertitur.

Huius anni initio Octauius Farnesius à socero Cæsare alienior factus, partim ob mortem patris Petri Lowysij, Cæsare (vt existimabat) conniuente procuratam; partim propter ereptam à Cæsaris Ducibus Placentiam: ad hæc obitu aui Pauli Tertij temerarior factus, de Cæsaris amicitia diffidens, cōuerso ad Henricum Franciæ Regem animo, eius sibi partes amplectendas iudicauit. Scribit litteras ad fratrem Horatium Farnesium, qui paulò antè in Franciam erat profectus, Dianam adolescentulam Henrici Regis filiam notham in vxorē ducturus, suo nomine cum Rege transigat: cupere enim se Parmam Regis præsidio contra Cæsaris vim defendere. Rex Henricus, qui dudum Cæsari bellum inferre cogitarat, Thermæ Dominum in Italia Legatum constitutum, Parmam iustis peditum equitumque cum copiis ire, Octauiumque defendere iubet. Præficit Rex equitatui Horatium Farnesium, ducta Diana, à se Castresij Ducem nominatum; peditatui Petrum Strozzam Florentinorum exulum Principem. Hi cum Octauio communicatis consiliis, cùm illi copias, quas adduxerant, reliquissent, Mirandulam proficiscuntur, nouumque in amica ditione militem conscribunt.

Octauius Farnesius de socero Cæsare diffisus, in Francum respicit.

Imò iam eius auxilia recipit.

Pontifex Iulius de Octauij consilio certior factus, adeò ægrè tulit, vt mox ad tertium Idus Aprilis, spatio nimirum triginta dierum, Octauium ad dicendam causam Romam euocaret, nō comparentem læsæ Maiestatis reum proscriberet, Cæsarique eius prouinciam inuadendam occupandámque concederet. Cæsar quoque statim Ferdinando Gonzagæ perscribit, collectis copiis Parmam oppugnet. Cogunt vno tempore Pontifex ac Gonzaga copias, rebusque omnibus paratis, Montius ac Vitellius Pontificij Duces Mirandulam, Gonzaga Parmam obsidet. Indignissimè enim ferebat Pōtifex Octauium, quem initio Pontificatus in Parmæ ac Placentiæ Imperio confirmarat, Vrbisque Romę Pręfectum nominarat, violata fide, oblitumque beneficij ad Francum defecisse. Pridem Antistes Atrebatensis de restituenda Veterum religione, suscipiendisque Concilij Tridentini decretis, Augu-

Itaque oppugnatur, Farnesius tam à Pontifice quàm à Cæsare.

 stæ

Intereà quoque Mauritius clam cum Franc. faciens contra Cæsarem molitur.

1551 ſtæ Windelicæ enixè, ſed fruſtrà, laborarat. Septem-viro Mauritio ad Proteſtantes paulatim deficiente, ac Magdeburgicos ſimulanter oppugnante; quippe qui arcanum cum Franco fœdus, vt mox patebit, liberandi ſoceri Heſſi cauſa, contra Cæſarem moliebatur. Francus verò cum Turca paternam amicitiam renouarat, eiuſque claſſem in mari Mediterraneo expectabat. Cogebantur interim in Italia à Francis, Pontificiis, ac Cæſarianis ſumma cum diligentia veteres nouæque copiæ. Sed Francus paratior, non diutiùs ſimulandum cenſens, triremes Maſſilia Duce Palino exire, ac Draguto Solymanni Præfecto iungere ſe iubet. Dragu-

Francisci vnà cum Turcis apertè se hostes Cæsaris declarant.

tus cùm arcem Melitanam fruſtrà tentaſſet, præmiſſo Palino Tripolim (olim Leptis maior) Mauritaniæ ciuitatem, Hiſpanorum præſidio munitam, contendit. Conſpectis Franciciis ſignis (qualia & Turcæ expoſuerant) in portum vt amici admittuntur; vnde mox occupato oppidi portu, Turcę qui ſint declarant, (bellum enim neutra adhuc pars publicarat) præſidiarios cædunt, ciues capiunt, oppidoque præſidium cum commeatu imponentes, diſcedunt. Sub idem tempus in Aquitania claſſe alia

Item capiunt Belgarum onerarias in Hispaniam tendentes.

clàm inſtructa, Franci vndecim Belgarum onerarias, cum mercibus in Hiſpaniam pacis fiducia tendentes, capiunt. Tum ab vtraq; parte libelli in publicum eduntur, quibus alter alteri violatæ pacis cauſas affigebat. Maria Auſtriaca, Cæſaris ſoror, Belgicarum nauium direptione violatam ſatis à Francis pacem iudicans, detentis eorum mercatoribus ac mercibus, ſexto Kalend. Octobris Bruxellæ bellum in Francos nomine Cæſaris publicat. Exinde Cæſar Hiſpanos, qui per quinquennium in ditione Wirtembergica cōſederant, in Italiam ad Gonzagam mittit, ſolam arcem Aſpergum, impoſito Germanorum præſidio, in tota ditione ſeruans. Atqui hac ratione, vndique excitato claſſico, violatóque pacis fœdere, bellum ſummis viribus vtrimque apparabatur, partímque gereba-

Hinc apertum bellũ & prima belli area Italia.

tur. Pontificij enim in Italia, fruſtrà tentata Mirandula, intereà Concordiam occupant, incenduntque. Oppugnabatur quoque Octauius Parmæ acriter: cui cùm Strozza è Mirandula nouas copias ſubſidio mittit, à Cæſarianis cum Mercurio Baiardóque Ducibus in itinere ad vnum cæſi periêre. E Mirandula Franci Bononienſes omni calamitatis genere diuexabant. Quare coactus Pontifex, ſuos Parma ad Bononiæ defenſionem proficiſci iubet. Gonzaga arcem Colornam munitiſſimam expugnat. Octauius præſidij partem, Duce Andeloto ac Cipetra, ad vaſtandos Soragniorum agros mittit: qui cùm id ſtrenuè feciſſent, in reditu à

Conflictus ibi variorum euentuum.

Cæſarianis victi, capto vtroque Duce ac Mediolanum perducto, præda exuuntur, ceteris Parmam confugientibus. Sed Horatius Farneſius duobus præliis feliciter erumpens, has clades pro parte vindicauit. Gonzaga, nouo in ſupplementum ad Parmam vocato milite, breui arcem Tizanam

zanam in potestatem redigit; productisque ad Carthusianos vsque castris, iisque communitis, Parmam arctissimè premit. Intereà in Pedemontana ditione Carolus Cossa Brisaccus, Francorum eductis copiis, Cherium, Fanum Damiani, ac opportunas aliquot arces occupat munitque. Gonzaga, relicto ad Parmam Marignani Marchione, cum parte copiarum in Insubres contendit, Brisacco se oppositurus. Marignanus ob copiarum exiguitatem paululùm à Parma reducto exercitu, idoneis locis castella munitionesque instituit, Octauium longa obsidionis molestia ad deditionem compulsurus. Strozza, proxima Parmę oppida prę-sidiis munit, longúmque prospiciens animo bellum, in Franciam cum Rege communicaturus, proficiscitur. Octauo Nouembris Mauritius 1551

Parma longo obsidionis genere à Cæsarianis premitur.

„ Septem-vir Saxo cum Magdeburgiis his legibus pacem facit: Magdeburgici supplices Cæsari veniam rebellionis deprecantor. Nil cõtra Austriacam Burgundicamque familiam tentanto. Cameræ Imperij iudicio se submittunto. Postremo Augustano Decreto stanto. Vrbis munitiones è Cæsaris arbitrio dirimunto. Cæsaris præsidia omni tempore admittunto. Aureorum Rhenensium quinquaginta millia Cæsari persoluunto. Tormenta maiora duodecim tradunto. Ducem Meckelburgij aliosq; captiuos gratis dimittunto. Postero die Mauritius cum Cæsariano præsidio vrbem ingreditur, eiúsque nomine à Magistratu populoque sacramentum accipit. Sub idem tempus Mauritius clam Cæsare cum Franco

Magdeburgẽses Mauritio nomine Cæsaris se tradunt.

„ fœdus priùs conceptum his legibus signat: Rex Henricus pro sua parte sociis in singulos menses aureorum liliorum quadraginta millia numerato; qua summa in Germania viginti millia peditum ac octo millia equitum alunto. Germaniæ finibus exercitum suum, vt Cæsar intercipiatur, aut vires eius distrahantur, admoueto. Belgis quoque iustis cum copiis bellum inferto. Initio Decembris Cæsar huius fœderis ignarus, Legatos Septem-virorum Mauritij ac Brandeburgij pro Hessi liberatione enixè satagentes Insbruchi audit. Adferebant in eamdem rem litteras à Romanorũ Rege, Alberto Bauariæ Duce, ac à Luneburgicis fratribus. Aderant & Legati idem petentes Regis Daniæ, Frederici Septem-viri Palatini, & aliorum. Respondet Cęsar, rem esse maioris momenti, quàm vt de ea ex tempore statuere possit; expectare se in diem ipsum Saxoniæ Septem-virum Mauritium, aliósque Principes, quibuscum de Hessi libertate esset acturus. Sub finem anni Maximilianus Austriæ Archidux cũ vxore ac liberis (an, vna tantùm prole?) ex Hispania in Italiam, indeq; Tridentum venit. Maximo eis à Patribus Principumque Legatis in Cõcilio Tridentino congregatis cum honore obuiàm est itum, lautiaque cum comitatu aliquot diebus à Cardinale & Senatu præbita, donáque abeũtibus adiecta. Oeniponti seu Insbruchi Cæsarem magno cum gau-

Nihilominùs Mauritius mox fœdus cum Franco cõtra Cæsarem sancit.

Agitur cũ Cæsare de Hessi liberatione, reiicit is in Mauritij aduentum.

Rediēs Maximilianus cum vxore ex Hispania, Tridēti & Oenipõte summo excipiũtur gaudio.

dio aspiciunt, hæc patrem, ille patruum socerumque. Intereà miles, tam qui Magdeburgum oppugnarat, quàm qui defenderat, secretò Mauritij Septem-viri stipendio addictus, per Thuringiæ agros vagabatur. Fine huius anni, ac initio 1551. Tridenti cum Legatis Septem-viri Mauritij, Wirtembergij ac Imperialium aliquot Ciuitatum de causa Religionis variis modis disceptatum est, sed nullo cum fructu. Interim
1552 fama spargi cœpit, Septem-virum Mauritium, inito cum Franco aliisq; Cæsaris hostibus fœdere, bellum parare. Quare mense Februario, Oenipõte Cæsar Mauritio scribit, dimisso milite ad se veniat. Respondet, persolutis, in quo totus esset, stipendiis, se eos exauctoraturum, & Insbruchum seu Oenipontem Aulæ suæ Magistrum mittit, qui hospitia præparet; ipse Mauritius Lintzium ad Rom. Regem proficiscitur, in speciem cum eo de liberandis captiuis Principibus acturus. Statuitur ad Kalend. Iunij hac de re Passauij Principum Conuentus. Intereà clàm nouis peditum equitúmq; conscriptis copiis, non contemnendus exercitus coit; cui statim adductis auxiliis se iunxere Guilielmus Hessi filius, Ioannes Albertus Meckelburgi Dux, & Albertus Brandeburgius. Hi primò in Sueuiam irrumpunt, liberas passim Ciuitates occupant, tormenta aurumque extorquent, Protestantem Magistratum, reiecto Catholico, restituunt. Idem Augustæ admissi faciunt, etiam ciuium tribubus, à Cæsare dissolutis, ad vetera signa reuocatis. Vlmam Cæsaris præsidio munitam frustrà oppugnant, sed mulctatis iis ad octodecim aureorum millia ad Alpes contendunt. Ab alia parte Francus iustis paratis copiis, cùm socios Germanos bellum Cæsari intulisse audiret, educto exercitu partim è Francis partim è Germanis conflato, in Lotharingiam ducit. Perlata Tridentum fama, Mauritianos Augustę admissos, rectà ad Alpium occupandas angustias contendere, pars maxima Patrum ac Theologorum inde discedit. Cæsar verò per ditionem Tirolensem subitò militem cogit. Ex Italia quoque adfertur, Pontificem Iulium pacem cum Franco confecisse, Salernitanúmque Principem, occasione dissidij cum Prorege Neapolitano orti, ad Francum defecisse, bellúmque Cæsari ab ea etiam parte præparari. Mense Aprili Cæsar copias tumultuarias ad oppidum Rutam in Alpium ingressu situm conuenire iubet. Sed Mauritius, eorum munitionibus superatis, octingentos Cæsarianos in fugam coniicit, Fiessamque contendens, obuias munitiones expugnat; quósque Cæsar iis in locis habebat ad Alpium custodiam præsidiarios, cędit, aut pellit, occisis variis locis supra mille viris, & multò pluribus captis. Tum Ereburgum progreditur, magnoque militum labore in proximos arci montes euadens, præsidiariosque tormentis oppugnans, mox ad deditionem cogit, captis hoc loco tribus virorum millibus, ceteris fuga elabentibus.

Magno astu Cæsarem Mauritius, Septem-vir ab eo creatus, circumuenit.

Passim summotis Catholicis, rursum Lutheranos Senatores substituit.

Belli Mauritiani fama Tridentum allata, maxima pars Patrũ domum se recepit: Cæsar quoque militem cogit, sed serò.

Mauritius Ereburgũ occupat, inde Oenipõtem contendit.

tibus. Hinc eadem vsus celeritate exercitum Insbruchum, vbi Cæsar erat, conuertit; qui de capto præter opinionem Ereburgo, cæsisque omnium locorum præsidiarijs certior factus, cùm se sine milite conspiceret, cedere (quod numquam fecerat) cogitur. Intempesta igitur nocte cum fratre Ferdinando omníque aulico comitatu, relicta impedimentorum magna parte, abitum parat, ac Villacum in Carinthiam iter fugæ simile instituit, in libertatem priùs restituto Ioanne Frederico Saxone, quinto à captiuitate anno; at ille Cæsarem hoc rerum statu deserere noluit, sed summa fide eum est comitatus. Mauritius Insbruchum ingressus, quidquid in oppido rerum erat Cæsarianarum, Antistitis Augustani, ac qui hos sequebantur, militi dat diripiendum. A Romanorum Regis ac ciuium fortunis abstinuit. Per triduum enim adhuc induciæ cum Rom. Rege Lintzij initæ durabant. Hæc à Septem-viro Mauritio per Maium mensem sunt acta, nihilo segniùs intereà Henrico Francorum Rege rem suam in Lotharingia agente. Etenim mox vbi Mauritianos occupata Augusta ad Alpes contra Cæsarem tendere intellexisset, copias dudum conscriptas Tullium ciuitatem Imperialem ducit: obsides inuicem Rex ac Mauritius ex promisso mittunt, pollicitamq; in tres menses Germanis ad bellum pecuniam Francus numerat; Metim vrbem clarissimam quarto Idus Aprilis partim astu, partim fauore quorumdã qui intus erant, occupat. Hinc Tullium, Virduniumque, ipsumque deinde Nanceium Lotharingiæ caput in potestatem redigit, Carolò nouenni puero Lotharingiæ Duci filia sua Claudia desponsa, ipsoque in Franciam abducto, necquidquam reclamante Caroli matre, Christierna Dana, Cæsaris ex sorore nepte. Circa finem Aprilis Rex Metis discedens, Præfectos aliquot cum parte copiarum Treuerim præmittit, experturos, an eadem facilitate ea vrbe potiri possent. Sed cautiores Treueri facti erant, damno Metensium. Exinde initio Maij in Holdreanam ditionem saltuosam siluestremque peruenit, tandémque Alsatiam rerum omnium copia abundantem ingressus, Argentorati vt Metis, intromitti varijs artibus frustrà petit. Tum ad Regem iuxta Argentoratum castra habentem veniunt Protestantium Principum ac Ciuitatum Legati, eíque de aduentu gratias agentes, ne vlterius progrediatur petunt. Cæsarem enim in eam necessitatem redactum, vt Principum petitionibus necessariò subscribere cogatur. Accedat, quòd Rex certior esset factus, Mariam Austriacam, collectis in vnum quindecim Belgicorum peditum, ac tribus equitum millibus, Duce Reussio, ac Rossemio, flamma ferróque Campangam euastare, Rossemiumque Estainæum occupasse. Reditum igitur in Franciam parat, exercitu vnis in castris coadunato, Mosellam traijcit, receptóque Estainæo, Lutzenburgios inuadit,

1552

Cæsar (quod nunquam fecerat) cedere Mauritio cogitur.

Interià & Francus Metim vrbem Imperialem occupat.

Item insidiatur vrbi Treuerensi, sed frustrà

Perrumpit vsque Argentoratum; sed ne vlterius pergat Germani rogant.

1552 parte exercitus Vendomio tradita, qui Cæsarianos in Picardia similiter omnia vastantes inuaderet. Sed antequam is eò peruenire posset, Reussius ac Rossemius oppidū ac arcem Hesdiniensem, exeunte sine tormentis & impedimentis Ieulisio ac Ransa cum præsidiarijs, receperant. Fine mensis Iunij Robertus Marcanus Sedanij Dominus, Regi Henrico titulo Marscalci militans, arcem Bulloniam, expugnato numerata pecunia Præfecti animo, in potestatem redigit. Rex tota ferè Lutzenburgij ditione occupata, Maseriam venit; exercitus verò Aubignij castra facit. Inde in Hannones se conuertens, ab Auennæ obsidione continuis pluuijs, præsidiariorúmque constantia deterritus, ad arcem Treslonniam pergit, eamque cum Glaionnio expugnatam, trucidatis præsidiarijs, diruit. Eadem fuit Chimaij oppidi fortuna; vbi circiter ducentos Rex perdidit milites, ambustos incensione pulueris tormentarij, qui à discurrentibus ad prædam militibus casu fuerat incensus. Inde propter perpetuos imbres Guisam reuersus, distributo in præsidia exercitu, varijs casibus valdè diminuto, in Franciam medio Iulij reuertitur, tribus mensibus cum dimidio elapsis, ex quo Germaniam cum exercitu ingressus erat.

Altera parte inuadunt Picardiam Belgæ, quare Francus ad eos contendit.

Expugnat Francus aliquot Hannoniæ arces.

Eodem Iulio mense Passauij de pace tractabāt Mauritiani & Ferdinandus Rom. Rex. Mauritij verò exercitus, ne frustrà tempus tereret, Francofurtum, in quo Cæsaris erat præsidium, duce Conrardo Hestaino, obsidet; quo conatu Georgius Meckelburgij Dux, tormenti manualis globo traiectus, à parte Protestantium interijt, cogiturque ad hanc obsidionem Septem-vir Palatinus octo tormenta muralia mittere, nisi ditionem suam depopulati exutique mallet. Intereà Rom. Rex Passauio ad Cæsarem, ab eóque Passauium recurrens, Cæsarísque responsa non degeneri animo (vt patebit) prompta, nec auctoritate Maiestatéque carentia, rebellibus adferens; tandem pridie Kalendarum Augusti his legibus inter eos pacem facit: Confœderati Principes ante duodecimum " Augusti diem ab armis discedunto, copiásque dimittunto. Ad duode- " cimum Augusti Philippus Hassiæ Lantgrauius in sua ad Rhenum ar- " ce Rynefeldia liber constituitor, cùm prius Cæsari de implendis condi- " tionibus tempore captiuitatis conceptis cauerit; quam in rem Mauritius " Brandeburgiúsque Septem-viri, ac Wolfangus Biponti Dux, fidem in- " terponunto. Post sextum mensem in conuocatis à Cæsare Comitijs de " Religionis pace agitor; intereà omnes ac singuli pacem colunto. Ad Ca- " meræ Iudicium Senatúmque Protestantes etiam admittuntor. Confœ- " derati Principes fœderi inter se facto, Francicoque renuntianto. Qui " hoc bello damnum accepere, litem ea de causa non mouento, sed proxi- " mis Comitijs eorum rationem habento. Proscripti, modò nil noui con- " tra Cæsarem nec Imperium commiserint, Francóque militantes, intra " tres

Agitur Passauij de pace inter Mauritiū & Rom. Regem Ferdinandum nomine Cæsaris.

Tandem pax sancitur his legibus: imprimis Hessus liber dimittitur.

Secundò de religionis pace agitor, interim omnes pacem colunto.

„ tres mẽſes, eo deſerto, domum redeuntes, in gratiam recipiuntor. Alber- 1552
„ tus Brandeburgius, ſi ab armis ante dictum diem dimiſſis copijs diſceſ-
„ ſerit, hac pace comprehenditor. Qui has pacis leges violarit, hoſtis Im-
„ perij eſto. Hæc à Cæſare, Rom. Rege, Mauritio ac Principibus Confœderatis ſunt ſubſignata. Mox tertio Auguſti Mauritius filiiſque Haſſię Lantgrauij copias Francofurto abduxere; hi in Haſſiam, ille ſuas in Hungariam Rom. Regi contra Turcas in auxilium miſit. Riſenbergius verò ſua cum legione ad Albertum Brandeburgium tranſijt. Hic enim pacis legibus ſubſcribere recuſabat, arma retinebat; relictóque Francofurto ad Moguntiam caſtra ponit, tandémque admiſſus, ciues ſacramentum ſibi dicere cogit. ac quaquauerſum Spirenſes, Treuirenſes, Franconiæ Antiſtites, alióſque pecuniarum exactionibus vexat. Cæſar facta pace, Vilaco Insbruchum reuerſus, Auguſtam proficiſcitur. Iam enim conuenerãt cohortes Germanorum, Bohemorum, Italorum ac Hiſpanorum, quę recenter cum Duce Albano ſub initium Iulij Genuam appulerant. Heſſus è fœderis legibus domum liber profecturus, Mechlinia Louanium, hinc Traiectum ad Moſam, denique in Haſſiam venit. Cæſar cum copiis Auguſtam intrat, lectumque à Proteſtantibus Magiſtratum loco mouet, tribus abrogat, templáque aliquot Proteſtantibus, aliquot Catholicis deſignat; relictóque in vrbe præſidio, Kalend. Septembres diſcedit, Ioanne Frederico Saxone fidei officiiq; admonito, ac in Saxoniam liberè dimiſſo. Cùm Cæſar in Franconiam perueniſſet, quæcumque Antiſtites cum Alberto Brandeburgio pepigerant, vt extorta, reſcindit. Idem Norimbergiis permittit; vtq; vetus cum Rhenanis Sueuíſque fœdus contra Albertum renouent, conſulit: quod multi fecêre, nil ex promiſſa pecunia Alberto ſoluentes. Intereà Cæſar per ditionem Wirtenbergenſen, intactis Vlmenſium agris, ob eximiam erga ſe fidem, Spiram, indéque Orottam venit. Decimoquinto Septembris Argentoratum cum ordinario tantùm comitatu ingreſſus, exercitum in proximos agros diſpergit. Exinde Haganoam contendit, iterùm Duce Albano exercitus Legato conſtituto. tum Haganoa Lindauum petit, indéque in Lotharingiam profectus, vndecimo Kalendas Nouembres vrbem Metenſem, dolo à Franco occupatam, obſidione cingit. Veriti id iamdudum erant Franci, propterea Nanceium Metimque egregiè munierant. Eo tempore ad Cæſarem Metim obſidentem cum Belgarum venêre auxiliis Lamoralis Egmondij Comes, ac plerique alij Belgarum Proceres. Oppugnabatur vrbs tormentis ac cuniculis continuò, præerátque pro Franco Franciſcus Lotharingus Guiſæ Dux, Legatum habens Petrum Strozzam, habebántq; in præſidio octo millia peditum electorum ac tria millia equitum. Agebat tunc haud

Brãdeburgius nouũ bellum in Germania concitat nihilominùs Heſſus liber dimittitur.

Cæſar iterùm Proteſtantes Auguſta Magiſtratu mouet.

Item alias vrbes in tranſitu vidit.

Demum vrbem Metenſem obſidione cingit.

1552 procul Pontmussonio Albertus Brandebutgius cum quinquaginta peditum signis, ac valido equitatu. Qui dum se cum Franco de stipendiis præteritis ac futuris non conuenire posse videt, interpellantibus Cæsarem Proceribus Germanis, in gratiam recipitur, præteritáque omnia obliuioni mandantut. Francis certioribus factis Brandeburgium cum Cæsare transegisse, sed dissimulare, Rex Aumalæ Duci, Guisij fratri, quatuot millia equitum attribuit, iubens Albettum pellat aut interficiat. Eius enim pedites parum timebat, quòd plerosque clàm ad sua stipendia pertraxisset. Albertus de Aumalij aduentu peditúmque dubia fide edoctus, nil animo commouetur, sed equitum fidei virtutíque confisus, instructa acie Aumalio obuiàm tendit, inque mediam eius aciem audacter inuectus perrumpit, teflexísque momento equorum habenis, idem feliciter audet. Aumalius hoc incursu tribus locis vulneratus, equoque deiectus, capitur, multíque nobiles ac ignobiles equites cædũtur, aut capiuntut. Cecidêre circiter octingenti, ceteri fuga euasêre.

Brandeburgius Cæsari reconciliatur, sed pace non duratura.

Albertus ouans ad Cæsarem cum captiuis profectus, amicè suscipitur, castráq; separatim a l Mosellam iuxta Abbatiam D. Mattini, quà Metis Franciam respicit, ponens, impediebat ne quid ab ea parte ad vrbem inferretur, quotidianásque Francorum eruptiones & repulit, & sustinuit fortiter, cadente hoc conatu eius Legato Lichtebergensi Comite. Cæsar, qui ob articulatis morbi sæuitiam hactenus Theonuillę substiterat, duodecimo Kalend. Decembres ad exercitum venit; tantáque tum ingentium tormentorum vi ac multitudine vrbs oppugnari est cœpta, vt fragorem Argentotatum vsque exauditum tradant. Egmondius intereà cum duodecim equitum Belgicorum millibus, iustáque peditum manu, Pontmussonium in potestatem redigit, indeque Tullium profectus, frustrà ibi laborat. Tandem cùm Cæsar ad vrbem Metensem tormentis nec cuniculis quidquam proficeret, & è centum peditum millibus quæ Cæsar ad vrbem adduxerat, supra quadraginta millia dysenteria hiemísque intemperie periissent, nulla ratione consultum iudicans, reliquum exercitum magna parte etiam morbo affectũ, cum dubio expugnationis euentu firmissimo præsidio obiicere, motis castris, tormenta præmittit, Metímque Kalendis Ianuarij anno 1553. deserit, fortissimis equitum tutmis in tergo relictis, qui erumpentes magno numero hostes non semel, illata clade, repulêre. Cæsar Theonuilla in Belgium est

Probat se Cæsari Brandeburgius insigni clade Francis illata.

Capit Egmondius Pontmussonium.

Nihilominùs, pluribus dysenteria & hiemis intemperie absumptis, Cæsar in hiberna concedit.

1553 profectus. Intereà Vendomæ Dux Picardiæ pro Franco Gubernator, nihil territus brumæ diebus, Hesdinum aggressus, mirabilíque arte tormentis per loca paludosa attractis, cùm murum aggerémque prostrauisset, effecit, Reussij Comitis filius omnibus vitæ fortunarúmque incolumitatem pactus deditionem faceret. Mox Cæsar, veteribus copiis conue-

conuenire iussis, cùm Rossemium cum parte copiarum in Lutzenburgios misisset, reliquijs Reussium præficit, Terowanamque Morinorum vetus oppidum Flandris infestissimum expugnare iubet. Reussius, productis tormentis, oppidi murum aggeremque acriter diuerberat: adest etiam nouis cum copijs Pontus Lalainus Bignicurtij Regulus, duobusq; locis oppidum premunt. Miserat Francus paulò antè Terowanam cum aliquot equitibus Marcanum, qui se Bullonij Ducem nominabat, cum Essæi Domino, vt iuncti Mommorancio Comestabilis filio natu maximo oppido præessent. Durante Terowanæ obsidione, moritur Adrianus Crouiacus Reussij Comes, succeditq; illi filius natu maximus Ioannes: exercitus verò cura imperiumque mansit apud Bignicurtium. Vendomius Francus Cæsarianos à Terowanæ obsidione retracturus, iustis in vnum coactis copijs, Flandriæ minatur. Sed nihilò segniùs Terowanam Bignicurtius oppugnat; factoque tormentis ingenti hiatu ac ruina, pridie Idus Iunij inuasionis dat signum. Irruentes ferociter Belgæ, prælium cruentum committunt: resistunt obstinatè Franci: cadunt ab vtraque parte multi, ac è Francis Præfectus Essæus; in cuius locum succedens Mommorancius, magno animo pugnam restituit, adeò vt post decem horarum continuum prælium, Cæsariani receptui canentes, militem seruato ordine reducerent; statimque alio loco translatis aliquot tormentis, factoque ingressu, & hîc oppidum inuadunt. Repugnant, sed maiori cum detrimento Franci. Quare non diu se vim oppugnantium duobus locis Belgarum laturos sentientes, ab vna oppidi parte, ignaris his qui alteram oppugnabant ruinam, deditionis signū exponunt. Dum colloquuntur, Hispani proximò loco discessisse custodias videntes, appositis muro scalis transcendunt, magnaq; voce captum oppidum conclamant: quo tumultu, qui compositionis causa aduenerant, vitam tantùm pacti, deditionem faciunt. Qui verò ab alia parte propugnabant, opprimūtur; maior pars, proiectis armis, capitur. Oppidum militi datur diripiendum, deinde funditus deletur. Capta est Terowana quarto Idus Iunij, toties superiori sęculo capta & recepta. Extat hic versus numeralis;

IVnIVs eX MorInIs, VICtrICIa sIgna potentI
Dat CaroLo: FranCVs VIdIt & IndoLVIt.

Capiuntur Mommorancius, ac alij aliquot viri clari; cæsi tantùm trecenti. Martignius ac Dampetrus parua pecuniæ summa ignoti se redimētes, euasêre. Exinde exercitui Cæsar præficit Emanuelem Philibertum Sabaudiæ Ducem, nulla tamen Bignicurtij culpa, sed eo perhumaniter Sabaudo, ob familiæ claritatem, cedente. Sabaudus Monstreulium expugnare statuens, cùm certior esset factus, eò Vendomium sex peditum ac duo equitum millia misisse, mutato itinere Hesdinum copias conuertit.

1553

Obsident Cæsariani Terovvanam.

Tandem per decem horas Belgæ ferociter oppugnant strenuè se defendentibus Frācis.

Demū altera cruenta oppugnatione Terovvana Cæsarianis cedit.

Diripitur, & funditus deletur.

Nouus creatus exercitus Legatus Sabaudus

Hesdinum obsidet.

1553 tit. Præerat oppido ac arci iusto cum præsidio Marcanus, aderantque Comes Villerij, Horatius Farnesius, Dampietra, Martignius, aliique aliquot viri Nobiles. Sabaudus statim oppidum capit: at in expugnanda arce omnis consistebat difficultas; hanc enim summis viribus Franci munierant, tuerique statuerant. Sed cùm tormentis ac cuniculis in magnum essent adducti discrimen, de compositione tandem agunt. Cumque parum conuenirent, nec tamen spes concidisset, vno eodémq; tempore in arce puluis tormentarius fortuito igne correptus Francos complures extinxit, aut ambussit, cuniculique à Sabaudo instituti, concepto igne, arcis partem disiecêre, accurrentésq; Horatium Farnesium, Dampietrum, Martignium, compluresque alios in frusta discerpsere. Quinto itaque Kalend. Augusti Cæsariani arcem capiunt, ceterósque omnes cum Marcano, Comite Riouio, Villario, Iolæo, Culano captos ad Sabaudum perduxêre. Oppidum verò cum arce, quod proximis triginta annis sæpiùs hinc inde esset captum, funditus diruere, nouumq; sequenti anno, vt dicemus, inter propinquas paludes condidêre. Dum hæc in Picardia gererenrur, nihil pacatior erat Germania. Etenim Cæsar initio anni Theonuillâ in Belgium proficiscens, Alberti Brandeburgij copias in Treuirorum agris, donec soluta essent stipendia, manere iusserat. Sed ijs acceptis, Albertus in Germaniam cum auro tendens, nouúmque militem conscribens, iterùm Norimbergijs, Franconiæq; Antistitibus crudele inferebat bellum. Id vt sopiretur, diuersis habitis conuentibus, varij pacificatores, ipséque Cæsar & Rom. Rex mense Martio, Aprili, ac Maio frustrà laborarant. Quare tandem, fœdere inito, contra Albertum sacramento se deuinxere isti: Imperij Senatus, Norimberga, Archipræsules Moguntinus ac Treuirensis, Septem-vir Mauritius, Henricus Brunswicanus, Wolfangus Prussiæ Magister, aliique minores, moxque copias conscripsere. Septem-vir Mauritius belli socialis Dux nominatus. Sed Albertus, multò fœderatis paratior, intereà infestissimè Brunswicanos, Norimbergios ac Francones depopulatur, in oppida ac pagos igne & ferro sæuiens. Qua ratione per Germaniam furentem repressuri confœderati, (quibus & Romanorum Rex intereà se iunxerat) Alberto Kalendis Iulij solemniter bellum indicunt. Contemnit hoc Albertus, traiectoque amne Visurgi, ad Saxoniæ fines contendit. Septem-vir Mauritius confœderatorum Dux, celeritatem Alberti admiratus, sociorum copias in vnum cogit. Sed tempore exclusus, expectare omnes non potuit, nisi, se deriso, impunè Albertum Saxoniam suam vastare maluisset. Cùm vterque exercitus ad Visurgim conuenisset, sine mora acies instruunt, nonaq; Iulij, exoneratis magna cum strage hinc inde maioribus tormentis, acriter cum omni equitatu vtrimque concurrunt, victoria tandem in partes confœ-

Oppido simul & arce potitur, & destruit, mox cômodiori loco nouum Hesdinum extructurus.

Iterùm Brandeburgius in Germania turbas ciet.

Plures fœderati Principes Brandeburgio bellum indicunt.

1553

confœderatorum inclinante; quo tamen prælio Sep̄tem-vir Mauritius ita eſt ſauciatus, vt poſt ſcriptas ad Antiſtitem Wirciburgenſem litteras, (obſeſſis omnibus itineribus Albertum elabi non ſineret) poſtridie diem obiret. Sepultus eſt Fribergi oppido Miſniæ, iuxta patrem Henricum, ac filiolum Albertum, ætatis annum trigeſimum tertium ingreſſus, vnica relicta filia heredeq; Anna, altera Guilielmi Naſſauij, Aurantij Principis poſteà vxore. Cecidere cum Mauritio, cruenta obtenta victoria, Carolus & Philippus Ducis Brunſwici filij. Albertus, deſideratis circiter quinque equitum millibus, fuga eſt elapſus. Peditatus, viſa equitum clade, non tentata pugna, deditionem fecit. Relata ſunt ad Mauritium adhuc ſpirantem quinquaginta quatuor pedeſtria militaria ſigna, equeſtria quatuordecim. Succeſſit Mauritio in Septem-viratu, aliiſque Ditionibus, in quas filiæ ius non habent, frater Auguſtus, qui Daniæ Regis filiam vxorem duxerat, fruſtrà ſe opponente, veterémque dignitatem à Cæſare repetente Ioanne Frederico Saxone, eiuſque filiis. Pridie Nonas Iulij obiit Eduardus Sextus Angliæ Rex, Henrici Octaui filius, decimo ſexto ætatis anno, ſucceſſitque illi ſoror natu maior Maria, etſi non ſine difficultate, vt mox dicemus. Huius anni vere Garcia Toletanus, Ferdinandus Gonzaga, & alij in Italia quoque exercitum coëgerant, caſtigaturi Senenſes qui Francum admiſerant. Cenſebantur copiæ vltra duodecim peditum, ac tria equitum millia. Franci ex aduerſo quatuordecim circiter peditum, & duo equitum millia in Senenſium oppidis habebant diſtributa. Aduenientes Cæſariani, arces oppidáque aliquot expugnant, interque alia Monſelonium, capto Præfecto Sartorio Thieno, nobili Vicentino; tum Aſinolingam, Turritam, Lucignanum ac Monticellam, cæſis vbique præſidiariis. Montalcinam, aliquamdiu obſeſſam, expugnare ob aduentum claſſis Turcicæ non potuere. Exoratus enim Solymannus à Salernitano Principe qui ad Francum defecerat, Regi Henrico ſuccurreret, claſſem Dragutum educere, Cæſariſque ditiones inuadere iuſſerat. Quare Garcia, dimiſſa Montalcina, cum copiis in regnum Neapolitanum reuertitur, idemque ceteri Duces fecere. Erat hoc tempore Francica claſſis viginti quinque triremium in Senenſium portu, qui Herculis Monœci dicitur, Dragutum cum Solymanni claſſe exſpectans: qui cùm menſe Auguſto veniſſet, Franci eductis Sena, Duce Thermæo, aliquot peditum ſignis, perque triremes diſtributis, cum Draguto Corſicam inuadunt, ſtatimque Baſtiam deditione accipiunt, deinde Fanum Florentij, Glaſſam vi expugnant. Dragutus ab altera Inſulæ parte obſidebat Fanum Bonifacij, præcipuum Corſicæ propugnaculum; vbi deſideratis circiter ſexcentis Turcis, inſtante autumno, re infecta diſcedens, Conſtantinopolim reuertitur, magna Chriſtianorum multi-

Cruentum prælium cum Brandeburgio, quo vulneratus victor Mauritius poſtridie obijt.

Brãdeburgus deſideratis circiter quinq; equitum millibus, fuga euaſit.

Eduardo Angliæ Regi defuncto ſuccedit ſoror Maria.

Bellum iterùm in Italia ob Frãcorum præſidia in Senẽſium oppidis admiſſa.

Franci iũctis viribus cum Turca Corſicam inuadunt.

1553 multitudine in seruitutem abducta. Intereà in Germania Albertus Brãdeburgius, collectis è fuga copiarum reliquiis, nouísque aliquot conscriptis cohortibus, Brunswichi se continebat. Henricus Dux Brunswichi, Mauritio à confœderaris suffectus, vetéribus copiis, quibus Norimbergij ac Antistites stipendia soluebant, suos iungit, Idibúsque Septembris in aciem educit. Prodit contrà pugnacissimus Albertus, iterùm tentaturus an se Germaniæ Regem fortuna esset factura; sed numero virtuteque superatus, altera accepta non exigua clade, profligatur, ac Brunswichum refugit.

Brandeburgius secundam accipit cladem.

Cumque intellexisset, Ducem Henricum ad vrbis obsidionem cum exercitu properare, educto equitatu, in Thuringiam, indéque in Franconiam contendit, vagus oberrator, imbecillibus tantùm vim, vt aurum extorqueat, inferens. Intereà Comestabilis in Picardia haud procul Ambiano iustum exercitum cogebat, moxque iuxta Picquinium castra communit: quæ cùm indies augerentur, Sabaudus Franco copiis impar factus, in Hannonia iuxta vrbem Valencenensem se quoque castris munit. Rex Henricus ad castra sua veniens, Picquinio Corbeiam septimo Kalend. Septembris mouet, frustráque tentata Baupama, per Comitatum Fani D. Pauli sub initium mensis Septembris ingressus, flamma vbique grassatur.

Franci in Artesia flammis vbique grassantur.

Postridie Nonas Septembres omnibus cum copiis haud longè Cameraco considet, vrbémq; per Legatum Castrensem aperiri iubet. Nil pacati respondetur. Paulò enim antè Reussius, Barbansonius ac Hericurtius cum milite intrarant, leuibúsq; prœliis Francos exercebant. Pridie Idus Septembres Rex Cambresij admittitur, séque hîc cum Cardinale Farnesio, ceterísque Proceribus reficit.

Frustrà tentant Cameracum. potiuntur tamen Cambresio.

Tandem decimooctauo Septembris haud procul Valencenis castra locat. Pars copiarum Cæsaris in vrbe erat, pars cum Sabaudo arcem Famaam, collemq; Mommowiacum subiectámque eius vallem occuparat, magnúmque hîc sclopetariorum numerum condiderat. His locis sæpissimè vario euentu est certatum, Francis audacissimè ad castrorum Cæsarianorum munitiones summo cum periculo excurrentibus, cuius temeritatis non pauci pœnas, discerpti lacerarísque à tormentorum globis ac sclopetariorum grandine, dabant.

Sæpè leuibus prœliis inter Cæsarianos & Francos in Hannonia certatur.

Rex Cęsaris copias singulis horis augeri, ipsúmq; Cæsarem, quamuis toto corpore articulari morbo miserè oppressum, cum omni Belgarum nobilitate ad castra properare intelligens, è Procerum consilio vndecimo Kalend. Octobres sub auroram castra Sulesino mouet, Cambresiúmque reuertitur, pagis omnibus, vbi incendiariis adiutus erat, exustis. Inde ad Fanum D. Quintini militem partim in præsidia distribuit, partim solutis stipendiis exauctorat. Idem faciunt Cæsariani, continuis autumni pluuiis coacti. Eodem ferè tempore in Subalpina ditione Franci Vercellas fraude occupant. Sed accurrente paratissimis

Ob continuas autumni pluuias vtrique militem in præsidia distribuũt, partem etiam exauctorant.

mis cum copiis Ferdinando Gonzaga, cùm eius muniendi, nec expugnandæ arcis tempus haberent, abducta rerum hominúmque præda, oppidum deserunt. Kalendis Octobris in Anglia Maria West-munsteri Regina coronatur, habitisque Londini Regni Comitiis, loco motis hæreticis, Catholicam Religionem Angliæ restituit, ac de nuptiis cum Hispaniarum Principe Philippo Cæsaris filio iuuenculo viduo ineundis, agi est cœptum: quod Anglorum aliquot Proceres, qui Ioannæ Suffolciæ ab Eduardo testamento Reginæ nominatæ studebant, & ipsam Reginam proclamarant, ægrè ferentes, captis armis cum copiis contra Mariam Londinum contendunt. Sed rebus malè succedentibus, omnes ferè cum Ioanna Suffolcia eiusque patre & marito capti, duodecimo Februarij anno 1554. Londini publicè capite plexi sunt. Eiusdem mensis die vigesimoprimo Vinariæ moritur Sibylla Cliuia vxor Ioannis Frederici Saxonis pridem Septem-viri; qui vndecimo pòst die in fata concedens, vxorem est secutus. De nuptiis Philippi Principis Hispaniarum, ac Mariæ Reginæ Angliæ, opera Cardinalis Reginaldi Poli ex Regia Anglorum stirpe orti, quem Papa Iulius constituendę Religionis causa in Germaniam ac Angliam miserat, agi cœptum erat. Nunc verò Cæsar vt nuptiarum leges conciperentur, filium Philippum Bruxellam vocarat. In Angliam verò Legationem, rei transigendæ causa, ad Reginam valdè honorificam mittit, cui præerat Lamoralis Egmondij Comes. Cum eo ibant Brabantiæ Cancellarius Philippus Nigri, Carolus Lalaini Comes, Ioannes Mommorantius Catreræ Dominus: qui certis legibus nuptias confirmarunt. Leges omittimus, quòd propter sterilitatem nuptiarum inutiles fuerint. Egmondius, vt est Principum mos, Reginæ Mariæ, nomine Principis Philippi, armatus aliquanto tempore accubuit. Elisabeth Mariæ soror, sed alia matre, de superiori seditione suspecta, in honestam custodiam concluditur; è qua paulò pòst sponsi Principis Philippi deprecatione liberata est, ea quæ posteà Philippo eiusque filio tantum negotij vsque ad annum 1600. exhibuit. Circa finem mensis Aprilis Anmalæ Dux ad vrbem Metensem ab Alberto Brandeburgio captus, persolutis ei sexaginta millibus aureorum liliorum dimittitur: pauloq; pòst Cæsar Albertum diuina humanaque iura irridentem, à Senatu Imperij superiori anno proscriptum, iterùm euulgatis Bruxellæ Brabantiæ litteris, proscribit. Eum Henricus Brunswichi Dux acerrimè persecutus, tandemque adeptus, omnibus impedimentis ac tormentis, militibus diffugientibus exuit, ipse cum paucis tranato Mœno Kintzingium euadit, donec mense Iunio Blasseburgo munitissimo ditionis suæ propugnaculo in Regis Rom. potestatem redacto, omni ditione exutus, in Franciam ad Regem Henricum profugit; cui cùm se non admodum gratum adue-

Margin notes: 1553 — *Maria in Anglia Regina proclamatur, frustrà quibusdā obnitentibus.* — 1554 — *Despondetur Maria Philippi Principi Hispaniarum.* — *Elisabeth Mariæ soror, de superiori seditione suspecta, custodia traditur, sed mox rogante Philippo dimittitur.* — *Brandeburgius aliam adhuc accipit cladem, nec tamen se submittit.*

1554 nisse hospitem videret, per sesquiannum suo ære tenuiter in Francia vixit. Posteà quasi precariò apud Marchionem Badensem mansit, ibique anno 1557. obiit, anno ætatis trigesimo quinto. Consideret Lector horribiles calamitates, quas hoc octennio per causam restituendæ Religionis Germania pertulit. Sub hoc tempus moritur Carolus Sabaudiæ Dux, Vercellis sepultus, relicto filio herede vnico Emanuele Philiberto, à Cæsare dudum, ob ingenium acre, magnis exercitibus præfecto; cuius nunc sępiùs mentio facta est, & fiet. Intereà Philippus Hispaniarum Princeps, armata Cotonnæ à Bernardino Mendosa insigni classe, quæ fuit 80. magnarum, ac 40. minorum onerariarum, vehentium quatuor millia Hispanorum peditum, ex Hispania in Portum Angliæ oppidi Hamptonij 19. Iulij appellit. Prodierant obuiàm medio Oceano 18. ingentes Anglicæ, ac complures Belgarum naues, tormentis virisque optimè instructæ, maria omnia explorantes, omnique metu aduenientem sponsum liberantes. Pransus est Hamptonij Princeps Philippus semper in publico, nullis ei præter Reginæ ministros ad mensam seruientibus, Hispanis non parum murmurantibus. Tum ad Reginam mittit Ruigomium Siluanum, suo nomine offerri iubens monile, frontale, brachialia ac armillas, quæ summam centum millium ducatorum excedebant. Cùm Princeps Hamptonij porta exiens Wincestriam, vbi Regina erat, contenderet, decem Anglicos equos gradarios, ad iter magnificè instructos, Reginæ nomine Antonius ei Brunius offert; è quibus statim vnum conscendit, ceteri Hispanis Proceribus cessere. Vigesimo quinto Iulij, qui D. Iacobo Hispaniæ Apostolo sacer est, Wincestriæ in summo templo regia pompa matrimonio iunguntur, præeunte Antistite Wincestrio, Maria annos nata triginta octo, Philippus tantùm viginti septem. Proclamati mox hi eorum tituli: Philippus ac Maria Dei gratia Rex ac Regina Angliæ, Franciæ, Neapolis, Ierosolymæ, ac Hiberniæ. Interim Rex Franciæ Henricus veteribus nouisque in vnum coactis copiis, exercitúque in tres partes diuiso, Belgas aggreditur. Fani D. Andreæ Regulus decimo tertio Kal. Iulij cum vna parte Marieburgum, à Regina Maria Cæsaris sorore ante paucos annos conditum denominatúmque, contendens, munitissimum oppidum, quod Præfectus Martignius Rissarti Dominus Regi partim numerata partim promissa pecunia vendiderat, sexto Kalend. Iulij, ne vno quidem exonerato tormento, deditione recipit. Altera pars Regij exercitus Duce Comestable ac Vendomio, Auennam versus profecta, iterùm captum Treslonium, Glaionium ac Chimaum incendunt, munitionésque diruunt. Tertia pars, Præfecto Niuernij Duce ad siluam Arduennam deflectit, ac Orchimontem expugnat; Villarium, Iedinesiúmque, fugientibus præsidiariis, occupat. Idem fit Bauraini, Fumentij,

Philippus Hispaniæ Princeps cum insigni classe in Angliam ad sponsam nauigat.

Monilia valoris centum millium ducatorum sponsæ offeruntur.

Celebratur Matrimonium Wincestriæ ipso D. Iacobi Apostoli.

Francus proditione Præfecti occupat Marieburgum.

mentij, ac Hiergæ. Pridiè Kalendas Iulij iidem tres exercitus in vnum coëunt, aduenientéque Rege, ad Mosam proficiscuntur, Bouiniámque Namurcensis ditionis oppidum tormentis expugnant. Qui in arce erāt, aliquandiu se egregiè defendentes, cùm nemo auxilium adferret, vitam fortunásque incolumes pacti deditionem faciunt. Oppidum militi diripiendum datur. Ab altera Mosæ parte Niuemius Dionantum, ditionis Leodiensis oppidum, quòd Cæsari Leodienses fœdere essent iuncti, acriter oppugnabat. Sed bis ab Hispanis ac Germanis Duce Iuliano Romero reiectus, tertiò maiorem vim eo parante, desperans Romerus ab exiguo præsidio vltrà sustineri posse, ad Niuernium profectus, pactusque præsidiarij cum armis impedimentisque exirent, oppidum dedidit. Arx in medio sita, cùm actis cuniculis, subdito incensóque puluere tormentario exscinderetur, oppidi quoque maiorem partem absumpsit. Cæsar edoctus Regem, Mosæ amnis commoditate vtentem, oppida arcesque ad eius ripam sitas facilè in potestatem redigere, vires Namurcum colligebat, nominato Sabaudiæ Duce Legato, adiunctis ei Castaldo Platinæ Comite, Antonio Auria, ac aliquot Belgarum Proceribus, ceteris ad parandas copias in diuersa loca dimissis. Interim Rex tertio Idus Iulij Dionanto moués, transmisso amne Sabi, duobus Namurco milliaribus castra locat: sed ob propinquitatem Cęsariani exercitus indies augescentis, non diu manendum censens, Mariemontium vno distans Binstio milliari, venit, deliciásque Mariæ Reginæ cum arce incendit. Hinc Binstium obsidet, oppidum tunc parùm munitum: quod cùm aliquandiu tormentorum vim pertulisset, deditionem nulla conditione facere cogitur. Plebs militésque inermes dimittuntur: Pręfecti cum ditioribus ciuibus pecunia se redimunt. Oppidum direptum cum palatio incenditur; iidemque incendiarij, per aliquot milliaria in Hannonia sæuientes, calamitosam huius expeditionis memoriam, pagis arcibúsque compluribus euersis, reliquere. Hinc Franci Mabugam proficiscuntur, eamque cum vicino Bauaio, præsidiis destituto, similiter incendunt. Cæsaris copiæ Regias insequebantur. Rex castra posuerat medio inter Valencenas ac Quesnoum itinere, iamque commeatus inopia laborare incipiebat. Insistebat enim Sabaudus Francorum vestigiis, adeptumque Fani D. Andreæ Regulum, ad torrentem haud procul Quesnoo equites transmittentem, inuadit; paucisque captis, pluribusque cæsis, impedimenta ferè omnia diripit, ceteri Regem incitato passu insequuntur: iam enim Cæsaris vires vndique conuenerant. Sciebat id Rex: quare magnis itineribus Franciam versus iter instituens, circa finem Iulij Creuecceurium venit, ibique exercitum reficit. Haud procul à Rege Cæsariani castra ad Scaldim locant, Cameraco necessaria recipientes. Rex Cæsaris copias formidans,

1554

Hinc Bouiniam expugnat, tradente se tandem etiam arce.

Quin & Dionantum ab exiguo Cæsaris præsidio infessum, & aliquandiu oppugnatum se ei dedit.

Mariemontium incenditur, deinde & Binstium, multaque arces vicina.

Cæsariani Francorū vestigiis insistentes, eos in Franciam paulatim cedere cogunt.

1554 dans, æquum in locum non descendebat: sed postridie Kalend. Augusti Creueceurio mouens, Baupamam contendit, eâdem ratione quam in Hannones seruauerat, in Atrebates incendiis grassans. Inde ad arcem Rentiacam castra ponit. Venerat iam ad castra Cæsar, qui eum subsequens, Marquij, vnico Rentiaco milliari, considet. Franci tormentis arcem vehementer oppugnant. Sed præsidiarij de Cæsaris præsentia certiores facti, magnis animis repugnant. Cæsar propius Regem Rentiacumque castra mouet, vnumq; è propinquis collibus Francis vicinum, in cuius decliuitate ignaris Cæsarianis Franci insidias locarant, non sine sanguine occupat. Stabant Cæsariani Francique, instructis aciebus ad pugnam parati. Sed cùm se colle, pro quo diu erat certatum, pulsos Franci viderent, deserto Rentiaco, præmissisque tormentis, impedimentis, omníque peditatu, citato passu abibant, equitatu loco consistente, peditúmque discessum tegente. At mox à transfuga de paucitate Cæsarianorum collem occupantium admoniti (maiorem enim exercitus Cæsaris partem eò se contulisse existimabant) è vestigio omnem in eos equitatum, addita peditum Germanorum legione, ducunt; Swartzenburgioque in fugam coniecto, Nassauij legionem solis ardore sine ordine vagantem, perrumpunt (Hispanis ad saltum sine incommodo se recipientibus, sclopetisque se defendentibus) ac antequam à ceteris Cæsarianis succurri posset, concidunt, instanteq; nocte, concitato equorum cursu ad pedites suos, sine tubæ sono procedentes contendunt. Clades ferè æqualis fuit ob priorem Cæsarianorum victoriam. Cecidere ab vtraque parte, diuerso pugnæ euentu, supra bis mille septingenti viri, ac ferè omnes Nassauicæ legionis Germani, signis eorum militaribus ad Regem relatis. Rex multum itineris prægressus, tandem Abbeuillam, Ambianum, indeque Compengam venit; vbi sine mensis Augusti exauctoratis Heluetiis, Germanorumque maxima parte, in vlteriorem Franciam abiit, ceteris copiis partim in præsidia distributis, partim Vendomio Picardiæ Præfecto attributis. Cæsar corpore æger Bruxellam, tradito exercitu Sabaudo, reuertit; qui Francos, traiecto amne Authia, insequens, arcem Auchiacam expugnat. Tum transmisso Somona, qui Atrebates à Picardis separat, capit inceditque Dampterram, Durriam, Machium, Maintenaum, Fanum Riquerij, & alia; conuersoque exercitu ad Comitatum Fani D. Pauli, indeque Monstreulium ac Dorlanum, vt talionem redderet, omnes eius tractus Franciæ pagos incendit, & pro diruto superiori anno Hesdino, ad Vicum Mesnium iuxta amnem Caneem, intra paludes cōdere cœpit Hesdinum forte seu nouum, adiectis vastæ molis quatuor munitionibus: quæ dum perficiuntur, eodem loco cum exercitu manet, Monstreuliorum Dorlanorumque eruptiones reprimens.

Interim adhuc in Artesia quoque flammis Franci sæuiunt.

Stant non longè à Rentiaco acies vtrimque ad pugnam paratæ.

Pugnatur cruentè clade ferè æquali; cecidere ab vtraque parte supra bis mille septingenti.

Sabaudus transmisso Somona, multa similiter Francorum oppida, arces & pagos flammis absumit: hinc Hesdinum nouū condere incipit.

Hesdino permunito, Cæsariani, iterùm Somona traiecto, Ambianum vsque igne sæuiunt. Hinc Corbeiam ac Einchrium contendentes, exustis his oppidis, tandem Bapamam initio Decembris reuertuntur, exauctoratisque Cameraci atratis equitibus, Germanorumque legionibus, Belgas Sabaudus in proximis oppidis hibernare iussit; idémque mox faciens Vendomius, rusticorum calamitatibus vltrò citróque ad tempus dedêre inducias. Ardebat in Italia adhuc bellum Senense. Ad Marignanum Cæsaris Ducem magna auxilia adduxerant, Ioannes Luna ex Insubribus, Madritius è Regno Neapolitano, adeò vt in acie produceret 14. peditum ac duo equitum millia. Nec minores Strozza Senensibus à Franco subsidio missus habebat copias, cùm non ita pridem Massiliâ sex millia peditum accepisset. Quare vterque Dux, in aciem productis omnibus copiis, pugnæ occasionem circumspectabat. Recipit intereà Marignanus Moncarolum ac Moncatinum, paulò antè à Strozzianis occupata; indéque Senas profectus, vrbi copias admouet, ad portam Romanam munitionem erigit; cúmque Strozziani ad expugnandum Monasterium contendissent, misso Marignanus iusto subsidio, acriter eo euentu est concursum, vt circiter octingentis hinc inde cæsis, intactum Strozziani Monasterium relinquerêt. Tum Strozza Senas rectà contendit, collémque munitioni Chamoliæ imminentem occupare conatus, præuentum se à Marignano reperit. Raptato igitur Ciuitellam agmine, capere oppidum opportunissimo loco situm constituit. Expugnat in itinere, trucidatis præsidiariis, Martianum. Oliuetum deditionem facit, vt & Foianum, aliaque quædam iis locis oppida: videbatúrque bellum è ditione Senensi in agrum Florentinum trásferre statuisse. Quare Marignanus, rebus necessariis ad Senarum obsidionem constitutis, cum reliquis copiis Strozzam insequitur. Pugnatum est primò haud longè Chiana valle, postridie Kalend. Augusti, vbi Strozziani vltra mille, Cæsariani vltra quadringentos amisere: deinde haud procul Martiano, tertio Nonas Augusti. Desiderauit hîc Strozza circiter quinque virorum millia, maximè Francos ac Heluetios, siti æstúque semienectos. Signa militaria supra centum relata. Capti milites bis mille, omnésque liberi dimissi, cùm iurassent se proximo anno contra Cæsarem non militaturos. E Cęsarianis vix quadraginta. Etenim primo equitum concursu Bergettus equitatui Strozziano Pręfectus contra Cęsarianos pedites concitato cursu prouectus, cùm illi inclinatas hastarum cuspides constanter obtendissent, paululùm declinans, ex acie se proripit: qua de causa paulò pòst iussu Strozzæ fracto iugulo est punitus. Ceteri equites, horum abitu, facilè citóque in fugam acti, Strozzianos pedites Cæsarianis concidendos reliquere. Qui potuere, cum saucio Strozza Lucignanum, quod haud longè aberat,

1554

Vtrisque in hiberna distributis, quies tantisper rusticis data.

Marignanus pro Cæsare Senas, munitione extructa, premit.

Cruenta pugna in Italia: prima, vbi desiderati Strozziani vltra mille, Cæsariani quadringenti: altera, in qua Strozzianorum quinque millia, Cæsariani vix quadraginta.

1554 aberat, profugêre. Intereà Senenses inutilem hominum turbam vrbe eiiciunt. Marignanus eos non recipiens redire iubet; misertimumque erat spectaculum, conspicere, puerorum, feminarum, senumque turbam ad vrbis fossas dispalatam iacere, fameque interire. Perfecta insigni ad portam Romanam munitione, qua Carthusiani includebantur, seriò Senæ obsideri sunt cœptæ. Sub idem tempus Brisaccus Francorum in Pedemonte Præfectus, per occasionem absentię Ferdinandi Gonzagæ (erat is ad Cęsarem in Belgium profectus, diluendis aliquot inimicorum suorum calumniis, relicto Legato Figuarola) occupat Bugiellam, Iuræam cum arce, Fanum D. Iacobi, & alia non parui momenti castella. Fine anni Romanorum Rex Augustam ad indicta dudum Comitia, quibus ipsum præesse Cæsar iusserat, veniens, Principes expectabat: qui Nonis

Imbellis turba Senâ eiecta, & nusquam recepta, miserè fame conficitur.

Brisaccus pro Franco occupat Bugiellam & alia quadam loca vicina.

1555 Februarij anni 1555. conuenere, multisque solito more sesquipedalibus verbis de Religionis restitutione auxiliisque contra Turcam egere, sed paruo aut nullo fructu. Per idem tempus Fani D. Andreæ Regulus, valida apud Picardos coacta manu, in Comitatum Fani D. Pauli, ac Atrebatensem excurrit; vastaque populatione mulctatis agrestibus, ne nouo Hesdino commeatus importaretur, frustrà impedire conabatur. Proinde in Cameracenses conuersis copiis, euastatisque agris, oppidum Cambresium, trucidatis præsidiariis diripit, inceditque. Mense Martio Brisaccus Casalem per fraudem in Subalpina ditione occupat, turrim ingentem cum Germanorum præsidiariorum clade expugnat, paulóque etiam pòst arcem Figuarolam per deditionem capit, magno Cæsarianorum ijs in partibus detrimento. Exinde captum Valencium ac Fanum Saluatoris diruit, omnísque fermè Marchionatus Montferrati ditione Franci potiuntur. Duodecimo Kalend. Apriles Iulius Tertius Pontifex Maximus è viuis decedit, succedente Cardinale Marcello Coruino, qui retento nomine Marcellus Secundus est dictus. Sed cùm viginti duobus tantùm Iulio supetuixisset diebus, vtrique decimo Kalend. Iunij succedens Ioannes Petrus Caraffa, vir octoginta annos natus, Pauli Quarti nomen sumpsit. Sub idem tempus in Hispania obiit Ioanna Atragona Caroli Cæsaris ac Ferdinandi Rom. Regis sororúmque eorumdem mater, à morte mariti Philippi (qui obiit anno 1506.) numquam mentis compos, sed corpore valido, nugis rebúsque ridiculis, instar puerorum, tempus ad extremum vsque spiritum terens. Cæsar solemnes ei exequias Bruxellæ Brabantiæ, Rex Ferdinandus Augustæ, vbi tum erat, soluit. Premebantur intereà in Italia Senæ extrema commeatus inopia; consumptísque omnibus eduliis, ad infames deuenerant cibos. Strozza de eorum calamitate certior factus, cùm ad Portum Herculis in vnum coëgisset duo millia peditum, ac trecentos equites, magnámq; vim commeatus,

Item Casalem, arcem Figuarolam, alia.

Mortuo Iulio Tertio & mox etiam successore Marcello Secundo, sufficitur Paulus Quartus. Moritur & Ioanna Cæsaris mater.

meatus, Senas intempesta nocte importare conatur. Sed Marignanus, de 1555
eius consilio edoctus, idoneo loco insidias ad pontem Tressianum collocat; in quas cum copiis Strozza incidit, multis desideratis ac captis: commeatus omnis in potestatem Cæsarianorum deuenit, Strozza cum equitatu Montalcinum se recipiente. Exinde Senenses animis fracti, hisce conditionibus decimo Kal. Maij Marignano Cæsaris Legato deditionem faciunt: Senenses in Cæsaris perpetuam clientelam se tradunto.

Frustrà Strozza Senensibus extremè laborantibus succurrere conatur.

„ Is arcem in vrbe, nisi è ciuium consensu, non ædificato. Munitiones secundùm vrbem extructas diruito. Præsidium Cæsari in vrbe habere, suo sumptu, quot militum ac cuiuscumque voluerit nationis, liberum esto. Reipublicæ Senensis statum pro arbitratu Cęsar constituito. Senensibus præterita omnia condonantor, exceptis Cæsaris subditis in ea exulantibus, ac cum iis militantibus. Franci cum omnibus fortunis, impedimentis, ac armis liberè, quò voluerint, è Senensi ac Florentina ditione abeunto. Exinde duo millia Hispanorum peditum Cæsaris nomine vrbem ingrediuntur, exeuntibus aduersa porta Fräcis, Italis, ac ciuibus qui Cæsaris imperium dedignabantur. Tum Marignanus exercitum ad Portum Herculis, vbi Strozza cum valido erat præsidio, ducit. Sed is per causam adducendi subsidij egressus, obsideri nolebat. Paulò pôst oppidum terrâ à Marignano tormentis quassatum, mari cum Genuensium triremibus ac onerariis ab Andrea Auria oppugnatum, tandem mense Iunio tertia inuasione vi capitur, cæsis in oppido circiter quingentis viris, multísque captis, ac inter hos, Saluiato, Tusino, Martinengio, cum omnibus Gasconum Grisonumque Præfectis. Hieronymo Fiesco iussu Auriæ caput est amputatum. Huius oppidi expugnatione euulgata, proxima quæque statim deditionem faciunt, tandémque vniuersa Senensium ditio Tusciæque in Cæsaris potestatem concessit: qui eam cum vrbe gubernandam commisit Francisco Mendosio Cardinali. Tum Marignanus Florentiam reuersus, à Duce Cosmo insigniter remuneratur; acceptóque stipendio, dimissísque pro maiori parte Germanis ac Italis, Marignanum suæ ditionis apud Insubres oppidum reuertitur. Eodem ferè tempore iterùm Turcica classis Regi Franciæ ex fœdere auxilium latura, oram Italiæ legens, Plombinum Hetruriæ Tusciæque communem portum, iuxtaque eum insulam Iluam, nunc Elbim, frustrà tentauit. Interim magna abducta hominum pecorúmque præda, cum Principe Salernitano Franciæ Regis Legato triremes conscendens in Græciam abiit. Inter Belgas eorúmque vicinos Francos, omnia bellicis tumultibus perstrepebant; cuius miseriæ finiendæ causa, medio inter Caletum ac Greuelingam itinere, Legati Cæsaris, Regis Francorum Henrici, ac Regum Angliæ, de pace acturi, conuenere. Sed cùm dies

Deduntˀ se ergo Senenses Cæsari his conditionibus.

Capitur Portus Herculis à Cæsarianis tertia inuasione.

Demum proxima quæq; vniuersa deditionem faciunt.

Frustrà

Legati Cæsaris & Regis Francorum, arbitris Angliis intra Caletū & Greuelingam de pace agunt.

1555 complures frustrà triuissent, re infecta discessere. Cæsar intereà Subalpinæ ditioni prouisurus, in locum Ferdinandi Gonzagæ, Mediolanensium ditioni præficit Ferdinandum Toletanum Albæ Ducem. Is maximis itineribus è Belgio eò cum amplissimis mandatis profectus, ingentem exercitum breui cogit, ac Vulpianum à Francis obsessum, & ad extremam commeatus inopiam redactum, defendente Cæsare Neapolitano, adueniens cum exercitu obsidione liberat, ingentemque commeatus vim importat; præterea nulla re memorabili pro tanto exercitu triginta millium peditum & trium millium equitum gesta. Nam paulò pòst, cùm Albanus exercitum pro parte dimisisset, & Franci arctè premere pergerēt, Cæsar Neapolitanus honestis conditionibus deditionem facere coactus est. Franci Vulpianum decimo Kal. Octobres diruunt, satis sibi in Taurino præsidij esse iudicantes. Exinde Monscaluus Francis deditionem facit, præsidiariis cum armis, iisque quæ humeris efferre poterant exeuntibus. Eodem tempore Ferdinandus Gonzaga à Cæsare, restituto honore, absoluitur, ingentibusque donis affectus, acceptoque oppido Santseuerino, ac plerisque aliis in ditione Neapolitana arcibus oppidísque, magno cum honore ac gratia à Cæsare è Belgio discedens, in Italiam reuertit. Apud Belgas Rex Henricus Marieburgo ac Maseriæ de firmo præsidio, ingentique commeatus copia prouidet: eò enim Cæsarem vires conuersurum existimabat, quòd non contemnendæ eius copiæ iis in partibus, Duce Mattino Rossemio, coirent. Tandem Sabaudus ad exercitum veniens, arcem Chiueiam ad Mosam sitam insigni operarum diligentia permunit; quadratóque extructo vallo, cum quatuor ingentibus extantibus munitionibus, ac profundissimis largissimísque fossis, nouum oppidum Carolomontem, à Cæsare Carolo appellauit. Niuersius cum Regiis copiis opera impedire conabatur; sed adeò castra Sabaudus permunierat, vt frustrà omnia tentans, re infecta Marieburgum abiret. Hoc rerum statu ad Carolomontem Martinus Rossemius Porroiæ dominus peste obiit. Venit ad castra in eius locum Guilielmus Nassauius Aurantij Princeps; qui perfectis Carolomontianis munitionibus, castellum Fagnolium capit diruítque, ac ad Saltorium vicum, loco valdè idoneo, alterum ædificat munítque oppidum, cui à Rege Philippo Cæsaris filio, est inditum nomen Philippo-villa, finibus Hannoniæ ac Namurci his nouis oppidis Cæsare consulente. Cùm Franci harum munitionum extructionem impedire se non posse viderent, frustrà tentato Saltorio ac Chimao, ad nouum Hesdinum excurrunt, Atrebatibus minitantes. Pugnatum quoq; est mense Augusto mari inter Belgas ac Francos, viginti sex Francorum armatis nauigiis ex portu Diepæ, viginti quatuor Belgarum onerarias ex Hispania cum mercibus domum reuer-

Vulpianum post longam toleratam obsidionem tandem Francis traditur.

Gonzaga dudum ab æmulis calumniis oppressus, demum à Cæsare cum multo honore absoluitur.

Conditur ad Mosam oppidum Carolomons, & Martinus Rossemius tunc ibi peste moritur.

Item extruitur oppidū Philippo-villa.

reuertentes inuadentibus. Fuit victoria penes Francos, ſed valdè cruenta;etenim Belgæ naues harpagonibus inter ſe connexas tandem, coniectò in puluerem tormentarium igne, incenderunt, ſe Francoſque communi morte extinguentes. Paucæ confractis harpargonibus liberatæ, laceræ in Hollandiam rediere. Prætoriæ ab vtraque parte, cum Ducibus omnibus qui intus erant, periere. Superſtites Franci quinque ambuſtas Belgarum naues vacuas Diepam in ſignum victoriæ perduxêre.

1555 Pugnatum in mari contra 24. onerarias Belgarum: victoria fuit Francorum, ſed valdè cruenta.

PHILIPPVS II. HISPAN. REX

FILIVS PRÆCEDENTIS,

XLIII. BRABANTIÆ

VI. BELGII VNITI PRINCEPS.

Præfuit annis quadraginta tribus.

OC anno 1555. Cæſar, cùm ſe corpore deficere ſentiret, quod dudum propoſuerat, exequi, filióque Philippo Regna Ditionéſque omnes tradere ſtatuit. Octauo igitur Septembris ex Anglia venientem excipit, & in ſeptimum Kalend. Nouembres in eam rem Ordines Belgarum Bruxellam conuenire iubet. Adueniente die, primùm, factò manè Sacro, ſupremam familię Burgundicę auctoritatem (quæ in Ordinis Aurei velleris Principatu conſiſtit) in filium transfert. Sumpto prandio, ad Palatij aulam deſcendit, comitante filio Philippo, ſorore Maria, Procerum Legatorúmque ciuitatum immenſa turba. Iubente Cæſare exurgens Philibertus Bruxellius Conſiliarius, diſertè conſilium Cęſaris aperit, cauſámq; præcipuam his verbis adſtruit:

Venit Philippus Rex ex Anglia Bruxellam ad patrem Cæſarem.

„ Nondum (inquit) ea eſt Cæſar ætate, quæ rebus adminiſtrandis per ſe
„ ſit inidonea, ſed morbo ſæuiſſimo crudeliſſimóque, cuius immanita-
„ ti (articularem intelligit) nullæ vires diu reſiſtere, nec medicina me-
„ deri valet, oppreſſus ſuccumbit. Itaque cogitat Hiſpanienſem aërem
„ Belgico ſibi commodiorem viſere, ibíque Deo exitum ſuum com-
„ mendare, ac filio ſuo vnico proinde Belgicas Prouincias tradere. Hæc
inter alia, prolixa & inſigni oratione Bruxellius. Cuius orationem exci-

Acta Comitiorum ſummatim, quibus Cæſar filio Belgicas Prouincias tradidit.

piens

1555 piens ipſe Cæſar, in pedes ſtans, dextera ob imbecillitatem ſcipioni, ſiniſtrâ humero Guilielmi Naſſauij Aurantij Principis innixus, membranulâ (quæ capita eorum, quæ in Senatum referre ſtatuerat, continebat) longinquo morbo affectam memoriam adiuuans, res omnes ab ſe geſtas, & à nobis per tot annos commemoratas, à ſeptimodecimo adoleſcentiæ anno, quo Hiſpaniam primùm adiit, & in his labores pro Republica ſuſceptos toleratóſque ſummatim propoſuit; atque à capite (quod aiunt) ad calcem repetiit, ac deinde, cùm non ea deinceps vigilantia qua conſueuerit, Prouincias ob immanem morbum gubernare poſſet, conſultò eas iam filio à ſe tradi probauit. Addit, non eſſe theatrum vllum conſcientiâ virtutis maius; eâ comite, ſe Deo ſuſtentare. Porrò, ſi fortè, quod factum nollet, vſpiam tranſuerſum à regula diſceſſerit, id imprudentia humana admiſſum eſſe, fateri; ideò veniam deprecari. Obteſtari autem ſe in primis, vicinarum Prouinciarum ſectis turbulentis ne inficiantur Belgæ. Deinde ſublato in cælum vultu, Dei opt. max. numen implorás, eodémque ſubmiſſo, filium monens, eius vt prudenti gubernatione patris moleſtiæ leuarentur, lenem exclamatiunculam lacrymis terminauit. Quo factum eſt, vt vniuerſus cœtus in lamentis ac ſuſpiriis iacuerit, donec aſſurgens filius, Philippus Rex, atque ad patris pedes in genua procumbens, ita ferè reddidit: « Indignum ſe tanto munere eſſe; ſed cùm inſideat animo patris, ſe onus ſuſcipere, omnémque operam poſiturum, Belgæ vt auita æquitate gubernentur. Deinde paululùm à patre conuerſo ore, Gallicè ſubtexuit, hoc ferè ſenſu: « Quàm vellem, viri nobiles ac præclari, in me perfectior eſſet huius prouincialis veſtræ linguæ notitia, vt ſic vobis, quo in vos ſum affectu, pleniùs declararem. Itaque vobis eum abundantiſſimè pro me teſtatum faciet Antiſtes Attrebatenſis hîc præſens. Qui ſine mora iuſſa exequens, quod Philippus fuerat exorſus, prolixa doctáque oratione pertexuit, omnia optima promittens. Hinc Iacobus Maſius, vir eloquens, pro Ordinibus Belgicis hunc ferè in modum reſpondit: « Nequaquam fugere Imperatoriam Maieſtatem, quàm officioſos, quàm promptos, quámque fideles vſque habuerit Belgas; idcircò non ſolùm admirari admodum omnes, ſed etiam perturbari, ſe, flagrante Francico bello, patrocinio S. M. priuari. Poſtquam tamen ita Imperatori videatur, eos vtcumque recreari auctoritate chariſſimi filij, nec vmquam Belgas, licet diuturnis depreſſos bellis, defuturos, quin patrono Philippo filio clientes erũt officioſiſſimi. Tum honeſtiſſimè aſſurgens Cæſaris ſoror Regina Maria hoc propè ſenſu eſt locuta: « Tota quidẽ mente in hanc curam ſemper incubuiſſe ſeſe vt delegatam ſibi Prouinciam ad eam normam gubernaret, quæ tum fratri tum Reip. commodiſſima videretur: quod ipſum ſi minùs vſpiam lapſa

Inſigne dictum Cæſaris. Non eſſe vllum theatrum maius conſcientia virtutis.

Deinde obteſtatur, in primis Belgæ caueant ab hæreſibus.

Accipit Philippus, patris ad genua procumbens, Belgicas Prouincias.

Summarium eius quod Maſius tunc nomine Ordinum perorauit.

Renunciat Regina Maria Belgij gubernaculis, cum fratre Cæſare in Hiſpaniã profectura.

PHILIPPVS II. HISPANIÆ REX, XLIII. BRABANTIÆ VI. BELGII VNITI PRINCEPS.

1555 lapsa præstitisset, orare obnixè illius errati veniam; nunc se fratri Comi- “
tem in Hispaniam futuram. Hîc iterùm assurgens Masius, dilaudatæ & “
ad cælum euectæ Reginæ (quòd summam diligentiam in Remp. con-
tulisset) pro Belgis vniuersis, quàm maximas gratias agit, promittitque
Belgas admonitionum Cæsarianarum in perpetuum memores futuros,
Deumque pro eius Reginæq; salute exoraturos. Ita Conuentus soluitur.
Postridie qui erat sexto Kal. Nouembres, iidem Belgarum Ordines in
amplissimũ palatij locum deambulationi destinatum congregati, hora
nona ante meridiem, Regem Philippum Equitibus Aurei velleris co-
mitatum, inque sede ornatissima sedentem, adeuntes, accepto ab eo no-
uo solemni sacramento, similiter singularum ei Prouinciarum Belgica-
rum absolutæ potestatis Legati, alterum sacramentum, vt absoluto iam
Principi dicunt. Primùm vocati venêre Legati Ducatus Brabantiæ,
Limburgi, Lutzenburgij, ac Geldriæ; deinde Comitatuum Legati;
postremò reliquarum Prouinciarum: & accepto dictóque sacramento
ad manus osculum admissi discessere. Cessionis Tabulæ signatæ ha-
bentur septimo Kalend. Nouembres. Paulò pòst Cæsar filio Philippo
etiam cedit omnibus Regnis hereditariis, seu bello partis, ac quacumque
ratione quæsitis, Hispaniæ, Siciliæ (anteà Neapolim dederat) Sardiniæ,
Balearium, Americæ, ac noui Orbis, idque præsentibus Proceribus, Se-
cretariis, Consiliariis, ac domesticis Hispanis omnibus tum temporis
apud Belgas agentibus. Quibus rebus confectis, traditurus se in poste-
rum Cæsar paterno Dei flagello in immanissimis podagræ cruciati-
bus, illudque quantũ possit diuinis meditationibus mitigaturus, neces-
saria ad Hispanicam profectionem quamprimùm instrui iubet. Nonis
1556 Februarij anni 1556. quinquennales Cæsar Rexque Philippus inducias
pangunt cum Henrico Francorum Rege, his conditionibus: Induciæ “
Nonis Februarij anni 1556. initium habituræ, ac in quinque annos pro- “
ximos duraturæ firmæ rataque sunto, inque omnibus dictorum Prin- “
cipum Ditionibus terra aquáque obseruanto: ab omni bello, iniu- “
ria ac vi abstinento: alter alterius hosti opem non ferto: quæ quis- “
que occupauit, tenétque, possideto. Subditi hinc inde terra maríque li- “
berè commeanto, mercaturam exercento, veteráque tantùm portoria “
vectigaliáque soluunto. Bonis agrísque per belli tempus vltrò citróque “
pulsi, in plenam possessionem redeunto, quemadmodum & hi quorum “
subditi aduersæ parti militarunt. Induciarum violatorem vita punito. “
Rebelles exulésque Neapolitani Siculíque his conditionibus non com- “
prehenduntor. Induciarum leges singularium hominum iuribus & “
actionibus non deroganto, sed ius ex æquo exerceto. Duci Sabaudiæ, in “
iis quæ adhuc possidet, vim non inferto. Franci ad Indias Occidentales, “
merca-

Masius actis gratiis Reginæ, Belgas memores futuros monitorum Cæsaris recipit: inde Conuentus soluitur.

Postridie Rex Philippus, vt absolutus iam Princeps, sacramenta dicit, & accipit.

Cedit etiã Cæsar filio Philippo omnia sua Regna.

Induciæ sanciuntur quinquennales inter Philippum & Regem Francia.

"mercaturæ, bellandi, nec quærendarum Ditionum causa, sine Cæsaris Regísque Philippi consensu ne nauiganto. Albertus Brandeburgius his induciis non comprehenditor. Acta transactáque sunt hæc nomine Cæsaris Regísque Philippi à Carolo Lalaini Comite, Gubernatore Hanoniæ, Simone Renardo, Carolo Tisanackio, Philiberto Bruxellio, ac Schitio Mediolanensi, Cæsaris Consiliariis; nomine Regis Henrici à Iaspare Collignìaco Ammirali, Abbate Bassefontainæ, ac Abbate D. Martini, Regiis Consiliariis. Subsignauit Cæsar Bruxellæ, Rex Philippus Antuerpiæ. Nempe duodecimo Kalend. Februarij Rex Antuerpiæ in templo D. Virginis Mariæ Ordinem Aurei velleris supplerat, compluribus solita cum pompa in Equitum numerum adscitis. Circa idem tempus Dux Albanus relicto Mediolano, Neapolim profectus Proregis munere fungi cœpit. Pontifex Paulus ex Carafforum familia alienior erat à Cæsare, tum à Columniis Cæsarem secutis; quòd non ita dudum Cæsariani, Ducibus Columniis, Caraffam quemdam Neapoli orta seditione interfecissent. Pontifex factus euocat clientales Ecclesiæ Proceres, de more sacramentum dicant; citatúrque inter alios Marcus Antonius Columna, tum hac de causa, tum vt crimen patri Ascanio Columnæ obiectum approbaret, aut purgaret, ne frustrà à prędecessoribus Pontificibus in exilium actus videretur. Marcus Antonius parum Pontifici fidendum ratus, Neapolim proficiscitur, per Legatum Pontifici clientale sacramentum offerens. Is occasione arrepta, omnes Antonij ciuitates arcésque in potestatem redigit, præsidiis firmat, Fredericúmque Caraffam nepotem ex fratre Paliani Ducem appellat, omnia ei Marci Antonij oppida donans. Is ad Cæsarem confugiens auxilium implorat. Facta hæc fine anni præcedentis, certò tunc sibi Franci auxilium Pontifice pollicente. Qui cùm videret Francum inducias iam cum Cæsare Regéque Philippo fecisse, Octauium etiam Farnesium Cęsari reconciliatum, angebatur animo. Intereà quoque Romæ in carcerem coniicit Pontifex omnes, quos vocabant, Cæsarianos Cardinales, cum Garcilasco Oratore Hispano; exarmatísque per causam parati sibi veneni ciuibus Romanis, indies magis magísque ad bellum prorumpebat. Itaque in hoc enixè laborabat, induciæ inter Cæsarem Francúmque initæ quacumque ratione dissoluerentur; quod sequenti obtinuit anno. Hoc rerum statu Pontifex Antonium Caraffam in Galliam Togatam, ac Antonium Tiraldum in Perusinos, vt copias conscriberent, mittit. Albanus Neapoli Prorex cum priùs Cæsaris Regísque Philippi nomine pro pace omnia frustrà tentasset, Pontificios præuertendos statuens, Neapoli duodecim millia peditum, ac tria equitum millia educit, rectáque in Latium contendit. Primo incursu Pontem-coruum, deinde

Nota, & tunc tanti fuerunt Indiæ Occidentales.

Rex Philippus Antuerpiæ Ordinem Aurei velleris supplet.

Paulus Quartus Pontifex mouet Camarinam sic excitati crabrones, & hinc paulò post bellum.

Idem per speciem sibi parati veneni Romanos exarmat.

1556 Frusinum (hodie Frasellono) tum omnia Marci Antonij Columnæ oppida recipit, Ascaniumque Cornelensem ad se à Pontifice transfugientem honorificè excipit. Intereà Pontificiæ copiæ septemdecim virorum millia excedentes in vnum conuenerant, inter quos tria equitum millia, qui clàm Franciæ stipendiis merere dicebantur: erant certo plurimi Franci, sed fama eos iniussu in Italiam venisse ferebat. His omnibus summo cum imperio præerat Fredericus Caraffa, Dux Paliani, Pontificis, vt dictum est, ex fratre nepos, ditionis Columnææ inuasor. E consilio erant, Carolus Caraffa Cardinalis, ac Petrus Strozza Dux veteranus. Fit intereà Albanus certior, Legatum suum Pyrrhum Lofredum Neapolitanum, quem ad Pontificem pro pace iterùm miserat, in arctissimum Romæ carcerem coniectum. Quare omni spe pacis abiecta, ad bellum se totū conuertens, subito aduentu Verulum ac Babucum expugnat, faciuntque deditionem Alatrium, Terracina, Acutium, Fuma, ac pleraque alia Pontificiæ ditionis oppida. Anagnia etiam aliquandiu oppugnata, nocte effugiente præsidio, potitur. Hoc Albani successu motus Pontifex, Camillum Vrsinum, quem Romanæ vrbi præfecerat, munire eam præcepit. Is rebus nullis parcens, suburbia, hortos, vineta, pomaria, ac quidquid erat circa vrbem deliciarum aut commoditatis, magno plurium cum dolore ac querimonia euertit. Circumsistunt hac de causa, ac ob dictorū oppidorum amissionem, multi magnæ auctoritatis viri Pontificem; petentemque pacem Albanum audire dignetur, tandem impetrant. Mittitur Romam Franciscus Pacæcus. Ad Albanum, ad Cryptam Fertatam castra habentem, Cardinalis Caraffa venire debebat. Sed deluso Albano, irrisoque Pacæco, nullus à parte Pontificis comparuit, bellumque infestissimè geri iterùm ab vtraque parte est cœptum. Albanus enim mox in potestatem redigit Præneste, Vicum Valerij, Tybur, ac Segniam. Pontificij ex agro Piceno Regni Neapolitani fines infesta populatione deuastant, Albanum hac ratione è Latio agroque Romano frustrà retrahere conati. Is enim, occupata Ostia, Romanorum portu, Vrbem fame ad deditionem cogere instituebat. Capit & hac de causa paulò pòst Ardeam, ac Porcilianum. Antiates à Pontifice ad Columnios deficiunt. Vespasius Gonzaga Cæsarianus Palumbaciam expugnat diripitque. Pontifex se breui Latio pulsum iri, Albanique castra ad mœnia Romana visurum conspiciens, Legatos ad Henricum Francorum Regem pro auxilio mittit, stantibusque cum Cęsare induciis impetrat. Nempe inducias tantùm apud Belgas locum habere Franci dicebant. Intereà Rex Henricus in vnum coactis sex peditum Francorum, octo Heluetiorum millibus, ac bis mille equitibus, iis pręficit Guisę Ducem, Pontificique in Italiam in auxilium properare iubet. Exinde opera aliquot

Frustrà sæpi tentata pace, Albanus Neapolis Prorex iussu Regis Columnam, qui ad Cæsarem confugerat, in oppida sibi à Pontifice adempta armis restituit.

Nihilominùs iterùm Legatus pro pace Romam mittitur, sed in carcere includitur.

Tertiò de pace agendum constituitur, sed à parte Pontificis nullus cōparet.

Hinc apertum bellū, frustraq́ obnitētibus Pontificiis copiis, Albanus ipsam Romam fame premere incipit.

Francus auxilia Pontifici promittit, praetexens inducias tantùm pro Belgis pactas.

aliquot Cardinalium in quadraginta dies induciæ fiunt. Secreta enim 1556 dicebatur inter Albanum ac Cardinalem Caraffam contracta amicitia, Albani filio notho Ferdinando, aliquot opimis Hispaniæ sacerdotiis promissis. Certè ex eo tempore frigidiùs bellum fuit administratum, Cardinale Caraffa statim Romam contendente. Albanus, exercitûs partem in captis Latij oppidis relinquens, instante bruma Neapolim quoq; reuertit. Guisius interim cum fratribus, Aumalę Duce, ac Albeuffij Marchione, vel acerbissimis vrgētibus frigoribus, cùm exercitu Alpes transit, sequebanturque eum præter fratres Dux Nemoursij, Brisaccus, Vicomarcatus, Biragus, ac aliquot alij Franciæ veterani Duces; qui mense Decembri Valentiam, vnius diei itinere Mediolano distantem, perueniunt, oppidumque obsident. Dum hæc in Italia fiunt, æstate huius anni Maximilianus Austriæ Archidux, Ferdinandi Rom. Regis filius natu maximus, cùm vxore Maria Cæsaris filia, in Belgium ad patruum eumdemque socerum contendit. Obuiàm ei Bruxellam procedit Rex Philippus, deinde ad portam vrbis Magistratus, Cæsare cum sororibus subsequente, ac vtroque populi ordine Principes debito cum honore reuerentiaque suscipiente: intrant Bruxellam postridie Idus Iulij. Maximilianus cum Cæsare Regeque Philippo transigit de vxoris dote, assignatùrque illi ingens pecuniæ summa, quam certis pensionibus Neapoli esset recepturus. Quæ cùm tabulis ritè essent consignata, Maximilianus Belgarum Prouinciis Hispanięque Regnis renuntiat, ac sub finem mensis Augusti cum vxore in Austriam, Cæsari amitisque in æternum valedicens, rediit. Cæsar verò iterùm litteras ad fratrem Ferdinandum perscribit, quibus eum de Imperij cessione certiorem faciebat, vtque Cæsaream dignitatem admitteret, petens, rogat simul, Religioni concordiam pacémque summo studio procuret. Iam omnia ad profectionem Hispanicam erant parata, cùm in Zelandiam Cæsar mense Septembri contendit, ac Zeburgo, vbi ventum expectabat idoneum, Legatos ad Germaniæ Septem-viros Aurantium, Sila, ac Haller mittit cum litteris, hæc inter cetera continentibus: Carolus Dei gratia Rom. Imperator, &c. Omnibus ac singulis, &c. Coacti multis magnisque de causis, ac præcipuè, quod nos prægrauat, morbis difficilibus implicati, hereditarias ditiones omnes, quòd gubernare eas ampliùs, vt decebat, non possemus, filio nostro vnico Regi Philippo tradidimus; cedenrésque illi Palatio, ad mare concessimus, tempus in Hispaniam nauigandi commodum expectantes. Propter hunc ergo meum in perpetuum abitum, ad Ferdinandum Romanorum, Bohemiæ ac Hungarię Regem, fratrem nostrum charissimum, gubernatio sacri Romani Imperij posthac pertinet, vt electum consecratúmque Romanorum Regem, nostrúmque in Imperio legiti-

Frãci magnis cum copiis summa hieme in Italiam irrumpũt.

Venit Bruxellã Maximilianus cum vxore, & de dote cum Cæsare & Rege Philippo transigit.

Cæsar ex Zelandia in Hispaniam nauigaturus, Legatos & litteras in Germaniã mittit, quibus Imperium fratri Ferdinando resignat.

1556 mum successorem. Statueramus quidem hanc Imperialis potestatis in fratrem translationem, proximis Comitiis præsentes facere, nisi indies ingrauescens aduersa valetudo itineri me tam longo terrestri committere inhibuisset. Quare à vobis omnibus petimus, ac secundùm præsentium Tabularum tenorem præcipimus ac iubemus, nisi pœnam læsæ Cæsareæ nostræ Maiestatis incurrere præoptetis, Romanorum Regi fratri nostro obsequium fidémque debitam præstetis, non aliter quàm nobis, si præsentes essemus. Hæc enim nostra est expressa ac extrema voluntas. Datum adiuncto sigillo nostro Zeburgi Zelandiæ, septimo die mensis Septembris anno 1556. Imperij nostri 36. Cum his renuntiationis cessionisque Tabulis dicti Legati in Germaniam proficiscuntur, Principum prima Comitia expectaturi, ac in iis Cæsaris voluntatem omnibus expositiuri. Cæsar verò Legatorum non expectato reditu, sed commodum nactus ventum, filium Regem Philippum amplectitur, postremísque ei verbis Religionem Catholicam cum lacrymis commendat, seriò quoque grauitérque eum admonens, ne Belgas ab exteris opprimi sinat, nisi in calamitosum continuúmque se præcipitare ciuile bellum velit. Tum dato cum lacrymis osculo, salutaris Regum Principúmque Legatis, omnibúsque Belgarum Proceribus, cum vtraque sorore nauem decimo septimo Septembris conscendit. Comitabantur eum præsidij officiíque causa quindecim Cantabricæ onerariæ, viginti Belgarum Hulkæ, ac viginti & vna instructissimæ Anglicæ onerariæ optimè armatæ: sicque tandem feliciter Laredium Biscaiæ oppidi portum appulit; vbi mox in genua procidens, terrámque exosculatus, Deo gratias de itineris felicitate agens, ei corpus vt alteri matri commendat; educénsque sinu auream cruci affixi Christi imaginem, exosculans inquit: Te duce roties, Christe, cum hoste feliciter congressus, triumphos ac honores reportaui; quidquid inde decoris ac laudis est, tibi qui tribuisti, submissè refero; vtque animæ meæ breui ex hoc corpusculo migraturæ, felicem exitum profectionémque dare, vt nunc corpori tribuisti, etiam digneris, obsecro. Confluxere statim ad Cæsarem vndique Hispanorum vtriusq; Ordinis Proceres: quos humaniter compellans, lectica Valledoletum cum sororibus defertur; Carolúmque ex filio nepotem amplexus, & ad pietatem virtutémque omnem cohortatus, rebus omnibus constitutis, circa anni finem in Prouinciam Estremaduram, haud longè vrbe Placentia, se contulit, inq; Monasterio D. Iusti, Ordinis Eremitarum D. Hieronymi, loco solitario habitationem elegit; duodecim tantùm assumptis auxilij causa famulis, ac ex iis quatuor tantùm opera ordinariè vsus, sororibus Valledoleti manere iussis. Sumpserat in rei familiaris vsum è tot amplissimorum Regnorum ditissimis annuis prouentibus semel centum

Causa cur præsens in Comitiis Imperio non cedat.

Extrema Cæsaris naui conscendentis ad Philippum filium verba.

Piissima eiusdem ad Deum oratio, cùm Hispaniam felici nauigatione attigisset.

Secedit in Monasterium D. Iusti, Deo vacaturus, quatuor tantùm ministris assumptis.

tum

tum millia aureorum ducatorum; è quibus dum vixit, quatuor tantùm millia insumpsit; reliqua impendit connubio iungendis pauperioribus virginibus, iuuandis viduis, pupillis, ac similibus calamitosis hominibus: vbi cùm non integro elapso biennio sanctè piéque vixisset, anno 1558. die qui D. Matthæo sacer est, decimo Kalend. Octobres summa animi tranquillitate, corporísque patientia, Deo animam reddidit, paulò ante auroræ ortum, tertiana febri, quæ è continuis articularis morbi doloribus nata in continuam tandem est mutata, extinctus, Sacramentis Christianis priùs deuotè munitus. Sepultus est Granadę, Bęticę vrbe primaria, iuxta matrē Ioannam ac auum maternum Ferdinandum, auiámque Isabellam. Rex verò Philippus patri, vt decebat, amplissimas Bruxellæ Brabantiæ celebrauit exequias; idémque fecere non solùm Prouinciæ eius omnes ac Regna, sed vrbes etiam, ciuitates, ac oppida. Tertia à Cæsaris morte hebdomada soror eius Regina Maria, Ludouici Hungariæ ac Bohemiæ Regis vidua, Belgarum per viginti quinque annos Gubernatrix, fratrem relicto mundo est secuta; cùm paulò antè frustrà desiderio Belgarum tacta, iter Barcilonâ Genuam, indéque terrestri itinere in Belgium facere constituisset, classísque in eam rem parata staret. Leonora verò, altera Cæsaris soror, Portugalliç ac Franciæ vidua, fratrem ac sororem, deserta hac vita, mense Martio præcesserat: cui Henricus quoque Franciæ Rex Parisiis summo cum honore iusta persoluit. Profecto in Hispaniam Cæsare, Philippus Rex Bruxellæ apud Belgas agebat, vxore Maria Regnum Angliæ curante; ad quam sine dubio profectus fuisset, nisi missæ à Francorum Rege Henrico in Italiam, Duce Guisio, iustæ militares copiæ, suspicionem rumpendarum induciarum iniecissent. Itaque Dux Albanus cum Pontifice Paulo Quarto (vt dicere cœperamus) ac Francisco Guisiæ Duce acriter bellum in Italia gerebat. Mox enim mense Ianuario anni 1557. Guisius cum Francorum copiis Mirandolam venit; acceptísque auxiliis Ferrariæ Ducis (quem Pontifex Ecclesiæ Romanæ Imperatorem nominarat) peditum scilicet sex millium ac sexcentorum equitum, Mediolanensibus ingentem trepidationem iniecit. Verebatur enim Cardinalis Tridentinus, Regis Philippi nomine Insubrum Præfectus, ac Ioannes Baptista Castaldus, ne per causam iuuandi Pontificis, Franci imparatos Insubres inuaderent; quare diligenter Mediolanum vicináque loca muniunt. Dux Cosmus quoque non solùm vrbi Florētiæ sed vniuersæ Hetruriæ similiter timebat. Quare conscriptis quatuor millibus Germanorum peditum, Pisæ aliisque ciuitatibus præsidia imponit; totáque adeò Italia, Pontifice classicum canente, ad ingentis belli expectationem experrecta, terrorem conceperat, circumspectans, quò hi motus essent euasuri. Albanus tam ingentes contra se co-

1556

Exactis ibi non integro biennio placidè sūe in Domino obdormit.

Commemorantur simul reliqua de Maria & Leonora Cæsaris sororibus, licet pòst acciderint.

Ardet bellum in Italia.

1557

Dux Florentia sua defensurus quatuor millia Germanorum peditum conscribit.

Mmm 3

1557 se copias coire videns, vires omnes Neapoli contrahit. Quin, ruptis hac ratione à Francis in Italia induciis, Rex Philippus, ingentibus in Germania ac Belgio conscriptis copiis, è Belgio Franciam inuadere statuit. Iam enim & iis in locis Iaspar Colignius Ammiralis Franciæ per fraudem Duacum pridie Epiphaniæ frustrà occupare conatus, inducias ruperat, ac in reditu, occupato exustoq; Lensio, magnâ prædam abegerat. Intereà in Italia Guisius Valenciam, vnius diei itinere Mediolano distantem, Præfecto pecuniâ corrupto, in potestatem redigit, præsidiariis cum armis impedimentísque in tutum dimissis. Erant autem duo millia peditum: qui Ticinum venientes, decimantur, Præfecto iugulato. Dum hæc fiunt, Dux Paliani ac Strozza Pontificij, quòd Albanus cum exercitu Neapoli adhuc esset, eductis Româ copiis, Ostiam cum arce recipiunt; circumlatoque bello, cùm nullus in aperto resisteret, omnia Latij oppida ac arces ab Albano captas recuperant. Veneti huius belli spectatores facti, ne in aliqua ditionis parte vis fieret, terra marique præsidia augent, copias cogunt, iisque Sfortiam Pallauicinum præficiunt. Guisius verò Brisaccum ac Biragum iustis cum copiis Mirandolam mittit, inde contra Mediolanenses bellum gesturus. Ipse cum reliquo exercitu ad Ferrariæ Ducem contendit. Constabat sociorum Italorum exercitus viginti millibus peditum ac tribus millibus equitum; adeò vt his iunctus Guisius supra quadraginta virorum millia in aciem educeret. Intereà Brisaccus circa Mirandolam auctis copiis, Insubres inuadit, Vallem-feneram expugnat diruitque, Clarascum per deditionem capit. Cunium sæpiùs oppugnatum tandem Hispani deseruerunt. Nec dormiebat omnino ad hæc Albanus, sed dum conueniunt variis è locis copiæ, muniendis necessariis oppidis locisque intentus, hostium consilia explorabat, conatibúsque pro parte obuiam ibat. Promotis Guisius copiis, Campilium expugnat diruitque, Ciuitellam obsidione cingit. Coëgerat Albanus circiter quindecim millia peditum ac duo millia equitum. Intereà Octauius Farnesius Parmæ Dux, à Rege Philippo per Insubriam exercitus Imperator constitutus, acri bello Ferrariæ Ducem vexabat, Octauio suppetias ferente Cosmo Florentię Duce. Guisius, desperata Ciuitellę expugnatione, ea deserta, Duci Ferrariæ tormenta remittit. Iam sex millia Germanorum Neapolim venerant, è quibus Albanus in Latium tria millia Marco Antonio Columnæ bellum gerenti in auxilium mittit cum mille quingentis Hispanis peditibus, ac quingentis equitibus; altera tria millia exercitui suo iungit. Marcus Antonius nouis Albani auxiliis animo viribúsque auctus Valmontium incendit, Palesanum capit, Palianum obsidet: quod cùm liberare Iulius Vrsinus, eductis Pontificiis copiis, vellet, nobili prælio cum Columna æquo loco decertans, victus

Ammiralis Franciæ per fraudē Duacum occupare conatus, etsi frustrà, apertè inducias rumpit.

Omnia priùs ab Albano circa Romam occupata, Pontifex recuperat.

Magnam etiam cladem inferunt Franci ditioni Mediolanensi.

Obijciunt se illis pro Rege Philippo Duces Parmæ & Florentiæ.

Item ipse Columna circa Romam magna parte sua armis recuperat.

ctus vulneratúsque in eius potestatem venit, Helueriis ac Germanis pro maiori parte cæsis. Inde Columna ad Paliani obsidionem reuersus, commeatus inopia oppidanos arbitrariam deditionem facere cogit. Diripiuntur ciuium fortunæ, insuperque magna pecuniæ summa vitam redimere coguntur. Inde & Segina aliquoties oppugnata, tandem cum summa clade eorum qui intus erant, expugnatur diripiturque. Dum hæc in Latio geruntur, Albanus Guisiúsque ad Turturetum castrametati, leuibus indies certabant præliis. Quærebat enim omni ratione pugnam Guisius, multis difficultatibus pressus. Id sciens Albanus prælio studio abstinebat; dimissísque domum Neapolitanis, Siculis, Calabris, ac voluntariis omnibus, cum expedito exercitu, traiecto amne Truento, Anchoranum expugnat, diripit ac incendit; subsequenteque licet Guisio, ad alia Pontificiæ ditionis loca exercitum raptat, magnisq; eam incommodis, vastando, populando, sed à pugna temperando, afficit, ratus (vt euenit) hoc belli genere & Francorum vires ardoremque se debilitaturum, Pontificemque belli diuturnitate, agrorúmque & oppidorum vastatione ad inopiam redacturum. Edictum etiam paulò antè nomine Regis Philippi proposuerat, quo omnes qui Romæ aut in Latio eius subditi habitabant, exactis quindecim diebus migrare iubebantur, nisi bonis omnibus mulctari ac proscribi mallent. Qua de causa Roma minùs frequentata visebatur. Motus hisce rebus Pontifex Guisium accersit, qui per agrum Spoletinum ac Tiburtinum Romam peruenit. Albanus, Marchione Treuici in Samnitibus cum Hispanis relicto, abductis Italorum cohortibus, ad Marcum Antonium Columnam in Latio bellum, vt diximus, gerentem contendit, vt è propinquo vehementiùs Pontifici ac Romanis instaret. Itaque res Regis Philippi sensim in Italia se meliùs habebant, Francorum verò ac Pontificiorum in peius indies abibant. Apud Belgas intereà ingentes Germanorum Belgarúmque copias, quibus aliquot etiam Hispanicæ aderant cohortes, Rex Philippus coëgerat, iisque suo nomine præfecerat Emanuelem Philibertum Sabaudiæ Ducem. Is omnes copias ad Carlomontem congregabat, Francis existimantibus eum Marieburgum oppugnaturum, conuenerántque paulò minùs quinquaginta peditum, ac tredecim equitum millia. Regina enim Angliæ Maria à Rege marito persuasa, consensu Ordinum Angliæ, tertio Idus Iunij, misso ad Francorum Regem castrensi Legato, bellum ei indixerat. Instantibus Augusti Kalendis copiæ omnes à Sabaudo in vnum coactæ progredi incipiunt, sequebanturque Belgarum Proceres omnes armis apti, ac è Germanis Ericus Brunswicanus Luneburgi Dux, & Comes Suartzenburgius, insignem equitatum adducentes. Tormentorum quoque ingentium magnus aderat numerus, cum necessario apparatu.

1557

Fugit Albanus pugnam, quā Franci inopia fracti elāguebant.

Edicit quoque omnes vt Regis Philippi subditi Romā eiúsque agro discedant: sic Roma minuta est negotiorum frequentia.

In Belgio ingentes copias colligit Philippus Rex circa Carlomontem, indicto etiam ab Angliæ Regi Francorum bello.

1557 paratu. Simulabat Sabaudus ſe Marieburgum contendere, paruis indies prælijs cum præſidiarijs certans. Sed mox conuerſo exercitu, in Picardiam mouet, oppidumq́; Veruinum in itinere diripit incenditq́ue; prætergreſſúſque Guiſam, ac haud procul eo caſtra locans, tridui quietem exercitui tribuit. Quarto die, præter Francorum opinionem, ad Fanum S. Quintini, Veromanduorum caput, leuis armaturæ equitatum omnem præmittit; moxq́ue cum exercitu ſubſequens, ad oppidum caſtra ponit. Oppidum de rebus neceſſarijs mediocriter erat prouiſum, ſed non ad tanti exercitus vim diu ſuſtinendam. Sedebat eodem tempore Attignij Anna Mommorantius Frāciæ Comeſtabilis, cum quindecim peditum millibus ac mille octingentis equitibus. Perſpecto Sabaudi conſilio, non parum animo turbatur. Statim igitur ad oppidum mittit Iaſparem Colligniacum Ammiralem, induciarum violatorem, cum aliquot veteranis Præfectis, paucis equitibus, ac quinque peditum ſignis. Cùm Ammiralis Feram veniſſet, Hamam contendit, indeq́ue felici conatu cum omnibus Fanum D. Quintini intrat; eademq́ue felicitate Fani D. Andreæ Reguli Legatus cum aliquot peditibus & equitibus eſt ingreſſus. Iam Comeſtabilis cum copijs Francicis Attignio Feram proceſſerat, præmittenſque Fani D. Andreæ Regulum cum quadringentis grauis armaturæ equitibus, Condæi Principem cūm leui equitatu, ac Dandelotum Ammiralis fratrem cum bis mille peditibus, ad oppidum contendere iubet. Habebant Angli ſua ſeparatim à Sabaudo caſtra, ab ea oppidi parte qua Hamam reſpicit; quo itinere Comeſtabilis ab Ammirale inſtructus præſidium maius introducere ſtatuit. Sed Sabaudus, tale quid ſuſpicatus, certas eo loco munitiones erigi iuſſerat. Ita impeditus Dandelotus, fuſus cæſuſq́ue, cum paucis in oppidum vix euaſit. Sabaudus, rebus omnibus paratis, oppidum duobus locis ingentibus tormentis oppugnabat, cuniculíſque vallum aggerémque ſuffodiens in magnum oppidanos diſcrimen adduxerat, cùm Comeſtabilis per paludes, quæ iuxta Anglica caſtra oppido adiacebant, militem commeatúmque introduci poſſe ſperans, eò Ferā cum exercitu contendit, inq́ue proximo colle, interlabente amne Sabi, tormenta maiora minoráque conſtituens, exercitum in acie continebat, caſtra Belgica, dum miles per amnem introduceretur, tormentis (vt putabat) terrens. Sed cùm Franci pedites trāſmiſſi pro maiori parte paludoſis locis ad genua, multiq́ue ad vmbilicum vſque abſorberentur, paucique in oppidum peruenirent, totiſque Belgarum caſtris arma conclamarentur, Comeſtabilis Regi exercitum copiáſque reliquas ſeruaturus, redire Feram incipit. Sequitur à Sabaudo iuſſus abeuntes Lamoralis Egmondij Comes, cum tribus equitum, quibus præerat, leuis armaturæ millibus, prælijque varijs locis ciens, hoſti abeunti

Sabaudus aliud aliquandiu ſimulans, oppidum S. Quintini obſidet.

Auxilia nonnulla à Franco feliciter dictum oppidum ſancti Quintini intrant.

Duobus locis Sabaudus murum quatit, & cuniculos agit.

Parant Franci tota vi obſeſſæ vrbi ſuccurrere.

abeunti iter morabatur. Resistebant tamen fortiter in tergo quatuor 1557
Francorum equitum millia: pedites cum tormentis intentissimo passu iter fugæ simile faciebant. Territi enim fuerãt, multitudinem copiarum Belgicarum, præter opinionem, maiorem ex colle conspicientes. Sabaudus Egmondium cum Francis non infeliciter manus conserere intelligens, vniuerso equitatu, qui quinque millia non excedebat, educto (ceteri enim paulò antè pabulatum magno numero erant profecti) auxilio progreditur, relicto Megæ ac Swartzenburgij Comite cum Conrado Bonneburgio ad castrorum custodiam. Subsequebantur Sabaudum iusto passu peditum aliquot legiones. Habebat Comestabilis Duce Rhijngrauio duas Germanorum legiones duodecim virorum millia continentes, ad hæc quinque millia peditum Francorum, quatuor equitum millia, ac quindecim maiora tormenta. Sabaudi equitatus Francos equites ab vno, Egmondius ab altero latere inuadens, cùm impetum diu sustinere, ob conceptam anteà animis formidinem, non possent (vniuersum enim adesse Belgarum exercitum existimabant) post acrem dimidiæ tantùm horæ pugnam, solutis ordinibus, in præcipitem omnes fugam aguntur, ac in præcedentes citato passu proprios pedites illati, simulque dispalati, in diuersa abeunt. Maior peditum pars proiectis armis, deditionem facit, equitibus in propinquam Bauaiæ oppidi siluam pro magna parte euadentibus. Periêre è Francis circiter tria virorum millia, ac inter hos clari nominis, Ioannes Borbonius Anghiani Dux, Franciscus Vicecomes Turonensis, Plenora ac Gelaius, præter minores Nobiles Præfectos. Grauiter vulnerati in Belgarum potestatem venere, ac captiui obiere, Baro Chianderius, Guronius ac Gulaniesius. Captus est ipse Comestabilis Anna Mommorantius, in altera clune vulneratus, ac cum eo duo filij, hic Mombruni, ille Meruij Dominus, Dux Longauillæ septemdecim annorum adolescens, Ludouicus Borbonius Monpenserij Dux in capite sauciatus, Fani D. Andreæ Regulus Franciæ Marescalcus, Ludouicus Gonzaga Mantuani Ducis frater; Comites, Rochefocaurius, Rhijngrauij, Westerburgius, Herbenaius; Barones, Curtenij, Vassij, Lanssacij, Rochæ, Cœnomanni, Obignij, Iallianij, Bironij duo, Mouij, Arbogasti, Rochefortij, Bortesij, Schenuij, Esdainij, Estræi, cum maxima parte Præfectorum & Signiferorum; ad hæc circiter quatuor peditum millia: ceteri, vt diximus, ad proximum nemus, aut ad oppidum Feram euasere; inter quos fuere, Ludouicus Borbonius Condæi Princeps, Comites Sancerræ ac Villarsij, nonnullique alij. Tormenta maiora minoraque omnia, cum impedimentis nobilique supellectile, capta fuêre. Signa pedestria relata quinquaginta duo, equitum grauis armaturæ octodecim, leuis viginti quatuor, cum trecentis plaustris bellico apparatu

Pugnant nostri fortiter cum Franco, & in primis Comes Egmondanus.

Post pugnam dimidiæ horæ Franci, solutis ordinibus, in fugam se conijciunt.

Cæsi Franci circiter tria millia, & inter hos plures primæ nobilitatis.

Capti præter Comestabilem, & Marescalcum, etiam alij plurimi Duces & Comites, quorum hic nomina: & gregarij ad quatuor millia.

1557 paratu onustis. A parte Belgarum circiter octoginta tantùm cecidere, ac inter hos clarioris nominis Comites Spiegelbergij ac Waldec, nec non Ludouicus Brederodius Haurencurtij Baro. Vulnerati, sed non lethaliter fuêre, Petrus Ernestus Mansfeldius, Ericus Brunswicanus, ac Beueræ Dominus. Decertatum est die decimo Augusti. Secundùm hanc pugnam Rex Philippus, comitatus Ferdinando Gonzaga, decrepito ferè veterano Duce, Comiteque Penbrochi, Cameraco in castra ad Fanum D. Quintini veniens, mox tribus locis oppidi murum tormentis quassari, aperirique, tum acriter oppugnari iussit: & quamquam paulò ântè Dandelotus cum quadringentis adhuc militibus obscura nocte intrasset, tandem expugnatur, Megani Comitis Wallonum legione ab vna parte, Hispanis ab altera, Anglis tertio loco signa vno eodemque tempore inferentibus: quibus præliis cùm aliquot essent ab vtraque parte interfecti, inter Meganos cecidit nobilis eius legionis Legatus Brancionius Burgundus. Cæsi sunt præsidiarij ferè omnes; ciuibus, direptis fortunis, parcitum. Capti sunt Iaspar Colligniacus Ammiralis, Barones Mornęi, Iarnaci, Fani D. Remigij, Hunij, Rambullij, & Bruelij. Dandelotus à custodibus ad oppidi prædam discurrentibus solus relictus, effugit. Captum est Fanum D. Quintini mensis Augusti die vigesimo sexto. Francus tanti oppidi, totque Ducum clade permotus, ex Italia cum copiis Franciscum Guisiæ Ducem euocat; ipseque Compendij equites peditésque è fuga colligens, nouum insuper militem conscribit, operáque Niuernij Ducis proxima oppida firmis pręsidiis munit. Proposuit etiam per vniuersum Regnum edictum, quo Nobiles omnes ad constitutum diem Compendium ad castra conuenire, armis equisque instructi iubebantur, nisi albo Nobilium expungi mallent. Parisienses quoque in cohortes ac legiones distributi arma alacriter induerant. Omnium enim erat opinio, Regem Philippum Parisios ducturum. Sed is, misso Ioanne Lignæo Arenbergi Comite, cum parte copiarum arcem inter paludes sitam, Chastelettum nomine, exeunte Præfecto Salinacto cum trecentis præsidiariis capit. Rex Philippus iusto ad Fanum D. Quintini relicto præsidio, castra Hamam mouet; eiúsque arcem aliquot diebus acriter oppugnans, pridie Idus Septembres deditione capit. Tum Rex Henricus citatis equis Guisium vrgere, ac ad iter accelerandum incitare non desinit: Sabaudus verò Nouiodunum ac Chaunium in potestatem redigit. Rex Philippus Anglos, persolutis stipendiis, domum dimittit, ingentibus donis Penbrochi Comite ornato. Scoti enim à Francis concitati, eorúmque auro adiuti, collectis copiis, Angliam vastabant. Sed is vastationis fuit euentus, vt paulò pòst ab Anglis ingenti prælio victi, adque interiora Scotiæ retrusi, mox facta pace, arma posuerint, Rege Philippo vbique

Ex Belgis desiderati tantùm octoginta.

Cùm Rex Philippus in castra venisset, oppidum tribus locis oppugnatur, & expugnatur.

Rex Francus in magnum metum coniectus, vndique copias colligit.

Pergit Rex Philippus alia etiam quadam oppida Franco adimere.

vbique victore. In Italia enim Pontifex quoque de iam dictis victoriis certior factus, vidensque Guisium in Franciam redire, pacis auctores quætere circumspicereque incipit. Tandem, Venetis Florentiæque Duce satagentibus, Albanus Pontificiæ existimationis causa, pacem prior petit. Consentit Pontifex de conditionibus agatur. Mittuntur ad Albanum Sanctflorius ac Vitelloccius Cardinales, quorum opera Caraffa Cardinalis ac Albanus Cauas conuenete, vtetque promittens, legitimum se Ptincipis sui negotiorum Procuratorem staturum. Pontifex dictum Caraffam, Rex Philippus misso Diplomate Albanum constituit.

1557

Guisio ex Italia reuocato, circumspicere incipit Pontifex, quomodo pacem impetret.

« Tum hac formula pacis leges firmantur: Rex Philippus aut eius Lega-
« tus à Pontifice anteactorum veniam petitò. Pontifex, renuntiato fœderi
« Francico, Regem Philippum in gratiam recipito. Vrbium, oppidorum,
« ac arcium munitiones vtrimque bona fide redditò, omnibúsque ac sin-
« gulis sua restituito, excepto Marco Antonio Columna, Ascanio Corne-
« tio, ac Comite Balniæo, quorum causam Pontificis ac Regis Philippi iu-
« diciario arbitrio committito. Palianum in potestate Carbonij Neapoli-
« tani sequestris cum præsidio octingentorum peditum communi sum-
« ptu constituito, donec communi consilio de eo aliquid fuerit decretum.
« Guisio cum Francicis copiis liberum iter, sine maleficio eunti ac neces-
« satia ementi, in Franciam singuli per suas ditiones concedunto. Tum Albanus post Idus Septembres sub noctem Romam ingreditur, exceptúsque est magna populi lætitia; quòd victoriam in manu habens, pacem petiisset. Inde ad Pontificis pedes osculandos admissus, veniam secundùm pacis leges petit, obtinétque; & pro Ferdinando filio notho insignem Hispaniæ Priotatum impetrans, insuper donatur omnibus captiuis. Tertio quàm ad vrbem venerat die, discedit, perque Hetruriam Neapolim versus iter instituens, Florentiæ Ducem Cosmum allocutus, Senas proficiscitur, vrbem eam ac ditionem, iubente Rege Philippo, in potestatem Ducis Cosmi heredumque eius constituens, nil ex amplissima prouincia Rege Philippo sibi seruante; prætet Vrbatellum ac Portum Herculis. Post hæc Pontifex in memoriam reuocans, se concitatore duos Christiani orbis potentissimos Reges induciarum fœdera abrupisse, iis seriò conciliandis animum conuertit: Mittit in hanc tem ad Henricum Regem, Antonium Ttiuultium Cardinalem, ad Regem Philippum in Belgium Cardinalem Carolum Caraffam, vtque pacem quoquo modo concilient, adniti iubet. Albanus Neapolim profectus, parte copiarum dimissa, reliquos contra Ferrariæ Ducem (qui pacis Pontificiæ conditionibus non fuit comprehensus) mittit, ipseque tandem ea de causa Caietam venit. Sed aduersis tempestatibus, ne in ditionem Ferrariensem irrumperet, est impeditus. Quare Mediolanum profectus, ibique ver exspecta-

Agentibus Venetis & Florentinis tandem hæ leges pacis inter Pontificem & Albanum constituuntur.

Albanus osculatus Pontificis pedes, pro Ferdinando filio notho insignem Hispaniæ Priotatum impetrat.

Pontifex conciliare nititur Reges Hispaniæ & Franciæ.

1557 ſpectaturus, copias in hiberna diſtribuit, interim Figuarolam à Rege Philippo Cardinali Tridentino in Inſubrum Præfectura ſubſtitutum, ſuſcipiens. Tum Ponſonem, eiectis Francis, ac alia pleraque munita loca recipit, agrumque Derthonenſem ac Alexandriam à Francorum populationibus liberam reddit.

Mors Ferdinandi Gonzaga ſtrenui veterani, & mora de eo.

Moritur menſe Nouembri Bruxellæ Brabantiæ Ferdinandus Gonzaga, vir belli paciſque artibus clarus. Hic poſtquam Pauli Tertij Pontificis, ob cæſum filium Petrum Ludouicum Farneſium, implacabilem iram vitaſſet, in tantam animi formidinem incidit, vt nemini fideret, ſempérque, etiam ſolus, inuitúſque caput obuerteret, oculóſque in omnem partem coniiceret, ac quoſcumque ignotos vidiſſet, vt percuſſores clàm ſubmiſſos, ſuſpectos haberet. Exinde Rex Philippus Figuarolam Legatum ad Pontificem mittit, Inſubriæ verò præficit Sueſſæ Ducem, arci Mediolanenſi Alfonſum Pimentellium.

Guiſius ex Italia veniens, nunc Lutzenburgium, nūc ſanctū Quintinum premere ſe velle artificioſè ſimulat.

Guiſius intereà cum Francorum Germanorumque copiis (Italis Ferrariæ Duci relictis) ſequente Petro Strozza, in Franciam contendit. Vbi cùm in Veromanduos parum ſe effecturum conſideraret, communicato Regi conſilio, bellum Anglis inferendum, Caletúmque tentandum cenſet. Vt verò Belgas Angloſque ludificaret, Niuernium cum parte copiarum in Lutzenburgios præmittit, Arloniúmque obſidere velle ſimulet, præcipit. Ipſe Hamam ac Fanum D. Quintini premere velle fingit, commeatúſque inopia ad deditionem cogere. Sed præter omnium

1558 opinionem, ipſis Kalendis Ianuarij anni 1558. conuerſis contra Caletum copiis, nulla moleſtia, Portus introitum *Rijsbanc* nominatum, exiguo præſidio munitum, ſine ſanguine occupat; indeque copias contra oppidum ducens, conſtitutis tormentis muros quatit, arces munitis locis ab Anglis ædificatas, præſidiariis metu deditionem facientibus, aut ſe ſubducentibus, recipit. Tum Duefortius Caleti Præfectus vix moram facit, quin iniquiſſimis legibus, ne vna quidem expectata inuaſione, vt vitam aurumque ſeruaret, oppidum Guiſio decimo Ianuarij aperit, non ſine ingenti proditionis ſuſpicione, quòd Anglicam claſſem ſubſidium adferentem in conſpectu haberet.

Mox Caletum, quod in Anglorum tunc erat poteſtate, ex improuiſo obſidet.

Conditiones quibus Caletum Guiſio traditur, referente Guicciardino.

Guicciardinus conditiones inter alias has fuiſſe aſſerit: Ciuibus incoliſque quocumque videatur commigrandi libera poteſtas eſto: ex tota nihilominùs ciuitate quinquaginta, quos Guiſius nominabit, apud victores captiui detinentor. Milites in Britanniam traiiciunto, ſigna tamen militaria omnia, inſtrumentáque bellica cum omni apparatu in loco integra relinquito. Aurum, argentum, æs, merces, ſupellectilia omnia, denique bona mobilia arbitrio voluntatique Guiſij ſubiacento. Et concludit: Atque in hunc modum turpiſſima illa præſidiariorum ſocordia extinctionem quamdam Anglorum genti in Francia attulit. Hæc Guicciardinus. Inde ad oppidum Chuinam, in quo Hiſpa-

quo Hispanorum ac Anglorum mediocre erat præsidium, Guisius ducit, continuaque tormentorum verberatione murum vallumq; disijciés, tandem per vim in oppidum perrumpit, ciuium parte obtruncata, ceteris cum Gresso Anglorum ac Mondragonio Hispanorum Præfecto in Arcem se recipientibus: quibus cùm Guisius vim pararet, vitam, libertatem, arma cum impedimentis pacti, deditionem faciunt. Franci verò oppidum cum Arce solo æquant. Intereà Niuernius, paucis apud Lutzenburgios receptis Arcibus, in Campangam regreditur, locaque aliquot à Sabaudo capta, & nondum munita recipit. Rex Henricus successu Guisij animo recreatus, Parisiis conuentum agit, ingensque auri pondus ab omni hominum ordine impetrat. Nono Kal. Iunij Delfinus Franciscus Regis Henrici filius natu maximus, annum ætatis decimumquintum ingressus, vxorem ducit Mariam Scotiæ Reginam; è qua moriens liberos non reliquit. Intereà Carolus Lotharingiæ Cardinalis cum Christierna Caroli Lotharingiæ Ducis matre, Regis Philippi consobrina, de pace inter Reges ineunda cum Antonio Perrenoto Antistite Atrebatensi diligenter, sed sine fructu, tractant. Rex enim Henricus, iustis coactis copiis Theonuillam, munitissimum Ducatus Lutzenburgij oppidum, acriter oppugnabat. Habebat Rex viginti quinque peditum ac quatuor equitum millia. Administrabat omnia Legatus Guisius, iuuante Castrorum Magistro Petro Strozza. Initio Iunij tormenta producuntur, magnoque in muris facto hiatu, turrim per paludes aggressus occupat, indeq; magna oppidanis detriméta infert. Qua re commotus Quaribbius Theonuillæ Præfectus, tum etiam quòd Philippus Mommorancius Hornæ Comes, frustrà Lutzenburgo auxilium immittere esset conatus, decimo Kal. Iulij honestis conditionibus deditionem facit, cùm nó pauci è Francis tormentorum oppidanorum globis essent discerpti, aut leuibus præliis interfecti, interque hos ipse Strozza, ad inspiciendum oppidi situm cum Guisio obambulans, fortuito tormenti globo traiectus. Franci Theonuillæ, dum muniretur, hærentes, tria equitum millia Lutzenburgum mittunt, exploratum quid animi ciues præsidiarijque haberent. Sed à Mansfeldio ac Hornio, qui intus cum magna manu erant, repulsi, ad castra rediere. Initio Iulij Guisius Arlonium ducit. Sed præsidiarij loco diffisi, incenso oppido, discessere: Franci munitiones diruêre, ac deinde alia quędam minora loca subegere. Dum hac ratione Franci apud Lutzenburgios bellum circumferunt, Thermæ Dominus, qui Petro Strozzæ in Marescalci dignitate successerat, ei parti Francici exercitus præficitur, quæ Caletum ac Guinam expugnarat, ibique, dum Caleti munitiones perficiuntur, relicta erat. Perfectis munitionibus, nouas peditum equitumque copias veteribus addit, cumque duodecim peditum ac duo equitum

1558

Idem Guisius Guinam vi expugnat, mox & Arx deditur.

Franciscus Delfinus Franciæ ducit Mariam Scotiæ Reginam.

Obsident Franci Theonuillam in ditione Lutzenburgensi.

Deditur eadem cùm ei succurri non potuisset.

Nnn millia

1558 millia coëgisset, Caleto profectus, in maritimam Flandriam ei vicinam contendit, hac ratione Regis Philippi vires in diuersas partes distractu- rus.. Cùm ad flumen Ha, quod Greuelingæ Oceanum influit, traiecisset, magnam rusticorum manum cum paucis militibus transitum impedire conantem, in fugam conijcit. Tum Greuelingam ac Borburgum prætergressus, postridie Kalend. Iulij Duynkercam peruenit: dumque de deditione colloquuntur, Franci, alia parte transcensis muris, oppidum capiunt, cædunt obuios, diripiunt ac incendunt. Eadem fuit fortuna Bergarum D. Winoci. Vnde Neoportum vsque excurrentes, omniaque in prædam verrentes, ferro igneque passim in Flandria sæuiunt. Rex Philippus duobus exercitibus à Francis vno tẽpore diuersis locis oppugnatus, verens ne Guisius Thermço se iungeret, Sabaudum cum copiis, Guisio transitum impediturum, Namurcum mittit, donec è Germania conuenissent copiæ. Sed Guisio diutiùs quàm expectarat apud Lutzenburgios hærente, Lamoralem Egmondij Comitem Flandriæ Gubernatorem cum Belgicis copiis Thermæo se opponere iubet. Egmondius vndique in vnum collectis Belgis, comitante Ponto Lalaino Bignicurtij Regulo, Rentij Marchione, ac non paucis veteranis Præfectis, in Francos tendit. Thermæus Duynkerckæ ex articulari morbo decumbẽs, exercitum Greuelingam, indeque Caletum iter conuertere iubet. Sed extrema Egmondij diligentia celeritateque coactus, ad flumen Ha, loco munito castra ponit, ad quæ mox Thermæus quoque, quamquam maximis teneretur doloribus, accessit: Egmondius enim vix quarta milliaris parte à Francis consederat, certabántque singulis momentis velitariis pugnis, crescenteque in horas Belgarum exercitu, cùm se Thermæus breui numero inferiorem futurum conspiceret, postero die summo manè, decrescente maris æstu, amnem Ha, aquis tunc ferè destitutum, supra Greuelingam transit. Egmondius hostem è manibus elabi, nisi arte celeritateque vteretur, considerans, infra Greuelingam suas transmittit copias, iuxtaque Slusas Caletanas minori capto circuitu, Thermæo à fronte instructis aciebus occurrit; qui necessariò pugnandum videns, cùm se suósque tormentis maioribus (quibus Egmondius ob celeritatem destituebatur) ex præscripto belli muniisset, ad alacriter pugnandum eos est cohortatus. Belgas pedites ducebant Pontus Lalainus Bignicurtij Dominus, ac Reuslij Comes, Germanos Hilmarus Munichusius, Hispanos ac Wallones Caruialus. Adueniente hac ratione Egmondio, non terrentur Franci, sed explosis tormentis, cladem Belgis non exiguam inferunt, occiso Egmondij, cui insidebat, equo: qui statim altero conscenso, Francos inuadit, tempusque iterùm onerandorum tormentorum, magistris cæsis aut fugatis, eripit. Tympanis ac tubis sonum ingentem edentibus, primò omnes

Alia parte Fraci maritimam Flandriam inuadunt.

Capiunt Duynkercam & Bergas diui Vinoci.

Occurrit Francis iussu Regis Egmõdius & alij.

Ne elabatur Franci, iter eis praripiũt.

omnes equites, deinde & pedites acriter ab vtraque parte concurrentes, dubio diu Marte dimicant, multis vltrò citroque cadentibus ac sauciatis; statariamque pedites, ac mox etiam aliquot equites pugnam ineuntes, atroci inter se manu animoq; sæuiebant; Germanis tamen, qui Francis militabant, frigidiùs rem gerentibus. At à parte Belgarum pedites Frisij eorumque vicini constantissimè fortissimeq; depugnabant. Euenit autem, dum maximè pugna feruet, vt decem Anglicæ militares naues, maria prope Greuelingam explorantes, cum æstu ad ostium fluminis Ha appellerent: qui audito clamantium ac pugnantium dissono fragore ac sono, quid rei sit explorant. Certiores de veritate, amnis ostium intrant, dispositisq; secundùm ripam ordine aliquot nauibus, præmonito Egmondio de amica classe, tormentis Francorum terga impetũt. Vbi vrgentes acriter à fronte Belgæ, cùm eos ardorẽ remisisse sentirent, renouato impetu, tandẽ equitatum omnem in fugam agunt: quem statim subsecuti pedites, victoriam Egmondio Belgisque reliquere. Pugnantes è Francis cecidere circiter ad duo virorum millia, sed multò plures in fuga ab equitatu & rusticis fuerunt interfecti. Periere etiam multi in amne & mari, è quibus Angli ducentos piscati, in victoriæ signum, cuius pro parte auctores erant, in Angliam auexere, ac sepeliere. Capta sunt tria millia, ac inter hos Marscalcus Thermęus in capite sauciatus, Caleti Pręfectus, Annibaldus Moruillerius, Villebonius, Snietpõtius, viri illustres. Pugnatum est ad ostium fluminis Ha, in ipsis propè maris æstuariis, tertio Idus Iulij. Tormenta impedimentaque omnia, tam allata quàm deprædata, cum signis omnibus militaribus capta. Desiderauere Belgæ circiter quadringentos viros, ac inter hos Peluij Dominum cum nobilibus aliquot Præfectis, ne de incruenta gloriarentur victoria. Guisius intellecta Thermæi clade, suscepti itineris institutum deserens, alia via in Picardiam ad Regem Pierreponti copias colligentem se confert. Conuenerant intereà vndique Regis Philippi copiæ, habitoque delectu ad triginta peditum ac quatuordecim equitum millia censebantur. Cùm ijs copiis Rex Philippus castra haud procul Dorlano ponit, illud oppugnare se velle simulans. Ex aduerso Rex Henricus, Pierrepontij haud procul Ambiano castra locat, sæpiùs hinc inde amnem Authiam transmittentes, paruisque prœliis vires experientes: Vbi cùm per tres continuos ferè menses munitis castris sese Reges continuissent, iterùm Christierna Lotharingiæ Ducis mater de pace mentionem inferre incipit, idemque annitebantur Franciæ Proceres superioribus prœliis capti. Interim in Italia non quiescebat Dux Suessæ Insubrum Præfectus, sed in vnum coactis decem peditum ac duobus equitum millibus in Francos Subalpinos ducit: Centalliumque oppidum valdè munitum obsidens, tandem post

1558

Pugnatur diu dubio Marte, tandem victoria Egmondij & sociorũ fuit.

Haud parũ tamen ad victoriam quoq; contulerunt Anglorum naues tunc ibi casu appulsa.

Cecidere Franci pugnantes duo millia, plures in fuga; capta tria millia: ex Belgis desiderati circiter quadringenti.

Intereà Rex Philippus ingentem exercitum colligit.

Opponit Francus se, sunt, nec tamen nisi leuibus prœliis per tres menses certatũ.

1558 aliquot dierum validam oppugnationem, territis præsidiariis, ad deditionem cogit, diripit, incendit, ac diruit, commeatum, qui ingens erat, ac tormenta Cunium ac Fossanum transferens. Deinde Pischarij Marchionem equitum Præfectum, cum aliquot peditum cohortibus Roccauionem, oppidum à Francis valdè munitum, mittit, quod is, cæso præsidio, expugnans, Hispanos imponit. Tum exercitum ad Montem Caluum ducens, expugnat, diripit, præsidioque imposito munit. Hinc Casalim in ditionem Montferratensem mouet. At ob ingentes oppidi munitiones, firmissimumque præsidium, instante autumno, diuturnam obsidionem instituere noluit, sed Vico Martini permunito, firmoque præsidio imposito, vt Casalanis infesti essent, suisque præsidio, Mediolanum reuertitur. iam enim de pace apud Belgas inter Reges agi certior quoque erat factus. Circa finem mensis Iulij Angli classe centum nauium instructa, quæ decē peditum millia vehebat, Duce Ammirale Milordo Clintonio, in altum dant vela. Iungunt se statim eis viginti Belgarum onerariæ maiores optimè armatæ, quibus præerat Ammiralis Wackij Dominus. Coniuncti Franciæ littora legunt, tandemque in Britones militum partem exponunt. Sed cùm sine ordine disciplinaq; ad prædam discurrerent, raptaque ad naues deferrent, Chersimonij Regulus, excita Nobilitate, ac subitariis aliquot eductis peditum cohortibus, in palantes ex inopinato inuehitur, cædem non exiguam facit, multos capit, prædamque quæ in naues nondum erat perlata, recipit. Angli Belgæque ad naues cōpulsi, sublatis anchoris, hi in Angliam, illi in Belgium, malè habiti, magno cum dedecore reuertuntur. Sub idem ferè tempus consensu Regis Philippi pacem in Italia faciunt Parmæ ac Ferrariæ Duces, vltrò citroque occupata restituentes. Intereà de pace inter Reges ineunda diligenter ab ijs, quibus res erat commissa, laborabatur, iamque spes affulgebat, rem confici posse, præsertim Angliæ Reginæ Legatis enixè satagentibus, cùm subitò tristis ad Abbatiam Sercampiam, quò Pacificatores conuenerant, adfertur nuntius, Mariam Angliæ Reginam, Regis Philippi vxorem, mense Nouembri, nullis genitis liberis, è viuis excessisse. Obierunt eodem hoc anno mense Martio in Hispania, Leonora Franciæ ac Portugalliæ vidua, eiusdem Philippi Regis amita, itemque pater Carolus pridem Cæsar, decimo Kal. Octobris, de quo pleniùs ante biennium prænarrauimus; deniq; altera amita Regina Maria, Hungariæ vidua, tertia à fratris Caroli morte hebdomada: qui tristes nuntij pacis negotium in mensem Ianuarium sequentis anni reiecerunt, vtroque Rege interim exteros milites dimittente, subditosque in præsidia distribuente. Liberatur eodem mense Nouembri Anna Mommorancius Comestabilis Franciæ Belgico carcere, pro redemptione numeratis quinquaginta aureorum liliorū milli-

Dux Suessa in Alpibus pro Rege Philippo loca quædam recuperat, & munit.

Expeditio quædam naualis Anglorum & Belgarum in Britanniam minorem, sed inglorìa.

Pacem in Italia faciunt Parmæ ac Ferrariæ Duces.

Seriò agitur quoque de pace inter Hispanum & Francum, sed tristes nuntij de morte Angliæ Reginæ, Cæsaris, & sororum, in sequentem annum negotiu reijciunt.

millibus. Kalend. Ianuarij anni 1559. obiit Christiernus III. Daniæ Rex, succedente illi filio Frederico, pauloque pòst etiam moriente Christierno II. Daniæ Rege viginti quinq; annis captiuo. Die 14. eiusdem mensis Elisabeth soror, sed non vterina, defunctæ Mariæ Angliæ Reginæ, ex Anna Bolenia, de qua suprà, progenita, per vniuersum Regnum præconis voce Regina proclamatur, moxque inauguratur 17. Kalend. Februarij. Post inaugurationem (vtar verbis Guicciardini) magnis comitiis Senatus ad vrbem Londinum ex consuetudine cùm haberetur, multis obstinata altercatione consumptis mensibus, ægrè tandem est dimissus. Versabatur verò omnis in eo controuersia, Essétne aliquid de statu Religionis Christianæ mutandum, innouandúmve. Vniuersum Sacerdotum collegium cum parte Nobilitatis maxima nihil de institutis maiorum immutari debere, magna contentione ratiocinabantur. Verùm Regina, quæ cum nutricis lacte suxerat nouam Religionem, alueratque hactenus liberalibus stipendijs doctores imbibitæ institutionis, aliter sentiebat; sequebanturque eam plerique populares omnes. Itaque post inutilem nimísque longam rixam, quidquid Sacri homines Primatésque multi rogassent, seu dissidium verita, seu vt suis inseruiret affectibus, Regina, rescissis Actis sorotijs, Edictum quod Eduardo Rege latum erat, ne Romano Pontifici posthac obtemperaretur, paucis immutatis clausulis, retulit ac restituit. De Iconomachiæ porrò negotio tunc quidem eo Senatu nihil est actum: verùm non multis interiectis diebus, populari insolêtia Diuûm Imagines omnes è templis sunt refixæ ac dirutæ, excepta sola figura Christi cruci affixi, quam domestico in sacrario erectam reseruauit Regina; sicque femina (quam in Ecclesia nec loqui patitur Apostolus) Ecclesiæ Anglicanæ caput coli est iussa. Hæc Guicciardinus. Nonis Februarij Carolus Lotharingiæ Dux in vxorem ducit Claudiam, alteram Henrici Franciæ Regis filiam, dudum sibi desponsatam, nuptiæque Parisiis summo cum apparatu pompaque sunt celebratæ. Mense Ianuario de pace Regum Legati acturi ab vtraque parte iterùm conuenerant. Erant nodi, & non minimus ille de restituendo Anglis Caleto, quod Rex Philippus Anglis gratificaturus nō parum vrgebat, cùm Mercurius fortè interuenit, nuntium adferens, Elisabetham Angliæ Reginam, veritam (quòd se Religione à pactoribus discrepare animo sciret) ne eius legitima haberetur ratio, diuerso in conciliabulo, intercessore Caualcante Florentino, pacem cum Franciæ Rege constituisse, eique fecisse

» liberam potestatem vtendæ ciuitatis Caletensis, ea summatim lege, vt
» exacto octennio Britannos in possessionem veterem Rex restitueret. Sin
» minùs, quingenties mille aureos appenderet; eaque vt sarta tecta essent,
» obsides interim daret quatuor ex Francica nobilitate, quos Regina optasset.

1559

Elisabeth ex Bolenia proclamatur Regina Angliæ.

Edicitur in Anglia ne Romano Pontifici posthac ibi obtemperaretur.

Quin, vt femina sit Ecclesiæ Anglicanæ caput, ibi constitutum est.

Transigit Anglia cum Franco de Caleto.

1559 set. His conuentis intellectis, cùm cetera satis inter Reges conuenirent, in desperatissima vulgi spe, apud Cameracesium optabilem Reip. pacem tertio Nonas Aprilis Legati fecerunt his præcipuis conditionibus: Pacis induciarumque leges, quæ inter Reges eorumq; prædecessores fuere initæ, ac quales eæ ad annum vsque 1551. permansere, firmæ, stabiles, rataque sunto, nisi in quibus noua hac pactione aliter statuitur. Pax firma, absoluta, æternaque inter Philippum II. Hispaniarum, ac Henricum II. Francorum Regem, eorumque Regna ditionesque quocumq; terrarum sitas, subditosque cuiuscumque generis sexus ac conditionis esto. Vterque Rex omnibus fœderibus, quæ ad alterius læsionem redundare possent, renuntiato. Vt Generale Christianorum, sacrorum profanorumq; Procerum conuocetur habeaturque Concilium, ortæque in Religione hæreses extinguantur, ratioque inferendi Turcis belli ineatur, vterq; Rex laborato. Subditi vltrò citroque liberè commeanto, mercaturam faciunto, portoria vectigaliaque vetera tantùm persoluunto, priuilegiis ac immunitatibus solitis vtuntor. Sacræ profanæque conditionis homines ad bonorum possessionem, vt nunc sunt, reuertuntor, Siculis, Neapolitanis ac Mediolanensium exulibus exceptis. Rex Philippus Regi Henrico Fanum D. Quintini, Chastelettum, Hamam, quæque inde depédent, omniaque alia Franciciæ ditionis, ab anno 1551. à se aut Cæsare Carolo occupata, restituito. Rex Henricus Regi Philippo Theonuillam, Marieburgum, Iuosam, Damuillerium, Mommedium, cum ijs quæ huc spectant, reddito, omniaque quæ à dicto anno in hunc vsq; diem Rex Henricus eiúsve Legati occupauere: neque licitum sit, munitiones hinc inde factas diruere nec minuere, sed tantùm è singulis commeatum, apparatumque belli omnem liberè auferre. Ager ditionis dirutæ Terowanæ, quæque eò spectant, Francici iuris esto, ea tamen lege, vt numquam eodem in agro nec loco oppidum aut munitionem ædificare Regi Henrico nec eius successoribus licitum sit. Sacra bona Terowanensia omnia æqua portione diuiduntor, vnaque pars Antistiti Fani D. Audomari, altera Antistiti Boloniensi, impetrato consensu Summi Pontificis, conceduntor. Rex Henricus Ecclesiæ Leodiensi ciuitatem Lonensem, Fraisnensem, ac Bullonensem reddito. Ditio oppidumque Hesdinum, quæque ei debentur, Regi Philippo eiusque successoribus in perpetuum maneto. Comitatus Fani diui Pauli Dominæ Tuteuillæ redditor. Comitatus Charoloij, quæque eius sunt iuris, Regi Philippo, vt ad successores transmittat, restitutior, Regi tamen Henrico eiusq; successoribus patronali in eo manente iure. Duci Mantuano Marchionatus Monferrati absolutè redditor; subditis tamen, quòd Regi Henrico adhæserint, fraudi non esto. Ciuitas Valentia ditionis Mediolanensis, Arce non imminu-

Demum Hispanos & Francos quoque conciliantur his legibus.

Curet vterq; extingui hæreses, Concilij Generalis auctoritate.

Ab anno 1551. bello capta reddantur vtrumque eo statu quo nunc sunt.

Reddat Francus Ecclesiæ Leodiensi Bullonem, Fraisne, & Lonam.

„ minuta, euectis bellicis tormentis ac commeatu, Regi Philippo tед- 1559
„ ditor. Genuenses Rex Henricus in amicitiam admittito, omniaq; quæ
„ in Italia Corsicaque eripuit, restituito, præteritæque defectiones Corsi-
„ cis apud Genuenses incommodo ne sunto. Rex Henricus vniuersa di-
„ tione Senensi absolutè cedito. Nobiles ignobilesque, quamcumque hoc
„ bello partem sunt secuti, indemnes sunto. Rex Philippus Elisabetham
„ Regis Henrici filiam natu maximam vxorem ducito, cum ea in dotem,
„ nomineque paternæ maternæque hereditatis semel quadringenta millia
„ aureorum liliorum accipito. Emanuel Philibertus Sabaudiæ Dux Mar-
„ garetam Franciscam Regis Henrici sororem vxorem ducito; cui illa in
„ dotem adferet Ducatum Berrij, fruitura tantùm ad vitam; qua de causa
„ Rex ei semel persoluet trecenta aureorum liliorum millia. Altero post
„ publicatas pacis huius leges mense, nuptias Sabaudus celebrato: quibus
„ absolutis, ei Sabaudiæ ac Bresſæ Ducatus redditor. Tum etiam Comi-
„ tatus Bergeij, Veronnei, Motiennæ, Conocali, Tarentasiæ, Barcelon-
„ nettæ, Principatus Pedemontis, Comitatus Astensis, Marchionatus
„ Cheuræ, Dominium Languesij, Galleresij, Comitatus Nicææ ac Barræ,
„ omnesque ditiones, quas olim pater Carolus Sabaudus possedit, cum iis
„ quę aliqua ratione ad hęc pertinēt, restituuntor, excepto Turino, Quiet-
„ sio, Pinerolo, Chinaio, ac Villanoua Astensi, cum eorum finibus ac iuris-
„ dictionibus; quæ tamdiu Rex Henricus suis præsidiis obtinebit, donec
„ controuersiæ inter Francorum Reges ac Sabaudiæ Duces iam olim mo-
„ tæ, fuerint sopitæ: id verò vt proximo triennio fiat, Rex Henricus curato.
„ Rex Philippus similiter Duci Sabaudiæ, quidquid in eius ditionibus
„ præsidio obtinet, exceptis Vercellis ac Asta, statim reddito; ea verò suo
„ sumptu præsidiis obtineto, donec Rex Henricus quinque dicta oppida
„ retinuerit, nec diutiùs: interim Sabaudus in dictis oppidis nihilominùs
„ officia sacra profanaque conferto, censusque Ducales percipito, ac cum
„ vtroque Rege pacem amicitiámque colito. Restitutionem locorum, de
„ quibus his legibus est actum, hac ratione facito: Rex Henricus altero
„ mense à die huius initi ac conclusi fœderis numerando, Sabaudo omnia
„ quæ ex fœderis formula debet cis ac vltra Alpes, Genuensibus item in
„ Italia ac Corsica reddito, quatuor à Rege Philippo receptis obsidibus,
„ quos Rex Henricus nominabit; qui in eius potestate manebunt, donec
„ Rex Philippus à sua deinde parte conditionibus satisfecerit; id autem fiat
„ intra proximum mensem, ex quo Rex Henricus fidem liberarit, tum ob-
„ sides recipito. Hæc acta, transactáq; ac subsignata Cambresij tertio Nonas Aprilis à Ferdinando Aluaresio, Albæ Duce, Guilielmo Nassauio Orangij Principe, Ringomio Siluano Comite Malitano, Antonio Perrenotto Antistite Attebatensi, ac Viglio Zuichemio Præside Arcani

Rex Philippus Franci filiam, Sabaudus sororē vxorem ducito.

Vterq; Rex Sabaudo ablata, eidem restituito, tantùm pauca adhuc ad tempus in eorum manibus manento.

Prior Francus (acceptis tamen ab Hispano quot volet obsidibus) his legibus satisfacito.

1559 Concilij; à parte Francorum à Carolo Lotharingiæ Cardinale, Anna Mommorancio Franciæ Comestabili, Iacobo Albanio, Marchione Frossacquij, Fani D. Andreæ Regulo Franciæ Marescalco, Ioanne Moruillerio Anristite Aureliano, Claudio Laubespina Haurherinę Domino, Regiis Consiliariis. Paulò pòst ipsi Reges subscripsere, sigillaq; maxima appendi iussere. Idem vtriusque filius natu maximus, Carolus ac Franciscus fecere. Mox Cambresij ac Cameraci pax, ac deinceps per rotum Belgium ac Franciam, incredibilibus hominum gaudiis ac triumphis publicarur. Exinde satisfaciendis conditionibus vrrimque se accinxere. Rex Henricus, anrequam loca promissa redderet, obsides, vt conuentum erat, à Rege Philippo petiit, accepirque Ducem Albanum, Ducem Arcuensem, Principem Orangij, ac Comitem Egmondij; qui mense Iunio huius anni in Franciam profecti, pacta coniugij inrer Regem Philippum ac Elisaberham Francicam inita, absoluêre; desponsarurque 9. Kalend. Iulij, stipulanre Albano pro Rege Philippo, nupriçq; Regia magnificenria Parisiis celebranrur, armato Egmondio cum sponsa cubante. Sequenribus diebus equestri ludicro certamine Principes Proceresq; concurrunr. Decrerum erar, vitandæ inuidiæ causa, Franci cum Francis, Belgæ cum Belgis ac Hispanis concurrerenr. Rex Henricus in armis exercitarissimus cum variis Franciæ Proceribus, multis confractis ingenti concursu hastis, vires summa spectantium cum laude sępiùs demonstrarat. Postremò Gabrielem Mongomerij Baronem ad concursum cogés, cùm vterque hastam summo honore in concurrenris pectus confregisset, euenir, vt dissilientis ruptæ lanceæ frustum in dextrum Regis oculum per cassidis foramina, oculis seruienria, seu illam ipsam cassidis fenestram non satis clausam, cursus violentia adactum, ferè ad cerebrum penetraret, adeoque grauirer membranas cerebrum obuoluentes vulneraret, vt vndecimo pòst die, feprimo nimirum Idus Iulij, ætaris anno quadragesimo secundo, summo omnium cum luctu è viuis discederet, ad exrremum vsque spiritum inregris vsus sensibus. Quin vocatis ante mortem in cubiculum Emanuele Philiberro Sabaudiæ Duce sororeque Margareta, iungi eos à Sacerdote, se inspiciente audienteque, iussit; omnia ei in Sabaudia ac Pedemonre, secundùm inirę pacis formulam, restitui præcepit. Rex Philippus, de soceri Regis infelici casu certior factus, statim Parisios mittit Andream Vesalium Medicorum ac Chirurgorum eius temporis facilè Principem. Sed contra letale vulnus ars nec solertia humana quidquam valuit. Idibus Augusti ad Fanum D. Dionysij Rex perlatus, iuxta prædecessores sepelitur. Decimo octauo Augusti Romæ obiit Pontifex Paulus IV. De eius morte sic Guicciardinus: Tertio Idus Sextiles Romæ Paulus IV. Pontif. Max. in viuis esse desijt.

Publicatur vbiq; dicta pax incredibili omnium latitia.

Desponsatur solemni pompa Elisabetha Francica Regi Hispanorũ.

Henricus Franciæ Rex in hastiludio vulneratur.

Vndecimo postea die ex vulnere moritur.

desijt. Quo onere subleuatus Romanus populus, & vniuersa ditio eius subiecta imperio, miris modis exultabat: nec enim solū propter nimiùm acerbam illam hæresum inspectionem, Inquisitionémque, quam ipse instituisset, verùm etiam propter bella, propter exactiones, propter insolentiam ac nimiam quamdam in Repub. agnatorum licentiam, eo Pontifice, vniuersæ Clienrum Ecclesiæ opes supra modum erant depressæ. Ita ille. 1559

Decedit & Pontifex Paulus IV. succedente Pio IV.

Sufficitur illi demum mense Decembri ipsis Iesu Christi Natalitiis festis Ioannes Angelus Medelinus, Marchionis Marignani, viri strenuè sæpè antè commemorati, nunc paulò antè mortui, frater germanus; assumptóque nomine Pij Quarti, mox Carolum Caraffam Cardinalem in carcerem conijci, conuictúmque de ingentibus sacrilegiis, furtis, aliisque facinoribus, in carcere strangulari iubet. Hactenus ferè Pontus Heuterus. Exinde Florentius Vanderhaer per annos aliquot succedet.

Parat Rex Philippus proficisci in Hispanias; & quare.

Indicit in eam rem Gandaui Comitia Ordinum, & Equitū Aurei velleris.

Pace (inquit ille) constituta, Rex Catholicus, quòd Cæsarem patrem mense Septembri amiserat, quòd de Africanis præsidiis, Hispaniæque occultis motibus timebat, Hispanias cogitabat. Ad mensem Iulium Conuentum Prouinciarum Ordinibus atque inaurati Velleris Equitibus Gandauum indixerat: antè enim quàm Zelandiâ in Hispaniam nauigaret, sufficere in locum demortuorum equitum nouos Equites cupiebat, Ordinibusque de sua profectione, de Parmensi Ducissa à se ad regimen Prouinciarum delecta, de Religione, ceterisq; de rebus loqui constituerat. Postremus Aurei velleris Conuentus Antuerpiæ fuerat habitus anno 1555. Post eum diem mortui erant Equites quatuordecim.

Ordo & nomina Equitum præcipuorum tunc viuentium.

Supererant triginta duo notiores Belgis hi, hocque ordine adscripti: Ferdinandus Imp. Carolus Hispaniarum Princeps, Maximilianus Austrius Boëmiæ Rex, Philibertus Sabaudiæ Dux, Ferdinandus à Toledo Dux Albæ, Cosmus Medices Dux Florētiæ, Octauius Farnesius Dux Parmæ, Petrus Ernestus Comes Mansfeldij, Ioannes Comes Bossuti, Lamorallus Comes Egmondanus, Ioannes à Ligne Comes Arenbergij, Ioannes Lanoius D. Molembasij, Philippus Croius Dux Arschoti, Carolus Baro Barlaymontij, Philippus à Stauele D. Glaionij, Carolus Brimæus Comes Meghemi, Philippus Mommorācius Comes Hornę, Ioannes Marchio Bergensis, Guilielmus Nassouius Princeps Orangij, Ioannes Comes Frisiæ Orientalis.

Creantur eo conuentu & hi Equites.

Istis allecti hoc conuentu hi: Franciscus Franciæ Rex Dux Vrbini, M. Antonius Colomna Dux Paliani, D. Afficourrij, D. Tourcoignij, Marchio Rentei, Dominus Montignei, Comes Lignij, Antonius Lalaignius, Comes Hoochstratanus. Conuentu hoc veteri ac solemni ritu peracto, cum Prouinciarum Delegatis agere Rex cœpit. Verba Regis nomine in eam sententiam facit Episcopus Atrebatensis, vt de Regis in optimos subditos præclara voluntate nonnulla prolocutus, libentissi-

1559 bentiſſimè manſuetum fuiſſe in Belgio Regem oſtenderet; ſi non ex Hi- «
ſpaniarum neceſſitates fuiſſent exortæ, quibus ſubueniri, niſi Rege præ- «
ſente, non poſſet. Ducem Sabaudiæ ſupremam Belgij Præfecturam præ- «
clarè adminiſtraſſe; curanda nunc tandem illi propria. Optaſſe Regem «
vti filium ex Hiſpaniis accerſitum ſummæ rei præficere liceret, multas «
extitiſſe cauſas, cur id ante ſuum in Hiſpanias reditum facere Rex minùs «
potuerit. Diu itaque hac de re cogitantem in eam ſententiam Regem «
diſceſſiſſe, vti Ducem Parmæ ſororem ſuam Belgam natam coràm aſſi- «
dentem Duci Sabaudiæ ſubſtitueret. Darent itaque operam Ordines, «
vti quo Regem oporteret, eo Dux Parmæ obſequio coleretur. Tum in «
eum ſermonem Atrebatenſis eſt ingreſſus: Vicinarum ditionum cõplu- «
res nouis de Religione diſſidiis laborare; non poſſe non eorum Regem «
meminiſſe, quæ diſcedens Cæſar, audientibus Ordinibus imperaſſet, qui- «
buſque de rebus moriens teſtamento ſtudioſè cauiſſet: Parmenſi itaque «
id Regem imperaſſe, Religionem Catholicam tueretur, eáſque leges ex- «
actè obſeruaret, quibus de hæreticis coërcendis Cæſar atque Rex cauiſ- «
ſent; velle vti & Ordines huius quoq; in ſe rei curam ſuſciperent. Poſtre- «
mò, quòd ſibi maioribúſque obſequentes ſemper extitiſſent, quòd pecu- «
nias liberaliter contuliſſent, magnas pro hiſce Regem habere gratias, li- «
bentiſſiméque, cùm id rerum neceſſitas flagitabit, in has Prouincias re- «
diturum. Hæc præcipuè Atrebatenſis. Vulgus iactat, promiſiſſe ſingulis «
ſeptennijs reuerſurum in Belgium Regem; ſed nec ipſe Metrius, nec
quiſquam, quem legi, id habet. Iam diu erat muſſitatio, plus apud Re-
gem in Hiſpaniis natum & educatum Hiſpanos poſſe, (verba ſunt Van-
derhatij) quàm vel Cæſar iis tribuiſſet, vel Belgarum meritis conueni-
ret. Cæſarem Belgis Belgam, Hiſpanis Hiſpanum, Germanis Germa-
num, Italis Italum extitiſſe: Regem contrà vniuerſis ſemper eſſe Hiſpa-
num, miniſtriſque Hiſpanis quàm ceteris vti libentiùs; multa Hiſpanos
in Belgas dicere, quæ ferre ingenuos homines non oporteret; offenſúm-
que aliquando iis ſermonibus Cæſarem, Regi, Orangio Boſſutióque
præſentibus, dixiſſe futurum (ni caueat) vt Hiſpanorum conſiliis res
Belgica ſubuertatur. Accedebat nunc, (quod Belgio turpiſſimum vi-
deretur futurum) vti Comitem Feriæ, Secretarios Vergam & Eraſo, eo
ſit cum imperio Rex relicturus, vt niſi iis auctoribus conſtitui de Repu-
blica res nulla poſſet. Rogati itaque Ordines Regi vt reſponderent, eas
ſinguli ſententias dicunt; Rogandum eſſe Regem, peregrinum vti mili-
tem Belgio educat; præſidiis non niſi Belgicis vtatur; cõſiliis de Repub.
peregrinos non adhibeat. Menſis itaq; Auguſti die ſeptimo, cùm in eam
quam dicebamus ſententiam Ordinibus Rex eſſet locutus, tum Borlu-
tius, vrbis Gandauenſis Penſionarius, pro toto eo conuentu Regi rem

propo-

Oratio Regis nomine ad Ordines habita.

Conſtituitur ab eo Ducissa Parmenſis Belgij Gubernatrix.

Vult Rex tam Parmenſis quã Ordines coërcendis hæreticis diligenter aduigilent.

Querimonia contra Regem & Hiſpanos tunc vulgò iactata.

Rogantur, & dicunt Ordines ſinguli ſuã ſententiam.

1559

„ proponit, peregrinæ militiæ incommoda atque mala commemorat, „ Theonuillam, Mariebutgum, deserta ab inquilinis oppida præsidiario- „ rum Hispanorum insolentia ostendit, Belgicorum militum fidem mul- „ tis exemplis docet. Rogare itaque Ordines vti Cæsaris exemplo muni- „ tionibus peregrinos deducat, ea loca Belgis committat. Hinc in eum ser- „ monem Borlutus ingreditur, alienum futurum à vetere forma Reipub. „ indignum Belgarum fide atque virtute, si peregrinos homines ad publi- „ carum rerum curam Rex sit adhibiturus: postulare itaque Ordines, vti „ ne rem eam Rex committeret, quæ Regi inutilis, genti Belgicæ oppro- „ brio sit futura. Quæ cùm Borlutus dixisset, subiratum (vti homines suspicabantur) de sede Regem surrexisse accepimus (ait idem Auctor) atque eo digresso, in eam sententiam locutum Ducem Sabaudiæ, vt Ordinibus peregrinę militiæ discessum polliceretur, verbis nihilominùs eos leniter increparit, qui de Regis voluntate aliter vel sentirent vel loquerentur, quàm illius in Belgas præclarum studium mereretur. Constituti hi Prouinciarum Belgicarum Rectores: Petrus Ernestus Mansfeldiæ Comes, Ducatus Lutzenburgensis Legatus seu Rector: Carolus Brimęus Comes Meghemi, Geldrię & Zutphanię: Lamoralius Comes Egmondanus, Flandrię & Artesiæ: Guilielmus Nassouius Orangię Princeps, Hollandiæ, Zelandiæ, & Vltraiectinæ ditionis: Ioannes à Bergis, Marchio Bergæ ad Zomam, Hannoniæ, Valencenæ & Cameracesij: Florentius Mommorancius, Dominus Montigny, Hornani frater, Tornaci & Tornacesij: Ioannes Mommorancius Dominus Courririj, Insularum, Duaci & Orchinij; Ioannes à Ligne Comes Arenbergij, Frisiæ & Transisulaniæ: Carolus Barlaymontius, ditionis Namurcensis: Ioannes Comes Frisiæ Orientalis, ditionum Transmosanarum: Comes Hornanus, Ammiralis seu Præfectus maris, eratque cum Rege in Hispaniam profecturus. Brabantiæ, Mechlinięque, veteri instituto nullus datus est Præfectus; quòd hîc ipsa suprema Præfectura esset, nisi quòd Antonio Lalaignio Hoochstratæ Comiti, Mechliniensis ciuitatis cura ex parte fuerit commissa. Ita Rex Gandauo in Zelandiam contendit, comitantibus omnibus Belgarum Proceribus, Ordinúmque Legatis; commodámque nactus tempestatem, 6. Kalendas Septembris nauem conscendit, paucisque diebus Laredum Cantabriæ oppidum, vno continenter afflante Aquilone, appulit.

Orant Regem, quatenus dimissis peregrinis, ipsis Belgis oppida & Arces committantur.

Pollicetur Rex discessum peregrinæ militiæ, iratæ tamen similis.

Nominat omnes Belgas, qui Prouinciis singulis præsint.

Nauigat in Hispaniam.

ANNALIVM BRABANTIÆ TOTIVSQ. BELGII
TOMI PRIMI ET SECVNDI FINIS.

INDEX

INDEX RERVM
IN
ANNALIVM BRABANTIAE TOTIVSQVE BELGII
TOMVM PRIMVM ET SECVNDVM.

Numerus paginam, littera a *principium*, b *medium*, c *finem paginæ, designant.*

AA Mona-

Anto-

C.

ex Hi-

Impe-

D.

Oltam-

sed

obsi-

à filio

G.

 pugnan-

quam-

H.

I.

pen-

Ducatu

ob fontes

K.

ob Haue-

ad bre-

Aire-

M.

Roma-

in-

N.

Francos

Fredege-

O.

tandem

Guiliel-

Pseudo-

Tuneti

contra

est feu-

X.

Z.

rebel-

APPROBATIO.

CVM *Annales hi Brabantiæ & Vniti Belgij Principum res gestas duobus Tomis ex fide enarrent, gentisque nostræ, quam omnium Gallorum fortissimam iam olim dixit & verè dixit Cæsar, primordia, Principes, & euentus varios, distinctè & solidè complectantur, nihilque quod aut Religioni aut Politico statui aduersetur, contineant, dignos indicaui, qui typis concepti in lucem prodeant. Datum Antuerpiæ, in Seminario Episcopali, die* XXXI. *Maij, anni* M. DC. XVII.

Laurentius Beyerlinck, Archipresbyter & Canonicus Eccles. Cathed. Antuerpiensis.

SVMMA PRIVILEGII.

ALBERTVS & ISABELLA CLARA EVGENIA *Archiduces Austriæ, Duces Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Serenissimi Belgarum Principes, Diplomate suo sanxerunt; nequis,* Francisci Haræi Annales Ducum seu Principum Brabantiæ totiusque Belgij, *præter Balthasaris Moreti voluntatem vllo modo imprimat, aut alibi terrarum impressos, in Inferioris Germaniæ ditiones importet, venalésve habeat. Qui secùs faxit, confiscatione librorum & alia graui pœna mulctabitur; vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ* VII. *Iulij,* M. DC. XVII.

Signat.

De Witte.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA
BALTHASARIS MORETI.
M. DC. XXIII.

